BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
C
357(11
NAPOLI

Race ville.
C 357 (41)

Digitized by Google

Digitized by Google

605721

IO. GOTTLIEB HEINECCII

POTENTISSIMI PRVSSORVM REGIS

Quondam a Conſil. Sanctior. Iur. ac Philoſoph. in Ill. Academ. Frideric. Profeſſoris publ. ord.

OPERVM

AD VNIVERSAM IVRISPRVDENTIAM,

Philoſophiam, & Litteras humaniores pertinentium,

TOMVS DECIMVS

CONTINENS

I. FVNDAMENTA STILI CVLTIORIS LATINITATIS,

II. ELEMENTA PHILOS. RATIONALIS ET MORALIS.

NEAPOLI MDCCLXXVII.

IMPENSIS DONATI CAMPI.

SVPERIORVM FACVLTATE AC PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

IO. GOTTLIEB

HEINECCII

POTENTISSIMI PRVSSORVM REGIS

Quondam a Conſil. Sanctior. Iur. ac Philoſoph.
in Ill. Frideric. Academ. Profeſſ. publ. ord.

FVNDAMENTA

STILI CVLTIORIS,

QVIBVS ACCEDIT

SYLLOGE EXEMPLORVM.

ADDITIONES

ADIECIT

IO. MATTH. GESNERVS

PROF. GOETTING. CELEB.

Digitized by Google

Digitized by Google

AVDITORIBVS SVIS

PEREXIMIIS

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS.

Qvae adhuc calamo veſtrum haud pauci exceperunt, *cultioris ſtili fundamenta*, ea iam typis exſcripta vobis offero, auditores, ſed ſecundis perpolita curis, variiſque hinc inde animaduerſionibus locupletata. Multae ſunt, quae mihi id conſilium extorſerunt, rationes, quas a vobis non ignorari, mea haud parum intereſſe arbitror. Quum beatiſſimus, atque immortalis gloriae Princeps, FRIDERICVS, Rex Pruſſiae, publicum docendi munus in illuſtri hac Academia mihi decreuiſſet, eo potiſſimum conſilio id ſe facere profeſſus eſt Rex Sapientiſſimus, ut iis, qui ſe politioribus litteris conſecraſſent, viam, qua ad pulcherrimam iſtam laudatiſſimamque doctrinam poſſent peruenire, commonſtrarem. Quam bene de ſtudioſa iuuentute merendi occaſionem tametſi mihi tunc, neſcio, quae, praeriperet inuidia: ta-

men, ex quo potentiſſimus Rex, FRIDERICVS GVILIELMVS, publice docendi Prouinciam mihi impoſuit, dandam mihi operam exiſtimaui, ne nullum ex illa beatiſſimi Principis voluntate fructum caperetis. Quare non temere vllum praeterire paſſus ſum annum, quin terſae ac cultioris Latinitatis praecepta ſelectioribus ingeniis traderem, eaque non ſolum explicarem adcurate, verum etiam exemplis luculentiſſimis illuſtrarem. Quo in opere inſtitutoque pulcherrimo, ſextum iam annum, magna animi contentione verſantem, tanto alacriorem me reddidit fructus, quem veſtrum haud pauci ſe hinc cepiſſe, profeſſi ſunt, vberrimus. Plures enim, qui, me duce ac comite, in adſequenda elegantiorum litterarum ſcientia operam & induſtriam ſuam collocarunt, iam in aliis erudiendis inſtituendiſque ad humanitatem, cum plauſu, verſantur. Alii ad eamdem laudem, pleno, vt ita dicam, gradu, contendunt. Enimuero, toties id ſaxum, voluenti, duae potiſſimum ſuperandae mihi fuerunt difficultates. Primum enim, quum deeſſent, quibus cum fructu vti poſſem, praecepta, ipſe ego hunc mihi laborem impoſui, vt de concinnandis elegantioris Latinitatis elementis cum

cura

cura cogitarem. Deinde, quum ea nobis calamo eſſent excipienda; id & operoſius, & cum magno temporis diſpendio coniunctum, eſſe, deprehendi. Quare, vt, & hac in re, ſtudiis veſtris conſulerem, praelo haec committere decreui, ſed multis locupletata animaduerſionibus, ac ita vbique adornata, vt & intelligi facilius, &, diuturna exercitatione, in ſuccum & ſanguinem conuerti, poſſent. Facile intelligitis, auditores, hoc, quidquid eſt, laboris me, non gloriae cuiuſdam captandae, ſed veſtrae vtilitatis cauſa, ſuſcepiſſe. Neque enim vllum mihi erit tam moleſtum onus, quod non, veſtri cauſa, promto atque alacri animo ſim ſubiturus. Veſtrum erit, fauere hiſce conatibus meis, atque ita rationes veſtras componere, vt & meae mihi, & vobis operae veſtrae, ratio conſtet. Valete. In academia Fridericiana, menſe Sept. CIↃIↃCCXVIII.

GE.

Digitized by Google

GE. GVILIELMI OEDERI

PRAEFATIO.

SEptima haec libelli praeſtantiſſimi editio e ſexta expreſſa eſt, quae multa habuit additamenta ex ipſius illuſtris auctoris ore a quodam accepta, ejuſque ſtudio ad ipſum libellum accommodata. Cuius ea, quae in praefatione annotauerat, ſuis iam locis inſerenda curauimus. In praeſenti autem ne ſine nouo ſplendore proderetur vtilis in medium libellus, fecit IO. MATTHIAE GESNERI, celeberrimi viri, & in his litteris ſummi, facilitas, qui e ſuis in eum praelectionum commentariis impetrari a ſe paſſus eſt ea, quae vel emendando illi, vel augendo viderentur idonea. Qua quidem ab opera quid ſperari iure poſſit, verbis exponere nihil attinet, ne aut adſtruere aliquid gloriae illius videar, quam illi & veriorem & magis propriam pridem pepererunt grauiora multo merita; aut bibliopolam me ſic demum probem, ſi congeſtis vndiquaque laudibus, vt fit, vendibiliorem facere mercem meam ſtudeam. Illud praetermittere non poſſum, quod monitos lectores voluit vir celeberrimus, ſi qua reprehendi videant illuſtris viri dicta, non id eo conſilio factum, vt illius laudi vlla ex parte obtrectetur, quam ille aliis ſuis operibus factiſque & conſiliis tantam conſecutus eſt merito ſuo, vt ſi numquam hunc libellum edidiſſet, vel is plane aboleretur, nihilominus illius eſſet illuſtre ad omnem poſteritatem nomen futurum. Ita iudicaſſe ipſum illuſtrem virum, ſatis apparet; qui hunc tamquam partum ingenii ſui, iuuenili aetate ſuſceptum, maioribus rebus admotus abdicauerit velut, certe aliis comendum ornandumque reliquerit. Non igitur hoc agitur Geſnerianis annotationibus, vt laus Heineccii imminuatur, Geſnerus inde creſcat, temerentur illius Manes, hic quaſi ruinis illius famam ſuam ſuperſtruat; pulchre id quidem

Digitized by Google

dem fuerit ridiculum: cum Geſnerus, quod ſciunt, quicumque illum audierunt, inculcare diligenter ſuis auditoribus ſoleat, ſi diſputandum ſit contra Heineccium, non cogitandum eſſe virum meritis & gloria grauem, qualis nunc eſt Heineccius, ſed iuuenem, ingenioſum illum, diligentem, doctum, eum tamen, qui per aetatem & difficultates alias nondum legere, colligere, diiudicare potuerit omnia; qui ſuo praeceptori Thomaſio quaedam crediderit, iudici aliarum rerum acerrimo, ſed ab his ſtudiis aliquantum alieno. Hoc igitur voluit Geſnerus, vt libellus, qui plurimis adhuc profuit, vtilior etiam eſſet in poſterum, abſterſiſque naeuis quibuſdam, nonnullis autem rebus adiectis, magis placere poſſit. Si quis quid aliorſum interpretetur, ille vero de ſuo animo indicabit, non de Geſnero, cuius eſt candide & ſimpliciter agere. Inſultare autem mortuo, qui potuit, quem viuum coluit, a quo beneuolentiae pignora habuit publica & priuata. Quo nomine libenter fecimus, vt obtemperaremus Geſnero, qui de ea re poni hic quaedam voluit, ſi qua poſſit anſa hoc modo praecidi hominibus, male interdum ad coniectandum ingenioſis, ad proferendas ſuſpiciones ſedulis. Geſnerus igitur in prima *proluſione*, *de interrogandi in ſtudiis litterarum vtilitate*, qua Goettingae 1734. indicauit academicorum laborum initia, de Heinecciano libello iſta poſuit: *explicabimus ill. Heineccii fundamenta ſtili cultioris*, *libellum ita ſtudioſe arreptum*, *tritumque iuuenum ad haec ſacra contendentium manibus*, *vt claſſicam prope auctoritatem conſecutus eſſe non immerito videatur; libellum tanto maioris faciendum*, *quod earum rerum praeceptiones luculentas oppido continet*, *quibus ſubnixus magnus illius auctor ad id faſtigium peruenit*, *in quo cum venerabunda quadam admiratione illum conſtitutum videmus*. Ill. Heineccius *epiſtola* quadam quae *Halae Magd. id. Nouembr.* 1735. excuſa eſt, ita de Geſnero: *meminiſti procul dubio*, -- *quam ſaepe tibi eam apprecatus ſim felicitatem*, *vt ex humaniſſimi Geſneri acroaſibus fructum iam pridem capere potuiſſes*, reliqua. Geſnerus paullo poſt hanc epiſtolam ita ad illuſtr. Heineccium:

Qui

Qui tacita potius veneratione & candida apud alios commemoratione laudum tuarum, quam litteris meis colendum te adhuc putaui, uir illuſtris, videbar mihi ſine ruſticitate tacere diutius non poſſe, poſtquam tot deinceps tuae in me beneuolentiae ſigna exſtare vidi. In epiſtola, qua ciui meo gratularis, eam de me mentionem inieciſti, quae in ſuperbiam me inducere poſſet, niſi olim didiciſſem potius indicari talium virorum laudibus, quales non eſſe velint, quam quales iudicent: tum apud Caſp. Fritſchium tuae in me voluntatis pignora quaſi certiſſima depoſuiſti. Denique illud probe video, non facturos fuiſſe clientes tuos, iuuenes ornatiſſimos, vti me in præfationibus ſuis, alter Stephaniani libelli, alter tui, inuidendis adeo elogiis mactarent, ſi laudibus meis tuum offendi animum putaſſent. Habes itaque, Vir illuſtris, hanc quaſi ſyngrapham, non tantum gratiſſima eſſe, quae abs te profecta modo commemoraui, ſed numquam me aliter de te eſſe, quam de ſummo viro, & de litteris noſtris optime merito, locutum: quod quidem tanto facilius mihi crederes, ſi otium eſſet tibi totius vitae meae tenorem & commentandi rationem inſpiciendi, qui numquam magnorum virorum obtrectationibus iter mihi ad famam parandam duxerim; ſed potius iis officio mihi, ſi poſſem, conciliandis, veſtigiis certe illorum pro mediocritate noſtra perſequendis, eo ſtuduerim peruenire, vt & mihi aliquando locus inter homines non ignauos adſignaretur. Haec ita ſe habere, & me candidiſſimum laudis tuae maximae fautorem, admiratorem virtutis, & dignitatis, modo ferret noſtra tenuitas, defenſorem eſſe, vti credas, omni ſtudio abs te contendo. Bene vale, & rem tuam publicamque gere feliciter.

Agnoſcimuſne ſummos viros, doctrina & ingenio aequiparare, humanitate etiam antecellere alterum alteri ſtudentes? Sed non poenitebit etiam quid reſcriptum ſit his litteris ab Heineccio, cognoſcere:

Tametſi mirificam voluptatem capio ex amicorum litteris, quae minus amoenis diſtractum negotiis recreare quodammodo, eorumque ſeueritatem ſuauitate ſua, tamquam condimento quodam mitigare ſolent: iam pridem tamen eſt, quod nihil me ma-

magit oblectauit epiſtola tua, quamuis eamdem & pudorem mihi, tot laudes, quas mihi admetiris, non agnoſcenti, excuſſiſſe fateor. Equidem ex quo ab amoenioribus Muſis, quibus ego me iuuenis totum conſecraſſe videbar, diuulſus aliis ſeuerioribus, & nonnumquam illitteratiſſimis litteris vacare coepi, (quod tamen non ſine Dei optimi maximi voluntate ac conſilio factum eſſe intelligo), fieri profecto non potuit, quin ab illa ἀκμῇ, *ad quam iuuenis adſpirabam, iam aetate provectior abſim quam longiſſime, ac proinde virorum doctiſſimorum amicitiam, quam ſtudiorum ſimilitudo, doctrinaeque paritas conciliare ſolet, vix mihi poſſim polliceri. At amo tamen & ſuſpicio eos omnes, qui, quod ſummum eſt in elegantioribus litteris, ſunt conſecuti, neque vmquam eorum litteras lego, quin impetum quemdam, ac nouos velut igniculos, quibus ad priſtina illa ſtudia recolenda inflammer, in me perſentiſcere mihi videar. Quumque tu, vir celeberrime, huius elegantioris doctrinae laudem in Germania fere ſolus hodie ſuſtineas, ac litteras iam prope fugientes ſiſtas: facile profecto intelliges, quam mihi non modo iucunda, ſed & honorifica futura ſit amicitia tua, quam tanta humanitate tamque liberaliter polliceris. Age vero, vir celeberrime, patere vt tecum iungam manus, tibique certo perſuade, me tecum facturum mutuum, & quum tibi in omnibus facile cedam, in amore tamen nihil tibi vmquam eſſe conceſſurum. Ex Sellio veſtrate Quinctilianum iam tibi in manibus eſſe, intelleximus, cuius ego deſiderium vix fero. Neque enim aliud quid exſpectamus, quam quod eximium, perpolitum, ſuiſque abſolutum numeris futurum ſit, maxime quum limam adhibeas poſt Burmannum, qui nihil ſibi videbatur aliorum ingenio atque induſtriae reliquiſſe. Meum eſt, vir celeberrime, vitam vireſque labori pulcherrimo pares, quin & fauentem Lucinam tibi ex animo precari. Vale itaque rei publicae litterariae bono quam diutiſſime, meque tui ſtudioſiſſimum, quod facis, ama. Halae Magdeb. V. Id. Iun.* CIƆIƆCCXXVI.

Habetis, Lectores, quae ſcire vos e re veſtra putabam, ipſamque hanc epiſtolam integram, etiam ea parte, qua

aliud

aliud agitur, ne quid eius ereptum, aut interuerſum adeo ſibi querantur harum elegantiarum ſtudioſi. Habetis ceteroquin libellum, quantum cura nunc praeſtari potuit, emendatum, indices etiam non ad hanc modo editionem accomodatas, ſed paſſim auctiores. Nos laboris noſtri fructum praecipuum percipiemus tum demum, ſi eorum commodis, qui vtuntur hoc libro, etiam noſtra opera conſultum aliquo modo eſſe intellexerimus. Scr. Gottingae mercatu verno CIƆIƆCCXXXXIII.

JO.

Digitized by Google

JO. GOTTL. HEINECCII; J. C.

FUNDAMENTA CULTIORIS LATINITATIS.

PROOEMIUM.

I.

DUo potiſſimum in Latinae orationis cultu cavenda ſunt elegantiorum litterarum ſtudioſis. *Alterum*, ne auribus ſint tam agreſtibus atque impolitis, ut omnem orationis nitorem atque elegantiam, tamquam rem inanem ac ſupervacuam, omnino negligendam eſſe exiſtiment (*). *Alterum*, ne per omnem vitam id unice agant, ut quaſi calamiſtris intorqueant orationem, eique colores adſcititios, tamquam fucum, inducant (**). Duo extrema in Latinitate cavenda.

(*) Talis fuit veterum ſcholaſticorum & gloſſatorum barbaries, qui ſe eruditos non putabant, niſi omnem orationis cultum ejeraſſent. (Intellige *verum* : nam ſubſtituerant illi ineptias quasdam ex ſoni quacunque convenientia captatas, in quibus decus omne orationis collocabant. G.) Contra eos (qui putant, ornatu omni ſuperſederi poſſe. G (elegans exſtat oratio *M. Antonii Maioragii*, quae inter ejus orationes eſt XII. (Neque vero putaverim fuiſſe unquam ita barbarum quemquam, ut eo ipſo nomine ſibi doctus videretur, ſi ruſtice & imperite ſcriberet. Sed de eo quod pulchrum eſſet, diſputabatur nimirum. Illi quos refutat *Maioragius*, *eum ſatis eſſe diſertum dicebant, qui ſenſa mentis aperte atque intelligenter explicare dicendo valeat*. G)

(**) Talis fuit ſophiſtarum veterum eloquentia, de qua erudita exſtat diſſertatio *Ge. Nicol. Kriegkii*, edita *Ienae* CIↃIↃCCVII. Stilus purus & concinnus praeclarum eſt eruditionis omnis ornamentum, non ipſa tamen eruditio (†), quae non in verbis, ſed rebus earumque cauſſis pernoſcendis poſita eſt. Cavendum itaque ab illo faſtu & ſupercilio quorumdam grammaticorum, qui ſe ſolos ſapere, ceteros volitare veluti umbras exiſtimant, lepida oratione, quae *pro ſtudiis humanitatis* inſcribitur, exagitati a *V. C. Alberto Schultenſ. Franequ.* CIↃIↃCCXX.

(†) (In hac quaeſtione, An facultas Latinae linguae ſit eruditio? caute verſandum eſt. 1. Si eruditio eſt quaecunque perfectio hominis, in quantum rationalis eſt : tanto illum

eruditiorem eſſe, quo plures linguas novit, non eſt dubium. II. Si eruditio eſt rerum utilium cognitio ſolida; lingua nulla per ſe eruditionis nomen ſibi vindicare poteſt, ſed utile ad illam cognitionem perveniendi inſtrumentum. III. Graeca & Latina linguae non poſſunt recte addiſci, ut non multa ſimul diſcas, quae ſint pars eruditionis. Qui intelligere Demoſthenem & Ciceronem voluerit, (ne de ſcriptione & ſermone dicamus, quae ex intellectu illo demum oriri poſſunt) illum egregie multarum rerum diſciplina eruditum eſſe oportet, quod ipſe curſus harum praelectionum docebit. IV. Eloquentia vero ſ. facultas de rebus omnibus bene dicendi plane eſt gradus magnus eruditionis, quin ipſa loquens ſapientia. Rerum enim ſimulacra quaedam ſunt cogitationes, cogitationum verba imagines: tanto veriores cogitationes, quanto ſunt rebus aptiores, tanto pulchriora verba, quo accuratius cogitationes illas pingunt. In hoc differunt magiſter linguae vulgaris, & rhetor philoſophus, quod ille rerum vulgarium appellationes & formulas quotidianas docet, hic de rebus omnibus apte, & ut decet, & cum dignitate dicere. Vid. *Iſr. Theoph. Canzii Oratoria ſcientiarum familiae toti cognata, ſ. rationis & orationis arctiſſimum vinculum. Tubingae* 1735. 8vo. G.)

Huius cautionis ratio. II. Quemadmodum enim ſententiae, quamvis eruditiſſimae, quodammodo vileſcunt, ſi genus orationis ſit ſpinoſum, exile, jejunum, languidum, enervatum, incultum: ita nimiae illae orationis veneres omnem ſententiarum vim ac gravitatem infringunt, ac prorſus effeminant (*).

(*) Quantum ergo intereſt inter feminae ſordes, meretricium fucum, & cultum matronalem; tantum oratio barbara, ſophiſtica, & caſta inter ſe diſtant. Vid. *M. Ant. Majoragii laudata oratio*, p. 227. (272). Praeclara ſunt, quae hanc in rem ſcripſit *Quinctilianus Inſtit. orat. lib. V. cap.* 12. ubi de nimiis illis orationis veneribus, & uti eleganter *Syneſius* vocat, περὶ τῶν λόγων, διανθισθέντων ἐν ἡδονῇ τὰ μειράκια, ita judicat: *quas propter eloquentiam licet hanc*, (*ut ſentio enim, dicam*), *libidinoſam reſupina voluptate auditoria probent, nullam eſſe exiſtimabo, quae ne minimum quidem in ſe indicium maſculini & incorrupti, ne dicam gravis & ſancti viri oſtendet.* (Caeterum hoc ipſum ſcire, quae ſint *nimiae Veneres*, quid *ſpinoſum*, quid *exile* &c. non niſi ejus eſt, qui conſuetudine atque uſu ſubactum habeat harum rerum judicium, in quo caput eſt, ut tum ipſarum rerum naturam, tum propriam vim vocum atque ſignificationem bene inſpexerit. Quod ipſum quomodo conſequamur, per partes jam declarabitur G.)

Stilus quisnam vere elegans? III. Recte proinde ac praeclare decorum Latinae orationis habitum nobis ob oculos poſuit ille elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, *Petronius* (*): *Grandis*, inquit, *&*, *ut ita dicam*, *pudica oratio non eſt maculoſa*, *nec turgida*, *ſed naturali quadam pulcritudine exſurgit*.

(*) *In Satyr. cap.* 2. (cujus verba peculiari commentatione profecutus eſt Ill. *Bergerus* in prooem. lib. *de naturali pulcritudine orationis* p. 8. ſq. G.)

Id quod demonſtratur. IV. Quamvis vero ad adſequendam pudicae illius ac caſtae orationis facultatem permultum faciat ingenii ubertas aſſiduaque exercitatio: ratio tamen procul dubio fugit eos, qui eloquentiae laudem omnem in quodam ingenii atque exercitationis genere unice eſſe ponendam, neque eam arte ulla obtineri (certe adjuvari G.) poſſe, arbitrantur (*).

(*) Fuit in hac ſententia *Q. Tullius Cicero*, Marci frater, ut patet ex huius de *Orat. lib* I. a quo tamen ipſe frater hac in re merito ſuam ſejungit ſententiam.

An poſſit doceri? V. Omnis vera pulcritudo in juſta partium proportione, aptoque earumdem nexu ac diſpoſitione ſita eſt. Haec omnia autem (pleraque ſaltem G.) quum regulis quibuſdam certis atque indubiis deſcribi poſſint: conſequens ſane eſt, ut & eloquentia arte conſtet, certaque adeo poſſint oſtendi cultioris Latinitatis fundamenta (*).

(*) Sic

(*) Sic quum abſoluta aedificiorum pulcritudo, quam vocant architecti, quae per ſe & neceſſario omnibus, etiam architecturae ignaris, placeat, in tribus potiſſimum conſiſtat, teſte *Vitruvio lib. I. cap. 2.* in *ſymmetria*, ſeu conveniente partium conſenſu, *materiae excellentia*, & in ἀκρίβεια ſeu *exactâ membrorum ſingulorum elaboratione*, nulla autem res accuratioribus regulis conſtet, quam συμμετρία utpote in quibus magna geometriae pars verſatur, & reliquae pulcritudinis partes: nemo dubitat, quin architectura poſſit doceri. (Verior ſententia ſic videtur poſſe comprehendi. 1. Sine praeceptis ad faſtigium perducta eſt facultas dicendi. 2. Ex praeſtantiſſimis exemplis demum ars formata. 3. Facilius aliquis ſine praeceptis, ſola exercitatione eloquens fuerit, quam contra. 4. Praecepta tamen minime contemnenda. Nam (*a*) juvant intellectum pulchri & obſervationem dirigunt. (*b*) ordinem quendam exercitationis praeſcribunt. (*c*) ad judicium de ſuis aliisque ſcriptis ferendum proſunt. G.)

Accedere tamen oportet ingenium & exercitatio.

VI. Attamen ſimul exiguntur ingenium felix (*), & exercitatio in legendo ſcribendoque diuturna (**), quibuſcum ſi conjungas praecepta adcurata, tum vere locum habent illa *Ciceronis* (***): *Quum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedam conformatioque doctrinae; tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolet exiſtere.*

(*) Ad eloquentiae ſtudia qui apti aut inepti ſint, cum cura inquirit *Meich. Junius Method. eloqu. III. IV. p. 9. ſ.*

(**) Hinc *Cicero de Orat. I. 33.* Stilum *optimum & praeſtantiſſimum dicendi effectorem & magiſtrum vocat.*

(***) Cicero *pro Archia cap. 8.*

Quotuplicia ſint ſtili elegantioris fundamenta?

VII. Cogitanti autem de genuinis elegantioris ſtili fundamentis, ad duo potiſſimum mihi videtur reſpiciendum. Illa enim demum elegans viroque eloquente digna videtur oratio, quae & verbis ſelectis ac bene compoſitis, & ſententiis praeclaris conſtat. Verba enim, quantumvis nitida, niſi gravis ſubſit ſententia, vanam potius loquentiam, quam maſculam eloquentiam arguunt (*).

(*) Bene *Craſſus* apud Ciceronem *de Orat I. 12.* *Quid eſt enim tam furioſum, quam verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia nec ſcientia.* Hinc *Quinctilianus* in *prooemio Inſtit. orat.* totus in eo eſt, ut oſtendat, *fuiſſe haec olim quemadmodum juncta natura, ſic officio quoque copulata, ut iidem Sapientes atque Eloquentes haberentur. Sediſſe deinde ſt ſtudium, atque inertia factum eſſe, ut artes eſſe plures viderentur. nam ut primum lingua eſſe coeperit in quaeſtu, inſtitutumque eloquentiae bonis male uti, curam morum eos, qui diſerti habiti ſint, reliquiſſe, eam vero deſtitutam infirmioribus ingeniis velut praedae fuiſſe.* Ex hoc artium diſcidio quid naſci oportuerit, nemo non videt. Philoſophia enim eloquentiae nudata ornamentis, in ſiccum & ſpinoſum differendi genus; eloquentia, philoſophiae ſubductis præſidiis, in inanem & enervem verboſitatem abiit. Sic demum *ſemel corruptae eloquentiae regula ſtetit, & obtinuit*, uti conqueritur *Petronius in Satyrico cap. 2.* (Verborum plane alia vis non poteſt intelligi, quam ut ſint ſigna cogitationum, ipſarumque adeo rerum. Itaque pulcra ſunt in tantum, in quantum rem ipſam exprimunt. *Sonora* cum vocantur, illud ſolum intelligitur, ſonum illum pertinere ad intellectum eorum juvandum. G.)

Pars hujus opuſculi prima.

VIII Juſtam verborum (flexionem, &) compoſitionem *Grammatica* docet; ſententias neceſſarias ſuppeditat *Philoſophia*: eaſdem denique apte diſponit atque exornat *Rhetorica*. Unde trium generum ſeſe nobis offerunt elegantioris ſtili fundamenta, GRAMMATICA, RHETORICA, PHILOSOPHICA. Et in his omnibus prima pars hujus opuſculi verſabitur.

Item ſecunda.

IX. Quum vero varia ſint ſcriptionum genera, aliuſque in *epiſtolis*, alius in *orationibus*, alius in *dialogis* & *ſatiris*, alius denique in aliis ſcribendi generibus exigatur orationis habitus: de ſingulis iſtis ſcriptionum generibus parte ſecunda praecipiemus.

Nec non tertia.

X. Denique quum ſupra etiam exercitationem in adipiſcenda elegantioris ſtili facultate utramque paginam facere oſtenderimus : poſtrema hujus opuſculi parte de optimorum auctorum lectione atque imitatione , variiſque ſtili exercitationibus nonnulla haud proletaria monebimus.

PARS I.

DE GENERALIORIBUS TERSAE LATINITATIS FUNDAMENTIS.

CAPUT I.

DE FUNDAMENTIS STILI GRAMMATICIS.

I.

Quaenam hic intelliguntur fundamenta grammatica?

Quamquam non temere quiſquam ſtudia tam cruda in academiam proferre debeat , ut ne prima quidem illa linguae Latinae elementa animo imbiberit , adeoque jure quodam noſtro ab ejuſmodi rerum tractatione abſtinere poſſe videamur : attamen , quum multa in vulgaribus grammaticorum libellis negligi , multa etiam perperam doceri (*) ſoleant ; pauca quaedam , & quae prae ceteris neceſſaria videbuntur , obſervabimus . Neque enim negligenda ſunt minora , ſine quibus majora conſtare haud poſſunt.

(*) (Si non praeceptis , quae plerumque certe ſatis bona hodie , at exemplis : cum perverſe loquantur & ſcribant ſaepe , etiam qui aliis exempla debent . Caeterum , quod juvenes etiam ingenioſi & boni hac parte , id eſt negligenda Grammatica , peccant , ejus rei has fere cauſas comperiet , qui attenderit. *a*) Haec res prima libertatem naturalem ademit pueris. *b*) Plarumque procreayit alias quoque moleſtias *c*) Difficile autem eſt ſejungere notiones & perceptiones ita olim conjunctas . Vid. praefat. Grammaticae Cellarianae Gotting. 1740. ubi calamitatem fundi literarii deſcripſimus , & quomodo ea averti poſſit , indicavimus. G.)

In orthographia quaenam cavenda?

II. Prima grammatices pars ORTOGRAPHIA eſt, de qua poſt *Aldum Manutium* , *Dausquejum* , *Cellarium* , *Schurzfleiſchium* nonnulla praecipiemus , quae praecipue obſervanda exiſtimamus iis , qui ſunt elegantiae ſtudioſiores. Quemadmodum enim & hic adfectatio fugienda eſt: ita nec omnia ſibi permittunt adcuratiores (*).

(*) Recte enim obſervatum eſt a *Quinctiliano Inſtit. orator. I 5. alios barbariſmos ſcribendo fieri , alios loquendo : quia , quod male ſcribitur , male etiam dici neceſſe ſit.* (Fontes Orthographiae Latinae , vel externi vel interni . *Externi a*) libri MSS. ſed rariſſimi ultra aetatem barbaram adſcendunt. *b*) Lapides literati. *c*) numiſmata . Liticula Gudii & Spanhemii ſalutaris literis , cum pepererit nobis praeclara utriuſque opera . *Interni* , intra ipſam nempe Grammaticam. *a*) Derivatio e Latinis vel Graecis. *b*) Analogia. *c*) Proſodia . G.)

In vitio ponitur orthographia adfectata.

III. Adfectationis notam vix effugiunt , qui ſingulare ſibi fingunt ſcribendi genus, quod vel non eſt publici ſaporis , vel aliis harum lautitiarum parum gnaris crucem figit (*).

(*) Non probandi itaque ,

I. qui in ſcribendo omnem euphoniam negligunt , ſcribentes v. c. *conlega* pro *collega* , *conruit* pro *corruit* .

II. qui archaiſmos ſtudioſe conſectantur, veluti *heic* pro *hic* , *ſeine* pro *ſine* , (for-

(forte *ſeive* pro *ſive*, G.) *ploſtrum* pro *plauſtrum*, (*Suet. l. VIII. c.* 22.) *cottidie* pro *quotidie*. Etiamſi enim haec & ſimilia in vetuſtis monimentis legamus: non tamen hodie Evandri matri ſcribimus, ſed noſtrae aetatis hominibus. Et ſi ſaeculum noſtrum non fert Plautina: *Aula* pro *olla*, *volgo* pro *vulgo*; vel Lucretianum: *terrai* pro *terrae*, & ſimilia: cur illis non minus obſoletis delectemur? Sane & *orthographia conſuetudini ſervit*, *ideoque ſaepe mutata eſt*, ait *Quinctilianus Inſtit. orat. l. I. c.* 7. (Antiquatam illam orthographiam Catonis, Plauti, Terentii, Varronis, ad Analogiam quandam & regulam revocavit Cl. *Pontedera notis poſterioribus ad Catonem de R. R.* quas exhibet mea editio p. 1282. ſeq. G.)

Nec ferendi,

III. qui ipſi ſibi analogiam fingentes, ad eam receptam ubique ſcribendi rationem refingunt, & hinc ſcribere malunt *ſcribſi*, quam *ſcripſi*, *labſus*, quam *lapſus*. Multa enim, quae analogia admittit, plane repudiat uſus, quem penes non modo loquendi, ſed & ſcribendi arbitrium eſt. Quis ferret ſcribentem *legtum* pro *lectum*? & tamen illud a *lego* eſt. Haud minor eorum quoque κακοζηλία eſt,

IV. qui vetera ſigna rejiciunt, novaque ſuo fingunt arbitrio. Sic multi Graeca vocabula ſine accentibus & ſpiritibus ſcribunt, in Latinis contra recipientes lineolas quaſdam, accentus, circumflexos, v. c. ἀπογραφω, ἐπιςημα, *longè*, *penitùs*, *Muſâ*, *veſtrûm*. At accentus tamen & ſpiritus Graecorum jam a multis ſaeculis recepti, ſuiſque incluſi ſunt regulis; qui Latinis vocabulis adpingi ſolent, ludi magiſtrorum debentur induſtriae, nec ullam juſtam habent rationem. (Conſiderari tamen meretur *Quinctil. I.* pr. de apice. G.)

IV. Omnia ſibi permittere videntur, qui nullam plane vel linguae ipſius (*), vel antiquorum monimentorum (**), in ſcribendo habendam eſſe rationem exiſtimant. Nec laudanda tamen nimia negligentia.

(*) Peccant itaque, qui etymologiae nullam habent rationem. *Convicium* ſcribunt adcuratiores, non *convitium*, eſt enim quaſi *convocium l.* 15. §. 4. *D. de injuriis & famoſis libellis*. Probant hanc *Ulpiani* etymologiam *Feſtus*, & apud eumdem *Nonius*, quamvis hic in libello de proprietate ſermonis *convicium* dictum velit, quaſi *e vicis jocum*: *Laurentius Valla* autem a *con* & *vitium*, vel a *con* & *vita*. Vetus gloſſa convicium καταβόησις. Erudite *Ulpiani* ἔτυμον defendit *Menagius Amoenit. jur. civ. cap.* 39. *p.* 273. *ſequ. Heres* magis placet eruditis, quam *haeres*, eſt enim ab *herus*. Sed repugnat modus Syllabae prioris, quae in *heres* longa eſt, brevis in *herus* G.) Ita & *Cujacius Obſervat. V.* 10. *Menagius* vero *p.* 327. id vocabulum deducere mavult a Graecis. χῆρος, χήρα, χήραξ, χήρωξ, *heres*. Utrumvis eligas, ſcribendum erit *heres*, non *haeres*. Addantur tamen, quae de his ſimilibuſque etymologiis, in jure noſtro traditis, diſputant *Aegidius Menagius* in *Amoen juris civ. cap.* 39. & v. c. *Carolus Andreas Dukerus* in *Opuſculis de Latinitate JCtorum*. Talia qui negligunt, ſatis oſtendunt, parum ſibi curae eſſe ſcribendi ἀκρίβειαν.

(**) Diſtinguenda tamen cum cura ſunt monimenta vetera. Adcuratiſſimam plerumque ſcribendi rationem ſequuntur numi, ut recte docuit *Ezech. Spanhemius de uſu & praeſtantia numiſmatum*, *diſſ. II. p.* 82. Aſt in marmoribus ſaepe aberrant indocti lapicidae, atque opifices ſemigraeculi. Quis enim ſcriberet *ſcaena*, pro *ſcena*, *temptare*, pro *tentare*, *epiſtula*, pro *epiſtola*? Et tamen haec paſſim leguntur in lapidibus. Deinde in marmoribus vetuſtiſſimis multa exſtant, quae paſſim emollivit elegantior aetas. Unde fruſtra eſſet, qui ex columna illa roſtrata DUILLII orthographiae petere exemplum ſuſtineret. Sane jam ſua aetate in multis mutatam eſſe veterem ſcribendi pronunciandique rationem, exemplis quibuſdam demonſtrant *Cicero* in *Orat.* 48. & *Quinctilianus* in *inſtitut. orat. lib. I. cap. 7. lib. IX. cap. ult.* (E quibus locis & multis aliis, Grammaticorum praeſertim veterum intelligimus, non tantum veterem pronunciandi rationem funditus fere interiiſſe apud nos, ſed multa etiam in Orthographia immutata, quae magnos tamen auctores habent. G.) Ex qui-

Digitized by Google

quibus omnibus ſane colligimus, e monimentis antiquis numos praeferendos eſſe lapidibus: ex his vero eos, qui aurea aetate poſiti ſunt, antiquiſſimis & recentioribus; publico autem clarorum virorum nomine ſcriptos privatis, & a vulgo poſitis, eſſe ante habendos. Idem etiam dicendum de orthographia, quae in codicibus MSSC. obſervatur. Sunt ex his quidam antiqui, quidam ſaeculo non recentiores. Illi partim emendati, partim inemendati. Unde ſaepe ſub calcem legas: *contuli*, *emendavi*, *recognovi*. (Sed hanc ipſam formulam cum reliquis deſcribere ſolebant etiam librarii ineptiſſimi, imperitiſſimique. Quare non ſimpliciter fides haberi illis poreſt G.) Vide *Fontanini Vindic. diplom. cap. 3. §. 7.* Horum & ex antiquis pauciores ſunt. Nam plerique ſcripti a librariis indoctis, qui bibliopolis operas locaverant, & de quorum oſcitatione conqueruntur *Strabo lib. XIII. p. 419.* & *Gellius Noct. Attic. lib. VIII. cap. 20.* Poſt ſaeculum IX. immo & antea, monachi hunc deſcribendi laborem occuparunt, iique plerumque indoctiſſimi. Quare pauciores tantum illi veteres, a viris doctis recogniti atque emendati in formandis orthographiae regulis aliqnam utilitatem praeſtant. Vitioſiſſima ſcribendi ratio obſervatur in monimentis Chriſtianorum, a quorum imitatione omnino abſtinendum.

Regulae orthographicae quotuplices.

V. Obſervandae ergo quaedam regulae, tum de *litteris*, earumque *mutatione*, tum de *abbreviatione* & *diviſione* vocum, tum de ipſis *vocabulis* quibuſdam, quae perperam vulgo ſcribuntur.

Quid obſervandum in litteris majuſculis?

VI. Ad litteras majuſculas quod attinet, in iis ſcribendis eo tutius veterum ſequimur ſcribendi rationem (*), quo certius conſtat, antiquos vix aliis, quam characteribus majuſculis (**) eſſe uſos.

(*) Ex veterum itaque monimentorum contemplatione hae fere colliguntur regulae:

I. *Cavendae ſunt formae litterarum, quarum nullum in antiquitate exſtat exemplum.* Tales ſunt litterae J vel *J* pro I, U pro V, Æ pro AE. U enim littera ex Gothico charactere eſt, ut patet ex *Mabillonio de re diplomatica* I, II 4. p. 47. Reliquas formas typothetae invenerunt AE vel OE quamvis in numis quibuſdam contrahantur ob ſpatii anguſtiam, in iiſdem tamen numis etiam AD. AL. ANT. AR. VAL. aliaque in unum contrahuntur, quae tamen nemo temere imitaturus eſt. Vid. *Cellarii Orthogr. Lat.* p. 18 19.

II. *In litteris majuſculis una littera altera maior haud eſto.* Sine exemplo ergo ſcribitur *Auctor*, *Joannes*: multoque magis ridiculum eſt, ſi omnia vocabula a litteris majoribus aſpicemur, e. g. DE DONATIONIBUS INTER VIRUM & UXOREM. Id quod nonnullos diligenter obſervare video. (Bibliopolis, eorumque de pulchritudine notioni, quam haurire ipſi ab emtoribus ſolent, interdum hic aliquid aruditi tribuunt. Et quid ni? G.) Aſt ſolebant tamen veteres duplex I plerumque contrahere in I maximum, & hinc ſcribere DEICITO, SULPICI. Quin & I quantitata longum reliquis characteribus grandius pingi conſueviſſe novimus. Hinc illa CAPTIVI, pro CAPTIVI, LUDIS, pro LUDIS, & ſimilia. Prius quum aetate Auguſtea paene perpetuum fuiſſe doceat *Henr. Noriſius Cenotaph. Piſ.* p. 473. ſine adfectatione & nobis aliquando imitari licebit.

III. *Majuſculae litterae minoribus non ſunt miſcendae, niſi initio vel orationis, vel periodi, vel nominis proprii.* Unde falluntur, qui omnia ſubſtantia litteris majuſculis diſtinguenda putant, ſcribentes v. c. *Tollebat Plumas Aura volitantes. Pinnaſque per Maria Spuma torquebat.* Nec adeo neceſſarium eſt, ut tituli honoris ſcribantur litteris majuſculis, veluti *Rex*, *Princeps*, *Dominus*. Quamquam enim nonnihil dandum ſit opinioni ſaeculi, elegantius tamen ſcribes REX, PRINCEPS, DOMINUS. Quod & tunc obſervandum, ſi compellandi ſint viri illuſtres; tunc enim elegantius ſcribes TE, TUI, VIR ILLUSTRIS, quam mixto ſcripturae genera, *Te*, *Tui*, *Vir*, *Illuſtris*, Cellarii *Orthogr.* p. 76 *ſeq.* Adfectationem tamen & hoc redolet, ſi in adiectivis gentium nomina deſignantibus a litteris majuſculis abſtineas, ſcribaſque *germanus*, *graecus*, *franciſcus*, pro *Germanus*, *Graecus*, *Franciſcus*. Sunt enim & haec nomina propria: (Cum totum hoc diſcrimen ſit inſtituti recentioris, utamur ea in re ratione eorum, quos probari videmus, cum libertate, & in alios, qui aliud ſequuntur, modeſtia, cum nihil ſit putidius, quam ſerio de talibus contendere, aut lauream petere ex hoc muſtaceo. G.)

(**) Attamen non ſemper majuſculis vel uncialibus litteris uſi ſunt Romani, ſed minutis etiam nonnumquam, forma tamen a reliquis parum diſtantibus. Saeculo ſane quarto minores litterae adparent in marmore Romano; quod exhibet *Mabillonius* in *Supplement. libri de Re Diplomat.* p. 114. & *Relandus* in *Faſtis Conſularibus* p. 344.

ANI-

ANIMAE INNOCENTI.
GAVDENTIAE.

QUAE VIXIT AN. V. M. VII. D. XXI.
IN PACE.

Mercurius pater filiae d. IV. id. Novembris Vrſo & Polemio Coſſ.

Vides hic exemplum minuſcularum litterarum jam ſaeculo quarto adhibitarum. Urſi enim ac Polemii conſulatus incidit in annum Chriſti CCCXXXXVIII.

VII. In minuſculis litteris, quae in vncialium locum celerioris ſcripturae cauſſa ſuccenturiatae ſunt, pauciores obſervandae ſunt regulae (*), quas itidem veluti per laucem ſaturam exhibebimus.

Quid in minuſculis?

(*) Tales ſunt, quae ſequuntur.

I. *Cauendae & hic formae litterarum a typothetis ſine neceſſitate inuentae*, qualis eſt j pro i. Scribendum ergo *iuuo*, non *juuo*, *adiicere*, non *adjicere*. Formam enim illam j ignorant monimenta vetera, eamque ſolis debemus typographis.

II. *In diphthongis ae vel oe ordinarie ſeparatim ponuntur vocales, rarius contrahuntur*. Antiquiſſimi codices non minus ac diplomata vetuſta ſaepius praeferunt *ae*, quam *æ*, ceu obſervarunt *Herman. Couringius* in *Cenſura diplom. Lindau. p.* 316. & *Mabillonius de re diplomat. II. t. ii. p.* 58.

III. *Littera v ab initio, u in medio & fine litterarum rectiſſime adhibetur*. Scribendum ergo, *vt*, pro ut, *iuuo*, pro juvo, *vua*, pro uva. Veteribus enim non alia nota erat figura litterae illius, quam *v*. Quoties autem illa in medio vocabulo occurrebat, eam lineola jungebant litterae ſequenti, & inde nata figura *u*. Sane hanc ſcribendi rationem primos illos elegantioris litteraturae vindices adcurate ſervaſſe, & novum admodum eſſe illud *u* vocalis, & *v* conſonantis diſcrimen, editiones auctorum vetuſtiores ſatis evincunt. Multo recentior quoque forma *u* qua hodie multos ſine diſcrimine uti animadvertimus, ſive illa littera vocalis ſit, ſive conſona, ſive initio vocis ſive in ejuſdem medio occurrat, e. g. *unde*, *valde*; *uulnus*. Suum cuique pulcrum. Sed talia fere exemplo carent, & κακοζηλίαν redolet adfectatum iſtud novitatis ſtudium. (Quin uſum eſſe ea ratione Joſ. Scaligerum, manus ipſius teſtatur, qui ſemper u minuſculum, ſemper majuſculum V facit. Typographi Galli, Angli, Belgae in ſplendidiſſimis antiquorum editionibus u vocalem, & conſonantem v faciunt. G.)

VIII. Sunt & regulae communes litteris majuſculis & minuſculis, quarum tres hic potiſſimum dabimus, prae reliquis accurate obſervandas (*).

Quid in utriſque communiter?

(*) Priores regulae ad litteras Graecas, ultima ad litteras in compoſitione vel mutandas vel retinendas pertinent.

I. *Litterae Z. Θ. K. Υ. Φ. X. Graecorum propriae, adeoque non niſi in vocabulis origine Graecis adhibendae ſunt*. Male ergo ſcribitur *Author*, *lethum*, *Thuſcia*, *Anthonius*, *kalumnia*, *ſydus*, *tyro*, *hyems*, *ſtylus*, *lachryma*, *ſepulchrum*, *charus*, pro *auctor*, *letum*, *Tuſcia*, *Antonius*, *calumnia*, *ſidus*, *tiro*, *hiems*, *ſtilus*, (Neque tamen ϛύλον ignorant Graeci. G.) *lacryma*, *ſepulcrum*, *carus*. Conf. Cicero in *Orat. cap.* 48. Ob εὐφωνίαν tamen *ch* admittunt *pulcher*, *inchoo*, quae & *Cicero* probat *loc. cit.*

II. *Aſpiratio poſt r nuſquam locum habet, niſi in vocabulis origine Graecis.* Hinc recte dicitur *Rhodus*, *Rhetor*, *Pyrrhus*, ſed male *Rhaetia*, pro *Raetia*, *Rhemi*, pro *Remi*. Conſtanter tamen etiam nummi & lapides habent *Rhenus* & *Rhodanus*.

III. *Ubicumque non repugnat euphonia* (†), *in compoſitione retinenda conſonans ultima praepoſitionis: alias conſona vel praepoſitionis, vel ipſius vocis mutatur.* Hinc recte dicitur *adgredior*, *adſigno*, *exſpiro*, *exſilium* (††): quum contra κακοζηλίαν redo-

Digitized by Google

redoleant illa: *adcipio*, *conlega*, *adgnoſco*, *obgannio*, & quae ſunt hujus generis alia.

(†) (Illud de euphonia judicium nimis lubricum, & tironibus certe minime permittendum. Itaque praeſtat primo auctoritatem ſequi, v. g. ipſius hujus libelli, aut Cellarianae orthographiae, quo viro nihil fuit modeſtius, cautius, caſtigatius G.)

(††) Non placet haec forma *Maffeo*, qui in erudita *praefatione*, *Hilarii operibus* Veronae CIↃ IↃ CCXXX. recuſis *praemiſſa*, *pag.* 3. orthographiam antiquam commendans, addit: *Nolim tamen urgeatur haec regula undequaque, ita, ut etiam* exſilium *ſcribere teneamur, quamvis quibuſdam e veteribus grammaticis edicentibus*. Enimuero quum & veteres grammatici edicant, & in monimentis optimis ita ſcribatur vocabulum, & ejus etymologia ab *ex* & *ſolum* hanc formam ferat, & vix ferendus videatur, qui ſcribendum exiſtimet *exenator* pro *exſenator*; non video, cur in exſilium agi oporteat *exſilium*, ſcribendumque ſit *exilium*.

Qui in abbreviatione vocum? IX. A vocibus abbreviandis maxime in minuſcula ſcriptura, quantum fieri poteſt, abſtinent eruditi (*), qui & operam dare ſolent, ne male vox quaedam dividatur (**).

(*) Veteres Romani in uncialibus litteris multa abbreviare ſolebant. Nam ut *Valerii Probi*, *Magnonis*, aliorumque libellos *de Notis* praetermittamus, notum eſt, *Iani Gruteri* & *Thomae Reineſii Inſcriptionibus* ſubjectum eſſe indicem litterarum ſingularium, quae integras voces deſignant, qualem etiam ex lapidibus *Sertorius Urſatus*; ex numis confecit *Hubertus Golzius* (Optabile eſt ut in lucem proferatur praeclarus labor *Walterskii*, de quo *Fabric.* B Gr 4, 15. p 471. G.) Sic ſcribere ſolebant *Pr.* pro *Praetor*; S. P. Q R. pro *ſenatus populuſque Romanus*; *lub.* pro *lubens*. Aſt in ſcriptura minuſcula recte & ordine facies, ſi omnia ſine abbreviatione exſcripſeris. Neque tamen reijciendae ſunt abbreviationes praenominum Romanorum, quae & veteres vix umquam, niſi vel una littera, vel binis, vel pluribus ſcribere ſolebant. Sic una littera exprimuntur praenomina: A. id eſt *Aulus*, C. id eſt *Cajus*, D. id eſt *Decimus*, L. id eſt *Lucius*, M. id eſt *Marcus*, M' id eſt *Manius*; duabus: *Cn.* id eſt *Cnaeus*, *Sp.* id eſt *Spurius*; cet. tribus: *Sex.* id eſt *Sextus*, cet. Sed accuratiorem horum praenominum indicem dedit, quotque litteris exprimi conſueverint, oſtendit *Carolus Sigonius* ſingulari *de nominibus propriis Romanorum* libello, qui ſubjunctus eſt commentario ipſius in faſtos Romanos.

(**) Locum hic habet regula, quam probavit etiam *Quinctilianus Inſtitut. Oratoriar. lib. I. cap. 7. ita dividendae ſunt voces, quemadmodum id patitur earum origo & compoſitio.* Alias enim in ſimplicibus & primitivis vulgaris ſyllabarum ratio obtinet. Sic recte dividitur *aru-ſpex*, dicitur enim a *ſpectando*: *abs-temius*, eſt enim a *temeto*. Ita & *ab ige*, *ſuſ-cipio*, *et-iam*, *neg-otium*, *pot-eſt*. Hinc facile patet, *prod-it* eſſe a *prodeo*, *prodis* a *prodo*.

Nomina propria multa vulgo perperam ſcribi ſolita. X. Vocabula integra parum emendate a multis ſcribuntur, maxime nomina propria, quae, ſi antiqua ſunt, merito ad vetuſta monimenta, tamquam ad Lydium lapidem, exigenda ſunt (*).

(*) Falſo ergo vulgo ſcribitur *Aemylius*, pro *Aemilius*, *Aenobarbus*, pro *Ahenobarbus*, *Brunduſium*, pro *Brundiſium*, *Carthaginenſis*, pro *Carthaginienſis* *Adrianus*, pro *Hadrianus*, *Annibal*, pro *Hannibal*, *Moecenas* vel *Mecenas*, pro *Maecenas*, *Mauritius* pro *Mauricius*, *Heliogabalus*, pro *Elagabalus*, *Nicanor*, pro *Nicator*, *Paulus*, pro *Paullus*, *Schaevola*, pro *Scaevola* *Ptolamaeus*, pro *Ptolemaeus*, de quo vide ea, quae monuit *Henricus Stephanus de abuſu Graecae linguae p.* 97. editionis, quam mox nitidiorem, & obſervationibus doctiſſimis *Jo. Henr. Kromayeri*, viri in his litteris eximii, & cujus praematurum diſceſſum merito luget reſpublica litteraria, auctam, daturum ſperamus clariſſimum *Fridericum Guilielmum Roloffium*, tanti magiſtri veſtigia pleno gradu prementem. Plura nomina propria ex numis & marmoribus integritati ſuae reſtituit *Ezechiel Spanhemius de Uſu & Praeſtant. Numiſm. diſſert. II. p* 83. *ſeq.* (Propria nomina tanto corrupta facilius, quod analogia, atque etymologia minus illi ſuccurrunt. G.)

Nec non alia vocabula. XI. Denique nec omittenda alia quaedam vocabula, quae perperam a pleriſque ſcribuntur, quorum brevem indicem e prolixiore *Cellarii* dabimus (*), ne in his nimis videamur critico indulgere ſupercilio.

(*) In

(*) In recenſendis vocabulis perperam plerumque ſcriptis tota pars poſterior orthographiae *Cellarii* occupatur. Potiora tantum hic notaſſe ſufficiet.

Alucinari ſcribendum eſt, non *hallucinari*. Eſt enim idem, ac *a luce aberrare*. Videatur *Feſtus Pompejus* voce *alucinatio*, & *Gellius Noct. Attic. lib. XVI. c. 12.* Dubiae originis hoc verbum eſt, quod alii ab *hallus* vel *hallux*, *Gellius* ab *ἀλύειν*, alii aliunde arceſſunt. Sunt, qui diſtinguenda putent *hallucinor* & *alucinor*: ſunt, quibus haec *αὐτώνυμα* videntur. Mihi ſe probant illa *Iſaaci Voſſii ad Catullum p. 90. Dicuntur* allucitae *vel* alucitae *a privativa particula* a *vel* ab *&* luceo, *unde &* alucinari *vel* allucinari, *quaſi* ablucinari *quidam dici exiſtimant*. *Pari ratione aves nocturnas* alucos *veteres vocarunt*. *Philoxeni Gloſſae*: *νυκτικόραξ*, alucus, bubo. *Sed & Servius ad VIII. Eclogam*, ululae aves *ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν*, *id eſt*, *a fletu nominatae*, *quas vulgo alucos vocant*. *Sic lege*, *non* ulucos, *ut vulgo*.

Ancora ſcribendum, non *anchora*. Eſt enim ea vox a Graeca *ἄγκυρα*.

Arceſſo vetus & genuinum eſt, pro quo male vulgo ſcribitur *accerſo*. Cellarii *Orthogr. Lat. p. 76*, *Cortius ad Salluſt. p. 250. 251.* (*ar* pro *ad*, ponebant etiam in *Arvorſum*, *Arvehere*, *Arfuiſſe*. Sicut *r* & *d* alternant in *Meridies* pro *Medidies*, *Auricula* pro *Audicula* G.)

Auctor ſemper olim ſcribebant veteres, & recte quidem, quia ab *augendo* dicitur. Unde ſpuria ſunt illa *author* vel *autor*, quae recentioribus ſunt in deliciis, quamvis poſterius paullo ſit tolerabilius, & forma *artus* pro *arctus* defendi quodammodo poſſit. Vide *Henr. Noriſium* in *Cenotophia Piſana*.

Caelebs antiquum & genuinum eſt, pro quo male hodie ſcribunt *coelebs*. Attamen & hoc in marmore eſt apud *Gruter. pag.* IↃ LXXVI.

Caerimonia, non autem *ceremonia*, ſcribunt veteres, Neque aliam ſcribendi rationem fert vocis origo, tradita a *Valerio Maximo Hiſtor. l. 1.*

Camara ſcribendum eſſe, non *camera*, docuit V. Cl. *Petrus Burmannus ad Petron. p. 112.*

Comiſſari ſcribendum eſſe, non *commeſſari*, vel derivatio docet. Eſt enim a Graeco *κῶμος*. Vide *Feſtum* voce *comiſſatio*.

Femina, pro quo vulgo *foemina* ſcribitur, ſed falſo. Eſt enim a femine dictum. Id vero ſine diphthongo ſcribo, ex *Feſto* diſcimus. In lapidibus ſane fere ſemper ſcribitur *Femina*. Vide *Gruteri Inſcript. p.* CCCLIX. & CCCLXXX.

Increbeſco veteres codices habent. Unde perperam vulgo ſcribunt *increbreſco*. Accedit analogia. Quemadmodum enim a *ruber* fit *rubeſco*, ab *acer aceſco*, (Certius eſt a *macer maceſco*. G.) ita a *creber crebeſco*. Excepto tamen eſt in *niger*, a quo fit *nigreſco*.

In dies, *in primis*, *in poſterum* diviſim ſcribunt veteres. Perperam recentiores conjunctim *indies*, *inprimis*, *inpoſterum*. Multo minus ferenda illa *imprimis*, *impoſterum*. Vere enim haec ſunt duo vocabula.

Lacrima fere ſemper praeferunt vetera monimenta. Y in hac voce non temere reperies. Non raro tamen veteres ſcribunt *lacruma*. Et ſane quum procul dubio haec vox a Graeco *δάκρυον* deſcendat, non multum referre videtur, utram adhibeas litteram, modo conſtanter eamdem ſcribendi rationem teneas. Vide *Oberti Giſanii Praefat. in Lucretium*.

Lapicidina ſcribendum eſſe, non *lapidicina*, cum Etymologia docet apud *Varronem de lingua Latina VII. 33.* tum marmor apud *Gruterum pag.* IↃXCIII. 8.

Littera cum duplici *t* ſemper habent libri veteres, & lapides apud *Aldum Manutium Orthogr. p.* 8. & *Sponium Miſcellan. Erud. Antiquit. p.* XXXVI.

Litus contra ſimplici *t* ſemper exaratur in marmoribus & codicibus. *Cellarii Orthogr. p.* 104.

Maeniana, non *moeniana*. Vide *Aſconium ad Ciceronis Divinationem*, *c.* 16.

Obſcenus ſecunda vocali ſcribendum eſſe vel inde patet, quod a Graeco *σκηνὴ* deſcendit, *Varro de lingua Latina VI. 5.* Unde male vulgare *obſcoenus* per *oe* tuetur *Scaliger de cauſſis Lat. linguae l. 34.*

Paene per *ae* habent libri veteres & marmor apud *Gruterum p.* IↃCLV. Unde recentiori ſcribarum conſuetudini debetur *pene*. Solebant enim hi medio aevo diphthongum illam vel ſimplici *e*, vel certe *e* caudato (ę) exprimere. Videatur *Conringius Cenſur. Diplom. Lindau. p. 316.* *Mabillonius de Re Diplomat. II. 1. 11. p. 58.*

Patricius cum *c*, non cum *t*, ſcriben-

dum. Sane ita conſtanter legitur in marmoribus & Graecis ſcriptoribus, quibus ſemper placet forma πατρίκιος. (Eadem ratio *Tribunicii* & ſimilium. G.)

Poſtumus frequenter legitur in numis & marmoribus; rariſſime *poſthumus*. Adſpirationem quoque ex hac voce excludi, jam dudum juſſit *Eutyches Grammat. p.* 2311. & recte. Eſt enim ſuperlativus a comparativo *poſterior*. Quod adeo verum eſt, ut id negare non poſſint & ii, a quibus *poſthumus* a *poſt* & *humatus* eſſe dicitur. Diverſa enim eſſe vocabula exiſtimant *poſtumus*, quod idem ſit ac *poſtremus*, & *poſthumus*, quod ſit μετὰ θάνατον πατρὸς γεννηθείς. Sed ne id quidem verum eſt. Mortuo enim parente natus ideo *poſtumus* dicitur, quia ejus liberorum poſtremus eſt. Vidit hoc, qui antea in alia omnia iverat, magnus *Cujacius Obſervat. III.* 4.

Saeculum cum diphthongo. Ita numi & lapides. Nec primae ſyllabae quantitas permittit, ut hoc nomen cum vulgo grammaticorum a *ſenex* vel *ſequi* derivemus.

Seorſum, non *ſeorſim*. Eſt enim a *ſe* & *vorſum*. Cellarii *Orthogr. p.* 146.

Sollemnis, non *ſolennis* aut *ſolemnis*, eſt enim a *ſollo* (i. e. ſolido) & *amni*. Vide *Cortium ad Salluſt. p.* 151.

Sollers & *Sollicitus* duplex *l* poſtulant. Vtrumque enim eſt ab oſca voce *ſollo*. Vid. *Feſtus* in voce *ſolitaurilia*. & *Cortius ad Salluſt. p.* 163. (Cum non temere geminauerint literas antiqui librarii, orthographia talium incertior eſt. G.)

Strategema, non *ſtratagema*. Henr. Stephanus *de abuſu Graecae linguae p.* 96. *edit. Roloſſianae.* (Eſt enim ϛρατήγημα).

Torus ſine adſpiratione, non, vt vulgo malunt, *thorus* cum adſpiratione. Vide *Cellarii Orthogr. p.* 152.

Triceſimus & *viceſimus*. Ita veteres libri, non *vigeſimus* & *trigeſimus*, quae merito proſcribit *Dauſquerus*. Sane vt a *viginti* & *triginta* dicitur *vicies*, *tricies*, *viceni*, *triceni*, ita & merito dixeris *triceſimus* & *viceſimus*.

In etymologia alienae vocum ſignificationes cavendae.

XII. Sed ſufficere haec arbitror de orthographia; ſimilia enim facile quiſque ſuo Marte obſervabit. Ad ETYMOLOGIAM quod attinet, illud praecipue cavendum eſt, ne vel aliena, vel peregrina vocabulis tribuatur ſignificatio (*). Id quod tamen in vulgaribus dictionariis fit frequentius, quam quiſquam crediderit.

(*) Plura ejuſmodi vocabula, quibus peregrina adfingitur notio, cum cura collegit *Cellarius in Antibarbaro III. p.* 155. Ea huc transſcribere eſſet ſupervacuum. Neque enim quiſquam nitidioris ſtili ſtudioſior carere praeclaro illo opuſculo poteſt. Addi tamen meretur *Franciſci Vavaſſoris de vi & uſu quorumdam verborum, cum ſimplicium, tum conjunctorum*, tractatus, quem cum notis una cum ejuſdem auctoris tractatu *de ludicra dictione* recudi curavit V. Cl. *Io. Erhardus Kappius*, *Lipſiae* CIƆIƆCCXXII 8. Acutiſſimus quoque in genuina vocum ſignificatione eruenda, profligandiſque notionibus ſpuriis fuit vir incomparabilis *Io. Fridericus Gronovius*, & adhuc hodie eſt vir magnus, quem honoris cauſſa nomino, *Petrus Burmannus*, ex quorum notis & operibus ille *Cellarii* catalogus maxime poterit locupletari. (Vtiliſſimus etiam liber eſt *Cyr. Guntheri Latinitas reſtituta* & multis nominibus commendandus: editus Ienae 1700. & altero volumine auctus 1708. 12 *Io. Ienſii purae & impurae. Latinitatis collectanea* recuſa Lipſ. 1728. 8. cum notis laudati modo *Kappii*. Sed nuſquam majorem vim talium obſervationum reperies quam in *Fabriano eruditionis ſcholaſticae theſauro*, cujus altera *Geſneri* editio prodiit Lipſiae 1735. f. Et ſi quid etiam hic deſit, jam in eo eſt, ut ſuppleatur, edendo *novo Theſauro Linguae Latinae* ad modum & filium Stephaniani jam pene ad umbilicum perducto. G.)

Abſtinendum etiam a vocabulis, quibus analogia repugnat.

XIII. Deinde illud quoque haud ſuaſerim, ut vocabula, quae ab omni analogia abhorrent, admittantur (*). Recte enim dictum eſt a *Iulio Caeſare* (apud *Gell.* I, 10, & *Macrob.* I, 5. G.) *tamquam ſcopulum, ſic fugias inauditum atque inſolens verbum*.

(*) Multa ejuſmodi finxit barbara ſcholaſticorum & gloſſatorum turba, quae deinde a lexicorum ſcriptoribus veluti civitate donata ſunt, licet ab ipſa Latinae linguae indole plane abhorreant. Nos quaedam dumtaxat exempli loco recenſebimus. Sic.

E contra hodie vulgare eſt: (c. 2. §. 6.) non autem ſic olim loquebantur veteres. Neque analogia permittit, ut praepoſitio regat adverbium. Allegant vulgo pro hoc vocabulo

Ta-

Tacit. Annal. XII. 47. ſed locum illum in mendo cubare, animadvertit *Io. Fr. Gronovius*. Veteres habent *rontra*; vel *rontra ea*, quod apud *Cornelium Nepotem* occurrit. Immo & *e contrario* occurrit apud *Tacit Hiſt I,* 47. & 88. *II*, 5. *III*, 54. Fieri poteſt, ut quum in codice aliquo legeretur per abbreviationem *e rontra* pro *econtrario*, librarius indoctus id pro integro vocabulo acceperit.

Extrinſecus & *intrinſecus* adjectiua non minus, quam adverbia *extrinſece* & *intrinſece* plane abſurda ſunt. Quis enim adverbium *ſerue*, unde haec vocabula ſunt, in adjectiuum transformet, aut aliud inde fingat adverbium *ſece*? Quare adverbia ſunt *extrinſecus* & *intrinſecus*, adjectiva: *exterior*, *interior*.

Pientiſſimus veteribus auctoribus ignotum. in ſolis occurrit lapidibus apud *Gruter. Inſcript.* p. CCCCXVIII, 1. CCCCXXI, 4. CCCCLXVI, 5. CCCCLXV, 8. IↃCVI, 9. IↃCVIII, 10.

Vxoratus pro *marito* vulgus dicit, ſed contra analogiam:

Dubium eſt, an in hunc ſenſum referenda ſit vox vel voces potius *in praeſentiarum*, de quibus dubitat *Cellar. Antibarb. p.* 123. & *cur. poſter. p.*178. defendente hujus vocis analogiam *V. Cl. Jac. Perizonio* ad *Sanctii Minerv. II p.* 117. Id certum, inſolentis formae vocabulum veteribus non ignotum fuiſſe, adeoque auctoritate ſe tueri. At aliter ſentit *Sciopp. judic. de ſtilo hiſtor. p.* 99. ubi hanc loquutionem, tamquam lutulentam rejicit: quaſi ea non uſi eſſent ſcriptores optimi, *Cato*, *Fannius*, *Nepos*, *Tacitus*, & ex argentea aetate *Apulejus* & *Minucius Felix*. Vt analogiae non adverſari hanc formam, oſtendat *Sanctius*, *in genitivo* junxiſſe veteres, exiſtimat, *Perizonius* vero potius per ellipſin vocis *tempore* exponit. Sed ſcire velim, quid ſit *tempus praeſentiarum*. Fateor, me nondum intelligere loquutionis iſtius analogiam. (Legitur etiam apud *Cato.* de R. R. 144, 4. Peculiaris eſt de ea diſputatio *Godefr. Heebeli* Viteb. qua tamen a ſententia ſe dimoveri non paſſus eſt *Perizonius*. G.)

XIV. Parum quoque accurati ſunt, qui in declinatione nominum ac pronominum, verborumque conjugatione aberrant. Quum vero nemo ignoret declinationum & conjugationum paradigmata: licebit nobis quaedam tantum, quae vulgo negliguntur, obſervare (*). Nec peccandum inflectendis vocabulis.

(*) Obſervationes aliae criticae ſunt, quae huc non pertinent, aliae vere grammaticae, minime negligendae in elegantiore latinitate. Tales ſunt, quae ſequuntur.

I. *Ambo* & *Duo* accuſatiuum pluralem maſculinum apud meliores auctores, non *ambos* & *duos*, ſed *ambo* & *duo* formant. *Cic epiſt. ad diverſ. VII*, 25. *Praeter* duo nos *epiſt. VII*, 29. duo parietes *dealbare*. *epiſt. ad Att. VII.* 19. *Vos* duo *delegi*. *epiſt. V*, 8 *Quos quidem ego* ambo *unice diligo*. *Virgil. Georg. IIII.* 88. *Verum ubi ductores acie revocaveris ambo*. Et *Aeneid. XI. v* 285.

Si duo praeterea tales Idaea tuliſſet.

Conferri merentur *Io. Fr. Gronov. ad Liu. XXXV*, 21. & *Graevius ad Suet. Claud. XIIII.* Ita & alii aureae aetatis ſcriptores loquuntur, veluti *Salluſt. de bell. Iug. c.* 21. *qui* ambo *reges adeant*. Et *c.* 28. filium, & cum eo DUO *familiares ad ſenatum legatos mittit*. C. 102. Duo *quam fidiſſimos ad eum mitteret*. *Varro de re ruſt. lib. I. c.* 18. Duo *villicos*, & *l. III. c.* 1. Duo *libros*.

II. Quoties poſt *ſi* vel *ne* ſequitur *quis* pro *aliquis*: toties ſervanda eſt declinatio pronominis *aliquis*. Cicero *pro Archia cap.* 1. *Si qua exercitatio dicendi*: non *ſi quae exercitatio*.

III. Verbum *Revertor* apud meliores auctores, veluti *Ciceronem*, *Caeſarem*, *Livium* praeteritum active format, *revertit*, *reverterunt*, *revertiſſe*. *Reverſus eſt* primi dixere *Aſconius Pedianus*, *Phaedrus* & *Valerius Maximus*. Immo & *Tacit. Annal. XII*, 31. *non ſum dimiſſus ad te*, *ſed* reverſus. Vtraque forma verbi in uſu fuit, *reverto* & *revertor*, uti *diverto* & *divertor*, *praeverto* & *praevertor*, *quamvis forma* neutra in praeteritis; deponens in praeſenti & temporibus inde formatis ſit frequentior. Optimum tamen eſt participium *reverſus* (*Reverſus eſt* jam habet *Nepos* 2, 5, 2. it. *Hirtius de B. Hiſp.* 13. G.) Vide *Cellar. Antibarb. p.* 151. & *cur. poſter. p.* 167. (Optime ſibi conſulunt, qui laborem perlegendi boni Lexici, quale eſt Fabrianus Theſaurus; & novus ille, in quo jam congerendo & exornando verſatur Geſnerus, non defugiunt. Sic enim fiet, ut nihil temere ſit obſervatione dignum, quod illos fugiat. G.)

XV. In particulis dici non poteſt, quanta ſit linguae Latinae elegantia. Hic vero ad earum tantum ſignificationem & uſum reſpicimus (*). Nec in particularum vſu.

(*) Praeclarus *de particulis Latinae linguae* exſtat libellus *Hor. Turſellini* acceſſionibus haud contemnendis locupletatus a *Jac. Thomaſio* & a *Io. Conr. Schvvartzio*, *Lipſiae* CIↃIↃCCVIIII & CIↃIↃCCVIIII. 8. & CIↃIↃCCXXXIV. 8. Nos denuo quaedam exempli cauſſa monebimus.

I. *Communiter* non idem eſt, ac vulgo, (gemeiniglich) ſed *indiviſim*, (gemeinſchaftlich) *Cicero pro S. Roſc. Amerin.* 37 *Iſte Roſcius omnia cum Chryſogeno communiter poſſidet*.

II. *Hactenus* & *adhuc* ita differunt, ut illud

Digitized by Google

de loco, hoc de tempore adhibeatur. *Cicero epiſt. ad Att. XIII, 21. Sed haec hactenus* Et *ad diverſ. V, 10. Caeſar adhuc de meis ſupplicationibus non refert.* Nep. Miltiad. 5. *Qua pugna nihil adhuc nobilius.* *Hactenus* tamen pro *adhuc* eſt apud *Tacit. Agric.* 10. *Diſpecta eſt & Thule, quam hactenus nix & hiems abdebat* Cellar. cur poſt. p. 407.

III *Juxta* non idem eſt ac *ſecundum*. Perperam itaque dicunt: *juxta Homerum*, *juxta divinum oraculum*. Rectius dixeris, *juxta* modo praepoſitionem, modo eſſe adverbium, idemque notare, ac *prope*, *poſt*; *aequali modo*. Hinc dicitur: *ſepultus juxta viam Appiam*. Nep *Attic* 22. *Aeſtum hiememque juxta ferens.* Pompon. Mela I, 19 *Litteris Graecis & Latinis juxta eruditur.* Salluſt. *Bell. Jugurt.* 95 Hinc dicitur etiam *juxta ac*, *juxta atque*, *juxta cum*. Exempla collegit *Jac. Perizon.* ad *Sanct. Mineru. I p.* 102.

IIII. *Quamvis* non promiſcue uſurpandum pro *etſi*, *tametſi*, *licet*. Eſt enim contractum ex *quantumvis*; †) atque hinc iis demum locis recte ponitur, ubi ſolui in has voces poteſt. *Virgilius Eclog. II. v* 16.

Quamvis *ille niger*, quamvis *tu candidus eſſet*.

Id eſt, *quantumvis niger*, *quantumvis candidus*. Sanct. *Mineru. III p.* 352.

(†) Negat hoc v. c. *Petr. Burmannus ad Phaed. l. I. fab. XVIII. p* 60. Et ſane dicere jam malim, compoſitam eſſe particulam ex *quam* & *vis*: *quam* autem idem eſſe ac *quantum*, ut in illis; *quam eſſem occupatus*, *quam velit ſit potens*: Hic, *quam velit*, *Epicurus jocetur*.

V. *Quandoque* non eſt *nonnunquam*, ut credere nos jubent vocabularia, ſed *quandocumque*. Sanct. *Mineru. III. p.* 359. Io. Fr. Gronou. *ad Liu. I*, 24 Add. Burm. *ad Petron. p.* 638 & Vavaſſor *de vi & uſu quorumdam verb* voce *quandoque*, ubi eleganter docent, *quandoque* non modo idem eſſe, ac *quandocumque*, ſed & aliquando pro *quando*, *quoties*, *quotieſcumque*, *ſi quando*, *tunc quum* accipi: veluti in illo *Horatii de arte poet.*

. . . . . *& idem*

Indignor, quandoque *bonus dormitat Homerus.*

id eſt, *ſi quando dormitat*.

VI *Quod* & *ut* quomodo differant, pauci norunt, etiam qui in uſu harum particularum non aberrant. Reſpiciendum eſt ad comma antecedens, quod quoties ſequentis cauſſa eſt, vel eſſe ſaltim debebat, toties ponendum eſt *ut*. Sin minus: vel *quod*, vel *accuſativus cum infinitivo*. Recte ergo dicitur apud *Plinium epiſt. I*, 1. *Frequenter hortatus es, ut epiſtolas, ſi quas paullo curatius ſcripſiſſem, colligerem.* Cauſſam enim, cur colligeret, debebat eſſe hortatio. Recte etiam dicitur: *tanta in me exſtant merita tua, ut ingrato mihi vivendum moriendumque videatur.* Cauſſa enim, cur ingrato moriendum ſit, eſt magnitudo meritorum. Contra ea dicendum: *ſpero, eum ſibi haud diſſimilem futurum*. Spes enim non eſt cauſſa, cur ille ſui ſimilis futurus ſit. Ex quibus ſane patet, quam falſo vulgo dicant: *ſequitur, quod*. Veteres enim ſemper hic uſurpare ſolent *Ut*. Vide *Cicer. Paradox. III. & de fato* 12.

VII (Major etiam corruptela regnat circa uſum Conjunctionis *Quod*, ubi accuſatiuus cum infinitivo poſtulabatur. Quid diſputatum ſit hac de re, & quid de ſingulis, quae proferuntur, exemplis ſentiam, expoſitum eſt peculiari diſputatione Fabriano theſauro a me intexta. Hic teneamus modo illud: *a*) Diſtinguenda eſſe verba *affectuum quorundam* a *verbis omnium ſenſuum, dicendi & ſignificandi*. Illa poſſunt poſt ſe *quod* habere, ſicut nimirum etiam *quia*; haec non poſſunt *b*) Quae in contrariam ſententiam pro uſu τοῦ *quod* allegantur, illa vel manifeſto corrupta, vel perverſe accepta ſunt, ut diſputatione laudata luculenter oſtenſum eſt *c*) Quod ſi ad omnia loca reſponderi non poſſit, & ſunt forte duo, tria, in quibus MSS. conſentiunt: innumerabilis tamen multitudo exemplorum contrariorum, ubi accuſativo cum infinitivo uſi ſunt boni auctores, ſatis perſuadet, illud alterum aut corruptum eſſe, aut ab ipſo adeo auctore male poſitum. G.)

Cauenda denique falſa ſyntaxis.

XVI. Nulla in re facilius labuntur tirones, quam in SYNTAXI. Quum vero noſtrum haud ſit, regulas, quae in libellis grammaticorum omnibus habentur, repetere: ſequemur & hic inſtitutum noſtrum, & de vitioſa ſyntaxi (*) animadverſiones quaſdam ſubjiciemus.

(*) Tales ſunt, quae ſequuntur, obſeruationes:

I. *Euadere* ante & poſt ſe habere nominatiuum, recte obſeruant grammatici. At multi tamen elegantius ſe dicere putant: *tu euades in virum doctum*. Notanda ergo regula: *Euadere nominatiuum perſonae, & accuſatiuum rei cum praepoſitione in poſtulat*, id eſt, ſi de perſona loquimur, nominatiuo opus eſt: ſi de re, accuſatiuo cum praepoſitione *in*. Liuius *I. 39. Iuuenis euaſit indolis regiae.* Cic. *in Bruto* 35. *T. Albucius perfectus Epicureus euaſerat.* Terent. *Adelph. III. 4. Hac licentia euades in aliquod malum.* Nimirum *Euadere* proprie notat terminum

Digitized by Google

rum, ad quem quid pertingit, vti recte obſeruavit Cortius ad Salluſt. de bello Iug. c. 14. p. 472. & c. 52. p. 652. Vnde non modo cum praepoſitione *in*, ſed & cum aduerbiis ad locum iungitur. *Salluſt. Iug. c.* 14. *Huccine, Micipſa pater, beneficia euaſere?* Terent. *Andr. I. 2. v. 4. Heri ſemper lenitas, verebar, quorſum euaderet.* Vbi *Donatus*: *ad quam partem erumperet: Et euadere eſt, per quamcumque difficultatem ad aliquid peruenire.*

II. Genitiuum adſciſcunt verba aeſtimandi. Sed iis perperam vulgo accenſetur verbum *Curo*. Nihili ergo eſt phraſis: *parui hoc curo*, pro qua veteres: *parum hoc curo.* Cellar. *Antibarb. p.* 234.

III. Vbi datiuum alias poſtularet conſtructio, ibi ſaepe vſus exigit praepoſitionem cum accuſatiuo vel ablatiuo, & verſa vice. Hinc Latinis ignota eſt ſyntaxis *communicare cui*, pro qua dicendum: *communicare cum quo, vel inter quos* CICERO *epiſt. ad diuerſ. I. 7. & pro P. Quinct. IIII.* (Malo pro Datiuo laudatur Liu. 22, 27. *Sibi communicatum imperium*. Nam adiectum eſt, *cum eo.* Caeſ. B. Ciu. 3. 18. habent quidem libri, *quibus communicare de maximis rebus Pompeius conſueuerat.* Sed ex perpetuo vſu aureae aetatis Cellarius & Gronou. Obſ. 2, 6. legunt *quibuſcum*, cui lectioni etiam ſuffragatur Codex laudatus Dauiſio, qui habet *quibuſque*. G.)

Nec Latinum eſt *conciliare cum aliquo*, pro quo veteres ſemper dicunt *conciliare alicui*. CAES. *de bello Gall. VII. 7.* Sic & *incumbere libris* perperam dicitur, pro *ſtudere*. Veteribus enim placebat ſyntaxis: *incumbere in ſtudia, in curam, in rempublicam, ad laudem, ad reipublicae ſalutem, ad bellum.* Exempla collegit CELLAR. *Antibarb. p.* 337.

IIII. VT, NE, QUO, QUIN, AN nunquam recipiunt futurum ſubiunctiui, ſed exigunt coniugationem periphraſticam. Caue ergo dicas, *neſcio an venerit*, pro *neſcio an venturus ſit.* (Nempe quod vulgo futurum ſubiunctiui vocant grammatici, plane ad ſubiunctiuum non pertinet; quare etiam ſub *futuri exacti* nomine indicatiuo adſcriptum eſt a GESNERO in Grammatica Cellariana Gottingae A. CIↃIↃCCXL. edita. Habet ſane ut characterem, ita notionem quoque praeteriti ſ. exacti temporis. *Cum ſcribam, wenn ich ſchreiben werde*, cum ſcripſero, *wenn ich werde geſchrieben haben.* G.)

V. Quoties IUBEO accuſativo perſonae jungitur, toties exigit infinitiuum actiuum; alias paſſiuus ponendus eſt. Sic recte dico: *librum adferri iuſſit, ſeruulum juſſit librum adferre.* Neque tamen σόλοικα ſed rariora tantum ſunt *iubeo tibi, iubeo ut*, ceu exemplis compluribus demonſtrant IAC. PERIZON. ad SANCT. *Mineru. II, 4, 6. p.* 125. CELLAR. *Antibarb. p.* 238. & 256. (Aureos falſo laudari, oſtendit in Fabra GESNERVS. Primi vſi ſunt TACITVS, CURTIVS. G.)

VI. Adiectiua cum Infinitiuis non temere jungenda ſunt, quia hoc Graeciſmum redolet. Plerumque enim Latini vel gerundium, vel ſupinum, vel coniunctionem *vt* cum coniunctiuo, prout res poſtulat, poſt adiectiua ſolent vſurpare. v. c. *cupidus diſcendi, facile ad intelligendum, vel intellectu, dignus, qui* (vt) *laudetur, mirabile viſu.* (Poetae hanc rationem Graecorum elegantiae cauſſa affectant. Vid. VECHNER. *Hellenolex.* 1, 2, 21. SANCT. *Min. III.* 6. & ibi SCIOPP. & PERIZO. G.)

VII. AN in dubitatiua ſententia repetere vix conſueuiſſe CICERONEM, jam obſeruauit CELLAR. in *Antibarb. p.* 228. Semper enim elegantiores, priore loco VTRVM vel encliticum NE; poſteriore demum AN ponunt. CVRT. III, 4. *Alexandro, vtrum perſeueraret, an abiret, ſatis incerto.* Quod ſi tria ſunt quaeſtionis membra, primum comma NE; poſteriora AN exigunt. CIC. *pro S. Roſc.* 41. *Quaero abs te, iine, qui poſtulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iſte non commouebat, pro quo poſtulabant? an res ipſa tibi iniqua videbatur?*

VIII. In conſtructionibus cum praepoſitionibus danda eſt opera, vt ne ſine veterum exemplo loquamur. Sic non optime dicitur: *verſari circa aliquam rem*; melius *verſari in aliqua re.* Ita enim ſemper loquitur CICERO *). Prius tamen placuit SENECAE *ad Marc.* 29. & SUETON. *de Gramm.* 17. Male quoque dicitur: *ita comparatum eſt cum hac re:* melius CICERO *in Lael.* 28. *Ita ratio comparata eſt vitae naturaeque noſtrae.* TERENT. *Heaut. III,* 1. *Ita comparata na-*

natura omnium hominum. Talis etiam eſt formula: *ita ſe res habet cum hoc*, de qua CELLAR. *in Antibarb. p.* 213.

(*) Aliquando *verſari* idem eſt ac *circumagi, vexari, agi*. Et haec eſt elegans loquutio, quae & ipſa eamdem conſtructionem cum IN poſtulat. Ita SALLVST. *Iug. c.* 14. *Semperne in ſanguine, ferro, fuga verſabimur?* Ita & actiue *verſat vos cura*, & HORAT. *Lib. II. Epiſt. II. v.* 90. *Qui minus argutos verſat furor iſte poetas*. CORT. *ad Salluſt. p.* 473.

Fundamenta ſyntaxeos ornatae.

XVII. Praecipue hic locum invenit ſyntaxis ORNATA, quippe quam vulgo praetermittunt grammatici. Ea vero quum partim in poſitione, partim in additione, partim in abjectione, partim denique in commutatione vocum conſiſtat: de ſingulis non obiter agemus.

De vocum poſitione an quaedam exſtent certae regulae?

XVIII. Ad poſitionem vocum quod attinet, quamquam is eſt linguae Latinae genius, ut in ea verborum ordo non tam arctis legibus adſtringatur, ac in aliis linguis: cave tamen exiſtimes, plane nullum in ea eſſe certum verborum ordinem (*). Quare non perinde eſt, quo ordine colloces vocabula, ſed obſervandae ſunt regulae quaedam, quae dici non poteſt, quantum elegantiae ſermoni Latino concilient (*).

(*) Mireris ergo, quo iure ſcribere potuerit IAC. LODOICVS STREBAEUS *de elect. & colloc. verb. I, 4. p.* 18. *In oratione nulla verbo propria ſedes eſt, nullus certus & immutabilis locus, nullus umquam fuit ſic deſtinatus ordo, ut eius mutatio deformis & inelegans eſſet*. Sane quantum ratio hunc virum doctum fugiat, vel inde patet, qood ordo verborum, in poetis facile tolerandus, in oratione ſoluta plane abſonos eſſet futurus. Ait HORATIUS *Carmin. Lib. IIII. od. XV. v.* 1. 2.

Phoebus volentem praelia me loqui
Victas & urbes increpuit, lyra.

Iam ſi quis in proſa oratione, eodem ſeruato verborum ordine, diceret: *pater volentem ſeruos filium occidere, miſeros & ancillas, caſtigauit, gladio*: quis, quaeſo, ferret ita loquentem? Ex quo ſane clariſſime patet, in Latina quoque lingua eſſe aliquem verborum ordinem, certaſque adeo regulas, quae niſi obſeruentur, conſuſum ac hiulcum inde naſci oporteat orationis genus. (Non potuit hoc ſibi velle STREBAEVS, plane nihil referre, quomodocunque collocentur verba. Sic enim ſua ipſius vineta caederet. Sed hoc indicavit, quod res ipſa loquitur, non eſſe certum perpetuumque vt apod Germanos v. c. Galloſque aſſignatum locum verbo, aut alteri orationis parti, non eſſe certum *conſtructionis*, quem vocant grammatici, *ordinem*. Interim toto libro tuetur, ordinem eſſe, numerum eſſe. Sed is nimirum ita fluctuat; ita liber eſt, vt intra praecepta pauca includi non poſſit. G.)

(**) Vere ergo ordo & collocatio verborum in eloquentia omne fert punctum, adeo, vt quidquid orationi gratiae ineſt, pereat, ſi verborum turbes ordinem. Elegantiſſima ſunt illa CICERONIS *de orat. I.* 1. *Cogitanti mihi ſaepe numero, & memoria vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quincte frater, illi videri ſolent, qui in optima republica, quum & honoribus & rerum geſtarum gloria florerent, eum vitae curſum tenere potuerunt, vt vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent*. Iam verborum tantum collocationem muta, & periodum hunc in modum refinge: *Quincte frater, ſaepe numero mihi cogitanti, & repetenti memoria vetera, illi perbeati fuiſſe videri ſolent, qui quum & honoribus florerent, & rerum geſtarum gloria, eum potuerunt tenere curſum vitae, ut vel ſine periculo in negotio, vel cum dignitate eſſe poſſent in otio.* Tuam fidem, lector, ao priſtinae elegaotiae Ciceronianae vel vola vel veſtigiom ſupereſt? Nonne coquum potius aliquem aut calonem, quam Ciceronem aodire tibi videris? Et tamen verba omnia Ciceronis retenta; ſolumque immutatum eſſe ordinem & collocationem verbotom animadoertis. Quae quom ita ſint, quantum hac in re poſitum ſit momenti, ſatis ſuperque intelliges. (Contra ea LAZARVS BONAMICVS orationem PHI-

LEL-

Digitized by Google

LELPHI ſolo verborum ordinem immutato ex ſubagreſtri & inconcinna elegantem & ſonoram reddidit. vid. VOSS. *Inſtit. Rhetor. p.* 164. G.)

Quales ſint illae regulae?

XIX. Operae pretium itaque fuerit, potiores, quae huc pertinent, regulas paullo accuratius exponere, idoneiſque illuſtrare exemplis (*), ut quis ſit hac in re linguae Latinae genius, tanto facilius poſſit intelligi.

(*) Multi jam inde a renatis litteris prodierunt libelli de elegantiis Latinae linguae, in quibus etiam de ordine & collocatione verborum praecipere ſolent auctores. Sed quum & hic multa parum accurate, multa perperam dicantur: nos ea, quae certa ſunt, conſectabimur.

I. *Vocatiuus non ſtatim ab initio, ſed plerumque* †) *poſt aliquot verba, nonnumquam etiam in poſteriore periodi membro locum occupat.* NEPOS *in prooem.* 1. *Non dubito, fore plerosque,* ATTICE, *qui hoc genus ſcripturae leue, ac non ſatis dignum ſummorum virorum perſonis judicent.* CICERO *in orat.* 1. *Vtrum difficilius, aut majus eſſet negare tibi ſaepius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque,* BRVTE, *dubitaui.* Vbi vocatiuus in poſtremum denique periodi membrum eleganter rejectus eſt.

(†) Attamen, ſi adfectus exprimendus ſit, vocatiuus & primum ſtatim locum recte occupat, & nonnumquam bis vel ter repetitur. TERENT. *Andr. I, 5. v. 47. o Myſis, Myſis, etiam nunc mihi ſcripta ita dicta ſunt in animo Chryſidis de Glycerio.* Vbi DONATVS: *Primum vocandi, alterum increpandi eſt.* Ego vtrumque adfectus cuiusdam eſſe exiſtimo, vti illud CICERONIS *ad Q. Fratrem* 2. *Mi frater, mi frater, mi frater.*

II. *Caſus obliqui, ſi id ſenſus orationis ferat, eleganter nominatiuo praemittuntur.* CIC. *orat.* 2. *Nec ſimulacro Iouis Olympii, aut Doryphori ſtatua deterriti, reliqui minus experti ſunt, quid efficere, aut progredi poſſent.* Si hic nominatiuum *reliqui deterriti* priore loco poſueris, omnis peribit periodi venuſtas.

III. *Propoſitiones incidentes Logicis vocatae,* (& quaecunque Adjectiuis declarandi vel definiendi cauſſa adiiciuntur G.) *eleganter adiectiuis & ſubſtantiuis, aut certe reliquae orationi interſeruntur.* CIC. *Catilin. III, 1. Profecto quoniam illum, qui hanc vrbem condidit, Romulum, ad Deos immortales beneuolentia, fama extulimus.* Hic propoſitio, *qui hanc vrbem condidit,* incidens eſt. IDEM *Catil. IIII, 10. Anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtae atque virtutes iisdem, quibus ſolis curſus, regionibus ac terminis continentur.* Hic denuo incidens propoſitio, *quibus ſolis curſus,* non potuiſſet elegantiorem locum, quam inter adiectiuum & ſubſtantiuum occupare.

De transpoſitione regulae.

IIII. *Idem tenendum eſt de ea propoſitione, quae comparatiuos, aut verba* MALO & PRAESTAT, *ſequitur.* Haec enim eleganter comparatiuo aut certe verbo ſuo praemittitur. Sic eleganter CICERO *pro M. Marcello* 1. *Eſt vero fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor paene ad omnes, quam ad illum ventura ſit, laetitia peruenerit* *). Multa quaeſo vocabulorum ordinem, & propoſitionem, *quam ad illum ventura ſit* poſtremo loco pone; denuo profecto videbis, totam orationem hiulcam fieri. Ita eleganter etiam dixeris *vir pace, quam bello, illuſtrior*; minus eleganter *vir illuſtrior pace, quam bello.*

(*) Bis eo loquendi genere in una eademque periodo vtitur QVINCTIL. *Inſtit. orat. l. V. c. 13. Tanto eſt accuſare, quam defendere, quanto facere, quam ſanare, vulnera, facilius.*

V. *Propoſitiones conditionales nonnumquam eleganter veluti per παρένθεσιν reliquae orationi inſeruntur.* CORN. NEP. *Ageſil. 5. Namque illa multitudine, ſi ſana mens eſſet, Graeciae ſupplicium Perſas dare potuiſſe.*

VI. Eiusdem conditionis ſunt formulae: *mihi crede, pro eo, ac debui, pro tua ſapientia, qua es animi perſpicacia, qui eſt inſignis tuus in nos amor, ut tum erant tempora, cet.* Eae enim omnes quaſi per παρένθεσιν reliquae orationi inſeruntur, e. g. CIC. *epiſt. ad diverſ. XII, 1. Finem nullum facio,* MIHI CREDE, *Caſſi, de te & Bruto noſtro, id eſt de*

tota

Digitized by Google

tota republica, *cogitandi*. Ad eumdem SVLPICIVS *epiſt. IIII*, 5. *Poſteaquam mihi renunciatum eſt de obitu Tulliae*, *filiae tuae*, *ſane quam*, PRO EO, AC DEBVI, *grauiter moleſteque tuli.* NEPOS *Attic.* 1. *Patre vſus eſt diligente*, *indulgente*, *&* VT TVM *erant tempora*, *diti.* Elegantes admodum ſunt hae ſimilesque parentheſes, & hinc veteribus familiariſſimae.

VII. *Conjugationum tempora ex participiis & verbo ſubſtantiuo compoſita pereleganter diuelluntur*, *& quaedam inter vtraque inferuntur.* CIC. *epiſt. ad Q. Fratr. I*, 1. *Non dubitabam*, *quin hanc epiſtolam multi nuntii*, *famaque denique ipſa* ESSET *ſua celeritate* SVPERATVRA. Reſcribere ſuperatura eſſet, & multum peribit elegantiae: IDEM *de finib. II*, 16. *Nulla quaeſtio* DECRETA *a ſenatu* EST.

VIII. *Nec minor eſt orationis elegantia*, *ſi duo verba*, *quorum alterum ab altero regitur*, *eodem modo ſejungantur.* CIC. *de fin. II.* 16. *Quae eſt iſta laus*, *quae* POSSIT *e macello* PETI? IDEM *de offic. II*; 20. *Sed quum in beneficiis collocandis aut mores* SPECTARI, *aut fortuna* SOLEAT.

VIIII. *Comparatiui & ſuperlatiui eleganttiſſimae periodum claudunt.* V. C. MANVT. *epiſt. I*, 20. *Solent eſſe*, *quae minus exſpectantur*, LAETIORA. CIC. *de nat. Deor. I*, 20. *Hunc Deum rite beatum dixerimus*: *veſtrum vero* LABORIOSISSIMUM.

X. *Eleganter quoque poſtremum in oratione locum occupant caſus obliqui a voce* NEMO, PLIN. *epiſt. IIII*, *Ego videor habere multos amicos*; *ſed huius generis*, *cuius & tu quaeris*, *& res exigit*, *prope* NEMINEM.

XI. *Adiectiua ſubſtantiuis ſiue praeponas*, *ſiue poſtponas*, *perinde eſt.* Pronomina tamen poſſeſſiua MEVS, TVVS, SVVS, NOSTER, VESTER, ſubſtantiuis ſuis ſaepiſſime poſtponuntur. Sin addatur praepoſitio cum ſuo caſu; perinde erit, ſiue praeponas, ſiue poſtponas, dummodo praepoſitionem cum caſu ſuo inſeras inter adiectiuum & ſubſtantiuum. Sic ſemper dicunt Latini: *Amici tui*, *rerum ſuarum*, *ſententiam meam.* Aſt promiſcue dicunt: *amor erga me tuus*, *tuorum erga me meritorum*. Vid. CIC. *epiſt. ad diuerſ. I*, 1. (Quin has ipſas obſeruationes ſ. exceptiones parum certas eſſe, & quidquid de ordine adiectiuorum & ſubſtantivorum diſputatur, certum eſt. Vid. QVINCTIL. IX, 4. & ibi BVRMANNVS p. 835. Vnum forte hoc praecipere auſim, videndum eſſe, vt variemus orationem, nunc praeponamus adiectiuum ſub ſubſtantiuo, nunc poſtponamus, *Amant alterna Camenae* Romanae. G.)

XII. *Plura unius commatis pronomina ſcite conjunguntur.* v. c. *ſi* QVA TIBI NOSTRAE *cladis eſt memoria.*

XIII. *Inter adiectiuum & ſubſtantiuum aliquid interpone ſolere Latinos, tam pueris notum eſt.* Prouidendum tamen, ne interpoſitio iſta ſenſum turbet, aut adfectationis aliquid redoleat. Eleganter ait NEPOS *Alcib.* 9. *Quem quidem adeo ſua cepit humanitate.* At ſi dixeris: *adeo ſua quidem quem humanitate cepit*: nulla amplius erit orationis venuſtas.

XIV. Conjunctiones, SI, NISI, VT voci uni aut alteri eleganter poſtponuntur. CORN. NEP. *Milt.* 1. *Id feciſſent.* Elegans in primis eſt NIHIL VT: *litterae tuae ita conſcriptae ſunt*, NIHIL VT *iis eſſe poſſit elegantius.* Immo generatim TVRSELIN. *de partic. Lat. orat. c.* 200. §. 4. *p.* 146. *edit. Rich. Ketelii*: VT *ſaepe elegantiae cauſſa ex primo loco recipit ſe in ſecundum*, *praeſertim ſi cum* VIX, NVLLVS, NEMO, TANTVM, *copuletur*: *vix vt*, *nullus ut*, *nemo vt*, *tantum vt. Exempla paſſim exſtant.* Idem obſeruat de coniunctione SI, quae pronominibus praecipue eleganter poſtponitur. *c.* 168. §. 4. *p.* 118.

XV. *Si aliena verba recenſentur*, *non viendum eſt formulis*: ITA DIXIT, IN HAEC VERBA ERVPIT, *cet. ſed verbis* INQVIT, AIT, *quae ſemper poſt verba nonnulla ipſi inſeruntur orationi.* CORNEL. NEP. *Att.* 4. *Cui quum perſuadere tentaret*: *noli*, *oro te*, INQVIT *Pomponius*, *adverſus eos me velle ducere*, *cum quibus ne contra te arma ferrem*, *Italiam reliqui*. Et *c.* 21. *Hos vt veniſſe vidit*, *in cubitum nixus*: *Quantam*, INQVIT, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim*; *quum vos teſtes habeam*, *nihil opus eſt pluribus verbis commemorare.*

Locum id habet, ſi verba directe recen-

cen-

Digitized by Google

cenſeantur. Nam ſi oblique; omnia per accuſativos & infinitivos proferuntur, ſine verbo *inquit*. TAC. *Annal.* I, 4. *Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus diſſerebant, trucem Agrippam, & ignominia accenſum, neque aetate, neque rerum experientia tantae moli parem. Tiberium Neronem maturae aetatis, ſpectatum bello, ſed vetere & inſita Claudiae genti ſuperbia; multaque indicia ſaevitiae, quamquam premantur, erumpere.*

XVI. *In ordine & collocatione vocum quam maxime etiam cavenda ὁμοιοτέλευτα, ſeu ſimiliter cadentia, quae vix fert ſubtile Romanorum aurium judicium.* Sic ſtatim aures offenderent haec: *non aliquo timore, ſed partim dolore.* Aſt elegantius CICERO *pro Marcello* 1. *Diuturni*, inquit, *ſilentii, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit.* Si ergo transponas quaedam vocabula, facile ὁμοιοτέλευτα cavebis. Sic κακοφωνίας offendent, quae ſequuntur: *neque vero disjunctiſſimas terras citius potuiſſe peragrari cuiusquam* paſſibus, quam tuis curſibus. Elegantius CICERO *pro Marcell.* 2. *Nec vero disjunctiſſimas terras citius cuiusquam potuiſſe peragrari paſſibus, quam tuis non dicam curſibus, ſed victoriis illuſtratae ſunt.* Mireris ergo, Eccleſiae patres, & maxime AVGVSTINVM, maximas in hiſce ὁμοιοτελεύτοις quaeſiviſſe delicias.

XVII. Denique & id cavendum in ordine & collocatione verborum, *ne imprudenti ſibi verſus loco proſae orationis naſcantur.* QVINCTIL. *Inſt. orat. Lib.* VI. II. *c.* 4. Sane nec ipſe CICERO ſibi ab hoc orationis naevo ſatis cavere potuit. En enim hexametrum, qui illi in oratione *pro Archia* 1. obrepſit:

In quo me non inficior mediocriter eſſe
Verſatum.

Et *Libro III. de oratore*, ubi ipſe hoc vitium inceſſit, totum diſtichon imprudens inſeruit: *ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo*
Complexi, plus multo etiam vidiſſe videntur,
Quam quantum noſtrorum ingeniorum acies
intueri poteſt. (De verſu in proſa plurimos laudat FABRIC. *Bibl. Lat.* T. 2. p. 746. ſq. G.)

XX. Haec de poſitione atque ordine vocabulorum ſufficiant. Non minor in additione vocum quarumdam ſita eſt elegantia, de qua ipſa quoque paucas, eaſque perſpicuas dabimus regulas (*). Regulae de additione vocum.

(*) Regulae potiores hae fere ſunt.
I. *Initio periodi ſaepe ponitur* EGO, *quod alias omitti poſſet, & tunc et additur* VERO. CIC. *epiſt. ad diverſ.* IIII, 6. *Ego vero, Servi, vellem in meo graviſſimo caſu adfuiſſes.* Immo generatim hoc indicium eſt reſponſionis, qua alterius dicta probamus. CICERO *l.* VIIII. *ad diverſ. epiſt.* 5. *Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore.* IDEM *l.* XVI. *epiſt.* 22. *Tu vero conſice profeſſorem, ſi potes.* TER. *Eunuch.* V, 2. v. 45. *Ego vero maneo.* Vbi DONATVS: *modo* VERO *conſentientis eſt adverbium.*

II. Quoties de nobis ipſis loquimur, modeſtiae cauſſa addimus QVIDEM. PLAVT. *Epidic.* I, 2. v. 8. *Iam iſthoc probior es, meo quidem animo, cum in amore temperes.* (In univerſum vim quandam reſtringendi habet, ut CERTE, MINIMVM. G.)

III. *Superlativis eleganter adduntur adverbia* QVAM, LONGE, MVLTO. V. C. *longe audaciſſimus, multo iucundiſſima, quam occultiſſime trajecto amni.* LIV. *Hiſt.* XXI, 27.

IIII. *Eleganter quoque iisdem ſuperlativis additur* QVISQVE. V. C. CIC. *pro Archia* 11. *Trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quisque maxime gloria ducitur.*

V. *Comparativis quoque non ſine elegantia addes ablativos* IVSTO, SOLITO, DICTO, SPE, OPINIONE. V. C. *ad rem iuſto attentior, ſolito major, dicto citius, ſpe melior.* Exempla plura collegit CORTIVS *ad Salluſt.* p. 785. Ipſe SALLVST. *Iug.* c. 85. *Opinione aſperius eſt.* CIC. *in Bruto* c. 1. addit *omnium*: *opinione omnium maiorem cepi dolorem.* SALL *Iug.* c. 75. *Commeatus ſpe amplior.* SENECA *de morte Claud.* c. 16. *Dicto citius.*

VI. Verbis quae *ſpem* vel *opinionem* de-

Digitized by Google

denotant, Latini eleganter addunt FORE vel FVTVRVM ESSE, *ſequente vel* QVI, *vel* VT *cum praeſente vel imperfecto coniunctivi.* NEP. *prooem.* 1. *Non dubito, fore pleroſque, Attice, qui hoc genus ſcripturae leve, & non ſatis dignum ſummorum virorum perſonis judicent.* Eodem modo dicitur: *ſpero fore, ut in gratiam tecum redeat. Numquam ratus ſum fore (futurum) ut tantae opes tam celeriter conciderent.*

VII. *Eamdem prae ſe elegantiam ferunt formulae,* ACCIDIT, FIT, FACTVM EST, FVTVRVM EST, *quae verbis additae eventum vel conſequentiam indicant.* Sufficeret ſane, ſi diceres: *putaresne, mihi unquam verba deeſſe poſſe?* Sed elegantius CICERO: *putaresne umquam accidere poſſe, ut mihi verba deeſſent?* Ita & NEPOS *Alcib.* 3. *Id quum adpararetur, priusquam claſſis exiret,* ACCIDIT, *ut una nocte omnes Hermae dejicerentur.* Eodem exemplo dices: *quum in eo eſſet, ut oppido potiretur,* FACTVM EST, *neſcio quo caſu, ut pars muri corrueret.* Item: *niſi ſignum receptui dederis,* FVTVRVM EST *profecto, ut rem famamque perdas.*

VIII. *Quaeſtio* QVID *vel* CVR *eleganter augetur formula veteribus frequentiſſima:* QVID EST, QVOD, V. C. *quibus ſubtractis, quid eſt, quod delectare nos poſſit?*

VIIII. *Nominibus propriis obſcurae famae, contemtus cauſſa additur* QVIDAM. Sic apud NEPOT. *Pauſ.* 4. *eſt Argilius quidam*, Et in *Cimon.* 1. *Callias quidam.* In *Dione* 8. *Callicrates quidam*, & paullo poſt, *c.* 10. *Lyco quidam.* In *Timoleonte*, *c.* 5. *Hule quidam Lamestius, homo petulans & ingratus, vadimonium quum vellet imponere.*

X. *Conjunctionibus* SI & NISI *ſaepe praemittitur* QVOD. NEP. *Eumen.* 8. *Quod ſi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoſcat.* Et in *Hannib.* 1. *Quod niſi domi civium ſuorum invidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe.* (Hic probe notandum, QUOD illud non eſſe pleonaſticum: ſed retinere vim relativam, & ſignificare *qua in re*, vel *circa quod negotium.* Itaque initio totius ſententiae, & orationis adeo, poni non poteſt. G.)

XI. *Similis pleonaſmus eſt in ſequentibus:* ID QUOD, pro *quod*, UT NE pro *ne.* NEP. *Datam.* 4. *Exiſtimans, id quod accidit, facilius ſe imprudentem parva manu oppreſſurum.* CICERO *pro Ligar.* 4. *Ut Romae ne ſit.*

XII. *Emphaſeos cauſſa adjectivis certe ac ſubſtantivis eleganter additur* ISQUE, *v. c. filium habeo eumque unicum.* CICERO: *Panſa, isque conſul, non erubuit declamare.* (Non eſt adhibenda haec ratio, niſi ubi creſcit oratio, ut poſſit addi, *& praeterea*, *& quidem, und noch darzu.* G.)

XIII. Verbo ſaepe jungitur participium, tanquam conſequenti antecedens. NEP. *prooem. Quum* RELATVM *legerint. Relatum* eſt antecedens; *legerint* conſequens. Sufficiſſet alterutrum, ſed utrumque jungitur elegantius. Eodem exemplo dicitur: *per manus traditum accepimus*, *vel antiquitus traditum accepimus*, uti apud QUINCTIL. *Inſt. orat. lib. V. c.* 2. Quin immo aliquando fere *συνώνυμα* junguntur, uti apud SALLUST. *Catil. c.* 1. *utrumque per ſe indigens, alterum alterius auxilio eget.* Plura hujus generis collegit CORT. *ad Salluſt. p.* 356. veluti illa CAES. *de bello civ. lib. I. cap.* 65. *Quos ubi Afranius procul* VISOS CONSPEXIT: & LIVII *lib. II. c.* 5. *Ille eſt vir, qui nos* EXTORRES EXPVLIT *patria.*

XIIII. Interrogationibus eleganter adduntur QVAESO, OBSECRO, AMABO, aut ſi ex ira procedunt, MALVM. TERENT. *Heaut. I*, 1. *v.* 71.

Queſo, quid de te tantum meruiſti?

PLAVT. *Caſin. I*, 1. *v.* 3.

Quid tu, malum, me ſequere?

Nec non de earumdem objectione.

XXI. Quemadmodum vero additio elegantiam conciliat orationi: ita & quarumdam vocum abjectio vel omiſſio mirifice eamdem ornat. Nos, miſſis rarioribus ellipſibus, quas ſtudioſe collegerunt SANCTIUS & PERIZONIUS (*), nitidiores tantum & optimas tum aphaereſes, tum ellipſes hic more noſtro recenſebimus (**).

(*) Mul-

(*) Multae apud veteres occurrunt ellipſes, quae excuſandae potius, quam laudandae videntur. Et has ſane inculcat SANCTIVS *lib. IIII. Min. c. 1. ſeq.* Quis enim cum HORATIO diceret: *ventum erat ad Veſtae*, ſcilicet aedem? Non quidem exemplo iſta carent, nec abſtinent CICER. *ad diverſ. lib. XIV. epiſt.* 2. & LIVIUS *Hiſt.* I, 33, & 41. ſed haec Graeciſmo excuſari poterunt. (Quin ita frequens eſt haec ratio optimis auctoribus, ut excuſatione potius opus eſſe videatur, ſi ea non utaris. Vid. v. g. viri docti ad Cic. Philipp. I, 7. Monuit hoc jam Cl. HEVSINGERVS ad VECHNERI *Hellenolex.* p. 126. G.)

(**) Potiores de vocum ſyllabarumve defectu regulae hae fere ſunt.

I. ALIQVIS, ALIQUANDO, ALICVBI, *priores ſyllabas ſaepe amittunt poſt conjunctiones* SI, NE, NISI, QVVM, NVM, QVO, QVANTO. CIC. *pro Arch.* 1. SI QVID *in me eſt ingenii*, PLIN. *epiſt.* I, 10. SI QVANDO *urbs noſtra liberalibus ſtudiis floruit, nunc maxime floret.* CICER. *epiſt. ad diverſ.* X, 14. *Epiſtolas deſcripſito*, NE QUANDO *quid emanet.* Similia ſunt: SICVBI *hoſtis futurus eſt.* QVO QVIS *doctior eſt.* QVANTO QVIS *ditior eſt.*

II. Totum pronomen ALIQVIS abiicitur, ſi ſequatur relativum, QVI. SALLVST. *Catil. c.* 22. *Fuere ea tempeſtate, qui dicerent.* Sic eleganter dixeris: *eſt, quod te velim. Eſt, de quo tecum confabuler.*

III. *Frequenter etiam omittuntur ſubſtantiva*, LOCVS, TEMPVS, OCCASIO, v. c. *non eſt ubi pedem ponat. Erat, quando ſerio iſtiuſmodi agebantur*, CIC. *Catil.* I, 10. *Habes, ubi oſtentes illam praeclaram patientiam tuam.*

IIII. *Nihil quoque frequentius eſt omiſſione conjunctionem* VT, NE, v. c. *fac venias: haec curae tibi ſint, precor: caue exiſtimes: malus homo ſit oportet.*

Fundamenta variationis grammaticae.

XXII. Denique, quum nihil ſit, CICERONE judice, taedioſius, quam ſi ſtilus ſemper ſit idem: eae quoque regulae, quae ad mutationem variationemque grammaticam (*) vel omnium propoſitionum (**) vel vocum quarumdam (***), pertinent, non erunt nobis praetermittendae.

(*) Variatio vel grammatica eſt, vel rhetorica. Vtramque, at non eodem modo, inculcant ERASMVS ROTEROD. *de copia verborum & rerum*, MICRAELIVS *de copia verbor.* & qui inſtar omnium eſt AVGVSTVS BVCHNERVS *de commutata ratione dicendi*, *Lipſ.* CIƆIƆCLXXXVIIII, 12. Nobis, quum in fundamentis grammaticis verſemur, cum variatione rhetorica nihil hic eſt negotii.

(**) Variatio grammatica duorum generum eſt. *Vel* enim in univerſum ad omnes pertinet propoſitiones, adeo, ut quemadmodum ex una cera plures imagines, ita ex eadem ſententia plures fingi poſſint periodi. *Vel* quibusdam tantum formulis & loquutionibus eſt propria. Et ad primam quidem quod attinet, ad illam referendae ſunt regulae ſequentes:

I. *Simpliciſſima eſt variatio per phraſes, ut loquutiones ſynonymicas.* Ait TERENT. *Andr.* I, 1. v. 50. *ingenium eſt omnium hominum a labore proclive ad libidinem.* Hanc ſententiam per phraſes ſynonymicas ita variabis: *Ea eſt mortalium omnium indoles, ut a labore ad voluptatem ruant. Ita comparata eſt omnium hominum natura, ut labor cedat voluptatis illecebris, & quisque libidini, quam rei familiari, operam dare malit. ect.*

II. *Talis etiam eſt variatio per caſus*, cui mature adſueſieri oportet adoleſcentes, ne meras pro elegantiore ſtilo proferant enunciationes logicas. Ait NEPOS *Alcib.* 1. *In hoc* NATVRA *efficere quid poſſit, videtur experta.* In genitivo dixeris: *In hoc*, NATVRAE *quanta vis ſit, quantaque efficacia, ſatis perſpectum eſt.* In dativo: NATVRAE *efficere quid liceat, vel huius exemplo compertum eſt.* In accuſativo. *In hoc* NATVRAM, *efficere quid poſſit, experiri voluiſſe arbitror.* Denique in ablativo: *In hoc, quid a* NATVRA *effici poſſit, eſt intellectum.*

III. *Adiectivum eleganter in ſubſtantivum, & hoc in illud commutatur.* Eſto propoſitio: *Erat ſatis eloquens, liberalis, prudens iuris civilis aeque ac rei militaris.*

Digitized by Google

Hanc ita commutat NEPOS *in Cimon.* 2. *Habebat enim ſatis eloquentiae , ſummam liberalitatem , magnam prudentiam cum juris civilis , tum rei militaris* . Ita ſi propoſitio eſſet haec : *Invidi obſtiterunt eius virtuti*, variatio poſſet peti ex NEPOT. *Hannib.* 1. *Multorum obtrectatio devicit unius virtutem* . Sic perinde erit , ſive dicas : *tanta in me exſtant beneficia tua* , ſive : *tanta eſt tuorum in me beneficiorum multitudo.* (In primis amat CICERO , & ut quiſque illius eſt ſimilior, abſtracta ponere pro concretis , *Ignoſce errori meo* , *Faveo laudi tuae* , pro *mihi erranti* ; *tibi cum lauderis* , & ſexcenta talia. G.)

IIII. *Saepe nomen mutari poterit in verbum , vel contra* , maxime ſi ſuperlativi vel comparativi adſint. e. g. *Omnibus par , & pleriſque melior* . Aſt elegantius NEPOS *Themiſt.* 1. *Anteſertur huic nemo , pauci pares putantur* .

V. *Superlativi ſaepe in comparativos mutantur* , e. g. *In virtutibus aeque ac vitiis fuit excellentiſſimus* . Pro quo NEPOS *Alcib.* 1. *Nihil illo fuit excellentius , vel in vitiis , vel in virtutibus* .

Multo elegantior haec fit variatio , ſi iſtud *nihil* aliquoties κατ᾽ ἀναφορὰν repetatur. CICERO *ad diverſ. l. VIIII. epiſt.* 14. *Nihil eſt enim , mihi crede , virtute formoſius , nihil pulcrius , nihil amabilius.* Loco *eſt* in eadem formula eleganter nonnumquam adhibetur *excogitari poteſt, fingi poteſt* , v. c. *Nihil hoc puero excogitari poteſt venuſtius* .

VI. *Saepe etiam variatio optime procedit per participia* , quae dici non poteſt, quantum ornent orationem . Participia vero ponuntur , partim , ubi occurrit relatiuum QVI , partim , ubi in Germanica lingua ſunt particulae *nachdem* , *als*, *da* , *wenn* , *weil* ; partim , quando duo commata per coniunctionem copulativam Et coniunguntur . De ſingulis dabimus regulas .

(I) Quoties occurrit pronomen , QVI, toties omiſſo illo , ponitur participium eiusdem ſignificationis & temporis , PHAEDR. *Fab. I* , 15. *v.* 1. *Malus quum ſutor , inopia deperditus , medicinam ignoto facere coepiſſet loco.* Hic *inopia deperditus* (*) idem eſt , ac *qui inopia perierat.* Ita & recte dicit CICER. *Catil. II* , 1. *Catilinam , furentem audacia , ſcelus anhelantem , peſtem patriae nefarie molientem* .

(*) SCHEFERVS *ad h. l.* notat , omiſſam videri particulam *&* , vel potius , legendum eſſe *inopiaque perditus* , quod poſterius & ipſe probo. At ſi utrumque concedas , tamen quadrabit exemplum. Nam *& deperditus* vel *inopiaque perditus* idem eſt , ac *& qui inopia perierat* .

(II) Si occurrunt particulae , *als* , *da*, *nachdem* , *weil* , videndum , utrum duo adſint nominativi . (duo certe ſubiecta orationis , quorum alterum interdum alio caſu efferri poteſt. G.) an unicus . Si duo ; prius comma mutatur in duo ablatiuos conſequentiam deſignantes , e. g. *Quum amici hortarentur , ut Graeciam in ſuam redigeret poteſtatem. Darius claſſem quingentarum navium comparavit.* Duo hic adſunt nominativi : *amici* & *Darius*. Hinc NEPOS *Miltiad.* 4. prius comma mutat in duo ablatiuos ; *Darius autem , hortantibus amicis , ut Graeciam in ſuam redigeret poteſtatem , claſſem quingentarum navium comparavit.* Sed abſurde diceres : *Chriſto cruci adfixo , ſanguinem effudit* . Vnicus enim hic adeſt nominativus. Recte vero : *Chriſto cruci adfixo , ſolis defecit lumen.* Negari equidem nequit , eſſe exempla , vbi duae orationes , hoc modo iunctae , ſunt eiuſdem ſuppoſiti : e. g. PLAUTVS *in mil. glorioſo* : *Si ego , me ſciente , paterer vicino meo eam fieri iniuriam.* Qualia quam plurima collegit SANCTIVS *in Minerva lib. II. c. 7. p.* 196. *ſeq.* Sed haec tamquam rariora non frequentanda putaverim. (In PLAUTI l. c. *me ſciente* pertinet ad *fieri iniuriam* , atque adeo huc plane referri non debebat, vt plura apud SANCTIVM l. c. Pauca tamen ſunt , in quibus extra controverſiam haec ratio obtinet. G.)

(III) *Si unicus adeſt nominativus, prius comma itidem poteſt in participium commutari , ſed ita , ut illud in eo caſu ponatur , quem adſumit nomen vel verbum commatis poſterioris* , e. g. *Quum Chriſtus cruci adfigeretur , manus eius ſanguine ſtillabant.* Hic *manus* eſt ſubſtantivum, quod quum genitivum regat , participium neceſſario in caſu genitivo ponitur , hoc modo : *Chriſti cruci adfixi manus ſanguine ſtillarunt. Quum hac de re cogito, mirum mihi videtur.* Hic *videtur* poſtulat

da-

Digitized by Google

dativum. Ergo participium in datiuo ponendum, dicendumque: *cogitanti mihi hac de re, permirum videtur. Poſtquam eum ſatis excruciaverant, denique necarunt.* Necare poſtulat accuſativum; ergo dicendum: *excruciatum denique necarunt.*

(IIII) Si duo commata per *&* copulantur, vel prius vel poſterius in participium commutatur, omiſſo ET. e. g. NEP. *Milt.* 1. *Ex his delecti Delphos deliberatum miſſi ſunt*, id eſt, *ex his quidam delecti, & Delphos deliberatum miſſi ſunt.* Eodem exemplo dixeris: *quem retractum ex itinere parens necari juſſit.* SALLUST. *Catil.* 39. *Muneribus ornatum a ſe demiſſo. Alloquutus milites, in urbem rediit.*

VII. *Gerundia eleganter in participium in* DUS *commutantur*; e. g. NEPOS *Miltiad.* 3. *Miltiades hortatus eſt pontis cuſtodes, ne a fortuna datam occaſionem liberandae Graeciae dimitterent.* Ubi *liberandae Graeciae*, ponitur pro *liberandi Graeciam.* (Exuendus error ex Grammaticis vulgo hauriri ſolitus, quaſi ſolius futuri temporis ſit hoc Participium in DUS, cum ſit re vera ἀόριστον i. indefinitum. Praeſentis exemplum eſt CIC. de fi. I. c. 10. *Qui ſtudioſe antiqua perſequeris claris & fortibus viris* commemorandis, *eorumque factis* laudandis, *i. dum commemoras, laud. s.* Praeteriti Liu. X, 31. *Neque illos Conſul* vaſtandis *agris* urendiſque *tectis ad certamen elicere* potuit, *i. dum vaſtauit, dum uſſit. G.*)

(**) Sed haec de variatione generali. Sunt praeterea variationes quaedam, quae ad has vel illas formulas pertinent, e quibus paucas veluti exempli cauſſa delibabimus.

I. Initio huc pertinent variae deſcriptiones ſuperlativi, quales ſunt quae ſequuntur CICER. *epiſt. VI. 9. Cum A. Caecina mihi tanta familiaritas conſuetudoque ſemper fuit, ut nulla major eſſe poſſit.* NEP. *Miltiad.* 1. *Et antiquitate generis, & gloria majorum, & ſua modeſtia unus omnium maxime floruit.* IDEM *Timoleon.* 1. *Namque huic uni contigit, quod neſcio, an ulli, ut cet.* Item: *ſic rogo, ut qui maxime & ſumma contentione ſolent.* TERENT. *Andr. Act.* I, 1. *Adoleſcentulo forma & vultu, Soſia, adeo modeſto, adeo venuſto, ut nihil ſupra.* TAC. *Germ.* 9. *Auſpicia ſorteſque, ut qui maxime, obſervant.* VELLEI. PAT. II, 35. *Vir in tantum laudandus, in quantum virtus intelligi poteſt.*

II. QUO, EO, *vel* QUANTO, *ſi occurrunt, eleganter mutari poterunt ita, ut in priore commate* UT QUISQUE; *in poſteriore* ITA *ponatur*: SALLUST. *Jugurth. c.* 81. *Poſt uti quiſque opulentiſſimus videatur, ita Romanis hoſtem fore*: id eſt, *quo quis erit opulentior, eo magis hoſtis Romanus videbitur.* Nec aliter CICERO *de orat. c.* 2. SENECA *de conſtant. c.* 11. CAES. *de bello civ. lib.* 7. *c.* 4. Sed pro eo TAM & QUAM utitur SALLUSTIUS *Jugurt. c.* 31. QUAM *quiſque peſſime fecit, tam maxime tutus eſt.* Similia exempla ex LUCRETIO & VARRONE adducit CORTIUS *in notis p.* 562. ubi etiam obſervat, GELLIUM *noct. Attic. XVIIII.* 3. junxiſſe QUANTO & TAM MAXIME. *Qui maledicit & vituperat*, QUANTO *id acerbius facit*, TAM MAXIME *ille pro iniquo & inimico ducitur.* Sed non eſt inter elegantiſſimos ſcriptores GELLIUS, ut, quae ille ſingularia habet, imitari velis.

III. NON MODO, SED ETIAM *variis modis eleganti variatione redduntur.* Exempla id docebunt. NEPOS apud LACTANT. *Inſtit. III,* 15. TANTUM ABEST, *ut ego magiſtram eſſe putem vitae philoſophiam, beataeque vitae perfectricem*, UT *nullis magis exiſtimem opus eſſe magiſtris vivendi, quam pleriſque, qui in ea diſputando verſantur*, id eſt, *non modo philoſophia non eſt magiſtra vitae, ſed ipſis etiam philoſophis magiſtris opus eſt.* CICER. pro Marcell. *c.* 2. *Nullius eſt tantum flumen ingenii, nulla dicendi aut ſcribendi vis, tantaque copia, quae* NON DICAM *exornare*, SED *enarrare res tuas geſtas poſſit*, id eſt, *non modo exornare, ſed & enarrare res geſtas tuas nemo poteſt.* TACIT. *Annal.* XIII. 20. *Sed cuicumque, nedum parenti, defenſionem tribuendam*, id eſt: *non parenti modo, ſed cuicum, ut etiam defenſionem tribuendam.*

IIII. DICO, *ſequente* NON, *mutatur in* NEGO. CICER. *Catil. III. Negavi, me eſſe facturum.*

V. OPORTET *variis exprimitur formulis, quales* ſunt, quae ſequuntur: CICER. *Phil. XI.* 6. NON POSSUNT NON *prodige vivere, qui noſtra bona ſperant, quum effundant ſua.* FACERE NON

NON POTUI, *quin te hortarer. Dandum tibi hanc operam* DUXI.

VI. QUIDAM *etiam exprimitur per* NESCIO QUIS TERENT. *Adelph. IIII, 4. Prodit neſcio quis.*

Ita & *forte fortuna*, exprimitur NESCIO QUO CASV. NESCIO QUO PACTO. NESCIO QUO FATO MEO.

VII. *Pro* TOTUS *ſaepe occurrunt formulae*, QUAM LONGUM EST. QUANTUS QUANTUS EST. QUAM LATE PATET. v. c. *Mare, quam longum eſt. Germania quam late patet.* Eleganter CICERO *pro Marcello c. 2. Totum hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum.* Plura hujus generis dedit v. c. PETRUS BURMANNUS ad illa *Ovidii Amor. I, 2. v. 3.*

Et vacuus ſomno noctem, QUAM LONGA *peregi.*

ita enim & VIRGIL. *Aen. IIII, v. 193.*

Nunc hiemem inter ſe luxu, QUAM LONGA, *fovere.*

& *l. VIII, v. 87.*

Thybris eo fluvium, QUAM LONGA EST, *nocte tumentem Leniit.*

C A P. II.

DE FUNDAMENTIS STILI RHETORICIS.

I.

Qualia hic intelligantur fundamenta rhetorica? LEviora fuerunt, quae ſuperiore capite monuimus, eaque, ſi Qualia mens non laeva fuiſſet, jam in ipſis ſcholis inferioribus diligentius imbibi oportuerat. Jam ad graviora pergimus, id eſt, ad fundamenta RHETORICA. Quemadmodum vero ſuperiore capite non ipſam complexi ſumus grammaticam: ita & hic non univerſam rhetoricam (*), ſed ea tantum, quae ad ſtilum faciunt, trademus fundamenta.

(*) Rhetoricam de *inventione*, *diſpoſitione*, *eloquutione* & *actione* praecipere, nemo ignorat. Verum nobis cum ſola eloquutione negotium eſt: de qua operam dabimus, ut multa, quae in pleriſque rhetoricis ſcriptis fruſtra quaeſiveris, moneamus.

Quotuplicia ea ſint? II. Ceterum quidquid de eloquutione praecipit rhetorica, illud omne ad quatuor potiſſimum capita videtur referendum. *Quis enim eſſet dicendi modus melior, quam vt* LATINE, *vt* CONCINNE, *vt* ORNATE, *& ad id quodcumque agetur*, APTE CONGRUENTERque *dicamus* (*)?

(*) Verba haec ſunt CICERONIS *de orat. III*, 10. niſi quod ille, omiſſa concinnitate, *dilucidam* eſſe debere orationem, monet. (Cicero *concinnum* ſub *ornato* & *congruo* comprehendit: Auctor noſter, cum *Latine* & *ornate* nos jubet ſcribere, *plane etiam* ſcribendum eſſe, ponit. G.) Ne vero praeter rem quatuor iſta potuiſſe fundamenta videamur, operae pretium fuerit, quadripartitae iſtius diſtributionis reddere rationem. Qui aedes elegantiores molitur, eum ſollicitum eſſe oportet de *materia* bona, ſolida, ac exquiſita. Qua comparata, nihil tamen, quod oculos hominum ferat, exſtruet, niſi accedat conformata quaedam regulis architectonicis *idea*, cuius ad exemplum fabri exſtruant aedificium. Praecipue enim ad elegantiam aedium pertinet juſta partium omnium menſura & proportio, quae ſine idea illa vix poterit obtineri. Exſtructae vero ad hanc menſuram aedes deinde variis coloribus, tectorio opere, picturis, exornantur. Enimuero ſi vel maxime haec omnia acceſſerint: non placebunt tamen aedes, niſi τὸ πρέπον fuerit obſervatum. Alia enim aedificandi ratio in palatio principis, alia in templis, alia in

in privatorum aedibus urbanis, alia denique in praediis ruſticis locum invenit, ludibriumque merito is deberet hominibus, qui columnas Corinthiacas praedio ruſtico adaptaret. Jam eadem eſt ſtili elegantioris ratio. Materia, qua ſermo elegantior componitur, ſunt voces & loquutiones vere Romanae, atque inde ante omnia oſtendendum, quid ſit LATINE dicere. Sed voces illae ac loquutiones Romanae, quantumvis elegantiſſimae, parum delectabunt, niſi ad *periodorum menſuram*, veluti ad ideam architectonicam, componantur. Quod qui facit, is demum CONCINNE dicere videtur. Sed quamvis & hoc fuerit obſervatum, tamen ne ſic quidem placebit oratio, niſi ei *ornamenta quaedam*, tamquam picturae & colores accedant. Unde diximus, ORNATE eſſe dicendum. Denique ut non una omnes aedes decet aedificandi ratio: ita nec omnibus ſcriptionibus idem convenit *ſtilus*, eademque dicenda forma. Alio enim ſtilo epiſtolas, alio hiſtorias, alio orationes, alio panegyricos, alio ſatiras, alio diſſertationes conſcribi oportet. Quas ſtili formas, ſi quis recte ac decore expreſſerit, is demum APTE CONGRUENTERque dicere videtur. (Mallem comparaſſet Auctor *concinnitatem* cum *linea & perpendiculo*, ad quod exigere pleraque Architecti debent: Congruentiam autem cum eo, quod domus omnes partes cum uſu & commoditate, ornamenta autem cum fortunis & conditione domini convenire debent. G.)

III. LATINITAS orationi puritatem conciliat; CONCINNITAS eam in juſtas periodos ac decoram veluti menſuram compingit: ORNATUS ut admirationi ſit; & CONGRUENTIA denique, ut ne a decoro aberret, efficit. Si ulla harum virtutum deſit, vix reprehenſionem doctorum effugiet oratio, tantum abeſt, ut ulla laude digna videatur (*). Quid ſit Latine, concinne, ornate, apte dicere?

(*) Non rectius hoc, quam exemplo, poterit a nobis demonſtrari. Si quis Corinthi deſcripturus excidium, ita loqueretur: *L. Mummius Corinthum crudeliter ruinavit*, quiſque intelliget, hanc orationem lixis & calonibus, quam docto homine, eſſe digniorem. Neque enim LATINUM eſt *ruinavit*, atque hinc ſtilo ſua *puritas deeſt*. Sed emendabimus iſtum naevum, & ita dicemus: *Mummius Corinthum funditus delevit*. Sic *Latina* quidem & pura erit oratio; verum ne ſic quidem haec verba quemquam delectabunt, quia nondum audimus periodum, ſed propoſitionem logicam. Dabimus ergo operam, ut his verbis etiam ſua conſtet CONCINNITAS, eaque proinde hac periodo concludemus: *L. Mummius Corinthum, quod Romanam majeſtatem parum revereri videretur, mira ſeveritate evertit*. Sic omnia erunt *Latina*, juſtaque quoque & *concinna* erit periodi menſura: & tamen nondum quidquam audies, quod admireris. Nondum enim ullus acceſſit ORNATUS. Age, ne hic quoque poſſit deſiderari, ita dicemus: *L. Mummius Corinthum, Graeciae oculum, quum Romanam majeſtatem parum ſuſpicere videretur, mira ſeveritate effodit.* Jam demum & *Latina & concinna & ornata* eſt oratio, adeoque non poteſt non placere. Et tamen ſi quis hac periodo in ſtilo hiſtorico vel diſſertatione didactica utetur, is τὸ πρέπον vix videretur obſervaſſe. Ex quo ſequitur, ut & APTE CONGRUENTERque dicendum ſit. (Verum enim vero quid *aptum* & *congruens* ſit, judicari non poteſt, niſi ex tota compage & velut corpore orationis, totaque adeo illius circumſtantia, ut cogitemus, *Quis, quid, ubi, quando, apud quos, qua in cauſſa, qua affectione animi* &c. dicat. CICERO *Orat. c.* 21. *Eſt eloquentiae, ſicut ceterarum rerum fundamentum ſapientia. Ut enim in vita, ſic in oratione, nihil eſt difficilius, quam quid deceat videre. Huius rei ignoratione non modo in vita, ſed ſaepiſſime & in poematis & in oratione peccatur*. Et *de Orat. I. c.* 29. *Roſcius dicebat, Caput artis eſſe decere, quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſſit*. G.)

IV. LATINE & pure quomodo dicendum ſit, ita oſtendere conati ſunt eruditi, ut integris libris voces parum Latinas ac ſuſpectas collegerint (*). Quomodo vocabula pura a ſu-

Enim

ſpectis diſcerni poſſint?

Enim vero quum taedioſa ſit ea methodus: ſatius erit, regulas quaſdam, quales neminem adhuc dare memini, de vocabulis ſuſpectis ſuppeditare.

(Non eſt certior ratio, quin non eſt alia ratio diſcendi, quae ſint verba Latina, quae item non Latina ſ. barbara, quam ut de ſingulis vel ex ipſis ſcriptoribus, vel e bono Lexico edoceamur. Oſtendemus, nullam harum, quas regulas vocat, eſſe univerſalem, ac ne poſſe quidem a tirone applicari aut aſſumi. Cumque nemini temere contingat, ut non audiat legatve, niſi quae Latina & pura ſunt, supereſt, ut cùm accurate ſcribendum eſt, de ſingulis, quae non certe recordetur bona eſſe, in conſilium eat cum bono Lexico. Ad cavenda tanto facilius verba minus Latina ſubſidio eſſe poſſunt libri, quos laudat Auctor, & quidam alii. *Regulae* autem, h. e. obſervationes quaedam, quibus plura exempla comprehenduntur, memoriam juvare poſſunt: quo nomine Voſſianae de vitiis ſermonis laudari debent. G.)

(*) Multi exſtant huius generis libri. Noti ſunt GER. JO. VOSSII *de vitiis ſermonis*, JO VORSTII *de Latinitate falſo meritoque ſuſpecta*, CHRIST. CELLARII *Antibarbarus & curae poſteriores*, & quae ea occaſione cum viris doctis Danis diſceptavit auctor celeberrimus CAR. ANDR. DUKERI *de Latinitate veterum jureconſultorum*, DAN. GEORG. MORHOFII liber *de pura dictione*; cui notas adjecit JO. LAUR. MOSHEMIUS atque edidit *Hanoverae* CIƆIƆCCXXV. 8. Eodem pertinent JO. KER *Obſervationum linguae Latinae Part. II. Lond.* CIƆIƆCCIX. 8. JENSII *collectanea purae & impurae Latinitatis*, *Lip.* MDCCXXVIII. 8. a v. c. KAPPIO edita, GUHTHERI *Latinitas reſtituta*, *Jenae* edita. Immo & ANT. SCHORI *phraſes linguae Latinae*, HADRIANI, Cardinalis de ſermone Latino, GASP. SCIOPPII. *Obſervationes linguae Latinae*, & OB. GIPHANII *Obſervationes ſingulares in linguam Latinam*, quas una cum aliis ejus generis opuſculis ſub titulo: *de elegantiore Latinitate comparanda ſcriptores ſelecti*, editas novimus apud Wetſtenios: *Amſt.* CIƆIƆCCXIII. 4.

Cavendae ſunt voces hibridae.

V. Prima ergo haec eſt regula: *ab omnibus diverſarum originum vocibus tamquam ab bibridis* (*), *niſi magna nos urgeat neceſſitas* (**), *eſt abſtinendum*.

(Sed nec univerſale eſt hoc enunciatum: & quis docebit tironem, quae ſint diverſarum originum voces? G.)

(*) Vocantur *hic bibridae voces*, quae ex diverſis linguis conflatae ſunt, veluti ex Graeca & Latina, ex Graeca & Germanica, ex Latina & Germanica, &c. Sine veterum exemplo itaque dicitur MONOCULUS. Eſt enim haec vox hibrida, conflata ex Graeco *μόνος*, & Latino *oculus*. Veteribus magis placet VNOCVLVS. Vid. PLAUT. *Curcul. III.* 1. GELL. *noct. Att. III.* 11. LVSCVS, nam & hoc non ſtrabonem notat, *einen Schielenden*, ut vulgo putant, ſed *unoculum*. CELLAR. *Antibarb. p.* 203. Aeque abſurdum eſt BIGAMVS, compoſitum quippe ex Latino *bis* & Graeco *γάμος*. Excuſatius HIERONYMVS *adu. Jovin. I*, 8. *& ult.* dixit *digamus*, *bimaritus*. Non magis Latina ſunt ARCHIDAPIFER, ARCHIPINCERNA. Priores enim ſyllabae Graece, poſteriores Latinae ſunt. *Voces* vero *hae ſemper Latinis auribus viſae ſunt intolerabiles*, niſi quod nonnumquam comici joci cauſſa eiuſmodi vocabula fingunt: tale eſt INANILOGVS apud PLAUT. *Pſeud. I*, 3. *v.* 24. ſi is locus ſanus eſt (Certe ſic etiam Gronoviana. G.) *Hibrides* vel *hibridae* per metaphoram vocantur huiuſmodi vocabula. Proprie enim *hibridae* ſunt genus mixtum ex diverſis parentibus natum, veluti ex apro & ſue. PLIN. *hiſt. nat. lib. VIII. c.* 52. Ceterum quamvis Latini ſermonis caſtitas huiuſmodi vocabula vix ferat: quaedam tamen probaſſe uſum animadvertimus, eorumque recenſum dedit QUINCTIL. *lib. I. Inſt. Orat. c.* 5. Talia ſunt BICLINIVM apud PLAUT. *Bacchid. IV*, 4. *v.* 69. *&* 102. EPITOGIUM, EPIRHEDION & quaedam alia. (Talia *Cryptoporticus*, *Poſtſcenia* &c. de quibus VOSSIVS *Rhet. III*, 2. & AVSO. POP-

MA

Digitized by Google

MA *de uſu anti. locut. I*, 15. & ad CIC. *Attic. II*, 1. *p.* 171. ſq. Graev. G.) At neſcio an eiusdem generis ſit ANTICATO: uti CAESAR inſcripſit librum, quem Ciceronis Catoni oppoſuit. Quum enim nomina propria Latina non aliter Graece exprimi poſſint, quam ſervato ſono Latino: *ἀντικάτων* aeque Graecum vocabulum eſſe poteſt, ac ex Graeco & Latino mixtum.

(**) Contingere huiuſmodi quid poteſt in titulis magnorum principium, qui vix aliquando poſſunt elegantius Latiniusque reddi, ut non eorum dignitati quidquam detrahatur. Hic ſane prudentia ſuadet, ut malimus parum Latine, quam parum reverenter loqui. Exemplo eſſe poteſt ARCHIDUCIS titulus, Auſtriacae genti proprius. Hibrida hoc eſt vocabulum, ſed quocumque modo illud reddideris, vix effugies reprehenſionem. Si *magnos duces* vocaveris, pares illos reddes magno Duci Hetruriae, ſin *ſupremos duces*, a nexu cum Romano Imperio eos abſolves. *Si primos duces*, hoc quoque inſolens erit. Recte igitur atque ordine feceris, ſi *Archiducis* titulum, parum Latinum licet, retinueris. Neſcio au idem dicendum de titulo ARCHIMARSCHALLUS. Nullum enim eſt vocabulum Latinum, quod *Marſchalli* notionem ſatis exprimat. Stultum eſſet, ut placeas grammaticis, principibus diſplicere velle, & hos laedere, ne Priſciani majeſtatem laeſiſſe videaris.

VI. Secunda regula haec eſto: *voces omnes, quae analogiae grammaticae repugnant, vel barbarae* (*), *vel certe ſuſpectae ſunt* (**). Vt & quae analogiae grammaticae repugnant.

(Sed I. ſunt multa ſolitaria, quae ad Analogiam referri nullam poſſint, & tamen recta. II. Analogiam tenere non niſi ejus eſt, qui jam magnam linguae facultatem habeat. G.)

(*) Hinc quilibet videt, barbaras eſſe voces, quae ſequuntur:

AEQUANIMITER. Non patitur enim analogia, ut a ſubſtantivo animus deducatur adverbium *animiter*. Purius ergo dixeris *aequo animo*, *aequiſſimo animo*.

AMICABILITER, eiusdem generis eſt. (Nihil hic analogiae adverſum. Sed auctoritas deeſt nimirum. G.)

E CONTRA. Non enim praepoſitio *e* adverbiis ſolet jungi. (Quin *Exinde* habet eandem formam G.) Caſtioris Latinitatis amantes ponunt CONTRA, E CONTRARIA PARTE, E CONTRARIO, CONTRA EA. Vid. CELLAR. *Antibarb. p.* 30.

Huc etiam pertinent, quae ſupra p. 27. notavimus: EXTRINSECVS, in forma adiectiva, INTRINSECE, UXORATVS, aliaque hujus generis.

(**) Sunt enim quaedam dubiae auctoritatis, & licet analogiae repugnent, tamen apud veteres occurrunt. Tale eſt illud IN PRAESENTIARUM, de quo ſupra p. 27.

VII. Sequatur regula tertia: *omnia vocabula barbarae originis* (*) *in cultiore Latinitate, tamquam ſcopuli, fugienda ſunt, niſi ea jam pridem civitate donata eſſe conſtet* (**). Nec non vocabula barbarae originis.

(Quis vero docebit tironem, quae ſint barbarae originis? quae item, abſterſa velut illa originis labe, in ſermonem Latinum recepta? Uſus ſcilicet, obſervatio, &, quod vicem illam hodie ſubire ſolet, Lexicon. G.)

(*) Quum barbari, maxime Gothi, Vandali, Langobardi, Franci, veluti ex compacto, provincias Romani Imperii invaderent, Latinitas antiqua ſenſim ad dialectos, Italicam, (Hiſpanicam G.) & Gallicanam, deflexit. Vid. CAR. DU FRESNE *diſſert. Gloſſar. med. & infimae Latin. praemiſſ.* CELL. *diſſ. de origine linguae Italicae.* Ex quo ſequitur *I. ut omnia vocabula ex lingua Italica vel Gallica in Latinam invecta barbara judicentur.* Talia ſunt pleraque adjectiva in OSVS, v. c. *affectuoſus*, *miraculoſus*, *rigoroſus*, *ſerioſus*, *pomposus*, *virtuoſus*. Proba tamen ſunt *vitioſus*, *probroſus*, *pretioſus*, *prodigioſus*, *cet.* Nec minus Gallicismo atque Italiciſmo originem debent, *vacantia*, *ſuperioritas*, *ſuccurſus*, *ſubalternus*,

ſituari vel ſituatio, *revolutio reviſio*, *reſiſtentia*, *recompenſare*, *recommendare*, *ratificare*, *protectio*, *prioritas*, *partialis*, *neutralis*, *modernus*, *maxima*, pro regula, *liga*, *lubricitas*, *irregularis*, *irreconciliabilis*, *importantia*, pro momento vel pondere, *fortalitium*, *diſtrictus*, *correſpondere*, *conformare*, *condolentia*, *condeſcendere*, *complacentia*, *capitaneus*, *beſtialitas*, *aſſiſtentia*, *approximare*, *appropriare*, & quae ſunt hujus generis alia, quae jamdudum e Latio proſcripſit in *Antibarbaro* ſuo CELLARIUS. (Non ſatis haec vel cum re ipſa, vel cum DUFRESNII, CELLARIIque laudatis obſervationibus conveniunt. Ita breviter habendum. I. Aucto ſupra modum non Imperio tantum ſed & Civitate Romana, multitudo loquentium & ſcribentium Analogiam nimis dilatavit, ut v. g. ad formam *vitioſi*, *probroſi*, *pretioſi*, etiam *virtuoſum*, & *miraculoſum*, & *affectuoſum* dicerent. Haec enim profecto prius in Latinam conſuetudinem invecta, quam in Italorum, Gallorum, Hiſpanorum, quales nunc ſunt linguas tranſirent. II. Quaedam ex origine barbara acceperunt caſum Romanum & formam, ut *Biera*, *Foedum*, *Allodium*, *Vaſallus*, *Gerada &c.* III. Nunc illud accidit quotidie, ut prioris generis vocabula ex uſu Gallice, Hiſpanice, Italice loquentium quaſi retro in linguam Latinam inferantur ob id ipſum, quod Latinae ſunt originis, Latinam formam ſive analogiam adhuc praeferant, habeantque proinde naturam, ut ſic dicamus Latinorum, ſola auctoritate aevi illius deſtituantur, quo merito Latinam linguam viri docti concluſerunt. G.) Quum porro Germanicae linguae nihil plane cum Latina commercii ſit; multo minus *vocabula origine Germanica in elegantiore ſtilo inveniunt locum*. Talia ſunt *burgus*, *eine Burg*, *feudum*, *vaſallus*, *Geſell*, *ſcabinus*, *ein Schoepſſe*, *ſcultetus*, *ein Schultze*, & hujus generis alia.

(**) Jam dudum enim veluti civitate donata ſunt vocabula quaedam Perſica, veluti GAZA, pro theſauro, PARASANGA, pro ſpatio itinerario, ACINACES, cet. item quaedam gallica, ut ESSEDUM. Haec omnia recte & ſine vitio adhibueris. Ejuſdem generis vocabula Perſica ſunt SATRAPA & PARADISUS, ſed quo vix utuntur, niſi ſcriptores Chriſtiani, quum Graecum παράδεισος etiam apud XENOPHONTEM occurrat. Gallica etiam vel Celtica potius ſunt BENNA, vehiculi genus, BRACCA, ipſum Germanicum *Broek*, SAPO, Germ. *Saepe* vel *Seiffe*, BULGA, GESA, PEOTRITUM, RHEDA, QUINCTIL. *lib. I. c.* 5. Germanicam originem prodit FRAMEA, *Pfriem*, quemadmodum Britannicum dicitur COVINUS, Hiſpanicum LANCEA, Punicum MAPPA, Aegyptiacum ZYTHUS, Syriacum AMBUBAJA, de quibus ſimilibuſque fuſius actum eſt a GER. JO. VOSSIO *de vit. ſerm. lib. I, c* 2. 3. 4. 5.

Ex parte etiam Graeca.

VIII. Obſervandum quarto: *vocabula Graeca, niſi veluti civitate donata* (*), *in elegantiore oratione non eſſe adhibenda* (**). Nec uſquam Latino textui voces Graecae immiſcendae ſunt, niſi vel docendi (***) vel amici cujuſdam eruditi oblectandi cauſſa (****).

(Eaedem difficultates premunt hanc obſervationem, quae ſuperiores. Quis enim docebit id ipſum juniores, quae ſint Graeca? quae ſint quae non ſint civitate donata? G.)

(*) Innumera ſunt vocabula origine Graeca, quae veluti jus civitatis obtinuerunt: e. g. *antidotum*, *byſſus*, *ancora*, *tropaeum*, *cet.* De horum probitate non eſt, quod dubites (Commendari hic meretur DAN. VECHNERI *Hellenolexias ſ. Parallelismi Graeco-Latini libri duo, cum acceſſionibus* luculentis & optimae frugis IO. MICH. HESINGERI, Gothae 1732. 8. Catalogus ſatis plenus ſingulorum vocabulorum e Graecis ad Latinos translatorum (praeter ea, quae immutatione quadam Latina facta ſunt) eſt ſubjectus *libro memoriali Cellariano* G.)

(**) De iis ergo hic loquimur vocabulis Graecis, quae ſequiorum temporum invexit uſus, & quae fruſtra quaeras apud veteres. Sic ABYSSUS eccleſiaſticum eſt, pro quo veteres dicere maluerunt *profundum*, *vorago*. Pro AGON, vel AGONIZARE veteres dixerunt, *extrema*, *animam agere*. AUTOCHIRIA non modo novum eſt, ſed & falſa ſignificatione

inſi-

Digitized by Google

inſignitum. Ἀυτόχειρ enim Graecis non eſt, qui ſibi infert manus, ſed qui ſua manu aliquid efficit, teſte HESYCHIO. Non magis proba ſunt, BLASPHEMIA *pro exſecratione*: EREMUS *pro locis deſertis*: EXOTERICUS pro *peregrino* vel *adventitio*, HYPOCRISIS pro *ſimulatione pietatis*, (*Hypocrita* enim veteribus erat artifex theatralis. Vid. SUET. *Neron. c.* 24.) MOECHARI pro *adulterium committere*: NEOTERICUS pro *recentiore* vel *juniore*: ORPHANUS pro *pupillo*: PRAXIS pro *uſu*: ZELUS pro *aemulatione vel ſtudio*. De quibus CELL. *Antibarb. c. VI*, *p.* 216. *ſeq.* Satis tamen Latina, vel civitate potius donata ſunt MOECHUS, quo uſus TERENT. *Andr. II*, 1. *v.* 16. MOECHA, quod habet CATULL. *Carm. XLIII.* & JUVENAL. *Sat. VI*, *v.* 277. Immo apud eumdem epigrammate ſpurciſſimo, quod in ISAACI VOSSII editione *p.* 317. occurrit, bis habes verbum MOECHARI. Itaque auctoritate ſeſe illud omnino tuetur, quamvis familiarius fuiſſe videatur vulgo, quam bonis ſcriptoribus.

(***) Nam quum in diſciplinis ſaepe contingat, ut res quaedam Graece, quam Latine poſſit facilius explicari; nemo prohibebit, quo minus in ſcriptis didacticis Graecum ſermonem Latino miſceamus, dummodo abſit affectatio. Graeca enim ἐμφατικώτερα eſſe debent, niſi riſum movere velis. Hinc riſum moturus PLAUTUS *Pſeudol. I*, 5. *v.* 67. Graeca, quae nihil emphaſeos habent; Latinis immiſcet:

... SI. *Ecquam ſcis filium tibicinam meum amare?*
PS. οὐ δεῖ *negare.* SI. *Liberare quam velit?*
PS. πρῶτον καὶ τοῦτο *negari.*

Ridicula ſane haec affectatio eſt, nec magis ferenda, quam ſi quis Germanice dicere velit: *Er hat ſeine* pedes *zerbrochen.* Debent ergo Graeca aliquanto ἐμφατικώτερα eſſe, qualia exempla paſſim apud CICERONEM, PLINIUM, alioſque auctores idoneos occurrunt.

(****) Exemplo eſſe poſſunt CICERONIS *epiſtolae ad Atticum*. Quum enim hic Ciceroni familiariſſimus eſſet, & maximopere amaret Graecas litteras, vix ullam ad eum dedit epiſtolam, quam non pluribus Graecis ſententiis, tamquam gemmis quibuſdam, diſtinxerit.

IX. *Nec a vocabulis tantum Graecis abſtinendum eſt, verum etiam a Graeciſmis*, id eſt, phraſibus ad Graecae potius, quam Latinae linguae analogiam compoſitis (*), quamvis eas nonnunquam in deliciis habuerint auctores quidam κακόζηλοι (**). Vide A. BUCHNERUM *de comm. rat. dic. L. I. c.* 19. *p.* 287. *ſeqq.* Cavendi etiam Graeciſmi.

(Hanc etiam obſervationem parum per ſe prodeſſe ſcribentibus apparet. I. Innumeros Graeciſmos cum majori parte linguae ſuae a Graecis recepere Romani: quod pleniſſime docet laudatus paullo ante VECHNERUS II. Unde diſcemus, quis ſit Graeciſmus? quis porro receptus in conſuetudinem Romanam? Scilicet inde, unde reliqua: ex uſu legendi & obſervandi, ex Lexico. G.)

(*) Tales Graeciſmi minus elegantes ſunt.

I. *Si infinitivi ponantur pro conjunctivis, gerundiis, participiis* v. c. *inſtigavit petere* pro inſtigavit, ut peteret, HYGIN. *Fab.* CLXVI. *Ad flumen exiit, ſanguinem abluere*, pro *ſanguinem abluturus*, HYG. Fab. LXXXVIII. *idoneus facere*, pro ad faciendum. Multa hujuſmodi collegit v. c. PETRUS BURMANNUS *in not. ad Valer. Flacc. p.* 565. (Et plura optimorum ſcriptorum VECHNERUS & HEUSINGERUS l. c. 1, 2, 20. ſeqq. G.) ſed pleraque ex poetis, quos ipſum metrum aliquando coegit ἑλληνίζειν. (Saepe ſuavitatem & decus inde petunt verſibus. G.) Quamvis ergo haec non ſint ſoloeca, minus tamen elegantia ſunt. Quis enim non mallet dicere: *cenſeo reddendum*, quam *cenſeo reddere?* quod vererum tamen auctoritate defendit JO. FRIDER. GRONOVIUS *ad Liv. l. II. c.* 5.

II. *Si conſtructiones Graecae Latinis ſubſtituantur* v. c. *quibus juſſerat*, pro quos juſſerat. TACIT. *Ann. XIII.* 40. ubi tamen adde JAC. PERIZON. *ad Sanct. Minerv. p.* 125. *Ego audita tibi putaram*, pro a te audita CIC. ad *Attic. epiſt. XIII*, 24. *Manet hunc poena, latet me, deficit me*. Quamvis haec omnia,

Digitized by Google

ſi rarius & in loco adhibeantur, non careant venuſtate. Conf. *infra num.* LXII. *not.* ****

(**) Vix ullus eſt veterum auctorum, quin ſubinde Graeciſmos adhibuerit, ut exempla docent, collecta a SANCTIO *in Minerv. lib. III. c. 12. p. m. 727. ſeq.* (Add. praeter VECHNERUM, JO. CONR. SCHVVARZIUS, qui Etymologiae & Syntaxi Grammaticae ſuae peculiaria capita de Graeciſmo ſubjecit. G.) Enimvero ſunt, qui ad affectationem uſque graeciſſant, veluti TERTULLIANUS, & e recentioribus LIPSIUS, quos nemo temere imitabitur.

Suſpecta quoque nomina colorum in *edo*.

X. Quinta regula eſto: *nomina colorum in* EDO *deſinentia tantum non omnia malae notae ſunt* (*).

(Anguſta admodum regula. Damnari non plane debent RUBEDO Firmici, NIGREDO Apuleii & Martiani Capellae, ALBEDO Sulpicii Severi, auctoritate nixa. G.)

(*) Neque ergo ferenda in elegantiore Latinitate, ALBEDO, FLAVEDO, NIGREDO, pro quibus apud veteres legimus: *albitudo, albor, color albus, flavus, nigror, nigritudo, nigrities, cet.* Vid. CELLAR. *Antibarb. p.* 5. 36. 122.

Nec non adiectiva in *alis* vel *abilis*, adverbia in *aliter* vel *abiliter*.

XI. Sexto notandum *ſuſpecta eſſe adiectiva pleraque in* ALIS *vel* ABILIS, *ut & adverbia in* ALITER *vel* ABILITER *deſinentia, in quibus uſurpandis ideo cautos nos eſſe decet* (*).

(Hac ratione nimirum nulla non forma ſuſpecta eſſe debet. Nempe quo frequentiora erant vocabula horum caſuum, tanto plura ad eam formam efficta ſunt, quae diſtinguere a ſinceris ſola poteſt auctoritas & ſingulorum obſervatio G.)

(*) Hinc CELLARIUS laudato ſaepe libello recte proſcripſit adjectiva, *abominabilis, aeternaliter, aeternalis, aliqualiter, amicabiliter* (†), *beſtialis, caſualiter, commenſalis, collateralis, conditionaliter* (††), *curabilis, filialis, finaliter & finalis, inceſſabilis, inceſſabiliter, incurabilis, infernalis, inviolabiliter, irreconciliabilis, legaliter, meridionalis, momentaliter, neutralis, oculariter, partialis, perpendiculariter, primordialis, proportionalis, totaliter, vernalis*. Proba tamen ſunt *extemporalis*, pro quo falſo dicunt *extemporaneus*, vid. SVET. *Auſt. c.* 84. & PETRON. *Satyr. c.* 6. *coaequalis*, COLUMELLA, *de re ruſt. VIII*, 14. *favorabiliter*, QUINCTIL. *Inſt. orat. lib. IIII, c.* 3. *irrationalis* vel, ut alii legunt, *irrationabilis* apud CELS. praeſ. 1. SENEC. *epiſt. LXXI.* QUINCTIL. *declam. VIIII.*

(†) AMICABILIS multi probant auctoritate PLAVTI *Mil. glor. IV*, 4. *v.* 8. Sed ibi meliores codices habent ADIVTABILIS. Vid. DVKER. *de Latin. ICt. p.* 240.

(††) CONDITIONALITER dixit CAJVS *l.* 17. §. 3. *D. de cond. inſt.* & JVSTINIANVS §. 31. *Inſt. de legat.* Sed ſi non juridicum; ſaltim cadentis Latioitatis hoc vocabulum eſt. Vid. DVKER. *de Lat. ICt. vet. p.* 446.

Magna quoque adhibenda eſt cautio in recipiendis hujuſmodi ſubſtantivis in VDO definensibus, quum nulla ſit forma, quae ſub ſpecie probatae Latinitatis magis decipere poſſit. Vide GVNTHER. *Lat. reſt.* P. I. LXXXX. p. 47.

Quatenus retinenda vocabula eccleſiaſtica?

XII. *Parcius* ſeptimo *in elegantiore ſtilo adhibenda ſunt vocabula & phraſes eccleſiaſticae, ſi elegantiore ſtilo aeque commode reddi poſſint* (*). Si quid tamen ejuſmodi vocibus ineſt μυστηριῶδες, rectius feceris, ſi eas adhibeas, quam ſi mutando profanus videaris (**).

(Eadem de hac regula, quae de ſuperioribus dicenda. Verbo, ſingulatim dici & comprehendi debent omnia: nullum hic compendium G.)

(*) Multa in Latinitatem vocabula invecta ſunt a Patribus eccleſiae occidentalis,

Digitized by Google

lis, & maxime ab interprete illo ſcripturarum Latino, quem vulgatum vocari moris eſt. Ea dici ſolent *eccleſiaſtica*. Sed quum pleraque elegantius poſſint exprimi: non video, cur ſtudio barbariſmos conſectari velimus. Dabimus operam, ut quomodo pleraque (quin pauca de multis G.) exprimi poſſint, doceamus.

ABOMINATIO, *res deteſtabilis*; *res abominanda*.

ABSOLVERE, *criminum vinculis exſolvere*. (Judiciale verbum, rei ipſi conveniens, quo cur non utamur, nihil cauſſae video. G.)

APOSTATA, *religionis verae deſertor*, *qui patriam religionem ejeravit*. (In Juliano Imp. quaſi proprium. G.)

BAPTISMUS, *ſacrum illud lavacrum*, (Graecum nomen, eaque cauſſa tolerabile. G.)

BLASPHEMARE, *exſecrari* (Contumelioſe in Deum loqui. G.)

CANONIZARE, *in caelitum numerum referre*. Non adeo aptum eſt CONSECRARE, quo Romani ipſam ἀποθέωσιν, quam abominari ſe profitetur Romana Eccleſia, ſignificabant. (At ſi haec ratio valet, neque *ſacrificium*, neque *Pontificem maximum*, nec infinita alia, dicere licebit. Quos *conſecrabant* Gentiles, eos non ideo Conditores rerum omnium putabant, ſed ſanctos, ſed Auguſtos, venerabiles, ultra humanam ſortem aliquantum elatos, adorandos. G.)

CONSCIENTIA BONA vel MALA, *ſalvo officio quid facere*, *ſalva fide quid poſſe*, *religione impediri*, *religio eſt*. Vid. CIC. *pro S. Roſc. Amer. c.* 1. & 34. & *ad diverſ. lib. IX. epiſt.* 12. Multo minus ergo apud veteres reperias *ſcrupulus conſcientiae*, pro quo dicere ſolent *religio me inceſſit*. TER. *IV*, 3. *v.* 15. Frequentes quoque veteribus ſunt formulae *conſcientia factorum*, *recti*, *bene actae vitae*, *ſceleris cet.* Vid. CELLAR. *Antibarb. IV. p.* 236. CORT. *ad Salluſt. p.* 36.

CONTRITIO, *admiſſorum criminum dolore excruciari*. (*Sed Theologi coguntur interdum Contritionem* & *Attritionem diſtinguere*. G.)

CREATURA, *res creata*. Eleganter quoque LACTANTIUS creaturam vocat *opificium Dei*.

CRUCIFIGERE, pro quo ſemper veteres habent *cruci affigere*, *ſuffigere*, *in crucem agere*, *tollere*. Vid. GRAEVIUS ad SUETON. *Domitian. c.* 10. CELLAR. *Antibarb. p.* 106.

CRUX, *piorum calamitas*.

DAMNARE, DAMNATIO, DAMNATI, *aeternis ſuppliciis mactare*. CIC. *Catilin. I*, 13. *ſempiternis cruciatibus adficere*, *mancipare*.

EXCOMMUNICARE, *ſacrorum uſu prohibere*, *interdicere ſacrorum commercio*, *ejicere eccleſia*, *diris devovere*.

EXAUDIRE PRECES, *audire preces*, *annuere precibus*, *vota rata habere*.

ELEEMOSYNA, *ſtipem conferre in egenos*.

ETHNICUS, *paganus*, *profano cultui deditus*, *Deorum cultor*. *Pagani* appellatio Theodoſiano demum ſaeculo a ſe ipſa originem habuit. Ego neque *Ethnicum* neque *Gentilem* refugerim, cum ea non minus, quam olim *Barbari* appellatio, vim propriorum habeant. G.)

FESTUM, hoc ſubſtantivo praeter ſcriptores eccleſiaſticos etiam poetae utuntur: aſt proſaici ſcriptores dicere malunt *feſti dies* vel *feſtus dies*. Vid. CIC. *Phil. II*, 25. LIV. *Hiſt. XL.* 14. CURT. *VIII*, 5 FLOR. *III*, 18.

FORNICARI ſcriptoribus eccleſiaſticis eſt *ſcortari*, ſed Latinis veteribus idem, ac *fornice arcuari*. Vid. PLIN. *Hiſt. nat. XVI*, 42. *XI*, 10. VITRUV. *Architect. V*, 5. SENEC. *Epiſt. XCV.*

GENTILIS, vide ETHNICUS.

HUMILIS, HUMILITAS proba ſunt, ſi denotent id, quod humi repit, vel parvum eſt. At quum ſcriptores eccleſiaſtici humiles vocant, qui abjectius de ſe ſentiunt, rectius ſubſtituetes voces *modeſtus* vel *modeſtia*. CELLAR. *Antibarb. p.* 166.

JEJUNARE, *cibo ſe abſtinere*. NEP. *Attic.* 22.

IMPOENITENS, *improbus*, *impius*, *qui nullo peccatorum ſenſu tangitur*.

IMPLERE LEGEM, CIC. *epiſt. ad diverſ. II*, 17. HORAT. *epiſt. I*, 16. *parere legi*; *ſatisfacere legi*, *officii ſui partes implere*.

LONGANIMITAS, *ira lenta*, *lento gradu ad vindictam procedere*, *in ulciſcendo tardior*, *remiſſior*. CICERO *poſt redit. ad ſenat. c.* 9. VAL. MAX. *I*, 1.

MONIALIS, *ſacra virgo*.

MINISTERIUM, *ordo ſacer*.

MUNDUS eccleſiaſtico ſtilo modo pro im-

impiorum colluvie, modo pro *rebus humanis* ponitur. (*Vita*, *ſaeculum*, hoc intellectu veteres. G.)

OPERA BONA, *ſanctae actiones*, *ſanctimonia*, *pietatis ſtudium*.

PROPHETARE, *vaticinari*, *praedicere*.

PROXIMUS, *der Naechſte*, *der Neben-Menſch*, eccleſiaſticum eſt. Latinius dicitur *alius*, *alter*, *homo hominem*, &c.

POENITENTIA, *die Reve*, probatum eſt, aſt ſi notet *die Bekehrung*, *Buſſe*, μετάνοιαν; Latinius dices, *emendatio vitae*, *redire ad meliorem mentem*, *ad frugem redire*. RESIPISCENTIA vero plane non latinum eſt. (Quin ſic μετάνοιαν vertit LACTANTIUS 6, 24, 6. G.)

PECCATA REMITTERE, *ignoſcere*; *veniam dare*, *gratiam delictorum facere*, *remittere* abſolute. Vid. LIV. XXXIV. 32.

SALVIFICO, *ſervo*, *ſalvo*, *ſalvum reddo*, *ad ſempiternam beatitudinem perduco*.

SCANDALUM, SCANDALIZO, *impedimentum pietatis*, *irritamentum malorum*, *corrumpere quem*, *pejorem reddere*, *conſcelerare alicujus aures*. LIV. XL, 8. *inceſtis vocibus temerare aures*. OVID. *Triſt. II*, *v.* 503.

SAECULARIS Latinis eſt centeſimus annus, vel centeſimus decimus potius. HORAT. *Carm. ſaec. v.* 21.

> *Certus* UNDENOS DECIES *per annos*
> *Orbis ut cantus*, *referatque ludos*,
> *Ter die claro*, *totiesque grata*
> *Nocte frequentes*.

Conf. CENSORIN. *de die natali c.* 17. Unde dixere *ludi ſaeculares*. Eccleſiaſticis haec vox notat *profanum*. (Ceterum conſultiſſimum mihi videtur, ut hanc diſtinctionem ſequamur. Quoties obiter, in vita enarranda, aut in ſimili oratione, alioquin pura & polita, incidat ſacrarum rerum mentio, non abſurdum, ſed decens eſt periphraſi commoda, quaeque intelligi ab omnibus poſſit, explicare ea, quorum propria vocabula minus Latina ſunt. Sed cum in docendo verſamur, & capite quodam doctrinae coeleſtis explicando, ſervanda ſua Eccleſiae in loquendo proprietas, utendum nominibus & verbis quae vel vulgatus interpres vel Patres, qui vocantur, nobis tradidere; quae res, ſi alioquin bonus ſit orationis color, & ad Lactantii ceterorumque exemplum politus, minime illam contaminabit. G.)

(**) Cave ergo, voces e ſacris profanis petitas noſtrae religionis myſteriis & ritibus adplices. Id praecipue facere ſoliti ſunt olim BEMBUS aliique, qui ſe CICERONIANOS vocari voluerunt. Hi enim, quum religioni ſibi ducerent, ullo uti vocabulo, quod Ciceronianum non eſſet, ἡμίθεον, *heroa*, quaſi ex ſemiſſe Deum & ex ſemiſſe hominem, baptiſmum *aquas luſtrales*, angelos *genios*, ſacram euchariſtiam *ſanctificum cruſtulum* vocare non dubitarunt. Vid. JUL. CAES. SCALIG. *Poet. VI*, *p.* 800. (Notabilis praeſertim locus ERASMI *Ciceroniano p.* 68. & TAUBMANNI *de Lingua Lat. p.* 38. Add. H. STEPHANUS in *Nizolio didaſcalo* & *Pſeudo Ciceroniano*. G.) A quo vitio nec alienus fuit caſtae Latinitatis ſcriptor, SEBAST. CASTELLO, quantumvis eum magno adparatu defendat vir doctiſſimus, CHRISTOPH. WOLLE *in diſſert. crit. de*, *eo*, *quod pulcrum eſt in verſione Caſtellionis*, novae ejus editioni praemiſſa §. 8. *ſeq.* Ut enim alia omittamus, notio qualem profani Deorum cultores vocabulo *genius* ſubjecerunt, non magis quadrat *angelo*, quam notio *Jovis* Deo optimo maximo. Neque tamen ideo impietatis dicam ſcribimus CASTELLIONI, cujus verſioni, ſi quis alius, juſtum pretium ſtatuere videmur. (Ut tanto minus metuendum ſit, ne qua labes linguae Latinae puritati a CASTELLIONIS interpretatione librorum ſanctorum inferatur, praeſtitit Cl. BUNEMANNI *Index Latinitatis ſelectae*, *vulgo neglectae*, *merito ac falſo ſuſpectae ex* CASTELLIONIS *interpretatione* &c. Lipſ. 1736. 8. G.) Vid. SAGITTAR. *de lectione & imitat. Ciceron. nu.* 24. *ſequ. p.* 54.

Vt & a vocabulis iuridicis. XIII. Octavo *eadem cura abſtinendum eſt a vocabulis quibusdam*, *quae jureconſultis eſſe ſolent in deliciis*, & in vetuſtis auctoribus nullum repeririunt praeſidium (*).

(*) Ele-

Digitized by Google

(*) Elegantiſſimam eſſe veterum jureconſultorum tantum non omnium dictionem, lippis ac tonſoribus notum eſt. Vid. CAR. ANDR. DUKERI *opuſcula de Latinitate veterum ICtorum.* (edita Lugd: Bat. 1711. 8. KIRCHMEIERI Vitebergenſis philologi libellos hujus argumenti laudant auctores. *Bibl. Hallenſ.* German. Vol. 2. p. 593. G.) Attamen & hic ſingulorum aetas diſcrimen facit. Nam ALFENUM VARVM elegantius ſcribere, quam JULIUM PAULLUM, nemo mirabitur. Caſtior quoque eſſe ſolet eorum, qui Romae adoleverunt, quam peregrinae originis jureconſultorum Latinitas, veluti ULPIANI, de quo rectiſſime judicat V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK. *Obſerv. VIII*, 15. Fuere tamen ex ipſis peregrinis, qui majore ſtudio in cultiorem Latinitatem incumberent; inter quos neſcio an reliquis omnibus palmam praeripuerit PAPINIANUS, de cuius Latinitate videndus EV. OTTO *in Papiniano c. 6.* (POMPONII vocabula quaedam ab aliis damnata aſſeruit illuſtris AUCTOR huius libelli *in praefatione opuſculis curis hiſtoricis praemiſſa.* Praef. Ed. 6.) Aſt ſequiore aeuo varia in iuriſprudentiam invecta ſunt vocabula, quae ab antiqua Romanorum elegantia haud parum diſcrepant. (Nempe quae alias aetates vel gradus Latinitatis in univerſum ſtatuuntur, illae aetates, illi gradus ſpeciatim ad ICtorum Latinitatem applicari debent. Infantia & pueritia ſpectatur in fragmentis Legum Regiarum & XII. tabularum *&c.* Illud hic monuiſſe ſuffecerit, I. cum ICtis quorum fragmentis in Pandectas relata ſunt, de rebus ad ius pertinentibus loqui neminem pudere debere. II. Plurima priſcae puritatis & elegantiae verba, formulas infinitas ex Pandectarum opere peti poſſe, quae nullam orationem dedeceant, eſſeque proinde inter claſſicos ſcriptores illud reponendum, certe quantum ad antiquorum ICtorum fragmenta. III. Latinitatem Codicis tum Theodoſiani, tum Juſtinianei, relinquendam ICtis, quoties ea carere non poſſunt: ac multo magis ea, quae Gloſſatores & Feudalium librorum auctores invexere. Ceterum theſaurus quidam Latinitatis ICtorum eſt BRISSONIANUM Lexicon, varie a pluribus interpolatum, cuius nova cum maxime & auctior emendatiorque editio poſt obitum auctoris ſumtibus Orphanotrophei Halenſis prodiit. De hodierni etiam fori rationibus Latine loqui docent GUIL. BUDAEI *Forenſia.* G.) Talia ſunt, quae ſequuntur †).

(†) Immo & multo plura, veluti APANAGIATUS, pro quo *privatum* dixit SALLUST. *Jugurth. c. 5.* ubi quaedam notavit CORTIVS *p.* 434. CASUS, pro quo veteres *ſpecies*: TORTVRA, pro quo veteres *tormenta*, CVRT. *Lib. IV*, *c.* 10. REPLICARE, pro quo veteres: *exceptionem replicatione elidere.* Immo & *referre*, BVRM. *ad Ovid. Tom. II. p.* 89.

ADVOCARE pro *cauſſam agere*, *adeſſe reo in periculo.* Vid. GRONOV. *in Senec. de Clement. I. 9.* (Latino ſtilo *advocat* litigator patronum vel amicos, qui ſibi in iudicio adſint, qui proinde *Advocati* vel *Advocatio* dicuntur &c. G.)

CAMBIVM pro *collybo*, *commutatione pecuniae.*

COMPLICES pro *ſceleris vel amentiae ſociis*, *audaciae ſatellitibus*, *atque administris*, ut vocat CIC. *Catilin. I*, 3. & 4. PRVDENTIVS tamen *in Rom. v.* 8. 22. paganos nominat *complices ſectae impiae.*

DISPENSARE pro *legibus ſolvere.*

JVRAMENTVM, pro quo ſemper apud veteres eſt *jusjurandum* vel *ſacramentum.*

CELLAR. *Antibarb. p.* 62. & *cur. poſt.* 221.

MATRICVLA pro *albo*, *indice.*

MELIORARE & DETERIORARE pro *meliorem vel deteriorem reddere*, *in melius referre.*

NOTORIVM, NOTORIE, *manifeſtum*, *manifeſte*, *apertum*, *aperte.* Vid. CASAUB. *ad* TREBEL POLL. *Claud. c.* 17.

SALVVS CONDUCTUS, pro quo elegantius dicitur, *fidem publicam dare*, *fide publica evocare*, *interpoſita fide publica aliquo ducere.* Vid. SALLUST. *Jug. Bell.* 32. *Catilin.* c. 48. EPIT. LIV. 65.

TORTVRA, pro *tormentis* vel *quaeſtionibus.* Non tamen eſt, cur quis in iuriſprudentia abſtinere velit a vocabulis veterum iureconſultorum, ſi forte illa in auctoribus claſſicis praeſidium non re-

pe-

Digitized by Google

aliam habent auctoritatem quam poetarum, illis non temere utendum in ſoluta oratione. Quis enim alioqui dicat tironi, quae ſint propriae poetarum loquutiones? G.)

(**) Epitheta decompoſita & dithyrambica poetis familiariſſima maxime deformant orationem, v. c. *flammiger*, *auricomus*, *pietaticultrix*, *incurvicervicum pecus*, *cet.* Vid. BUCHN. *de comm. rat. dic. Lib. I, c. 13. p.* 208.

(***) PETRON. *Satyr. c. 90. Saepius* POETICE, *quam* HUMANE, *loquutus es*; ubi videndus JAN. DOUSA & addendus MORHOF. *diſſert. de ἐνθουσιασμῷ vel furore poetico*.

XVI. Denique quum non cum Evandri matre hodie loquamur, *merito cavendum ab archaiſmis & vocabulis obſoletis* (*). Immo CICERO ipſe dicit: *abiecta & obſoleta verba abiiciat orator*: quibus tamen multos, neſcio quamobrem, mirifice delectatos video (**). Ac denique obſoletis.

(*) *Archaiſmi* ſunt formae dicendi ſcribendive veteres, quae jam pridem ab uſu receſſerunt v. c. *olli* pro *illi*; *aquai* pro *aquae*: *operam abutitur ſuam*, pro *opera ſua abutitur*, apud TERENT. *prol. Andr.* Tales archaiſmi innumeri occurrunt in columna Duilliana, aliiſque lapidibus vetuſtioribus, nec non in fragmentis XII. Tabularum, VARRONIS, FESTI, ENNII, PACUVII, ac denique apud PLAUTUM, TERENTIUM, SALLUSTIUM, LUCRETIUM. *Sed talia obſervanda potius, quam imitanda ſunt.* (Plurimorum Archaiſmorum Catalogum dedit JO. NIC. FUNCCIUS *de origine & pueritia linguae Latinae*, cujus editio altera auctior prodiit Marburgi CIↃIↃCCXXXV. 4. Praef. Edit. 6.

(**) Horum facile anteſignanus eſt JUSTUS LIPSIUS, qui quum juvenis ſtilo nitido & plane ad Ciceronianam dicendi rationem compoſito uteretur, (†) paullo poſt novum ſibi ipſi finxit dicendi genus, abruptum, hiſtrionicum, atque innumeris refertum archiaſmis, ut ſaepe vetere quodam grammatico, aut ſi mavis, Delio natatore opus eſſet ad ſolvenda illius aenigmata. Vid. MARES. *Epiſt. I. 49.*

(†) Argumento ſunt ejus orationes octo, Jenae potiſſimum habitae, recuſae cura V. C. JO. HENR. KROMAYERI Jen. CIↃIↃCCXXVI. de quibus recte HEUMANNUS: *In his orationibus* LIPSIUS *non utitur ſtilo Lipſiano, ſed Ciceroniano, hoc eſt, non ſcatet argutiis, non verborum alluſionibus, non ſtudet ſententioſae & antiquariae brevitati, ſed profluenti utitur ſtilo, facili, amoeno.* (Moderate i. e. vere de Lipſio judicant TAUBMANNUS *de Lingua Lat.* p. 42. it. p. 49 ſeq. BUCHNER. Epiſt. 3. 1. p. 651. BURMANNUS *Orat. p. rem. Gr. evi* p. 564. Invidiam fecere *Lipſio* ſimiae quaedam, qui infamarunt deinde ipſum, cujus ſe imitatores ferebant. Salſe illos ridet ac traducit TAUBM. *l. c.* p. 54. 56. it. p. 62. ſeq. *Add.* JOS. SCALIGER *Terentiſm.* p. 104. G.)

XVII. Sed ſufficere haec putamus de prima, quam commendavimus orationis virtute, id eſt, de *puritate*: proximum eſt, ut de CONCINNITATE dicamus. Hanc orationi conciliant *periodi* (*). Unde tota illa ars periodica, quam tam pauci recte norunt, paullo diligentius hic videtur inculcanda. Concinnitatem orationi conciliant periodi.

Vide Cel. C. G. SCHWARZII diſſ. *de Oratione concinna*, *Altorphii*, CIↃIↃCCIX. 4.

(*) Unde periodis concluſa oratio CONCINNA vel *dimenſa* dicitur, cui opponitur oratio FUSA. Graecis illa dicitur *κατεστραμμένη*, haec vero *εἰρομένη*. Utriuſque diſcrimen luculenter exponit ARIST. *Rhetor. III, 9.*

XVIII. *Eſt* vero *periodus*, ut ait *Cicero* (*), *oratio in quodam quaſi orbe in-* Quid periodus?

Heinec. Fundam. Cultior. Latin.

incluſa procurrens , quoad perſiſtat in ſingulis perfectis abſolutiſque ſententiis (**) .

(*) Ita CIC. *de Orat.* 3. Paullo aliter ARISTOTELES *L. III. Rhet. c.9.§.4.* *Λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. Voco periodum , orationem habentem principium , & finem ex ſe ipſa , & conſpicuam magnitudinem.* Utraque definitio eodem redit , ut paullo poſt adparebit. (Ratio appellationis haec eſt. *Periodus , ambitus , circuitus , comprehenſio , continuatio , circumſcriptio , orbis* , & ſimilia nomina hanc nobis ſimilitudinem inſinuant : Quemadmodum in circulo principium & finis connectuntur conſtructione Grammatica , ut ſentiat lector vel auditor , finem nondum adeſſe , donec ſubiiciatur illud , quod prima verba nos expectare jubent . Haec etiam atque etiam tenenda , & exemplis aliquot Ciceronis familiari reddenda : ne cum Auctore putemus *Ambitum* in periodo idem eſſe , quod verba amplificationis cauſſa addita. Verum eſt , vix poſſe periodum dici , quae paucis tantum verbis conſtet : nec enim rotundum illud & circumductum poteſt intelligi , niſi etiam ſint quae corrotundari & circumduci poſſint : ſicut ordo locum non habet niſi inter plura . Sed natura periodi non eſt in multitudine verborum , verum in illa , quam deſcripſimus concluſione. G.)

(**) Praecipuas ergo periodi leges ac potiores characteres notari oportet . Ex definitionibus enim patet , I. *omnem periodum ambitu quodam ſeu circuitu gaudere* , qui ſi abſit , ex periodo fit propoſitio logica CIC. *epiſt. ad diverſ. II* , 14. ait: *M. Fabio , viro optimo & homine doctiſſimo , familiariſſime utor* . Tolle ambitum, verba nimirum : *viro optimo & homine doctiſſimo* , & non periodum amplius habebis , ſed propoſitionem logicam . Deinde ex iiſdem definitionibus diſcimus, II. *periodum omnem ita procurrere debere , ut ſenſus non niſi perfecta abſolutaque ſententia percipiatur* . (Haec ταυτολογεῖν videntur . Malim , *non niſi perfecta tota ſerie orationis intelligatur* . Nimirum pendere debet conſtructio ad ultima uſque verba periodi. G.) Hinc quando SALLUST. *bell. Jugurth. c.* 10. ait : *concordia parvae res creſcunt , diſcordia maximae dilabuntur* : ea quidem non eſt periodus , quia ſingula membra ſeparatim intelliguntur. Sed ſi ita diceres : *quemadmodum concordia parvae res creſcunt : ita diſcordia etiam maximae dilabuntur* : haberes periodum , cujus ſenſus non niſi perfecta abſolutaque ſententia percipitur . Ex quo porro patet , III. *fuſam fieri orationem , quae vel inciſim , vel membratim procurrit* . *Inciſim* loquitur e. g. CIC. *poſt redit. in ſenatu 6. Cum hoc homine , an cum ſtipite Aethiope , ſi in foro conſtitiſſes , nihil crederes intereſſe . Sine ſenſu , ſine ſapore , elinguem , tardum , inhumanum , neglectum , Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres* . Membratim idem CICERO *in Piſon.* 40. *Occultus adventus furtivum iter per Italiam , introitus in urbem deſertus ab amicis , nullae ad ſenatum e provincia litterae , nulla ex trinis aeſtivis gratulatio , nulla triumphi mentio* . In primis huc pertinet locus CICER. *ad Q. Fratrem Lib. III. epiſt. 9. Pomponius abeſt : Appius miſcet : Hirrus parat : multi intereeſſores numerantur : populus non curat : principes nolunt : ego quieſco* . (Haec ſunt paullo proponenda diſertius . *Inciſum* ſ. *Comma* in hac Rhetorum doctrina eſt oratio intra VIII. circiter ſyllabas comprehenſa : *Colon ſ. Membrum* ad XVII. ſyllabas procurrit : ita ut *Comma* majus paullo poſſit minus *Colon* videri & vice conversa . Jam *Inciſim* loqui eſt ita loqui , ut ſenſus & conſtructio Grammaticae finiatur intra inciſum h. e. octo ſyllabas aut pauciores : *Membratim* loqui vel ſcribere adeo , ut finiatur intra VIII. & XVII. ſyllabas . Alioquin *periodus* ipſa ſuis *membris ſ. colis* conſtat , *membra autem inciſis* , in quantum nempe *colon* eſt major pars periodi , a qua *δίκωλος , τρίκωλος* &c. dicitur , ut mox docebitur . Ex his de exemplis ad Auctore prolatis judicandum eſt. G.)

Quotuplex ? XIX. Ceterum periodus vel SIMPLEX eſt, vel COMPOSITA . *Simplex* eſt, quae

quae uno conſtat membro vel colo, vnde & *μονόκωλος* vocatur (*). Quid periodus ſimplex?

(*) Ut periodus ſimplex poſſit a propoſitione logica diſtingui, accedere debet *ambitus* vel *circuitus* quidam, (qui non poteſt intelligi, niſi haberet etiam magnitudinem aliquam, *μέγεθος εὐσύνοπτον* Ariſtoteli. G.) Hinc adiici ſolet quaedam deſcriptio vel *τι ἴσασις*, ut numeroſior perfectiorque fiat oratio. Ubi tamen recte monet NIC. CAUSSINUS *de eloquit. Lib. VII*, c. 5. *cavendum eſſe vehementer, ne juſtae periodi explendae gratia, quo melius cadat aut voluatur oratio, inania quaedam verba inculcemus, quaſi complementa numerorum. Nihil enim frigidius eſſe, puerilius, & a vera germanaque eloquentia magis alienum, quam ubi materia non patitur, ſed res eſt preſſe & rotunde efferenda, periodorum tractu inanem diſtendere orationem.* Parum a propoſitione logica abirent illa: *hortatus es, ut epiſtolas meas colligerem.* Ut periodus inde fiat, PLIN. *epiſt.* I, 1. addit ambitum quemdam vel circuitum: *frequenter hortatus es, ut epiſtolas,* SI QUAS PAULLO CURATIUS SCRIPSISSEM, *colligerem publicaremque.* Propoſitio logica eſſet: *epiſtolam tuam conſcidi.* Aſt ambitu addito, hanc inde periodum formavit CICERO *epiſt. ad diverſ. VII*, 18. *Epiſtolam tuam,* QUAM ACCEPI AB L. ARUNTIO, *conſcidi innocentem.*

XX. *Compoſita* periodus eſt, quae conſtat pluribus *colis* (*); duabus autem *partibus*, quarum alteram *πρότασιν*, alteram *ἀπόδοσιν* vocare ſolent (**). Ea iterum vel *bimembris*, vel *trimembris*, vel *quadrimembris eſt*. Quid compoſita?

(*) *Colon* ſive *membrum* periodi eſt propoſitio, quae tamen (hic in periodo, ob particulam, a qua velut ſuſpenſa eſt, G.) ſenſum non abſoluit, ſed eumdem ad reliquae uſque partis ſubjectionem ſuſpenſum relinquit. v. c. apud CICERONEM *pro A. Caecin.* 1. prima orationis periodus quatuor conſtat *colis* ſive *membris*:

Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt,
tantum in foro atque judiciis impudentia valeret:
non minus nunc in cauſſa cederet A. Caecina S. Aebutii impudentiae,
quam tum in vi facienda ceſſit audaciae.

En quatuor propoſitiones, quarum nulla per ſe & ſeorſum ſenſum abſolvit, univerſae vero conjunctim abſolvunt periodum, quae ideo quadrimembris vel *τετράκωλος* vocatur.

(**) A *colis* ſive *membris* differunt *partes*, periodorum compoſitarum, quarum duae ſunt, *πρότασις* & *ἀπόδοσις*, vel, ut philoſophi vocare ſolent, ANTECEDENS & CONSEQUENS. v. c. apud CIC. *epiſt. V*, 12. hanc reperimus periodum bimembrem: *qui ſemel verecundiae fines tranſierit: eum bene & naviter oportet eſſe impudentem.* Hic prior pars, duobus punctis notata, eſt *πρότασις* vel *antecedens*, poſterior, puncto notata, *ἀπόδοσις ſeu conſequens*. De his duabus periodorum compoſitarum partibus haec notamus. I. *Eas non ſemper eſſe aequales.* Saepe enim *protaſis* tribus, aut duobus colis; *apodoſis* unico conſtat ſaepe etiam haec illa major atque uberior eſt. v. c. CIC. *epiſt. ad diverſ. XV*, 3.

Quum ad me legati, miſſi ab Antiocho Commageno, veniſſent in caſtra ad III. Non. Septembres,
iique mihi nuntiaſſent, regis Parthorum filium, quocum eſſet nupta regis Armeniorum ſoror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis, multarumque praeterea gentium magna manu veniſſe, Euphratemque jam tum tranſire coepiſſe,
dicique Armenium regem in Cappadociam impetum eſſe facturum:
putavi, pro noſtra neceſſitudine me hoc ad te ſcribere oportere.

Quum quatuor hic ſint cola ſive membra; tria priora, eaque ſatis prolixa ad *πρότασιν* pertinent; poſtremum idque brevius *ἀπόδοσιν* abſolvit. Aſt paullo ante *epiſt. XV*, 1. CICERO ita inchoat epiſtolam:

Etſi non dubie mihi nuntiabatur, Parthos tranſiiſſe Euphratem cum omnibus

Digitized by Google

ſere copiis:
tamen, quod arbitrabar, a M. Bibulo procoſ. certiora de his rebus ad vos ſcribi poſſe,
ſtatuebam mihi non neceſſe eſſe, publice ſcribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur.

Hic πρότασις uno; ἀπόδοσις duobus membris conſtat. Obſervandum II. ἀπόδοσιν *nonnunquam antecedere* πρότασιν v. c. CIC. *pro Milon.* 3.

Negant, intueri lucem, eſſe fas ei, qui a ſe hominem occiſum eſſe, fateatur.

Hic ἀπόδοσις inverſo ordine, priorem; πρότασις poſteriorem locum occupat. (Malim ita: Praedicatum Propoſitionis fieri πρότασιν, ἀπόδοσιν Subjectum, quod alias contra fieri amat. G.) Ad haec illud quoque obſervari meretur, III. *alterutri parti accedere nonnunquam veluti laciniam*, quam ἐπισύναψιν vocant antiqui rhetores. v. c. CIC. *Verrin. V.*

Si poteſt iſta pecunia ſine aratorum injuria detrahi: habeat hoc populus Romanus, PRAESERTIM IN TANTIS AERARII ANGUSTIIS.

Etiamſi poſtrema hujus periodi verba tolleres, abſoluta tamen futura eſſet & perfecta ſententia. Ergo haec accedunt, tamquam ἐπισύναψις. Denique IV. obſervandum, *ad finem* προτάσεως DUO PUNCTA; *ad finem totius periodi* UNICUM PUNCTUM; *ad finem reliquorum membrorum, ſi integris propoſitionibus conſtent*, COMMA; *ſin aliquid ad perfectionem propoſitionis deſit*, SEMICOLON *eſſe ponendum.* Id quod fundamentum eſt totius interpunctionis †). v. c. CIC. *pro Mil. cap.* 1.

Etſi vereor, judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicentem incipere timere,
minimeque deceat, quum T. Annius Milo ipſe magis de reip. ſalute, quam de ſua perturbetur, me ad ejus cauſſam parem animi magnitudinem adferre non poſſe:
tamen haec novi judicii nova forma terret oculos,
qui, quocumque inciderint veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem judiciorum minime vident.

Hic ad finem ſecundi membri *colon* ponendum; ad finem poſtremi *punctum*; reliqua membra, quia perfectas propoſitiones continent, *commatibus* notantur. Verum ſi ita diceres:

Si quantum in me amoris ac diligentiae; tantum in te fides prudentiaeque fuiſſet: neuter jam noſtrum laboraret.

primum membrum exigeret *ſemicolon*, quia non continet propoſitionem perfectam: ſecundum *colon*, quia ibi finitur πρότασις: tertium *punctum*, quia eo clauditur periodus.

(†) Non jam diſquiremus, antiqua ſit haec interpungendi ratio, an a grammaticis excogitata? Ex inſtituto id egit JO. CLERIC. *in arte crit. Part. III. ſect. I. c.* 10. Saltim utiliſſimam eſſe hanc ἀκρίβειαν, res ipſa docet, & recte obſervat ARISTOTELES *Rhet. III*, 5. ea effici, ut ſit εὐανάγνωστον τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον, id eſt, *ut facile legi, & proferri poſſit, quod ſcriptum eſt*: immo addiderim, ut & intelligi eo facilius poſſit: Ipſe enim ARISTOTELES eo loco adducit locum HERACLITI: τοῦ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται, quem ideo obſcuriſſimum eſſe ait, quod ſit ῥᾴδιον διαστίξαι, *interpunctu difficilis*, nec conſtet ante αἰεὶ, an poſt illud diſtinctio ſit facienda. (Haec ratio cum antiqua non eſt, ſed aliquamdiu poſt inſtauratas literas inventa; tum non ita communi conſenſu recepta, ut non paſſim ab ea diſcedi videas: quod apparebit, ſi quis hoc ipſum Milonianae initium inſpicere velit. Deprehendit enim nemini adhuc editorum hanc rationem, quam Auctor probat, placuiſſe. Et non diſſiteor, mihi in hoc certe aliter videri, quod puto hos eſſe quaſi gradus interpungendi: I. Comma, quo ſeiungi poſſunt, quaecunque verba non proxime unum ab altero reguntur. II. Semicolon; ubi majorem ſeiunctionem, maius intervallum, oppoſitorum praeſertim, indicare volumus. III. Colon: ad Protaſin & Apodoſin maiorum periodorum diſiungendas. IV. Interpunctum minus, quod littera maiuſcula non ſequitur, ubi Grammatica conſtructio finitur, continuatur idem argumentum. V. Interpunctum maius, poſt

quod

Digitized by Google

quod vel litera maiuſcula, vel novus plane verſus, novum initium novi argumenti, vel partis maioris indicat. G.)

XXI. Periodus *bimembris* eſt, quae protaſi aeque ac apodoſi unimembri abſolvitur. Eam formabis facile, ſi logicae propoſitioni vel *cauſſam* (*), vel *conditionem* (**), vel *contrarium* (***), vel *comparationem* (****), vel aliud quidquam hujuſmodi adjeceris (*****). Periodus bimembris.

(*) Sic enim *cauſa* vel *aetiologia* protaſin, ipſa *propoſitio* dabit apodoſin. v. c. Eſto propoſitio logica: *mitto tibi librum promiſſum*. Si cauſſam vel rationem addideris, naſcetur inde periodus bimembris, qualis eſt apud PLIN. *epiſt. I*, 2.

Quia tardiorem adventum tuum proſpicio;
librum, quem prioribus epiſtolis promiſeram, exhibeo.

Ita & propoſitio logica: *multas ob cauſſas Romae me eſſe opto*, addita ratione facile in hanc periodum bimembrem commutatur a CIC. *epiſt. ad diverſ. XV*, 13.

Maxime mihi fuit optatum, Romae eſſe tecum, multas ob cauſſas:
ſed praecipue, ut & in petendo, & in gerendo conſulatu meum tibi debitum ſtudium perſpicere poſſes.

(**) Addita conditione naſcetur periodus conditionalis. Talis eſt illa CICER. *epiſt. ad diverſ. VI*, 16.

Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:
repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

(***) Eſto propoſitio logica: *eruditionis perpetua eſt poſſeſſio*. Adde contrarium, exemplo PLIN. *epiſt. I*, 3. & ejuſmodi habebis periodum: *Reliqua rerum tuarum poſt te alium dominum ſortientur, hoc numquam tuum definet eſſe, ſi ſemel coeperit*. Ita & CICER. *de Orat. I*, 1.

Nam qui locus quietis & tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur,
in eo maximae moles moleſtiarum & turbulentiſſimae tempeſtates extiterunt.

Ceterum hic obſervari meretur, eas demum periodos huius generis eſſe omnium elegantiſſimas, in quibus alterius membri verba ſingula verbis ſingulis prioris coli opponuntur. Ita PLIN. *Paneg.* 4.

Ille quaeſitam domi gloriam in publico;
Hic in publico partam domi perdidit.

Eodem exemplo dicere poſſis:

Malus princeps cives imperii ſui cauſſa natos;
Bonus imperium civium cauſſa inſtitutum exiſtimat.

Hic ſibi opponuntur: princeps *bonus* & *malus*; *imperii cauſſa* & *civium cauſſa*; *natum* & *inſtitutum*.

Ejuſdem generis etiam haec periodus eſt:

Neronis ſcelere naſcentem Chriſti eccleſiam innumeris vexari ſuppliciis;
Conſtantini virtute ſuppliciis vexatam veluti renaſci vidimus.

(****) Comparatio non ſolum inter contraria atque oppoſita, verum etiam ſimilia inſtitui poteſt. Unde periodos comparativas a contrariis merito diſtinguimus. Exemplo eſto periodus PLINII *in Paneg. c.* 5.

At, ſicut maris caelique temperiem turbines tempeſtateſque commendant:
ita ad augendam pacis suae gratiam illum tumultum praeceſſiſſe crediderim.

Saepe quidem & contraria inter ſe comparantur, ſed ideo periodus non deſinit eſſe contraria, ſed ſimul comparativa eſt. Ita COLUMELLA *Lib. I. de ruſt. praef. comm.* 17.

Ut enim, qui in villis intra conſepta moriantur, quam qui foris terram moliantur, ignaviores habitos;
ſic eos, qui ſub umbra civitatis inter moenia deſides cunctarentur, quam qui rura colerent administrarentur opera colonorum, ſegniores viſos.

(*****) Eodem enim pertinent periodi *conceſſivae*, *diſjunctivae*, *copulativae*, *aliaeque* hujus generis, quarum exempla paſſim extant. Conceſſiva eſt illa CICERONIS, *epiſt. IX*. 8.

Etſi munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus:
tamen ego exſpectatione promiſſi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem.

Disjun-

Disjunctiva illa HORAT. *Carm. III.* 28.

Vel nos in Capitolium, quo clamor vocat, & turba faventium;
vel nos in mare proximum gemmat mittamus.

Copulativa denique illa CICERONIS *epiſt. ad diverſ. X.* 1.

Et abſui proficiſcens in Graeciam:
& poſtea, quam de medio curſu reipublicae ſum voce revocatus, numquam, per M. Antonium, quietus fui.

(Ubi vero adhiberi poſſit unumquodque genus periodi compoſitae, quantum ſatis eſt demonſtratur in J. M. G. *primis lineis artis oratoriae* Gottingae 1735. 8. recuſis p. 19. ſqq. quem locum exercitationibus ſcribendarum periodorum tanquam regulam adhibuiſſe neminem poenituerit. G.)

Particulae connectendi in illis uſitatae.

XXII. Connectendi formulas, quae in his periodis adhibendae videbuntur, ipſa ſuppeditabit materiae natura, ut adeo de illis non multum videatur laborandum (*).

(*) Sic ipſa ſane ratio dictitat, periodos *cauſſales* incipere poſſe a *quum*, *quia*, *quandoquidem*, item a *ſi*: *conditionales* a *ſi*: contrarias a *quum*, aut ſine connexione ſtatim e re ipſa: *comparativas* a *quodſi*, *quemadmodum*, *ſicuti*: conceſſivas ab *etſi*, *tametſi*, *quamvis*, *ut*, *utut*, *equidem*, *quidem*; *disjunctivas* ab *aut*, *vel*: *copulativas* denique ab *&*, *cum*, ſequente *tum*, *non tantum*, ſequente *verum etiam*, cet.

Periodi trimembres.

XXIII. Ex periodis bimembribus facile fiunt *trimembres* ſive τρίκωλοι, ſi vel πρότασις vel ἀπόδοσις duplicetur (*). Unde poſſunt totidem eſſe periodorum trimembrium, genera (**).

(*) Sic ſupra adſuit periodus bimembris conditionalis: *Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent: repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.* Jam ſive πρότασιν ſive ἀπόδοσιν in duo membra diduxeris, habebis periodum trimembrem. V. C.

Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,
neque jam ab ineunte adoleſcentia complura inter nos mutua officia extitiſſent:
repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

Vel duplicata ἀποδόσει:

Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:
repeterem cauſſas amicitiae noſtrae a parentibus noſtris,
inter quos magna ſemper atque arcta inprimis familiaritas interceſſit.

(**) Dantur ergo & periodi trimembres *cauſſales*, *adverſativae*, *comparativae*, *conditionales*, *conceſſivae*, *disjunctivae*, *copulativae*, cet. Dabimus quarumdam exempla: Conceſſiva eſt illa CICER. *epiſt. I.* 5.

Tametſi nihil mihi fuit optatius, quam ut primum abs te ipſo, deinde a ceteris omnibus gratiſſimus erga te eſſe cognoſcerer:
tamen afficior ſummo dolore, ejuſmodi tempora poſt tuam profectionem conſequuta eſſe,
ut & meam, & ceterorum erga te fidem & benevolentiam abſens experirere.

Copulativam habet idem CICERO *de ſenect. c.* 1.

Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modo omnes abſterſerit ſenectutis moleſtias,
ſed & effecerit mollem & jucundam ſenectutem.

Contrariae exemplum IDEM ſuppeditat *epiſt. V*, 17.

Non oblivione amicitiae noſtrae, neque intermiſſione conſuetudinis meae, ſuperioribus temporibus ad te nullas litteras miſi;
ſed quod priora tempora in ruinis reipublicae noſtriſque jacuerunt,
poſteriora autem me a ſcribendo tuis injuſtiſſimis atque acerbiſſimis incommodis retardarunt.

Huic eodem loco ſtatim ſubiicit cauſalem:

Quum

Quum vero & intervallum jam ſatis longum fuiſſet, & tuam virtutem magnitudinemque animi diligentius eſſem recordatus;
non putavi alienum inſtitutis meis, haec ad te ſcribere.

Subjungit huic copulativam:

Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam abſens & in crimen vocabare, defendi;
&, quum in tui familiariſſimi judicio ac periculo tuum nomen conjungeretur, quam potui, accuratiſſime te tuamque cauſſam tutatus ſum:
ex proxime recenti adventu meo, (quum rem aliter inſtitutam offendiſſem, ac mihi placuiſſet, ſi adfuiſſem,) tamen nulla re ſaluti tuae defui.

Ex his, qualia reliqua ſint periodorum genera, facile intelliges.

XXIV. Sed abſolutiſſima omniumque magnificentiſſima eſt *periodus quadrimembris* vel *τετράκωλος*, quia & perfectam plerumque ratiocinationem continet (*), & ob numerum propoſitionum auribus, quarum ſuperbiſſimum eſt judicium, quam maxime probatur. Conſtat ea, ceu ex ipſo nomine adparet, quatuor membris, quorum duo plerumque ad *πρότασιν*; ac totidem ad *ἀπόδοσιν* referuntur (**). Periodus quadrimembris.

(*) Non temere ullum eſt periodorum genus, quod totam ratiocinationem facilius capiat, quam quadrimembre. Quod vel unico exemplo oſtendi poterit. MURETUS *Part. I. Orat. XXII.* ita diſſerit:

Si pro cujus quiſque propugnatione ac defenſione plura pericula ſubiit, plus excepit acerbitatum, pluribus quaſi procellis ac tempeſtatibus agitatus eſt,
eo plus gaudii ex iis, quae ad retinendam atque amplificandam illius dignitatem pertinent, ad eum pervenire credendum eſt:
dubitare non potes, beatiſſime pater, quin Carolus Rex, te Pontifice creato, tanto ceteros Reges eximia quadam percepta ex ea re gaudii magnitudine ſuperaverit,
quanto non hujus modo memoriae, ſed omnium aetatum ac ſaeculorum Reges gravi ac diuturna ſuſceptorum pro ſedis apoſtolicae auctoritate laborum ac diſcriminum perpeſſione ſuperavit.

Uberrima haec eſt periodus, ſed facile tamen includenda huic ſyllogiſmo:

Qui plus pro Pontifice periculi ſubiit, is plus laetitiae ex ejus felicitate percepit.
Carolus IX. plus periculi ſubiit pro Pontifice.
Plus ergo laetitiae ex ejus felicitate percipit.

Jam confer periodum, & adparebit, propoſitionis ſubjectum in primo; praedicatum in ſecundo; concluſionem in tertio; adſumtum in quarto membro contineri.

(**) Quum difficillimum ſit hoc periodorum genus: regulas quaſdam de illis componendis ſuppeditare juvabit. *Primo* ergo tales periodi ſunt ex quovis ſyllogiſmo, maxime ſi accedat majoris propoſitionis probatio. Hinc MVRETUS *Part. I. Orat. I.* laudaturus theologiam ita ratiocinatur. (Attende, lector, an invenias hoc ratiocinium in Mureti periodo? G.)

Quae ſcientia homines ad fruitionem Dei perducit, illa eſt reliquis praeferenda,

Ratio:

In fruitione enim Dei poſita eſt perfectio illa, ad quam naturali quodam deſiderio ferimur.
Theologia homines ad fruitionem Dei perducit.
Eſt ergo reliquis ſcientiis praeferenda.

Inde effingit periodum quadrimembrem, in qua primum membrum probationem majoris; ſecundum ipſam propoſitionem; tertium concluſionem; & poſtremum denique adſumtum continet. Ἐξεργασία ejus talis eſt:

Nam ſi eorum omnium, quae in immenſa hac rerum univerſitate cernuntur, unumquodque naturali perficiendi ſui deſiderio tenetur,
& animus noſter, ad ſimilitudinem divinitatis effictus, tanto perfectior eſt, quanto propius ad illud, ex quo ductus eſt, exemplar accedit:
dubitari profecto non poteſt, quin ea ſit om-

omnium praeſtantiſſima facultas,
quae, quoad ejus fieri poteſt, cum humanis divina copulando, mortalis tem noſtram, quantum illius imbecillitas patitur, divinae naturae arctiſſima colligatione devincit.

Secundo & tunc naſcetur periodus quadrimembris, ſi duo membra oppoſita inter ſe compares, addaſque diſcrepantiae rationem. CICERO *pro A. Caecina* 1. has inter ſe contendit propoſitiones:

A. Caecina ceſſit in vi facienda audaciae S. Aebutii.
Non autem in cauſſa ejuſdem cedet impudentiae. Ratio:
Non enim in foro tantum valet impudentia, quantum in agro locisque deſertis audacia.

Ἐξεργασία ejus talis eſt:
Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt,
tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret:
non minus in cauſſa cederet A. Caecina *S. Aebutii impudentiae,*
quam in vi facienda ejus ceſſit audaciae.

Eodem exemplo dicere poſſes:
Si quantum in effringendis carceribus aſtutia poteſt,
tantum ad effugiendam furcam audacia valeret:
non minus jam hic fur carnifices deluderet audacia, quam lictoribus olim illuſit aſtutia.

Tertio & illa periodus quadrimembris eſt longe elegantiſſima, in qua duabus propoſitionibus totidem redditiones reſpondent, & contra. Talem periodum rhetores vocant χιαζομένην. Vid. CAVSSIN. *de eloqu. ſacra & profana VII, 6. p. 363.* Dicitur autem χιαζομένη, quaſi decuſſata, a χ littera, quae crucis in modum interſecantibus ſe ipſis duabus obliquis lineis figuratur. Vnde & χιασμὸς figura, quando, quatuor propoſitis, tertium ſecundo reſpondet, & convenit quartum primo. Ita CAVSSINVS *ibid. p. 363.* Sed ego exiſtimo, tertium primo, quartum ſecundo reſpondere debere. Id enim docet exemplum DEMOSTHENIS, ab ipſo CAVSSINO adlatum. (Poſuit Cauſſinus ternam definitionem, exemplum non conveniens, unde appareat definitionem ab illo non ſatis intellectam. Ponamus breve & facile exemplum ex CICER. *pro Domo pr. Cum multa divinitus, Pontifices, a majoribus noſtris inventa atque inſtituta ſunt, tum nihil praeclarius, quam quod vos eosdem.*

(*I.*) *Et religionibus Deorum immortalium,*
(*II.*) *& ſummae rei publicae*
praeeſſe voluerunt: ut
(*III.*) *Ampliſſimi & clariſſimi cives remp. bene gerendo,*
(*IV*). *Pontifices religiones ſapienter interpretando*
rempublicam conſervarent.

Junge hic membra ſibi reſpondentia *primum* & *quartum*, itemque *ſecundum* ac *tertium* lineis diagonalibus: exiſtet χ litera ſ. decuſſis. G.) Talis eſt illa DEMOSTHEN. *in Olynth. II.*

Equidem Philippus quanto plura praeter dignitatem fecit,
eo plus apud omnes admirationis gloriaeque conſequutus eſt:
Vos autem, cives Athenienſes, quo immoderatius imprudentiusque rebus veſtris uſi eſtis,
eo majorem veſtram oportet eſſe turpitudinem.

Quarto quoties vel protaſis vel apodoſis duobus tribusve membris conſtat, novum inde naſcetur periodi quadrimembris genus. Sic trium membrorum protaſis eſt apud CICERON. *epiſt. IX,* 18.

Quum eſſem otioſus in Tuſculano,
propterea quod diſcipulos obviam miſeram,
ut iidem me quam maxime conciliarent familiari ſuo:
accepi tuas litteras pleniſſimas ſuavitatis.

Duorum apud eumdem: *epiſt. IX.* 2.
Caninius idem tuus, & idem noſter, quum ad me pervesperi veniſſet,
& ſe poſtridie mane ad te iturum dixiſſet.
dixi ei me daturum aliquid mane, &, ut peteret, rogavi.

Nec non *epiſt. IX,* 14.
Etſi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria.
ſatisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam:
tamen non poſſum confiteri, cumulari me maximo gaudio,
quod vulgo hominum opinio ſocium me adſcribat tuis laudibus.

XXV. Mul.

XXV. Multa vulgo addi ſolent a rhetoribus de ſingulorum membrorum magnitudine. Bimembres enim periodos vel *aequales* eſſe ajunt, ſi idem fere in utraque parte ſit ſyllabarum numerus, vel *inaequales*, ſi partes diſſimili ſyllabarum numero conſtent (*). Sed & trimembres aliae ἰσόπλευροι (**) dicuntur, aliae ἰσοσκελεῖς (***). Sed quum magna ea in re libertate uſi ſint veteres, praecepta illa omnia ſupervacua videntur. Unicam ergo obſervari velim regulam: *dandam eſſe operam, ne membra periodorum compoſitarum ſint nimis inaequalia* (****).

Membra periodorum non ſint nimis inaequalia.

(*) Et has iterum vel μείουρους vocant, ſi antecedens vel πρότασις ſit longior; vel μακρόκωλους, ſi conſequens numero ſyllabarum excreſcat. Aequalis eſt haec periodus CICER. *poſt reditum ad Quirites* 2.

Illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet dederunt:
Vos ſpectatum incredibili pietate cognitum reddidiſtis.

Μακρόκωλοι illa apud CICER. *pro Arch* 9.

Neque enim quiſquam eſt tam averſus a Muſis,
qui non mandari verſibus aeternum laborum ſuorum praeconium patiatur.

Μείουρος denique exſtat apud eumdem CICER. *pro Milon.* 5.

Neque enim eſt ulla defenſio contra vim unquam optanda:
ſed nonnumquam eſt neceſſaria.

(**) E geometria deſumpta eſt haec denominatio. Ἰσόπλευρα enim geometrae vocant triangula aequilatera. Quare & periodus ἰσόπλευρος dicitur, quae cola omnia habet aequalia. Talis exſtat apud CICER. *pro Roſcio* 29.

Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, judices, aut ne in ingeniis veſtris videar diffidere: ſi de tam perſpicuis rebus diutius diſſeram.

(***) Haec quoque a geometris mutuata eſt denominatio, ἰσοσκελῆ enim dicuntur *triangula aequicrura*. Rhetoribus vero ita vocantur periodi trimembres, quarum duo membra paria ſunt, tertium aut longius reliquis aut brevius. CICER. *de offic.* 1.

Nullum bellum eſt juſtum,
niſi quod aut rebus repetitis geratur:
aut denunciatum ante ſit & indictum.

(****) Si tamen ullum membrum reliqua magnitudine excedere debeat: illud maxime convenire videtur poſtremo. Qua de re DEMETR. PHALER. *de eloquut.* n. 18. *In compoſitis*, inquit, *periodis poſtremum longius eſſe oportet, & tamquam continens atque complectens alia: ſic enim magnifica erit & honeſta periodus, in honeſtum & longum deſinens membrum.* (Contrarium tamen videor obſervaſſe in CICERONE, id eſt, plures μειούρους G.)

XXVI. Sed ut ad periodorum genera redeamus: nec illud videtur omittendum, ultra quatuor membra non excreſcere debere earum magnitudinem. Recte enim DEMETR. PHALEREUS, vel quiſquis ſub eo nomine latitare voluit, in aureo libello *de eloquut.* n. 16. αἱ μέγισται δὲ ἐκ τεττάρων τὸ δὲ ὑπὲρ τέσσαρα, οὐκ ἔτ' ἂν ἐντὸς εἴη περιοδικῆς συμμετρίας. *Maxime periodi ſunt quadrimembres. Quod vero ſupra quatuor eſt, non amplius intra juſtam menſuram periodi manet.* Occurrunt quidem paſſim apud oratores periodi prolixiores, quas tamen excuſandas magis, quam laudandas arbitramur. Eae ſi certo colorum numero abſolvantur, (Melius, ſi intra V. ad VIII Cola periodi ſimilitudinem, id eſt circumductionem illam ſervent, G.) περιοδικαὶ (*); ſin ſine certo (majore quam dictum eſt, G.) membrorum colorumve numero pro vigore ſpiritus ferantur, πνεύματα (**); ſi denique eo uſque producantur, ut ſpiritus, quantumvis longus, eas ferre haud poſſe videatur, τάσεις (***) dicuntur.

Periodi quatuor membris majores in vitio ponuntur.

Tales ſunt periodicon, pneuma & taſis.

(*) Περιοδικὸν ergo eſt periodus e quinque vel pluribus membris conflata CICERO *pro Mil.* 1.

Etſi vereor, judices, ne turpe ſit, pro *ſor-*

fortiſſimo viro dicere incipientem timere,
minimeque deceat, quum T. Annius Milo ipſe magis de reip. ſalute, quam de ſua perturbetur,
me ad ejus cauſſam parem animi magnitudinem adferre non poſſe:
tamen haec novi judicii nova forma terret oculos,
qui quocumque inciderint, veterem conſuetudinem fori & priſtinum morem & judiciorum minime vident.

(**) Πνεῦμα, definiente HERMOGENE, eſt *σύνθεσις λόγου διάνοιαν ἀπαρτίζον ἐν κώλοις καὶ κόμμασι μετρούμενον πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν φωνὴν λέγοντος*, id eſt, *ſtructura orationis, quae ſenſum membris inciſiſque definitum ad orationis ſpiritum & vocem accommodat*. Quare tot eſſe poſſunt membra τοῦ πνεύματος, quot fert oratoris ſpiritus. Praeclarum eſt *pneuma* illud apud CICER. *pro S. Roſc.* 49.

Rogat, oratque te, Chryſogone, Roſcius,
ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem convertit,
ſi nulla in re te fraudavit,
ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, annumeravit, adpendit,
ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, annulumque de digito ſuum tibi tradidit,
ſi ex omnibus rebus ſe ipſum nudum, neque praeterea quidquam, excepit:
ut ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere.

Hoc exemplum τοῦ περιοδικοῦ ſ. periodicae dictionis menſuram, quam ſupra dedimus, nondum excedit. Sed termini ita accurate conſtitui non poſſunt. G.) Ejuſmodi pneumata ſane non inelegantia ſunt, ſi in loco adhibeantur, ut paullo poſt oſtendemus pluribus.

(***) τάσις, id eſt, *extenſio*, periodus eſt omnium diffuſiſſima, quae plura accumulat membra, quam vel robuſtiſſimus quiſque uno ſpiritu eloquatur. Unde ſemper in vitio ponitur tam enormis circumductio. Exſtat tamen monſtroſae ejuſmodi τάσεως exemplum apud CICER. *Verrina ultima*, ſub finem, cujus initium eſt: *nunc te, Jupiter optime maxime, cujus iſte donum regale, cet.*

Quid ſchoenotenes & periodica circumductio? XXVII. Orationi *periodicae* ſive *verſae* opponi diximus *fuſam*; qua uti dicuntur oratores, quotieſcumque vel *inciſim*, vel *membratim* dicunt. Et huc pertinent SCHOENOTENES (*), & quam jam ſupra deſcripſimus. PERIODICA CIRCUMDUCTIO (**).

(Accuratius ita dixiſſet Auctor: *Fuſa* oratione utuntur oratores, non tantum cum *inciſim* vel *membratim* dicunt; ſed in primis etiam, cum verba naturali modo ratione, ſine cura illa ambitus connectunt. Caeterum medium quoddam genus ſunt *Schoenotenes*, & de quo modo (§. 26.) diximus, περιοδικὸν, ſ. *periodica circumductio*. G.)

(*) *Schoenotenes* eſt, quando interiectis propoſitionibus incidentibus, vel una idea generali in ſpecialiores quam plurimas ſoluta, longius ac inſtar funis extenditur oratio. (Non quaevis, ſed quae *colon* alias futura erat. Sic VOSS. 4, 3, 6. p. 160. G.) Inde enim nomen τοῦ σχοινοτενοῦς, id eſt, funis extenſi accepit hoc dicendi genus. CICER. *contra Rull.* I, 15.

Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, decemvirum ditioni, judicio, poteſtatique permiſſa & condonata eſſe dico.

(**) De *periodica circumductione* jam ſupra actum. Hic addimus ex περιοδικοῖς omnium eſſe pulcherrima, quae e membris oppoſitis conſtantur CICER. *pro Milon.* 4.

Eſt haec non SCRIPTA, SED NATA LEX, *quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus.*

Vſus periodorum? XXVIII. De uſu periodorum ut quaedam dicamus, illud praecipue notandum, non ferendam eſſe orationem, quae tota ſit periodica (*). Miſcenda ergo oratio *verſa* & *fuſa*, ita tamen miſcenda, ut ſingulorum generum periodi ſuo quaeque loco adhibeantur (**).

(*) Quam-

(*) Quamvis enim ſplendida in primis ſit oratio verſa vel circumducta, & hinc ab ARISTOTELE *Rhet. III*, 9. laudetur, tamquam *ἡδεῖα, εὐμαθὴς καὶ εὐμνημόνευτος*, *jucunda, perceptu ac retentu facilis*; parum tamen a carmine differret oratio, ſi ea integra conſtaret periodis. Quare parum jucundae ſunt orationes ISOCRATIS, quae paene totae periodis conſtant. PLIN. *Hiſt. nat. VII*. 30. Idem collocationis & numeri ſtudium in GORGIA, Iſocratis praeceptore, reprehendit DEMETR. PHALER. *de eloquut.* 15. qui etiam praeclare obſervat, orationem nec totam periodicam, nec totam diſſolutam eſſe debere.

(**) Inciſim ac membratim dicimus in dialogis, epiſtolis ad familiares, narrationibus, maxime, ſi ea, quae intra breve tempus geſta ſunt, referre velimus. Pneumate ad excitandos vehementiores affectus; periodis quadrimembribus in exordiis proponendiſqoe enthymematibus; reliquis denique promiſcue utimur.

XXIX. Solent vulgo rhetores etiam de *numero oratorio* multa praecipere, quippe quem ſonoram jucundiſſimamque reddere orationem exiſtimant (*). Sed ſatisfeciſſe nobis videbimur, ſi auribus hic obſequamur, quarum ſuperbiſſimum eſt, teſte CICERONE, judicium. Hoc vero docebit, in clauſulis periodorum elegantiſſimos eſſe *dichoreum* (**), *antiſpaſtum* (***), & *paeona tertium* (****). In principiis periodorum pedes & numeros ſectari abſonum videtur, multoque magis in medio ubi ſufficit, ſi longae breveſque ſyllabae inter ſe miſceantur (*****). Quid ſentiendum de numero oratorio.

(*) De numero oratorio copioſe diſſerit CICERO *de orat. III*, 44. & ea in re plerique eum ſequuntur rhetores. Sed multi tamen totam illam de numeroſa oratione doctrinam vanam judicant, maxime, quum tota illa res cujuſque ſtet judicio. Enimvero negari nequit, multum gratiae accedere orationi, ſi periodorum clauſulae certo quodam numero abſolvantur. Dixerat aliquando GRACCHUS: *abeſſe non poteſt, quin ejuſdem hominis ſit, probos improbare, qui improbos probet*. Latine ſane id dictum eſt & perſpicue, ſed parum numeroſe. Itaque CICERO verbis iiſdem concinnius collocatis hanc effinxit periodum: *abeſſe non poteſt, quin ejuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare*. Quis neget, jam ob numerum, qui acceſſit, multo graviorem elegantioremque factam eſſe periodum? Adde CHRIST. SCHRADERI *de rhetor. Ariſtot. ſenſu & uſu III*, 8. *p.* 529. *ſeq.*

(**) *Dichoreus* eſt trocheus duplex v - - v. Hinc apud CICERONEM tam frequentia periodorum clauſulis ſunt verba ejuſmodi: *comprobavit*, *exiſtimavit*, *audcamus*.

(***) *Antiſpaſtus* ex jambo & trocheo conflatus eſt v - - v. Hinc ſaepe CICERO periodos ejuſmodi claudit vocibus: *fateretur*, *haberemus*.

(****) *Paeon tertius* duabus brevibus, tertia longa, & quarta itidem brevi conſtat v v - v. Hinc in CICERONIS operibus tam frequens eſt clauſula: *eſſe videatur*, ut jam QVINCTILIANI tempore multi ſe exiſtimarint illam CICERONIS ubertatem adſequutos, ſi pleriſque periodis illud ESSE VIDEATVR adiungerent, QVINCTIL. *Inſt. orat. X*, 2.

(*****) Cavendum etiam hic eſt, *ne quid nimis*, inſanire nonnullos in confectandis numeris periodorum, erudite, ut ſolet, oſtendit CAVSSIN. *de eloquent. ſacra & profana*, *VII*, 10. *p.* 167. (Huc pertinet verſus in proſa, de quo ſupra I, I, 19. obſ. XVII. G.)

(Nobis de tota re ita videbatur. I. Numerus proprie ineſt in longarum & brevium ſyllabarum permiſtione apta, i. e. argumento & affectui atque moribus accommodata. 2. Quantitas ſyllabarum cum pronunciatione, quae hodie obtinet, Latina non diſcernatur niſi penultimarum, imperfecte admodum numerum Latinum percipiamus neceſſe eſt. 3. Praeceptis ſpecialibus includere numerum vix licet. 4. Tanto minus, cum diverſa nimis

mis ſint hominum ut in reliquis ſenſibus, ita in aurium quoque perceptione judicia. 5. Ratio igitur ad facultatem numeroſae orationis perveniendi ſola relinquitur, a) ut legendo & pronunciando aures adſueſaciamus numeris eorum, quos probari accepimus: b) ut inter ſcribendum induamus eum animum, quo eſſe velimus auditores aut lectores noſtros: c) meminerimus triſtibus gravibuſque & magnis rebus longas ſyllabas, contrariis breves magis videri aptas. 6. Quae in Latina collocatione praeter caetera huc faciunt, ea auctor tum hic, tum ſupra I, 1. §. 18. ſq. praecepit. 7. Pronunciatio ut juvare numerum poteſt, ita corrumpere. Caeterum de numero oratorio vid. quos laudat ad LONGI. 38, b. ſ. 9 no. 37. TOLLIUS, it. PEARCE p. 150 Werſten. G.)

Ornatam orationem reddunt translationes.

XXX. Et hactenus quidem de CONCINNITATE dictum (*) Jam porro, quid ORNATAM reddat orationem, curatius oſtendendum eſt. Et hic quidem primas partes TRANSLATIONI deferimus (**), quae ſi apta (***) & moderata (****) ſit, incredibilem orationi conciliat elegantiam.

(*) Sunt & alia, quae rhetores (HERMOG. *de Inu.* 4, 5. apud CAVSSI. 7, 6. p. m. 283. G.) recenſent, periodorum genera, veluti *πνεῦμα καὶ κλεὶς*, *ſpiritus* & *clavis*, itemque *στρογγύλως ἀπ τετορνευμένη*, *ἐπιτιμητικὴ γνωμικὴ*, *ἀποφαντικὴ*, *ἐρωτηματικὴ*, *ἐλεγκτικὴ*, *δεικτικὴ*, *ἀρνητικὴ*, *ἀπαγορευτικὴ*, periodus *rotunda*, *incr. patoria*, *ſententioſa*, *enunciativa*, *interrogativa*, *redargutoria*, *demonſtrativa*, *negativa*, *prohibitiva*. Sed *ſpiritus* & *clavis* non aliter differre videntur, quam oratio *dimenſa* & *fuſa*. (Plane aliter HERMOGENES l. c. apud quem *Clavis eſt periodus propriè dicta totam argumentationem complexa G.*) *Rotunditas* omnium elegantium periodorum generale nomen eſt. Reliquae denominationes a materia fere deſumtae ſunt, adeoque huc non pertinent. Quin ſi ad materiam reſpicimus, innumera erunt periodorum genera. Itaque his Graeculorum minutiis immorari nolumus.

(**) *Translatio* vocatur, quod vox a propria ad alienam ſignificationem ſimilitudine quadam transfertur. Ut ſi fortunam *vitream* dixeris pro inconſtanti: *advolare* pro celeriter accedere: *confluere* multitudinem pro concurrere. Eam neceſſitatis atque inopiae cauſſa initio inventam, poſteaque frequentatam ob ornatum ac dignitatem, obſervat CICERO *de Orat. III*, 38. Unde etiam quaedam metaphorae adeo receptae ſunt quotidiano uſu, ut magis ſignificent proprie, quam propria ipſa e. c. *oculus vel gemma vitis*, *pes navis*, *ſinus maris*, *incendi vel inflammari ira*, *labi errore*. Neſcio an non & huc referam IMBIBERE pro conſilium capere, ſibi aliquid proponere, & ita in mente ac cogitatione defigere, ut evelli non poſſit. Ita ſane non modo poetae loquuntur, veluti LVCRETIVS *Lib. III. v.* 1010

Qui petere a populo faſces, ſaevaſque ſecures
IMBIBIT,

& *Lib. VI.*

non quod violari ſummi Deum vis
Poſſit, ut ex ira poenas petere IMBIBAT *acres*.

verum etiam CICER. *pro P. Quinct* & LIV. *Lib. XI.* quae loca debemus MVRETO *var. lect. l. 6.* Add. TVRNEB. *Adverſ. XVIII.* 21. *Nihil enim*, inquit QVINCTILIANVS *inſt. orat. VIII. 6.* *ſuis verbis, quam his arceſſitis, magis proprium erat*.

(***) Ut aptae ſint metaphorae vel translationes, obſervandae ſunt aliquot regulae. I. *In translationibus cavendum, ne inter ſe conferas diſſimilia*. Hinc frigida ſunt illa: *ulmorum greges* apud PLAVTVM *Pſeud. I. 1. v. 99.* *coeli fornices*, Vid. CICER. *de orat. III*, 41.) *phalanx undarum*, *foſſa ponti* apud PRVDENT. *καθημ. hymno IX. v.* 14. Studio tamen talia nonnumquam adfectant comici, ut riſum moveant. Sic PLAVT. *Curcul. II*, 3. *v.* 39. dixit *lippire dentes*, quum fame madent. *Et Pſeudol. I*, 1. *v.* 74. *lacrimas expuere* pro *lacrimare*. II. *Cavendum, ne translationes in frigidas hyperbolas evadant*, Talis eſt translatio illa IVVENALIS *Satira VI*, *v.* 423. Qui de ſono, qui fit inter ungendum,

dum, loquuturus, ait:

Et ſummum dominae femur EXCLAMARE *coegit*.

Nec magis ferenda illa FLORI *Hiſt. IV.* 11. qui deſcripturus naves M. ANTONII, *caſtellorum*, inquit, *& urbium ſpecie non ſine* GEMITV *maris &* LABORE *ventorum ferebantur*. Quae jam caſtigavit BVCHNERVS *de commut. rat. dicendi*, *I*, 2. 6. *p.* 38. *III. In laude a melioribus; in vituperatione a deterioribus petendae ſunt metaphorae*. Hinc recte CICERONEM laudaturus, eidem tribues *flumen orationis*, *os caeleſte*: at parum judicii oſtenderet, quisquis eidem tribueret *aſininos labores*. *IV. In ſtilo grandi a rebus grandibus; in tenuiori a tenuioribus petendae ſunt metaphorae.* Sic decora eſt translatio BVCHNERI *orat. paneg. V*, *p.* 126. *Ego perinde, dum nuncupata verborum vota incipio ſolvere, inde potiſſimum ducam initium, unde* INTERCEPTI SIDERIS *noſtri* LVX *primum* PRORVPIT. At ſi quis in deſcribendis ludi magiſtri natalibus hac translatione uti vellet, riſum profecto deberet lectoribus. V. *Translationes deſumi debent a rebus notis, & honeſtis*. Sic eleganter CICER. *de orat. III.* 41. dixit *ſcopulos patrimonii*, *voragines bonorum*; obſcuriores fuiſſent *ſcyllae & charybdis*. Parum honeſtae translationes ſunt illae, quas ipſe notavit CICER. *Rhet. III.* 2. *caſtrata reſpublica*, *ſtercus curiae*; pro quibus caſtius dixeris *enervata reſpublica*, *purgamentum curiae*. Nec ferenda illa *cicatae chartae*, *verba vomere*, *ructare verba*, & hujus generis alia, qualia graviter reprehendit BVCHNER. *de commutata rat. dicendi*, *I*, 2. *p.* 44. *VI. Danda eſt opera, ut genus translationis ſervetur*, id quod allegoriam vocant. Sic inſulſe quis diceret: *fortuna* VITREA *eſt, dum ridet, mutatur*. Quid enim vitro cum riſu & mutatione? Elegantius P. SYRVS: *fortuna* VITREA *eſt, dum* SPLENDET, FRANGITVR. Elegantius quoque CURTIVS VII. 8. 24. *Fortunam tuam* PRESSIS MANIBVS *tene*; LVBRICA *eſt, nec invita teneri poteſt*. Qua allegoria etiam utitur SENECA *epiſt. CI.* Vides ergo abſonas eſſe loquutiones, *haurire fructum* †, *adgedi rem illotis manibus*. Fructus enim non *hauriuntur*, ſed *capiuntur*, nec manibus rem *adgredimur*, ſed *attingimus*. Eſt tamen, ubi & veteres hac in re lapſi. BVCHNERVS ſane *l. c. p.* 49. notat verſus illos HORATII *epiſt. I*, *v.* 1.

Nemo adeo FERVS *eſt, ut non* MITESCERE *poſſit*;
Si modo CVLTVRAE *patientem accommodet aurem*.

In una enim ſententia ter mutavit genus translationis; *Feritas* animalium eſt, *miteſcere* frugum, *cultura* agrorum. Elegantius ita concinnaſſet verſus:

Non adeo FERVS *eſt, ut non* MANSVESCERE *poſſit*,
Si DISCIPLINAE *patientem accommodet aurem*.

† Attamen REDVNDARE quid ad fructum dixit CICERO *pro Ligar. cap.* 3. *Laudem adoleſcentis exiſtimo ad meum aliquem etiam* REDVNDARE FRVCTVM. Quod ſane elegantiſſimum eſt. Id enim vult CICERO, laude adoleſcentem tam veluti abundare, ut ad ſuum commodum aliquid redundare inde poſſit.

(****) Cavendum, ne nimio & immodeſto translatorum uſu in aenigma degeneret oratio. Eſt enim & hic, ut in omni vita, apprime hoc utile, *ne quid nimis*. Caſtior Ciceronis aevo erat Latinitas, quum ea metaphoris, tamquam gemmis quibusdam, diſtingueretur. Aſt ſaeculo quarto caſtitas illa parum placuit AMMIANO MARCELLINO, SIDONIO APOLLINARI, ENNODIO, aliiſque hujus commatis ſcriptoribus, qui nihil ſatis Latinum putabant atque elegans, niſi quod eſſet allegoricum. Qua de re CAVSSIN. *de eloqu. ſacra & profana*, *II*, 9, 92. *Floruit Ennodius illo tempore, quo illa inſania metaphorarum vel potius allegoriarum dulcedo cuncta pervaſerat, & tam* FERRVM CICERONIS *Tulliana dictio vulgo dicebatur, contra aurea putabantur frigida quaeque acumina & allegoriae, quibus illi ſcriptores ſua referſerunt*. Ut exemplo res fiat clarior, conſidera mihi, quaeſo, illa ENNODII: *diu ſalum quaeris, verbis in ſtatione compoſitis, & incerta liquentis elementi placida oratione deſcribis, dum ſermonum cymbam inter loquelae ſcopulos rector diligens fraenas & curſum artificem fabricatus trutinator expendis; pelagus oculis meis, quod aquarum ſimulabas, eloquiis demonſtraſti*. Bone Deus, quam frigida

haec

Digitized by Google

haec ſunt, & aenigmate quovis obſcuriora! ſed talia ferrea illa aetas ferebat ingenia. Parum comtum videbatur, quod non erat allegoricum, hinc non ſufficiebat *oratio*, ſed dicendum *orationis* vel *ſermonis cymba*, nec placebat *loquela*, niſi adderentur *ſcopuli*. Quae omnia aeque abſurda ſunt, ac ſi quis in vernacula diceret; *Man wolle mit dem Schiff ſeiner Rede durch die Klippen der Zahne in die freye Luft ſegeln*. Adeo etiam illa, quae parce adhibita plurimum elegantiae conciliant orationi, eamdem frigidam & ridiculam reddunt, ſi nimis frequententur, maxime ubi non neceſſarium eſt, has ampullas projici. (Quod ſi veremur, ut probari poſſit Metaphora, paullo audacior, licet addere particulas excuſandi vim habentes, *tanquam*, *velut*, *quaſi*, & ſimiles, quae *μαλάγματα*, id eſt *emollitiones* vocat LONGINVS 32, 2, ubi de tota re pulchre agit TOLLIVS p. 173. In univerſum notandum, uſum etiam hic tyrannum, & delicias quasdam regnare; ut quae modeſtiora ſunt & minus diſſimilia, minus inhoneſta, damnentur, probentur audaciora. Ut in moribus quoque *Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.* V. G. *Invehi in aliquem* ita frequens eſt Latinis & paullo alio ſenſu Germanis, ut vix Metaphoram eſſe ſentiamus. *Inequitare* volunt MACROBIVS & ARNOBIVS, importuni putantur & intolerabiles. Sic *Euro volare* licet, *agere* licet *mare*, *equitare per undas Siculas* non licet, ne per HORATIVM quidem. G.)

An etiam metonymia & ſynecdoche?

XXXI. Reliqui tropi, in primis METONYMIA & SYNECDOCHE non tam † ad elegantiam orationi conciliandam, quam ad aptius explicanda veterum auctorum loca comparati videntur (*). Nec tamen laude ſua defraudandae loquutiones quaedam metonymicae (**) & ſinecdochicae (***), jamdudum veluti civitate donatae. Verum & hic adhibenda eſt cautio, ne, dum elegantes eſſe cupimus, vel *profani*, vel *obſcuri*, vel *κακόζηλοι* appareamus (****).

† (Verius dixiſſet Auctor, *non tantum ad elegantiam — ſed etiam* &c. Sunt enim multa lumina orationis, quae his Tropis conſtant. Oſtendunt enim auditori vel lectori eam partem, faciemve rei, qua magis placere, vel movere, vel certe perſpici poteſt. G.)

(*) Duriuſcule etiam veteres nonnumquam loquuti ſunt, in primis poetae, quod ut explicarent rhetores, *tropos* invenerunt. Quis umquam a vitio atque *ἀκυρολογίας* abſolverit illa HORATII, *Carm. IV*, 4.

- - - *vel Eurus*
per Siculas equitavit undas?

Equidem MURET. *Var. lect.* I, 10. eodem modo loquutum obſervat EURIPIDEM in Phoeniſſis:

Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ. Sed ipſe tamen fatetur vir doctiſſimus, *audacem eſſe hanc metaphoram & HORATIUM feciſſe more ſuo, ut perſequendis Graecorum veſtigiis πρὸ τῆς λέξεως καινόν τι καὶ ξενικὸν quaereret, ſeque quam longiſſime a trita & plebeia loquendi conſuetudine abduceret*. (Inſpice, lector, totum locum, & obſervabis, verbum *equitavit* primario ad *Dirum Afrum*, Annibalem, pertinere: verbum autem conveniens *Flammae* & *Euro* eſſe e generali notione motus in verbo *equitavit* repetendum. Taceo quod judicium de talibus ſaepe guſtu quodam conſtat, qui ex ipſis poetarum bonorum exemplis formandus eſt. Vid. quae ad finem §. praeced. obſervata ſunt. G.) Nec melior eſt translatio CATULLI;

Ipſa levi fecit volitantem flumine CURRUM,

quamvis eam apud AESCHYLUM & EURIPIDEM reperetit IDEM *Lib. I. cap.* 11.

Quis non duriuſcule loquutum CICERONEM *dixerit pro Marcello* 6. dum ait: *gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Id eſt ſine vagina*. Neque enim *vacuus* ſemper ad cavum quoddam inane refertur; ſed abſentiam tantum ejus rei, qua quid *vacuum* eſſe dicitur, indicat. G.)

(**) Sic non ineleganter dicitur, *varie Marte* pugnare. QUINCTIL. *Inſt. orat. VI*, 8. *Sera juvenum Venus*, TACIT. *de moribus Germ.* 20. *Hoc cum Gratia quadam Venere dicitur*. QUINCTIL. *l. c.*

l. c. Silent diutius Muſae Varronis, CIC. *Acad. quaeſt. I*, 3. *comedere quem*, *pro ejus bona conſumere*. PLAUT. Et quid elegantius quaeſo illis PLIN. *epiſt. I*, 6, *Experieris*, *non Dianam magis montibus*, *quam Minervam inerrare*. Eodem pertinent & notiſſima illa: *toga* pro pace, *purpura* pro regno, *faſces* pro magiſtratu, *laurea* vel *laurus* pro victoria, *ſcelus* pro ſceleſto, *ſervitia* pro ſervis.

(***) Receptiſſimae ſunt loquutiones ſynecdochicae, *tectum* pro domo, *mucro* pro gladio, *mortales* pro hominibus, *probrum* pro ſtupro vel adulterio, *miles* pro militibus, *ſexcenta* pro plurimis. *In primis notari meretur*, *veteres*, *ubi de ſe ipſis in plurali loquuntur*, *non hoc jactantiae*, *ſed modeſtiae cauſſa facere*, *quaſi omnia cum aliis communicare vellent*. Hinc quum canit VIRGILIUS *Aeneid. II*, v. 89.

— & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus,

SERVIUS ad eum locum addit: *nos* inquit, *dixit*, *ad evitandam jactantiam*. *Nam ſi ſingulari dixiſſet*, EGO GESSI, *excluſiſſe ceteros videretur*. Conf. BUCHNER *de commut. rat. dicendi I*, 5, 2. p. 88.

(****) Cavendum ergo I. *ne profani videamur*, dum promiſcue conſectamur tropos. Frigidiſſimum eſt, ubique inculcare Vulcanum, Jovem, Junonem, Mercurium, & hujus generis alia. Ab his enim *noxiis figmis*, ut vocat AUGUSTINUS, merito abſtinet Chriſtianus, niſi conſtanti uſu veluti in nomina adpellativa tranſierint. Sic nemo niſi nimium ſuperſtitioſus damnabit phraſes: *ſuo Marte aliquid facere*, *aequo Jove judicare* & ſimiles *alias hujus generis*. Verum nemo ſanus probabit illas jurandi formulas, *mecaſtor*, *mehercle*, *aedepol*, a quibus non abſtinuerunt MANVTIVS, BEMBVS, aliique viri ceteroquin doctiſſimi. Conf. JAC. THOMASII *diſſert. de ſtili ethniciſmo* (*circa Adverbia jurandi*.) Cavendum porro, II. *ne tropos adfectantes vel obſcuri vel κακόζηλοι fiamus*. Id vero iis maxime contingit, qui poetas ſequuti longius a vulgari ſignificatione deflectunt. Sic obſcurius eſt illud CLAVDIANI *de raptu Proſerp. II*, 16. *ſudata marito fibula*, pro fibula a marito elaborata. Obſcuriora etiam ſunt *vulnus* pro ſagitta apud VIRGIL. *Aen. II*. v. 529. & *VII*. v. 533. (Priore loco *Perſequitur Pyrrhus Priamum infeſto vulnere*: poſteriore *Haeſit ſub gutture vulnus*: Recte utrumque. Verum enim eſt. *Vulnus* Priamo intentabat Pyrrhus. Ubi telum haeret, ibi etiam *vulnus*. Sed ſi ita ſumas *vulnus* pro gladio, ut dicas aliquem *vulnere lapides cecidiſſe*: vel *mucronem*, ut puerum jubeas *mucronem tibi afferre*, ſtultitiae notam Metonymiae & Synecdoches excuſatione non effugeris. G.) *Hoſpes ardet* pro hoſpitis domus ardet apud HORAT. *Satir. I*, 5. Talibus qui in proſa utitur, obſcurus fiet. (Dijudicantur haec conſuetudine. Non obſcurus eſt Germanis, qui dicit *Sempronium deſſagraſſe*, *er ſey abgebrannt*, i. e. domum illius. G.).

XXXII. Haec de tropis: magis † orationem ornant *figurae*, ſed ſelectiores. Plures enim ſunt, quae vix quidquam venuſtatis habent. Aliae ad dignitatem potius, quam elegantiam orationi conciliandam; aliae ad affectus tantum excitandos comparatae ſunt. Nos eas tantum, quae ad ornatum pertinent (*), recenſebimus.

Figurae etiam orationem ornant.

† (Certe non minus. *Magis* nolim dicere, cum Metaphora nihil ſit ornatius. Deinde affectuum concitationem non recte opponit Auctor pulchritudini. Pulchrum eſt quod placet. Placet autem oratio, quae affectus recte exprimit. G.)

(*) Elegantiſſima e. g. eſt I. ANTANACLASIS, quum vox ejuſdem appellationis, non vero ſignificationis, repetitur. CIC. *ad Attic. epiſt. XIV*, 14. *Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minime illorum quidem: ſed aliorum brutorum*. Ita eodem exemplo dixeris; *Malis me oneras; haud malis*. Elegans quoque II. ANAPHORA, quae eamdem vocem in principio repetit. e. g. CIC. *Catil. I*, 1. *Nihil te nocturnum praeſidium palatii*, *nihil urbis vigiliae*, *nihil conſenſus bonorum omnium*, *nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus*, *nihil horum*

ra

Digitized by Google

..rs vultuſque moverunt . Commendanda III. EPANODOS, quum ſententia acute convertitur, CIC. *pro Plancio* 28. *Gratiam qui refert, habet . & qui habet, refert.* VELLEI. PATERC. *II. Quam provinciam pauper divitem ingreſſus, eam dives pauperem reliquit.* IV. PARONOMASIA, quando voces ejuſdem paene aut non admodum diſſimilis ſoni conjunguntur. TERENT. *Andr. I*, 3. *Inceptio haec eſt amentium, non amantium.* Et eodem modo dixeris : *tibi parata erunt verba, huic homini verbera . Muſeum liberis magis, quam libris refertum. Non adverſus hoſtem, ſed averſus preceſſit.* NEP. *Attic. c.* 17. *Philoſophorum ita percepta habuit praecepta* . Eodem pertinet V. IMAGO, de qua jam DEMETR. PHALER. obſervavit, nullam eſſe figuram, quae plus elegantiae adferat orationi. Eſt vero imago adſimilatio, protaſi aeque ac apodoſi deſtituta, facta per particulas *velute, tamquam, inſtar*, & hujus generis alias. NEP. *Hannib. c.* 1. *Hic autem veluti hereditate relictum odium paternum erga Romanos ſic confirmavit, ut prius animam, quum id, depoſuerit.* FLOR. *Praef. A Caeſare Auguſto in ſaeculum noſtrum haud multo minus anni ducenti, quibus inertia Caeſarum quaſi conſenuit atque decoxit, niſi quod ſub Trajano principe movet lacertos, & praeter ſpem omnium ſenectus imperii quaſi reddita juventute revireſcit.* VI. PARADIASTOLE, quum diſtinguuntur, quae confundi vulgo ſolent. SEN. *epiſt. II. Non qui parum habet, ſed, qui plus cupit, pauper eſt.* VII. ANTIΘΕΤΟΝ, quum contraria contrariis opponuntur. CIC. *Catil. II*, 3. *Ex hac enim parte pudor pugnat; illinc petulantia: hinc pudicitia; illinc ſtuprum: hinc fides; illinc fraudatio: hinc pietas; illinc ſcelus: hinc conſtantia; illinc furor: hinc honeſtas; illinc turpitudo: hinc continentia: illinc libido.* VIII. ANTIMETAΘΕΣΙΣ, quando propoſitio ita invertitur, ut contrarius inde emergat ſenſus. PLIN. *Paneg. cap.* 17. *Non ideo viciſſe videris, ut triumphares, ſed triumphare, quia viceras.* SENEC. *epiſt. II. Quum legere non poſſis, quantum habueris, ſat eſt, habere, quantum legas.* IX. ΟΞΥΜΩΡΟΝ, quum contraria de eodem dicuntur. SEN. *epiſt. II. Nuſquam eſt, qui ubique eſt.* FLOR. *Hiſtor. II. 6. Reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentus eſt*, NOLLE PUGNARE. X. PERIPHRASIS, qua rem unam multis ambimus verbis. NEP. *Themiſt. cap.* 1. prudentiam Themiſtoclis laudaturus plurimis utitur verbis: *celeriter, quae opus erant, reperiebat; neque minus in rebus gerendis promtus, quam excogitandis, erat: quod & de inſtantibus, ut ait Thucydides, veriſſime judicabat, & de futuris calidiſſime coniiciebat.* XI. ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ, quae tollit, quod dictum eſt, & pro eo, quod magis idoneum eſt, reponit. SEN *conſol. ad Marc.* 1. *Patrem non minus, quam liberos dilexiſti: excepto eo, quod non optabas ſuperſtitem: nec ſcio, an & hoc optaveris.* PLIN. *epiſt. I*, 2. *Quod me longae deſidiae indormientem excitavit, ſi modo is ſum ego, qui excitari poſſim.*

Nec non formulae antiquae.

XXXIII. Plurimum quoque elegantiae ineſt orationi, quae ritus formulaſque antiquas (*) aliis rebus ſine adfectatione applicat (**).

(*) Praeclarum opus *de formulis & ſollemnibus populi Romani verbis* exſtat, conſcriptum a BARN. BRISSONIO, quod ex recenſione V. C. FRANC. CAR. CONRADI prodiit *Halae* noſtrae CIↃIↃCCXXXI. *in fol.* Et nos quoque complures ejuſmodi loqutiones antiquas & ſollemnes explicavimus in *ſyntagmate antiquitatum Romanarum, jurisprudentiam illuſtrantium Argent.* MDCCXXXIV. 8. *mai.* (B. BALBINUS *Quaeſitis Orator.* Q. 17. excerpſit e Briſſonii opere, quae in primis ad dicendi uſum facere videbantur. G.)

(**) Ut exemplis nonnullis rem declaremus, antiqua formula in funeribus adhibita eſt: ILICET ACTVM EST. Eam eleganter ad herum accommodat Parmeno ſervus apud TER. *Eun. I*, 1. *v.* 9. *actum eſt, ilicet periiſti, eludet ubi te victum ſenſerit.* QVISQVIS ERIS, NOSTER ERIS, imperatorum erant verba, transfugam recipientium in fidem. Ea vero eleganter ad receptionem hoſpi-

tis

Digitized by Google

tis traducit VIRGIL. *Aen. II. v.* 148.

Quiſquis es, amiſſos hinc jam oblivi-
ſcere Grajos.
Noſter eris.

Conf. SERV. *ſchol. ad h. l.* Tales etiam ſunt formulae: *digna res, propter quam vadimonium deſeras.* PLIN. *Hiſt. nat. praef. Aurem cui vellere*, VIRG. *Eclog. VI. v.* 3. *Omne punctum ferre*, HORAT. *de arte poet. v.* 343. *Nec tu aram tibi nec deprecatorem pararis.* TERET. *Heaut. V*, 2. *v.* 22. *Cenſor vitio vel ſine populi ſuffragio creatus, faſces ſubmittere: ſcriptores proletarii vel capite cenſi, dividere ſententiam*, & aliae innumerae, quas ex antiquitatibus Romanis explicandas eſſe, viri docti ad auctores veteres paſſim monent. Omnia enim haec ac vel ideo elegantiſſima ſunt, quod ritus antiquos ac formulas populi Romani ſollemnes nobis in memoriam revocant.

XXXIV. Nec gratia porro ac venuſtate carent *adagia*, quae in omnibus linguis idem praeſtare videntur, quod in cibis condimentum (*). Sed cavendum, ne promiſcue omnes linguae idiotiſmos, aut comicorum jocos proverbia eſſe exiſtimes (**), qua in re vel ipſe ERASMUS haud raro deceptus videtur (***). Et adagia.

(*) Dici non poteſt, quantopere orationem ornent ejuſmodi adagia. Plerumque enim, ut ex ARISTOTELE notat SYNESIVS; illa ſunt *παλαιᾶς φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίςαις ἀνθρώπων φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα*, *veteris philoſophiae inter maximas hominum ruinas intercidentis quaedam reliquiae, ob brevitatem dexteritatemque ſervatae*. Quum vero ejuſmodi adagia ſint inſtar condimenti: facile patet, inſulſam inſipidamque (potius, *moleſtam & gravem auribus*: *inſulſa* dicimus, quae nihil condimenti habent. G.) futuram orationem, adagiis juſto pluribus reſperſam. Unde recte monet CAVSSINVS *de eloquent. ſacra & prof. IV*, 4. *p.* 189. *Erit in his adagiis obſervandum, ne crebra & obſcura admiſceantur orationi: quod puerile eſt, & vitioſum. Sed, ubi res feret, commode quaſi gemmulae purpurae inſerantur: maxime vero in epiſtolari ſtilo, qui paroemiarum amoenitate cultior eniteſcit.* Vt exempla quaedam ſubnectamus: quid pulchrius eſt illis CICER. *ad diverſ. lib. VII. epiſt.* 24. *Habes Sardos venales, alium alio nequiorem?* Quid elegantius illis TERENTII, *Eun. II*, 3. *v.* 89. *At enim iſthaec in me cudetur faba?* Ita eleganter CICER. *de legib. III*, 16. utitur proverbio *fluctus in ſimpulo movet*. Immo & veteres aliquando initium tantum adagii, ſi notum & pervulgatum eſſet, obſervamus adſcripſiſſe, itemque factitaſſe in HOMERI aliorumque poetarum dictis, quae in primis celebrabantur, adducendis. Exemplum ex CICER. *lib. XIII. ad Attic. epiſt.* 23. attulit MVRET. *Var. lect. lib. X. cap.* 14. *Sed, quaeſo, epiſtola mea ad Varronem valdene tibi placuit. Male mihi ſit, ſi umquam quidquam tam* INVITA, ſcilicet *Minerva*. Sic & *lib. VII. ad diverſ. epiſt.* 28. *Et hoc tempore non ſolum ſapiens, qui hinc abſis, ſed etiam beatus, quamquam quis, qui aliquid ſapiat, nunc eſſe beatus poteſt? Sed quod tu, cui licebat, pedibus es conſequutus, ut ibi eſſes*, VBI NEC PELOPIDARVM, *noſti cetera: non idem propemodum conſequimur*. Integer enim locus poetae veteris, quem in animo habuit, talis eſt: *ubi nec Pelopidarum facta, nec famam audiam.* CICER. *lib. VII. ep.* 30. & *lib. XV. ad Attic. epiſt.* 11.

(**) *Adagium* ſcilicet *eſt dictum acutum vulgari omnium ſermone tritum, quod plerumque ad factum aliquod amoenum aut ritum veterem, aut ſimile quid reſpicit*. Adagia non ſunt, I. quae nihil habent acuminis, V. C. *bene compoſitum par; ſimilis ſimili gaudet*. (Acumen vix poteſt intelligi niſi ex applicatione. G.) Nec II. hoc nomen merentur unius vel alterius auctoris dicta, quantumvis acuta. Sic SVET. *Octav. c.* 87. notavit, Auguſtum quotidiano ſermone uſurpaſſe illa: *Ad Kalendas Graecas*, id eſt, numquam. *Contenti ſimus hoc Catone*, id eſt, contenti ſimus praeſentibus. *Velocius, quam aſparagi coquantur*, id eſt, cito: Sed haec quum Auguſto

Digitized by Google

fuerint propria, vix adagia dixeris. (Interim proverbiorum omnium origo inde repetenda, quod primus aliquis commode aliquid dixiſſe viſus eſt, quem deinde vel ſeculi ſimplicitas, vel certa ratione imitari ſunt alii. Si quis Auctoris circumſcriptiones adhibere omnes velit, pauca relinquentur proverbia. G.) Idem cenſeo de III. de linguae idiotiſmis; aut veterum poetarum ſententiis, e. g. *actum agit*; *fluctus numerat*; *feſtina lente*. *Quid tanto dignum feret hic promiſſor hiatu?* *Magno conatu maxima nugas agit*. Elegantia haec non carent, ſed non tamen ſunt in proverbiis ponenda.

(***) Multas poetarum ſententias, multos idiotiſmos proverbiis adſcripſit ERASMVS ROT. qui majorem dediſſe operam videtur, ut chiliades, quam ut ſelectiores paroemias colligeret. MVRET. *Var. lect. XII*, 16. *& ſeq.* (Nempe non ea tantum collegit Eraſmus, quae in proverbio jam eſſent, ſed quae apta eſſent ad recipiendam notam proverbii. Si illa ponere ſola fuiſſet conſilium, de quibus conſtat, fuiſſe in proverbio: altero vel tertio tanto minor fuiſſet ſuſcipiendus labor. G.).

Et ſententiae.

XXXV. Denique & *ſententiae* acutae ſuo loco adhibitae maximopere ornant orationem (*). Sed hic quoque cavendum, *ne quid nimis* (**), aut ne vulgaria quaedam de moribus praecepta ſubinde inculcando, egregii quidquam dixiſſe nobis videamur (***).

(*) Sententiarum virtutes ſunt, I. acumen, II. rotunditas, i. e. ſi concinna periodo concluſae ſint, III. & ſapientia, ut aliquod praeceptum complectantur. Tales ſunt illae SENECAE *de vit. beat. c. 20. Sententiam ſemper unius ſequi, non vitae eſt, ſed fluctionis.* Et *de benefic. III*, 17. *Gratum hominem ſemper beneficium delectat; ingratum ſemel.* Aſt ſi dixeris: *omnium rerum primordia a precibus fieri debent*, vix hoc ſententiae nomen merebitur. Sapiens quidem eſt hoc praeceptum, ſed nec acutum nec rotundum.

(**) Recte ait AVCT. AD HEREN. IV, 16. *Sententiae in oratione non debent frequentari, ne magis vivendi praeceptores, quam rei actores videamur.* Add. BVCHN. *de commut. rat. dicendi II*, 7, 11. *p.* 450.

(***) Neſcio quid vulgare ſapit ſententioſa ejuſmodi, quam vocant, eloquutio. Vulgus enim quam ſaepiſſime utitur ſententiis, quamvis parum acutis. Vnde & comici perſonis viliſſimis ſententias quam plurimas tribuere ſolent, v. c. TERENT. *Andr. I*, 1. Soſiam inducit, libertum frugi, qui paene ubique domino reſpondet, adhibitis ſententiis. Recenſente domino beneficia, reſpondet: *iſthaec commemoratio, quaſi exprobratio eſt immemoris beneficii.* Referente deinde illo filii ſui inſtitutionem & genium: nulli rei admodum addictum: iterum reſpondet Soſias: *id arbitror, adprime in vita eſſe utile, ut ne quid nimis.* Laudante dehinc filii in parandis colendiſque amicitiis ſollertiam: denuo philoſophatur Soſias: *ſapienter vitam inſtituit, namque hoc tempore obſequium amicos, veritas odium parit.* Narrat inde Simo, quomodo occultos filii amores deprehenderit, rationemque reddit, cur eum tum haud objurgarit. Quid hic Soſias? Denuo philoſophatur, & ex ingenio ſuo depromit ſententiam. *Recte putas: nam ſi illum objurges, vitae qui auxilium tulit, quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?* Talia vulgo ſemper in ore ſunt. Vnde ſtilus ejuſmodi ſententioſus parum placet accuratioribus dicendi magiſtris. Vid QVINCTIL. *Inſt. orat. VIII*, 5. qui etiam *X*, 1. Senecam reprehendit, *quod rerum pondera minutiſſimis ſententiis fregerit.*

(Obſervandum diligenter diſcrimen inter *Gnomen*, i. e. ſententiam generalem, & *Noema* ſ. ſententiam applicatam. Saepe magnam hoc habet venuſtatem, ubi illo vix ac ne vix quidem uti licet. G.)

An etiam verſus &

XXXVI. Mirifice quoque ſibi nonnulli placent verſibus & hemiſtichiis poe-

poetarum, quae ubique orationi inſerciunt (*). Sed quemadmodum horum uſus & periodorum concinnitatem perimit, & ipſius ſtili gravitati repugnat: ita vix laudem mereri videntur verſus proſae admixti, niſi vel teſtimonii cauſſa (**), vel ob inſigne ſententiarum acumen (***) inſerantur, quod & ipſum tamen rarius fieri debet (****). *In elegantiore ſermone rectius feceris, ſi dicta ejuſmodi poetica ſolutiore ſtilo exprimas* (*****). hemiſtichia?

(*) Talis eſt recentiorum quorumdam ſtilus, in primis LIPSII, BAVDII, & e theologis DANHAVERI, FR. SPANHEMII aliorumque, qui dici non poteſt, quantum ſibi frequentiſſimo illo verſuum atque hemiſtichiorum uſu placeant. E. veteribus DIO CHRYSOSTOMVS hoc dicendi genere delectatus eſt. (I. LIPSIVS verſus & teſtimonia poetarum raro, nonnumquam tamen, inſeruit epiſtolis ad eos, quos illa re delectari putabat. Deinde antiquitatum & doctrinae politicae libros ſtudioſe contexuit alienis dictis, auctoritatis cauſſa. Sed ubi eloquentia opus eſt, plane abſtinet: minime proinde in hac claſſe abutentium verſibus collocandus erat. G.)

(**) Teſtimonii cauſſa quoſdam poetarum verſus ſaepe adhibet CICERO in libris philoſophicis & rhetoricis, maxime ex ENNIO, & EVRIPIDE. Nec in epiſtolis deſunt exempla. Vid. *epiſt. ad diverſ. I, 9.* ubi ſex verſus integros e TERENTII *Eunucho* inſerit, ut & *epiſt. VIII, 26. XIII. 16.* Eodem exemplo poetarum teſtimonia ad partes ſaepiuſcule vocant SENECA, & PLINIVS, ſed non niſi in ſcriptis didacticis & epiſtolis. In litterario enim pulvere, & inter amicos, haec locum inveniunt. Sed in orationibus, ubi gravitas ſtili utramque paginam facit, non temere ejusmodi floſculis utendum. DEMOSTHENES ſane, CICERO & PLINIVS in orationibus ſuis a poetarum teſtimoniis vel plane abſtinuerunt, vel ea mutato orationis genere protulerunt. Pauculi verſus leguntur *in orat. in Piſon. cap. 18.* & pro *Muraen. cap. 14.*

(***) Ineſt enim nonnunquam poetae cujuſdam dictioni aliquid acuminis quod mutato verſu periturum videbatur. Hic non indecorum erit, ipſum verſum inſerere, ſi cum iis agimus, quorum ad palatum ſunt ejuſmodi lautitiae. Sic SENECA *de ira II, 16. In frigora ſeptemtrionemque vergentibus immanſueta*

Ingenia ſunt, ut ait poeta,
. . ſuoque ſimillima coelo.

Et epiſt. 82. Facile provocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe loquutus es: ſonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.

(****) Vtendum ergo his verſiculis rarius, & maxime I. in epiſtolis ad familiares, non aeque in elaboratioribus, quales ſunt v. c. dedicatoriae ad viros magnos ſcriptae; II. in ſcriptis didacticis, ſi cum ejuſmodi hominibus nobis res eſt, qui auctoritati permultum deferunt. Abſtinendum autem ab iis in panegyricis, & in omni oratione gravi, quales ſunt theologicae, & civiles. Certe parcius & modeſtius his inſpergendi ſunt verſus.

(*****) Vt exemplo rem illuſtremus: CVNAEVS in *Satira Menipp. Sardi venal. p. 411.* haec habet: *profecto hoſpes, nec quidquam Deus haec ſpatia ſedeſque ab orbe veſtro abſcidit, ſi tamen vos terrae fines tranſilitis, & haec ignota ac peregrina viſitis. Nihil deinceps mortalibus arduum erit, coelum ipſum adibitis tandem, & quidquid praeterea homini, dum in terra viam agit, negatum eſt.* Nemo ignorat, HORATII haec omnia eſſe, qui *lib. I. Carm. Od. III.* ita canit:

Nec quidquam Deus abſcidit
Prudens Oceano diſſociabili
Terras: ſi tamen impiae
Non tangenda rates tranſiliunt vada.

Et paucis interjectis;

Nil mortalibus arduum eſt,
Coelum ipſum petimus ſtultitia.

Quanto concinnius haec omnia ſolutiore ſtilo protulit CVNAEVS? Sic & ipſe CICERO aliique auctores veteres ſaepe uſi ſunt poetarum teſtimoniis alia veluti veſte indutis, ceu pluribus exemplis in Variis Lectionibus paſſim demonſtravit M. ANT. MVRETVS. Elegans in

 pri-

Digitized by Google

primis eſt exemplum in CICER. *Cat. mai. cap.* 2. ubi cum verba EVRIPIDIS:

τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

ita videmus expreſſiſſe: *Senectus pleriſque ſenibus tam odioſa eſt, ut onus ſe Aetna gravius dicant ſuſtinere*. Vid. MVRET. *Var. VII*, 15. & *XI*. 12. ubi locum SOPHOCLIS a CICERONE expreſſum producit.

Apte dicimus, ſi varios dicendi characteres diſtinguimus.

XXXVII. Sed ſufficiant haec quidem de ornata oratione. Reliquum eſt, ut quomodo APTE dicendum ſit, doceamus. Quum enim aeque abſonum ſit, omni orationi eumdem characterem, ac omni perſonae easdem veſtes aptare: noſtra omnino intereſt, varias dicendi formas vel characteres in numerato habere, maxime quum ita plerumque de illis differant rhetores, ut quid ſibi velint, ſcias cum ignariſſimis (*).

(Iniquior erat, cum iſta ſcriberet Auctor, in LONGINVM, a Praeceptore ſuo, CHRISTI. THOMASIO, inductus ſcilicet, quod ſatis oſtendunt primae editiones hujus libelli, in quibus locum bene longum ex cautelis Thomaſianis, hac parte non ſatis cautis neque acutis, hic intexuerat. Quod ſi legiſſet LONGINVM, praeſertim adjutore uſus TOLLIO, cujus praeſtantiſſima editio eſt, *Trai*. MDCXCIV. 4. & Pearcianae, quantum ad rerum tractationem, multum praeferenda: aliter profecto judicaturus erat vir doctus & acutus. Audacter dixerim, Ille ſe profeciſſe ſciat, qui LONGINVM intellexerit, intellectus enim quin placeat LONGINVS, non eſt dubium. G.)

(*) Exemplo eſſe poterit DIONYSII LONGINI tractatus *περὶ ὕψους ſive de ſublimitate*, cujus nitidiſſima & optima editio nuper prodiit cura ZACHAR. PEARCE, *Amſtelod*. MDCCXXXIII. 8. *mai*. (Conſ. IO. GVIL. BERGERI *de naturali pulcritudine orationis ad excelſam* Longini *diſciplinam illuſtri continentique*. C. *Julii Caeſaris exemplo exacta, liber commentarius, cui Chreſtomathia Longiniana acceſſit*. Lipſ. MDCCXX. 4. Add. ejuſdem BERGERI *Diſſertationum academicarum ex auctoritate publica ſcriptarum* Viteb. & Lipſ. MDCXVII. 4. nonam. Praeſ. Ed. 6. G) Quum ergo ita comparati ſint plerique rhetorum libelli, de formis ſtili, ut perlectis illis, repetere cogaris illa Demiphontis apud TERENT. *Phorm. II*, 4. v. 18.

- - - Feciſtis probe,
Incertior ſum multo quam dudum:

dabimus operam, ut rem omnem, quam fieri poteſt, dilucidiſſime proponamus. Et quidem ex genuinis fontibus, quos ubique bona fide indicavimus, non ex praelectionibus MSSC. SCHVRZFLEISCHII., cui nos haec obrigiſſe, ea, qua ſolet, modeſtia ſcripſit REINHARDVS quidam, qui homo neſcio utrum ex ſuo ingenio alios aeſtimet, an ſibi perſuaſerit, praeter ſe neminem aliquid, niſi quod ex illis ſchedis hauſtum ſit; tradere poſſe. Equidem SCHVRHFLEISCHIVM tanti facio, ut me non puderet per eum profeciſſe, ſi mihi licuiſſet eſſe tam felici. At Deum teſtor, me nec eo tempore, quo hunc libellum ſcripſi, nec poſtea umquam, ſchedas iſtas MSSC. vidiſſe, adeoque inſignem eſſe illam, quam REINHARDVS mihi fecit, injuriam. Sed occallui jam ad iſtorum hominum voculas, qui magnam laudem in obtrectatione poſitam putant, neque quidquam cupidius faciunt, quam ut quidquid poſſunt, quacumque ratione poſſunt, ex aliena laude detrerant, ſperantque tantum ſuae famae acceſſurum, quantum alienae detraxerint. At noſtra ſcilicet refert, quid REINHARDVS de nobis judicet. Immo judicet, fingatque, quidquid velit.

Si livor obtrectare curam voluerit:
Non tamen eripiet laudis conſcientiam.

Stilus Laconicus.

XXXVIII. Primo itaque, quod ad brevitatem vel ubertatem ſermonis adtinet, ſtilus in LACONICUM, ATTICUM, RHODIUM, & ASIATICUM diſpeſci ſolet *). Stilus LACONICUS juſto brevior, ac veluti abruptus eſt, in eoque conſiſtit, quod plura intelligi, quam legi, jubeat **). Hinc, niſi inter amicos, vix laudem aliquam meretur ***).

(*) Omnes

(*) Omnes hae gentes Graece loquebantur, ſed ita, ut mirifice inter ſe diſcreparent. *Laconibus*, genti ambitioſae ac ſuſpicaci, brevis atque abrupta placebat oratio: *Atticis* brevis quidem & ſimplex, ſed acuta: *Aſiaticis* ventoſum diffuſiſſimumque dicendi genus. *Rhodii* denique Atticis paullo uberiores, ac multo adſtrictiores Aſiaticis erant, adeoque prudenter orationis habitum efformarunt, inter Atticam macilentiam & Aſiaticam pinguedinem medium. Vid. QVINCTILIAN. *Inſt. orat. XII.* 10. & NIC. CRAGIVS *de republ. Lacedaem. III*, 6, 5. (De ICtis ita magnus vir BYNCKERSHOECKIVS obſervat. VIII, 15. *Stilus ICtorum Atticus periit cum libertate Ro. Succeſſit Rhodius, quo plerique ICti utuntur: poſtea Aſianus, quo utitur Conſtantinus M.* Hoc forte optimum exemplum, quo triplex illa ſtili differentia illuſtrari poteſt. G.)

(**) DEMETR. PHAL. *de eloquut. n. CII. p. 66.* Καὶ οἱ Λάκωνες πολλὰ ἐν ἀλληγορίαις ἔλεγον ἐκφοβοῦντες. *Lacones multa allegorice dicebant metum incuſſuri.* Eadem vero ratio, quae eos allegoriis occultare juſſit ſenſa animi, etiam breve illud atque abruptum dicendi genus ſuaſit. Hinc idem DEMETR. PHAL. auctor eſt, eos aliquando ad verboſam Philippi Macedonis epiſtolam ita reſcripſiſſe Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ, *Dionyſius Corinthi*. Plura hic intelligenda erant Philippo, quam legebat. Dicere volebant Lacones, *non eſſe, quod ſe jactaret, Spartaeque minaretur Philippus, fulgur e pelui dari. Non diuturna eſſe ſolere tyrannorum imperia. Dionyſium quoque, Siculis olim metuendum, nunc Corinthi vivere, in tanta rerum omnium penuria, ut ludimagiſtri munere fungatur. Forſan in fatis eſſe, ut eadem fortuna Philippum maneat, niſi cautior ſit adverſus bona ſua, & opprimendae Graeciae conſilia abjiciat. Videret ergo, ne ejus vitam imitaretur, cujus exitum perhorreſceret.* Vide quantum idearum tria iſta verba Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ contineant? Non minus breves ſunt epiſtolae Laconicae, quas collegit ſcholiaſtes DIONIS CHRYSOST. *ad orat. LXIV.* veluti: τοῖς Πέρσαις δηλοῦτε ὅτι ἐκδόκαντι ταὶ Ἀθᾶναι: Ξεναγὼν ἐφυγαδεύθη. & ſimiles. Unde STRABO *lib. I.* obſervat, inter ὑπερβολὰς ἐπὶ ὑπερβολαῖς eſſet & illam: ἐλάττω δ' ἔχειν ἀγρὸν ἐπιστολῆς Λακωνικῆς. *agrum habere, minorem epiſtola Laconica.* Sed de βραχυλογίᾳ Λακωνικῇ plura ſcripſit IO. MEURS. *Miſcell. Lacon. lib. III. cap. 3. & ſeq.*

(***) Hinc Laconice nonnumquam cum Attico agit CICERO; cum amicis PLINIVS & LIPSIVS. Sed quum Lacones ſemper habiti ſint ἄμουσοι, nec ulla umquam eloquentiae laude floruerint: (Vid. CICER. *Brut. cap.* 13. AELIAN. *Var. Hiſt. XII*, 50.) abſurdum eſſet, abrupto illo dicendi genere laudem conſectari velle.

XXXIX. Magis commendandum ATTICUM dicendi genus, in quo multae ideae paucis acutiſque verbis proferuntur (*). Talis eſt ſtilus THUCYDIDIS, XENOPHONTIS, ARISTOPHANIS. Aſt quum LYSIAS & ISAEUS exile quoddam atque exſuccum dicendi genus invenerint (**): factum eſt, ut plures eorum imitarentur exilitatem, & ſibi ipſis Athenis magis viderentur Attici, ſi ſiccam atque ab omni ornatu alienam dicendi formam ſequerentur, quos graviter reprehendit CICERO (***). Stilus Atticus.

(*) Virtutes ergo Attici ſtili ſunt I. *brevitas*, (non ſimpliciter tamen: ſed in quantum argumento ea convenit. Vid. omnino CICERO *Bruto c.* 82. ubi dedita opera errorem eorum refutat, qui brevitate cenſerent ſtilum Atticum, cum DEMOSTHENES non minus Atticus fuerit, quam LYSIAS. G.) II. omnis *tumoris* atque *adfectationis fuga*, III. *acumen*, IV. *elegantia*. Hinc praeclare monet CICER. *Orat.* non ſufficere, ut in verbis nihil ſit inquinatum, abjectum, ineptum, durum, aut longe petitum: nec ſatis eſſe, ſi nihil in ſententiis abſurdum aut alienum, aut ſubinſulſum ſit: ſed exigi etiam vires, lacertos, ſanguinem, id eſt acumen & elegantem gravitatem. Sic Attica ſunt illa PLIN. *epiſt. I, 3. Tu modo enitere, ut tibi ipſe ſis tanti, quanti videberis aliis, ſi tibi fue-*

fueris. Brevia enim haec ſunt, recta, acuta, elegantia. Attica etiam illa *epiſt.* I, 9. *O rectam ſinceramque vitam! o dulce otium honeſtumque ac paene omni negotio pulchrius! o litus, verum ſecretumque μουσεῖον! quam multa invenitis? quam multa dictatis? Proinde tu quoque ſtrepitum iſtum, inanemque diſcurſum, & multum ineptos labores, ut primum fuerit occaſio, relinque, teque ſtudiis vel otio trade. Satius eſt enim, ut Attilius noſter eruditiſſime ſimul & facetiſſime dixit, otioſum eſſe, quam nihil agere.* Sic pleraque apud PLINIVM ſunt brevia, ab omni tumore aliena, acuta, ac polita, id eſt ἀττικισμὸς. Tali etiam dicendi genere in epiſtolis ad Atticum non infeliciter utitur CICERO, in hiſtoria SALLVSTIVS, Thucydidis imitator; nonnunquam etiam SENECA, quamvis is ob nimiam ſententiarum frequentiam paullo tumidior videatur.

(**) Sunt quidem LYSIAS ejuſque diſcipulus ISAEVS venuſti ſcriptores, ſubtiles, puri, ſed tenues admodum & inornati. Unde QVINCTILIANVS, praeclarus ingeniorum cenſor (*lib. X. Inſtit. cap. 1.*): *Lyſias ſubtilis atque elegans, & quo nihil, ſi oratori ſatis ſit docere, perfectius, nihil enim in eo eſt inane, nihil arceſſitum, puro tamen fonti quam magno flumini propior.* Duas itaque priores, ut & poſtremam ſtili Attici virtutem in hiſce oratoribus mirati ſunt veteres: eſt tertia illis plane defuit. Omnia enim ſimplicia ſunt, exilia, ſicca, ut vix quivis ex plebe aliter potuerit loqui. (Nempe ſic ſcribebat cauſſas LYSIAS, quaſi haberentur ab ipſis litigatoribus, quibus nimirum eas ediſcendas daret. G.) Quum tamen multi maximam ſtili Attici virtutem, id eſt acumen, non animadverterent: factum eſt, ut non paucis magis placerent LYSIAS, & ISAEVS, quam ipſe DEMOSTHENES, aliique ſcriptores ἀττικώτατοι. Atque hi demum Atticum dicendi genus in ſiccitate atque exilitate ſermonis quaeſiverunt.

(***) CICER. *Orat. 7. ſeq.*

Stilus Aſiaticus. XL. Attico dicendi generi e diametro opponitur ASIATICUM, quod omnium eſt uberrimum (*). Paucas enim ideas multis verbis exprimit, ita, ut, ſi copiam atque ubertatem tollas, vix quidquam admiratione dignum relinqui videatur (**).

(*) Initio Athenis tantum florebant eloquentiae ſtudia. Poſtea etiam in Aſia coli coeperunt, CIC. *Brut. cap. 13. Ut ſemel e Piraeeo eloquentia evecta eſt, omnes peragravit inſulas, atque ita peregrinata tota Aſia eſt, ut ſe externis oblineret moribus, omnemque illam ſalubritatem Atticae dictionis, quaſi ſanitatem, perderet, ac loqui paene dediſceret. Hinc Aſiatici oratores, non contemnendi quidem, nec celeritate, nec copia, ſed parum preſſi, & nimis redundantes.* Add. c. 95. Poſtquam vero ſemel redundans illa orationis ubertas in deliciis eſſe coeperat: ipſas etiam Athenas inquinavit. Unde PETRON. *Satir. cap. 2. Nuper ventoſa iſthaec & enormis loquacitas Athenas ex Aſia commigravit, animoſque juvenum ad magna ſurgentes veluti peſtilenti quodam ſidere afflavit, ſimulque corruptae regula eloquentiae regula ſtetit, & obtinuit.* Denique & Romanos oratores Aſiaticae copiae ſtuduiſſe novimus, maxime CICERONEM, qui ſaepe vix dicendi finem reperit. Unde nec olim defuerunt, quibus iſte orator *inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exſultans & ſuperfluens, & parum Atticus videretur.* AUCT. *de cauſſ. corrupt. eloqu. cap. 18.* (Haec in CICERONEM adoleſcentem ex aliqua parte conveniant. Poſtea enim, apud Molonem Rhodium praecipue, hoc emendavit. Itaque Aſiatici ſtili ſpecimina forte ſuppeditaverit *Oratio pro Roſcio Amerino*; aliae non temere. G.)

(**) Ait CICER. *pro Mil. cap. 4. Eſt haec non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verum e natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus, ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela, aut latronum, aut inimicorum, incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis.* Quantum hic verborum! Et tamen pauciſſimae hae ideae tot verborum phaleris teguntur: *jus naturale permittit moderamen inculpe-*

patae tutelae. Aſiatico ergo ſtilo haec expreſſit CICERO. E recentioribus in orationibus ſuis plane Aſiaticus eſt M. ANT. MURETUS, qui ipſum nonnumquam CICERONEM copia videtur ſuperare.

(Vocet aliquis, ſi ita volet Aſiatica. Dummodo Demoſthenem Atticae eloquentiae exemplar ita locutum, idem agnoſcat. Ridiculus fuiſſet CICERO, ſi illam philoſophicam enunciationem, *Jus naturale permiſtis moderamen inculpatae tutelae* in conventum judicum & populi attuliſſet. Utrum aliquid abundet, judicandum eſt ex conditione audientium; Si ita inſtituere velis oratorem, ut ad pauciſſimas ideas referat orationem: perierit e rebus eloquentia & humanitas: praelegatur in templis Decalogus & Symbolum Apoſtolorum. Faceſſant Chryſoſtomi. Sed nimirum ad hoc valet illa quondam domina rerum eloquentia, ut ab omni parte, & omnibus quaſi anſis ſuis, res offeratur auditoribus: ut omnes velut aditus ad illorum animos tententur, ut pugnetur contra negligentiam, & quibusvis machinis excitetur & conſervetur attentio. Non qui hoc recte facit, eo minus Atticus eſt, ſi copioſus eſt. Sed hoc Atticum eſt, ſive multis verbis dicas ſive paucis, nihil dicere quod ſanum non ſit, quod non ad rem, ad cauſſam, ad conſilium dicentis, ad perſuadendum, faciat. Poteſt permitti Auctori noſtro, ut Aſiaticum dicat genus dicendi copioſiſſimum. Modo meminerimus, veteres vitii nomen hoc voluiſſe & luxuriei, a quo CICERONEM poſt reditum a peregrinatione, poſtquam honores gerere coepit, liberant, qui judicare de oratione ſine invidia poſſuat. G.).

XLI. Preſſus Aſiatico, Atticoque paullo plenius eſt genus dicendi RHODIUM, adeoque mediocritatem ſervat, & ſimilitudinem quamdam inter verba atque ideas (*). Unde & maximam meretur laudem (**). Ceterum non melius hos eloquutionis characteres diſtinguas, quam ſi unam eamdemque propoſitionem diverſis dicendi formis expreſſam, tibi ob oculos ponas (***). Stilius Rhodius.

(*) Talis plerumque eſt ſtilus CORN. NEPOTIS, C. IVL. CAESARIS, T. LIVII, (in primis vero M. TVLLII. G.) quorum lectio ideo maxime commendanda eſt adoleſcentibus. Quam juſtum orationis habitum conſpicimus in illis CORN. NEP. *Attic. cap. 13. Uſus eſt familia, ſi utilitate judicandum eſt, optima, ſi forma; vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratiſſimi, anagnoſtae optimi, & plurimi librarii, ut ne pediſſequus quidem quiſquam eſſet, qui non utrumque horum pulcre facere poſſet*. Nihil hic abruptum, nihil redundans, nihil quod aut addi aut demi, ſalvo ſtili nitore poſſit. Et talem quidem eſſe oportet ſtilum RHODIUM.

(**) Laudat ſtilum Rhodium CICER. *Brut. cap. 13. Rhodii oratores Aſiaticis ſaniores, & ſimiliores Atticis*. Et ſane, quum *Lacones* juſto ſint breviores, *Aſiatici* nimis redundantes: facile adparet, *Atticum Rhodiumque* dicendi genus eſſe ceteris omnibus longe anteponandum. Origo ſcholae rhetoricae, quae Rhodi diutiſſime floruit, ab Aeſchine eſt, qui exſul ibi docuit, & teſte PLUTARCHO *de X. orat.* σχολὴν ἰχεῖ προσκατέλιπε, τὸ Ῥοδιακὸν διδασκαλεῖον κληθὲν, *reliquit ibi ſcholam, quae Rhodiaca appellata*. Add. QUINCTILIAN. *Inſt. or. t. lib. XII. cap.* 10. Hinc & principes Romani, quos dicendo valuiſſe novimus. Rhodum ad audiendos rhetores, in primis APOLLONIUM MOLONEM, confluebant, veluti C. Julius Caeſar, SVETON. *Jul. cap.* 4. M. Tullius Cicero, AVREL. VICTOR. *de vir. illuſtr. cap.* 4. M. Junius Brutus, ID. *ibid. cap.* 5. Caſſius, APPIAN. *de bello civil. lib. IV.* Conf. 10. MEVRS. *de Rhodo lib. I. cap.* 11.

(***) Eſto propoſitio: *ſtudia optimarum artium perpetuo nobis proſunt*. Hanc Attice ita exprimit PLIN. *epiſt. I, 3. Reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur: hoc numquam tuum deſinet eſſe, ſi ſemel coeperit*. Idem *Aſiatice* eloquitur CICER. *pro Arch. cap. 7. Nam ceterae res neque temporum ſunt, neque aetatum omnium, neque locorum*

Digitized by Google

corum; haec ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. Jam ſi ita diceres: *quum reliquarum rerum omnium non admodum ſit diuturna poſſeſſio; ſola optimarum artium ſtudia omnium temporum ac locorum eſſe videntur.* Rhodius hic ſtilus eſſet futurus.

Quis horum praeferendus? XLII. Si quaeras, quodnam horum dicendi generum maxime probandum ſit: jam monere me memini, nec Laconicum, nec Aſiaticum multum laudis habere. Danda tamen opera, ne quid invita Minerva tentemus. Alia ingenia ad CICERONIS ubertatem, alia ad PLINII preſſiorem ſtilum, alia ad CORNELII NEPOTIS, aut CAESARIS medium characterem natura feruntur (*). Multum vero in cultiore Latinitate proficiet, quicumque naturam ſequetur. Deinde in adoleſcentibus magis laudanda orationis redundantia, quam in viris, quos decet ſenſim amputare luxuriantem illam verborum ſilvam, & vel ad Atticam, vel Rhodiam, dicendi formam ſenſim adſpirare (**).

(*) Quo vero tendat ingenium, facillime colliget ex ipſa auctorum lectione. Solent enim ea nobis legentibus quam maxime ſeſe probare, quae genio noſtro conveniunt. (Cautione hic maxima opus eſt, ne fiat, quod in moribus, ubi deteriora placent pleriſque. Optimum eſt initio bono ſe praeceptori committere, & judicio peritorum optimos diligenter legere. Iſocrates apud CICER. de *Orat. III. c. 9.* plane contrariam viam ei, quam hic Auctor ſuadet, ingreſſus eſt. G.)

(**) Adoleſcentiam non dedecet illa verborum redundantia: ſed ſenectus aliquid gravius deſiderat. Et profecto ipſa natura ita comparatum eſt, ut ingraveſcente aetate cum rerum omnium, tum verborum, paullatim reddamur parciores. Notatu dignum eſt exemplum HORTENSII, de quo CICERO *in Bruto cap. 95. Sed ſi quaerimus, cur adoleſcens magis floruerit dicendo, quam ſenior, cauſſas reperiemus veriſſimas duas. Primum, quod genus erat orationis Aſiaticum,* ADOLESCENTIAE *magis conceſſum, quam ſenectuti*. Et, paucis interjectis: *Haec autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt* ADOLESCENTIBUS: *in ſenibus gravitatem non habent*. Quemadmodum ſcilicet in puellae ornatu multa tolerantur, quae matronam parum decent: ita in adoleſcentia laudem aliquam habet diffuſum illud orationis genus, quod parum probatur in ſenibus.

Altera ſtili diviſio. XLIII. Quemadmodum vero hi orationis characteres ad ſtili *quantitatem* pertinent; ita, quod ad ejuſdem *qualitatem* attinet, aliud eſt MAGNIFICUM, aliud MEDIOCRE, aliud TENUE dicendi genus (*); cui totidem opponuntur dicendi formae vitioſae, ſtilus videlicet FRIGIDUS vel TUMIDUS, INCONSTANS vel INAEQUALIS, ac denique SICCUS (**). Multa de his praecipiunt rhetores, ſed, quibus perlectis, vix capies horum characterum differentiam (***). Operam ergo dabimus, ut, quoad fieri poterit, dilucidiſſime & hanc doctrinam explicemus.

(*) Ita plerique rhetores, & ipſe etiam CICERO, *Orat. ad Brutum lib. I.* & e poetis etiam AVSONIVS *in Gripho:*

Trinum dicendi genus eſt, SUBLIME,
MODESTVM,
Et TENVI *filo*.

Nec rei natura repugnat. Quidquid etiam pulcrum videtur, aut *grande*, aut *mediocre*, aut *tenue* eſt. DEMETR. PHAL. tamen *de eloqut.* 36. paullo aliter init rationem, quatuorque ponit dicendi genera, quorum primum vocat ἰσχνὸν, ſive *tenue*, alterum μεγαλοπρεπὲς, ſive *magnificum*, tertium γλαφυρὸν, ſive *ornatum*, & ultimum denique δεινὸν, ſive *grave*. Sed & EMPORIVS *de ethopoeja* hanc & ſuperiorem diviſionem confundit, dum

Digitized by Google

dum ſcribit: *Tres figurae*, VASTA, HVMILIS, TEMPERATA, quos *characteres Graeci vocant* ASIATICVM, ATTICVM, RHODIVM. Ex quo patet, ipſis olim rhetoribus parum inter ſe conveniſſe. Sed quum oratio magnifica etiam gravis atque ornata; ornata vero etiam magnifica eſſe poſſit, primam diviſionem huic alteri merito praeferimus.

(**) Vid. GELL. *Noct. Attic. VII.* 14.

(***) Quam parum veteres rhetores hanc ſtili differentiam ipſi videantur intellexiſſe, vel ex iis adparet; quae DEMETR. PHALEREUS de his characteribus, & DIONYSIUS LONGINUS de ſtilo ſublimi diſſerunt. Ille eam demum orationem putat magnificam, quae habeat numeros accurate dimenſos, membra prolixiora, dictionem circumductam, verba aſperiora, figuras ſonoras, vocales concurrentes, ſententias graves. Sed quis haec omnia ſtilum magnificum efficere dixerit? Paullo melior DIONYSIUS LONGINUS: ſed ita, ut nec ipſe omnia exhaurire videatur. Verum quidem eſt, ex praeceptis rhetorum & exemplo optimorum poetarum Jovis imperantis orationem brevem & concitatam eſſe debere, talemque brevitatem ſummis perſonis digniſſimam eſſe, ceu elegantibus teſtimoniis atque exemplis oſtendit v. c. PETR. BVRMANNUS *ad V. ler. Flacc. Argonaut. lib. IV. v.* 78. Sed aliud eſt genus dicendi breve, & concitatum, aliud ſublime. Breve eſt illud VIRGILII *Aen. IV. v.* 237.

Naviget, haec ſumma eſt, hinc noſtri nuntius eſto. Sed nihil ego hic ſublime aut magnificum video.

(Non ſcripturus illa fuerat de DEMETRIO PHALEREO (quisquis ille ſit) atque LONGINO vir magnus (ſed cum iſta commentaretur, quae poſtea abiecit, juvenis, & a praeſidiis, quae lectione comparantur, imparatus). Non igitur ſcripturus illa fuerat, ſi aureolos libellos legiſſet, quos *coticulas ingeniorum*, tum qua poliantur, tum qua explorentur, vere dixeris. Brevis eſt DEMETRII libellus, miſere truncatus LONGINI: ſed quae ſuperſunt magiſtrum referunt praeſtantiſſimum. Aequi ſimus erga hos, ut erga alios artifices. Uni pictori, uni muſico, de arte ſua plus creditur, quam mille imperitis, qui ſe quoque aures & oculos habere, clamitare poſſunt. Apelles Alexandro, & Megabyzo Zeuxis imponunt ſilentium. Caeterum quidquid boni in hoc argumento vel auctor noſter, vel recentiorum quisquam dixit, illud acceptum referri debet his, quos laudamus, & multo plura, quae praetermiſit, recte ille quidem, tanquam ſubtiliora, quam quae tironibus proponi, ut nunc res ſunt, debeant: ſed male, quod contemſit. Conf. quae ad §. 37. diximus. Illud unum lubet addere ipſius LONGINI c. 6. Ἡ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστὶ πείρας τελευταῖον ἐπιγέννημα, ubi longi uſus & multorum experimentorum ultimum ait eſſe fructum & florem illam de oratione dextre iudicandi facultatem. G.)

XLIV. TENUEM ergo, ut ab hoc ordiamur, illum vocamus ſtilum, qui Latinus quidem & concinnus, ſed minime ornatus eſt (*). Nuda ergo haec oratio eſt, recta, & venuſta, omni ornatu orationis tamquam veſte detracta. Contra, ſi vel Latinitas parum pura, vel oratio parum concinna ſit, nec ſententiae quidem admodum graves ſubſint: naſcitur inde genus dicendi SICCUM (**).

Stilus tenuis, eique oppoſitus ſiccus.

(*) Talis eſt ſtilus PHAEDRI, C. JULII CAESARIS, nonnumquam etiam CICERONIS, in epiſtolis ad diverſos. Sic & SUETONIUS raro ultra ſtilum tenuem adſurgit. Ait hic *Jul.* 1. *Julius Caeſar divus annum agens ſextum decimum patrem amiſit, ſequentibusque flamen dialis deſtinatus, dimiſſa Coſſutia, quae familiae equeſtri, ſed admodum dives, praetextato deſponſata fuerat; Corneliam, Cinnae, quater conſulis, filiam duxit uxorem, ex qua illi mox Julia nata eſt.* Omnia hic Latina ſunt & concinna: ſed nullum vides ornamentum, nihil quod ingenium prodat. Atque ita fere ſemper humi ſerpit (certe pedibus incedit, cum privatam fere vitam ſibi ſcribendam ſumſerit, G.) SUETONIUS. At tenue ta-

tamen dicendi genus CAESARI tribuendum eſſe negat vir celeberrimus, IO. GUIL. BERGERUS *de naturali pulcritud orat. p.* 64. Sed id fortaſſis de eius orationibus olim verum fuerit. Quod enim ad commentarios de bello civili & Gallico attinet, quos ſuperſtites eſſe voluit fortuna, de iis iam recte indicavit Brutus apud CICER. *in Bruto cap.* 75. *Atque etiam commentarios quosdam ſcripſit rerum ſuarum, valde quidem, inquam, probandos. Nudi enim ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis, tamquam veſte, detracto.* Quae ſane non eſt niſi tenuis orationis deſcriptio. (Regeret Ill. BERGERUS, poſſe corpus nudum eſſe, & tamen non tenue aut *ſuccum*, ſed *habitius, ſolidum & ſucci plenum*, quale eſt apud Terentium. G.)

(**) Non opus eſt exemplis. Plura quotidie prela typographorum fatigant ſcripta quovis pumice ſicciora. Modo enim Latinitas iis deeſt, modo concinnitas; modo ſententiae tam abſonae ſunt, ut ſine indignatione legi vix poſſint.

Stilus mediocris, eique oppoſitus inaequalis.

XLV. MEDIOCRE dicendi genus adpellamus, quod & concinnum, & praeterea ornatum eſt (*). In quo ſi quis ſibi parum conſtans, puris impura; concinnis diſſoluta, ornatioribus incomta miſceat: naſcitur inde ſtilus INCONSTANS vel INAEQUALIS, quo vix ullus poterit reperiri abſurdior (**).

(*) Dabimus exemplum mediocris ſtili ex PETRONII *Satirico cap.* 3. *Adoleſcens, quoniam ſermonem habes* NON PUBLICI SAPORIS, *& , quod rariſſimum eſt, amas bonam mentem, non fraudabo te arte ſecreta. Minimum in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent* CUM INSANIENTIBUS FURERE. *Nam niſi dixerint, quod adoleſcentuli probent, ut ait Cicero, ſoli in ſcholis relinquentur: ſicuti* FICTI ADULATORES, *quum coenas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratiſſimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, niſi quaſdam* INSIDIAS *auribus fecerint:) ſic eloquentiae Magiſter, niſi, tamquam* PISCATOR, EAM *impoſuerit hamis* ESCAM, *quam ſcierit adpetituros eſſe piſciculos, ſine ſpe praedae moratur in ſcopulo.* Et *cap.* 4. *Quid ergo eſt? parentes objurgatione digni ſunt, qui nolunt liberos ſuos* SEVERA LEGE *proficere. Primum enim, ſicut omnia,* SPES *quoque ſuas* AMBITIONI *donant: deinde, quum ad* VOTA *properant,* CRUDA *adhuc* STVDIA *in forum* PROPELLVNT, *& eloquentiam, qua nihil eſſe majus confitentur,* PVERIS *induunt adhuc naſcentibus.* Haec PETRONIUS. Vides, omnia non ſolum Latina & concinna, verum etiam ornatiſſima eſſe. Si enim tot elegantes translationes, tot praeclara epitheta, tot inſignes imagines ac ſimilitudines, aliaque, quae litteris majuſculis expreſſimus, conſideraveris, non negabis, totam orationem terſam eſſe atque ornatiſſimam.

(**) Solet hoc illis contingere, qui hanc vel illam dictionem elegantiorem, aut integras etiam ſententias ornatiores bonis auctoribus ſublegunt, atque huic purpurae deinde ſuas adtexunt lacinias. Sic enim fit, quod ait HORATIUS *A. P.* 22. *Amphora coepit Inſtitui, currente rota cur urceus exit?* Exempla paſſim proſtant. (Praeſertim apud imitatores, qui illud imitari putant, cum centones ſuunt ex pannis diverſi generis. G.)

Stilus magnificus.

XLVI. MAGNIFICAM denique orationem non ſolum Latinam, concinnam, & ornatam, verum etiam ſublimem eſſe decet. Sublimis vero fit oratio, ſi & verba ſelectiora (*), & ſententiae graves atque acutae (**), & figurae denique adfectibus ciendis idoneae (***), frequentius adhibeantur.

(*) Sublime ergo tum in *verbis* quaero, tum in *ſententiis*, tum in *figuris*. Fatendum equidem eſt, altitudinem illam, quam LONGINUS ὕψος adpellitat, mag'is in ipſis ſententiis grandibus, quam verbis, ſitam eſſe: BERGER. *de nat.*

nat. pulcr. orat. p. 347. Sed ideo non exiſtimandum eſt, verbis nihil magnificentiae ineſſe. Obſervat ſane hoc dicendi magiſter optimus, QUINCTILIAN. *Inſtit. orat. lib. IX. cap.* 4. *Nam quis dubitet, alia lenius, alia concitatius, alia ſublimius, alia pugnacius alia gravius eſſe dicenda? Gravibus, ſublimibus, ornatis, longas magis ſyllabas convenire? ita, ut lenia ſpacium,* SUBLIMIA *& ornata* CLARITATEM *quoque vocum poſcant potius, quam his contraria?* Ad ſublimitatem aliquid conferunt I. *Verba prolixiora*, maxime *decompoſita*, dummodò non ſint poetica & dithyrambica, Sic ſtilo ſublimi aptiora ſunt *allevamentum*, quam ſolatium, *effeminatus* quam *muliebris*, *contumaciſſimus*, quam *contumax*. *II. Verba ἐμφατικώτερα*. Sic pro *deſperatio inceſſit animos*, ſublimius dixit BUCHNERUS: *deſperatio* LYMPHAVIT *animos & veluti furiis quibusdam* INSTINXIT. III. *Verba a rebus grandibus translata*; BUCHNER. *orat. paneg. III. p.* 62. *neque ignoras*, PROVIDENTISSIME PRINCIPUM, *quae inimici fati* TRUCULENTIA, *quae impotentis* TVRBINIS *vis incubuerit adhuc, quantumque malorum invexerit nobis contumaciſſimus belli* FVROR. *Ergo quum jam redire vobiſcum in gratiam iratum videatur numen, quum* EVANESCERE *incipiant* NVBES, *quae paullo ante tot triſtitia circum* FVLMINA *ejaculabantur, tranquilliorque* FVLGERE SERENITAS, cet. ſublimia haec omnia ac magnifica, quia translata a rebus grandibus. Porro huc pertinent IV. *Epitheta ἐμφατικὰ καὶ αὐξητικά*, qualia in ſuperiore BVCHNER. loco ſunt *inimici fati truculentia*, *impotentis turbinis vis*, *contumaciſſimus belli furor*, *tranquillior ſerenitas*, *vagata late ruina*, *cet.*

(**) Non verba ſolum ſublimem efficiunt orationem, ſed maxime etiam ſententiae: Eas eſſe oportet I. *acutas*: Recte DEMETR. PHALER. *n. LXXVII.* obſervat, extra conſuetudinem eſſe debere orationem magnificam. Ἡ γὰρ κυρία, καὶ συνήθης σαφὴς μὲν ἀεί, τῇ δὲ καὶ εὐκαταφρόνητος. *Propria enim, & ex conſuetudine loquutio plana quidem ſemper erit, ſed de cauſſa etiam abjecta*. Jam vero maxime extra conſuetudinem ſunt ſententiae acutae, atque hinc magnifico characteri convenientiſſimae. Regnat in eo genere PLINIVS in *Panegyrico*. Nos jam pauca exempli loco adducemus ex capite 19. *Eſt haec natura ſideribus, ut parva & exilia validiorum exortus obſcuret: ſimiliter imperatoris adventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, ſed ſine ullius deminutione major: eamdem auctoritatem praeſente te quisque, quam abſente, retinebat: quin etiam plerisque ex eo reverentia acceſſerat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde ſummis atque infimis carus, ſic imperatorem commilitonemque miſcueras, ut ſtudium omnium laboremque, & tamquam exactor intenderes, & tamquam particeps ſociusque relevares. Felices illos, quorum fides & induſtria non per internuntios & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probantur! Conſequuti ſunt, ut abſens quoque de abſentibus nemini magis, quam tibi, crederes.* Nulla hic periodus, quam non acumen commendet. Eodem pertinent. II. *ſententiae graves* de rebus divinis, civilibus, naturalibus, quae ipſae per ſe grande quid & magnificum prae ſe ferunt. Quam gravis v. c. eſt illa ſententia PLINII *Paneg. cap.* 45. §. 5. *Flexibiles quamcumque in partem ducimur a principe, atque, ut ita dicam, ſequaces ſumus. Huic enim cari, huic probati eſſe cupimus: quod fruſtra ſperaverint diſſimiles; eoque obſequii continuatione pervenimus, ut prope omnes homines unius moribus vivamus.* Et interiectis quibusdam: *nam vita principis cenſura eſt, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus eſt, quam exemplo.* Ejuſmodi loci communes dici non poteſt, quantam ſublimitatem concilient orationi. Eodem pertinent III, *ſimilitudines a rebus grandibus petitae, exempla heroica, teſtimonia atque apophthegmata virorum maximorum*. Sic quando BVCHNERVS *orat. paneg. IV. p.* 97. tractat locum communem de ſalute principis, qua communis omnium ſalus continetur: primo adſert exemplum Auguſti, cui Puteolos praetervehenti nautae acclamarint: *per illum ſe vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui*. Deinde ſimilitudinem addit, petitam a divina providentia, quae omnia foveat ac tueatur per univerſum orbem. Utraque amplificatio

grandis ac ſublimis eſt.

(***) Grandem orationem reddunt ſchemata, cum omnia, tum ea cumprimis, quae vel ſplendorem concilient orationi, vel ad adfectus excitandos ſunt comparata. Talia ſunt *interrogatio*, Συμπλοκὴ, *exclamatio*, *apoſtrophe*, *proſopopoeia*, *ſermocinatio*, *cet.* quamvis in his quoque tenendus ſit modus, ne in *parenthyrſum* evadat ſublimitas.

(Hic ſumi in manus debet *oratio pro Lege Manilia*, *poſt reditum ad Quirites*, *pro M. Marcello*, aut ſimilis, &, quae hic praecepta ſunt obſervata a TVLLIO eſſe, oſtendi. G.)

Eique oppoſitus frigidus.

XLVII. Sublimi charactеri opponitur FRIGIDUS. Frigus vero oboritur, quoties quis vel de rebus exilibus grandi ac phalerato orationis genere diſſerit (*), vel ineptis hyperbolis (**), acuminibuſque parum argutis (***), vel epithetis denique abſurdis (****) utitur.

(*) Commune id vitium fuit auctoribus ſequioris aevi. Stilum ſublimem adfectarunt CASSIODORVS, SIDONIVS APOLLINARIS, SYMMACHVS, etiamſi de rebus exilibus diſſererent. E partibus maxime frigidus videtur TERTVLLIANUS, in primis in libello *de pallio*. Tam tenuem enim cauſſam acturus, tantis incedit cothurnis, ut in Philippum invectus DEMOSTHENES non gravius ſublimiuſque loqui potuiſſet. (Frigus eſſet, ſi ſerio ſcripſiſſet: ſed Satira eſt, ut JVLIANI MISOPOGON. V. ad §. 54. extr. G.) Conf. SAM. WERENFELS *diatribe de Meteoris Orationis, & de Logomachiis Eruditorum.*

(**) DEMETR. PHAL. *n. CXV. p.* 72. Ἐκ γὰρ τοῦ ὑπερβεβλημένου τῆς διανοίας καὶ ἀδυνάτου ἡ ψυχρότης. *Ex eo enim, quod ſuperat modum in ſententia, quodque item effici non poteſt, exoritur frigus.* Ipſe DEMETRIVS exemplum adducit locum auctoris neſcio cujus, qui lapidem deſcripturus, a Cyclope in navem Ulyſſis projectum: φερομένου, inquit, τοῦ λίθου αἶγες ἐνέμοντο ἐς αὐτῷ, *quum lapis ferretur, caprae in ipſo paſcebant*. Nihil eſt hac hyperbole frigidius. Talia etiam haud rara apud FLORVM. Jam ſupra frigidam ejuſmodi ὑπερβολὴν de navibus M. Antonii adducere me memini. Jam aliam addo ex *lib. II. cap.* 17. *Decimus Brutus aliquanto latius Celticos Luſitanoſque, & omnes Gallaeciae populos, formidatumque militibus flumen oblivionis, peragratoque victor oceani litore non prius ſigna convertit, quam cadentem in maria ſolem, obrutumque aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu & horrore deprehendit.* Quis haec legens non mera ſibi prodigia narrari putet? Et tamen nihil in Hiſpania vidit Romanus miles, tantis ampullis dignum. Cur enim formidaſſent Limaeum fluvium? cur ſine horrore non adſpexiſſent ſolem occidentem? Nihil ergo hac Flori hyperbole frigidius. Eleganter QUINCTILIAN. *Inſt. orat. lib. VIII. cap. 6. Hujus quoque rei*, (hyperboles), *ſervetur menſura quaedam. Quamvis enim eſt omnis hyperbole ultra fidem: non tamen eſſe debet ultra modum: nec alia via magis in κακοζηλίαν itur. Piget referre plurima hinc orta vitia, quum praeſertim minime ſint ignota & obſcura. Monere ſatis eſt, mentiri hyperbolen, nec ita, ut mendacio fallere velit. Quo magis intuendum eſt, quouſque deceat extollere, quod nobis non creditur. Pervenit haec res frequentiſſime ad riſum: qui ſi aptus eſt, urbanitatis: ſin aliter* STVLTITIAE *nomen adſequitur.*

(***) Talia ſunt frigida illa acumina, quae Thraſoni ſuo tribuit TERENT. *Eunuch. III, 1. v. 22. Illi invidere miſere: verum unus tamen impenſe, elephantis quem Indicis praefecerat. Is, ubi moleſtus magis eſt; quaeſo, inquam, Strato, eone es ferox, quia habes imperium in belluas?* GNATHO, *pulcre mehercle dictum & ſapienter, papae! jugularas hominem. Quid ille?* THRASO, *Mutus illico.* GN. *quidni eſſet?* TH. *quid illud, Gnatho? quo pacto Rhodium tetigerim in convivio, numquid tibi dixi?* GN. *numquam: ſed narro obſecro.* TH. *una in convivio erat hic, quem dico, Rhodius adoleſcentulus. Forte habui ſcortum: coepit ad id adludere, & me irridere. Quid agis, inquam, homo impudens? Lepus tute es, & pulpamentum*

quae-

quatris. GN. *Ha, ha, he!* TH. *quid eſt?* GN. *facete, lepide, laute: nihil ſupra. Tuumne, obſecro te, hoc dictum erat? Vetus credidi.* TH. *audieras?* GN. *ſaepe; & fertur in primis.* TH. *meum eſt.* Quid quaeſo frigidius eſt hiſce Thraſonis acuminibus? Haec ſi frequententur, oratio profecto ipſa hieme Gallica fiet frigidior.

(****) *Epitheta* quoque ut ornant, ita & frigidiſſimam reddunt orationem. Illud fit, ſi loco & cum delectu; hoc, ſi confertim & promiſcue adhibeantur. Loco & cum delectu adhibentur, I. *Si aliquid efficiunt*, ut ait QUINCTIL. *Inſt. orat. VIII*, 6. id eſt, ſi ſine illis, quod dicitur, minus eſſet. CIC. *Catil. I*, 1. *Quem ad finem ſeſe effrenata jactabit audacia?* Deme epitheton, inermis ac veluti imbellis erit oratio. II. Si adponuntur *diſcretionis* cauſſa v.c. *fortuna ſecunda, adverſa.* III. Si rei cuidam ſint propria. e. g. *alma Ceres, pius Aeneas, auguſtiſſimus imperator*. Alia ſunt epitheta, quae propria vocat QUINCTIL. *lib. VIII. Inſt. orat. cap.* 2. veluti *dulce muſtum*, & *cum dentibus albis*, de quibus recte V. C BURMANNUS *ad Quinctilian. p.* 673. *Talia epitheta, adfinia ipſi rei & propria ſaepe apud poetas occurrunt, ut* demens furor, taciturna ſilentia, pavidus metus, moeſtus dolor: *antiquiores magis adhuc in his laſcivierunt, ut Lucretius dixit* ſonitum ſonantem. *& Ariſtophanes* βιὸν βιωτόν. *Sed in his omnibus acri opus eſt judicio, nec extra carmen facile uſurpandum, ne* INEPTI *videamur.* At nos propria vocamus epitheta, quae rei, tamquam cognomina quaedam tribui ſolent, & de quibus idem QUINCTIL. *ibid. Interim autem, quae ſunt in quoquo genere praecipua, proprii locum accipiunt, ut Fabius inter plures imperatorias virtutes cunctator eſt adpellatus.* IV. Si *ornatus & deſcriptionis* cauſſa adhibeantur. Sic CICER. *de ſenect. cap.* 15. *herbeſcentem ſegetum viriditatem* dixit. Mirus in his epithetis artifex eſt PETRONIUS. V. Si rem, de qua loquimur, *deminuant* e.g. PETRON. *Satir. cap.* 2. *Nondum* UMBRATICUS *doctor ingina deleverat, & cap.* 7. *Delectata illa urbanitate tam* STVLTA. TERENT. *prolog. in Andr. v.*20. *Quorum aemulari exoptat negligentiam potius, quam iſtorum* OBSCURAM *diligentiam.* Sic adhibita epitheta in laude ponuntur. At frigidam ea reddent orationem, I. ſi ſint *poetica, dithyrambica, ſeſquipedalia.* Talia ſunt illa PACVVII, LUCILII, LABERII *ludificabile cor, monſtrificabile facinus, repandiroſtrum incurvicervicum pecus, avis pietaticultrix, gracilipes, crotaliſtria.* II. Si ſint *otioſa*, vel ut ARISTOTELES vocat ἀχ... V. C. *album lac, ſudor humidus.* Conf. DEMETR. PHAL. *de eloquut. n. LXVI.* III. Si ſint *crebra* ac *denſa.* Ineptit in his APVLEIVS, qui vix ſubſtantivum ſine epitheto audet ponere. Quam frigida illa *de aſin. aur. III. Commodum punicantibus phaleris aurora roſeum quatiens lacertum, coelum inequitabat.* Conf. de epithetorum uſu BUCHNER. *de commut. ratione dicendi. I*, 13, *p.* 214. *ſequ.*

XLVIII. De uſu horum characterum ſola notanda eſt regula DEMETRII PHALEREI *de eloquut: num.* CXX. τὸ δὲ πρέπον ἐν παντὶ πράγματι φυλακτέον τοῦτο, προσφόρως ἑρμηνευτέον τὰ μὲν μικρὰ μικρῶς, τὰ δὲ μεγάλα μεγάλως. *Decorum in omni re ſervandum eſt, hoc eſt, apte & accommodate ipſis ſingulae res ſunt verbis exponendae, exiles exiliter, & amplae ample* (*). Horum uſus.

(*) *Tenuis* ergo ſtilus locum habet in colloquiis, epiſtolis ad familiares, in ſcriptis didacticis, in hiſtoriis minus pragmaticis: *mediocris* in epiſtolis elaboratioribus, declamationibus ſcholaſticis, dialogis elaboratioribus, ſatiris, & hiſtoriis paullo majoris momenti: *ſublimis* denique in panegyricis, hiſtoriis pragmaticis, & ſi quando principi adfingitur oratio. Praecipue opera danda, ut ne diverſos dicendi characteres temere atque imprudenter miſceamus. Ex inſtituto hoc praeceptum illuſtrat QUINCTILIAN. *Inſt. orat. lib. XI. c.* 1.

(De quibuſdam paullo mihi aliter videri, fidei meae non eſt diſſimulare. V. G. Quo magis eſt hiſtoria pragmatica, id eſt, rebus, conſiliis, cauſſis eventuum interdum parvis & tantum non contemtibilibus, explicandis intenta; tanto magis

gis tenuem illi ſtilum convenire, arbitror. Principis orationi nihil minus quam oratorium illum ornatum, qui ad ſublimem characterem ante relatus eſt, convenire puto: ſed tum demum vere ſublimem eſſe principis orationem, ſi quam ſimpliciſſimis verbis res maximas enunciet, ſimilemque adeo, in ſuo genere, illi ſublimitati, quam, LONGINO auctore, Deo Moſes tribuit in principio Geneſeos. Denique in eadem oratione, pro conditione argumenti, charactera nunc hunc nunc alium adhiberi non poſſe tantum, ſed debere, exiſtimo. G.)

Tertia diviſio ſtili. XLIX. Omnes hae ſtili differentiae ad formam potius illius, quam ad materiam, pertinent. † Si vero hanc conſideres: ſex habebis dicendi formas vel ideas, PERSPICUAM, GRANDEM, PULCRAM, MORATAM, CONCITATAM, & eam, quam DICENDI VIM adpellitare ſolent (*).

† (Illud ſemper tenendum, non eſſe ſeparanda a rebus verba, ſed haec illis ſemper attemperanda: intelligi non poſſe virtutem verborum aliam, niſi in quantum res, quas volumus, & qua parte & modo opus eſt, repraeſentant. Id quod etiam ad utramque hanc diviſionem referendum eſt. G.)

(*) Non hi ſunt dicendi characteres, ſed certae priorum characterum adfectiones vel virtutes, quae quam maxime ornant orationem. Singularis de illis exſtat tractatus HERMOGENIS περὶ ἰδεῶν, ſive *de Ideis*, editus Graece & Latine a CASP. LAURENTIO, *Genevae* MDCXIX. 8. quem nemo praeclarius illuſtravit JO. STURMIO *libris quatuor de univerſa ratione elocutionis rhetoricae*, editis *Argent.* MDLXXVI. 8.

Stilus perſpicuus & obſcurus. L. Prima dicendi idea eſt ΣΑΦΗΝΕΙΑ vel PERSPICUITAS, de qua multa ſubtiliter diſputat HERMOGENES (*). Nos breviter dicimus, perſpicuam fieri orationem vel verbis (**), vel eorumdem ordine & compoſitione (***), vel ipſa argumentorum diſpoſitione (****). In quibus ſi peccatur, naſcitur inde genus dicendi OBSCURUM, tanto diligentius fugiendum, quanto magis illud orationis repugnat (*****).

(*) In ſingulis Ideis HERMOGENES diſtincte conſiderat *ſententiam*, *methodum*, *dictionem*, *figuram*, *membra*, *compoſitionem*, *clauſulam & numerum*, ſed ita, ut ipſe, quid ſibi velit, non ſatis intellexiſſe videatur. (Videnda & huc transferenda, quae ad §. 43. pro DEMETRIO & LONGINO diſputavimus. Intellexit profecto HERMOGENEM & illuſtravit VOSSIVS, intelligit, quiſquis & linguae peritiam & ingenium non obtuſum, & attentionem ad illum attulerit. V. BERGERUS *de Natur. Pulchritud. orat.* p. 708, b & p. 713, ubi alios quoque laudat, qui magni eum fecere. G.) Non praeter rem eum veteres adpellarunt ξυστῆρα, *ſcalptorem*, *quod docuerit dictionem ſcalpello quaſi deradere*; SYNES. *Dion. p.* 47. Sed non ſolus HERMOGENES tam multa praecepta accumulat. Jam pridem enim obſervavit AUCT. AD HERENN. I, 1. *rhetores Graecos, ne parum multa ſciſſe viderentur, ea conquiſiviſſe, quae nihil attinebat, ut ars difficilior cognitu videretur.* Quae quum ita ſint, dabimus operam, ut, miſſis ſubtilitatibus, in quonam conſiſtat unumquodque dicendi genus, dilucidius oſtendamus.

(**) Orationem ergo perſpicuam reddunt I. *verba propria* aut certe *non longe tranſlata*. Unde Epicuri oratio facilis intellectu fuit, quia maxime is ſtuduit proprietati verborum, LAERT. X, 13. GASSEND. *de vita & morib. Epicuri VIII*, 7 Sic perſpicua etiam ſunt illa TERENT. *Andr. I*, 2, 25. *Si ſenſero, hodie quidquam in his te nuptiis fallaciae conari, quo fiant minus; aut, velle in ea re oſtendere, quam ſis callidus: verberibus caeſum, te in piſtrinum, Dave, dedam uſque ad necem, ea lege atque omine, ut, ſi inde te exemerim, ego pro te* mo-

molam. Omnia enim verbis propriis eloquutus eſt ſenex. Perſpicua etiam eſt oratio II. *verbis notis* vulgoque *receptis* compoſita. Ergo obſcura erunt verba *obſoleta*, *peregrina*, noviter *inventa*. Sic PLAUTI dictio nonnumquam obſcurior, quia utitur verbis obſoletis, aut noviter inventis, e. g. *aſſiduus* pro divite, *Amphitr. I*, 1. v. 14. et *ocellare*, pro verberare *ibid.* v. 28. obſoleta ſunt. Nova contra: *pugnos edere* pro pugnis accipi, *Vulcanum in cornu concluſum tenere*, pro *laternam gerere*. Utraque ideo paullo ſunt obſcuriora. Nec multo clariores ſunt *loquutiones*, quibus ad *fabulas obſcuriores* aut hiſtorias ſecretiores alluditur. Ait PERSIUS *Sat. I*, *v.* 2. *ſeqq.*

Quis leges haec? min' tu iſtud ais? nemo hercule, nemo?
Vel duo, vel nemo. Turpe & miſerabile, quare?
Ne mihi Polydamas & Troiades Labeonem
Praetulerint?

Obſcura haec. Quis enim Polydamus? qui Trojades? quis Labeo? Cornutus, vetus Scholiaſtes, per Polydamanta intelligit Neronem, quod ſaepius nupſerit, per Trojades Romanos, per Labeonem malum Homeri interpretem. Sed niſi Cornutum haberemus Oedipum, hoc quidem aenigma ignoraremus. (Quid? quod non credit illi, niſi de LABEONE, CASAUBONUS, & *Polydamantem* intelligit Homerica allegoria Catonem aliquem ipſamque adeo virtutem: *Trojadas* autem, feminina adpellatione, vulgus Romanorum deliciis fractum atque effeminatum. G.)

(***) Perſpicua porro eſt oratio III. in qua ordo verborum non nimis eſt perturbatus. Hinc paullo obſcuriores ſunt odae HORATII, quia, Lyricorum more, verba confuſius collocat, e. g.

Phoebus, volentem praelia, me, loqui,
Victas & urbes, increpuit, lyra.

Si dixiſſet: *Phoebus me praelia victasque urbes lyra volentem loqui, graviter increpuit*, nihil obſcuritatis habuiſſet oratio. Porro perſpicuitatem gignit IV. *membrorum brevitas*. Unde denuo ſequitur, ut tanto obſcuriores ſint periodi, quanto prolixioribus membris conſtant. Hinc perſpicua eſt illa periodus PLINII *lib. V. epiſt.* 16. *Ut enim crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit: ſic recens animi dolor conſolationes reiicit ac refugit, mox deſiderat, & clementer admotis adquieſcit*. Si prolixiora eſſent membra, facile caligo offunderetur orationi. (Sed multa addi poſſe ſalva perſpicuitate, experimento declarare facile eſt. Multitudo verborum, & notionum adeo, non parit per ſe obſcuritatem, ſed tum demum, ubi vel ſine ſenſu eſt, vel male diſpoſita: ſine ſenſu autem ea quoque ſunt verba, quae nihil novae ſententiae his quae jam expreſſa ſunt, adiiciunt. G.) In primis id contingit, ſi *parentheſes*, vel crebriores, vel paullo prolixiores interſerantur. Obſervat hoc & Fabius *lib. VIII. Inſt. orat. cap.* 2. *Etiam Interjectione, (qua & oratores, & hiſtorici frequenter utuntur, ut medio ſermone aliquem inſerant ſenſum, impediri ſolet intellectus, niſi, quod interponitur, breve eſt. Nam Virgilius illo loco, quo pullum equinum deſcribit, quum dixiſſet.*

Nec vanos horret ſtrepitus,

compluribus inſertis, alia figura quinto demum verſu redit,

Tum ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit.

Sic obſcurior eſt PLAUTI narratio in *prologo Captiv.* ob prolixiores parentheſes:

Seni huic fuerunt filii nati duo:
Alterum quadrimum puerum ſervus ſurripuit,
Eumque hinc profugiens vendidit in Alide
Patri hujuſce. Jam hoc tenetis? optimum eſt.
(Negat hercle ille ultimus: accedito:
Si non ubi ſedeas, locus eſt, eſt, ubi ambules.
Quando hiſtrionem cogis mendicarier:
Ego me tua cauſſa (ne erres) non rupturus ſum.
Vos, qui poteſtis ope veſtra cenſerier,
Accipite reliquum; alieno uti nihil moror.)
Fugitivus ille, ut dixeram ante, hujus patri
Domo quem profugiens dominum abſtulerat, vendidit.

(Nihil hic obſcuri. Modo id teneamus, quae parentheſi incluſa ſunt ea eſſe expo-

poſtulationem actoris cum ſpectatore aliquo remoto, qui ad quaeſtionem *Jam hoc tenetis?* renuerat. Verba, *qui poteſtis ope veſtra cenſerier*, reſpiciunt ad Senatores, equites, divites, qui loca ſibi redimebant in ſpectaculis. G.) Quamvis vero breviora membra dilucidam reddant orationem: ſaepe tamen etiam V. ex membris juſtae magnitudinis perſpicuitas eidem accedit. Saepe enim fit, quod ait HORATIUS *de art. poetic. v.* 25.

> Dum *brevis eſſe laboro*,
> *Obſcurus fio*.

Sic obſcuriſſima ſunt illa PERSII *Sat. I. v.* 8. *ſeq.*

> *Nam Romae eſt quis non? ah, ſi fas dicere, ſed fas*
> *Tunc, quum ad canitiem, & noſtrum illud vivere triſte*
> *Adſpexi, & nucibus facimus quaecumque relictis,*
> *Cum ſapimus patruos: tunc, tunc.*
> *Ignoſcite, nolo:*
> *Quid faciam? ſed ſum petulanti ſplene cachinno.*

Membra enim juſto breviora ſunt, & meras paene hic reperimus *ἀποσιωπήσεις*. Senſus eſt; *nam Romae eſt quis non*, ſcilicet rudis & imperitus? (corrupti judicii G.) *Ah ſi fas dicere? ſed fas* omnino eſt dicere, etiam tunc, *tunc quum ad canitiem* ſenum ſcilicet poetarum, *& noſtrum illud vivere triſte*, vel vitam triſtem, *adſpexi, & quaecumque facimus nucibus* puerilibus *relictis quum ſapimus patruos*, id eſt, veram ſeveritatem prae nobis ferimus, Nam & *tunc, tunc* ſumus rudes & imperiti. (Brevius, cum reſpicio quid agamus parui, magni, a pueris ad ſenectutem uſque, tunc lubet ſatiram ſcribere. G.) *Ignoſcite* haec dicenti. Reſpondent, *nolo*. *Quid faciam* ergo? Num ideo omittam ſatiram ſcribere? *ſed ſum petulanti ſplene cachinno*. Id eſt natura ad ſatiram factus. En, quantam caliginem membra nimis abrupta orationi offundunt?

(****) Si argumenta omnia ſine juſto ordine miſcentur, non poteſt ſane non oratio eſſe obſcura. Ergo VI. accuratior diſpoſitio multum ad perſpicuitatem facit. Sed cave tamen, ne, oratorum ſacrorum exemplo, membra quaevis in novas diviſiones, & has iterum in ſubdiviſiones, quas vocant, deducas. Non enim dividere hoc eſt, ſed in pulverem ſecare, adeoque ad perſpicuitatem hoc nihil facit. Breviter omnia haec de perſpicuitate praecepta conjungit QUINCTILIAN. *lib. VIII. cap.* 2. *Nobis prima ſit virtus perſpicuitas, propria verba, rectus ordo, non in longum dilata concluſio; nihil neque deſit, neque ſuperfluat. Ita ſermo & doctis probabilis, & planus imperitis erit. Haec eſt eloquendi obſervatio*.

(*****) Et tamen nonnulli ſtudio obſcurum ejuſmodi dicendi genus adfectarunt, & in his maxime TERTULLIANUS, & e poetis PERSIUS. QUINCTIL. *lib. VIII. Inſt. orat. c.* 2. *praeceptorem, qui diſcipulos ſuos omni ſtudio ad obſcure ſcribendum cohortatus eſt*, memorat, *qui non raro exclamavit:* TANTO MELIUS, IPSE NON INTELLIGO. Add. MARTIAL. *lib. X. Epigr.* 21. (Perſpicuitatem diſcamus a CICERONE, praeſertim ubi narrat, a CAESARE, ab OVIDIO: praelegamus & recitemus ſcripta noſtra. Redeamus ad ea poſt intervallum. G.)

Stilus gravis, aſper, vehemens, ſplendidus, circumductus.

LI. Secunda dicendi idea eſt *τὸ* ΜΕΓΕΘΟΣ, MAGNITUDO, ad quam orationem GRAVEM (*), ASPERAM (**) VEHEMENTEM (***), SPLENDIDAM (****), ac CIRCUMDUCTAM (*****) referre ſolent. De ſingulis dicendi formis nonnulla obſervabimus.

(*) GRAVE dicendi genus (*σεμνότητα* vocant rhetores), illud eſt, quod rebus divinis, moralibus aut civilibus harumque cauſſis accurate & prudenter diſſerit. Incomparabilis in hac dicendi forma eſt CORNELIUS TACITUS, qui, quoties de eventu aliquo agit, cauſſas & conſilia tam acute prodit, ut non tam hiſtoricum, quam rerum civilium magiſtrum legere tibi videaris, Exemplo eſſe poterunt paucae periodi ex *Annal. I*, 2 ubi dicturus, Auguſtum cuncta diſcordiis civilibus feſſa nomine Principis ſub imperium accepiſſe, cauſſas hu-

Digitized by Google

hujus converſionis reip. ita accurate explicat: *poſtquam, Bruto & Caſſio caeſis, nulla jam publica arma; Pompejus apud Siciliam oppreſſus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis quidem partibus, niſi Caeſar, dux reliquus: poſito triumviri nomine, conſulem ſe ferens, & tuendam plebem tribunicio jure contentus, ubi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, inſurgere paullatim, munia ſenatus, magiſtratuum, legum, in ſe trahere, nullo adverſante, quum ferociſſimi per acies aut proſcriptione cecidiſſent, ceteri nobilium, quando quis ſervitio promtior, opibus & honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti, tuta & praeſentia, quam vetera & periculoſa mallent. Neque provinciae illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto ſenatus populique imperio ob certamina potentium, & avaritiam magiſtratuum: invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, poſtremo pecunia turbabantur*: Quid, quaeſo, paucis hiſce periodis poſſit excogitari gravius? Tam accurate profecto omnes iſtius eventus cauſſae ex iſtorum temporum ſtatu reique publicae conditione, explicantur, ut juſtae diſſertationi ſufficerent materiam.

(**) ASPERUM dicendi genus Graecis vocatur τραχύτης, idque adhibetur in reprehendendis magnorum virorum (populi item & regnantibus G.) vitiis. Sic CICER. *Verrin.* 7. ſatis aſper eſt in reprehendenda nobilitate: *Hominum nobilium non fere quiſquam favet noſtrae induſtriae: nullis noſtris beneficiis benevolentiam illorum allicere poſſumus: quaſi natura & genere disjuncti ſunt, ita diſſident a nobis animo & voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos jam antea habueris offenſos, quam ullas inimicitias ſuſceperis.* (Aſperitatis magiſter optimus SALLUSTIVS in orationibus, quas Mario tribuit contra nobilitatem habitas. G.)

(***) Si qui paullo acerbius in minoribus dignationis perſonas invehitur, genus hoc dicendi vocatur Σφοδρότης, VEHEMENTIA. Verba in hac orationis forma ſunt aſperiora, nonnunquam etiam novata, figurae vehementiores, membra fere breviora. Talis idea in CICERONIS orationibus adverſus Catilinam, Piſonem, Vatinium & in Philippicis ubique elucet.

(****) Graecis vocatur Λαμπρότης, quando quis res a ſe ipſo vel aliis geſtas glorioſa & magnifica oratione collaudat. (Etiam cum de rebus divinis ac naturalibus, de virtute item, cum quadam magnificentia loquimur. G.) Qua in re tamen cavendum, ne Suffenus videaris. Nihil enim moleſtius eſt oſtentatione & jactantia. Maxime in defenſionibus virorum magnorum locum habet haec idea: Sic P. Scipio Africanus ab obtrectatoribus vocatus in judicium brevi, at ſplendida oratione cauſſam dixit: *Hoc die, Quirites, Hannibalem Poenum in Africa felici praelio vici, Carthaginem magna ſpirantem leges noſtras accipere coegi. Itaque quum hodie litibus & jurgiis ſuperſedere aequum ſit, ego extemplo hinc ſupplicatum ibo in Capitolium; Diisque gratias agam, quod mihi & hoc ipſo die & ſaepe alias rei publicae bene gerendae mentem facultatemque dederunt. Veſtrum quoque, quibus commodum eſt, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles cives habeatis.* LIV. *XXXVIII. extr.* Aeque ſplendida oratione ſua facta nonnunquam extollit CICERO, maxime in oratione *pro P. Sulla cap.* 9. & 11. ubi tam magnifice ſollertiam ſuam in opprimenda conjuratione Catilinaria collaudat, nihil ut poſſit hoc quidem loco reperiri ſplendidius. (Talia multa in orat. *pro Sextio, pro domo ſua, de Haruſpicum reſponſis.* G.)

(*****) Genus hoc dicendi EXAGGERATVM & CIRCVMDVCTVM, ſeu, ut HERMOGENES vocat, περιβεβλημένον καὶ περινενοημένον in eo conſiſtit, quod propoſitiones e variis fontibus amplificantur. Fontes ejusmodi, vel, ut rhetoribus vocantur, loci amplificationum ſunt I. *Genus*, quod ad illuſtrandam ſpeciem adſumi ſolet. E. g. MVRET. *orat. I. Cum omnes mihi ſingulari ac praecipua quadam laude digni videntur, qui in adſequenda honeſtarum artium ſcientia operam & induſtriam ſuam collocant: tum ii praecipue, qui veluti majore quodam numinis adflatu perculſi, ceteris omnibus poſthabitis, ad divinarum rerum intelligentiam omnes cogitationes ſuas atque omnia ſtudia contulerunt.* II. *Species*, quibus genus illuſtratur. e. g. CICER. *lib. IX. epiſt. ad diverſ.* 20. *Nam omnem* no-

noſtram de republica curam, *cogitationem de dicenda in ſenatu ſententia*, *commentationem cauſſarum abjecimus*, *& in Epicuri nos*, *adverſarii noſtri*, *caſtra conjecimus*. Dicere voluit, ſe publicis negotiis valedixiſſe. Haec in ſpecies diſtribuit, ſeque nec magiſtratus amplius petere, nec ſenatui intereſſe, nec in foro cauſſas agere, ait: III. *Definitio*, qua amplificatur definitum. Sic C. Aquilium a juris prudentia laudaturus, CICERO *pro A. Caec. cap.* 28. hanc ei juris conſulti definitionem accommodat: *quapropter hoc dicam*, *numquam ejus auctoritatem nimium valere*, *cujus prudentiam populus Romanus in cavendo*, *non in decipiendo perſpexerit*: *qui juris civilis rationem numquam ab aequitate ſejunxerit*: *qui tot annos ingenium*, *laborem*, *fidem ſuam populo Romano promtam expoſitamque praebuerit*: *qui ita juſtus & bonus vir eſt*, *cet.* Eodem pertinent IV. *Effectus*, V. *Adjuncta*: VI. *Cauſſae*, VII. *Oppoſita*, VIII. *Comparatio*, IX. *Teſtimonium*, de quibus aliiſque amplificandi fontibus accurate egit VAL. THILO *Rudim. Rhet. Part. II. cap.* 3. (Apparet has fere partes eſſe Chriae Aphthonianae, exercendas quidem omnes, ſed non temere in eundem locum congerendas: verum habendas in promtu, ut jam hac jam alia parte, jam pluribus utare. G.) Quod ſi itaque frequentius quis utatur ejuſmodi amplificationibus, naſcitur inde genus dicendi CIRCUMDUCTUM vel EXAGGERATUM: cui adſuetus, niſi ſibi caveat, facile in Aſiaticam illam loquacitatem incidet.

Stilus elegans, ſophiſticus, floridus. LII. Tertia dicendi forma eſt τὸ ΚΑΛΛΟΣ vel PVLCRITVDO, quam in ὡραϊσμὸν vel καλλωπισμὸν (*), ἀξίωμα vel dignitatem (**), & τὸ γλαφυρὸν ſeu floridus dicendi genus (***) diſpeſcere ſolent. Primum pulcritudinis genus in vitio ponitur (****): ſecundum (ut in omni oratione, ita etiam G.) in genere deliberativo, tertium (in primis G.) in demonſtrativo, laudem meretur.

Vid. J. G. BERGERI *de naturali pulcritudine orationis ad excelſam Longini diſciplinam illuſtri continentique C. Julii Caeſaris exemplo exacta liber commentarius*, *Lipſiae* MDCCXX. 4.

(*) Καλλωπισμὸς vocatur, nimia illa ac *ſophiſtica* orationis elegantia, quae tota ad pompam ac oſtentationem comparata eſt, qualis fuit oratio veterum ſophiſtarum, Gorgiae Leontini, aliorumque, qui veluti calamiſtris intorquebant orationem, ut erudite docuit GE. NIC. KRIEGK in diſſert. *de eloqunt. ſophiſt.* Inter Latinos infeliciter ejuſmodi καλλωπισμὸν adfectavit APULEJUS; inter recentiores JO. BARCLAJUS in *Argenide* aeque ac *Euphormione*, cujus ſtilus adeo vix commendandus eſt tironibus. Naſcitur hic καλλωπισμὸς I. Ex epithetis *amoenioribus*, v. g. *ego vero tibi locum oſtendam*, *ubi nec zmaragdinum pratorum vireres*, *nec gemmeam florum varietatem*, *nec lenes aquarum ſuſurros*, *nec ſuaviſſimos avicularum concentus deſiderabis.* II. Ex *translationibus amoenis & venuſtis*, veluti a floribus & fructibus deſumtis. III. Ex *deſcriptionibus amoenis*, quales ubique adfectat BARCLAJUS. IV. Ex *figuris ſonantioribus*, veluti ὁμοιοπτώτῳ, ὁμοιοτελεύτῳ, aliiſque ſimilibus. Laudem talia forſan invenerint in pueris: non aeque in viris, quos virilis & gravis decet eloquentia.

(**) Ἀξίωμα vel *dignitas* ea eſt pulcritudinis ſpecies, quae in partium omnium decentia poſita eſt. Hinc ſi omnes partes orationis, veluti exordium, confirmatio, confutatio, decore inventae atque elaboratae ſint, ſi periodis ſua conſtet concinnitas, dictioni ſua puritas, ipſi orationi ſuus nitor: pulcram merito dixeris ejuſmodi orationem. Et tales ſunt CICERONIS *orationes pro lege Manilia*, *pro Q. Ligario*, *pro Milone*, pulcrae illae quidem; ſed a ſophiſtico tamen illo ac calamiſtrato dicendi genere remotiſſimae.

(***) Τὸ γλαφυρὸν vel *floridum* orationis genus medium inter ſophiſticam dicendi formam & dignitatem tenet locum, orationemque variis veluti floribus ac luminibus diſtinguit, ſed ut paullo magis oſtentare videatur elegantiam, quam τὸ ἀξίωμα. Et hinc aliqui jam olim floridum illud dicendi genus commendabant incipientibus, *ut ad alenda* *pri-*

Digitized by Google

primitivum aetatum ingenia magis accommodatum, QUINCTIL. *lib. II. Inſt. orat. cap.* 5. ubi TURNEBUS : *Floridum adpellat genus, ſententiis argutum, verbis elegans, & metaphoris crebrum. In hac autem videtur eſſe ſententia Cicero, qui quidem epidicticum genus, quod floridum eſt & ſophiſticum, eloquentiam nutrire ſcribit*. Tales ſunt CICERONIS *oratio pro Archia Poeta & pro M. Marcello*, PLINII *panegyricus*, & e Graecis LUCIANI *dialogi*. Saepe quoque ad floridam hanc dicendi formam propius accedunt PETRONIUS, LACTANTIUS & e recentioribus ERASMUS, MURETUS, MAJORAGIUS. Facillime differentiam hanc intelliges, ſi dixeris, dignitatem ſimilem eſſe pulcritudini virorum; floridum ſtilum venuſtati matronarum; τὸν καλλωπισμὸν denique fuco meretricio. (Sed non facile eſt cuivis hanc ſimilitudinem in tribus pulchri in dicendo generibus applicare, & dignitatem, ut hoc utar, a fuco diſtinguere. Uſus accedat oportet & ſenſus ille lectione optimorum ſcriptorum formatus & confirmatus. C.)

(****) Jam pridem PETRONIUS *cap.* 1. & 2. ridet ſophiſticum illud ac calamiſtratum dicendi genus, id eſt, *mellitos verborum globulos, & omnia dicta, factaque quaſi papavere & ſeſamo ſperſa. Qui inter haec*, inquit, *nutriuntur, non magis ſapere poſſunt, quam bene olere, qui in culina habitant.*

LIII. Quarta idea τὸ ΗΘΟΣ ſive MORATA ORATIO vocatur. Eam tunc potiſſimum conſpicimus, quum ita loquimur ac ſcribimus, ut ubique probitatis, veracitatis, benevolentiae, prudentiae, modeſtiae, omnisque virtutis ſignificationes demus (*). Stilus moratus.

(*) Moratam ergo orationem reddunt, I. *Extenuationes*. CICER. *pro Archia cap.* 1. *ſi quid in me eſt ingenii, quod ſentio, quam ſit exiguum*, cet. II. *Officiorum oblationes*, quae in CICERONIS *epiſtolis* ſunt frequentiſſimae. III. *Inſectationes vitiorum*. IV. *Virtutum commendationes*, & quae ſunt hujus generis alia. (Mores ſunt vel *primae perſonae* ſ. loquentis, qui ita inſtituere ſe debet, ut auditores habeant ipſum pro viro bono, ſibi benevolo, prudenti & rerum perito: huic enim tali facilius credunt homines: vel *ſecundae* ſ. auditorum ad quos accommodare orationem viri ſapientis eſt: vel *tertiae* perſonae, ſive eorum de quibus agimus, ubi interdum etiam argumenti docentis ſive demonſtrantis vim obtinent. Mores primae perſonae in primis etiam negative, quod aiunt, intelligendi ſunt; hoc eſt nihil dicendum, unde contraria his quae diximus conjicere poſſint auditores. G.)

LIV. Quinta idea eſt ΗΓΟΡΓΟΤΗΣ, id eſt, velox & CONCITATUM dicendi genus, quod omnia brevibus membris vel inciſis, maxime vero interrogationibus, reſponſionibus, objectionibus, ſolutionibus proponit (*). Et cavendum quidem eſt genus orationis ignauum, iners, remiſſum, & quaſi ſupinum (**), ſed cavendum etiam, ne in PARENTHYRSUM abeat nimia, & ex immodico adfectu profecta celeritas (***), Stilus concitatus & parenthyrſus.

(*) Utimur concitato ejuſmodi ſtilo. I. In *narratione rerum*, quae celeriter ſe invicem ſunt conſequutae. TERENT. *Andr. I*, 1. *v.* 56. *ſeqq.*

- - - obſervabam mane illorum ſervulos
Venientes aut abeuntes; rogitabam: heus puer,
Dic ſodes, quis heri Chryſidem habuit? nam Andriae
Illi id erat nomen. Teneo. Phaedrum aut Cliniam
Dicebant, aut Niceratum: nam hi tres tum ſimul
Amabant. Eho, quid Pamphilus? Quid? ſymbolam
Dedit, coenavit. Gaudebam. Item alio die
Quaerebam: comperiebam, nihil ad Pamphilum

Digitized by Google

Quidquam adtinere.

II. In *deliberatione* nobiſcum ipſis inſtituta. TERENT. *Eunuch. I*, 1. v. 1. *ſeqq.*

Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Quum arceſſor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Excluſit, revocat, redeam? non, ſi me obſecret.

III. In *altercationibus oratoriis*, maxime ubi cum adverſario cotam nos colloqui fingimus. CICER. *pro Sex. Roſc. cap.* 19. *Illum quidem voluiſſe exheredare, certe tu planum facere debes. Quid ergo adfers, quare id factum putem? Vere nihil potes dicere. Finge aliquid ſaltem commode, ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, hujus miſeri fortunis & horum virorum talium dignitati illudere. Exheredare filium voluit? Quam ob cauſſam? Neſcio. Exheredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogitabat. Cogitabat? Cui dixit? nemini. Quid eſt aliud, judicio & legibus ac majeſtate veſtra abuti ad quaeſtum atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare?*

(**) Graeci ignavum vel lentum ejuſmodi dicendi genus vocant ὕπτιον vel ἀνειμένον, idque in vitio ponitur.

(***) ΠΑΡΕΝΘΥΡΣΟΣ nomen accepit a thyrſo, bacchantium geſtamine. Quum enim hi furere ſolerent: παρένθυρσον vocarunt furioſum illud dicendi genus, quod in inepta adfectuum concitatione verſatur, quum ſcilicet tragoediae aguntur de nugis, ac in rebus parvis illae dicendi faces adhibentur, quibus auditor incendi ſolet atque inflammari. Conf. V. C. SCHTVARZII *Miſcell. politior. human. p.* 99. Quod vitium graviter reprehendunt DIONYS. LONGIN. περὶ ὕψους, *ſect. IV.* 15. *ſeq.* & CICER. *de Orat. II*, 51. Lepidum exemplum eſt apud MARTIALEM, *epigr. lib. VI. cap.* 19. ubi advocati, neſcio cujus, παρένθυρσον ita perſtringit:

Non de vi, neque caede, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abeſſe furto,
Hoc judex ſibi poſtulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
Et perjuria Punici furoris,
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque
Magna voce ſonas manuque tota.
Jam dic, Poſtume, de tribus capellis.

Nihil ſane hoc dicendi genere eſt ineptius. Accidit enim ejuſmodi oratoribus, ut pro conſternatione & ſtupore cachinnos auditorum commoveant, quippe qui furere apud ſanos & quaſi inter ſobrios bacchari vinolentos arbitrantur, ut eodem loco obſervat LONGINUS. Neſcio an non hujus vitii reus poſtulandus ſit TERTULLIANUS, in *libello de pallio*, ubi in defendendo hoc habitu tantas tragoedias agit, ut libellum illum legens, non pallii honorem, ſed humani generis ſalutem periclitari crederes. Non ſane ita paratragoediari auſus eſſet auctor, ſi memor fuiſſet *Horatiani* illius, *de art. poet. v.* 89.

verſibus exponi tragicis res comica non vult.

(Luſit, ut jam ad §. 47. no. 1. obſervatum eſt, & ſatiram ſcripſit, TERTULLIANUS. Nempe jucunditatem ex eo captant & leporem poetae & Satirici, ſi de rebus minutis magnifica oratione utantur. Hinc venuſtas *quarti Georgicon*, quod apum velut res publica quaedam deſcribitur. Hinc placent Anglorum *Hudibras*, *Pulpitum* BOILAEI, *Batrachomyomachia* tum Graeca illa, tum Germanorum, *Vulpecula Reinecke* e. i. g. a. G.)

Dicendi vis. LV. Sextam denique orationis ideam HERMOGENES (II. 9.) Δεινότητα vel DICENDI VIM adpellat. Ea nihil aliud eſt, quam aptus ac decorus reliquarum idearum uſus. Quod ſi enim quis ſuo loco perſpicua, gravi, morata, pulcra, concitata oratione uti noverit, & in omni re viderit, quid deceat, ei δεινότητα tribuit HERMOGENES (*). Ceterum quum non eadem omnes deceat oratio: alius ſtilus eſſe dicitur τεχνικός vel ἐπιστημονικός, vulgo *philoſophicus*, alius ἱστορικός, *hiſtoricus*, alius διαλογικός, vulgo *dialogiſticus*, ῥητορικός *oratorius*, alius πολιτικός, *civilis*, alius ἐπιστολικός *epiſtolicus*, alius denique ποιητικός, *poeticus*. De ſingulis pauca.

Quarta ſtili diviſio.

(*) Hinc

(*) Hinc *δεινότης* deeſt auctoribus omnibus, qui Latine quidem nec ineleganter ſcripſerunt; ſed digno materia ſua charactere non uſi ſunt. Non ergo *δεινὸς* eſt TERTULLIANUS, qui, quum docere velit, perſpicuitatem negligit, nec FLORUS, qui, hiſtoriam ſcripturus, poetico ſtilo utitur; nec e recentioribus LIPSIUS, qui etiam, ubi docet, vel rhetoricatur, vel comicum agit. (Dialogos enim ſcribit eoſque, quantum capit materia, exhilarat, quae ipſa *δεινότητος* pars eſt. G.) Sane aeque inepti hi videntur, ac comici, qui reges tunica ruſtica, ruſticos purpura, matronas meretricio, meretrices matronali habitu indutas producunt in ſcenam. Elegans eſt praeceptum QUINCTILIANI *Inſt. orat. lib. XI. cap. 1. Quid prodeſt, eſſe verba & Latina, & ſignificantia, & nitida, figuris etiam numeriſque elaborata, niſi cum iis, in quae judicem duci formarique volumus, conſentiant? Si genus ſublime dicendi parvis in cauſſis, parvum limatumque grandibus, laetum triſtibus, lene aſperis, minax ſupplicibus, ſubmiſſum concitatis, trux atque violentum jucundis adhibeamus? Ut monilibus & margaritis ac veſte longa, quae ſunt ornamenta feminarum, deformentur viri, nec habitus triumphalis, quo nihil excogitari poteſt auguſtius, feminas deceat.*

LVI. PHILOSOPHICUS ſtilus adhibendus in omnibus ſcriptis didacticis (*). Satis laudis meretur, ſi ſit proprius (**), purus (***), perſpicuus (****). Elegantiam non adfectat, nec tamen ſponte ſe offerentem negligit (*****). Praecipue tamen vitat figuras patheticas, & quidquid ad perſuadendum potius, quam ad demonſtrandum facere videtur (******). Stilus philoſophicus:

(*) In *ἐπιστημονικῷ* hoc dicendi genere reliquis omnibus praeferendi e Graecis XENOPHON in *oeconomicis*, aliiſque ſcriptis didacticis, inter Latinos CELSUS, qui de *arte medica*, & COLUMELLA, qui *de re ruſtica* pura ac terſa oratione ſcripſerunt. Nec plane contemnenda (quin praeferenda longe omnibus, G.) dictio CICERONIS, quam in libris *de officiis* & in *topicis ad Trebatium* adhibuit, quamvis in illis aliquando ad oratorium dicendi genus adſurgat. In reliquis ſcriptis philoſophicis ſtilus TULLII propius ad genus dicendi vel *διαλογικὸν* vel *ῥητορικὸν* accedit. (Sed etiam in his ſunt diſputationes longiores, in quibus obſervatur ſtilus philoſophicus. G.) SENECA acutus eſt, ſed non tam docet, quam rhetoricatur. LACTANTIUS purus in pleriſque & elegans, ſed nec is ab oratorio ſtilo abſtinet. Et hoc plerorumque patrum eccleſiaſticorum vitium eſt, ut etiam, quum docere volunt, concionentur, magiſque perſuadeant, quam iuſtis demonſtrationibus convincant.

(**) Abſtinendum ergo in hoc ſtilo a translationibus, maxime longe petitis. Quum enim docentium ſit, claras ac diſtinctas rerum ideas in audientibus excitare; facile patet, huic fini non convenire metaphoras. Hinc iam ſupra obſervavi, laudem meruiſſe ſcripta EPICURI, qui nuſquam uſus ſit translato dicendi genere. Equidem de rebus ad mentes & ſpiritus pertinentibus ſaepe nobis deſunt verba propria: ſed & hic danda opera, ne metaphoris audacioribus, & rem non ſatis exprimentibus utamur. Sic ſi quis *adfectus* vocat *commotiones animi*, iiſque opponit *mentis quietem & tranquillitatem*, metaphorice quidem loquitur; ſed ferendus eſt. At, ſi quis adfectus cum Stoicis *animi tumultus*, aut *perturbationes*; aut animi quietem *inducias cum mente factas* adpellaret; merito reprehenderetur. Ideae enim inde naſcuntur vel falſae, vel certe obſcurae ac confuſae.

(***) Cave ergo exiſtimes, docentium eſſe, ſtilo ſicco & barbaro uti. Non magis hic character docentes decet, quam philoſophum pallium & pera Diogenis. Non unguenta redolent viri ſapientes, ſed nec ſordes amant. Non ferendi ergo in tanta litterarum luce, qui, ſi theologiam vel philoſophiam tradunt, THOMAE AQUINATIS vel LOMBARDI: ſi juris prudentiam, BARTOLI & BALDI ſtilo utuntur, & ubique *haeccitates*, *quidditates*, ſuumque illud: *nego*, *diſtinguo*, *limito*, om-

Digitized by Google

amplio, inculcant, nec quidquam doceri poſſe putant, niſi ubique ſyllogiſmos, tamquam tela, vibrent. Paedantiſmum hoc ſapit, (venia ſit verbo,) & ingenium barbariei adſuetum, non ſecus, ac ſcarabaeus eſt ſordibus ſuis. (Tantum abeſt, ut Paedantiſmi reus ſit, ſi quis & ipſe ſectetur & commendet aliis tale genus orationis, quod intelligi futuris etiam ſaeculis queat ab omnibus, qui normam Latinitatis aureo ſaeculo atque argenteo conſtitutam tenebunt: cum illa herbica, ſi DIS placet, turbandi omnia & conculcandi legem dicendi libertas, poſt ſaeculum ſuum brevius longius, ad piper & tus amiciendum ablegetur. G.) Docuerunt ſane e noſtratibus GE. CALIXTUS, e reformatis IO. CALUINVS, poſſe etiam de rebus theologicis puro ac terſo orationis genere diſſeri. Feliciter idem in iuris prudentia tentarunt CVJACII, BRISSONII, HOTOMANI, qui ULPIANVM & PAPINIANVM, quam JASONEM vel ACCVRSIVM maluerunt imitari. Medicos CELSVS: philoſophos PHIL. MELANCHTHON purius ſcribere docuit. Quis ergo hodie in tanta litterarum luce umbratiles illos doctores imitaretur, &, fruge reperta, glandibus veſci mallet?

(****) Quid juvat docere, ſi intelligi nolis? Perſpicua e veteribus ſunt ſcripta XENOPHONTIS, (CICERONIS, QVINCTILIANI, G.) & COLVMELLAE, e recentioribus CARTESII, quo non temere quiſquam cogitationes ſuas dilucidius cum aliis communicavit. Hi omnes cum voluptate leguntur. At quis ſine taedio legerit LVLLII ſomnia, aut HELMONTII, & HENR. MORI, meditationes? Non omnibus promiſcue haec ſcripta, ajunt, ſed initiatis, adduntque illud HORATII *Carm. III. 1.*

Odi profanum vulgus & arceo.

Sed, ut vera fatear, ſuſpecta mihi ſemper eſt obſcuritas, & plerumque parum ſapientiae latitat in tam ſpiſſis nubibus. Nulla eſt veritas tam ſublimis, quae non verbis poſſit enunciari dilucidis, alias enim ne ab ipſo quidem docente concipi, adeoque nec doceri poſſet. Notum eſt, quantum antiquis obſcuritatis cauſſa vapularit HERACLITVS, ea quae volebat dicere, *οὔτε λέγων, οὔτε κρύπτων, ἀλλὰ σημαίνων, nec clare eloquens, nec occultans, ſed innuens*, quod ipſe de oraculis pronunciavit apud JAMBLICHUM *de myſter. Aegypt. p. 79.* (Pulchre LVCRET. I, 640, de Heraclito,

Clarus ob obſcuram linguam magis inter inanes.
Quamde graves inter Grajos, qui vera requirunt,
Omnia enim ſtulti magis admirantur, amantque,
Inverſis quae ſub verbis latitantia cernunt,
Veraque conſtituunt, quae belle tangere poſſunt
Aures, & lepido quae ſint fucata ſonore.

Sed obſervandum etiam illud obſcuritatem quandam eſſe non ab auctore libri, ſed a lectore. Ita ſcripta Mathematica & Phyſica quaedam ſunt obſcura principiorum ignatis. Ita bene & emendate ſcripta Latina obſcura ſunt his, qui aſſueti ſunt ea tantum audire & legere, quae verbotenus vernaculae conſuetudini reſpondent, & epiſtolis obſcurorum virorum ſimiliora ſunt quam Tulſianis. De hoc genere obſcuritatis diſputare me memini in *praefatione* ad VORSTII librum *de Latinitate ſelecta vulgo neglecta*. G.)

(*****) Non ſolum verba elegantiora atque acumina non negligunt philoſophi, ſi ſe ſponte offerant, ut docent SOCRATIS *diſputationes* apud XENOPHONTEM, & ARRIANI *diſſertationes Epictecticae*: ſed ne jocos quidem ac facetias liberales adſpernantur. Noti ſunt *Socratici ſales*, de quibus videndus CICER. *de offic. I*, 30. *de orat. II*, 67. Hi ita placuerunt antiquitati, ut ſi quid feſtivum atque urbanum vocare vellent, *Socraticum* adpellarent. *Omne* ſcilicet *tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.* Vnde merito ipſe ſcurram egit, quiſquis tanto fuit ſupercilio, ut Socratem ideo *ſcurram Atticum* vocaret, CICER. *de nat. Deor. I*, 36. Adbibendus tamen & hic modus, videndumque, quid deceat. Quod quum non faceret DIOGENES Cynicus, *Σωκράτης μαινόμενος, Socratis furentis* nomen accepit. In primis abſtinendum eſt ab ejuſmodi ſalibus in rebus gravibus, quales ſunt ſacrae & theologicae. Tentarunt etiam hac in re aliud BALT. SCHVPPIVS & IO. VAL. ANDREAE, ſed & hi multorum reprehenſionem incurre-

currerunt. Quamvis forſan eos excuſet ingenium ad urbanitatem natura factum, & tempora, quibus vivebant infeliciſſima, de quibus jure repetas illa JVVENALIS *Sat. I*, 30.

Difficile eſt ſatiram non ſcribere.

(******) Aliud eſt *concinnatorium* dicendi genus, aliud σχολικὸν vel *philoſophicum*. Illud contentum eſt argumentis veroſimilibus, quae tamen tantis verborum phaleris veſtiuntur, ut demonſtrationes videantur. Hoc nudam proponit veritatem, eamque demonſtrationibus accurate ſuffulcit. Illud oratorias, hoc philoſophicas amat connexiones, id eſt, veritates omnes ex genuinis ac veluti domeſticis principiis ducit. Illud delectat & movet; hoc docet & convincit. Nec tamen figuras omnes reſpuit methodus paraenetica, quam vocant, quippe cujus finis itidem eſt *movere* & *perſuadere*. Attamen & tunc magis illae ſponte ſua inter dicendum ſeſe obtuliſſe, quam operoſa excogitatae videri debent. Sunt ſane in ARRIANI *diſſertationibus Epictetiis* quaedam pulcherrime dicta, ſunt figurae elegantiſſimae, ſed tanta cum ſimplicitate conjunctae, ut orationem naturali quadam pulcritudine adſurgere, ſtatim adpareat. Illud fallit; hoc bona fide agit. Exemplo ſit SENECA, qui, declamatorio dicendi genere uſus, miram prae ſe fert ſapientiae ſpeciem & tamen ſi remotis involucris propius eum inſpicias, non demonſtrationes invenies, ſed acumina quaedam parum ſoda, non res & veritates, ſed verba ſonora; id eſt, fulgur e pelvi. Id quod jam dudum obſervarunt MALEBRANCHE *de inquiſ. verit. II*, 4. MENAG. *in Menag. tom. II.* ut & SAN-EVREMONTIVS *in Sanevremontianis*. Vereor, ne idem dicendum ſit de pleriſque patribus eccleſiaſticis, quibus nimius oratoriae amor impoſuit; veluti de BASILIO, GREGORIIS, JOANNE CHRYSOSTOMO, HIERONYMO, aliiſque, de quibus legi meretur BARBEYRACII *praefat. ad verſion. Gallic. Puſend. n. IX.*

LVII. A philoſophico ſejungendus eſt ſtilus HISTORICUS (*) quo non modo puritatem (**), ſed & concinnitatem (***) amat. Decet praeterea illum perſpicuitas (****), gravitas (†), pulcritudo (††), minime vero vehementia (†††), parenthyrſus (††††) & hyperbole (†††††). Stilus hiſtoricus.

(*) Singularis *de ſtilo hiſtorico* exſtat tractatus CASP. SCIOPPII, ſed in quo fruſtra praecepta quaeres. Solet enim iſte homo ubique aliorum vitia, tamquam quisquilias colligere. Non itaque docet, qualis eſſe debeat iſta hiſtoricorum oratio, ſed qualis ſit apud eos, qui parum adcurate ſcripſerunt. Paullo meliora, ſed & pauciora ſunt, quae de ſtilo hiſtorico praecipiunt QVINCTILIAN. *Inſt. orat X*, 1. LVCIAN. *in dial.* πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. SCHEFFER. *de ſtylo II*, 5. *p.* 15. *&* *in Gymn. p.* 35. *ſeqq.* Addendus etiam VOSS. *de arte hiſt.*, 26. *ſeq.* (Aureus vero libellus ille SCIOPPII, qui nec praeceptis caret, & per exempla tanto docet efficacius. Subjectus eſt ipſius *Infamiae Famiani*, qui ipſe quoque liber oſtendendis FAMIANI erroribus & vitiis in ſimili genere ſcribendi verſaturum juvat mirifice. Etiam LUCIANI ſunt multa praeclara praecepta & exempla. De JO. BODINO & reliquis Artis hiſtoricae ſcriptoribus MORHOF. *Polyh. II*; 4, 3. *p.* 30. G.)

(**) Quemadmodum omnem in univerſum Latinitatem, ita & ſtilum hiſtoricum maxime commendat PURITAS. Abſtinendum ergo a verbis poeticis: ſed non utendum tamen vulgaribus ac tabernariis; ut recte monet LUCIANUS. Ceterum & hiſtorici I. ſuas habent *dictiones*, quas non temere reperias apud oratores. Unde jam olim, teſte ATHENAEO, *Deipn.* 11. PARTHENIUS quidam libellum conſcripſit περὶ τῶν παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς λέξεων, *de vocabulis hiſtoricorum*. Nos quaedam tantum, exempli cauſſa, dabimus. Animadvertit AVGVSTIN. SATVRN. *Mercur. Major. X*, 9. vocem *velox* aliter fere ab hiſtoricis, aliter a poetis, uſurpari. Hi dicunt *velox pedes*, illi *velocibus pedibus*, iſti *velox pedibus*. Sic & frequentiſſima hiſtoricis eſt conſtructio *profunda maris*, *incerta viae*,

Digitized by Google

rire, a quibus ſere abſtinent oratores. Frequentiſſimae etiam connectendi formulae: *quo factum eſt, interiecto tempore*. In primis huc pertinet formula hiſtoricis fere propria: *ceterum fides ejus rei penes auctores erit*: de qua CORTIVS *ad Salluſt. p.* 497. *Formula propria hiſtoricorum, ubi ad praeſtationem ſcribere nolunt. Seneca de brevit. vit. c.* 14. *Neque ſemper pro ſigno verboſitatis & neglectus rerum eſt habenda.* Vide JO. CHRISTOPH. BECMANN. *Praecogn. mor. c.* 3. *Immo in re dubia, difficili, & per alios cognita, fere ſemper adhibetur.* PLIN. *Hiſt. nat.* XXVIII, 1. Quin immo externa quoque & barbaricos ritus indagabimus. Fides tamen Auctores adpellet. SENECA *nat. quaeſt. c.* 3. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi quum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, unam aliquam rem nolunt ſpondere, ſed adjiciunt: *penes auctores fides erit. Adde eundem de morte Claudii c.* 1. PLIN. *lib.* IX. *epiſt.* 33. TACIT. *Germ. c.* 3. Haec CORTIVS. Quin & II. figuras ſibi veluti proprias amant hiſtorici; in quibus haud poſtrema eſt *enallage infinitivi* pro imperfecto (vel quocumque tempore praeter futurum. G.) indicativi, de qua SERV. *ad Virgil. Aen. II. v.* 683. *ſeq. Infinitus modus pro indicativo: & eſt* FIGVRA PROPRIA HISTORIOGRAPHORUM. Conf. CORT. *ad ſall. p.* 42. *ſeq.* Utuntur equidem etiam poetae. Sed hiſtoriam eſſe proximam poeſi, *& quodam modo carmen ſolutum*, obſervat QUINCTILIAN. *Inſtit. orat.* X, 1.

(***) Formant ergo periodos hiſtorici, ſed breviores. *Nihil eſt enim in hiſtoria, CICERONE teſte, pura & illuſtri brevitate dulcius.* Diffuſiores tamen aliquando ſunt NEPOS, LIVIUS, & qui alias ſatis preſſus eſſe ſtudet, TACITUS. Nonnumquam etiam inciſim & membratim ſcribunt, quoties vel rem celeriter geſtam referunt, vel aliorum verba obliquo dicendi genere recenſent.

(****) *Perſpicuitas* virtus hiſtorico quam maxime neceſſaria. Unde cavendus perturbatior verborum ordo, quem etiam in THUCYDIDE nonnulli reprehendunt. (In orationibus praeſertim & judiciis: nam ubi narrat, perſpicuus eſt. G.) Perſpicuus maxime CORNELIUS NEPOS & JUL. CAESAR: obſcuriores SALLUSTIUS & TACITUS, quorum uterque THUCYDIDEM videtur imitatus.

(†) *Gravitas*, ut jam ſupra diximus, maxime decet hiſtoricos pragmaticos. Et hinc eam virtutem miramur in POLYBIO, TACITO, THUANO, COMINAEO & nonnullis aliis, qui pragmaticas dederunt hiſtorias, & non modo eventus, ſed & eorum cauſſas, perſonarum characteres, conſilia, ſimiliaque adcurate enarrant.

(††) *Pulcritudinem*, quum in *dignitatem* & *venuſtatem* ſupra diſtribuerimus, hic addendum eſt, illam, quam hanc, hiſtorico eſſe digniorem. Elegantiſſimus eſt LIVIUS, CVRTIVS potius venuſtus videtur. Ubique enim adfectat ſophiſticum quoddam ac declamatorium dicendi genus. Nimius in deſcriptionibus locorum, fluminum, fontium; nimius in conſectandis ſententiis, quae tamen hiſtoricum non decent, niſi ſtatim ad hypotheſin transferantur. De eo nemo aequius Jove judicavit BERGERO *de natur. pulcr. orat. p.* 373. 451. *ſeq.* 557. qui hic merito adhibendus in conſilium.

(†††) Abſtinendum ergo ab increpationibus hominum, quippe quae ad declamatores pertinent. Hiſtorici non eſt, vel in homines invehi, vel eorum virtutes collaudare, ſed res geſtas, procul habito odio aut amore, narrare. Ineptus ergo VELLEJUS PATERCVLVS, qui ubique immiſcet panegyricos: ineptus etiam FLORVS, nonnunquam faſces & ſecures in viros graviſſimos expedit. (Judicium tamen de hominibus & eorum factis interponere ſolent THVCYDIDES, SALLVSTIVS, LIVIVS, & ut quisque optimis eſt ſimilior. G.)

(††††) Omnes figurae, quae adfectibus movendis inventae ſunt, hiſtoricorum dedecent. (Nimirum in quantum eſt Hiſtoricus, neque orationes virorum clarorum ſtilo ſuo effingit, ubi ſuos unicuique affectus tribuere virtutis & artis eſt. G) Unde nec laudem in hiſtoria merentur interrogationes, exclamationes & quae ſunt hujus generis aliae. Frigidum ergo eſt, quod FLORVS ſaepe exclamationes narrationibus, quaſi per parentheſin, interſerit. Veluti *lib. I. c.* 3. *Sic*, (*rarum alias decus!*) *unius manu parta victoria eſt*. Et

cap.

cap. 7. Eminentia forte papaverum capita virgula excutiens, quum per hoc principes interficiendos eſſe intelligi vellet. (quae ſuperbia!) ſic reſpondit. Paucis interiectis: *cedentibus ceteris diis (mira res dictu!) reſtitere Juventas & Terminus.* Talia frequentiſſima ſunt apud FLORUM. Veluti *lib. I, 10. Immane dictu! I, 11. Novum & inſigne commentum! Inem, quis credat? proh pudor! Fidem numinum! quanta velocitate?* Frequentiſſimae quoque apud eum ſunt interrogationes. Exemplo eſſe poterit *cap. 8. lib. I.* totum paene interrogationibus compoſitum. Talia etiam nonnulli notant in CURTIO, cujus prolixa exclamatio extat *lib. IV. cap. 16. §. 10.*

(†††††) Nihil frigidius eſt hyperbole, maxime in hiſtoria. Hanc quoque in FLORO ſupra aliquoties notavimus. Sed nec CURTIUS ab hoc vitio abhorret. Quis quaeſo feret hiſtoricum, referentem, Alexandrum in Aegyptum profectum extra terminos ſolis erraſſe? Et tamen ita loquitur CURT. *IV, 82.* male imitatus VIRGILIUM *Aeneid. VI. v. 795.*

- - - jacet extra ſidera tellus
Extra anni ſoliſque vias.

Poetica haec ſunt, in hiſtorico non toleranda, qualia tamen plura occurrunt apud CURTIUM. Eamdem dicam FLORO merito ſcribit BERGERUS *ibid. p. 457. Florus, nulla ingenii verecundia, cogitationum ſequutus impetum, ſuperiores audacia transferendi vicit, cum ipſisque certavit poetis, dignus profecto, quem multa frigide, multa putide, multa ſine mente ſana loquutum increpitaret graviter & incuſaret Jo. Georgius Graevius, ſinceri vir judicii, ut tandem aliquando multi, qui commendant acumen illius venuſtatemque, diſcerent, res geſtas Romanorum capitulatim expoſitas, illinc eſſe conſiderandas, non ſtilum imitatione tam prava effingendum.*

LVIII. Stilus DIALOGICUS familiares amicorum ſermones imitatur. Stilus dialogicus. (Sed nempe amici illi & familiares ſunt diverſorum generum. G.) Unde facile adparet, eum eſſe tenuem (*), Rhodium (**), moratum (***), & nonnumquam jocoſum ac urbanum (****). Quare non temere imitandi PLATO & CICERO (†), ſed e Graecis XENOPHON (††), & LUCIANUS (†††), e Latinis veteribus comici, & in his maxime TERENTIUS (††††), e recentioribus ERASMUS, cujus colloquiis nihil poteſt reperiri urbanius (†††††).

(*) Praecepta de ſtilo διαλογικῷ haud poenitenda ſuppeditavit DEMETR. PHALER. *de elocut.* 231. *ſeq.* Nos veluti fundamenti loco ponimus, dialogos imitari familiares amicorum confabulationes. Unde facile adparet, I. ſtilum dialogicum *tenuem* eſſe debere. Nemo ſane in colloquiis cothurno incedit. Attamen quum & ſtilus tenuis nonnumquam ſubtilior, nonnumquam elegantior acutiorque ſit: ratio habenda eſt perſonarum. Unde PLAVTVS omnes quidem comoedias ſuas tenuiter ſcripſit, ſed aliam tamen orationis ideam heris, aliam filiis familias, aliam militi glorioſo, aliam meretricibus, aliam denique ſervis, lenonibus, paraſitis, tribuit. Idem obſervare nos decet in dialogis, & adcurate, quantum video, id obſervavit ERASMVS. Attamen & mediocrem aliquando eſſe poſſe dialogorum elaboratiorum ſtilum, ſupra §. 48. obſervavimus. Tales ſane ſunt dialogi quidam CICERONIS & omnes PLATONIS, quum contra XENOPHON & AESHINES humi fere repant. (Certe civili quodam & quotidiano genere dicendi utantur. Nempe apud hos Socrates ſuos familiares quam familiariſſime de vita communi & virtute interrogando & explorando docet. Apud PLATONEM idem Socrates ſophiſtas irretit, & confundit, abditam rerum naturam explicat &c. G.). Multum intereſt, quas perſonas quis loquentes inducat, & qua de re inter ſe ſermocinatae eſſe fingantur.

(**) *Atticum* dicendi genus paullo eſt ingenioſius, *Aſiaticum* operoſius, quam ut dialogos deceat. Quum ergo in colloquiis familiaribus non praemeditati, ſed ex tempore ſermones edere ſoleamus: conſequens eſt, ut II. ſtilus *Rhodius*

Digitized by Google

quam maxime deceat dialogos. Hinc majore cum voluptate legimus colloquia ERASMI & LUCIANI, quam CICERONIS, qui aliquando vix etiam in dialogis ab Aſiatica illa ubertate abſtinet. (Non a ſtilo eſt, quod ERASMI & LUCIANI colloquia praeferuntur TULLIANIS: ſed ab argumento, quod varium & ſaepe nugax eſt apud illos, & pro perſonarum dignitate aut levitate tractatum: apud hunc grave, philoſophicum aut rhetoricum, ipſum quoque graviter, uti decebat, explicatum. Utrique praeclare rem geſſere. Sed plerique lectures jocos magis amant, & nugas, quam ſeria. G.)

(***) Hinc in dialogis ubique debent elucere eloquentium *amor*, *modeſtia*, *veracitas*. Quin mores, quos tribuit Colloquentibus hiſtoria, vel qui conveniant conditioni & characteri perſonarum fictarum: qui poſſunt eſſe Adulatores, Importuni, Latrones &c. G.) Maxime e comicis notandae ſunt formulae, quibus in familiari colloquio ſe invicem excipiebant amici. Quemadmodum enim hodie nobis familiares ſunt formulae ſalutandi, bene precandi, petendi cet. ita nec Romanis illae defuerunt. Nos ſpecimen hujus rei daturi, vel ex unica TERENTII *Andria* quaſdam hujus generis decerpemus. *Act. I. ſc.* 1. *Dictum puta: nempe ut*, id eſt, *intelligo*, *quid velis*, *nempe jubes*, *ut. Quin tu uno verbo dic*, *quod me velis*. *Heus*, *puer*, *dic ſodes: O dictum bene! beaſti. Quam timeo quorſum evadas? Sat eſt*, *curabo. Act. II.* 1. *Nunc te per amicitiam & per amorem obſecro. Reddidiſti animum. Act. II*, 2. *Me vide*, id eſt fide mea promitto. *Act. II. ſcen.* 5. *Neque iſtic neque alibi tibi uſquam erit in me mora. Facis ut te decet. Act. III. ſc.* 3. *Ah ne me obſecra*, *quaſi hoc te orando a me impetrare oporteat. Merito te ſemper maximi feci. Act. III*, 4. *Hem nummam periimus? Act. IV*, 4. *Hem praediceres*. Tales formulae in dialogis incredibilem venuſtatem habent, ſi commode adhibeantur.

(****) Genus hoc dicendi jocoſum & urbanum, dici non poteſt, quanta voluptate legentes aeque, ac audientes adficiat. Unde & veteribus ejuſmodi facetiae ſales dicuntur, eo, quod non minus ſermonem, quam ſal cibos condiunt. Quamvis vero natura hic utramque faciat paginam, nihilque ſit frigidius jocis, invita Minerva excogitatis; plures tamen fuerunt, qui totam artem jocandi praeceptis quibuſdam includere auſi ſunt. Exſtant JAC. MASENII *Argutiae familiares*. Exſtat etiam VAVASSORIS politiſſimus *de dictione ludicra* libellus, quo tamen maxime comicam illam & ſcurrilem linguas corrumpendi licentiam, quam Galli vocant *burleſque*, exagitat. (Et per hanc occaſionem quidquid apud optimos ſcriptores Graecos & Latinos jocoſe dictum eſt, percurrit, atque ex alio genere, non ex illa orationis corruptela petitum oſtendit. G.) Sed reliquis omnibus hac in re praeferendus CICERO *de orat. II*, *ſeq. & ad diverſ. lib. VII. epiſt.* 32. etiam *lib. I. Offic. cap.* 29. & MACROB. *Saturn. II*, 2. & 3. quibus nemo curioſius jocandi fontes indagavit. (Copioſiſſimus antiquorum eſt QUINCTILIANUS VI, 3. G.) Unde digna CICERONIS commentatio viſa eſt elegantiſſimo PASSERATIO, quam libro ſuo *de ridiculis* praeclaro commentario illuſtraret. (*Ap. Ro. Steph.* CIↃIↃXCIV. 8. Eſt etiam inter ADR. TURNEBI *opera* CICERONIS *locus in quo tractantur joci explicatus*, *p.* 202. 218. Edit. *Argentor. fol.* G.) Nos horum ductu praecipuos hic jocandi modos trademus. Ridiculum vel in *verbis* eſt, vel in ipſa *re* ſeu *ſententia*. Primus *verborum* locus eſt.

I. *Ambiguitas*. Sic olim de ſervo jocatus eſt Nero, *ſolum eſſe*, *cui domi nihil ſit nec obſignatum*, *nec occluſum*. CICER. *l. c.* 56. Talis etiam eſt PLAUTI jocus *in Poenul. I*, 1. *v.* 22.

Quin ſi feriri te video, *extemplo dolet.*

Mater M. Bruti quum pretioſum aere parvo fundum abſtuliſſet a Caeſare, ſubjiciente haſtae bona civium: non effugit tale dictum Ciceronis: *equidem quo melius emtum ſciatis*, *comparavit Servilia hunc fundum*, *Tertia deducta*. Tertia vero erat Serviliae filia, in quam aeque, ac in matrem laſciviebat Caeſar, MACROB. *Saturn. II*, 2.

II. *Verbi pronuntiatio* vel παράγραμμα, quando vocabulum depravatur. Quodam dicente: *eamus deambulatum*, alter reſpondit: *quid opus eſt de?* Cui ille: *immo vero*, inquit, *quid opus eſt te?* CI-

CER. *de orat. II*, 63.

III. *Interpretatio nominis*, CICER. *pro Sex. Roſcio cap.* 43. *Venio nunc ad aureum illud nomen Chryſogoni.*

IV. *Teſtimonium*, *proverbia*, *ſententiae* auctorum commode adhibita. Antonius, quum teſtis a ſe profectam pecuniam diceret, & hic haberet filium deſicatiorem & prodigum, peropportune uſurpavit illa comici:

Sentin' ſenem eſſe tactum triginta minis! CIC. *de orat. II*, 64. Poſt Mutinenſem fugam interrogatus Furius Albinus, *quid ageret Antonius?* reſpondit: *Quod canis in Aegypto*, BIBIT & FUGIT. MACROB. *Saturn. II*, 2.

V. *Reſponſio* ad verbum, non ad ſententiam. Quaerente cenſore Catone: *ex tui animi ſententia, tu uxorem habes? Non hercle*, inquit L. Porcius Naſica, *ex animi mei ſententia*: CIC. *de orat. II*, 65. Sic & Antiocho oſtentanti exercitum, auro & argento fulgentem, interrogantique: *putaſne ſatis eſſe Romanis haec omnia?* reſpondit Hannibal: *plane ſatis eſſe credo Romanis haec, etſi avariſſimi ſunt.* MACROB. *Saturn. II*, 2.

VI. *Immutatio verborum*, quum immutatis verbis ſententiam retinemus. *Ruſca*, quum legem ferret annalem, diſſuaſor M. Servilius: *dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, ſi contra te dixero, mihi maledicturus es, ut ceteris? Ut ſementem feceris, ita metes*, inquit. CICER. *de orat. II*, 66.

VII. *Translatio*, quum metaphora habet inſignem aliquem jocum. (Atqui de *Metaphora* hic ſermo non eſt, ſed de ea, quae *Metalepſis* ſ. *Tranſſumtio* dicitur QUINCTILIANO 6, 3, 52. ubi ponit exemplum, *Heminarium* dictum, quod alias *Congiarium* vocatur, ad exiguitatem illius & malignitatem declarandam. G.) Corinthiis Scipioni promittentibus ſtatuam eo loco, ubi reliquorum eſſent imperatorum: reſpondit Scipio: *turmales mihi diſplicent.* IDEM, *ib.*

VIII. Relatio contrariorum vel retorſio, dicente Libone: *Quando*, *tandem*, *Galba*, *de triclinio tuo exibis? Quum tu*, *inquit*, *de cubiculo alieno.*

Et hi quidem verborum joci: ſequuntur *rerum* vel *ſententiarum*. Tales ſunt.

I. *Feſtiva narratio.* Talis narratiuncula Craſſi de Memmio lacertum Largii devorante exſtat apud CICER. *de orat. II*, 59.

II. *Collatio*. Sic CICERO pater Romanos homines ſimiles aiebat eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optime Graece ſciret, ita eſſe nequiſſimum. CICER. *de orat. II.* 68. Auguſtus, quum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo retraheret: *Putas*, inquit, *te aſſem elephanto dare.* MACROB. *Saturn. II*, 4.

III. *Amplificatio incredibilis.* Scipio ad Numantiam ſtomachatus cum Metello, dixiſſe dicitur, *ſi quintum pareret mater ejus, aſinum fuiſſe parituram.*

IV. *Arguta ſignificatio*, quum rem obſcuram callide & argute ſignificamus, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo furax & avarus, ſed egregie fortis, gratias ageret, quod ſe conſulem inimicus feciſſet. *Nihil eſt*, inquit, *quod mihi gratias agas, ſi malui compilari, quam venire.* CICER. *de orat. II*, 66. Publius Mucium, in primis malevolum quum vidiſſet ſolito triſtiorem: *Aut Mucio*, inquit, *neſcio quid incommodi acceſſit, ut neſcio cui aliquid boni.* MACROB. *Saturn. II*, 2. Fauſtus, Sullae filius, quum ſoror ejus eodem tempore duos moechos haberet, Fulvium, fullonis filium, & Pompejum Maculam: *Miror*, inquit, *ſororem meam habere maculam, quum fullonem habeat.*

V. *Ironia* vel *urbana diſſimulatio.* Scaevola Septumulejo, cui pro Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, ut ſe in Aſiam praefectum duceret: *Quid tibi vis*, inquit, *inſane? Tanta malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romae manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe venturum.* CICER. *de orat. II*, 67. Quum Vettius monimentum patris exaraſſet: ait Auguſtus: *Hoc eſt vere monimentum patris colere.* MACROB. *Saturn. II*, 4.

VI. *In re inhoneſta verbum rei honeſtae.* Africanus cenſor tribu movens centurionem, qui in pugna non adfuerat, quum diceret, *ſe cuſtodiae cauſſa in caſtris manſiſſe*, quaereretque, *cur ab eo notaretur? Non amo*, inquit, *nimium diligentes.* CICER. *l. c.*

VII. *Contra voluntatem reſponſio.* Quum Tarento amiſſo arcem tamen Livius re-

tinuiſſet; multaque ex eo praeclara feciſſet; & aliquot poſt annos Fabius Maximus id oppidum recepiſſet, rogaretque eum Livius, ut meminiſſet, opera ſua ſe Tarentum recepiſſe: *Quidni*, inquit, *meminerim? Numquam enim recepiſſem, niſi tu perdidiſſes.* CIC. *l. c.*

VIII. *Falſa intellectio.* Quaeſitus non nemo: *qualis videtur tibi in adulterio deprehenſus? tardus*, inquit. CICER. *l. c.* Quaeſtio erat de crimine, reſpondens minus ſe intelligere ſimulabat, de quo quaereretur, & reſpondit de homine. Non minus facete Auguſtus, quum multi a Severo Caſſio accuſati abſolverentur, & architectus fori Auguſti exſpectationem operis diu traheret, ita jocatus fertur: *Vellem, Caſſius & meum forum accuſet*, ut demum abſolvatur; MACROB. *Saturn. II*, 4.

IX. *Falſa reſponſio.* (Quin attemperata interrogationi & eadem mordax. G.) Opimius, qui adoleſcens male audiverat, ad Aegilium, qui mollis videbatur, nec tamen erat: *quid tu, Aegilia mea, quando ad me venis cum tua colu & lana?* Cui hic: *non pol*, inquit, *audeo. Nam me ad famoſas vetuit mater accedere.* CICER. *de orat. II*, 68.

X. *Abſcondita ridiculi ſuſpicio.* Catulus oratori cuidam malo, roganti, videreturne miſericordiam moviſſe? *Ac magnam quidem*, inquit, *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non miſeranda tua viſa ſit oratio.* ID. *l. c.* 69.

XI. *Moroſitas & lenitas.* Socrates colapho percuſſus a petulante juvene: *Video*, inquit, *mihi in poſterum cum galea incedendum.*

XII. *Salſa ſtultitiae reprehenſio.* Siculus, cui Scipio praetor patronum dabat hoſpitem hominem nobilem, ſed ſtultiſſimum: *quaeſo*, inquit, *praetor, adverſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis.* CICER. *de orat. II*, 69. Nomenclatori ſuo, oblivioſo admodum, dicenti: *numquam ad forum mandas?* Auguſtus reſpondit: *Accipe commendatitias, quia illic neminem noſti.* MACROB. *Sat. II*, 4.

XIII. *Conjecturalis explanatio.* Quum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, poſtquam ipſe conſul erat factus, ille repulſam tulerat, & in ejus tabulis oſtenderet litteras A. F. P. R. idque diceret eſſe: *actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem: *ante factum, poſt relatum.* C. Caninius Eques Rom. cum Ruſo adeſſet, exclamat: neutrum illis litteris declarari: *Quid ergo?* inquit Scaurus, *Aemilius fecit, plectitur Rutilius.* ID. *ibid.*

XIV. *Diſcrepantia*, ſeu ignoratio elenchi. *Quid huic abeſt, niſi res & virtus?* CIC. *de or. II*, 70.

XV. *Familiaris reprehenſio vel admonitio.* Patrono malo, quum vocem in dicendo obtudiſſet, ſuaſit Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimulac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero: Melius eſt*, inquit, *quam reum.* CICER. *de orat. II*, 70.

XVI. *Dictum conſentaneum*, id eſt, rei vel perſonae conveniens. Scaurus bonorum poſſeſſionem contra tabulas nactus, Beſtiae cauſſam itaque patronus agebat. Funus, quum duceretur, accuſator Memmius; *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, ſi potes eſſe poſſeſſor.* CICER. *l. c.*

XVII. Ἀπροσδόκητον, *contra exſpectationem reſponſio.* Scipio, quum ei M. Flaccus P. Mucium judicem tuliſſet; *ejero*, inquit, *iniquus eſt.* Quum eſſet admurmuratum: *Ah*, inquit, *P. C. non ego mihi illum iniquum ejero, verum omnibus.* CICER. *l. c.* Servius Geminus videns deformes L. Mallii, optimi pictoris filios: *non ſimiliter*, inquit, *Malli, pingis & fingis.* Cui Mallius: *in tenebris enim fingo*, inquit; *luce pingo.* MACROB. *Saturn. II.* 2.

XVIII. *Votum rei impoſſibilis.* M. Lepidus, quum, ceteris in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet: *Vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare.* ID. 71.

XIX. *Lenta & tarda reſponſio.* (Minime vero *tarda*, ſed *frigida* & ſine affectu, qui tamen expectabatur, prolata. *Lentus* eſt tardus ad iraſcendum. G.) Exemplum eſt apud CICER. *de orat. II*, 71.

Atque hi quidem ſunt praecipui loci ac fontes urbanae ac jocoſae dictionis, a CICERONE oſtenſi. Neſcio tamen, cur CICERO omiſerit ἐναντιοφανὲς, praecipuum jocorum & facetiarum fontem, quando duae res junguntur, quae conſiſtere non poſſe videntur. Huc pertinent joci CICERONIS: *Frater meus dimidius major eſt, quam totus. Hoc conſequutus eſt Revilius, ut quaereretur, qui-*

bus

bus conſulibus conſul fuerit. MACR. *Saturn. II*, 3. ubi & ſimilem jocum refert Laberii, qui quum ſedile quaerens, ex CICERONE audiviſſet: *recepiſſem te, niſi anguſte ſederem*, reſpondit: *mirum, ſi anguſte ſedes, qui ſoles duobus ſellis ſedere.* Cavendum tamen, ne joci fiant illiberales. Tales ſunt I. cum injuria conjuncti, II. profani, veluti ſi ſcripturae locis abutaris, III. cum imitatione geſtuum & depravatione oris conjuncti, IV. obſceni, V. parum ingenioſi, & ſola ſtultitia moventes riſum, VI. epiſodia & loquutiones nullius ſenſus. Sic virum gravem non decet jocus PLAVTI *Capt. prol. v.* 1. *ſeq.*

Hos, quos videtis ſtare heic captivos duos,
Illi, qui adſtant, ii ſtant hic ambo, non ſedent,
Vos vos mihi teſtes eſtis, me verum loqui.

Riſum enim haec movet, non quia ingenioſa; ſed quia nullius ſenſus ſunt. In primis hoc dicendi genere delectatus eſt ex Graecis EPICHARMVS, ex Latinis PLAVTVS, quem ideo *ad exemplum Siculi properare Epicharmi*; dixit HORATIVS. Talia in utroque obſervavit MVRET. *Var. lect. XIV*, 5. veluti illud EPICHARMI:

Τόκα μὲν παρ' κείνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρ' κείνοις ἐγών.

nec non jocos PLAVTI: *Quoi homini di ſunt propitii, ei non eſſe iratos puto.* item: *Quanta mea ſapientia eſt, e malis multis, malum, quod minimum eſt, id minimum eſt malum.* At ne CICERO quidem eo joco abſtinuit, in illis *ad Atticum: Noli putare, pigritia facere me, quod non mea manu ſcribam: ſed mehercule pigritia. nihil enim habeo aliud, quod dicam.* (Eleganter vero ſimulat CICERO, ſe voluiſſe cauſſam aliam fingere: cum autem nulla occurreret, tum demum fateri veram. G.) VII. depravatio linguarum, quam *burleſque* vocant Galli, v. g. illa MOLIERII: *Bene bene reſpondere, dignus eſt intrare in noſtro docto corpore.* In ſcena haec plauſum referunt, in vita civili minime. Vnde & PLAUTI illa ludicra ſunt in *Pſeud. II*, 2.

PS. Sed quid eſt tibi nomen? H. Harpax. PS. apage te Harpax, haud places,
Huc quidem hercle haud ibis intro, ne quid harpax feceris.

Vbi quidem *harpax facere* eſt dictio ludicra. Et *Curcul. III.*

- - - *L. Quis tu homo es?*
C. Libertus illius, quem omnes Sumanum vocant.
L. Sumane, ſalve, qui Sumanus? fac ſciam.
C. Quia veſtimenta, ubi obdormivi, ebrius,
Sumano; ob eam rem me omnes Sumanum vocant.

Veſtimenta ſumano. Denuo eſt ludicrum.

(†) PLATONIS enim dialogi non ſervant dictionis familiaris ideam, ſed oratione conſcripti ſunt juſto grandiore, adeo, ut a poemate minus diſtent, quam comicorum fabula. Vid. LAERT. *III*, 38. THEMIST. *orat. p.* 319. *edit. Harduin.* Idem de CICERONIS dialogis ſentiendum eſt, tanto quippe artificio ſcriptis, ut probabile haud ſit, hoc modo inter ſe colloquutas eſſe eas, quas induit, perſonas. Simpliciores tamen ſunt ejus *Cato Major & Laelius*; quos ego Xenophonteos vocare ſoleo, quum reliqui Platonis ubertatem imitentur.

(Nihil PLATONIS Dialogis ſuavius in exordiis, & ubi familiaris ſermonis aliquid interponitur. Alia res, ubi tractantur ſublimia digno nimirum illis genere orationis. Idem de CICERONIANIS dicendum. Sunt omni genere leporis & venuſtae urbanitatis referti in prooemiis, & quoties ab argumento aliquantum ad familiarem conſuetudinem deflectunt, ut appareat, non defuiſſe neque PLATONI neque TVLLIO venuſtatem: Sed illos intempeſtive ea uti noluiſſe. G.)

(††) Dictio XENOPHONTIS melle dulcior eſt, adeo ut *apis Attica* diceretur. Vid. MENAG. *ad Laert. p.* 103. Atqui dulcis & ſimplex ſtilus quam maxime convenit dialogis.

(†††) LVCIANVS, quantum ab obſcuro atque adfectato dicendi genere abhorruerit, vel ſolus ejus docet dialogus λεξιφάνης, *Tom. I. opp. p.* 819. Et hinc ipſe, ſi quis alius perſpicuitatem ac elegantem ſimplicitatem ſectatur, adeoque ſtilum διαλογικὸν praeclare exprimit.

(††††) TERENTII ſtilus caſtus, purus,

Digitized by Google

rus, terſus ac plane urbanus eſt. Jocatur etiam, ſed multo, quam PLAVTVS, liberalius. Mores praeterea atque adfectus hominum adcuratiſſime expri. mit, ut mea quidem ſententia nullus ex antiquitate exſtet auctor, qui familiaris ſtili ſuavitatem felicius expreſſerit.

(†††††) Sunt equidem, qui compoſitionem adcuratiorem in ERASMO deſiderant: ſed hi nimis delicati videntur. Feſtivus ſane eſt, urbanus, & terſus, ac ridendo, ut ait HORAT. *epiſt.* I, 2.

- - quid ſit pulcrum, quid turpe,
quid utile, quid non;
Plenius ac melius Chryſippo & Crantore, dicit.

Stilus oratorius. LIX. De ſtilo ORATORIO tanto brevius agendum quanto minus ille a reliquis omnibus dicendi formis abſtinet. Omnia ſibi (pro hominum, locorum, temporum conditione. G.) permittunt oratores: modo magnifice, modo mediocriter dicunt, Jam Aſiaticam copiam, jam Rhodiam Atticamque frugalitatem amant. Modo ideam moratam in exordiis, modo perſpicuam in narrationibus, modo gravem in tractatione, modo in confutatione concitatam exprimunt. Figuris praeterea utuntur omnibus, quae vel ad dignitatem orationi conciliandam, vel ad ciendos adfectus ſunt comparatae. Ut paucis dicam, non placere tantum, verum etiam admirationi eſſe cupiunt oratores (*).

(*) Conferri praecipue meretur SCHEFFERUS *de ſtilo, illiuſque exercit.* II, 7.

Stilus politicus & civilis. LX. Ab oratorio ſtilo non multum diſcrepat POLITICUS ſive CIVILIS, niſi quod is Atticam brevitatem, nec non acumen & gravitatem magis amare videtur (*). Elucet praecipue civilis iſta dicendi ratio ex orationibus magnorum atque excellentium virorum, quales paſſim hiſtoriis ſuis inſeruerunt LIVIUS, TACITUS CURTIUS, aliique annalium (hiſtoriarum G.) ſcriptores (**).

(*) Talis eſt oratio Alexandri M. vere civilis apud CURTIUM *IV*, 1. *Et ego pecuniam, quam gloriam, mallem, ſi Parmenio eſſem. Nunc, Alexander, de paupertate ſecurus ſum, &, me non mercatorem, memini, eſſe, ſed regem. Nihil quidem habeo venale, ſed fortunam utique meam non vendo. Captivos, ſi placet, reddi, honeſtius dono dabimus, quam pretio remittemus.*

(**) Diſputant quidam, an deceat integras orationes inſerere hiſtoriae. Negat FR. PATRICIUS; at adfirmat GER. JO. VOSS. *de art. hiſt.* 20. & 21. cui procul dubio elegantia harum orationum impoſuit. Nam nulla ratio eſt, qua poſſit homini veritatis amanti perſuaderi, in hac re licere hiſtoricis mentiri. (At fingere non ſemper eſt mentiri. Duplex dos eſt hiſtoriae, I. oſtendere quid factum ſit, II. ſapientiores reddere qui legunt, ac meliores. Si non ad priorem, certe ad alteram pertinent id genus orationes. Porro vel ideo non mentiuntur Hiſtorici cum ejusmodi orationes referunt, quia non temere dicunt, *his verbis aliquem uſum*, ſed *locutum in hanc ſententiam*. Porro prudens hiſtoricus cauſſas rerum, conſiliaque intexit his orationibus, quo nomine etiam ad priorem illam virtutem referuntur. G.) Et certiſſimum tamen eſt, Romulum numquam concionatum eſſe iis verbis, quae ei tribuit initio operis DIONYSIUS HALICARNASSEVS. Ceterum illud veriſſimum eſt, ideo magni aeſtimandas eſſe ejusmodi orationes, quod veram dictionis civilis ideam nobis ob oculos ponunt.

Stilus epiſtolicus. LXI. Stilus EPISTOLICUS non eſt διαλογικῷ ſimilis (*), ſed ſermone quotidiano paullo adcuratior, dictione vero elaborata remiſſior, &, ut DEMETR. PHALEREUS *de eloquut. n.* 244. monet, ex tenui & venuſto mixtus. Ubique etiam elucere debet τὸ ἦθος (**) id eſt, *genus dicendi*

di moratum. Neque tamen uno eodemque filo contexendae omnes epiſtolae. Jocoſae enim & familiares quotidianis conſcribuntur verbis (***); hortatoriae, expoſtulatoriae, & hujus generis aliae concitatum (****); commendatitiae & petitoriae mediocrem (*****); civiles denique aut ad viros magnos exaratae gravem ſtilum exigunt (******).

(*) Exiſtimavit hoc ARTEMON, qui ARISTOTELIS epiſtolas exſcripſit. Verum illum fefellit DEMETR. PHAL. *de eloquut. n.* 232. *Dialogus enim*, inquit, *imitatur ex tempore eloquentes: epiſtola autem ſcribitur, & alteri veluti dono mittitur*.

(**) Eſt haec dicendi idea adeo neceſſaria, ut, ſi abſit, epiſtola eſſe deſinat. Hinc qui de rebus graviſſimis ſubtiliter diſputant, ſcribunt quidem, verum non epiſtolas, ſed tractatus vel diſſertationes, quibus τὸ χαίρειν praemiſſum eſt, ut ait DEMETR. PHAL. *n* 236. & 240. Hinc facile patet, longiſſime ab epiſtolico dicendi charactere abeſſe SENECAE epiſtolas, in quibus nullum morati ſtili veſtigium occurrit. Unde, ne quidem epiſtolas has eſſe, ſed locos communes, & variarum diſputationum rhapſodias, nonnulli arbitrantur. Vid. MORHOF. *Polyhiſt. I.* 1. 23. 12. *p.* 306. (Sunt tamen multa in principiis praeſertim & in concluſionibus, ubi de ſuo amore, & ſimilibus familiarium epiſtolarum argumentis agit. G.)

(***) Hanc legem ipſe ſibi dixit CICERO *ad diverſ. lib. IX. epiſt.* 21. §. 2. Unde in epiſtolis familiaribus non probatur nimia atque anxia ſcribendi cura. Certe non temere judicavit SCIOPPIUS, epiſtolas MANUTII, quamvis puras ac elegantes, vix ea eſſe gratia, ut hominem niſi valde otioſum ad iteratam lectionem invitent. Quod non aliunde eſſe duxerim, quam a ſuperſtitioſa ſcribendi cura, quae tanta fuit in MANUTIO, ut ſaepe menſes aliquot uni epiſtolae impendiſſe dicatur; MORHOF. *Polyhiſt. I*, 1. 23. 57. *p.* 307.

(****) Exemplo eſſe poſſunt CICER. *epiſtolae ad Appium Pulcrum*, in primis *ad diverſ. lib. III. epiſt.* 7.

(*****) Tales ſunt pleraeque epiſtolae CICERONIS ad viros graviores ſcriptae. Praeclare quoque hoc dicendi genus exprimunt M. ANT. MURETUS, AON. PALEARIUS, JAN. NIC. ERYTHRAEUS, & pauci alii.

(******) Has epiſtolas paullo elatiores eſſe jubet DEMETR. PHAL. *de eloquut. n.* 243. Nos non elatiores, ſed graviores ceteris eſſe volumus. Exemplo praeivit CICERO *in epiſt. ad Quintum Fratrem I*, 1. quam ego reginam omnium CICERONIS epiſtolarum adpellare ſoleo. Tam gravi enim oratione proconſulis deſcribit officium, ut fieri id non potuiſſet gravius. Ejuſdem generis ſunt Epiſtolae, quas DARIO & ALEXANDRO M. tribuit CURT. *IV*, 1.

LXII. Supereſt ſtilus POETICUS, qui tametſi huc non pertineat; vel ideo tamen non plane videtur praetereundus, ut ab ejus tumore † in ſoluta oratione nobis tanto facilius caveamus. Maxime autem ſtilus poeticus non modo verbis (*), epithetis (**), phraſibus (***), conſtructionibus (****) & connexionibus (*****), ſed & toto orationis habitu (******) a proſa diſcrepat oratione. Stilus poeticus.

† (Quod enim ſublime aut magnificum in poeſi erat, ſuo loco poſitum, illud tumidum fit, ſi in proſa intempeſtive inculcetur. G.)

(*) Primo enim poetae vocabulis utuntur, quae reliqui ſcriptores ignorant. Vid. ſupra §. XV. Deinde plura vocabula componunt, & veluti in unum conflant. Vid. *ibid.*

(**) Epitheta poetis placent I. etiam *otioſa* v. c. *Turdis edacibus* HOR. *Epod. II dulci mellis flavoque liquore* LUCRET. *de rer. nat. lib. I. II. Tranſlata*, & quidem audaciſſime. v. c. *ambitioſa colus*, i. e. quae, intertexto auro, fila trahit. (Eſt CLAUDIA. *de IV. Conſ. Hon.* 593. & puto epitheton eſſe colt uniuſcujuſque, ut *vertiginoſa*, quae ambit. G.) CLAUDIAN.

DIAN. *conſ. Hon. IV. v. 549.* (*Anhelantes gemmae* in frenis equi imperatorii . G.) *Turbo anhelus* SIL. ITAL. 1. *Attonitus ignis* quo videlicet Scaevola urebat manum , MARTIALIS *epigr. VIII*, 29. Plura eiuſmodi translata epitheta ſuppeditabit MORHOFII *idea lexici poetici* , inſerta eius *Polyhiſtori I*, 3. 11. *p.* 679. At non epithetis tantum translatis utuntur , verum etiam ſubſtantivis , immo & aliis figuris audaciſſimis, ut ſaepe Delio natatore opus eſſe videatur . Eo in primis pertinet μετάληψις , non modo ſimplex, ſed multiplex : e. g. dixit VIRGILIVS ; *lib. VIII. Aen. v.* 90,

Iter inceptum celerant RUMORE *ſecundo* .

Ibi vero diutiſſima μεταλήψει *rumor* pro murmure, *murmur* fluviale pro ipſo fluvio dicitur , ex mente. GRONOVII *Obſerv. II*, 17. niſi cum SERVIO legere malis : *Ramone ſecundo*. III. *decompoſita & dithyrambica* : CLAVDIAN. *Conſul. Honor. IV.*

Et SEPTEMGEMINO *jactantior aethera pulſet*
Roma jugo.

Talia etiam ſunt *Bellerophonteae habenae*. CLAUD. *Conſ. Probini. Cornipedes equi*. ID. *conſul. IV. Honor. Amphitryoniades Hercules* STAT. *v.* 6709. *Lernox Herculea* , *ibid. v.* 13101. IV. *Obſcura* v. c. *Geticum plectrum*, pro Orphico . *Arcadius galerus* , pro pilo Mercurii : *Centaurica ſemina* , pro equis ; *Danaejus volucer* , pro Perſeo ; *Biſthonius enſis* ; pro acuto, quia Mars Biſthone templum habebat . Talia complura apud STATIUM , quo non temere alius eſt poeta tumidior .

(***) Phraſes poetae non a vulgo petunt , ſed ipſi ſibi fingunt pro lubitu. (Neque tamen licere illis debent ſtulta , & qui hodie ſcribunt caute admodum verſari debent , neque ſine exemplo aliquid audere ante quam famam ſibi nomenque poetae bonis artibus conciliaverint . G. CLAVDIAN. *Conſul. Hon. VI.*

- - - *Certis ubi legibus advena Nereus Aeſtuat*.

i. e. ubi fluxus & refluxus maris eſt . IDEM *Conſul. Mallei* :

- - - *Qui ſe jaculantur in auras*,
Corporaque aedificant celeri creſcentia nexu .

Loquitur de funambulis . Talia etiam ſunt : *evomere purpuream animam*, pro e vulnere mori , *venenatis gravida ſagittis pharetra*, pro pharetra ſagittis referta . *Colla triumphati Iſtri proculcare* , pro victoriam ad Iſtrum reportare . (STAT. *Thebaid. X.* 675.) *Fulminis radiis afflicta cupreſſus Combibit ingeſtas & ſtirpe & vertice flammas* ; id eſt , *cupreſſus fulmine combuſta eſt* . Quis ita in proſa oratione loqueretur? Plura hujus generis dederunt JAC. MASEN. *in Palaeſtra II*, 12. FR. ROBORTELL. *de artific. dicendi cap. de poet. ſerm. diſp. I.* IO. DEDEKENN. *in obſervat. Poet. Antu.* MDCLXXXVIII. editis , & a MORHOFIO iterum cum praefatione ſua in lucem exire juſſis *Kilon.* MDCXCI. 8.

(****) In conſtructionibus maxime poetae amant I. *Graeciſmos*. Hinc nominativum ſaepe ponunt pro vocativo V. C. SEN. *Herc. fur.* 893.

Stantes, SACRIFICVS , *comas Dilecta tege populo*.

Saepe & genitivum pro ablativo ; HOR. *Carm. I*, 22. *Integer vitae* , *ſcelerisque purus* , pro integer vita ſcelereque purus. Saepe omittunt praepoſitionem *ſecundum*, more plane Graecanico , VIRG. *Aen. III.* v. 593. *ac cetera Grajus*. Talia etiam ſunt, *nuda genu*, *pernix pedes* , *tremit artus* : Sed talia intellectu facilia . At obſcuriſſimum illud OVIDII :

Poeniceam fulvo chlamydem contractus ab auro ,

ubi *contractus chlamydem* idem eſt , ac *contracta chlamyde uſus* . Ita enim verſum legendum explicandumque eſſe monet GRONOV. *obſ. III*, 18. Saepe etiam adjectivum apud poetas in locum adverbii ſuccedit , VIRG. *Ecloo. III.* v. 63. *ſuave rubens hyacinthus* . HOR *Carm. I*, 22. *Dulce ridentem Lalagen amabo*. PRUDENT. II. *hymn. Matutin.* 33. *Nunc nunc ſeverum vivitur* . HOR. *epiſt. I*, 1. v. 101. *Inſanire putas ſolemnia me* . Saepe Graecorum more conſtruunt , v. c. *Deſine querelarum*, *decet nobis*, *cauſſa perire*, *callida reſonare*, *bonus calamos inflare* . *Reſtulit Ajax eſſe Jovis pronepos*. Plura congeſſit BVCHN. *de commut. rat. dicendi I*, 19. (Et longe plurima VECHNERVS *Hellenol.* L. I. P. II. G.) Deinde poetae II. plane negligunt leges , quas ſupra de verborum ordine dedimus . In pri.

Digitized by Google

primis Lyricis ſollemne eſt, omnia miſcere, ceu vel ex HORATIO patet. (Cape hoc, Candidate divinae artis, de majeſtate quadam leges populi nonnumquam migrante, non de ſtribligine confundente omnia. G.).

(*****) Eſſe connexiones poetis proprias, vel ex ſolis adparet eorum comparationibus & ſimilitudinibus. Eas plerumque connectunt adiectivis relativis QUALIS, TALIS, quibus numquam utuntur oratores. VIRG. *Aen. IV. v.* 143.

Qualis, ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
Deſerit: ac Delum maternam inviſit Apollo. cet.
- - - *haud illo ſegnior ibat Aeneas.*

(******) Diverſae nimirum poetis & oratoribus ſunt inventiones, diverſa argumentorum diſpoſitio, diverſa eloquutio, diverſa etiam ſchemata. Ut de ultimis dicam, non facile v. c. apud oratorem reperies SEJUGATIONEM, qualis illa OVIDII *Heroid. epiſt. II. v.* 25.

Demophoon, ventis & verba & vela dediſti:
Vela queror reditu; verba carere fide:

non facile etiam oratoribus placebit ἐπανάληψις, talis, qualis illa OVIDII eſt *Faſt. IV.* 365.

Qui bibit inde, furit, procul hinc diſcedite, queis eſt
Cura bonae mentis, qui bibit inde, furit.

Plane poetica haec ſimiliaque ſunt, & hinc in proſa vix inveniunt locum. Plura de ſtilo poetico dabit GER. IO. VOSS. *de arte poetica.*

LXIII. Pleriſque dicendi characteribus hactenus deſcriptis commune eſt *δριμύτης*, id eſt, genus quoddam orationis ACUTUM atque ARGUTUM (*), in quo palmam reliquis praeripere videntur SENECA, PLINIUS, TACITUS, CURTIUS. Ne ergo & hujus ſtili obſcura nobis ſit ratio (**): ſciendum eſt, omne acumen vel in verbis (***), vel in propoſitionibus (****), vel in ipſis enthymematibus (*****) eſſe poſitum. Stilus argutus.

(*) Dubitarunt nonnulli, an acutum illud orationis genus laudem aliquam mereatur. Ajunt enim, ad corrumpendam bonae dictionis indolem inventum primum eſſe ſtilum argutum, & quidem poſt tempora CICERONIS, quum jam in deterius ire coepiſſet Romana eloquentia. Addunt, nihil ſolidi ineſſe ejuſmodi argutiis, ſed meros ſtrepitus ſententiarum male cohaerentium, & quamdam antithetorum hiſtrioniam, quibus titillari aures poſſint, pectus non ſaturari. Vid. ALBERTI DE ALBERTIS *Theſaur. eloq. ſacrae & prof.* FRANC. VAVASSORIS *orat.* III. quae eſt *pro veteri dicendi genere contra novum*, & jam ex antiquis QVINCTIL. *Inſt. orat. VI*, 3. Sed haec omnia ut ſunt veriſſima, ita tamen non ita accipienda, ut nullum omnino acuminibus concedamus locum. Laudem illa ſuam merentur, ſed veluti condimenta quaedam atque aromata, quae quum intempetantius adhibita faſtidium pariant, modice adſperſa mirifice delectare ſolent. Quemadmodum ergo non laudanda SENECAE oratio, quae tota argutiis potius, quam ſententiis ſolidis atque enthymematibus, conflata eſt: ita nec reprehenſionem merentur PLINIVS & TACITVS, qui paullo parcius iſtis condimentis uſi ſunt. Vid. MORHOF. *diſciplin. argut. praef. p.* 3. *ſeq.* Addendus eſt v. c. CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS *de orat. concinna* §. *XXXIV. ſequ.* ubi de acuto dicendi genere, & quid de eo ſentiendum ſit, ex inſtituto diſquirit.

(**) Ex antiquis acuti ſtili fontes oſtendere conati ſunt ARIST. *Rhet. III*, 10. & 11. HERMOGENES *Idear. II*, 5. QVINCTILIAN. *Inſt. orat. VI*, 3. E recentioribus hic ceteris anteferendi SARBIEVIUS in libro *de acuto*, MASENIVS *in arte argutiarum*, EM. THESAVRVS in *idea argutae dictionis*, & qui reliquos omnes longo poſt ſe intervallo reliquit MORHOFIUS in *diſciplina argutiarum*, quae prodiit Lubec. MDCCV. 8. (Exempla, ſed etiam praecepta praeſtat PETRUS LABBE S. I. cujus *Elogia* varii generis, cum praefatio-

Digitized by Google

tione adverſus hujus characteris contemptores edidit CHRIST. WEISSIVS *Lipſ.* MDCLXXXVI. 8. G)

(***) Acumen omnibus mentis operationibus ineſſe poteſt. Et ad *verba* quidem quod attinet, acutam orationem reddunt I. ambiguitas; ut quando quis de Draconis legibus dixit: *Non hominis iſtae ſunt leges*, ſed DRACONIS. ARIST. *Rhet. II*, 23. aut quando Sceparnio apud PLAVT. *Rud. I*, 1. *aedes illuſtres* vocat, quas venti perflabant. II. ἀντανάκλασις: *Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minime illorum quidem, ſed aliorum brutorum*. CICER. *ad Attic. epiſt. IX*, 14. III. παρονομασία v. c. *inceptio haec amentium eſt, non amantium*. TER. *Andr. I*, 3. *Non eſt enim facile in eum ſcribere, qui poteſt proſcribere*; MACROB. *Satur. II*, 4. IV. παρήχησις. PLAUT. *Menaechm. IV*, 2. *Palla pallorem incutit*. V. Significationis mutatio. Sic ABDICARE alias dicuntur patres filios: acute ergo *Alexander Philippum patrem abdicaſſe* dicitur CVRTIO *IV*, 10. Sic etiam ſi maritum imperioſae uxori dicas *nupſiſſe*: acutum hoc erit. Quamvis enim veteres *nubere* etiam viros dixiſſe ferantur, idque probari poſſit ex NONIO *de propr. ſerm. cap.* 2. *n.* 577. tamen & exolevit poſtea illa verbi notio, & exemplum, quod ex auctore vetere, neſcio quo, adducit NONIVS, ſatis oſtendit, ſcriptorem illum, quiſquis fuerit, ſignificationem ſtudio mutaſſe. Ait enim ille:

Sed meus frater major, poſtquam vidit me inde ejectum domo,
Nupſit poſterius DOTATAE, VETVLAE, VARICOSAE, AFRAE, (fort. *vafrae*).

Tales vero qui domum ducunt, illi mihi vere nubere videntur: VI. alluſio. Sic cum paraſitus apud TER. *Phorm. V*, 9. Chremetis amores Nauſiſtratae uxori prodidiſſet, & deprehenſus Chremes uxorem formidaret, lepide & acute ait paraſitus: *Exſequias Chremeti, quibus eſt commodum ire, jam tempus eſt*, alludens ad formulam in funeribus ſollemnem. Alluſio quoque in illis CICER. pro *Sex. Roſcio: Venio nunc ad aureum illud nomen Chryſogonum*.

(****) Propoſitiones reddunt acutiores I. repugnantia: FLOR. *II*, 6. *Novum de Hannibale victoriam commentus eſt Fabius, nolle pugnare*, MARTIAL. *epigr. II*, 80.

Hoſtem quum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit:
Hic, rogo, non furor eſt, ut moriare mori?

II. Paradoxa, FLOR. *II*, 6. *Capuam Hannibali Cannas fuiſſe*. III. adfirmatio cum negatione conjuncta: PLIN. *Paneg. V. Virumque, Caeſar, moderate, & quod alibi tibi gratias agi non finis, & quod hic finis*. IV. ἐπάνοδος. CICER. *pro Planc. cap.* 28. *Gratiam qui refert, habet: & qui habet, eo, quod habet, refert*. Feliciſſimum hac in re fuit PVBLII SYRI ingenium, cujus ſententiae pleraeque omnes hujus generis ſunt. V. ἀντιμετάθεσις: *Non ideo viciſſe videris, ut triumphares, ſed triumphare, quia vinceres*. PLIN. *Paneg. cap.* 17. Allegoriae. Sic quum aliquis familiam ſuam *triumphorum ſeminarium* vocaſſet: acute CICERO; *ex illo ſeminario*, inquit, *triumphorum non niſi arida folia laureae retuliſti*. VII. Correctio, maxime quae fit per epitheton, VELLEI. PATERC. *Hiſt. II*, 41. *Caeſar, Alexandro M. ſed ſobrio, ſimillimus*. SEN. *epiſt.* 4. *Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed puerilitas, remanet*. VIII. luſus (i. e. repetitio ſimilium, vel eorundem adeo G.) verborum: SENECA *de Ira I*, 16. *Satis tibi eſt magna ad peccandum cauſſa, peccare*. ID. *I*, 5. *Ultima ſupplicia ſceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, niſi quem perire etiam pereuntis interſit*. ARIST. *Rhet. III*, 11. 26. *Dignum eſt mori, antequam dignus ſis mori*. LABERIVS apud MACROB. *Saturn. II*, 7.

Neceſſe eſt, multos timeat, quem multi timent.

PVBLIVS SYRVS:

Cui plus licet, quam par eſt, plus vult, quam licet.

IX. diſtributio. SENECA *epiſt.* 1. *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima, nihil agentibus, tota aliud agentibus*. X. comparatio. *Adoptavit te optimus princeps in ſuum: ſenatus in optimi cognomen*. PLIN. *Paneg. cap.* 88. & 4. *Enituit aliquis in bello, ſed obſolevit in pace: alium toga, ſed non & arma honeſtarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit: ille quaeſitam domi gloriam in* pu-

Digitized by Google

publico, partem domi perdidit. XI. ſimilitudo. *Vita principis cenſura eſt, eaque perpetua*. PLIN. *Paneg.* 45. XII. paroemia. Sic ſi quis de Hannibale diceret: *omnibus malis Punicis ineſt granum putre*: argutiſſime hoc eſſet dictum, cum ob aequivocationem MALIS, tum ob paroemiam. XIII. alluſio ad fabulam. CIC. *divin. in Q. Caecil. cap.* 17. *ſed repente veſtigio ex homine, tamquam alio Circaeo poculo, factus eſt Verres*.

(*****) In tertia mentis operatione ſive *enthymemate* pleraque argutiae ex ſophiſmatibus oriuntur, veluti, I. *Ex aequivocatione*. Tale eſt enthimema illud apud SVET. *Neron. cap.* 38.

Quis negat Aeneae magna de ſtirpe Neronem?

Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille patrem.

II. Ex figura dictionis, v. c. *Mirum, niſi Anna haec in fine quoque ſui eſſet ſimilis*, III. Ex fallacia compoſitionis & diviſionis, v. c. *vos victi victores impios occidiſtis occiſi*. (Sic THESAVRVS, unde haec ſumta. Sed huc non pertinet; verum potius ad n. I. repugnantiae. G.) IV. Ex fallacia non cauſſae, v. c. *omnia, Caſtor, emis, ſic fiet, ut omnia vendas*. MART. *epigr.* Sic Populiae Marciae filia, miranti cuidam, quid eſſet quod aliae beſtiae numquam marem deſiderent, niſi quum praegnantes vellent fieri? reſpondit: *Beſtiae enim ſunt*. MACROB. *Sat. II*, 6. Et ita etiam ex reliquis fallaciarum generibus facile naſcentur acumina, ſi ingenium acceſſerit felicius. Niſi enim impetus quidam naturae adfuerit, facile in frigus & adfectationem degenerabunt. A quo vitio ne quidem EM. THESAVRVS cavere ſibi ſatis potuit.

CAPUT III.

DE FUNDAMENTIS STILI PHILOSOPHICIS.

I.

Reliquum eſt, ut de fundamentis ſtili PHILOSOPHICIS dicamus. Quemadmodum enim fundamenta *grammatica & rhetorica* ad orationis ſtructuram atque ornatum; ita *philoſophica* ad ejuſdem materiam pertinent. Verba enim, quantumvis ornata, in vanam abibunt loquacitatem, niſi ſententiae illis ſubſint, tanto verborum adparatu dignae (*). Fundamenta philoſophica ſtili.

(*) Praeclare hunc locum tractant CICER. *de orat. I*, 19. *ſeq.* e recentioribus MURET. *Part. I. orat. IV.* ubi de philoſophiae atque eloquentiae conjunctione praeclare differit. (Scilicet hoc nunquam non cogitandum eſt eloquentiae candidato, pulchritudinem in verbis aliam ne intelligi quidem poſſe, praeter eam, quae cum rebus, quas ſignificare debent pulchre conveniunt, easque exprimunt. G.)

II. PHILOSOPHICA (*) ergo ſtili cultioris fundamenta voco, quaecumque ſententias veras, & rectae rationi conſentaneas orationi ſuppeditant. Quidnam per illa intelligatur?

(*) Paullo latius itaque hic patet *philoſophiae* nomen, quo omnes diſciplinas atque artes, materiam ſtilo ſuffecturas, intelligo. Praecipue tamen huc pertinent *logica, philoſophia moralis, jus naturae & politica*, quibus carere haud poſſe eloquentem, omnes eruditi fatentur.

III. Duorum vero generum ſunt fundamenta philoſophica. Alia enim *ſingularibus periodis*, alia *integris argumentis* ſuppeditant materiam. Quotuplicia ſint?

Digitized by Google

(Non accurate puto ita dividi haec fundamenta. Poteſt enim una eademque res nunc periodo ſuppeditare materiem, nunc orationi integrae, nunc ejus parti. G.)

Ad amplificandam orationem facit definitio.

IV. Ad amplificandam orationem plurimum facit I. DEFINITIO (*), quae, dici non poteſt, quantum ornet orationem (**). Definitiones vero non aliunde, quam ex philoſophia, petendae ſunt.

(*) Cave vero exiſtimes, definitiones illas vocabulis philoſophicis & technicis concinnatas, cultiori inſerendas eſſe orationi. Tum demum placebunt, ſi verbis lectiſſimis ornatiſſimisque proferantur. Neque tamen oratores eam ſemper ſectantur *ἀκρίβειαν*, quam in philoſophis exigimus, ſed plerumque vel per *cauſſas*, vel per accidentia ſive adjuncta, rem deſcribunt. Sic CICERO pro *Cluent.* dicturus Mileſiam quamdam mulierem, partu ſibi medicamentis abacto, capitis eſſe damnatam, elegante definitione filii utitur, atque hanc concinnat periodum: *Nec injuria, quae ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, heredem familiae, deſignatum reipublicae civem ſuſtuliſſet.* Ex quo exemplo patet, plures nonnumquam definitiones, aut ſi mavis, deſcriptiones veluti per congeriem accumulari. Nec minus elegans eſt illa definitio CICER. *Philipp. I*, 12. *Eſt autem gloria, laus recte factorum, magnorumque in rempublicam meritorum, quae cum optimi cujuſque, tum etiam multitudinis teſtimonio comprobatur.* CAUSSIN *libr. IV. cap.* 13. vocat hujusmodi definitionem *per ſynonymiam*, additque exemplum: *Quid enim eſt aliud lilium, quam terrae ornamentum, plantarum gloria, oculus florum, pratorum gemma, pulcritudo radiis ſuaviter emicantibus fulgurans?* Eodem exemplo olim vel SAPPHO vel ACHILLES TATIUS roſam *γῆς κόσμον φυτῶν ἀγλάϊσμα ὀφθαλμὸν ἀνθέων*, *terrae ornamentum, plantarum decus; oculum florum* adpellavit.

(**) Tria vero potiſſimum definitionum genera, in cultiore oratione commendantur. Primum rhetoribus vocatur *ἄρνησις*, alterum *ἀφαίρεσις*, tertium *σύγκρισις*. I. ΑΡΝΗΣΙΣ ſive NEGATIO eſt, quum vera genera, verasque proprietates tollimus. CICERO *pro Cluent. At quae mater? quam coecam crudelitate & ſcelere ferri videtis: cujus cupiditatem nullo umquam turpitudo retardavit, quae vitiis animi in deterrimas partes jura hominum convertit omnia: cujus ea ſtultitia, ut eam nemo hominem, ea vis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem adpellare poſſit.* II. ΑΦΑΙΡΕΣΙΣ ſive REMOTIO, quum res differentes tollimus, proprias ſubjungimus. CIC. *Philipp. I*, 12. *Credo enim vos homines nobiles, magna quaedam ſpectantes, non pecuniam, ut quidam creduli ſuſpicantur, quae ſemper ab ampliſſimo quoque clariſſimoque contemta eſt, non opes violentas, & populo Romano minime ferendam potentiam, ſed caritatem civium & gloriam concupiſſe, eſt autem gloria laus recte factorum, cet.* III. ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ſive CONTENTIO quum ſimul contraria ſive opoſita exprimimus. CIC. *Phil. II*, 44. *Et nomen pacis dulce eſt, & ipſa res ſalutaris. Sed inter pacem & ſervitutem plurimum intereſt. Pax eſt tranquilla libertas, ſervitus malorum omnium poſtremum, non modo bello, ſed morte etiam repellendum.* Conf. BUCHNER. *de commun. rat. dicendi II*, 3. 1. Adſunt tamen alia quoque oratoriarum definitionum genera. Aliquando enim res definitur per PARTES ſuas: LACTANT. *Inſt. II*, 5. *An Archimedes Siculus concavo aere ſimilitudinem mundi ac figuram potuit machinari, in quo ita ſolem ac lunam compoſuit, ut inaequales motus, & caeleſtibus ſimiles converſionibus ſingulis quaſi diebus efficerent, & non modo acceſſus ſolis & receſſus, vel incrementa deminutionesque lunae, verum etiam ſtellarum vel inerrantium vel vagarum diſpares curſus orbis ille, dum vertitur, exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari & efficere, quae potuit ſollertia hominis imitatione ſimulare?* Aliquando per CAUSSAS & EFFECTUS. Hoc modo enim peſtem definit VIRGIL. *lib. III. Aen. v.* 137. *ſeq.*

- - - - Subito cum tabida membris

Cae-

Digitized by Google

Corrupto caeli tractu miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut aegra trahebant.
Corpora: tum ſteriles exurere Syrius agros.
Arebant herbae & victum ſeges aegra negabat.

Definitiones per ACCIDENTIA & SIMILITUDINEM, addit CAUSSIN. *lib. IV. cap. 20. ſq.*

V. Nec minus ornatam periodum reddit II. DIVISIO (*). Saepe enim vel totum in partes, vel genus in ſpecies partitur orator, ut tanto uberior graviorque fiat oratio. Optimas vero diviſiones ſuppeditare philoſophiam (**), nemo, niſi rerum omnium ignarus, ignorat. Et diviſio.

(Si bene rem conſideres, artificia prope omnia rhetorum, quibus rerum inventionem juvare volunt, redeunt ad commodas diviſiones, & claſſes rerum. In tantum igitur tum praedicamenta; tum alias quaſcunque diviſiones in promtu habere conſultum eſt. G.)

(*) Exemplum dabit MURET, *Part. I. orat. VII.* Dicturus is erat, philoſophiam moralem non ad adparentem, ſed ad veram felicitatem eſſe comparatam. At quum ex philoſophia didiciſſet, adparentia illa bona vel utilia, vel honeſta, vel iucunda videri, diviſione illa utitur, atque inde hanc concinnat periodum: *Non enim philoſophia ſibi opes ac copias, quae & ſaepe poſſeſſoribus ſuis exitio ſunt, & tam multis caſibus eripi poſſunt; non honores & imperia, quae quod concupierint, multi; quod adſpernatus ſit, nemo umquam vituperatus eſt; non quidquam denique proponit ejuſmodi; quo & carere ſine probro, & abundare ſine gloria, liceat: ſed eam, ad quam omnes adſpirant, quam ſibi votis omnibus expetunt, ad quam omnes ſuas actiones, omniaque conſilia referunt, felicitatem.*

(**) Non tamen & hic partes tantum enumerari, ſed ſingularum vel definitiones vel attributa quaedam recenſeri ſolent. Sic CICERO *de offic. I,* 4. quum e Stoica philoſophia didiciſſet, quatuor eſſe virtutes cardinales, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam: ſingularum definitiones una hac eaque elegantiſſima, periodo complectitur: *ſed omne quod honeſtum eſt, id quatuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perſpicientia veri, ſollertiaque verſatur: aut in hominum ſocietate tuenda, tribuendoque ſuum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelſi atque invicti magnitudine ac robore: aut in omnium, quae ſunt, quaeque dicuntur, ordine & modo in quo ineſt modeſtia & temperantia.*

VI. Sic etiam CAUSSAS rerum, ipſaſque rationes, & argumenta oratori ſufficit philoſophia (*). Iis vero quam maxime ad periodos cauſſales concinnandas opus eſt (**). Et cauſſae.

(*) Philoſophia enim quum ſit ſolida veri bonique cognitio, non ſolum τὸ ὅτι, verum etiam τὸ διότι, inveſtigat. Nam *ſcire* eſt rem per cauſſas noſſe.

(**) Periodi cauſſales naſcuntur, ſi propoſitiones ſuis muniuntur rationibus. Rationes vero ſolidiſſimas ſuppeditat philoſophia. Exemplo ſit elegantiſſima periodus apud CICERON. *de amici. cap.* 11. Propoſitio ejus haec eſt: *nulla eſt excuſatio peccati, ſi amici cauſſa peccaveris.* Eam hac ſolidiſſima ratione fulcit: *Nam quum conciliatrix amicitiae virtutis opinio fuerit difficile eſt amicitiam manere, ſi a virtute defeceris.*

VII. Sed & EFFECTUS & ADJUNCTA rerum, quibus ſaepe egregie amplificatur periodus, e philoſophia petuntur (*). Nec non effectus & adjuncta.

(*) Mira eſt ejuſmodi periodorum elegantia, ſi rem veluti vivis coloribus depingere, atque ob oculos ponere velis. Effecta enim & adjuncta, quum maxime in-

Digitized by Google

incurrant in ſenſus, tam luculentam reddunt orationem, ut rem non audire nobis, ſed oculis uſurpare videamur. Inſignem haec uſum habent in deſcribendis perſonis, quarum χαρακτῆρες non niſi ex interiore philoſophia morali peti poſſunt. Quam accurata eſt deſcriptio Catilinae apud SALLVST. *Catil. cap.* 5. *Corpus patiens inediae, vigiliae, algoris, ſupra quam cuique credibile eſt, animus audax, ſubdolus, varius, cujus rei libet, ſimulator ac diſſimulator, alieni adpetens, ſui profuſus, ardens in cupiditatibus: ſatis loquentiae, ſapientiae parum. Vaſtus animus immoderata, incredibilia, nimis alta ſemper cupiebat.* Sic SENECA *de ira, I*, 1. iracundiae turpitudinem exaggeraturus, effectus & adjuncta furoris & irae inter ſe contendit; *nam ut furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torva facies, citatus gradus, inquietae manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus in ore toto rubor, exaeſtuante ab imis praecordiis ſanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo praeruptus, & comploſae ſaepius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque minas agens, foeda viſu & horrenda facies, depravantium ſe atque intumeſcentium.* CICERO de manſuetudine *in orat. pro M. Marcello 3. animum vincere, cet. judicat.*

(Hypotypoſis atque Diatypoſis huc pertinent, quae totae propemodum in hoc inſunt, ut effectus & adjuncta rerum nativis quaſi coloribus picta ponantur ante oculos. Exempla aliquot praeclara ſuppeditat CAMERARIVS *in Elementis Rhetoricis*, libello vel hoc nomine commendando, p. 114. ſeqq. G.)

Itemque contraria & conditiones.

VIII. Nec minus CONTRARIA (*) & CONDITIONES (**), quibus ad conſtruendas periodos ſaepe opus eſt, e philoſophia mutuanda ſunt.

(*) Sic praeclare ſapientiam & curioſitatem ſejungit CIC. *de finib. V*, 18. *omnia quidem ſcire, cujuſque modi ſint, cupere, curioſorum: duci vero majorum rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiae, ſummorum virorum eſt putandum.*

(**) In conditionibus quantum momenti ſit poſitum, nemo ignorat. Quidquid enim adfirmari negarique poteſt, non abſolute, ſed certa ſub conditione verum eſt. Quaenem vero ſint ſingularum veritatum conditiones, id quidem philoſophia docet. Sic CIC. *de offic. I*, 29. oſtenſurus, qua conditione jocari liceat: *Ludo autem & joco*, inquit, *uti illo quidem licet, ſed ſicut ſomno & quietibus ceteris, tum, quum gravibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus.*

Sententiae etiam e philoſophia petendae.

IX. Idem dicendum de SENTENTIIS (*), quae vix ullam vel venuſtatem vel dignitatem habent, niſi ex intima philoſophia depromantur.

(*) Sane, qui maxime ob ſententiarum gravitatem concinnitatemque commendantur, philoſophi ferunt, veluti e Graecis EPICHARMVS & EVRIPIDES, e Latinis SENECA & PLINIVS. Nec praetermittendae tamen hic ſunt, quas ſupra (P. I. cap. 2. §. 56. p. 169.) de SENECAE ſententiis dedimus, obſervationes. Merito hic conſulendus eſt HENR. STEPHANVS in *diſſertatione* elegantiſſima *de habendo delectu ſententiarum, quae γνῶμαι à Graecis dicuntur*, ubi obſervat, improbas plerumque eſſe ſententias, quae non ad philoſophiae praecepta, ſed ad vulgi opinionem formentur. Tales ſunt illae MENANDRI:

Ἀπλῶν γάρ ἦν
Τὸν μὴ δυνάμενον ζῆν ἀλύπως ἀποθανεῖν.

Satius fuiſſet, eos, qui ſua quadra vivere nequeunt occidere, (quam pauperibus ſtipem dare) nec non PLAUTI:

Enimvero dii nos, quaſi pilas, homines habent.

Praemiſſa eſt utiliſſima illa STEPHANI diſſertatio *comicorum Graecorum ſententiis* ab eo editis CIƆIƆLXIX. in 16.

(*) Dici

X. Sed haec quidem praecipua ſunt fundamenta ſtili, quae *ſingularibus periodis* ſuppeditant materiam. Proximum eſt, ut & ea, quae *integris argumentis* inſerviunt, conſideremus. Et horum quidem tria ſunt, LOCUS COMMUNIS, SYLLOGISMUS, & ENTYMEMA. Fundamenta ſtili, quae argumentis inſerviunt.

XI. LOCUS COMMUNIS eſt tractatio thematis moralis (*) vel politici (**) generalior, quae deinde ad hypotheſin accommodatur (***). Locus communis quid?

(*) Dici non poteſt, quantum ejuſmodi loci communes ornent orationem. Hinc vix ulla CICERONIS exſtat oratio paullo diligentius ſcripta, cui non locus communis quidam moralis intextus ſit. Sic e. g. *in oratione pro Sex. Roſcio cap.* 16. & 18. eleganter diſſerit de laudibus vitae ruſticae: *cap.* 23. 24. praeclare ex philoſophia morali diſputat, poſſitne parricida tranquillo animo eſſe? & an tam neſandum crimen praeſumatur? In oratione *pro T. Annio Milone cap.* 16. tractatur locus communis de moderamine inculpatae tutelae. In orat. *pro Marcello cap.* 2. *& ſequentibus* demonſtrat, majorem eſſe clementiae, quam rerum bello geſtarum, laudem. Talium locorum communium plenae ſunt CICERONIS, PLINII, & recentiorum quoque oratorum, veluti MURETI, MAJORAGII, & BUCHNERI orationes.

(**) Nonnumquam & politica themata intexuntur orationi. Sic CICERO in orat. *pro Sex. Roſcio cap.* 20. eleganter diſputat, qua lege accuſatores tolerandi ſint in republica? Plura occurrunt in BUCHNERI *panegyricis*. Exempli loco eſſe poterit *oratio V.* ubi *p.* 133. diſſerit de ſtudiis juvenilibus principum; p. 135. de utilitate peregrinationum; *p.* 136. de virtute uxoris principis; *p.* 159. an quis ſuam ſibi poſſit fingere fortunam? cet.

(***) Paullo aliter itaque loci communis vocabulum accipit APHTHON. *Progymn. VII*, 1. dum eum vocat *λόγον αὐξητικὸν τῶν προσόντων τινὶ καλῶν ἢ κακῶν*, *orationem augentem ea, quae in aliquo ſunt bona vel mala*. Alius enim eſt locus communis *oratorius*, de quo nos hoc loco: alius *progymnaſmaticus*, de quo APHTHONIUS agit. (qui has illi partes aſſignat, *legitimum*, *juſtum*, *utile*, *poſſibile*, *honeſtum*, *eventurum*, horumque omnium contraria. G.)

XII. Ceterum locus communis quiſque conſtat THESI & AETIOLOGIA. Accedit nonnumquam ILLUSTRATIO a *ſimili*, *comparatione*, *exemplis*, *contrario*, *teſtimoniis* (*) Quo vero ordine haec omnia proponenda ſint, in oratoris poſitum eſt arbitrio. Quomodo elaboretur.

(Nihil proinde aliud eſt hic locus communis, quam chriae tractatio. Vid. quae dicta ſunt ad I, 2. §. 51. extr. G.)

(*) Exemplum dabimus, locum communem CICERONIS de accuſatoribus improbis, qui in oratione *pro Sex. Roſcio c.* 20. Hic.

I. THESIS praemittitur. *Intereſt reipublicae, ut multi ſint accuſatores, dummodo non calumnientur*. Hanc theſin ita profert CICERO: *accuſatores multos eſſe in civitate, utile eſt, ut metu contineatur audacia. Verum tamen hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus*. Accedit ſtatim

II. AETIOLOGIA. *Innocens eſt quiſpiam, verumtamen, quamquam abeſt a culpa, ſuſpicione non caret. Tametſi miſerum eſt, tamen ei qui accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere. Quum enim aliquid habeat, quod poſſit crimino ſe ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari, & calumniari ſciens non videtur. Quare facile omnes patimur eſſe quam plurimos accuſatores, quod innocens, ſi accuſatus ſit, abſolvi poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. Utilius eſt autem, accuſari innocentem, quam nocentem cauſſam non dicere*. Sequitur

III. ILLUSTRATIO, petita

1. *a ſimili. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent, ſi fures venerint. At fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint, & quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiae ſint, tamen in eam partem potius peccant, quae eſt cautio. Quod ſi luce quoque canes latrent,*

ſunt, quum Deos ſalutatum aliqui venerint: opinor, iis crura ſuffringentur, quod acres ſint, etiam tum, quum ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum ratio. Alii veſtrum anſeres ſunt, qui tantummodo clamant; nocere non poſſunt. Alii canes, qui & latrare & mordere poſſunt. Cibaria *vobis praeberi videmus. Vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. Hoc populo gratiſſimum eſt. Deinde ſi voletis, etiam tum, quum veroſimile erit, aliquem commiſiſſe, in ſuſpicione latratote, id quoque concedi poteſt.*

II. *a ritu antiquo*, calumniatorum frontibus litteram K inurendi. *Sin autem ſic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo, & tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet, ſed ſi ego hos bene novi, litteram illam, cui vos uſque eo inimici eſtis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accuſare poſſitis.* Aliquando tamen omittitur illuſtratio, ejuſque loco conſectarium aliquod additur. Exempla habes apud SCHVVARZ. *de orat. concinna* §. 29. Seligemus unum, quod *p.* 38. attulit:

THESIS: *Ille neutiquam dives eſt, qui neque finem habet cupiendi, neque modum ſtatuit utendi.*

AETIOLOGIA: *Nam & multum deſiderare egentis eſt ſignum, & nihil parcere egeſtatis initium.*

CONSECTARIUM: *Adeo ut malim paucis jucunde frui, quam magnas opes immoderato animo vel adpetere, vel prodigere.*

(**) Idem ſane CICERO *in orat. pro Arch.* locum communem de optimarum artium ſtudiis ita diſponit, ut *illuſtrationem aetiologiae* partim praemittat, partim ſubjungat.

I. THESIS. *Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope divino per ſe ipſos & moderatos & graves exſtitiſſe, fateor. Etiam illud adjungo, ſaepius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Atque idem ego contendo, quum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedam conformatioque doctrinae: tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolere exſiſtere.*

II. ILLVSTRATIO petita *ab exemplis. Ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderunt, divinum hominem, Africanum: ex hoc C. Laelium, L. Furium, modeſtiſſimos homines & continentiſſimos: ex hoc fortiſſimum virum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto ſi nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adjuvarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent.*

III. AETIOLOGIA. (Eſt nova Theſis, Literae oblectant ipſum literatum. G.)

1. *Quod ſi non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam judicaretis. Nam ceterae neque temporum ſunt, neque aetatum omnium, neque locorum. Haec ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur.*

(Sequitur denuo nova Theſis, Mirari eas decet etiam alios. G.)

2. *Quod ſi ipſi haec neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus; tamen ea mirari deberemus, etiam quum in aliis videremus.*

IV. ILLVSTRATIO nova. (Id ipſum exemplo illuſtratur. G.) *Quis noſtrum tam animo agreſti ac duro fuit, ut Roſcii morte nuper non commoveretur? qui quum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venuſtatem videbatur omnino mori non debuiſſe. Ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus?*

Uſus ſyllogiſmi oratorii.

XIII. Quum vero oratio conſtet argumentis, argumentaque ſyllogiſmis concludantur: facile patet, uſum plane incredibilem eſſe SYLLOGISMI oratorii. Languida enim nervisque ſuis deſtituta videbitur oratio, quantumvis ornata, quae ejuſmodi ſyllogiſmis non conſtat (*).

(*) In

(*) In alia omnia quidem ire videri poſſet QVINCTILIANVS *Inſtit. orat. V,* 14. dum ita praecipit : *Namque ego ut in oratione ſyllogiſmo quidem aliquando uti nefas non duco, ita conſtare totam aut certe confertam eſſe adgreſſionum & enthymematum ſtipatione, minime velim. Dialogis enim ac dialecticis diſputationibus erit ſimilior, quam noſtri operis actionibus, quae quidem inter ſe plurimum differunt.* Sed facile patet, non de oratoriis ſyllogiſmis eum loqui, ſed de dialecticis, quos nemo paullo prudentior in elegantiore oratione toleraverit. Hinc ſtatim addit : *Nobis ad aliorum judicia componenda eſt oratio, & ſaepius apud omnino imperitos atque aliarum certe ignaros litterarum loquendum eſt; quos niſi & delectatione allicimus, viribus trahimus, & nonnumquam turbamus adfectibus, ipſa, quae juſta ac vera ſunt, tenere non poſſumus. Locuples & ſpecioſa vult eſſe eloquentia, quorum nihil conſequetur, ſi concluſionibus contortis & crebris & in unam prope formam cadentibus conciſa, & contemtum ex humilitate, & odium ex quadam ſervitute, & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine faſtidium tulerit.* Nos ergo, quum non de contortis concluſiunculis, quales in dialecticis diſputationibus vibrantur, ſed de ſyllogiſmis copioſis & uberioribus, qui non in unam formam cadunt, loquamur t? facile poſſumus QVINCTILIANO conciliari. (Itemque ita, quod QVINCTILIANVS Aetiologiam & Illuſtrationes excludit, quas Auctor comprehendit. G.)

XIV. Eſt vero ſyllogiſmus oratorius juſta ratiocinatio, cujus ſingulae partes ita deducuntur atque amplificantur, ut ſyllogiſmi materia ac forma in tanta verborum copia latitans non niſi ab eruditis poſſit ani madverti (*). Quid ſit?

(Nempe Auctor *Syllogiſmi* nomine omne argumentum, omnem rationem probantem comprehendit. Sed non ita ſumunt antiqui rhetores, qui Syllogiſmum ibi demum agnoſcunt, ubi ſatis prope ſibi propoſitiones & concluſio admoventur. G.)

(*) Sic CICERONIS oratio *pro Sex. Roſcio* paene tota ex ſyllogiſmis compoſita eſt. Sed eos tamen, niſi oſtendatur diſpoſitio, vix quiſquam lectorum animadvertet. Immo aliquando adeo multis verbis involvitur ſyllogiſmus, ut, ſyllogiſmum proferri, nemo animadvertat, maxime ſi perturbatiore ordine collocantur propoſitiones. Exemplo id demonſtravit ANTON. RICCOBON. *in comment. ad Ariſtotelis lib. I. cap. 2. de arte rhetor. p.* 57. CICER. *orat. pro Coelio cap.* 19. 20.

In Coelio nulla eſt luxuries : eſt enim deditus optimarum artium ſtudiis, quo in hominum genere nulla luxuries eſſe ſolet.

Hic primo CONCLVSIO eſt, quam ita CICERO proponit : *At vero in M. Coelio nulla luxuries reperietur, nulli ſumtus, nullum aes alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido. Quod quidem vitium ventris & gutturis non modo non minuit aetas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem & hae deliciae, quae vocantur, quae firmiore animo praeditis diutius moleſtae non ſolent eſſe; (mature enim & celeriter defloreſcunt,) numquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt.* Concluſioni MINOREM propoſitionem, ſeu *adſumtum* ſubjungit CICERO : *Audiſtis, quum pro ſe diceret : audiſtis antea, quum accuſaret : genus orationis, facultatem, copiam ſententiarum, atque verborum, quae veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. Atque in eo non ſolum ingenium elucere ejus videbatis : quod ſaepe etiam ſi induſtria non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus : ſed inerat, niſi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio & bonis artibus inſtituta, & cura & vigiliis elaborata.* Denique & MAJOR propoſitio ſubjungitur, cujus ἐξεργασία talis eſt : *Atque ſcitote, judices, eas cupiditates, quae obiiciuntur Coelio, atque haec ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe. Fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſaepe nimia copia, inopia etiam nonnumquam impeditus, hoc, quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando poſſit ſuſtinere.*

Quomodo elaboretur?

XV. Ceterum SYLLOGISMUS oratorius ita elaboratur, ut ſingulis propoſitionibus, quas praemiſſas vocant, ſubjiciatur vel AETHIOLOGIA vel ILLUSTRATIO, vel utraque (*). Quo ordine tum propoſitiones, tum membra illa, diſponenda ſint, denuo in oratoris poſitum eſt arbitrio (**).

(*) Sic Sextum Roſcium Amerinum defenſurus CICERO, non cadere in illum parricidii ſuſpicionem hoc ſyllogiſmo oſtendit:

Quicumque parricidii ſuſpectus eſt, is audaciſſimus ſceleratiſſimuſque ſit oportet.

Non autem hujus notae eſt Sextus Roſcius:

Non ergo eſt parricidii ſuſpectus.

Majori propoſitioni ſtatim addit *aetiologiam*. Eſt enim crimen horrendum: ut & *illuſtrationem* a teſtimonio: vultu ſaepe laeditur pietas. Minorem etiam CICERO probat atque illuſtrat per μερισμόν, oſtenditque, Roſcium nec audacem eſſe, nec luxurioſum, nec avarum. Ipſam CICERONIS ἐξεργασίαν ſtatim ſubjiciemus.

(**) Non ergo ordinem naturalem ſervandum ſemper exiſtimamus. Magna hic oratori relicta eſt libertas. Exemplo paullo ante adducto rem illuſtrabimus: CICERO ſyllogiſmum ſuum procul dubio ita animo conceperat:

I. MAJOR. Quicumque ſuſpectus eſt parricidii, eum audaciſſimum ſceleratiſſimumque eſſe oportet.

1. *Aetiologia*: Eſt enim crimen horrendum.

2. *Illuſtratio*: Quum enim vultu laedatur pietas: quanto magis parricidio?

II. MINOR: Sextus Roſcius non eſt talis.

Aetiologia & illuſtratio per μερισμόν. Non eſt *audax*, nec *luxurioſus*, nec *avarus*.

III. CONCLVSIO. Ergo non ſuſpectus eſt parricidii.

At in elaboratione alio ordine utitur. Aetiologiam enim atque illuſtrationem ipſi maiori propoſitioni praemittit hoc modo:

I. Aetiologia maioris. *Occidiſſe patrem Sextus Roſcius arguitur. Sceleſtum, Dii immortales, ac nefarium facinus, ac ejuſmodi, quo uno maleficio ſcelera omnia complexa eſſe videantur.*

II. Illuſtratio maioris. *Etenim, ſi, (id quod praeclare a ſapientibus dicitur,) vultu ſaepe laeditur pietas; quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit patri, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, jura divina atque humana cogebant?*

III. MAJOR propoſitio. *In hoc tanto, tam atroci, tam ſingulari maleficio, quod ita raro exſtitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigii ſimile numeretur: quibus tandem te, o Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitiis flagitiiſque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita?*

IV. MINOR. *Quorum tu nihil in Sextum Roſcium ne objiciendi quidem cauſſa contuliſti.*

Probatio & illuſtratio minoris per μερισμόν. *Patrem occidit Sextus Roſcius. Qui homo? Adoleſcentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſaepe in caede verſatus? At hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & aeris alieni magnitudo, & indomitae animi cupiditates, ad hoc ſcelus impulerunt? De luxuria purgavit Erucius, quum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuiſſe. Nihil autem umquam debuit. Cupiditates porro quae poſſunt eſſe in eo, qui, ut ipſe accuſator objecit, ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? Quae vita maxime disjuncta a cupiditate, & cum officio conjuncta.*

V. CONCLVSIO. *Quae res ergo tantum iſtum furorem Sexto Roſcio objecit?*

Eadem libertate oratores etiam minorem maiori propoſitioni, aut utrique concluſionem praemittunt. Id quod, niſi brevitati ſtuderemus, facile poſſet exemplis quam plurimis demonſtrari.

(Ne-

(Neque tamen ſimpliciter hoc arbitrarium eſt. Interdum a loco communi tranſitur commodius ad Propoſitionem, interdum ad Aſſumtionem ab Hypotheſi: interdum ipſa Propoſitio probanda, id eſt, Concluſio, enunciationi contraria ſtatim ſubiicitur. G.)

XVI. Quum vero non ſemper utraque praemiſſarum ad rei demonſtrationem videatur neceſſaria: non raro alterutra omittitur, & tunc quidem e ſyllogiſmo fit ENTHYMEMA oratorium (*). **Enthymema oratorium.**

(*) Non ergo ſingularia quaedam praecepta exigit ENTHYMEMA. Vid. QVINCT. *lib. V. Inſt. orat. c.* 14. Hoc uno enim a ſyllogiſmo oratorio differt, quod alterutra praemiſſarum omittitur. Vbi recte obſervat ARISTOT. *de arte rhetor. lib. I. cap.* 2. eam omittendam eſſe propoſitionem, quae iam ſatis nota ſit auditoribus. *Ἐὰν γάρ ᾖ τι τούτων γνώριμον, οὐδὲ δεῖ λέγειν· αὐτὸς γὰρ τοῦτο προστίθησιν ὁ ἀκροατής. Si enim aliquid ſit horum notum, non oportet dicere. Ipſe enim id ſupplet auditor.* Altera, quae reliqua eſt, eadem ratione elaboratur, quam in ſyllogiſmis oratoriis paullo ante oſtendimus.

PARS II. SPECIALIS.

DE VARIIS SCRIPTIONIBUS IN SOLUTA ORATIONE USITATIS.

CAPUT I.

DE EPISTOLIS.

I.

Pleraeque inſtitutiones epiſtolicae nullius momenti ſunt.

DE conſcribendis epiſtolis innumeri ferme praecepta ſatis prolixa dederunt (*) : ſed , mea quidem ſententia , pauciſſimi fecerunt operae pretium. Quum enim plerique epiſtolas certis regulis adſtringere auſi ſint: praeſtantiſſimae optimorum auctorum epiſtolae , opera quippe extemporali ſcriptae , longiſſime ab illis regulis diſcedunt (**). Ex quo conſequitur, ut aut epiſtolas CICERONIS, PLINII, aliorumque innumeras proſcribendas, aut praecepta illa epiſtolographica parvi aeſtimanda judicemus.

(*) E veteribus de epiſtolis conſcribendis nonnulla commentati ſunt DEMETR. PHAL. *de eloquut.* & GREGOR. NAZIANZ. *epiſtola ſingulari*, quam ſeorſum cum AD. THEODORI SIBERI *commentario* prodiiſſe novimus *Vitemb.* MDCVIII. 8. Poſt renatas litteras innumeri eiuſmodi prodiere libelli, e quibus palmam reliquis praeferunt JO. LVDOVICI VIVIS *de conſcribendis epiſtolis, Colon.* MDXXXVI. 8. DESID. ERASMI & CONR. CELTIS eiuſdem tituli libelli, *Colon.* MDLXXIV. 8. ROB. BRITANNI *ratio conſcribendarum epiſtolarum, Lutet. Pariſ.* MDXLV. 8. JO. DESPAVTERII *Ars Epiſtolica, Lutet. Pariſ.* MDXXXV. 8. HENR. FARNESII *de imitatione Ciceronis, ſeu de ſcribendarum epiſtolarum ratione, Antu.* MDLXXI. 8. MELCH. JVNII *ſcholae rhetoricae de conteχendarum epiſtolarum ratione, Argent.* MDLXXXVII. 8. JVSTI LIPSII *Inſtitutio epiſtolica*, (Epiſtolis ipſius ſubiuncta G. *Antu.* MDCV. 4. DAN. GE. MORHOFII *collegium epiſtolicum, Lubecae* MDCCXVI. 8. (a JO. BVRC. MAJO auctum, quem librum reliquis in eo genere praefero, quorum ipſe quoque luculentam habet notitiam, ut & recenſum epiſtolarum, quae editae exſtant. G.)

(**) Solent enim eiuſmodi auctores certas tradere regulas de quarumvis epiſtolarum argumentis & diſpoſitione, quas tamen nemo veterum adcurate obſervavit, neque hodienum quisquam eruditorum obſervat. Hinc ſi gratulatoriam quamdam CICERONIS epiſtolam contuleris cum praeceptis JO. PHIL. HORSTII, SAM. SCHMIDII, aliorumque ſcriptorum : non obſervabis, ad iſta praecepta ſe adſtrinxiſſe liberum CICERONIS ingenium. Alii formulas epiſtolicas collegerunt*, veluti HENR. ARNINGIVS in *medulla variorum, earumque in orationibus uſitatiſſimarum connexionum, Jenae*, MDCLVIII. 12. HANNARDVS GAMERIVS MOSAEVS in *auctoritatibus Ciceronis, Col.* MDCLXXVII. 8. MICH. NEANDER, in *epiſtol. familiarium formulis Lipſ.* MDXCI. 8. JAC. PONTANVS in *centuria epiſtolicarum formularum, Coloniae* 8. GABR. PRATEOLVS *in floribus & ſententiis ſcribendiſque formulis illuſtrioribus ex Cicerone, Pariſ.* MDXXVII. 16. ANDR. REYHERVS in *florilegio epiſtolico, Gothae*, MDCLXVI. 8. STARKIVS *in the-*

theſauro epiſtolari locorum & formularum epiſtolicarum, *Hamb.* MDCXXI. 8. CAR. VIRVLVS in *formulis epiſtolarum*, *Pariſ.* MCDXC. & alii complures, ſed, qui in haec formularum dumeta ſe relegari patiuntur, iis merito acclamaveris illud HORATII:

O imitatores, ſervum pecus!

Liberrima eſt epiſtolas conſcribendi ratio, ſunt enim epiſtolae familiare inter abſentes colloquium. Atqui familiares ſermones regulis & formulis ſe circumſcribi haud patiuntur. Ex quo conſequitur, ut *quo ſimpliciora brevioraque ſunt praecepta epiſtolica, eo meliora judicanda ſint.*

II. Epiſtolae eruditorum Latinae variorum generum ſunt. Aliae enim de rebus philoſophicis, aliae de mathematicis, aliae de philologicis & criticis, aliae de theologicis, juridicis, medicis, aliae denique de hiſtoricis conſcribuntur. Quas omnes, quum non tam epiſtolae, quam diſſertationes, videantur, nec tam elegantiam, quam acumen eruditionemque & diffuſam lectionem, oſtentent, huc plane non pertinere arbitramur. Varia epiſtolarum genera.

Philoſophicis.) Tales ſunt epiſtolae SENECAE, quas ſi diſſertationes philoſophicas ac morales dixeris, non errabis, ex mea quidem ſententia. Vnde non dubito eorum accedere ſententiae, qui SENECAM eas non ad Lucilium miſiſſe, ſed animi cauſſa, prout quidque in mentem venerat, in chartam conieciſſe, exiſtimant. Tales etiam ſunt *epiſtolae* BERN. BALDI, *Mediol.* MDLVIII. 8. CONR. BOVILII, *Gener.* MDX. cum reliquis operibus, REN. DESCARTES, *Amſt.* MDLXVIII. 4. HONORATI FABRI, *Franc.* MDLXXIV. 12. MARS. FICINI, *Florent.* MCDXCV. 4. JAC. HORSTII, *Lipſ.* MDXCV. 8. aliaeque complures.

Mathematicis) Veluti epiſtolae MATTHIAE BERNEGGERI, & JO. KEPLERI mutuae, *Arg.* MDCLXXII. 12. GVIL. SCHICKARDI & MATTHIAE BERNEGGERI, *Arg.* MDCLXXIII. 12. aliaeque.

Philologicis.) Huc pertinent epiſtolae ROL. MARESII, *Par.* MDCIV. 8. & *Lipſ.* MDCLXXXVII. 12. RICH. DE BVRI, *Franc.* MDX. 8. & JO. CASELII, *Helmſt.* MDCXXIII. 8. & *Hamb.* MDCXIX. 8. JANI DRVSII, JO. CORASII, JVSTI LIPSII, ALDI MANVTII & IANI PARHASII *quaeſita per epiſtolas*, cetera.

Criticis.) In rebus criticis occupantur pleraeque epiſtolae SCALIGERORVM, IS. CASAUBONI, CL. SALMASII, CL. SARRAVII, TH. REINESII ad *Hoffmannum, Rupertum, Baumium, Boſium*, FORT. LICETI, JVSTI LIPSII, CAEL. CALCAGNINI, TAN. FABRI, JANI GRVTERI, JO. VVOVVERII & variae illae virorum doctorum, quarum ſyllogen tomis V. in forma maiori quarta publici iuris fecit v.c. PETRVS BVRMANNVS, *Leidae*, MDCCXXIV. XXVII.

Theologicis.) Quales ſunt epiſtolae plemeque HIERONYMI, AVGVSTINI aliorumque patrum; & e recentioribus (ERASMI ROTEROD. M. LVTHERI, JO. CALVINI G.) JO. LAVNOII, EPISTOLAE CLARORVM VIRORVM de cauſſa remonſtrantium, M. ANT. FLAMINII, LVD. MONTALTII, aliaeque complures.

Juridicis.) In iuridico argumento ſaepe verſantur viri generoſi GREG. MAJANSII *Epiſtolarum libri* VI. qui prodierunt *Valentiae Edetanorum* MDCCXXXII. 4. in quibus orationis nitor cum rerum, quas explicat, praeſtantia certare videtur;

Hiſtoricis.) Quo pertinent epiſtolae AVG. GISL. BVSBEQVII, HERM. CONRINGII, MELCH. GOLDASTI, HVG. GROTII, HVB. LANGVETI, PETRI MARTYRIS ANGLERII, PHIL. MELANCHTHONIS, SFORC. PALLAVICINI, (CONR. SAM. SCHVRZFLESCHII. G.) ANDR. CHRYSOST. ZALVSKII, & aliorum. Nuper, ut alia omittam exempla, varias Galliae ciſalpinae & tranſalpinae antiquitates eruditis epiſtolis explicavit SCIP. MAFFEJVS, Veronenſis, quae prodierunt ſub titulo: *Galliae antiquitates quaedam ſelectae atque in plures epiſtolas diſtributae*, *Veron.* MDCCXXIV.

III. Ma-

Quae huc pertineant?

III. Magis hujus loci ſunt epiſtolae, quae non eruditionis oſtentandae, ſed teſtandi amoris aut animorum conciliandorum cauſſa ſcribi ſolent: in quo genere ſcribendi CICERO, PLINIUS, PAULLUS MANUTIUS, MARCUS ANTONIUS MURETUS, LATINUS LATINIUS, JANUS NIC. ERYTHRAEUS, AON. PALEARIUS, PETRUS CUNAEUS regnant (*).

Cicero.

(*) CICERONI in omni epiſtolarum genere non temere ullus comparandus eſt. Sane in *epiſtolis ad diverſos* incomparabilis eloquentia, in *epiſtolis ad Atticum* inſignis prudentia & adfectus ubique elucet, facileque adparet, CICERONEM, ſive iocari, ſive iraſci, ſive permovere maluerit, omnes alios longo poſt ſe intervallo reliquiſſe. Vid. HENR. STEPHANI *diſſert. de vario epiſt. Ciceron. genere.* Merito ergo epiſtolae illae incomparabiles aſſidua lectione in ſoccum & ſanguinem vertendae, nec umqoam e manibus deponendae ſunt. Quem fructum inde ceperit HERM. BVSCHIVS, oſtendit JO. FREINSHEM. *orat. IV. p.* 46. (Exſtat etiam Programma noſtrum, quo hunc linguae, hiſtoriae, prudentiae Romanae theſaurum auditoribus non ſine ſucceſſu commendavimus. G.)

Muretus.

Latinius.

Plinius.

PLINII epiſtolae ſuccinctae & feſtivae, facetae, & acutae, & concinnis ſententiis diſtinctae, mirifice placent viris ingenioſis. Sed ſtilum tamen hunc non omnes dicere, nec omnibus convenire ingeniis, palam eſt. PLINIVS, inquit LVD. VIVES, *doctis atque acutis ingeniis mirifice eſt aptus, qui ſcholaſticas inter ſe mittunt epiſtolas & umbraticas, quibus oportet plus ornatus & condimenti adjungi, quando rebus non perinde nituntur.* Adde MORHOF. *Polyhiſt. I*, 1. 13. 20. *pag.* 300. *Tomo I.* (Eſſe has epiſtolas eo conſilio ſcriptas, ut ederentur, & quam honeſtiſſimam amabiliſſimamque imaginem ſui auctoris perferrent ad poſteros, in praefatione, qua noſtram editionem Illuſtriſſimo Comiti Rutheno dedicavimus, oſtendere conati ſumus. G.)

Erythraeus.

Palearius.

Manutius.

MANVTIO nemo accuratius Ciceronianam dictionem expreſſit. Longius tamen abeſt a Ciceronis vigore & prudentia. Unde eius epiſtolae ornatae quidem, at a rebus plane inopes adparent. Quae forſan cauſſa eſt taedii illius, quod, CASP. SCIOPPIO iudice, legentibus MANVTIUM obrepere ſoleat. Recentiſſima & optima editio eſt KRAUSIANA. Elegantiſſimam eius epiſtolam, quam MARQ. GVDIVS omnium epiſtolarum PAVLLI MANVTII reginam vocare ſolebat, e bibliotheca huius viri docti edidit MORHOF. *in Polyhiſt. I*, 1. 25. 41. *p.* 345. *Tomo I.* (Sed tum hac epiſtola, tum multis rebus aliis ſuam editionem inſtruxit CL. KRAUSIUS G.)

Cunaeus.

Qui Paullo Manutio deeſſe videtur vigor & ſpiritus, M. ANT. MVRETO plane eſt admirandus, ut hunc ego inter recentiores reliquis omnibus anteponere non dubitem. Quod judicium etiam eſt JANI NICII ERYTHRAEI *in Pinacoth. I.* 5.

Prodierunt LATINI LATINII epiſtolae *Romae* MDCXXXIX. 4. & praeter rerum varietatem ob Latinitatis nitorem quam maxime commendantur.

JAN. NIC. ERYTHRAEVS, vel potius, qui ſub eo nomine latet, IO. VICT. ROSCIVS, Romanus, in eloquentia Latina adeo excelluit, ut in arte ſua jure Roſcius dicatur. Prodierunt epiſtolae ejus admodum nitidae atque urbanae, *Colon.* MDCXLV. 8. aliquot voluminibus, quae acutiſſimo GABR. NAUDEO adeo ſe probarunt, ut eas PETR. BEMBI & ANG. POLITIANI epiſtolis longe anteponat: Vid. NAVD. *epiſt.* 66.

Eruditiſſimus ille martyr, AON. PALEARIVS tam feliciter expreſſit CICERONIS compoſitionem, numerum, elegantiam, ut mihi, cum MVRETO, reliquis omnibus excellere videatur. Noviſſima nitidiſſimaque opuſculorum, epiſtolarum ac poematum ejus editio prodiit *Amſtelod.* MDCXCV, 8. (repetita *Ienae* MDCCXXVIII, 8. cura FR. ANDR. HALLBAVERI. G.)

Eloquentiae laudem etiam non denegaveris epiſtolis PETRI CVNAEI, quas nuper edidit vir publico rei litterariae

bono

Digitized by Google

bono natus PETR. BVRMANNVS *Lugduni Batavorum* MDCCXXV. 8.

(*) Aliquam ſtili elegantiam prae ſe ferunt epiſtolae ANGELI POLITIANI, PETR. BEMBI, ERASMI *Roterod. mi* JOACH. CAMERARII, ROG. ASCHAMI, JVSTI LIPSII, DOM. BAVDII, AVG. BVCHNERI, IO. GEO. GRAEVII, CONR. SAM. SCHYRTZFLEISCHII, ſed quum horum plerique ſingulare quoddam dicendi genus adſectarint, quod non eſt publici ſaporis, legendi potius, quam imitandi, mihi quidem videntur.

Quotuplices?

IV. Ceterum epiſtolae Latinae, quibus hodie utimur, vel *familiares* ſunt, vel *elaboratiores*. Illae plures plerumque res complectuntur (*): hae de uno themate exarantur diligentius (**).

(*) Solent enim familiares, ſi quando colloquuntur, de variis rebus inter ſe confabulari. Quae colloquia, quum imitentur epiſtolae, mirum haud eſt, ſi & illae de pluribus rebus agant. Tales ſunt pleraeque CICERONIS *epiſtolae ad Atticum*. Exemplum vide *Lib. XV. epiſt.* 25.

(**) Huc pertinent epiſtolae *gratulatoriae, gratiarum actrice, petitoriae, commendatitiae, ecc.* Per has enim totas regnat una eademque propoſitio primaria, adeoque adhibitis argumentis, diligentius elaborari ſolent. Sic CICERONIS *epiſt. ad diverſ. XI*, 22. tota eſt commendatitia, *epiſt.* 12. *lib. V.* tota petitoria, eaque elegantiſſima. Uberiorem catalogum, in quo ſingulae CICERONIS aliorumque epiſtolae ad ſuas cauſſas referuntur, dederunt MELCH. JVN. *de conſcrib. epiſt.* & MORHOF. in *colleg. epiſtolico*, ſed qui ab eloquentiae ſtudioſo ex tot epiſtolarum voluminibus poſtea editis facile augeri poſſet.

Epiſtolae familiares conſcribendi ratio.

V. In epiſtolis *familiaribus* primo propoſitiones, de quibus ſcribere velis, juſto ordine ponantur ob oculos (*). Deinde diſpiciatur, habeatne inter ſe aliquid commune, an plane diſſimilis ſint naturae. Id enim dabit elegantem connexionem (**). Conſiderentur porro ſingulae propoſitiones, an probari illuſtrarive debeant (***). Et inde ſi acceſſerit elaboratio, facile naſcetur epiſtola familiaris elegantiſſima (****). Illud tamen obſervandum poſtremo, has epiſtolas quam maxime exigere moratum ac jocoſum illud dicendi genus, de quo ſuperiore capite diſſeruimus.

(*) Exemplum omnia iſta praecepta reddet dilucidiora. Sumto nobis hae propoſitiones.

I. *Breviter ſcribam tuo exemplo.*
II. *Fiduciam nobis magnam injicis.*
III. *Bono ergo animo ero.*
IV. *Litterarum mearum cauſſa non exſpectabis in Italia.*
V. *Habebis pecuniam.*
VI. *Servilius tibi amicus eſt.*
VII. *Nos non deerimus.*

(Caeterum in reſponſoriis nihil commodius & certius quam ſequi ordinem ejus epiſtolae cui reſpondemus, cui vel intexi vel ſubiici poſſunt alia. G.)

(**) Connexiones vel *verbales* ſunt, vel *reales*. *Illae* per particulas & formulas fiunt, *hae* a propoſitionum ſimilitudine ac diſſimilitudine petuntur. Nonnumquam tamen etiam ſine connexione propoſitiones componuntur. (Quod plerumque melius eſt vel ob hoc ipſum quod familiaris ſermonis characterem ſic magis refert. G.) Sic CICER. *epiſt. ad diverſ. XI*, 24. omnes iſtas propoſitiones VII, quas paullo ante recenſuimus, ſine connexione ita extulit.

I. *Nerro tibi antea ſubtraſcebar brevitati tuarum litterarum, nunc mihi loquax eſſe videor. Te igitur imitabor.*

II. *Quam multa, quam paucis? Te recte valere, operamque dare, ut quotidie melius: Lepidum commode ſentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere.*

III. *Si timidus eſſem, tamen iſta epiſtola omnem mihi metum abſterſiſſes. Sed, ut mones, frenum momordi. Etenim, qui, te incluſo, omnem ſpem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, ſed ita, ut*

non

Digitized by Google

non deſim conſtantiae meae.

IV. *Quod ſcribis, in Italia te moraturum, dum tibi litterae meae veniant, ſi per hoſtem licet, non errarls: multa enim Romae. Sin adventu tuo bellum confici poteſt, nihil ſit antiquius.*

V. *Pecunia, expeditiſſima quae erat, tibi decreta eſt.*

VI. *Habes amantiſſimum Servilium.*

VII. *Nos non deſumus. Vale.*

Dabimus tamen operam, ut & connexiones inveniamus. (Quas quidem pleraſque infelices eſſe, & firmare proximam noſtram obſervationem, ipſi Illuſtri Auctori, cui iuveni illae exciderunt, me perſuaſurum ſperaverim. G.) Inter primam & ſecundam propoſitionem ſimilitudo quaedam adparet: *ſcribendi rationem brevem imitabor: ſed & fiduciam tuam.* Inter ſecundam & tertiam ſimilitudo quaedam intercedit: utrobique enim *fiducia eſt.* Inter tertiam & quartam diſſimilitudo eſt, *ſpes* enim eſt *morae impatiens*, Brutus vero *morabitur in Italia*. Quarta & quinta ſimiles aliquo modo ſunt: *Brutus non morari debet in Italia, nec nos in mora erimus, ſed mittemus pecuniam.* Tres ultimae ſimillimae. *Nec pecunia tibi deerit, nec Servilius, nec nos*. Connexio ergo erit talis.

I. *Narro tibi: antea ſubiraſcebar brevitati tuarum litterarum: nunc mihi loquax eſſe videor. Te igitur*

II. *non litteris tantum, verum etiam virtute animique magnitudine imitabor: Breviſſima enim epiſtola tua me de tot rebus novis, id eſt, de valetudine voluntateque tua & Lepidi, triumque exercituum virtute reddidiſti certiorem, tantamque ſpem injeciſti animo, ut*

III. *niſi tuo exemplo optima ſpe fiduciaque eſſem, omnium mortalium ſim meticuloſiſſimus. Omnem itaque metum, ſi quis fuiſſet, iſta epiſtola tua abſterſiſſes: ſed, ut vera fatear, jam frenum momordi. Etenim; qui, te incluſo, omnem ſpem habuerim in te: quid nunc putas? Cupio jam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, ſed ita, ut non deſim conſtantiae meae. Quum vero ſpes nihil aegrius, quam moram, ferat:*

IV. *nolim profecto, te, litterarum mearum cauſſa, in Italia morari. Equidem, ſi per hoſtem licuerit, non erraris: multa enim Romae. Sin adventu tuo bellum confici poteſt; cave tui gerenda occaſionem, mora iſta tua, dimittas. Sane, ne in nobis ulla tibi mora eſſet.*

V. *pecuniam, expeditiſſima quae erat, tibi decrevimus. Nec argentum ergo tibi deerit, nec, quod omni argento praeſtantius, amici.*

VI. *Servilium enim habes tui amantiſſimum, cujus proliuam erga te voluntatem.*

VII. *& ego non imitabor modo, verum etiam, quoad ejus fieri poterit, ſtudio officiiſque meis ſuperabo. Vale.*

(***) Accedunt nonnumquam aetiologiae, ceu ex epiſtola antecedente adparet, in qua CICERO propoſitionem III. ratione quadam confirmat. Accedunt etiam illuſtrationes, veluti exempla, ſimilia, teſtimonia: ſed ita, ut magis per adluſionem innuantur, quam explicentur prolixius. Exemplo erit CIC. *epiſt. ad diverſ. V*, 12. in qua ejuſmodi illuſtrationes mira brevitate concinnitateque cumulatas animadvertimus.

(****) Exemplum ejuſmodi epiſtolae familiaris ſubjiciemus. Propoſitiones ſunto ſequentes:

I. *Diu admodum ſiluiſti.*

II. *Ego jam ruſticor.*

III. *Scribe ad me frequentius.*

Obſervatis ergo praeceptis, in ipſo paragrapho explicatis, haec naſcitur epiſtola:

I. *Tam diuturno me ſilentio adhuc mulctaſti, ut, niſi te ex P. diſciplina ſcirem prodiiſſe, in Pythagoraeorum caſtra tranſiſſe te exiſtimarem. Quis, malum, morbus te hominem, olim loquaciſſimum, invaſit, ut confeſtim magis mutus videaris, quam piſcis? Ego vere praeclare, mihi crede, ulciſcar illam pertinaciam tuam, literiſque meis tanto magis te obtundam quotidie, donec odioſiſſimum iſtud ſilentium tuum tibi extorqueam.*

II. *Sed, heus tu, inquies, tantumne tibi otii eſt, ut bonas horas ſcribendis epiſtolis conſumas? Eſt vero, & quidem plurimum. Relicto enim urbano ſtrepitu, nuper in ſuburbanum illum, quem noſti, receſſum, tamquam in portum, me vindicavi. Hic modo ruſticor, & temperis nonnihil valetudini, nonnihil remiſſioni animi tribuo. Interdum, ne nihil potius agere, quam otioſus eſſe, videar, aliquid parturit ingenium, ſed, ut ille ait, ple-*

num

Digitized by Google

num ruris & inficetiarum.

III. *Ne ergo me urbanae elegantiae plane capiat oblivio: fac, quaeſo, ut a te litteras & frequentiſſimas, &, quales tu mittere ſoles, Roma ipſa urbaniores, accipiam. Vale.*

VI. Ad *elaboratiores* quod adtinet epiſtolas: in iis una regnat propoſitio, ad quam, tamquam ad centrum, omnes reliquae partes referuntur (*).

In epiſtolis elaboratioribus una regnat propoſitio.

(*) Exempli cauſſa, in *gratulatoriis* propoſitio illa primaria eſt: *Gratulor tibi novum munus, natalem, reſtitutam valetudinem, cet.* In conſolatoriis: *Aequo animo tibi ferenda fortuna, mors parentis, cet.* In gratiarum actoriis: *Gratias tibi ago, quod me principi commendaris, ſuffragiis adjuveris, cet.* (In primis lineis artis oratoriae p. 31. ſeq. *Gratulationis, Gratiarum actionis, Conſolationis, Adhortationis, Petitionis* partes & rationem breviter, ad epiſtolarum praeſertim ſcribendarum exercitationem, propoſuimus. G.)

VII. Ea propoſitio deinde argumentis, firmis potius, quam multis, munienda eſt, quae facile ſuppeditabunt ipſae *περιστάσεις*, ut adeo certis argumentorum locis hic ſuperſedere liceat (*).

Quae deinde probanda.

(*) Vulgo quidem in inſtitutionibus epiſtolicis multos argumentorum locos, veluti *ab utili, jucundo, decoro, facili, honeſto, cet.* oſtendunt, ex quibus omnia argumenta, tamquam e ſedibus aut plateis ſuis, depromenda exiſtimant rhetores. Sed his quidem loculis aequo animo carebimus. Ipſae enim *περιστάσεις* rationes ſcribenti ſufficient optimas, & inſtituto adcommodatiſſimas, nihil ut opus ſit iſtis argumentorum locis, e. g. ſi cui *gratulandum* ſit novum munus, ratio ipſa docebit, oſtendendum eſſe, munus hoc eſſe optabile, honorificum, virtuteque alterius digniſſimum, ex eoque multum decoris ad rempublicam redundaturum, cet. Si *conſolandus* quis de obitu filii: ratio ipſa ſuadebit, ut exponamus defuncti beatitudinem, temporum, quibus ſubtractus ſit, miſeriam chriſtiani in adfectibus coercendis officium, cet. Et ſic numquam deerunt ſcribentibus argumenta, dummodo *περιστάσεις, quid? ubi? cet.* expendantur paullo diligentius. (Hoc ipſum vero praeſtant loci illi ſupra commemorati, ut ad omnes circumſtantias tanto diligentius attendamus, iiſque recte utamur. Nihil nos docent loci ante ignoratum, ſed recordationem juvant & diſtributionem &c. G.) Utilitatis tamen haud parum tironibus adferre poſſunt PLANERI *epiſtolae enthymematicae*, quibus & varia argumenta, vel enthymemata, quae in ſingulis epiſtolarum generibus adhibenda videantur, cum cura oſtendit, & veterum ac novorum ſcriptorum epiſtolas in certas claſſes retulit.

VIII. Perinde autem eſt, ſive argumenta propoſitioni, ſive hanc argumentis praemittas (*).

Diſpoſitio eſt arbitraria.

(*) Sic MANUTIUS *epiſt. I*, 1. propoſitionem argumentis praemittit: *epiſt. I*, 2. eamdem illis ſubiungit. Nonnumquam propoſitio argumentis & praemittitur & ſubjungitur, cujus rei exemplum denuo eſt apud MANUT. *epiſt. I*, 8. (Non eſt tamen hoc ſimpliciter in arbitrio ſcribentis: ſed videndum, quid cuique loco aptius ſit. v. c. ſi propoſitio ipſa moleſtiam allatura videatur, argumenta praeponenda. Interdum perſpicuitatis cauſſa neceſſario praemittenda propoſitio &c. G.)

IX. Poſſunt & hic argumenta nonnulla aetiologiis illuſtrationibuſve amplificari, dummodo obſerves; & parcius hoc fieri debere, & brevius. In epiſtolis enim ad exempla, ſimilia, ſententias tantum adludendum eſſe, jam ſupra obſervavimus (*).

An in epiſtolis locum habeant illuſtrationes.

(*) Quam eleganter illuſtrationibus eiuſmodi utatur CICERO, vel ex hac brevi eius *epiſtola 6. libri* VII. adparet : *In omnibus meis epiſtolis, quas ad Caeſarem aut ad Balbum mitto, legitima quaedam eſt acceſſio commendationis tuae, nec ea vulgaris, ſed cum aliquo inſigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias iſtas, & deſidera urbis, & urbanitatis depone, & quo conſilio profectus es, id adſiduitate & virtute conſequere. Hoc tibi tam ignoſcemus nos amici, quam ignoverunt Medeae, quae Corinthi arcem altam habebant, matronae opulentae, optimates, quibus illa manibus gypſatiſſimis perſuaſit, ne ſibi illae vitio verterent, quod abeſſet a patria. Nam multi ſuam rem bene gesserunt, & publicam patria procul. Multi qui domi aetatem agerent, propterea ſunt improbati. Quo in numero tu certe fuiſſes, niſi te extruſiſſemus. Sed plura ſcribemus alias. Tu qui ceteris cavere didiciſti, in Britannia, ne ab eſſedariis decipiaris, caveto : & quando Medeam agere coepi, illud ſemper memento : Qui ipſe ſibi ſapiens prodeſſe nequit, nequaquam ſapit. Cura, ut valeas.*

Exordia epiſtolarum qualia? X. Accedit nonnumquam exordium, quod vel *commune* eſt, vel *proprium*. *Illud* omnibus epiſtolis (*), *hoc* ei tantum, quam exaramus, convenit (**). Utrumque breviſſimum eſſe oportere, quilibet intelligit (***).

(*) *Communia* exſordia ſunt, quae de valetudine alterius inquirunt, aut veniam ſcribendi rogant, aut acceptarum epiſtolarum ſententiam repetunt. Antiquiſſimum ſollemniſſimumque eſt illud : SI VALES, BENE EST, EGO VALEO, quod tamen jam altero poſt Auguſtum aevo eviluerat. Unde non eſt, quod a nobis demum in uſum revocetur : (niſi forte, ubi cauſſa aliqua ſubeſt de ſtatu amici dubitandi &c. G.)

(**) Plerumque (praeſertim in litteris reſponſoriis G.) hoc ab occaſione cauſſaque ſcribendi petitur, adeoque reperitur facillime. E. c. Si gratulandum alicui ſit munus novum ; ejus in ipſo exordio iniicienda eſſet mentio. Sic MANVTIVS *epiſt.* *I*, 2. Alſonſo Caraſae gratulaturus purpuram, ita auſpicatur : *Solent eſſe. quae minus expectantur, laetiora. Nihil tamen iſta, qua te auctum nuper accepimus, dignitate neque magis expectatum apud eos, qui ſtudia ſua, tuos ad virtutem praeclaros impetus noverant, neque jucundius, aut laetitiae majoris umquam fuit.*

(Interdum ab ipſa inſcriptione capitur exordium. Ut CIC. *Att.* III, 20. M. T. CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO. *Quod quidem ita eſſe & avunculum* (tuum Q. Cecilium) *functum eſſe officio*, (ut te heredem inſtitueret ac teſtamento adoptaret, qua re nunc nomen eius geris, & non amplius T. POMPONIVS ATTICVS, ſed ut ſupra ſcripſi vocaris) *vehementiſſime probo*. Add. Famil. XVI, 18. it. I, 10. & VII, 28. G.)

(***) Generatim enim inter epiſtolarum virtutes praecipuas eſt BREVITAS, adeo, *ut eas ſiniſtram manum implere haud debere*. ſcribat SENECA *epiſt.* 45. Longiores eſſe ſolent epiſtolae ad familiares, iiſque quam maxime ſe oblectare ſcribit CIC. *epiſt. ad Quint. fratr.* I, 1. Sed hae plerumque, neglectis exordiis, ſtatim ad rem ipſam & variarum rerum narrationem progrediuntur. Nec brevitas tantum exordia epiſtolarum commendat, ſed & inexpectatum. Statim enim neſcio quid admirationis & voluptatis excitant improviſa ejuſmodi, atque inexepectata exordia. Elegantiſſimum ergo exordium CIC. *epiſt. ad diverſ. VII*, 13. *Quam ſint moroſi qui amant, vel ex hoc intelligi poteſt. Moleſte ferebam antea, te invitum iſtic eſſe, pungit me rurſus, quod ſcribis, te eſſe iſtic libenter.* Sane quid ſibi vellet CICERO hoc inexſpectato exordio, intelligere non potuit Trebatius, niſi perlectis ſequentibus. Aeque elegans ex exordium MANUTII *epiſt. I*, 14. *Odi paene meos oculos ; etſi oculi ſunt, id eſt, omnium rerum cariſſimi. Sed odi certe pejus, quam antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adſpectus, tuus complexus eripitur.* Addo illud Coelii apud CIC. *epiſt. ad diverſ. VIII*, 4. *Invideo tibi : tam multa quotidie, quae mirere, iſtuc perferuntur.* Item illud PLINII *epiſt. I*, 6. *Ridebis & licet, rideas.*

XI. Idem

XI. Idem de concluſione ſentiendum, quae qualis eſſe debeat, facile ex ipſa propoſitione primaria intelliges (*). Vi & concluſiones.

(*) Exempli gratia ſi cui gratulandum eſt, per ſe patet, concluſionem vel votum aliquod complecti, vel cohortationem, vel commendationem noſtri, vel aliud quid hujuſmodi. Ita etiam epiſtolis gratiarum actoriis ſubjicietur vel votum, vel grati animi pollicitatio, vel commendatio in futurum. Sunt tamen etiam concluſiones quaedam tantum non omnibus epiſtolis communes, veluti officiorum oblatio, commendatio valetudinis, amicorum ſalutatio, reſponſionis flagitatio, & quae ſunt hujus generis alia. (Illud modo tenedum, in epiſtolis ad eos, quorum amicitiam vel parare vel tueri velimus, uti principium, ita finem blandum eſſe debere, idque tanto magis, quo minus reliquum argumentum placere poſſe ſperamus. G.)

XII. Stilus epiſtolarum qualis eſſe debeat, jam *capite 2. partis prioris num. 61.* ſatis adcurate expoſuimus, nihil ut hic addendum ea de re videatur. Stilus epiſtolicus qualis?

XIII. De complicandis etiam obſignandiſque epiſtolis aliquid monere, ſupervacuum fuerit. Lippis enim & tonſoribus talia ſunt notiſſima. De titulis tamen, quos vocant, & ſubſcriptione, moneo, eum tenendum eſſe modum, ut ne vel antiquitatis adſectatione (*), vel ſtili barbarie ac novitate (**), reprehenſionem jure mereamur. Quid in titulis atque ſubſcriptionibus obſervandum?

(*) Antiqui nullo titulorum ſyrmate onerabant alios, ſed litteris haec praemittebant: M. T. CICERO VOLUMNIO S. P. D. Poſtea ſaepe addebant: SVO, ut C. CAECIL. PLINIVS ARRIO SVO S. P. Denique & alterius nomen ſuo honoris cauſſa praemittere ſolebant, veluti: ARRIO SVO C. CAECIL. PLINIVS S. P. D. idque diu in vitio poſitum eſſe novimus. Paraſiticum enim videbatur, nomen ſuum poſtponere, ceu oſtendunt EL. VINET. *ad Auſon. epiſt. 20.* & MENAG. *Amoen. jur. civ. c. 23. p. 124.* Hinc AVSONIVS ibid. PAVLLINI praeponens nomen, id metri neceſſitate excuſat:

PAVLLINO AVSONIVS. *Metrum ſuaſit, ut eſſes.*
Tu prior: & nomen praegredere meum.
Quamquam & faſtorum titulo prior, & tua Romae
Praeceſſit noſtrum ſella curulis ebur.

(SYMMACVS cum ad Auguſtos ſcribit, nomen ſuum poſtponit, contra quam fecerat PLINIVS: SIDONIVS, & ipſe SYMMACVS ad alios quoſvis cum ſcribunt, ſuum nomen praemittunt. G.) Semper itaque veteres, omiſſo titulorum ſyrmate, brevi illa ſalutatione uſi ſunt. Et hos quidem imitari non dubitarim, quoties ad familiarem aliquem ſcribendum eſſet. At, ſi viris magnis ſcribendum, nemini ego quidem auctor fuerim, ut hac antiqua formula utatur. Satius tunc erit, titulos quoſdam honoris in caſu vocativo epiſtolae praemittere, hoc modo:

VIR ILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME.
VIR SVMME, cet.

Ad calcem litterarum recentiore more adjunges ſubſcriptionem:

ILLVSTRIS EXCELLENTISSIMIQVE NOMINIS TVI
cultor perpetuus.

vel ſimilem. Dandum enim aliquid hodiernis moribus, ne magnorum virorum dignitatem ſupercilio ſcholaſtico deſpicere videamur. (Videndum, quid de his talibus ſentiat is, ad quem ſcribimus, & illius opinioni ſerviendum. Quoties dubitandi cauſa eſt, potius moribus ſaeculi noſtri obſequamur, & caeteris partibus tanto ſcribamus accuratius, ut appareat, non ignorantia ſed certo conſilio nos veterem illum morem non tenuiſſe. Vid. Praef. Edit. VI. ad h. l. G.)

(**) Merito ergo ex latinis epiſtolis elaboratioribus proſcribimus I. ſalutationes illas: *Salutem & officia, χαίρειν, εὐπράττειν,* שלום, *Immanuel,* & ſimilia;

lia: & multo magis II. aenigmata illa pucrilia: *Mitto tibi* NAVEM, *prora puppique carentem*, *cet.* Nec ferendae III. loquutiones abſtractae, quas vocant, imitatione Germanicae linguae inventae, veluti: *Dominatio veſtra*, *veſtra Serenitas*, *Nobilitas*, *Amplitudo*, *nobiliſſima dignitas veſtra*, *cet.* (*Majeſtas*, *Dignitas*, *Amplitudo*, & ſimilia nomina non nunquam Ciceroniano more poni pro ipſis perſonis poſſunt, quoties nempe etiam ipſa abſtracta commodum ſenſum pariunt, ut *Majeſtatem tuam venerabor*, *Dignitati tuae ſerviam*, *Amplitudinis tuae ſtudioſus ſum*. *Sed non Dignitas tua ſcripſit &c. G.*) Multoque minus tolerandae, quae plane vel barbarae, vel ſoloecae ſunt, e. g. *Veſtra devotio*, *diſcretio*, *paternitas*, *veſtra gratia*, *cet.* Ignota quoque veteribus illa extenuandi cauſſa reperta: *parvitas mea*, *exiguitas mea*, quamvis prius placuerit jam VALERIO MAXIMO, *in proem.* Id vero poſtea frequentarunt ſcriptores aevi poſterioris, & maxime Chriſtiani, quos vel maxime decebat modeſtia. HIERON. *ad Tranquillinum: Et quia meae* PARVITATIS *quaeris ſententiam.* Denique etiam IV. ab illo more alios tertia perſona compellandi merito abſtinemus, v. c. *Juſſis me excellentia veſtra*, *ſi quid novi geſtum fuerit*, *eum de illo reddam certiorem*. *Sciet ergo cet.* Putida haec omnia ſunt, & a Latinae linguae indole aliena aeque ac compellatio in perſona ſecunda ſingulari a more linguae Germanicae.

CAPUT II.

DE ORATIONIBUS CONSCRIBENDIS.

I.

Cur etiam de conſcribendis orationibus praecepta quaedam addamus?

ALterum ſcriptionum genus, quo hodie nonnumquam utimur, ſunt ORATIONES. Eas conſcribendi rationem quum ex inſtituto oſtendant rhetores, ſupervacuum forſan fore videbitur, ea de re vel verbum addere. Enimvero quum alia hodie, quam olim, ſit oratoriae ratio, neque vetera illa rhetorum praecepta noſtrae reipublicae noſtroque ſaeculo poſſint adcommodari (*): licebit & nobis pauca quaedam de conſcribendis orationibus monere.

(*) Oratoriam primi excoluerunt Graeci, e quibus vix quiſquam, ante ARISTOTELEM, eam in artis formulam, (quae exſtet G.) redegit. Nam, qui ante hunc aliquid de praeceptis rhetoricis commentati ſunt, veluti EMPEDOCLES, TISIAS, THEODORVS, GORGIAS, vix videntur operae pretium feciſſe. Vid. VOSS. *de nat. & conſtitut. rhet. IX. p. 331. ſequ.* Jam vero Graeci tantum non omnes in liberis vixerunt rebus publicis, in quibus plebs eloquentia demagogorum quam maxime flectitur. Multum ergo intererat Graecorum, tum ad potentiam, tum ad ſecuritatem, ut iſtam dicendi facultatem adſequerentur, qua animos vulgi huc illuc flectere poſſent. Hinc & totius oratoriae Graecae finis eſt τὸ πείθειν ſeu *perſuadere*, nec melius ea definiri poſſe videbatur, quam πειθοῦς δημιουργὸς *perſuaſionis opifex*, ceu rhetoricam in *Gorgia* adpellat PLATO. Pauciſſimi, & in his QVINCTILIAN. *libr. II. Inſt. orat. c. 15.* negarunt, finem oratoriae eſſe perſuadere, vel adpoſite ad perſuadendum dicere, eoſque potius, *qui bene & recte dixerint*, finem artis adſequutos cenſuerunt. Sed ſi vel maxime hunc finem proximum dixeris: tamen & illa bene ac recte dicendi facultas procul dubio ad perſuadendum fuit comparata; iſque adeo oratoriae fuit finis ultimus. At hodie alia eſt rerum publicarum plerarumque facies. Raro enim plebis ſuffragiis amplius, ſed vel juſſibus principum, vel optimatum conſiliis, ſumma rerum com-

Digitized by Google

committitur. Nec in laude amplius ponitur flexanimis illa eloquentia demagogorum, ſed ſuppliciis digna judicatur. Ex quo facile patet, oratoriam, cujus hodie uſus eſt, toto coelo ab antiqua illa Graeca diſtare.

II. Scilicet triplex erat Graecis dicendi occaſio. Vel enim in conciliis populi, vel in foro & judiciis, vel in Graeciae conventibus verba erant facienda (*). Quare etiam triplex Graecis erat orationum genus, DEMONSTRATIVUM, quo in conventibus Graeciae: DELIBERATIVUM, quo in conciliis vel comitiis; & JUDICIALE, quo in foro & judiciis utebantur (**). Veterum orationum genera tria.

(*) Oratoriam praecipue excolebant Athenienſes: Nec enim vel Sparta, vel Thebae, ullum, qui in ea arte excelluerit, oratorem protulere. Athenis vero populus certis ſtatiſque diebus ſolebat in concionem vel concilium prodire, ut de figendis refigendiſque legibus, de legendis magiſtratibus, de pace denique ac bello in medium conſuleret. Et haec quidem populi comitia ſtata ac ſollemnia ἐκκλησίαι νόμιμοι, ὡρισμέναι, item κύριαι dicebantur. Aliquando etiam extra ordinem cogebatur concio; ſi quid ſubitum accidiſſet, & hae erant ἐκκλησίαι σύγκλητοι vel πρόσκλητοι itemque κατακλησίαι. De quibus populi conciliis vel comitiis JVL. POLLVX *Onomaſt. VIII*, 1. 32. & *V*, 8. 7. PFEIFF. *Antiq. Graec. II*, 35. In foro quoque exercebantur judicia publica, maxime in Areopago, de quo videndus SVID. *voce* ἄρειος πάγος. IO. MEVRS. *in Areopago*. Denique tota Graecia habebat ſuos conventus, ſuaſque panegyres, ad quas undequaque ad communes ludos communiaque ſacra confluebant Graeci. Talia erant *Olympica*, *Pythia*, *Nemea*, *Iſthmia*, de quibus PFEIFFER. *Ant. Graec. I*, 49. *ſequ.*

(**) In conventibus ergo vel ἐκκλησίαις oratores populo vel ſuadebant, vel diſſuadebant aliquid, de quo tum deliberatio inſtituebatur. Vid. DEMOSTH. *orat. pro Cteſiph.* Et hoc genus dicendi δημηγορικὸν, ἐκκλησιαστικὸν, vel συμβουλευτικὸν ſolebat adpellari. Tales ſunt DEMOSTHENIS orationes *Olynthiacae*, *Philippicae*, & reliquae pleraeque. In foro etiam, veluti Areopago, Palladio, Delphinio Prytaneo, Phreatio, Heliaeo, Lyceo, Meticheo quoties habebantur judicia publica, oratorum partes erant, reis vel diem dicere, vel eoſdem defendere, quod qua ratione factum ſit, luculenter oſtendit MEVRS. *in Areopago cap. extremo*, & SIGON. *de rep. Athen. III.* Et ejuſmodi orationes dicebantur δικανικαὶ ſeu *generis judicialis*, quales ſunt DEMOSTHENIS *orationes in Aphobum*, *Neaeram*, *Ariſtogitonem*, & aliae. Denique quando Graeci univerſi ad ludos ſollemnes confluebant, in publica etiam iſta celebritate gentis orationes habebantur; in laudem illorum, qui Graeciae libertatem defenderant, hoſteſque devicerant, COEL. RHODIGIN. *lect. antiqu. XXIX*, 12.

III. Quum vero hodie nec in populi conciliis concionentur demagogi, nec in foro cauſſarum patroni eloquentiam oſtentent, nec denique ſollemnes quaedam ſuperſint panegyres: facile patet, triplicis illius cauſſarum generis, quo univerſa veterum rhetorica nititur, hodie nullum ſupereſſe uſum (*). Quandoquidem ergo in ſcholis tantum aliquae ſuperſunt oratoriae Latinae reliquiae, declamationes vero illae umbriaticae ad nullum trium generum pertinent: novum orationum genus invenerunt doctores, quod quum non tam in perſuadendo, quam docendo delectandoque verſetur, ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ adpellare conſueverunt (**). An etiam hodiernae orationes ad haec genera revocari poſſint?

(*) Ajunt equidem, hodienum nos vel laudare, vel vituperare, ſuadere, vel diſſuadere, adcuſare, vel defendere, adeoque omnino magnum eſſe veteris oratoriae uſum. Quo ſenſu QUINCTIL. *lib. III. c. 7. Laudare teſtem, vel contra, per-*

Digitized by Google

pertinet ad momentum judiciorum, & ipſis etiam reis dare laudatores licet, & editi in competitores, in L. Piſonem, Clodium & Curionem libri vituperationem continent, & tamen in ſenatu loco ſunt habiti ſententiae. Sed qui conſideraverit ea, quae paullo ante de trium generum origine diſſeruimus, facile deprehendet, orationes hodiernas *de laudibus hiſtoriae*, *de philoſophia cum juriſprudentia conjungenda*, *de non ferenda juvenum protervia*, *de turpitudine ebrietatis*, aliaſque hujus generis non magis ſimiles eſſe orationibus veterum in comitiis populi, foroque & conventibus Graeciae habitis, quam umbram luci.

(Non perfecit Auctor, ut putare deſinam, pleraque praecepta antiquorum Rhetorum, nominatim QUINCTILIANI, ſuum hodie uſum, non contemnendum illum ſane, habere. I. Non dicam de intellectu oratorum Graecorum Latinorumque, quem hac cognitinne juvari, quis neget? II. In ſacris ad populum Orationibus omnino ſuadendum eſt, h. e. homines oratione in ſententiam ſalutarem traducendi: quod profecto praeſtabit felicius, qui caeteris rebus vim dicendi, qualem veteres tradidere, adjecerit. III. Sunt fora adhuc per Europam hinc inde ubi cauſſas ore vel ſcripto etiam apparatu quodam Oratorio orare licet & decorum eſt. IV. In quocunque ſcribendi genere, ubi vel docere, vel probare, vel placere volumus, magnam utilitatem praeſtat oratoria, qualem proponit FABIUS. V. Eae quoque, quas Auctor *declamationes* vocat, meliores erunt, & plus efficient boni, ſi ad veterem illam eloquentiam conformentur. Quae cum ita ſint neminem poenitère debet, vel VOSSIANOS *de oratoria Inſtitutione libros*, vel quod omnibus faciendum cenſeo, QUINCTILIANI opus ſi non totum, at certe majore ſui parte, omiſſis modo iis, quae Romano foro ſunt propria, & perlegiſſe, &, quantum poteſt, familiariter iis uti. G.)

(**) Multa de hoc *didaſcalico* dicendi genere commentantur NIC. REUSNERUS, MATTH. DRESSERUS, CONR. DIETERICUS, aliique rhetores. Sed ipſi rhetorices fini ac naturae illud repugnat. Interim negari nequit, pleraſque declamationes, quas hodie in ſcholis audimus, generis eſſe didaſcalici. (Docere & planum facere aliquid ad finem etiam antiquae Rhetorices pertinet vel maxime. Et quis non, cum dicit, optet perſuadere auditoribus ſuis vel ſententiam ſuam vel affectum? Non eſt ergo opus novis praeceptis in ea arte, qua omnium confeſſione antiqui longe excellunt quidquid eſt hodie eloquentium. Sed ſatis eſt, ſi qui feſtinent, omiſiſſe de antiquis praeceptis forenſia. G.)

Orationes hodie vel ſcholaſticae ſunt, vel panegyricae.

IV. Ut ergo orationes conſcribendi rationem noſtrae aetati reique publicae adcommodemus: duo hodie eſſe arbitramur Latinarum orationum genera. Alterum in umbra ſcholarum uſu receptum (*), alterum paullo ſollemnius (**). Illas DECLAMATIONES, has PANEGYRICAS vocare licebit. Nos hoc capite de declamationibus agemus.

(*) *Declamationes* mihi ſunt, quae de rebus quibuſdam, ad eruditionem pertinentibus, veluti de quaeſtionibus phyſicis, moralibus, juridicis, philologicis, theologicis, hiſtoricis, exercendi ingenii, oſtentandaeque eloquentiae cauſſa habentur. Tales ſunt pleraeque orationes M. ANT. MURETI, M. ANT. MAJORAGII, PETRI CUNAEI aliorumque recentiorum, quas more majorum in gymnaſiis & academiis habuerunt.

(Ne cui imponat novus intellectus nominis *Declamatio*: quae antiquis & recte loquentibus *ab oratione* non alia re diſtat, quam quod exercitationis tantum cauſſa habetur, quare nec argumento ſ. materie, neque elaboratione differre debet ab oratione ſeria, ſi quidem meditatio & exercitatio illis debet actionibus quam ſimillima eſſe, ad quarum facilitatem comparandam ſuſcipitur. Et poſſunt ipſae quoque Auctoris tum declamationes, tum Panegyricae ad tria illa genera antiquorum commode referri, ut deinde apparebit. G.)

(**) *Panegyricas* voco non tantum laudationes magnorum virorum, quales ſunt pleraeque BUCHNERIANAE: ſed quae-

Digitized by Google

quaecumque in feſto quodam conventu coram ſplendidiore auditorio habentur, veluti in inauguratione academiae, vel regis, in ſacris ſaecularibus, cet. Hae quemadmodum a ſuperioribus materia, ita & ſtilo quam maxime differunt.

V. *Declamationem* itaque ſcripturo, id praecipue agendum eſt, ut thema inveniat haud vulgare (*), nec tamen a ſenſu communi remotum (**): jucundum (***), nec tamen ſcurrile (****): ita denique comparatum, ut perſonis, loco, temporique conveniat (*****). Declamationem ſcripturum ſollicitum eſſe oportet de themate.

(*) Cavendum ergo eſt a thematibus vulgaribus, qualia ſunt *de laudibus virtutis*, *de laudibus litterarum*, *cet.* His enim facile obiici poſſet illud CATONIS: *Stulte, quis umquam vituperavit?* In pueris & adoleſcentulis, qui nondum aere lavantur, tolerari haec poſſunt: minime in viris, quorum in graviore materia exercetur ingenium. (Quae autem *gravior* poteſt eſſe *materia*? Mihi vero ille quantivis pretii orator videatur, qui *de laudibus virtutis, litterarum*, &c. ita dicat, ut moveat, ut perſuadeat. Socratis omnis oratio in laudanda virtute conſumebatur. G.)

(**) Non enim eloquentia abutendum eſt, ſed utendum. Cum ratione ergo inſaniunt, qui I. veterum academicorum more de rebus omnibus in utramque partem differendum, in eaque ſummam eloquentiae laudem poſitam exiſtimant. Vid. CIC. *de fin. bon. II*, 1. Adcuratum ergo ac laudandum fuit ſenis illius Catonis judicium, qui Carneadem, quod eadem eloquentia iuſtitiam & laudaverat, & vituperaverat, urbe eiiciendum cenſuit. Sane rerum laudandarum vituperandarumque ideae tam ſunt neceſſariae, ut qui eas dicendo evellere animis conatur, vel magno conatu maximas agere nugas, vel ad quodvis ſcelus profligatiſſimus videatur. Et quid humano generi prodeſſet eloquentia, qua liceat *νικᾷν καὶ δίκαια κἄδικα*, ut de SOCRATIS eloquentia ait ARISTOPHANES *in Nub. v. 99.* (Tamen diſpiciendum candidatis eloquentiae, quid de unaquaque re in utramque partem dici poſſit, vel ad hoc ipſum, ut refutare diſcamus contraria. G.) Nec magis ſapere videntur, II. qui res vituperandas laudando, vel laude dignas vituperando in muſtaceo quaerunt laureolam. LUCIANUS *muſcam* & *podagram*; SYNESIUS *calvitium*; DIO CHRYSOSTOMUS *capillium*; ERASMUS *moriam* vel ſtultitiam; MAJORAGIUS *lutum*; BURMANNUS *pigritiam* laudavit, nec febri, aſinoque ſui encomiaſtae deſerunt. Παράδοξα haec ſunt, & ingenio oſtentando idoneo, ſed tamen puerilia, & viro gravi parum digna. Excuſandus quidem ERASMUS, cui dulce fuit deſipere in loco, & luculenta iſta ſatira certorum hominum ſtultitiam perſtringere. Sed ſicut non omnes ſunt ERASMI, ita non omnes ſuſcepta ejuſmodi opera eamdem reportant laudem. Nimirum multum intereſt, oſtentandae doctrinae & eloquentiae cauſſa huiuſmodi res laudentur, an ſatiricum quid involutum velimus huiuſmodi laudibus. Hinc merito mireris ERASMI & v. c. PETRI BURMANNI acumen, qui huiuſmodi orationibus hominum ſtultitiam acriore ſale perfricuerunt. At nihil huiuſmodi reperias in aliis eius generis oratiunculis, ſed mera σοφίσματα, ſine quibus res minus laudandae laudari nequeunt. (Plerumque aliquid ſpectaſſe auctores talium declamationum, quod vitam iuvaret, multa certe inſperſiſſe, quae cognoviſſe, quae cogitaſſe, bonum ſit, inductione quadam oſtendi poteſt, ſi quis percurrere velit conſtructum CASP. DORNAVII labore *Amphitheatrum ſapientiae Socraticae*. G.)

(***) Quum enim declamationes eiuſmodi ſcholaſticae pleraeque vix aliquam inſignem utilitatem vel reipublicae vel auditoribus polliceri poſſint, adeoque multis taedium inter audiendum obrepere ſoleat: facile patet, iucunditate rerum abſtergendum eſſe hoc faſtidium, adeoque ea themata quam maxime referre plauſum, quae ſunt auditu iucundiſſima. Quis dubitaret quaeſo, quin ſuaviſſimae celeberrimi auctoris declamationes *de charlataneria eruditorum* explicatioribus frontibus auditae ſint, quam ſi ſub-

ſi ſubtiliſſimus aliquis philoſophus magno ſupercilio *de laudibus reginae illius ſcientiarum, metaphyſicae*, diſſeruiſſet? (Deme *ſupercilium*, & pone in cathedra humaniſſimum aliquem FACCIOLATUM, qui *Metaphyſicam* eo ore commendet, quo *Dialecticorum* retia & laqueos explicavit aliquot praefationibus; puto futurum, ut haud parum attente audiatur ab his quidem, qui cor & aures ac cerebrum habent. Caeterum in argumentis deligendis, quae ipſa fronte aliquid iucundum polliceantur felix fuit OCT. FERRARIUS, ne de MENCKENIO adiiciam. G.)

(****) Modus in rebus omnibus optimus eſt. Cavendum ergo, ne dum iucundus eſſe laboras, ſcurram aut hiſtrionem agas. Cavenda etiam Cynica illa dicacitas & linguae virulentia, ne in ſatiram evadat oratio.

(*****) MORHOFIUS v. c. *in Polyhiſt. III, 12. 3. ſeqq.* praeclare oſtendit, inventionem omnem poeticam e locis illis περιςατικοῖς: *Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?* unice eſſe petendam, his tria alia adiuncta ſubiice: *quale? quantum? quoties?* Idem mihi de inventione thematum videtur. Fingamus; orationem inauguralem habendam eſſe a profeſſore politices: circumſtantia *quis?* themata nobis ſuppeditabit varia. Diſſerere enim poſſemus *de virtutibus politices, de praecipuis huius aevi ſcriptoribus politicis*, de quaeſtione: *prudentia civilis doctrina, an ſolo uſu comparetur?* circumſtantia *quid?* themata ſuggeret *de ſophiſmate politico in veterum auguriis latitante, de eloquentia civili, de oratoria principis*. Fingamus porro orationem illam habendam Argentorati, vel Altorfii, circumſtantia illa *ubi?* commendabit themata *de republica Argentoratenſi*, *vel Norimbergenſi, abſolutiſſimo prudentiae architectonicae exemplo*. Sin Lipſiae ea oratio habenda eſſet, *quanta ſit commerciorum ad reipublicae beatitudinem utilitas*, poſſet demonſtrari. Circumſtantia *quibus auxiliis?* denuo nobis varia ſufficiet themata, veluti *de doctrina principis, de exemplo principis, de perpetua cenſura*. Circumſtantia *cur?* dicere ſuadebit *de doctrinis in academiis inculcandis*, vel de quaeſtione: *cur olim in academiis inculta jacuerit prudentia civilis?* Circumſtantia *quomodo?* nobis ad animum revocabit themata, *de ſcopulis in prudentia civili cavendis, de monarchomachiſmo, de Machiavelliſmo, cet.* Denique ſi fingamus, orationem iſtam habendam fuiſſe ipſo anno ſaeculari eccleſiae purioris: circumſtantia illa *quando?* nobis ſuggereret quaeſtiones, *quid reipublicae profuerit reformatio? quantum incrementum ex ea re ceperit prudentia civilis?* Diſſeri etiam poſſet, *de politica papali*; aliisque eiuſmodi thematibus. Quis ergo tam eſſet ab ingenio omni deſtitutus: ut e tot thematibus non poſſet illud ſeligere, quod & optimum, & auditoribus iucundiſſimum fore praevideat?

Vnde res & argumenta petenda?

VI. Invento themate, diſpiciendum, ad quam diſciplinam illud pertineat. Inde enim omnis adparatus rerum argumentorumque eſt petendus (*).

(*) Nolim ergo, te & hic de certis argumentorum locis vel ſedibus eſſe ſollicitum. Declamationes pleraeque de rebus ad eruditionem pertinentibus agunt. Quid vero de iis dicendum ſit, diſciplinae docent. Ex iis ergo colligenda, quae ad thema pertinent, ita tamen, ut ne extra oleas vagemur. Non enim omnia ſed optima, & ad rem pertinentia, dicenda ſunt. Exempli cauſſa, ſi quaeſtio eſſet: *cur olim tam inculta jacuerit prudentia civilis?* facile animadverterem, omnem adparatum partim ex hiſtoria litteraria medii aevi, partim ex hiſtoria academiarum, partim ex hiſtoria papatus eſſe petendum.) Sed magnos illos campos fruſtra forte pererraveris, niſi filium quaſi quoddam ſequaris quod te ducat; niſi loculos quosdam, in quos deponas, quae in illa peregrinatione inveneris. Sume igitur illum verſum circumſtantiarum memorialem, & occurret tibi, ſi noris hiſtoriam, quid ad ſingulas illas quaeſtiones reſpondendum ſit: ex illis reſponſionibus deinde elige, quae maxime ad rem facere putabis &c. G.) Sin quaeſtio tractanda: *quid reipublicae profuerit reformatio?* politica & ius naturae me docere poſſet, quaenam ſit σχέσιν eccleſiae ad rempublicam. Ex hiſto-

Digitized by Google

ſtoria deinde diſcerem, quaenam olim fuerit rerum publicarum facies, quae Epiſcoporum Romanorum inſolentia, quanta cleri licentia, quantum principum periculum? Quantus mihi inde naſceretur rerum argumentorumque adparatus? Nihil ergo opus eſt *locis dialecticis*, *arte Lulliſtica*, *indice combinatoria*, aliiſque eiuſmodi ſubſidiis, quae magno iuvenum malo a nonnullis commendantur.

VII. Ubi juſtus rerum argumentorum adparatus ad manum eſt, opera porro danda erit, ut illum in certas quasdam claſſes, vel partes diſtribuamus (*). Quot partes vel claſſes conſtituuntur, totidem erunt orationis ARGUMENTA.

Quomodo ea diſponenda?

(*) Collecto e. g. adparatu, qui ad thema paullo ante laudatum pertinet: facile animadverterem, eum ad tria revocari capita poſſe. Oſtendere ergo poſſem, felicem illam religionis reparationem reipublicae I. *ad quietem & ſecuritatem*; II. *ad opes & potentiam*; III. *ad majeſtatem principum conſervandam* profuiſſe. Hinc tota tractatio tribus his conſtaret argumentis. Ceterum ſi umquam, hic certe judicio opus eſt. Nec ordo ille ita certis adſtringi regulis poteſt, ut ab iis diſcedere non liceat. Eleganter QVINCTIL. *Inſtit. orat. lib. VII. cap. 1. Sed meminerimus ipſam diſpoſitionem pletumque utilitate mutari, nec eamdem ſemper primam quaeſtionem ex utraque parte tractandam. Cujus rei ut cetera exempla praeteream, Demoſthenes quoque atque Aeſchines poſſunt eſſe documento, in judicio Cteſiphontis diverſum ſequuti ordinem, quum accuſator a jure, quo videbatur potentior, coeperit, patronus omnia, vel paane omnia ante jus poſuerit, quibus judicem quaeſtioni legum praepararet*. Ad hanc diſtributionem facilius inſtituendam faciunt commendatae ſupra I, 3. 5. diviſiones. G.)

VIII. Singula argumenta jam facillime poterunt elaborari, ſi ea obſerventur praecepta, quae ſupra de *ſyllogiſmo & enthymemate oratorio* ſuppeditavimus (*).

Quomodo ſingula argumenta elaboranda?

(*) Scilicet argumenta ſingula rediguntur in ſyllogiſmos vel enthymemata. Praemiſſae deinde probantur atque amplificantur. Exemplo nobis erit MVRETI oratio II. Venetiis *de laudibus litterarum* habita. In ea oſtendere conatur orator eloquentiſſimus, permultum ornamenti praeſidiique optimas litteras rebus publicis bene temperatis adferre. Omnem ergo adparatum e prudentia civili petitum ad duo ſumma capita refert, demonſtratque, I. *litteris pueritiam & adoleſcentiam ad rempublicam praeparari*, II. *iiſdem viros civiles in adminiſtranda republica adjuvari*. Prius argumentum in hunc redigit ſyllogiſmum:

I. MAJOR. *Quodcumque adoleſcentes ad virtutem praeparat, illud multum ornamenti praeſidiique adfert reipublicae*; ubi
- I. Ipſa propoſitio.
- II. Aetiologia. *Felicitas enim reipublicae a ſingulorum felicitate ac virtute dependet*.

II. MINOR. *Litterae adoleſcentes ad virtutem praeparant*. Ubi
- I. Ipſa propoſitio.
- II. Aetilogia. Nam
  - I.) pueritiam praeparant.
    - 1.) Aetiologia. *Informant enim eamdem ad humanitatem & virtutem*.
    - 2) Illuſtratio. *Ut in ſemente ſpes meſſis, ita in inſtitutione puerili ſps vitae poſita eſt*.
  - II. Juventutem praeparant.
    - I.) Aetiologia. *Nam abducunt eam a voluptatum illecebris, & ad gloriam excitant*.
    - II.) Illuſtratio ab
      - 1.) *exemplo Themiſtoclis, qui Miltiadis tropaeis excitabatur*.
      - 2.) fabulis poeticis, *de Veneris imperio, & de Jaſone, qui Sirenum inſidias Orphei lyra evaſit*.

3.) exemplis *Chryſippi* , *Archimedis* , *Solonis* , *qui voluptatem e litteris incredibilem ceperunt* .

III. CONCLVSIO . *Ergo litterae multum ornamenti praeſidiique deferunt reipublicae* .

Alterum argumentum MVRETVS enthymemati huic includit ;

I. MINOR . *Litteris viri civiles in administranda republica adjuvantur* . Litterae enim uſum ſuum exerunt

I. In pace . Ubi

I. Aetiologia . *Politica enim omnes viri civilis partes oſtendit* .

II. Illuſtratio , ab

I. objectione . *At poſſunt viri civiles aliena opera uti* . Quod negatur .

II.) Illuſtratio *ab exemplo Manlii, qui caecus conſulatum recuſabat, quod indignum putaret, ei capita fortunaſque omnium committi , qui alienis oculis uteretur* .

II. In bello , ubi

I. Aetiologia . *Bella enim non tantum corporis , ſed & animi viribus geruntur* .

II. Illuſtratio *a voto Agamemnonis , qui decem ſibi non Achilles aut Ajaces , ſed Neſtoras optabat* .

III. Secunda aetiologia . *Hiſtoria tot bella ob oculos ponit , quum alias maximi duces paucis tantum bellis interfuerint* .

IV. Tertia aetiologia . *Litterae ob oculos ponunt clariſſimorum fortiſſimorumque ducum exempla* .

V. Quarta aetiologia . *Maximos ſaepe exercitus eloquentia vel ſtitit vel incitavit* .

VI. Illuſtratio *ab exemplo Tyrtaei poetae , qui Lacedaemoniorum exercitum verſibus inflammavit* .

VII. Aetiologia quinta . *Maximi ac celeberrimi duces eruditi fuerunt* .

VIII. Illuſtratio *ab exemplis Architae Tarentini , Meliſſi , Socratis , Platonis , Xenophontis , Periclis , Themiſtoclis , Epaminondae , Scipionum , Luculli , Fabii , Marcelli , Julii Caeſaris , Bruti* .

IX. Illuſtratio *a lege Mitylenaeorum , qui bello victos non aliter mulctabant , quam ut ne liberos ſuos literas edocerent* .

II. CONCLVSIO . *Multum ergo ornamenti praeſidiique litterae adſerunt reipublicae* .

Vides clariſſimum illum oratorem non alio uſum artificio , quam quod nos hic commendamus , politiſſimam illam compoſuiſſe orationem . Ἐξεργασίαν ejus addere nihil attinet . Ecquis enim eſt tam omnis elegantioris doctrinae incurioſus , ut elegantiſſimas MVRETI orationes legendas , & in ſinu geſtandas non exiſtimet ?

(Quod hic in una MVRETI oratione fecit Auctor , illud in omnibus CICERONIS orationibus praeſtitit MARTI. DV CYGNE in *Explanatione rhetorica omnium* CICERONIS *orationum ſecundum Partes , Enthymemata , & Figuras* . MDCLXXVIII. 8. &c. G.)

Exordia generalia. IX. Accedit & hic EXORDIUM , idque vel *generale* , vel *ſpeciale* . Modo enim a perſona oratoris (*) , modo ab auditoribus (**) , modo a loco (***) , modo a tempore (****) aliiſque circumſtantiis auſpicari licet . Quae omnia *exordia generalia* habentur .

(*) Talia ſunt exordia , quibus orator ſeſe extenuat . Ipſe CICERO ejuſmodi exordio utitur in *oratione pro Sexto Roſcio Amerino* . Erat enim tum admodum juvenis , nec dum cuiquam praeſtiterat patrocinium . Minus ergo excuſandi , qui extenuatione ejuſmodi utuntur in conſeſſu hominum obſcurorum , quique nulla admodum auctoritate pollent . (In exordiis , quae a perſona oratoris ducuntur , in primis cavendum eſt , ne περιαυτολογίᾳ moleſti ſimus . Modeſtiae ἦθος cum modum excedit , fit laus ſui immodica . G.)

(**) Elegantiſſimum hujus generis eſt exordium MVRETI , quo in *oratione II. partis I.* utitur . Dicendum enim illi erat in ſplendidiſſimo ſenatus Veneti conſeſſu , cujus adſpectus vel conſtantiſſimo viro metum incutere potuiſſet . Ejuſdem generis eſt exordium orationis CICERONIANAE pro lege *Manilia* .

(***) Hunc

Digitized by Google

(***) Hunc exordiendi modum eadem oratione praeclare obſervavit MURETUS. Nam ut in ſenatus, ita & in ipſius urbis & reip. laudes latius excurrit.

(****) Sic MURET. *orat. II*, 18. dicturus de circumciſione a tempore, id eſt, Kalendis Januariis exorditur.

X. Sed elegantiora plerumque ſunt *exordia ſpecialia*, quae vel ab occaſione dicendi (*), vel a re ipſa (**) petuntur. Exordia ſpecialia.

(*) MURET. *orat. I*, 8. dicturus de philoſophiae moralis laudibus, exordium ducit ab occaſione dicendi, munere ſcilicet docendi philoſophiam; quod ei ſuperiore anno, auſpiciis Pontificis maximi, fuerat demandatum.

(**) Idque fit dupliciter, vel *directe*, quemadmodum MURET. *orat. I*, 1. de theologiae laudibus acturus, ſtatim in exordio theologiam praecipua laude dignam eſſe demonſtrat; vel *indirecte*, theſi, ceu vocant, ad hypotheſin traducta, veluti, ſi quis de prudentia docendi acturus, in exordio ipſam commendaret prudentiam. At vero ea exordiorum genera videntur ſuaviſſima, quae vel a ſimilitudine quadam, vel ab exemplo, vel denique a teſtimonio elegantiore petuntur. Ita MAJORAG. *orat. IV*. exordium ducit ab elegantiſſima comparatione ſolis & legum humanarum. MURETUS vero *orationem I*, 10. ab exemplo Croeſi; & *orationem II*. 2. a teſtimonio EURIPIDIS auſpicatur. Mirus ea in re artifex eſt LUCIANUS, cujus inter opera varia etiam exſtant praefationes, ſeu exordia elegantiſſima ab exemplis, comparationibus, ſimilitudinibus ducta, qualia ſunt *Tomo I. p.* 806. *Hercules Gallus*: *Tomo II. Op. p.* 841. *de dipſadibus*: *Tomo III. p.* 212. *Herodotus vel Aetio*, & alia. (At hae *Praefationes* ſ. προλαλιαὶ non ſunt integrarum orationum exordia: ſed breves orationes, quibus auditores colligere futuris recitationibus ſuis ſtudebat, quod genus etiam hodie in Italorum praeſertim Academiis conſuetum eſt, *in Inſtauratione*, ut loquuntur, ſtudiorum. Apud Germanos fere *Programmata* aut *Proluſiones* quae typis publicantur, in earum praefationum locum ſucceſſere. G.)

XI. Exordia quomodo diſponenda ſint, etiam & vulgus rehtorum docet. Praemiſſa enim THESI, ſtatim additur AETIOLOGIA; tum porro APODOSIS, ac denique BASIS ſubjicitur (*). Solent tamen oratores, copiae ſtudioſiores, ſingulas fere partes vel novis rationibus, vel illuſtrationibus quibuſdam munire (**). Diſpoſitio exordiorum.

(Quatuor illas exordii partes, non quaſi ſimpliciter neceſſarias, ſed commodas pleno exordio, conſtituit HERMOGENES *de Inu. I*, 5. quas vocat Πρότασιν ſ. propoſitionem; Κατασκευήν, qua illa adſtruitur; Ἀπόδοσιν ſ. Ἀξίωσιν quae eſt Hypotheſis Propoſitioni ſubordinata, & propius ad ipſum Orationis argumentum accedens; & Βάσιν, quae cauſſam & probationem Propoſitionis ad Apodoſin applicat. G.)

(*) THESIS rem proponit; AETIOLOGIA eamdem confirmat; APODOSIS ad thema adplicat; BASIS denique viam ad propoſitionem munit. Exempli loco ſit exordium orationis I. MURETI, quod ita diſponitur:

I. THESIS. *Theologia ſingulari quadam, ac praecipua laude digna eſt.*

II. AETIOLOGIA. *Nam mortalitatem noſtram divinae naturae arctiſſima colligatione devincit.*

III. APODOSIS. *De ea dicere juſſus, hanc ſpartam non abs re defugi.*

IV. BASIS. *At nunc ſemel altum ingreſſo, vela facienda ſunt.*

(**) Sic in eodem exordio MURETUS apodoſin duabus fulcit rationibus. Defugiſſe ſe ait dicendi munus, partim ob rei gravitatem, partim quod vix ſperare potuerit eam ſtili ſublimitatem, quae digna videretur tanta rei magnitudine. Priorem rationem exemplo ſophiſtae apud Hannibalem de rebus bellicis diſſerentis; poſteriorem teſtimonio PLATONIS illuſtrat. Sed en ipſum exordium:

I. THESIS. Theologia praecipua laude digna eſt : *Cum omnes mihi ſingulari quadam ac praecipua laude digni videntur, qui in adſequenda honeſtarum artium ſcientia operam & induſtriam ſuam collocant: tum ii praecipue, qui veluti majore quodam numinis adflatu perculſi, ceteris omnibus poſthabitis, ad divinarum rerum intelligentiam omnes cogitationes ſuas atque omnia ſtudia contulerunt.*

II. AETIOLOGIA. Nam mortalitatem noſtram divinae naturae arctiſſima colligatione devincit : *Nam ſi eorum omnium, quae in hac immenſa rerum univerſitate cernuntur, unumquodque naturali ſui perficiendi deſiderio tenetur; & animus noſter, ad ſimilitudinem divinitatis effictus tanto perfectior eſt, quanto propius ad illud, ex quo ductus & propagatus eſt, exemplar accedit : dubitari profecto non poteſt, quin ea ſit omnium praeſtantiſſima facultas, quae, quoad ejus fieri poteſt, cum humanis divina copulando, mortalitatem noſtram, quantum illius imbecillitas patitur, divinae naturae arctiſſima colligatione devincit.*

III. APODOSIS, ubi.

I. APPLICATIO. De ea dicere juſſus, hanc ſpartam initio defugi : *De illius mihi facultatis laudibus hodierno die demandatum eſt ab iis, quorum & apud me plurimum valet, & apud omnes peraeque valere debet auctoritas, non ut eas quidem ſigillatim perceuſere omnes, ac flore orationis conveſtire conarer : (quod & imperare iniquum; & ſuſcipere temerarium eſſet,) ſed ut ex earum innumerabili copia pauca quaedam ſeligerem, de quibus hoc ampliſſimo loco, vobis audientibus, explicare. Qua de re quum mecum initio ageretur, refugiebam equidem tanti oneris magnitudinem.*

II. RATIONES & ILLUSTRATIONES : *veritus ne idem mihi contingeret, quod nobili olim ſophiſtae apud Hannibalem de rebus bellicis longa accurataque oratione diſputanti contigiſſe dicitur, ſi homo adoleſcens, & cum a ceteris rebus ſatis tenuiter inſtructus, tum in hoc genere penitus rudis, inter tot eruditiſſimos viros ad dicendum de rebus divinis adgrederer. Illud etiam commovebat, quod praeclare a Platone ſcriptum noveram, orationi & iis rebus, quae oratione tractantur, quamdam inter ſe cognationem intercedere oportere, ex quo facile intelligebam conſequi, ut ad res divinas pro dignitate tractandas divinum quoddam requireretur orationis genus.*

III. BASIS. At nunc ſemel altum ingreſſo verba nimirum facienda ſunt : *At iſta quidem, re adhuc integra, fortaſſis majore quadam cautione providenda fuerint : nunc quidem jam ſemel altum ingreſſis, quae nos cumque tempeſtas exceptura eſt, vela nimirum facienda ſunt.*

Quid de captatione benevolentiae cenſendum? XII. Propoſitioni : quae vel baſi, vel apodoſi ſubjungi, vel eidem innecti ſolet, plerumque accedit *captatio*, quam vocant, *benevolentiae*. Sed majorem mihi laudem videntur mereri, qui benevolentiam potius dicendi ſuavitate retinendam, quam multis verborum lenociniis captandam exiſtimant (*).

(*) Aut enim thema orationis ita eſt comparatum, ut auditoribus placeat, & tunc non erit, quod auribus inſidieris, & verbis ſeſamo ac papavere ſparſis captes benevolentiam, ſed praeſtabit, dare operam, ut & elegante elaboratione & ipſa dicendi ſuavitate auditorum ſpei ſatisfiat; aut ipſum thema vel eius tractatio faſtidio eſt: & tunc parum praeſidii erit in iſta benevolentiae captatione. Faſtidioſum enim eſt aurium iudicium, nec tam benevolentiae, quam voluptati utilitatique obſequitur. Notum eſt, quid de A. Albino cenſuerit M. Cato, quum in principio hiſtoriae eius multis verbis veniam gratiamque malae exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulari legiſſet. Tum enim Cato : *Nae tu*, inquit, *Aule, nimirum nugator es, quum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare. Nam veniam petere ſolemus, aut quum imprudentes erravimus, aut quum compulſi peccavimus. Te, inquit, oro te, quis perpulit : ut id committeres, quod, priuſquam faceres, peteres ut ignoſceretur?* CORN. NEP. apud GELL. *Noct. Attic.* XI,

Digitized by Google

XI, 8. (Catonianum illud quidem, & nimis ſeverum fuerit, ſi quis eos reprehendat, qui officio vel obſequio adducti ad dicendum, deinde veniam illius vel obſequii vel neceſſitatis reſpectu petunt ſuae vel imbecillitati vel verecundiae. G.) Itaque & CICERONEM parcius hujuſmodi formulis captare benevolentiam, animadvertimus, ſed plerumque iis argumentis, quae ἤϑη vocant oratores, auditorum vel judicum favorem ſibi conciliare. At ſicubi uti conſtituit novo quodam atque inuſitato genere dicendi, tali formula eum veniam precari animadvertimus. Exemplum reperias *in orat. pro Archia cap.* 2. *Quaeſo a vobis, ut in hoc cauſſa mihi detis hanc veniam, adcommodatam huic reo, vobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me pro ſummo poeta atque eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum litteratiſſimorum, hac veſtra humanitate, hoc denique praetore exercente judicium, patiamini de ſtudiis humanitatis ac litterarum paullo loqui liberius, & in ejuſmodi perſona, quae propter otium ac ſtudium minime in judiciis periculiſque tractata eſt, & uti prope novo quodam & inuſitato genere dicendi.*

XIII. In CONCLUSIONE plerumque vel quaedam fit argumentorum repetitio ſeu anacephalaeoſis, vel paraeneſis quaedam ad auditores ſubnectitur, atque adeo adfectus aliquis movetur (*). Sed cavendum, ne in rebus non adeo magni momenti tragoedias agamus, eoque in illud incidamus vitium, quod ΠΑΡΕΝΘΥΡΣΟΝ vocari ſupra *P. I. cap.* 2. *num.* 53. monuimus (**). Qualis eſſe debeat concluſio?

(*) Atque eatenus recte poſt ARISTOTELEM monent rhetores, in exordio regnare ἤϑη: in tractatione λόγους; in concluſione πάϑη. Et hinc eleganter docet QVINCTILIAN. *Inſt. orat. lib. VI. c.* 1. *perorationis duplicem eſſe rationem, poſitam aut in rebus, aut in adfectibus. Rerum repetitionem & congregationem, quae Graece dicitur ἀνακεφαλαίωσις, a quibuſdam Latinorum enumeratio, & memoriam judicis reficere, & totam ſimul cauſſam ponere ante oculos, & etiamſi per ſingula minus moverit, turbam valere. Adfectus quoque eſſe neceſſarios, ſi aliter obtineri vera & juſta, & in commune profutura non poſſint.*

(**) Scilicet noſtrae orationes veterum illarum veluti umbrae ſunt. Olim in orationibus pleriſque adfectus erant concitandi, & magnis in laudibus tota Graecia erat PERICLES, qui non loqui, ſed fulminare, & in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinquere dicebatur. Quum enim iſti oratores vel de republica dicerent, vel de civium capite, & quidem apud plebem, quae non tam ratione, quam adfectu regitur: facile patet ratio, cur ea oratio omnium praeſtantiſſima viſa ſit, quae adfectus quam vehementiſſime moveret. At hodie non de civium capite & fortunis, non de reipublicae ſalute aut interitu, ſed de rebus ſcholaſticis declamamus, ubi frigida plerumque eſt nimia adfectuum commotio. (Sed quidni diſcamus quoad licet, ut ſi res ferat pro rep., pro virtute, loqui aut ſcribere ita poſſimus, ut quibuſdam certe perſuadeamus? G.)

XIV. Denique in orationibus vel declamationibus ſcholaſticis quam maxime ſtili habenda eſt ratio (*). Convenit vero hujuſmodi orationibus ſtilus mediocris (**), oratorius (***), elegans (****), perſpicuus (*****), nonnumquam etiam gravis & concitatus (******). Recte enim obſervavit PLATO, *orationi & iis rebus, quae oratione tractantur, quamdam inter ſe cognationem intercedere oportere* (†). Qualis totius orationis ſtilus?

(*) Plerumque enim non tam ob inſignem aliquam utilitatem, quam ad oſtentandam eloquentiam habentur. Turpe ergo eſſet, dicendo infantiam prodere, quam tacendo potuiſſes diſſimulare.

(**) De quo vide ſupra *part. I. c.* 2. *num.* 45. Hinc parum placent orationes Polonorum, quae ſemper cothurno incedunt, nec PHILIPPI MELANCHTHONIS, quae vix ultra dictionem tenuem

Digitized by Google

nuem adſurgunt. Vid. MORHOF. *Polyhiſt. I, 6, 3. 3. p.* 277.

(***) Conſ. ſupra *part. I, c.* 2. Vix ergo publici ſaporis ſunt orationes ERYCII PUTEANI, CASP. BARLAEI, M. ZVERI BOXHORNII, DOMIN. BAUDII, & in primis IO. CONR. DANHAVERI, qui poeticam potius, quam oratoriam exprimunt facundiam. JUST. LIPSII orationes elegantiores purioreſque ſunt ejus epiſtolis, adeo ut eas nonnulli Lipſio ſuppoſitas exiſtiment. Vid. VINC. PLACC. *de Pſeudon. p.* 219.

(****) De hoc ſtilo vide ſupra *part. I. c.* 2. Cavendum tamen, ne nimium elegantiae ſtudium in ſophiſticam, ut ita loquar, vaniloquentiam evadat.

(*****) Vide ſupra *part. I., c.* 2.

(******) Quoties ſcilicet adfectus movendi. Adde tamen, quae ſuperiore paragrapho monuimus.

(†) Operae pretium itaque fuerit, optimos hinc recenſere oratores, quos a renatis litteris floruiſſe conſtat. Primas itaque partes merito M. ANTONIO MVRETO deferimus, cujus eloquentiam etiam IOS. SCALIGER in *excerptis Puteanorum*, & JAN. NIC. ERYTHR. *Pinacoth. III. p.* 74. admirantur. Proximi huic ſunt IO. CASA, de cujus opuſculis praeclare meritus eſt NIC. HIERON. GVNDLINGIVS, AON. PALEARIVS, M. ANT. MAJORAGIVS, DIONYS. PETAVIVS, PETR. IO. PERPINIANVS, Hiſpanus, de quo JAN. NIC. ERYTHR. *Pinac. l. c.* FRANCISCVS VAVASSOR, IO. CASELIVS, PETR. CVNAEVS & AVG. BVCHNERVS. Reliqui tantum non omnes longe infra mediocritatem ſubſiſtunt.

CAPVT III.

DE PANEGYRICIS.

I.

Panegyricus quid ſit?

ADclamationibus differre ORATIONES PANEGYRICAS (*), jam ſupra obſervavimus. *Eſt* vero λόγος PANEGYRICUS ORATIO *ſollemnis* (**), *in laudem perſonae illuſtris ſtilo magnifico elaborata* (***), *& in ſplendido auditorum congreſſu habita.*

(*) Panegiricae dictae ſunt hae orationes, ὅτι πάντας ἤγυρον, *quia omnes congregabant*, ut recte obſervat SCALIG. *poet. III.* 105. Tales conventus Athenis erant ludi quinquennales, de quibus DIONYS. HALIC. *Fragm. Rhet. I.* ſed & quatuor illi ludi Graeciae, Olympici, Nemei, Pythii & Iſthmii *panegyres* dicebantur. SCAL. *de art. poet. I.* 23. Quum vero in ejuſmodi conventibus etiam orationes in laudem virorum illuſtrium, & bene de patria meritorum haberentur: orationes iſtae dictae ſunt *panegyricae*. (Nempe his conventibus certabatur ut de corporis viribus & agilitate, ſic de eloquentia, quam hic ἐπιδείκνυνται, *in ſe eſſe oſtendebant* rhetores: unde ἐπιδεικτικὸν ſ. *demonſtrativum genus* dictum eſt, cujus materiem ſumebant laudes hominum, Deorum, rerum publicarum &c. G.)

(**) Omnes ergo panegyricae orationes ſunt laudatoriae, ſed non omnes laudationes ſunt orationes panegyricae. Sollemnis enim eſſe debet hujuſmodi oratio, & hinc in magna quadam celebritate haberi. Dicuntur enim ἀπὸ τοῦ πανηγύρειν, id eſt *a congregando*, adeo ut & *nundinarum* πανήγυριν dixerit CICERO *epiſt. ad Att. I*, 14.) Tali celebritati deſtinatum finxit ISOCRATES ſuum πανηγυρικὸν λόγον, in quo X. vel XV. annis elaboravit. Argumentum, Athenienſes Lacedaemoniis praeferendos in ducatu contra Perſas. G.)

(***) Stilo panegyricae orationis adeo pre-

propria eſt magnificentia, ut Graeci ideo panegyricum vocent, quidquid eſt ſplendidum, elatum, atque admirabile. Sic PLUTARCHUS Praeciam, ſcortum nobile vocat *πανηγυρικήν*. Et ATHENAEUS Apelicota Tejum *πανηγυρικῶς* potius, quam *στρατιωτικῶς*, educatum ait. Vid. CAEL. RHODIGIN. *Lect. ant.* *XXIX*, 12.

An viri ſapientis ſit ſcribere panegyricos?

II. Quandoquidem vero ſplendidae ejuſmodi ac veluti ambitioſae laudationes non facile ab adulatione vacuae eſſe ſolent: multi eas vix putant ferendas (*). Enimvero quum virtutem tollere videatur, qui laudem omnem & gloriam removeri jubet (**): malim ego quidem non tam ipſas illas orationes, quam adulationem ſervilem & paraſiticum veluti oratorum quorumdam obſequium reprehendere (***).

(*) Jam olim optimi quidam principes ſibi dicendos panegiricos ipſi magnopere deprecati ſunt. Peſcennius Niger cuidam panegyricum recitaturo: *Scribe*, inquit, *laudes Marii vel Hannibalis, vel alicujus ducis optimi, vita functi, & dic, quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudare irriſio eſt, maxime imperatores, a quibus ſperatur, qui poſſunt necare, qui proſcribere: ego autem vivus placere volo, mortuus etiam laudari*. AEL. SPART. *Peſcenn. Nig.* 11. De Alexandro quoque Severo, principe optimo, auctor eſt LAMPRID. *in vita ejus* 35. *oratores & poetas non ſibi panegyricos dicentes, quod exemplo Nigri Peſcennii ſtultum dixerit, ſed aut orationes recitantes aut facta veterum, libenter eum audiviſſe*.

(**) Virtutis enim comes eſt laus & gloria, & pleriſque non ſolum rerum bene geſtarum praemium, verum etiam incitatrix ad res majores alacriter ſuſcipiendas conſtantiſſimeque peragendas. Unde PLINIUS: *poſtquam*, inquit, *deſiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus*. CELLAR. *praef. ad Panegyr. vet. XII.*

(***) Nonnumquam tamen laus ejuſmodi, quantumvis nimia, non tam adulatio videtur, quam admonitio. Multis ſane PLINIUS ſplendido illo panegyrico ſuo non tam virtutes Trajani celebraſſe, quam eum, qualis eſſe debeat, admonere voluiſſe videtur. Ceterum eleganter laudationis atque adulationis diſcrimen oſtendit LUCIANUS *in apologia ὑπὲρ τῶν εἰκόνων Tom. III. p. 327. ſeqq.* ubi docet, *adſentatorem quaecumque ſui compendii cauſſa laudare, nullaque veritatis ratione habita, ea omnia immodicis laudibus extollenda exiſtimare. Impudenter quoque mentiendo illum plura addere de ſuo, adeo ut non vereatur Therſiten quoque forma turpiſſimum ipſo Achille pulcriorem dicere, & Neſtorem inter omnes eos, quotquot ad Ilium pugnaturi venerint, natu minimum. Perſancte quoque eum dejeraturum, Croeſi filium acutiore eſſe auditu praeditum Melampode, praeterea Iphnea acutius cernere quam Lynceam, dummodo ſpes aliqua conſequendi lucri ob mendacium adpareat. Porro autem laudatorem nequaquam mentiri, aut addere aliquid, quod in totum in laudato non compareat, ſed ea, quibus quis natura praeditus ſit bonis, tametſi non admodum magna ſint, extollere: nec lucrum ea laude captare, ſed juſtum virtutibus pretium ſtatuere*, cetera.

Quinam e veteribus ejuſmodi orationes ſcripſerint?

III. Ceterum in panegyricis conſcribendis e veteribus ingenium exercuerunt PLINIUS (*) & duodecim illorum panegyricorum auctores, CL. MAMERTINUS, EUMENIUS, NAZARIUS, AUSONIUS, LATINUS PACATUS (**), quos conjunctim poſt alios edidit CHRIST. CELLARIUS (***).

(*) PLINII panegyricus arte magna, nec minore dictionis concinnitate compoſitus eſt. In primis vel ideo commendari meretur, quod & civilium rerum periti copioſiſſimum prudentiae imperatoriae penu in luculentiſſima illa oratione deprehendunt.

(**) Auctores hi pro temporum, quibus

bus florere, varietate, vario ſtilo utuntur. Incedunt fere cothurnis, & nonnumquam poëtico magis, quam oratorio dicendi genere delectantur. Laudari tamen meretur artificium oratorium, niſi quod nonnumquam nimis ad ſervile obſequium ſeſe demittere videntur,

(***) Seorſum hos auctores recenſuit, notiſque ac indicibus ſuo more illuſtravit CHRISTOPHORUS CELLARIUS, *Halae* MDCCIII. 8.

Quinam e recentioribus? IV. Nec deſunt, qui a renatis litteris panegyricos in laudem ſummorum principum ſcripſerunt (*). Eminent in his ERASMUS, PIERIUS WINSEMIUS, EZ. SPANHEMIUS, JO HENR. BOECLERUS, OCT. FERRARIUS, DAN. EREMITA, ANT. MALAGONELLUS & quidam, quos noſtra hac aetate in hac arte excelluiſſe conſtat (**).

(*) Non una exſtat panegyricarum orationum collectio. Praecipua aliquot voluminibus prodiit *Hanov*. MDCXIII. 8. ſed orationes non omnes his tomis comprehenſas eiuſdem eſſe commatis, recte obſervavit MORHOF. *Polyhiſt. I*, 6. 3. 6. *p.* 280. *T. I.* — Ferrarius.

Eremita. Erasmus. Exſtat huius ERASMI oratio panegyrica ad Burgundum principem, optima, multaque eruditione referta, in cuius etiam ſtilo nihil potuerit deſiderari, judice eodem MORHOFIO. *l. c.*

Winſemius. Exſtant hujus oratoris panegyrici varii, veluti in laudem Guſtavi Adolphi regis Suediae, *Franequ.* MDCXXXIII. fol. in exceſſum Henrici Naſſovii, *Franequ.* MDCXLI. fol. & alii. Guſtavi ſane Adolphi, regis incomparabilis & magni libertatis Germanicae puriorumque ſacrorum vindicis res geſtae plurimorum eruditorum ingenia excitarunt, ut eas aeternitati pro virili conſecrare anniterentur. Neſcio tamen an non palma debeatur DAN. HEINSIO, cujus excellentiſſima de laudibus Guſtavi Adolphi oratio nemini ignota eſt. — Malagonellus.

Spanhemius. Splendido admodum & plane antiquo ſtilo EZ. SPANHEMIUS laudavit Chriſtianam, Suediae reginam, *Gen.* MDCLII. 4. Exſtat ejuſdem panegyricus genethliacus de nato Electori Brandenburg. filio.

Buchnerus. Buchneriana oratione nihil poteſt eſſe ſplendidius, nihil uberius, nihil gravius. Nonnumquam tamen paullo longius a puritate illa caſtitateque terſae Latinitatis diſcedit, quod jam ab aliis eſt obſervatum.

Boeclerus. Hujus variae exſtant orationes panegyricae *Tomo III. diſſertat. academicarum.* Sed agmen facile ducit illa in laudem Chriſtianae regiae, rerum ſummam ſuſcipientis, *Upſaliae* habita.

Hujus praecipue laudandae ſunt orationes binae, quarum altera in laudem Chriſtinae, reginae Suediae, conſcripta, ſub titulo *Pallas Suecica*, altera in laudem Ludovici XIV. regis Franciae, prodiit *Venet.* MDCLXVI. 4.

Exſtat huius luculentiſſimus panegyricus Coſmo Mediceo, Magno Hetruriae Duci, dictus, de quo multi iudicarunt, ita in eo omnem artis oratoriae adparatum exhauſiſſe DANIELEM EREMITAM, ut, ſi iterum ipſi dicendi obtigiſſet occaſio, nihil ſibi eloquentiae ac artis ſupereſſe, fuiſſet intellecturus. Sed edidit tamen & alterum panegyricum in laudem Ferdinandi Medicei. Recuſos illos cum aliis eiuſdem opuſculis habemus *Ultraj.* MDCCI. 8. *cum praefatione* GRAEVII.

Prodierunt MALAGONELLI orationes *Romae* MDCXCVII. 12. ſed facile adparet, eas non tam Ciceronis aliorumque caſtae orationis ſcriptorum facundiam, quam argutum illud Plinii dicendi genus, quod florida ſententiarum varietate aures permulcet, ſapere. Vid. MORH. *Polyh. l. c. p.* 208.

(**) Plures aetate noſtra prodierunt panegyrici, quos omnibus his facile oppoſueris. Praecipue tamen in Belgio JO. GE. GRAEVIUS, & P. BURMANNUS. Helmſtadii CASP. COERBERUS & JUST. CHRISTOPHORUS. Vitembergae CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIUS & I. G. BERGERVS. Altorfii Noricorum C. G. SCHVVARZIUS. Halae CHRISTOPHORUS CELLARIUS & NIC. HIER. GUNDLINGIUS, magnam hoc dicendi genere laudem ſibi pepererunt, quamvis fatendum ſit,

ſit, GVNDLINGII dictionum non ubique veterem illam puritatem atque elegantiam, quam in CELLARIO aliisque mitamur, redolere. Vnde merentur variae illorum orationes, quae & colligantur, & diurna nocturnaque verſentur manu.

V. Ut vero, quomodo ſcribendi ſint panegyrici, tanto magis pateat: ſciendum eſt, eos eſſe duorum generum. Alii enim ANALYTICA (*), alii SYNTHETICA (**), quam vocant, methodo conſcribuntur. VOSSIVS tertium genus addit, quod *mixtum* vocat, *lib. I. cap.* 9. †

Quotuplices ſint orationes panegyricae?

(*) *Analyticam* methodum ſequimur, quoties viri cuiusdam illuſtris hiſtoriam ordine temporis percenſemus. Sic PLINIVS auſpicatus a Trajani adoptione, quae is deinde in imperio geſſerit, paullo adcuratius exponit. Sic & LATINVS PACATVS laudaturus Theodoſium, primum de patria Hiſpania, deinde de patre, tum de dotibus fortunae, hinc porro de virtutibus dotibusque animi, denique de rebus geſtis agit. Et ita quidem plerique ſolent elaborari panegyrici, qui adeo nihil aliud ſunt, quam hiſtoriae vel vitae magnorum virorum, multis ſententiis atque locis communibus, tamquam gemmis quibuſdam, illuminatae.

(**) *Syntheticos* panegyricos vocamus, in quibus thema quoddam tractandum ſuſcipitur, quod deinde ex vita hiſtoriaque viri cuiusdam illuſtris illuſtratur. Exemplo eſſe poteſt panegyricus CL. MAMERTINI Maximiano Herculeo dictus, in quo demonſtratur, *Herculeum, quum ad reſtituendam rempublicam a Diocletiano vocaretur, plus tribuiſſe beneficii, quam acceperit.* Vid. *paneg. vet. I*, 3. Hoc thema deinde petitis ex eius hiſtoria viraque argumentis demonſtrat. Ita & BVCHNERVS Henricum a Friſen laudaturus, magni cancellarii ſiſtit imaginem, eumque & genere nobilem, & virtute ornatum, & auctoritate conſpicuum, & doctrina prudentiaque inſignem eſſe debere, exemplo eius demonſtrat. Ceterum ſynthetica haec laudandi ratio ab ipſo CICERONE inveota videtur, quippe qui in *oratione pro lege Manilia* eadem fere methodo Pompejum Magnum collaudat.

† (Vbi enarratis his quae ad ortum, pueritiam, adoleſcentiam pertinent, virilis aetatis claſſes quaedam conſtituuntur laudum v. g. vitae publicae & privatae; prudentiae, juſtitiae aliarumve virtutum. G.)

VI. Quemadmodum ergo declamationibus diſciplinae (*), ita panegyricis hiſtoria adparatum ſufficit (**): neque quiſquam ſcribet panegyricum, niſi qui interiorem viri laudandi vitam atque hiſtoriam in numerato habet.

Earum argumenta ex hiſtoria petenda.

(*) Vid. ſupra *cap.* 2.

(**) Sive enim analytica, ſive ſynthetica methodo panegyricus ſit elaborandus, utramque paginam facit viri illius (ſ. feminae, quin civitatis, populi, &c. G.) cui conſecratus eſt, hiſtoria. Vnde primo omnium ſollicitum de ea eſſe oportet oratorem. Quemadmodum vero ſuperiore capite declamationem ſcripturos res e diſciplinis collectas in certas claſſes ac argumenta diſpeſcere iuſſimus: ita & hic hiſtoria viri, quem laudaturi ſumus, in certas periodos deſcribenda eſt. Et quidem, ſi ſyntheticam methodum eligimus, argumenta jam nota ſunt. Quamvis & hic loci communes ſaepe ex intima philoſophia morali, iurisprudentia naturali, & civili maxime prudentia depromendi ſint. Deinde vero diſpiciendum, quid ex hiſtoria vel vita viri laudandi ad probandam illam orationis partem aliquid conferat. Sin magis placeat methodus analytica: laudandus erit heros noſter a *patria*, *parentibus*, *educatione*, *dotibus corporis*, *fortunae*, *animi*; *rebus geſtis*, *cet.* Quotcumque ergo mihi laudabilia in hiſtoria ejus offeruntur, totidem naſci mihi intelligo panegyrici argumenta. (Loci illi *a patria*, *parentibus &c.* non tantum directe valent, quoties illuſtria & ſecunda commemorare licet; ſed etiam

Digitized by Google

ex contrario, ſi obſcuram & contentam patriam quis illuſtravit, ſi ex malis ortus, pravè educatus bonus ipſe tamen evaſerit &c. Caute tamen iſta, in vivis certe, vel apud illorum poſteros, tractanda ſunt. G.)

Singula argumenta conſtant loco communi & hiſtoria.

VII. Collecto igitur ex hiſtoria adparatu, eodemque in partes aut argumenta diſtributo, ſingulae partes erunt elaborandae. Verum cave hic eodem modo, quo in declamationibus, procedas. Quum enim in his argumentum unumquodque per ſyllogiſmum vel enthymema oratorium diſponatur (*) : in panegyricis ſingula argumenta *loco communi* & ipſa *hiſtoria* conſtant (**).

(*) Vide *caput antecedens.*

(**) *Locus communis* oſtendit, rem eſſe laudandam ; (quod quidem ipſum per ſyllogiſmum nonnumquam perficitur, qui Aetiologiae in Loco communi locum ſubit. G.) *hiſtoria* vero, laudem iſtam in virum illum illuſtrem cadere, demonſtrat. Solet tamen nonnumquam locus communis vel omitti, vel brevi certae ſententiae includi. Nonnumquam etiam locus communis hiſtoriae, nonnumquam haec illi praemittitur, aliquando inter ſe miſcentur.

Quomodo loci communes elaborandi?

VIII. *Locus communis* facile invenitur, conſiderato paullo adcuratius argumento (*). Quomodo vero elaborandus diſponendusque ſit, jam priore hujus opuſculi parte docuimus (**).

(*) E. g. ſi quis laudandus eſſet a genere, loci communes tractari poſſent, ſplendidos natales multum conferre ad auctoritatem : illuſtri ſanguini ineſſe quoſdam virtutis igniculos : incitatrices ad res magnas gerendas eſſe virtutes exemplaque majorum. (Sic etiam in contrariis de quibus ad §. praec. dictum. G.) Porro ſi de peregrinationibus ejuſdem dicendum eſſet : locum invenirent tractationes de peregrinandi prudentia, de utilitate peregrinationum, cet.

(**) Vide ſupra *lib. I. c. 3. num. 11. ſequ.*

Quomodo hiſtoria?

IX. *Hiſtoria* ipſa non nuda recenſenda, ſed intermixtis ſubinde judiciis politicis & moralibus, nec non variis ſimilitudinibus, exemplis, teſtimoniis illuſtranda (*). Nihil enim occurrere debet in panegyricis, niſi illuſtre, ſublime, magnificum.

(*) Alias enim nihil intereſſet inter hiſtoriam & panegyricum. Hinc vita variis judiciis & illuſtrationibus, tamquam gemmis, diſtinguendo eſt. Exempli loco proferemus partem panegyrici noſtri, quem ſempiternae memorie SAMUELIS STRYKII aliquando conſecravimus. In eo educationem hujus viri ita narramus, ut ſubinde intertexamus judicia quaedam ac illuſtrationes, quas alio charactere a reliqua hiſtoria hic diſtinguemus : *Vix inaeſtimabile hoc coeli depoſitum deoſculati fuerant parentes : vix mirificam filii indolem e jucundis puerilis prudentiae praeludiis animadverterant : quam diligenter ac provide circumſpicerent viros, qui tantae ſpei admoverentur, ingenium que ad ſumma omnia natum adcuratiſſime formarent. Lentium, non ignobile in Marchia caſtellum*, quaſi omne ſibi decus in STRYKII natalibus conflaret, *non alia ferebat ingenia, quae juvenilibus ſtudiis praeeſſent. Sed defectum ſupplevit parentum pietas, qui non detrectarunt peregre alere filium, quem domi adhuc fauſtis ſub penetralibus nutriverant* : pulcherrimo prodigalitatis genere gloriam hanc lucrari, quod STRYKIUM orbi dederint, quo majus dare nihil potuiſſent. *Miſſus hinc Seehuſium, & mox*, ſchola hac tantum ingenium non diutius capiente, *Coloniam Marchicam, dici non poteſt quam praecoci incremento adoleverit. In perpoliendo illo honeſtiſſima aemulatione con*-

cer-

certarunt Voſſius, Mullerus, Wellius, digni hoc diſcipulo magiſtri: de quibus identidem cogitanti maxime ſit ambiguum, illine STRYKIO, an hic ipſis debere plura videatur. STRYKIO enim illi ad humanitatem optimaſque artes: hic illis ad gloriam profuit; illi huic doctrinae ſuffecerunt copias: hic reddidit aeternitatem. O beatum diſcipulum his magiſtris! O beatiſſimos magiſtros diſcipulo tali! *Sexennium jam in ſtudiis iſtis tirocinia ingenii incredibili cum laude poſuerat, talemque ſe praeſtiterat ubique, ut & aequalium generoſorum conatus, & magiſtrorum opinionem ingenio vinceret; reliquum erat, ut vinceret ſe ipſum, eumque campum inveniret, in quo virtus ejus excurreret latius, & parta tot vigiliis doctrina mirifice ſe in publico conſpectu explicaret.* Proditum memoriae eſt, Aeſculapii quondam filiis ad commendandam artis auctoritatem ſuffeciſſe, ſi Alexandriae ſe dicerent eruditos. *Eadem tunc erat Leucoridis fama, ad quam, tamquam ad mercaturam bonarum artium, non ſolum e vicina, ſed & diſſitiſſimis regionibus ingens quotidie multitudo confluebat, exemplum inde petitura melioris cujuſdam cultioriſve doctrinae. Hic graviora auſpicatus* STRYKIUS, *celeriter antecellere omnibus ingenii gloria viſus eſt*. Quid tam eſt praeter conſuetudinem, quam adoleſcentulum, reipublicae deſtinatum, politiſſima humanitatis ſtudia in academiis excolere? *excoluit*: philoſophiae ſe totum tradere? *tradidit*: his praeſidiis animum ad majora nitentem praemunire? *praemunivit*. *Vidiſſes illum jam in Sperlingii ſcholis caſtioris ſapientiae receſſus curioſe indagantem, jam duce elegantiſſimo Kirchmajero novos conatus manſuetioribus litteris impendentem, jam reliquorum philoſophorum inhaerentem ſubſelliis. His meditamentis* NOSTER *praeluſit eruditioni*, quam orbis mox erat admiraturus. Eat in omnis aevi memoriam tam illuſtre exemplum, & pudore ſuffundat poſteros, qui ſuas praecipitando curas, illotis, quod ajunt, manibus ſublimiorum ſcientiarum ſacra turbant, & novo genere furoris, prius eruditi eſſe volunt, quam erudiri. *Aliud animo ſedit ſapientiſſimo* STRYKIO; *qui quum ad veram Alciatorum, Hotomanorum, Budaeorumque gloriam, non dormitantem illam oſcitantemque gloſſatorum ſapientiam conniteretur, ſtudiis elegantioribus ſelectiſſimam indolem admovit*, quae & fundamentum ſternunt eruditioni reliquae, & ſui neglectum per omnem vitam ſevera ultione vindicant. Quantum ceteris adoleſcentibus ad ſalutandos amicos, quantum ad corporis exercitationem, quantum ad alias voluptates innoxias, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis; quantum alii tribuunt intempeſtivis conviviis, quantum denique aleae, quantum pilae: tantum ille ſibimet ad haec ſtudia recolenda ſumſit. Cujus quidem conſilii quantos fructus per omnem vitam perceperit, ſi alia deeſſent hujus rei argumenta, vel ex ipſo, quod paullo poſt amplexus eſt, juris prudentiae ſtudio adparuit. *Sublimioribus enim his ſacris initiatus, nihil reliquit intactum, nihil intentatum, nihil, quod non ſagaciſſima mente penetrarit. Sive vaſto juris Romani mari ſe committeret, ſive ſe praerupto ſpatioſiſſimoque legum pontificiarum pelago crederet, ſive rerum denique civilium adſueſceret fluctibus; his ſemper velis ſecurus tam feliciter enavigavit, ut nullis adlideretur errorum ſcopulis, nulla popularium opinionum incurreret brevia, nullas ignorantiae ſyrtes pertimeſceret. Quid ex Zieglero, Lyſero, Klengelio? quid ex Nergero? quid deinde in Viadrina ex Dechero, Brunnemanno aliiſque doctiſſimis viris de omni juris legumque ratione accepit, quod non animo ita praeparato tam facile haeſerit*, ut non tam diſcere, quam reminiſci quodammodo & recordari, ex illa vetere Platonis ſententia, videretur? *quam fortunato conatu omnes & Romanae diſciplinae & Germanici juris rationes & divortia vaſto animo eſt complexus? Quam nihil ex imperii legibus & inſtitutis ignorare ſe paſſus eſt?* Hunc in modum deformatus & lineis omnibus expreſſus exſcriptuſque erat ille STRYKIVS, qui ingenii atque eruditionis magnitudine oculos in ſe non patriae ſolum, ſed univerſae Germaniae eſſet converſurus: Id tantum ad ſummam laudem reſtabat, ut partes quaedam expolirentur amplius, & inducto veluti colore illuminarentur, ut tamquam in Apellea tabula, ſic in STRYKIO, nihil pulcritudinis aut artificii deeſſet.

Qualis ſit panegyricorum ſtilus?

X. *Stilus* panegyricorum ſit ſublimis (*), gravis (**), acutus (***), nonnumquam etiam, ſi ita ferat materiae ratio, concitatus (****). Obſervandum tamen, ſublimis etiam ſtili certo veluti gradus eſſe. Unde quo illuſtrior eſt, quam laudamus, perſona; eo ſublimiorem graviorem que eſſe ſtilum oportet (*****).

(*) Vide ſupra *part. I. c. 2. num. 46.*

(**) Maxime haec gravitas in locis communibus & judiciis, quae hiſtoriae immiſcenda eſſe diximus, elucet. Vide ſupra *part. I. cap. 2.*

(***) Attamen ut in omni vita, ita & hic illud adprime utile eſt, NE QUID NIMIS. PLINIVS & ſequentes panegyricorum ſcriptores, in primis AVSONIVS, plus juſto indulgent ingenii acumini; quod etiam ubique oſtentant JO. WOWERVS & ANT. MALAGONELLVS. Caſtiores ea in re M. ANT. MVRETVS, AVG. BVCHNERVS, JO. GEO. GRAEVIVS, G. G. SCHWARZIVS, quos merito imiteris. Conf. *part. I. c. 2, num. 63.*

(****) Stilus concitatus panegyricorum praecipue in exordiis & concluſionibus locum habet, quoties adfectus movendi ſunt vehementiores. Conf. *part. I. c. 2. num. 54.*

(*****) Quum enim inter rem, de qua diſſerimus, ipſamque orationem quamdam veluti proportionem eſſe oporteat: facile patebit, ſublimiorem eſſe debere ſtilum in panegyrico magno alicui principi conſecrato: paullo remiſſiorem vero, ſi viri vel rerum geſtarum, vel eruditionis ſcientiaeque gloria conſpicui, virtutes ſint celebrandae. Hinc grandiore oratione AVG. BVCHNERVS Guſtavi Adolphi, regis Sueciae & Joannis Georgii I. Electoris Saxoniae laudes enarrat, quam FRISII, METSCHII, ROEBERI, SENNERTI. Minus hoc obſervavit JO. HENR. BOECLERVS, cujus oratio paene ſemper eſt eadem.

Quid in exordiis & concluſionibus obſervandum?

XI. Ad *exordium* & *concluſionem* quod attinet, nihil ſingulare habent panegyrici, niſi quod in utraque parte vehementiores moveri ſoleant adfectus, quam qui in declamationibus locum habere poſſunt (*).

(*) Nam ſaepe in panegyricorum vel exordiis vel concluſionibus uti ſolemus apoſtrophis, ſermocinationibus, proſopopoeiis, exclamationibus, aliiſque figuris patheticis, quae in declamationibus non ſolum intempeſtivae, verum etiam frigidae plerumque eſſent futurae.

CAPUT IV.

DE DIALOGIS.

I.

Dialogi, etſi hodie rariores, laudem tamen merentur.

IN ſcriptionibus proſaicis, locum haud poſtremum merentur dialogi, qui veteribus non modo (*), verum etiam ultimi aevi ſcriptoribus quibuſdam (**) fuere in deliciis. Et quamvis hodie paene ab uſu receſſerint, digni tamen ſunt ob jucunditatem ac elegantiam, (***) de quibus praecepta nonnulla (****) ſuppeditemus.

(*) Summis Graecorum philoſophis ea ſcribendi methodus mirifice placuit. Hodienum extant PLATONIS, AESCHINIS & XENOPHONTIS dialogi plane egregii. Nec ignoti ſunt ATHENAEI *Δειπνοσοφισταί*, LVCIANI *dialogi*, aliaque hujus generis opera. E Latinis in dialogis ſcribendis excelluit CICERO, qui

qui & philoſophica & oratoria ſcripta pleraque hac methodo compoſuit. (VARRONIS *de re ruſtica libri III.* ipſi quoque formam dialogi habent. G.) Exſtat etiam CORN. TACITI vel potius incerti auctoris de cauſſis corruptae eloquentiae dialogus elegantiſſimus, cui jungendus MINVCII FELICIS inſignis dialogus, quo Chriſtianae religionis cauſſam contra gentilium calumnias peroravit. Omitto MACROBIVM, qui (in Saturnalibus G.) ATHENAEVM, (in *δειπνοσοφιστῶν* libris G.) non infeliciter imitatus eſt, & alios.

(**) Recentioribus paullatim vel diſplicere, vel ignota eſſe coepit haec ſcribendi ratio. Neque tamen nulli aliquid ea in re auſi ſunt. Nam ut colloquiorum ſcriptores omittam, & qui in vernacula ejuſmodi quid tentarunt; non invenuſti ſane ſunt dialogi quidam M. ANT. MAJORAGII, JANI NICII ERYTHRAEI, JVSTI LIPSII.

(***) Quemadmodum enim omnis imitatio habet, quod nos capiat atque oblectet: ita non poteſt non dialogus cum voluptate legi, qui doctorum virorum mores, urbanitatem diſſerendique rationem veluti in theatro ſiſtit. Nec jucunditate ſolum, ſed & utilitate ſua, nonnumquam ſe commendant dialogi. Quum enim veritates nonnullae ita ſint comparatae, ut ſi nudae ac ſine involucro ſiſtantur, animo parum compoſito duriores videri poſſint: conſultiſſimum erit, argumentis in utramque partem adlatis de iis diſputare, & lectori permittere judicium. Cui rei maxime inſervient dialogi. Unde facile patet, cur GALILAEVS a GALILAEIS librum de ſyſtemate mundi dialogiſtica, quam dogmatica, methodo conſcribere maluerit. Et neſcio ſane, an non id innuere voluerit QVINCTILIANVS, quando dialogis libertatem adſcribit, *lib. X. c. 5. Quapropter hiſtoriae nonnumquam ubertas in aliqua exercendi ſtili parte ponenda, & dialogorum* LIBERTATE *geſtiendum*. Quamvis enim ibi pro *libertate* Voſſiani codices habeant *ubertate*: tamen quum id vocabulum jam paullo ante adhibuerit ſcriptor elegantiſſimus, non ſane veriſimile eſt, eum illud hic repetere voluiſſe.

(****) Equidem jam olim elegantem de dialogo librum edidit CAR. SIGONIVS ad Io. Moronum, cardinalem, excuſum *Venet.* MDLXII. & *Lipſ.* MDXCVI. in 8. Sed ille hiſtoricus potius & criticus eſt, quam rhetoricus, quod & de GEORGII PASCHII diatriba de uſitata veterum exemplo ratione tradendi per dialogos, *Kiloni*, MDCC. 4. edita, dicendum videtur.

II. *Eſt* vero DIALOGUS *fictum* (*) *inter viros doctos* (**) *colloquium, quo variae de materia quadam dubia ſententiae* (***) *expenduntur*. Dialogus quid ſit?

(*) Pleroſque ergo dialogos ſermones perſonis tribuere, quos numquam inter ſe habuere, ſatis conſtat. Ac proinde SOCRATES, PLATONIS Lyſide: *Proh Dii immortales*, inquit, *quam multa de me mentitur adoleſcens*! DIOG. LAERT. III. 35. Non magis veras eſſe, quae in LVCIANI, in CICERONIS, aliorumque veterum dialogis viris ſummis tribuuntur, orationes, facile unuſquiſque, qui in his non plane hoſpes eſt, intelliget. (CIC. Fam. IX. 8. ad Varronem, *Puto fore, ut cum legeris mireris, nos id locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus. Sed noſti morem dialogorum.* G.)

(**) Exſtant etiam dialogi, in quibus Dii vel mortui in campis Elyſeis inter ſe confabulari finguntur, quales e veteribus LVCIANVS confecit. (Cujus etiam meretrices & ſutores & galli adeo colloquuntur. G.) Hos POETICOS dicere poſſis ob ingenioſam fictionem, quae hic utraque paginam facit. Sed quum ob futiles libellos noſtra memoria hac metodo ſcriptos hi dialogi fere ridiculi facti ſint: iis jam quidem non immoramur.

(***) Equidem, quemadmodum familiares de rebus variis inter ſe caedunt ſermones: ita & dialogos de rebus omnibus conſcribi poſſe, nemo dubitaverit. Sed quum hic de iis potiſſimum agamus colloquiis, quae inter viros eruditos habita finguntur, hi vero non videantur de lana caprina ſermocinari: aptiſſimam dialogis materiam ſuppeditabunt queſtiones

nes dubiae, de quibus utramque partem ſolet a viris doctis diſputari. Sic CICERO modo diverſas de Diis ſententias, modo ancipites veterum de divinatione diſputationes, modo quaeſtiones de fato, vel de ſumma hominis felicitate, examinat paullo adcuratius.

Quotuplices illi ſint?

III. Quamquam autem multiplices ſunt dialogi (*): praecipue tamen hic obſervandum, alios HISTORICOS (**) eſſe, alios COMICOS (***). Quae diviſio non ab objecto, ſed a forma vel ſcribendi ratione, deſumitur.

(*) Sic PLATONIS dialogi vulgo dividi ſolent in φυσικὸς, qualis eſt *Timaeus*; ἠθικὸς, qualis eſt *Apologia Socratis*; λογικὸς, quales ſunt *Theages*, *Cratylus*, *Sophiſta*, *Laches*: ἐλεγκτικὸς, quales *Parmenides & Protagoras*; πολιτικὸς, quales *Criton*, *Phaedo*, *Minos*, *Sympoſion*, *Leges Menexenus*? *Clitipho*, *Philetus*; παρεστικὸς, quales *Euthyphron*, *Meno*, *Jon*, *Charmides*; μαιευτικὸς, qualis *Alcibiades*; ac denique ἀνατρεπτικὸς, quales *Hippias*, *Euthydemus & Gorgias*. Vid. ALBINI *introd. in Platonis dialog. c.* 5. apud FABRIC, *Biblioth. Graec. III.* 2. *p.* 46.

(**) *Hiſtoricos* dialogos voco, in quibus, quid inter perſonas actum ſit, hiſtorice narratur. Tales ſunt CICERONIS dialogi de oratore, de finibus, de divinatione aliique, in quibus tum occaſio colloquii, tum ipſi, qui inter amicos ultro citroque habiti ſunt, ſermones hiſtorice enarrantur.

(***) *Comicos* adpello dialogos, ubi, ſine narratione, ſermones perſonarum, directa oratione, proponontur. Tales ſunt CICERONIS dialogi *de legibus*, ut & ejuſdem *Topica ad Trebatium*, nec non *partitiones oratoriae*. PLATONIS etiam LUCIANI dialogi plerique ſunt comici.

Quales perſonae eligendae in dialogis hiſtoricis?

IV. Ad hiſtoricos quod adtinet dialogos, primo omnium eligendae ſunt perſonae, & quidem tales, quae uno eodemque tempore vixerunt (*), & quas ita loquuturas fuiſſe veroſimile ſit (**).

(*) Ridiculum ergo eſſet v. c. Abrahamum, Petrum & Mahumedum colloquentes introducere, qui quum eodem tempore haud vixerint, nec colloqui profecto inter ſe potuerunt. Et tamen ne PLATO quidem ſibi ab hoc vitio temperavit, qui in *Timaeo* philoſophum hunc Pythagoraeum introducit colloquentem cum Socrate, quos tamen *eodem ſaeculo haud vixiſſe*, jam MACROB. *Saturn. I*, 1. obſervavit, quamquam & CICERO *de finib. V.* eum a Platone auditum referat. Immo & Socratem cum Parmenide, cujus pueritia vix Socratis ſenectutem adprehenderit, & Paralum ac Xanthippum, Periclis filios cum Protagora committit Plato, quum illos multo ante infamis illa peſtilentia Athenis abſumpſiſſet. MACROB. *ibid.* (In dialogis mortuorum major hic licentia, cum apud inferos una eſſe fingi queant, qui toris ſaeculis alioquin fuere ſejuncti. G.)

(**) Ut ubique, ita & hic τὸ πρέπον utramque paginam facit. Hinc ludibrium deberet lectoribus, e. g. *Auguſtum & Livium* de ſubſtantiae definitione, aut de uſu ſyllogiſmorum loquentes introduceret. Quis enim credat, par iſtud conjugum de quaeſtionibus ejuſmodi leviſſimis inter ſe diſſeruiſſe? Peccavit ea in re ipſe CICERO. Quum enim in quaeſtionibus Academicis Lucullum & Catulum introduxiſſet loquentes, ab Attico monitus, tantos † viros de rebus ejuſmodi colloquutos, vix eſſe veriſimile, mutavit conſilium, aliaſque perſonas elegit.

† (Pro illo *tantos* rectius dictum eſſet *hos*. Nemo tum tantus, quem non deceret diſputare de argumento Academicorum. Sed ſcilicet Lucullus & Catulus hoc genus litterarum non amabant. G.)

Quot partibus illi conſtent?

V. Partes ejuſmodi dialogorum tres numeramus, παρασκευὴν, (*exordium*) ἀγῶνα (*tractationem*) καὶ ἐπίλογον (*epilogum*) (*).

(*) Ha-

(*) Παρασκευὴ occaſionem colloquii. ἀγὼν ipſum colloquium, ἐπίλογος denique, quomodo illud abruptum ſit, enarrat.

VI. Παρασκευὴ partim *prologo* (*), partim *narratione* (**) conſtat, tametſi prologus non ſemper videatur neceſſarius. Qualis ſit παρασκευή?

(*) *Prologus, nihil aliud eſt, quam totius dialogi exordium*, quod vel ab ipſa re, vel a circumſtantiis loci, temporis, perſonarum, poreſt deſumi. Sic CICERO dialogos de divinatione auſpicatur a vetere quaeſtione, an ſit divinatio quaedam praeſenſioque rerum futurarum? Dialogis de natura Deorum prologum a philoſophorum diſſenſu de exſiſtentia & natura Deorum praemittit. In principio librorum de legibus, de laudibus municipii Arpinatis; alibi de laudibus Luculli & Hortenſii differit. (Tanta ſuavitas eſt horum prologorum, quae tenere etiam illos poſſit, quibus de caetero longum eſt ipſos Dialogos legere. G.)

(**) *Narratio* quaſi viam pandit ad colloquium, & qualis fuerit ſermocinandi occaſio, enarrat. Dicendum ergo, ubi viri iſti congreſſi ſint, & qua occaſione in hanc diſputationem inciderint. Ingenio ergo non magis, quam judicio, hic opus eſt, ne quid fingamus, quod circumſtantiae non ferant.

VII. *Prologus* non aliter, quam quodcumque aliud orationis exordium, elaboratur (*). *Narratio* vero ordinem temporis obſervat, adeoque, quid anteceſſerit, quidve conſequutum ſit, ſigillatim exponit (**). Ea conſtat prologo & narratione.

(*) Quemadmodum ergo orationis exordium *protaſi*, *aetiologia*, *apodoſi* & *baſi* abſolvitur: ita eaedem partes in dialogorum prologis obſervantur. Id quod vel unico exemplo demonſtrare juvat: CICERO *de nat. Deor. I*, 1. in prologo hujus dialogi diſſenſum philoſophorum de Deorum exſiſtentia & natura hoc ordine exponit.

I. PROTASIS. *Magna ſemper fuit inter philoſophos contentio de natura Deorum.*

II. AETIOLOGIA. *Diſputant enim*
I. *de exiſtentia Deorum.*
II. *de eorum eſſentia.*
III. *de providentia.*

III. APODOSIS. *Et tamen haec quaeſtio maximi momenti eſt.*

IIII. BASIS. *Hinc philoſophiae me ſedulo dedi, & maxime amavi academicam, quae nihil temere adfirmat. Unde etiam methodo academicorum de natura Deorum diſputabo.*

Habes hic omnes exordii partes, ad quas facile etiam reliquorum dialogorum prologos licebit revocare.

(**) Hinc vulgo ajunt, *narrationem* conſtare *antecedentibus*, *concomitantibus*, & *conſequentibus*. CICERO eodem dialogo ita narrationem diſponit.

I. ANTECEDENS. *Veni ad Cottam feriis Latinis, & inveni diſputantem cum Velleio Epicureo & Balbo Stoico.*

II. CONCOMITANTIA. *Tum me Cotta invitavit ad diſputandum.*

III. CONSEQVENS. *Facile ei aſſenſus, primo Vellejum rogavi ſententiam.*

Elegans in primis eſt παρασκευή quam Octavio ſuo praemiſit MINVCIVS FELIX. Exorſus enim a laudibus Octavii Chriſtiani, deinde narrat Caecilium, Deorum cultorem, Octavio familiariſſimum, ſalutatum hunc veniſſe, quocum hic ad maris litus deambulatum exierit. In via Caecilium incidiſſe in ſimulacrum Serapidis, quod quum morem majorum veneraretur, Octavium monitum eſſe a Minucio, ne pateretur familiarem diutius in tanta re errare. Hinc occaſionem illis natam de religione diſputandi.

VIII. Ἀγὼν ipſum enarrat colloquium. Ubi obſervandum, varias de quaeſtione ſententias inter perſonas colloquentes eſſe diſtribuendas (*). Primae partes plerumque deferuntur perſonae, quae opinionem vel vulgarem, vel paullo abſurdiorem defendit (**). Ubi haec perſona dixit ſententiam, altera reſpondet, & prioris argumenta partim probat, partim refellit, &, quid ſibi Quid ſit ἀγών?

ſibi videatur, exponit (**). Idem & reliquae, ſi plures ſint, perſonae faciunt. Accedit nonnumquam veluti arbiter, qui totam litem componit (****).

(*) Hanc regulam adcurate plerumque obſeruat CICERO. Sic in dialogo de natura Deorum alium ex mente Epicureorum, alium ex ſententia Stoicorum, alium ex Platonicorum principiis de Diis diſſerere fingit. Ita & MINVCIVS FELIX Caecilio partes paganorum, Octavio Chriſtianorum tribuit.

(**) Hinc in CICERONIS ſaepe laudato dialogo VELLEIVS Epicureus, in MINVCII FELICIS Octavio Caecilius, Deorum cultor, prior dicit ſententiam.

(***) Hic quoque exemplum luculentiſſimum dabit MINVCII FELICIS dialogus, in quo Octavius Caecilii argumenta non ſolum adcurate refellit, ſed & pro Chriſtiana religione copioſius diſſerit.

(****) Ita eodem dialogo MINVCIVS FELIX veluti arbitri partes in ſe ſuſcipit. Sed obſervandum, arbitro ejuſmodi locum vix eſſe in dialogis CICERONIS. Quum enim hic academicorum ſcholae dediſſet nomen, qui nihil temere adfirmabant: facile patet ratio, cur numquam componat litem, ſed lectores veluti ſub cultro relinquat.

Qualis epilogus?

IX. *Epilogus* plerumque breviſſimus eſt, & tantum, quomodo interruptum ſit colloquium (*), aut quid rei conſequutum ſit (**), enarrat.

(*) Hic quoque aliquid, quod veriſimile ſit, fingendum, v. c. acceſſiſſe amicum, qui alio ſermonem inflexerit, vel itum eſſe ad coenam, in qua aliis de rebus in multam noctem confabulati ſint, cetera.

(**) Sic MINVCIVS FELIX in epilogo narrat Caecilium Octavii oratione permotum, profanas de religione ſententias ejeraſſe, & chriſtianae eccleſiae dediſſe nomen.

Quales perſonae eligendae in dialogis comicis?

X. Dialogi *comici* non hiſtorice narrant, quid inter ſe ſermocinati ſint amici, ſed tantum directa oratione, ut comici ſolent, ſingulorum orationem proferunt, praemiſſis ſemper perſonarum nominibus (*). Quo fit, ut veluti κατ' ἐξοχὴν *colloquia* vocentur ejuſmodi dialogi.

(*) Quum in dialogis *hiſtoricis* plerumque perſonae verae introducantur inter ſe colloquentes: in comicis nomina fere finguntur, quamvis & hic laudem mereatur ὀνοματοποιΐα quae characterem perſonarum quodammodo exprimit, qua in re PLAVTVS in primis mirus fuit artifex.

Quot partibus illi conſtent?

XI. Haec quoque colloquia παρασκευῇ, & ἀγῶνι & ἐπιλόγῳ abſolvuntur. Verum παρασκευὴ nec prologum nec narrationem complectitur, ſed tantum ipſum oſtendit ſermonis initium, & quo ordine colloquentes in hos ſermones inciderint (*).

(*) Sic ERASMVS colloquium de peregrinationibus religioſis inchoaturus, fingit peregrinantem quemdam, domum redeuntem, in amicum incidere, qui illum blande ſalutatum de itinere percunctatur. Quumque inter alia hic quaerat, quem inde fructum ceperit, occaſio illis ſubnaſcitur de peregrinationibus religioſis liberius confabulandi. Elegans eſt illud ERASMI colloquium, & quod una cum ejuſdem ἰχθυοφαγίᾳ palmam reliquis omnibus praeripere exiſtimo. Vnde illud colloquendi artificium ex his quam optime addiſci poſſe videtur. (Sed CICERO etiam *Tuſculanae* diſputationi *primae* praemittit Exordium: deinde, *Sed quo commodius*, inquit, *diſputationes noſtrae explicentur; ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. Ergo ita naſcetur Exordium. A. Malum mihi videtur eſſe mors &c.* G.

XII. *De*

Qualis dialogorum ſtilus?

XII. *De ſtilo dialogorum* non eſt, quod hic plura moneamus, quum illum jam ſupra (*) ſatis adcurate deſcriptum meminerimus. Illud tantum addo, hic quoque perſonarum, quas loquentes introducimus, habendam eſſe rationem, ne vel pueris cothurnos, vel Herculi ſoccos aptemus (**).

(*) Vid. *part. I. c. 2. num.* 58.
(**) Alius enim dicendi character viro erudito: alius indocto, alius viro honeſto, alius paraſito, alius Thraſoni competit. Hac quoque in re parem vix habent LUCIANUS, PLAUTUS, & TERENTIUS, quibus nemo fere diverſos perſonarum characteres ipſa etiam forma ſtili adcuratius expreſſit. Contra ea PLATO, cujus ſtilo omnes tantam tribuerunt laudem, ut ipſum Jovem, ſi Graece loqui vellet, Platonis oratione uſurum ſomniarint, ubique eumdem ſervat ſtili characterem, eamdem orationis ubertatem, eaque re multum venuſtatis dialogis ſuis detrahit. Diſcrimen perſonarum ſervat etiam PLATO: ſed nimirum apud eum omnes philoſophantur: unde non tanta poteſt eſſe, quanta in Luciano, varietas. G.)

CAPUT. V.

DE INSCRIPTIONIBUS.

I.

Inſcriptiones vel veteres, vel novae.

PRoſa oratione etiam *inſcriptiones* conficiuntur, quae cum ultimis potiſſimum temporibus, id eſt, patrum noſtrorum memoria, novam veluti faciem induerint (*), recte in *antiquas* & *novas* diſpeſci poſſunt.

(*) Quales veteres fuerint inſcriptiones, ſatis adparet e tot marmoribus, quorum epigraphas collegerunt JAN. GRVTERVS, THOM. REINESIVS, RAPH. FABRETUS, JO. BAPT. FERRETIUS, JAC. SPONIUS, JAC. PHIL. TOMASINUS, SERTOR. URSATUS, JAC. SALOMONIUS, ONUPHR. PANVINIUS, MARC. VELSERUS, PHIL. A TURRE, CAR. CAES. MALVASIA, JO. VIGNOLIUS, nuper etiam SCIP. MAFFEIUS *in Antiquitatibus Galliae*, & MAJANSIUS in *epiſtolis*, aliique quam plurimi. Ut jam non dicam de nova MARQUARDI GUDII collectione, *Leovardiae* typis Halmianis excuſa, prodiit tandem MDCCXXXII. (Et de tribus operibus, quibus ANTO. FRANC. GORIUS locupletavit ſaeculum, nempe *Inſcriptionibus* iis, quas DONIUS collegerat, tum *Etruſcis*, ac denique *Columbario ſ. monumento Libertorum Liviae Auguſtae*. G.) At poſtremis temporibus aliud in uſu eſſe coepit inſcriptionum genus, ex meris argutiis conflatum, quod cum vetere illo nihil habet commune, niſi quod auctores & harum inſcriptionum breves longaſque lineas promiſcue ponere ſolent. Quum enim ob poetarum ineptias ipſa carmina, quantumvis nitida, ſordere coepiſſent viris gravibus. (Quidſi etiam hoc addas; Cum ob difficultatem divinae artis carmen deſperarent quidam, ingenii laudem captantes viri? G.) coeperunt illi aliquid reperire inter orationes & verſus medium, &, loco carminum, cudere inſcriptiones argutas. Auctores hujus rei Itali, inter quos mirifice hoc ſive inſcriptionum, ſive elogiorum genere delectati ſunt LAVR. PIGNORIVS, JAC. SALIANUS, EM. THESAVRVS, OCT. FERRARIVS, JO. PALATIVS aliique, quos deinde & Galli, Germani, ceteraeque nationes imitari non dubitarunt. Parum honorifice tamen de novo hoc inſcriptionum genere ſentiunt eruditi, quotquot ſunt antiquae elegantiae tenaciores. Nam praeterquam quod

Veterum exemplo conſcriptae quando hodie locum inveniant?

II. *Veteres* hodie imitamur, quoties in portis, propugnaculis, pontibus, aliisque publicis operibus inſcriptiones ponendae ſunt (*). Idem ſtilus lapidaris maxime ornat epitaphia (**), cenotaphia (***), & alia hujus generis monimenta.

exemplo veterum deſtituuntur: neſcio quid declamatorium & ſophiſticum ſapit argutus ille inſcriptionum ſtilus, nec magis virum gravem decet, quam veſtis auro gemmiſque operta. Vid. BOECLERI *Muſeum tom. III. diſſert. acad. p. 337. ſequ.* MORH. *diſciplin. argut. III. 4. p. 180. ſeq.*

In iis quid obſervandum?

III. Ut vero ſtilum lapidarem veterem paullo adcuratius exprimamus, quaedam tum circa *materiam diſpoſitionem*que, tum circa *eloquutionem* ac *orthographiam* monenda ſunt.

(*) Non temere ullum opus publicum extruxere Romani, quod non addita inſcriptione aliqua veluti conſecrarint. Illud & hodie imitantur principes famae ſuae ſtudioſiores, ut vel ex ſolis illuſtriſſimi auctoris MONIMENTIS PADERBORNENSIBUS liquet. Sic & hodie ſaepius titulis ejuſmodi ornantur portae urbium aediumque publicarum, cataractae, arcus triumphales, pontes, aliaque opera publica, qualia exempla paſſim exſtant in EM. THESAVRI *inſcriptionibus*. Hic vero cave novas illas inſcriptiones, quarum ſuperiore paragrapho mentionem fecimus, imiteris. Exigit enim temporum noſtrorum elegantia, ut veterem potius illum ſtilum lapidarem exprimere conemur.

(**) Neque enim probantur eruditis epitaphia hodierna, in quibus praeter vitae mortiſque hiſtoriam, & aliquot ſententias e ſcriptura ſacra depromtas, nihil omnino occurrit, quod placeat. Imitandi & hic veteres, quorum epitaphia & brevitate concinnitateque, & interdum etiam acumine, ſed non anxie quaeſitis argutiis, ſeſe lectoribus commendant. Plura ejuſmodi monimenta exſtant apud GRVTERVM, REINESIVM, SPONIVM alioſque, e quibus optima quaevis ſeligi oportet, quae imitemur. Neque enim negari poteſt, alia ſequioris aevi inquinatam Latinitatem; alia vel auctorum vel lapicidarum ruditatem redolere.

(***) Cenotaphia ab epitaphiis quomodo differant, nemo ignorat. EPITAPHIVM *eſt titulus vero ſepulcro ſuffixus;* CENOTAPHIVM *inſcriptio ſepulcro honorato adjecta*. Talia ſepulcra honoraria ſunt monimentum illud Druſi Moguntinum, vulgo *der Eichelſtein*, & celeberrimum cenotaphium Piſanum, Caii & Lucii Caeſarum memoriae poſitum, quod ſingulari eoque pereruditio commentario illuſtravit doctiſſimus Romanae eccleſiae Cardinalis HENRICVS NORISIVS, *Venetiis*, MDCLXXXI. *fol.*

Earum materia.

IV. *Materiam* facile ſufficiet occaſio. Nemo enim non videt, ſi verbi gratia aedificium publicum inſcriptione vel titulo notandum ſit, tunc finem, cauſſam efficientem, & tempus in ejuſmodi monimento eſſe exprimenda (*). Non temere tamen inſcriptio publica poni ſolet, in qua non Principis honorifica fiat mentio (**).

(*) Sic e. g. muris Veronenſibus haec inſcriptio addita reperitur apud GRVTER. *Inſcript. pag.* CCXVI. 12.

COLONIA. AVGVSTA. VERONA.
NOVA. GALLIENIANA.
VALERIANO. II. ET. LVCILLO. COSS.
MVRI. VERONENSIVM.
FABRICATI.
EX. DIE. III. NON. APRIL.
DEDICATI. PRID. NON. DECEMBR.

Habes hic murorum finem, ſcilicet ut praeſidio eſſent coloniae Veronenſi: habes cauſſam, vel certe quibus conſulibus Romanis id factum ſit, habes denique aedificationis ac dedicationis tempus. Omnia enim haec ſcire poſteritatis intererat.

(**) Quaecumque in monarchia gerun-

runtur, Principis geruntur auſpiciis. Unde non facile praetermitti ſolet grata ac honorificata eorumdem mentio. Quid? quod legibus cautum ſit, ne privatorum nomina operibus publicis inſcribantur, ſed principum, *l. 3. D. de operib. publ.* niſi privati ſumtus in illa feciſſent, *l. 2. §. 2. l. 3. §. 2. D. eod.* Notandum tamen, adulationem illam, quam in Romanis poſterioribus ubique animadvertimus, ex inſcriptionibus etiam paſſim elucere. Nihil enim frequentius eſt eloquutionibus: DEVOTVS NVMINI MAJESTATIQVE EJVS, DIVINA EJVS PROVIDENTIA, cet. (Ubi tamen obſervandum, alio ſenſu haec talia de principibus dicta, alio de aeterna natura, quam Deum vocamus. G.)

Earumdem diſpoſitio, & quidem epitaphiorum.

V. Ad diſpoſitionem quod adtinet, a *publicis monimentis* ſejungere ſoleo *epitaphia*, quo olim & inſcriptiones privatorum ſtatuis ſubjectae pertinebant: quamvis uti antiquioribus temporibus inſcriptiones vel titulos ſtatuarum plane ignorabant, & pleroſque a poſteris demum additos eſſe obſervat JAC. PERIZ. *Animadv. hiſt. c. 7. p. 302. ſequ.* ita & jam pridem exolevit mos ille privatis dedicandi ſtatuas: In EPITAPHIIS plerumque praemittitur CONSECRATIO (*), cui deinde ſubjungitur MORTIS vel SEPULTURAE mentio (**). Hinc porro ſequitur NOMEN defuncti (***), cui ELOGIUM aliquod breve & acutum (****) addi ſolet. Accedit poſtea DIES EMORTUALIS & defuncti AETAS. Nonnumquam & ALLOQVUTIO vel ad defunctum (*****), vel ad viatorem (******), ſubjicitur. Quibus omnibus denique ſubjungitur NOMEN illius, qui iſtud monimentum fieri curavit (†). Reliqua, tamquam πάρεργα, merito praetermittimus (††).

(*) CONSECRATIO illa vel dedicatio ſaltim non temere omittebatur a Romanis, apud quos ſepulcra pontificii juris, adeoque religioſa, putabantur. Vid. *antiqu. Rom. juris prud. civil. illuſtrant. II, 1. 4. p. 409.* Quum vero illa dicata dicerentur Diis inferis: ſemper fere epitaphiis praemitti ſolebant litterae: D. M. id eſt, *Dis Manibus*, vel: D. M. S., *Dis manibus ſacrum*, item: D. I. M. S., *Dis inferis manibus ſacrum*, JAC. GVTHER. *de jure man. III, 1.* Verum quum apud nos ſuperſtitionem illam jam pridem expulerit ſanctior religio: conſecratio illa in Chriſtianorum epitaphiis vel plane omitti, vel certe in has litteras inflecti poteſt: D. O. M. S. vel D. O. M. id eſt, *Deo optimo maximo ſacrum*, vel *Deo optimo maximo*.

(**) Solet haec elegantiore aliqua phraſi exprimi v. g. MORTALE, QVIDQVID HABVIT, HIC DEPOSVIT. ADSTAS VIATOR. TROPAEO. SITAE SVNT SVB HOC MONIMENTO EXUVIAE, cet.

(***) Hic quoque cavere ſolent antiquae elegantiae ſtudioſiores, ne nomina longo titulorum ſyrmate onerent. Sic Principis titulum veteri exemplo ita liceret reddere: INCOMPARABILIS PRINCEPS, vel: JOSEPHVS, IMP. CAES. AVG. P. P., vel: PRINCEPS PIVS, FELIX, AVG. P. P. vel: CAROLVS IMP. CAES. AVG. GERMANICVS. GALLICVS. HISPANICVS. ITALICVS. HVNGARICVS. TVRCICVS. (Notandum, a devictarum gentium nominibus hos titulos ſumtos. Itaque nec HISPANICVM, nec ITALICVM, nec HVNGARICVM, minime omnium GERMANICVM, ex iſta ratione vocari Carolum debuiſſe. Civilia bella nec triumphum nec nomen dabant. Potius itaque conſueta & ſolennia titulorum verba hic ſervarem. G.) Talia etiam ſunt elogia: PRINCEPS JUVENTVTIS, PRINCIPIS AMICVS, PRINCIPIS A SECRETIS, AB EPISTOLIS, cet.

(****) Id quo brevius atque acutius, eo erit elegantius. V. C. INCOMPARABILIS EXEMPLI FEMINA QVAE NVMQVAM MARITVM, NISI MORTE, TVRBAVIT. PVER VENVSTVLVS, IPSISQVE GRATIIS AMABILIOR. PRINCEPS IMMORTALITATE DIGNISSIMVS, SI ALIVD AD AETERNITATEM ITER PATVISSET. AMOR DELICIVMQVE GENERIS HVMANI. QVEM AVT NASCI NVMQVAM, AVT NVMQVAM MO-

MORI OPORTVISSET, cet.

(*****) Talis eſt vetus illa: HAVE BEATISSIMA ANIMA, NOS TE EO, QVO QVEMQVE NATVRA JVSSERIT, ORDINE CVNCTI SEQVEMVR. Talis etiam formula in antiquis monimentis frequentiſſima: H. S. E. S. T. T. L. *hic ſitus eſt: ſit tibi terra levis* GRVT. *Inſcr. p. CCCXXI*, 6. *p. DCLXXV*, 10. *p. DCXCIII*, 8. *p. DCLXXVI*, 1. *p. DCCII*, 10. *p. DCXCV*, 9. Quemadmodum vero his locis omnibus litterae tantum ſingulares occurrunt: ita tota formula expreſſa eſt apud eumdem *p. DCCCXLIII*, 1. *p. DCCXVII*, 9. *p. DCCLXXXV*, 3. Add. MARTIAL. *Epigr. V*, 34. & *IX*, 30. Sunt & aliae formulae adloquendi cineres: HAVETE ANIMAE, REINES. *claſſ. XIII*, 70. HAVE DVLCIS, DVLCIS VALE, REINES. *claſſ. XIV*, 192. SALVE, HAVE, VALE, GRVTER. *p. DCXCI*, 6. *p. DCCLXIX*, 4. REINES. *claſſ. XIV*, 21. ΘΑΡΡΕΙ, ΘΑΡΣΕΙ, ΕΥΘΥΜΕΙ, ΘΑΡΡΕΙ ΚΑΙ ΘΥΜΟΝ ΕΧΕΙ ΑΓΑΘΟΝ, REINES. *praeſ. p.* 8. & *claſſ. XIV*, 31. GRVT. *p. MCXX*, 4. *p. CMXXXIII*, 11. HELIOD. II, 1. III, 1. ΕΜΨΥΧΕΙ ΣΥΝ ΤΟΥ ΟΞΙΡΙΔΟΣ, REINES. *inſcript. praefat. p.* 8.

(******) Sepulcra Romani ſolebant condere in agris juxta vias, ubi & ſpacium quoddam, ſepto plerumque cinctum, religione occupari credebatur. Vid. *antiqu. Rom. juriſpr. illuſtr. II*, 4. *p.* 409. *ſequ.* Hinc tam frequens viatorum mentio in epitaphiis Romanis, (hodie plerumque abſurda. G.) Saepe etiam defuncti viatores adloqui, & de communi mortalitate rerumque omnium vanitate admonere fingebantur. Tales ſunt elegantes illae adloquutiones: NON FVI, FVI, NON SVM, ERO. VIXI, VT VIVIS, MORIERIS, VT SVM MORTVVS. SIC VITA TRADITVR. SOLVS CVRSIM QVAERIS, VT CENSORIO ILLO DIE TANTO FACILIVS SINE IMPEDIMENTO RESVRGAM, quamvis hanc formulam non antiquam, ſed poſt renatas litteras inventam eſſe, facile pateat, idque praeclare demonſtratum ſit a TH. REINESIO in *praefat. inſcriptionum.* Adde & hanc, quae in pueri ſepulcro locum habere poſſet: QVVM FATA INTERCIPIANT PVEROS, TIBI QVID EXSPECTANDVM SIT, MEMENTO. Aliquando & colloquium aliquod inſtituitur inter defuncti cineres & viatorem: BONVS HOMO SICVT ET TV. ΧΡΗΣΤΗ ΧΑΙΡΕ, ΚΑΙ ΣΥΓΕ. Exempla habet REINES. *Claſſ. XII. Inſcr. I. p.* 606. Eſt ubi aliquid rogare fingitur defunctus a viatore, veluti: NEMO NOS INQVIETET, REINES. *claſſ. XII*, 60. ET QVICVMQVE TITVLVM NOSTRVM RELEGES, ROGO PER SVPEROS, SIC VT AD INFERNAS PARTES RECIPIARIS, NE VELIS TRIBVS SEPVLCRIS MOLESTARI, REINES. *claſſ. XIV*. 33. ROGO PER SVPEROS, QVI ESTIS, OSSA MEA TVEATIS, pro *tueamini*, REINES. *claſſ. XVII*, 170.

(†) In hac ſubſcriptione plerumque neceſſitudo, quae inter defunctum & ſuperſtitem interceſſerat, vel cauſſa, cur monimentum poſitum ſit, exprimitur. Tales ſunt formulae: PARENTI OPTIMO ET B. D. S. M. (id eſt, *bene de ſe merenti*) C. CRISPVS FILIVS, HOC MONIMENTVM L. L. Q. (id eſt *lubens lugensque*,) vel CVM LACRVMIS POSVIT. PATRVO B. D. S. M. C. MANLIVS EX. TEST. F. F. vel F. C. id eſt, *ex teſtamento fieri fecit*, vel *faciendum curavit*. Paullo maioris momenti ſunt litterae: H. M. H. S. id eſt, *hoc monimentum heredes ſequitur*, quas, quoties hereditario iure conditorium poſſidemus, epitaphiis ſubilcimus. Ceterum, ne exemplum deſit epitaphii, hoc ordine compoſiti, illud hic fingemus:

D. O. M.
ADSTAS. VIATOR.
TROPAEO.
VIRI. INCOMPARABILIS.
ET. QVO. VNO. NOMINE.
OMNES. LAVDES. OMNIAQVE.
DECORA.
CONTINENTVR.
HVGONIS. GROTII.
QVI.
VTRIVSQVE. FORTVNAE.
VICTOR.
SOLI. THEOLOGORVM. INVIDIAE.
ET.
MORTI.
SVCCVBVIT.
VIXIT. ANNOS. LXII.
OBIIT. ROSTOCHI. IN. ITINERE.
KAL. SEPT. MDCXLV.

MARC

HAEC. SCIRE. TVA. INTERFVIT.
VIATOR.
TV. IN. REM. TVAM. ABI.
ET.
QVAM MAGNA. VEL. VNA. VRNA.
CAPIAT.
HOC. LOCO. MONITVS. DISCE.
PATRI. B. D. S M.
HOC. MONIMENTVM.
GROTIVS. FILIVS. ET. COGNATI.
L. L. Q. POSS.

(††) Talia in vetuſtis epitaphiis & titulis ſepulcralibus quam plurima obſervamus, quae iam BARN. BRISSONIVS & alii collegerunt. Ut paucis rem exemplis illuſtremus, aliquando adiiciebatur poena, inferenda in arcam pontificum, ſi quis ſepulcrum alienaret. GRVTER. *Inſcr. pag. CX*, 1. *p. XII*, 12. *p. MCXXXIX*, 12. *p. CMXLVI*, 6. *p. DCII*, 8. REINES. *Inſcr. claſſ. I*, 43. *p.* 87. Aliquando edicitur, ne extraneum corpus in idem monimentum, vel infra finem maceriae inferretur, REINES. *claſſ. XII*, 37. ne uſtrinum monimento adplicaretur, *ibid. n.* 123. ut dolus malus monimento abeſſet, REINES. *claſſ. XV*, 25. In primis frequentes in veterum epitaphiis imprecationes, quibus iis dira quaevis minabantur, qui ſepulcrum violare non dubitaturi ſint. e. g. OLLAM EIVS SI QVI INVOLARIT, AD INFEROS NON RECIPIATVR, REINES. *claſſ. XVII*, 168 conf. *claſſ. XIV*, 33. Quin, quod mireris, ne Chriſtiani quidem ab huiuſmodi imprecationibus in titulis ſuis ſepulcralibus abſtinuerunt. Vid. REINES. *claſſ. XX*, 440. 441. *p.* 1000.

VI. Reliqua monimenta publica ita diſponi poſſunt, ut praemiſſo PRINCIPIS *nomine* & *titulo* (*), brevis rerum geſtarum addatur HISTORIA (**). Eam deinde ſequitur deſcriptio OPERIS PUBLICI, hoc titulo notandi, vel OCCASIONIS, operi huic conſtruendo datae (***). Denique additur SUBSCRIPTIO perſonarum vel collegii, cujus impenſis hoc monimentum conſtructum eſt (****). Nec non monimentorum publicorum.

(*) Hic quoque repetendum, quod ſupra §. 5. huius capitis monuimus, dandam ſcilicet eſſe operam, ne cum longo provinciarum ſyrmate nomen Principis proferamus. Quum enim ſtilo lapidari hic utendum ſit: ſatius erit, vetere more Principum titulos recenſere. (Sed malunt plerumque viri civiles veterem morem migrari, quam immutari aliquid in conſuetis titulis principum. G.)

(**) Res geſtae fere caſu ablativo ſolent deſcribi, e. g. PROSTRATIS. HOSTIBVS, CONCILIATA. PACE. PATRIA. OPIBVS. LOCVPLETATA, cet.

(***) Nonnunquam & operis ipſius & occaſionis ſimul iniicitur mentio, e. g. CIVIBVS. IN. JVS. JVRANDVM. ADACTIS. ARCVM HVNC TRIVMPHALEM. CONSTITVIT. DEVOTA. VIRTVTI. MAJESTATIQVE. EJVS. CIVITAS.

(****) Ubi tamen cavenda eſt antiquitatis adſectatio. Sane merito ludibrium debent cordatioribus, qui ſollemne iſtud S. P. Q. omnibus fere municipiis tribuunt, ubi populo nihil iuris eſt in adminiſtranda republica, & ubi umbra potius collegii, quam ſenatus hoc nomine dignus occurrit. Romae ſaepe nomina ſubſcribebant operum publicorum curatores. Hi erant viri ſenatorii ordinis, qui ſub diſpoſitione praefecti urbi erant, & ſub ſe habebant procuratores & diſpenſatores operum publicorum. De his erudite, uti ſolet, REINES *Inſcr. claſſ. IX*, 54. *p.* 571. Ceterum noſtrum erit hujus quoque paragraphi doctrinam exemplo illuſtrare. Tale eſt, quod ſequitur:

D. O. M.
IMP. CAROLVS.
REX. GERMANORVM. HISPAN.
HVNGAR. BOEMORVM.
SICVLORVM.
PRINCEPS. PIVS. FEL. AVG. P. P.
PROFLIGATIS. HOSTIBVS.
REDDITA. CIVIBVS. PACE.
IMPERIO. CLASSE MILITIBVS.
OPERIBVS. FIRMATO.
ALBAM. GRAECAM. TVRCIS.
EREPTAM.

NO-

NOVIS. HIS. PROPVGNACVLIS.	POSS.
MVNIVIT.	DEVOTI. VIRTVTI. MAJESTATIQVE.
OPTIMO PRINCIPI.	EJVS.
HOC. MONIMENTVM.	REGNI. HVNGARICI. PROCERES.

Stilus lapidaris qualis? VII. Potiſſimum vero reſpiciendum eſt ad STILUM, quem LAPIDAREM vocant critici. Eum enim nonnulla ſingularia habere, nemo ibit inficias (*).

(*) Praecipua hic tantum conſectabimur. Obſervandum itaque eſt:

I. *In marmoribus multa occurrere vocabula, multaſque loqutiones, reliquis Romanae linguae auctoribus ignotas*, quales ſunt ABANTE, DEANTE, AETERNALIS. Vid. SCALIGERI *indices*, GRUTERI *inſcriptionibus additos*, qualem etiam *cap.* 18. ſuis indicibus inſervit REINESIUS. Ex eo notamus vocabula BALLATIO, BALLEMATIO, VALLATIO pro *ſaltatione*, CAPITULARIS pro *ſerio arcirio*, DUPLICARIUS, pro eo *qui utrique parti ſavet*, FRUNITUS pro *fruitus*, SCHOLA OLLARUM, pro *receptaculo urnarum*. TATA, προσφώνησις φιλοπαιγμική υἱῶν πρὸς μείζονα, POR pro *puer*; PORA pro *puella*, VIRGINIA CONJUX, VIRGINIVS COMPAR, VIRGINIUS VIR. UTERQUE ALTER pro *fratre*. Quae pauca tantum ſpeciminis loco damus. Verum cave in his quaeras delicias. Multa enim hujus generis lapicidarum ruditati; multa vulgi dialecto (vel ſequiori aevo. G.) debent originem. Forſan etiam aliquando aberratum eſt ab iis, qui inſcriptiones veteres e lapidibus deſcripſerunt. (Quod oſtendit lectionis varietas. Summa fide in *Etruſcis inſcriptionibus* verſatus eſt laudatus ante GORIUS. G.) Exempla ſane ejuſmodi lapſuum plurima notavit CAR. SPONIUS: plura adhuc dabit MARQU. GUDIUS, cujus correctiones orae operis Gruteriani adſcriptae maximam partem publici juris factae ſunt, cum in nova & ſplendida marmorum Gruterianorum editione, tum in *actis eruditorum Lipſienſibus*, ipſaque nova marmorum Gudianorum collectione.

II. *Singulares quoque eſſe in marmoribus conſtructiones*, qualium haud paucas notavit idem SCALIGER, e. g. CUM FERARUM LIBYCARUM. Sed nec hic eſt quod imiteris, quum eaedem id prohibeant rationes, & haec nimis archaiſmum ſapiant. Licebit ex eodem indice Reineſiano quaedam hujus generis excerpere. ADQUIESCERE CUI pro *prope aliquem quieſcere*, AD CUMULUM AEDIFICARE, id eſt, *ad colophonem perducere*, COMITARI CUM ALIQUO, EX PARVO CREVIT, MOLESTARI ALICUI, MONERE TAUROBOLIUM,

III. *In primis inſcriptiones praeferre orthographiam antiquam*, veluti OLLI pro ILLI, COERAVERUNT pro *curarunt*, ABE pro ABI, QUOI pro CUI. Imitari licebit, quae frequentiſſima reperies in bonae aetatis monimentis veluti HEIC pro *hic*, SULPICI pro *Sulpicii*, KALENDAE pro *calendae*, EIDUS pro *idus*. Reliqua pro obſoletis habenda. Neque enim adfectationis notam effugies, ſi orthographiam vetuſtiſſimam, immo & falſam aliquando in hodiernis monimentis ſequendam exiſtimaveris. Talis eſt uſus frequens AE pro E, e. g. CAELERIS CEREALIS, immo, quod mireris, DIAE, COMPARES, PACAE, PRAESBYTER QUINQUAE pro *celeris*, *Cerealis*, *die*, *compares*, *pace*, *presbyter*, *quinque*. Eo etiam referimus promiſcuum uſum B & V. ut ABABUS pro *abauus*. ATABUS pro *atauus*, BALERIA pro *Valeria*, UXORI BENE BIBENDI pro uxori *bene viventi*, DUVIUS, INCOMPARAVILIS, VENEMERENTI, VONAE pro *dubius*, *incomparabilis*, *bene merenti*, *bonae*. Talia, quae magno numero dedit REINES. *in indice Inſcr. cap.* 19. quis ſanus imitanda putet?

IV. *Frequentiſſimas eſſe in inſcriptionibus formulas quaſdam*, quas merito notabis, v. c. BENE DE SE MERENTI LUBENS LUGENSQUE. Plures idem *index Scaligerianus* antea laudatus ſuppeditabit.

V. *Denique praecipue notandas eſſe ſiglas*,

Digitized by Google

glas, vel vocum abbreviationes, de quibus ſingularis exſtat liber SERTORII URSATI, in JO. GEORG. GRAEVII *Theſauro antiquitatum Rom. tom. XI. p.* 507. recuſus. Addi poſſunt *indices* SCALICERI & REINESII, nec non JO. NICOLAI commentatio *de ſiglis veterum*, *Lugd. Bat.* MDCCIII, in quibus ejuſmodi notae vel abbreviationes, in lapidibus obviae, plena manu proferuntur.

Inſcriptionum novarum materia, inventio, & elocutio.

VIII. Pergimus ad inſcriptiones *novas*, quae, quod ad materiam adtinet, parum a carmine differunt (*). Res omnis ad unicam regulam redit, *non temere* ſcilicet *in inſcriptione ponendam lineam, quae non acutum quid & admirandum prae ſe ferat* (**). Attamen; ſi dicendum quod res eſt, quo magis hanc obſervabis regulam, eo minorem laudem reportabis ab iis, qui, quam frigida ſit illa acuminum nimia adfectatio, non ignorant.

(*) Quaecumque ergo inventio poemati conſcribendo inſervit, eadem & inſcriptioni ſuppeditat materiam. Parum enim intereſt inter carmen & inſcriptionem novam.

(**) Quum ergo fontes acuminum me jam ſupra, ſub finem *part. I. cap. 2. §. 63.* dare meminerim: hic quidem actum agere nolo, ſed exempli loco addere ſufficiet inſcriptionem EM. THESAURI, ut, quales ſint illae lautitiae, harum rerum cupidis exemplo oſtendamus. Exſtat illa p. 319. & Jobi, quem ipſe Eſaui pronepotem putat, continet elogium: (cujus ſinguli prope ſenſus aut falſum aliquid, aut ineptum, interdum etiam in Deum homineſque injurium continent. G.)

In arenam, o cives!
Gemini congrediuntur athletae,
Orientis alter; alter occidui ſolis imperator,
Job & Daemon.
Simplicem illum videbitis cum multiplici
hoſte pugnantem,
Illum ſemper eumdem, hunc ſemper alium.
Qui forma carens, formas alternat.
Sed proderit Jobo adverſarii varietas,
Toties unum triumphaturo.
En mollium Sabaeorum ſpecie ſimulatus
hoſtis,
Jobi boves praedatur,
Haec prima daemonis velitatio, robur
enervare deliciis.
Sed irrito eventu.
In flammam mutatur flammarum hoſpes,
& coelo cadens, ubi ſtare non potuit,
incendit, quacumque incedit:
Et paſcentes oviculas igni depaſcitur,
Hinc magicum Chaldaeorum agmen
mentitus,
Camelos cum rectoribus corripit.
Suſtinet hanc jacturam divinus pugil,
Qui opibus impeditior, quo ditior,
Aeque beneficum vocat numen, ſive opes
adferat, ſive auferat.
Sic praedonem angit, dum de praeda
non angitur,
Hactenus proluſit adgreſſor: jam propius,
Ut regiam evertat, in ventum verſitur.
Nil enim aulae nocentius vento.
Omnes turbat hic turbo, praeter illum
cui nocet;
Qui ruinas inter infractus,
Latiore coelo fruitur, dum tecta ſubſidunt.
Sed majores ciet lacrymarum nimbos
hic ventus.
Dulcem ſenis ſobolem inter epulas
ruina ſepelit,
At facilius terram movet, quam Jobum:
Qui ruente familia ſuſtinere poteſt
orbitatem.
Spoliato quid ſupereſt? Vita.
Hanc tortoris imagine, cruciat, non rapit.
Ut intra corpus & cadaver medius,
Job vitam optet, vel mortem.
Job neutrum curat.
Et ante numen cadens aemulum ſternit
dum ſternitur,
Debellaverat; niſi defeſſus Antagoniſta
Deteriorem ſibi vicarium ſufficeret,
Feminam.
Viro igitur uxorem delegat,
Quae poſtremam ſuis malis imponere
manum ſuadeat,
Et mortem morte anteverteret.
Beneficam crederes hanc maleficam,
niſi eſſet uxor.
Cui luxus eſt, debili marito carere.
Detrahit hanc pietatis larvam mariti
pietas.
Ac linguam lingua retundens,
Vivere mavult, inviſus conjugi ac ſibi;
To-

Digitized by Google

Totieſque hoſtem verberat, quoties ſpirat:
Et nihil amaturus, praeter Deum,
mortem etiam odit.
Nam poſtremis in malis,
Fortius eſt mortem arcere, quam arceſſere.
Jam inter rapinas & ruinas nudus,
palmam tenet.
Sed ipſum in palmam victus involat
Daemon,
Et ultimos conatus adhibet, amico-
rum probra,
Hi tanta virtute, amaris ſalibus reſperſa,
Famoſis carminibus victoris famam
corrumpunt.
Habet hanc felicitatem noviſſima
calamitas,
Quod invidiam extinguit: hoc uno
invidenda.
Job omnium miſerrimus, invidos
habet amicos,
Nimirum poetas.
Tam male mordaces, ut vel ulceroſum
mordeant.
Adeo inter aulicos, virgines Muſae
laſciviunt.
Evicit extremum hunc laborem
ſtrenuus Job,
Qui contemtus & contentus, hoſtes
hoſtiis luſtrat.
Hic toto caeli theatro plauſus excitat;
Nec minore praemio, quam praelio,
Regno, liberis, opibus, duplo auctior,
hos ipſe luctus cecinit:
& calamitates calamo felices fecit.

PARS III.

DE VARIIS CULTIORIS STILI FACULTATEM ADSEQUENDI SUBSIDIIS.

CAPUT I.

DE AUCTORUM LECTIONE.

I.

Latina lingua inter demortuas referenda.

LAtina lingua jamdudum inter mortales conticuit. In Latio enim ipſo, ubi olim quam maxime floruit, ſenſim ita barbarorum commercio coepit inquinari, ut demum nova inde enata ſit dialectus, quam Italicam dici moris eſt (*). Idem in provinciis hujus linguae fatum fuit, in quibus LUSITANICA, HISPANICA & GALLICA linguae, in priſcae Latinae locum ſucceſſere (**). Ut adeo nulla hodie ſit provincia, in qua vetus illa lingua Romana ita vigeat, ut eam uſu, vel conſuetudine cum provincialibus addiſcere poſſis (***).

(*) Praeclare linguae Latinae *μεταμορφώσεις*, &, ut ea ſenſim in Italicam mutata ſit, oſtenderunt CAR. du FRESNE in *Diſſertatione*, *Gloſſario mediae & infimae Latinitatis* praemiſſa, & CHR. CELLARIVS in *Diſſertatione de linguae Italicae origine*.

(**) De earum linguarum natura praeclare diſſeruit BREREVVOOD *in Scrutinio linguarum*, cui jungendus MORHOF. *Polyhiſt. I*, 4. 3. 4. *p.* 19. *ſequ.*

(***) Exſtat libellus *ἀδέσποτος* Gallice primum ſcriptus, dein *Londini* MDCLIX. in 12. excuſus ſub titulo: *An examen of the vvay of teaching the latin tongue tot little children by uſe alone*; in quo regi ſuadet auctor ut civitatem aliquam Latinam inſtituat, in qua ſolo uſu ac conſuetudine linguam doceantur pueri: quod conſilium etiam, quod miteris, probatur MORHOFIO, adcurati judicii viro, in *Polyhiſt. I*, 4. 3. 4. *p.* 19. *ſequ.*

(***) Exſtat libellus *ἀδέσποτος* Gallice primum ſcriptus, dein *Londini* MDCLIX. in 12. excuſus ſub titulo: *An examen of the vvay of teaching the latin tongue tot little children by uſe alone*, in quo regi ſuadet auctor ut civitatem aliquam Latinam inſtituat, in qua ſolo uſu ac conſuetudine linguam doceantur pueri: quod conſilium etiam, quod mireris, probatur MORHOFIO, adcu-

Digitized by Google

curati judicii viro, in *Polyhiſt. I, 29. 21. p.* 461. Sed vereor ego quidem, ne & infructuoſum hoc conſilium, & eadem Latinae hujus civitatis fata futura ſint, ac olim rei publicae Platonicae, quae nuſquam, niſi in Platonis cerebro, exſtitit. (V. G. non eſt ſperandum, qui Latine recte loqui poſſit, eum ſutorem, aut pediſſequum aut calonem novae civitatis futurum. G.) Latinam linguam comparandam eſſe non colloquiis, ſed ſtilo, docet SANCTIVS *in Minerv. p. m.* 839. *ſeq.* (Vid. ad §. proximum. G.)

II. Ex eo vero conſequitur, ut Romanae linguae puritas ac elegantia non aliunde, quam ex veteribus, qui naufragium evaſerunt, auctoribus claſſicis, hauriri poſſint (*). Quum vero multum referat, quo ordine, quaque ratione auctores evolvas (**): de ea quoque re nonnulla, more noſtro, monebimus.

Hinc potiſſimum ex auctoribus claſſicis diſcenda.

(*) Cave tibi perſuadeas, ex uſu tantum & loquendi conſuetudine ad Latinae linguae facultatem poſſe perveniri. Tantum enim abeſt, ut hoc fieri poſſit, ut potius inde naſci ſoleat inquinatum illud ac ſordidum dicendi genus, quo monachi maxime, nec non Poloni & Hungari delectantur. Quo fit, ut Itali, Latinae elegantiae ſtudioſiores, a ſermonibus Latinis etiam cum viris doctis de induſtria abſtineant, ne dictio aliquid ex idiotiſmo vernaculae trahat, quem etiam viri, quamvis eloquentiſſimi, in colloquiis vix effugiunt. (Praeſertim ob magnam illam patrii ſermonis cum Latina lingua ſimilitudinem. Vid. quae ad part. I. cap. 2. §. 7. not. 1. diximus. G.) Neque ſola ſcriptione Latinae eloquentiae facultatem adſequimur. Quid enim juvabit ſcribere, niſi antea ipſam linguae indolem ac genium animo conceperis? Id vero qua alia ratione conſequi poſſis, quam lectis diligenter auctoribus, ego quidem vix intelligo. (Paullo diſtinctius hac de re videndum eſt, ſi pronuntiare aliquid velimus. Nobis ita videbatur. I. Ex uſu ſolo loquendi in nulla lingua diſces ſcribere, adcurate ſcribere. Satis hoc apparet in plebe, mulieribus. II. Sed ex uſu loquendi loqui diſces, ut loquuntur ii, a quibus didiceris. III. Qui igitur volunt aliquando loqui Latine, iis cum idoneis hominibus loqui prodeſt. IV. Immo etiam ad intelligendum & ſcribendum tantum confert, quantum in vigentibus hodie linguis conferre quotidie experimur. V. Sed ad hoc ut adcurate & ornate ſcribere poſſimus, inſuper opus eſt lectione, & iis, quae mox dicentur ab auctore, remediis. VI. Habitus male loquendi nocet ſcribere adcurate volentibus. VII. Ceterum ſunt tres gradus, ſimul quidem tractandi, ſed ordine, quo eos indicamus, perficiendi in adultis a) intelligere, b) ſcribere, c) loqui. VIII. In infantibus inverti ordo poteſt, & res modo illo naturali tractari, quo alias linguas diſcimus. VIIII. Sed illud tum demum fiet, cum idoneis praemiis invitati idonei homines parvorum inſtitutioni praeficientur. G.)

(**) Sunt equidem, qui ſolum legendum CICERONEM exiſtimant. Verum Ciceronianos illos, ſi diis placet, jam dudum exagitarunt viri cordatiſſimi. Alii omnes auctores eo, quo ſcripſerunt, ordine, id eſt ſecundum aetatum, in quas inciderunt, ſeriem legi jubent, qua ratione uſum ferunt CL. SALMASIUM. (Et ad ipſarum rerum cognitionem nihil poteſt fieri adcommodatius. G.) Sed inde non poteſt non inaequale ac frigidum naſci dicendi genus, quod nec magnus ille criticus ſemper evitare potuit. Eo itaque ordine utendum puto, ut ſenſim ad perfectionem linguae perveniamus, & auctor unus alteri veluti viam ſternat; quo facilius intelligi, ac in ſuccum ac ſanguinem verti poſſit.

III. Quod ad ordinem hujus lectionis adtinet, ſemper mihi ſe probavit TANAQUILLI FABRI methodus, tanto magis admiranda, quanto jucundius ejus experimentum in ipſo filio cepit, quem, a decimo aetatis anno ad decimum quartum, hac ratione ita utraque lingua expolivit, ut cum viris certare poſſet (*). Nos vero, quamvis FABRUM non per omnia ſequ-

In lectione auctorum certum ordinem commendavit

TAN. FABER. queuti, FABRI tamen methodo praecipuos Latinae linguae auctores ita diſponemus, ut quatuor curſibus ille ambitus abſolvi, ex prioribus ſemper animus ad poſteriorum intelligentiam praeparari poſſit.

(*) Mentionem hujus methodi aliquoties facit FABER in Epiſtolis, ſed poſtea eam adcuratius deſcripſit in libello: *Methode pour commencer les humanites Grecques & Latines*, *Salmurii*, MDLXXII. 12. (Recuſa *dans les Memoires de literature par Mr. Sallengre* Tom. 2. P. 2. p. 62. ſeqq. G.) ex quo tractatu pleraque excerpſit, & *Polyhiſtori* ſuo intexuit MORHOF. *part. I. lib. II. cap. 9. n. 44. ſequ.* Hanc Methodum ergo & nos ſequemur, ſed ea uſi libertate, ut in ipſo auctorum ordine pleraque, noſtro arbitrio, mutemus.) Poteſt methodus iſta tota adhiberi in inſtitutione unius aut paucorum aequalium: in publica ſchola Germaniae, ut vulgo eſſe ſolent, non poteſt. G.)

Qui auctores primo curſu perlegendi? IV. Primo itaque curſu, in quo ſingulari cura ac diligentia opus eſſe videtur, PHAEDRI *fabulas*, POMPONII MELAE *geographiam*, EUTROPIUM, & CORN. NEPOTEM evolvendos ſuaſerim. *Ex primo* enim auctore vocum phraſiumque aliqua copia, *ex ſecundo* geographiae veteris notitia, *ex tertio* hiſtoria Romana, *ex ultimo* denique hiſtoriae Graecae non minima pars poterit hauriri. His vero praeſidiis praemunitus, facile, ex mea quidem ſententia, reliquos auctores omnes facilius intelliget.

Phaedrus. Equidem FABER, pueri ſe adcommodans ingenio, loco PHAEDRI, quem difficiliorem pro tironum captu judicabat, capita aliquot ex evangelio JOANNIS propoſuit. † Sed non ſunt mihi rationes, quare hoc conſilium minus commendandum putem. Inquinatior eſt interpretis, quem vulgatum vocant, Latinitas, quam ut ab ea auſpicium fieri poſſit Latinae linguae: & nimis altas radices agunt, quae iſta aetate imbibimus. Nec video, quid in PHAEDRI *fabulis* difficilius videri poſſit. Argumentum earum, ſi pauca paullo obſceniora omiſeris, puerile eſt, ac ſumma cum voluptate conjunctum. Stilus tenuis, & plane talis, quali in familiari ſermone utebantur Romani*. Summa quoque in his fabulis eſt orationis puritas, nec judicium ſuum eruditis umquam probavit SCIOPPIUS, qui neſcio quem Thraciſmum in PHAEDRI ſtilo ſibi ſubolfacere viſus eſt. Videatur SCHEFFERUS *in vita Phaedri*, ejus fabulis praemiſſa, & MORHOFIUS *de Patavinitate Livii*, *p.* 159. Inter minores PHAEDRI editiones praeſtant JO. CHRISTOPHOR. WOLFFII, quae prodiit *Flensburgi* 1709. 8. & PETRI BURMANNI, quae prodiit *Hagae Comitum* 1719. 12. *& Berol.* 1742. Inter majores duae *Burmannianae*, prima, quae cum integris commentariis GUDII, RITTERSHUSII, RIGALTII, NEVELETI, HEINSII, SCHEFFERI, PRASCHII & excerptis aliorum prodiit *Vitrajecti* MDCCXVIII. 8. mai. & altera, quae cum commentario novo ipſius BURMANNI prodiit *Leidae* MDCCXXVII. 4. mai.

† Rectiſſime Faber, & quisquis pueros velut a gremio formandos accipis. In Phaedro certe trajectiones quaedam, & brevitas obſcuritatem adferunt. Hodie ad initia illa tenerorum nihil adcommodatius *Hiſtoriis ſacris hubnerianis* Caſtellionea Latinitate a KRIGELIO donatis, ac deinde ipſa interpretatione CASTELLIONIS, de qua ſupra dictum §. 12. *extr. Epiſtolae Joannis* ob ſimplicitatem orationis, & repetitionem eorundem verborum, Grammaticis initiis adcommodatiſſimae ſunt. Sed ad haec poſt uſum demum aliquem accedendum. G.)

Pomponius Mela. Geographiae cauſſa Phaedro ſubjungimus POMPONIUM MELAM, Claudiani aevi ſcriptorem. Ex eo enim non ſolum terrarum ſitus addiſci, verum etiam vocum phraſiumque copia non parum poterit locupletari. Latinitas enim hujus auctoris, etſi non adeo elegans & florida, pura tamen eſt, & ſatis caſtigata, id quod profecto tironibus praecipue utile eſt. Inter meliores editiones eſt ISAACI VOSSII, cui JACOBUS GRO-

GRONOVIUS ſuam oppoſuit editionem, in qua potiſſimum CLAVDIVM SALMASIVM adverſus VOSSII cenſuras inſigni, & familiari Gronoviano calamo, acrimonia vindicavit. Sed & hoc non impune tulit, ſiquidem VOSSIVS *appendicem obſervationum ad* MELAM *Londini* publici juris fecit. Denique huic πάντα περὶ πάντων reddidit JACOBVS GRONOVIVS. (Noviſſime prodiit cum notis integris HERMOLAI BARBARI, PETRI JOANNIS OLIVARII, FREDENANDI NONII PINTIANI, PETRI CIACCONII, ANDREAE SCHOTTI, ISAACI VOSSII, & JACOBI GRONOVII, curante ABRAHAMO GRONOVIO, *Lugd. Batav.* 1722, 8. mai. In hac tamen editione non omnia, quae VOSSIVS adverſus GRONOVIUM monuit, exſtare, viri docti monuerunt. Indignam tantis viris dixeris hanc litem, & plane pudendam, niſi nobis tot elegantes POMPONII editiones, totque obſervationes utiliſſimas pepeiſſet. Inter minores praeſtat editio, quam nuper cum orbe erudito communicavit vir. celeb. ABRAH. GRONOVIVS, *Leid.* 1742. *in* 12.)

EVTROPIVM, quamvis ſequioris aevi hiſtoricum, vel ideo ſubjungendum MELAE duximus, quod nullos exſtat ſcriptor, qui ſtilo ſimpliciore hiſtoriam Romanam ab ipſis urbis primordiis, ad occaſum paene occidentalis imperii uſque tradiderit. Romanae vero hiſtoriae cognitione non poterit is carere, qui ſe ad reliquorum ſcriptorum lectionem accingit. Accedit, quod jam habet in hoc auctore tiro, in quo geographiae veteris, quam a MELA edoctus fuerat, uſum perſpiciat. Latinitas eſt ſimplex, & nonnumquam ſatis terſa, ut adeo & vocum phraſiumque copia legendo illo poſſit augeri. Si quid ex ſaeculi genio naevi trahit auctor, facile illud notari evitarique poterit, ſi jungantur notae CHRISTOPHORI CELLARII, in quibus illi lapſus adcurate notantur. Quare & ejus editionem prae ceteris commendandam exiſtimamus. Noviſſime EVTROPIVM cum *metaphraſi Graeca* PAEANII, & notis integris ELIAE VINETI, HENRICI GLAREANI, TANAQUILLI & ANNAE FABRI, THOMAE HEARNII, item ſelectis FRIDERICI SYLBVRGII & CHRISTOPHORI CELLARII edidit SIGEBERTVS HAVERCAMPVS *Lugduni Batavorum* MDCCXXIX. 8. mai. qui & ſuas, & HEVMANNI notas adjecit, in qua tamen editione multa itidem viri docti deſiderant.

Subiicimus Eutropio CORNELIVM NEPOTEM, idque ob multas rationes. Nam primo, ſi quid ex Eutropio aeruginis haereat, illud ejus lectione facile poterit abſtergi: deinde ex eo inſignis parabitur elegantiſſimarum loquutionum copia. Denique eadem opera ex Graeca & Punica hiſtoria tantum addiſcet tiro, quantum ſatis erit ad ſequentes auctores tanto facilius intelligendos. Editiones exſtant innumerae: ſed ego, quod ad hunc uſum adtinet, *Cellarianam* reliquis exiſtimo longe anteponendam. Optima vero jam editio eſt, quam cum notis integris JANI GERHARDI, HENRICI ERNSTII, & JO. ANDR. BOSII, & ſelectis ANDREAE SCHOTTI, DIONYSII LAMBINI, GILBERTI LONGOLII, HIER. MAGII, IO. SAVARONIS, aliorumque doctorum; nec non excerptis PETRI DANIELIS, & indice locupletiſſimo omnium vocabulorum, ſtudio & opera JO. ANDR. BOSII confecto edidit, AUGUSTINUS van STAVEREN, *Lugduni Batavorum* MDCCXXXIV. 8. *mai.* — *Cornelius Nepos.*

V. Emenſus hoc iter tiro, jamque tot adminiculis ad majora inſtructus, alterum auſpicabitur curſum, quo TERENTIUM, CICERONIS *epiſtolas* & *libros* aliquot *philoſophicos*, nec non JULIUM CAESAREM & MINUCIUM FELICEM diurna nocturnaque manu verſabit. — *Qui ſecundo?*

Qui ſuperiore curſu commendati ſunt auctores, ad puritatem pertinent: danda ergo poſtea erit opera, ut & concinnitatem elegantiamque veterum imitemur, & huc pertinent auctores in hanc claſſem relati. TERENTIO enim nihil poteſt reperiri elegantius. Phraſis ejus, ſi ab archaiſmis quibuſdam diſceſſeris, non ſolum pura, ſed & nitida eſt, quod ipſe, quamvis alioquin modeſtiſſimus, in *prae-* — *Terentius*

ſatiore Heautontimorumeni prae ſe ferre non dubitat. Vnde lector jam ſenſim elegantiae adſueſcet, quae in Latino illo ſcriptore eſt maxima, ceu vel ex *chreſtomathia Terentiana*, editioni BOECLERI *Argent.* MDCLVII. 8. adjecta, adparet. Quare haec editio, & *Lindenbrogiana*, quae MDCXXIII. 4. prodiit, reliquis omnibus anteferenda videtur, maxime, quum poſterior veteris grammatici AELII DONATI, *ſcholia in* TERENTIVM *ſimul exhibeat*. Add. BARTH. *Adverſar. Lib. IX.* Splendidiſſima editio eſt, quam *commentario perpetuo* illuſtravit, & cum AELII DONATI, EVGRAPHII, CALPHVRNII & FRIDERICI LINDENBRVCHII *obſervationibus* edidit ARNOLDVS HENRICVS WESTERHOVIVS, *Hagae Comitum* MDCCXXVI. *duob. volumin.* 4. *mai.* Contractiorem hanc omiſſis aliis *cum interpretatione* DONATI & CALPHVRNII, ut & *commentario perpetuo* idem auctor poſtea edidit *Hagae Comitum* MDCCXXXII. 8. *mai.* (Criticae artis ſtudioſis, & metri Comici rationem diſcere volentibus ſuper omnes commendanda editio RICH. BENTLEII, quae cum PHAEDRO & P. SYRI *aliorumque veterum ſententiis iterum* prodiit Amſtelaed. 1727. 4. quam Gottingae minore formae recuſum iri propediem ſperamus. G.

Ciceronis epiſtolae.

Ut Terentius elegantiae Romanae, ita CICERO concinnae pariter ac fuſae orationis guſtu nos imbuit. Hinc merito jam ejus epiſtolae in manibus erunt, in quibus & elegantia, & ars periodica tanta adparet, ut facundiam ex earum lectione ſe adſequutos multi fateantur, & in his HERMANNVS BVSCHIVS apud FREINSHEMIVM *orat. IV. p.* 46. Conſ. MVRET. *part. II. orat. XVI.* obi Ciceronianarum epiſtolarum uſum & praeſtantiam egregie demonſtrat. (Quod etiam a me peculiari Programmate factum. G.) Nec adeo difficilis amplius erit harum epiſtolarum lectio ei, qui jam non poenitendam hiſtoriae Romanae & geographiae antiquae partem primo curſu ex Eutropio & Pomponio Mela ſibi reddiderit familiarem. Selectu tamen & ordine hic quoque opus eſt. Merito ergo I. *Epiſtolis ad Atticum*, in quibus CICERO *ἀττικίζει*, praefero *Epiſtolas ad diverſos*: nec non *ad Quintum fratrem*. II. In his ipſis omitti poſſunt eae, quae a Coelio, nec non a Tirone ſcriptae ſunt; ſeligendae vero in primis III. epiſtolae, quas in proconſulatu ſcripſit. Iis enim nihil ſolet eſſe elegantius. Denique IV. comparanda ejusmodi editio, in qua ordine chronologico epiſtolae diſpoſitae ſunt (vel quae Indicem illius ordinis adjectum habet, ut illae, quas ſtatim laudabimus, & VERBVRGIANA. G.) Ita enim lectio eo facilior erit ob hiſtoriae nexum, & continuam ſeriem. Reliquis tamen editionibus palmam jure quodam ſuo praeripiunt *Cellariana*, quae una cum GOTTLIEB CORTII *adnotationibus* noviſſime prodiit *Lipſiae* MDCCXXXV. 8. *Bengeliana*, quam *iis inſtruxit rebus*, *quae ad interpretationem imitationemque pertinent*, JOANNES ALBERTVS BENGELIVS, atque edidit *Stutgardiae* MDCCXVIIII. 8. *mai.* & (FVNCCIANA MDCCXXXVIIII. 8. Sed omnium procul dubio praeſtantiſſima G.) *Graeviana*, quae cum *notis integris* PETRI VICTORII, PAVLLI MANVTII, HIERONYMI RAGAZONII, D. LAMBINI, FVLV. VRSINI, *nec non ſelectis* JO. FRID. GRONOVII, *& aliorum*, ut & cum GEORG. GRAEVII *animadverſionibus*, & *ex ejusdem recenſione* prodiit *Amſtelodami* MDCLXXXXIII. *duob. volum.* 8. *mai.* (Certe ſine MANVTII *Commentariis* aggredi interpretationem Epiſtolarum Ciceronis vero, niſi qui ipſe ſit hiſtoriae & antiquitatis Romanae conſultiſſimus. G.)

Epiſtolae ad Atticum optime prodierunt *Amſtelodami* MDCLXXXIIII. *duob. volum. in* 8. *mai. ex recenſione* JOANNIS GEORGII GRAEVII, *& cum notis integris* P. VICTORII, PAVLLI MANVTII, MALAESPINAE, LAMBINI, FVLVII VRSINI, SIMON. BOSII *e chirographo ejus auctioribus*, FRANCISCI JVNII & POPMAE, *ineditis item antea* ISAACI CASAVBONI, MVRETI & JO. FRID. GRONOVII, *ſelectisque* CORRADI, *atque aliorum*.

Ejusdem *epiſtolarum ad Q. Fratrem libri tres, & ad Brutum liber unus*, *cum notis integris* PETRI VICTORII, PAULLI MANUTII, LEON. MALAESPINAE, D. LAMBINI, F. URSINI, FR. JUNII, JAN. GRUTERI & JACOBI GRONOVII, nec non FRAN-

CI-

CISCI HOTOMANI *commentario in epiſtolam* primam *de provincia adm niſtranda*. Adjectus eſt *ad Marcum Tullium fratrem de petitione conſulatus liber*, *cum integro commentario* VALERII PALERMI VERONENSIS, prodierunt *Hagae Comitum* MDCCXXV 8. *m. i.*

Libris philoſophicis reliquis praemittendos ego iudicarim *Catonem Majorem* & *Laelium*, ob facilitatem. His deinde ſubjiciendos ſuaſerim *libros de officiis*, ob adcuratam eloquutionem & concinnitatem egregiam, quam ipſe CICERO in *prooemio* filio ad comparandam Latinae linguae facultatem profuturam judicat. Proximos eſſe juſſerim *libros de divinatione*, & *de finibus bonorum & malorum*, ex quibus praeter Latinitatis elegantiam hauriri poterit inſignis hiſtoriae philoſophicae cognitio, qua plane non poteſt carere, qui reliqua opera philoſophica Ciceronis evolvere ſtatuit.

Libri tres de officiis, *Cato major*, *Laelius*, *paradoxa*. *ſomnium Scipionis*, *ex recenſione* JOANNIS GEORGII GRAVII; *cum ejuſdem animadverſionibus & notis integris* D. LAMBINI, F. URSINI, C. LANGII, FR. FABRITII, A. MANVTII *ſelectiſque aliorum*, prodierunt *Lugduni Batavorum* MDCCX. *duob. volum*. 8. *mai.*

Libri II. de divinatione & liber I. de fato cum notis integris PAVLLI MANVTII. P. VICTORII, I. CAMERARII, D. LAMBINI, F. VRSINI, HADR. TVRNEBI & JO. DAVISII prodierunt *Cantabrigiae* MDCCXXI. 8. *mai.*

CICERONIS *opera*, *quae exſtant*, *omnia*, adcuratiſſime edita ſunt a JACOBO GRONOVIO *cum notis integris*, JANI GVILIELMII & JANI GRVTERI, ut & ASCONIO PEDIANO & *veteri ſcholiaſte*, *Lugduni Batavorum* MDCLXXXII. 4. (Splendido typo & forma oculis commodiſſima eſt VERBVRGIANA *Amſtelaed.* 1724. fol. 4. & 12. ſimul excuſa, in qua ad Gronovianam adiectae ſunt notae P. VICTORII, I. CAMERARII, F. VRSINI *integrae*, *aliorum* vero *ſelectae*. Magnificentiſſimam editionem An. 1741. 4. in uſum Delphini procuravit OLIVETVS, ubi contextus orationis, cum varietate editionum principum, ſeparatim ponitur, delectus annotationum, veteri more revocato, ad finem reiicitur. G. †)

Julius Caeſar.

Perlectis Ciceronis epiſtolis iam perſpicuus admodum, & intellectu facilior videbitur JVLIVS CAESAR, maxime In libris *de bello civili*, quos illis *de bello Gallico* praemittendos arbitror. Tota enim illa hiſtoria partim ex Eutropio, partim ex Ciceronis epiſtolis memoriae ſuccurret. Stilus eius eſt elegans, ſed ſimplex, unde eum ideo Ciceroni ſubiungendum puto, quod quidquid redundantis copiae ex lectione Ciceronis forſan haeſerit, lecto CAESARE, poſſit abſtergi.

Ciceronis libri philoſophici.

Optima editio eſt, quae *cum animadverſionibus integris* DION. VOSSII, JO. DAVISII, *aliorumque variis notis ex muſeo* JOANNIS GEORGII GRAEVII prodiit *Lugduni Batavorum* MDCCXIII. 8. *mai.* (Regia magnificentia typorum & imaginum exornavit SA. CLARCKE *Lond.* MDCCII. *fol. mai.* adiectis LXXX. tabulis aere expreſſis. Pleniſſima eſt OVDENDORPIANA 1737. 4. quae integras DION. VOSSII, JO. DAVISII & SA. CLARCKII. *notas*, & collationem plurimorum MSS. contineat, editoris annotationibus intextam. G.)

Minucius Felix.

Quum omnes, quos commendavimus, auctores, profano deorum cultu ſeſe polluerint, merito iam his ſubiungimus MINVCIVM FELICEM, Chriſtianum ſcriptorem, quum ille & elegantiae, & concinnitatis ſit ſtudioſiſſimus. Duae vero ſunt huius conſilii mei rationes. Nam praeterquam, quod inde noſtrae religionis principia ac myſteria ſtilo elegantiore exprimere diſcimus: dialogus iſte, quem *Octavium* inſcripſit, etiam bonam partem mythologiae continet, adeoque viam ſternit ad lectionem CICERONIS *de natura deorum*, & poetarum, in quibus mythologia utramque paginam facit. Attamen ei, qui cum fructu lecturus eſt MINVCIVM, ſuaſerim, ut ſimul ad manus habeat JVLII HYGINI *fabulas*, vel NATALIS COMITIS *mythologiam*, vel alium ex eiuſmodi ſcriptoribus mythicis, e quibus veteres coniunctim prodierunt *Amſtelodami* MDCLXXXI. 8. (curis ſecundis THO. MVNCKERI. Auctior ſplendidiorque editio Amſt. A. MDCCXLII. 4. debetur AVGVSTINO VAN STAVEREN. Inter parvos huius argumenti libellos FR. POMEY *Pantheum mythicum* tironibus

Digitized by Google

nibus commendandum ob facilem methodum, imagineſque deorum additas, quarum ope ſtatuas, picturas, nummos facilius intelligunt. G.) Ceterum MINVCIVM nitidiſſime ediderunt CELLARIVS, & JACOBVS GRONOVIVS *Lugd. Batav.* MDCCIX. 8. *mai.*

† *Altera editio Genevæ prælo ſubjacet, ab ipſo OLIVETO notis aucta, quæ notæ, mere novo, ſingulis paginis fuerunt appoſita. Integra & emendatiſſima in lucem prodibit* ann. 1745. IX. vol. in 4. mai.

Qui tertio? VI. In tertio auctorum curſu ad ſtili differentiam reſpicio. Hinc in manibus jam erunt SALLUSTIUS, CICERONIS *orationes ſelectiores*, LIVIUS, SVETONIUS, PLINII *panegyricus*, TACITUS, CURTIUS, PLAUTUS, SENECAE *aliquot libri philoſophici*, & denique LACTANTIUS. Si cui non vacat tam vaſtos auctores totos perlegere: ei potiores inde partes decerpere licebit.

Salluſtius. Ut ſtili vere *Attici* formam animo concipias, commendanda erit lectio C. CRISPI SALLVSTII. Nemo enim fere Atticam Thucydidis dictionem inter Latinos illo adcuratius expreſſit. Tribus verbis integras explet ſententias, non circumducit, non interponit; aſyndetis frequentiſſime utitur, & ubique adſtrictior adparet. Vid. LEO ALLATIVS *de erroribus magn. viror. in dicendo*, *pag.* 36. ubi ſententiam SCALIGERI, brevitatem SALLUSTIO *lib. IV. Poet. cap.* 24. negantis, refellit. Verborum tamen obſoletorum atque archaiſmorum nonnumquam adfectator eſt; quod merito in eo reprehendit SCIOPPIUS *de exercit. rhet. generib. p.* 13. *ſequ.* Omnibus editionibus palmam praeripiunt *Waſſiana*, quam *cum notis integris* GLAREANI, RIVII, CIACCONII, GRUTERI, CARRIONIS, MANUTII, PUTSCHII, DOUSAE, & *ſelectis* CASTALIONAEI, CORNELII & AUSONII POPMAE, JANI MELLERII PALMERII, FULVII URSINI, JO. FRID. GRONOVII, PETRI VICTORII, cet. edidit JOSEPHUS VVASSE, *Cantabrigiae*. MDCCX. in 4. & ea, quam adnotationibus illuſtravit GOTTLIEB CORTIUS, ac edidit *Lipſiae* 1724. 4.

Ciceronis orationes. Stili *Rhodii* & *Aſiatici*, nec non *oratorii morati* & *concitati* indoles optime ex CICERONIS *orationibus* elucet. Unde ad earum lectionem merito nunc ſe accinget elegantioris ſtili ſtudioſus. Selectas vero commendo, quales ſunt *pro S. Roſcio Amerino*, *pro Archia poeta*, *pro M. Marcello*, *pro Q. Ligario*, *pro lege Manilia*, *pro T. Annio Milone*; *Philippica ſecunda*, & quaedam aliae, coniunctim aliquoties editae. Prae ceteris tamen adoleſcentibus CHRISTOPHORI CELLARII editio, ob diſpoſitiones, notas, & indices commendari meretur. (Omnium orationum pleniſſima optimaque editio I. G. GRAEVII *VI. coll.* 8. *cum notis* omnium praecipuis, in primis MANUTII G.)

Livius. LIVII ſtilus eſt *Rhodius*, *elegans* & *gravis*. Hinc ut & hi dicendi characteres exemplo quodam perſpiciantur, merito decas aliqua huius praeſtantiſſimi ſcriptoris erit evolvenda. Uberius de eius ſtilo diſputatum eſt a MORHOFIO in *diſſertatione de Patavinitate Livii*. Optima editio eſt JO. FRID. GRONOVII, quae tertium emendatiſſime prodiit *Amſtelod.* MDCLXXIX. 8. *mai. Vol. III.* (Hanc fundamento quaſi ſubſtratam *Supplementis* FREINSHEMIANIS, & incredibili vi ſuarum alienarumque obſervationum auxit ARN. DRAKENBORCH *cujus* iam *tertium volumen* prodierat *Amſt.* 1740. 4. reliqua expectabantur. Suas tantum dedit notas, ſed *ſupplementa* FREINSHEMIANA adiecit I. B. L. CREVIER *Pariſ.* MDCCXXXVI. 4. JO. CLECICI editio repetita *Lipſ.* MDCCXXXV. 3. voll. 8. lectioni curſoriae aptiſſima, de qua praefatus ſum. G.)

Suetonius. *Tenuis* ſtili effigiem ſiſtit SVETONIUS, ſaeculi II. ſcriptor, qui nuſquam adſurgit, ſemper humi repit. Praeſtantiſſima editio eſt, quam cum notis integris JO. BAPT. EGNATII, HENRICI GLAREANI, LAEVINI TORRENTII, FULVII URSINI, ISAA-

GI

CI CASAUBONI, JANI GRUTERI, THEOD. MARCILII, JO. GE. GRAE. VII, CAROLI PATINI, (qui ex numiſmatibus illuſtravit,) & *ſelectis aliorum* edidit vir magnus PETRUS BURMANNUS, *qui & ſuas adnotationes addidit*. Prodiit haec editio *Amſtelodami* MDCCXXXVI. *in 4. mai. duob. volumin.*

Eodem tempore, quo Suetonium floruiſſe conſtat, ſtili *ſublimis* exemplum egregium dedit PLINIUS junior, conſcripto admirabili *panegyrico*, cui parem vix habet Romana antiquitas, cujus novam editionem adornare V. CL. CHRISTIANUM GOTTLIEB SCHUVARZIUM, mirifice laetamur. Sed & *Attici* atque *acuti* ſtili ſpecimen edidit PLINIUS, maxime in *epiſtolis*, de quibus tamen iam ſupra judicium noſtrum dedimus. Optima editio eſt *Cortiana*, quae *cum notis ſelectis* JO. MARIAE CATANAEI, JACOBI SCHEGKII, JACOBI SIRMONDI, ISAACI CASAUBONI, HENRICI STEPHANI, CONRADI RITTERSHUSII, CLAUDII MINOIS, CASPARIS BARTHII, AUGUSTI BUCHNERI, JOANNIS SCHEFFERI, JOANNIS FRIDERICI GRONOVII, CHRISTOPHORI CELLARII, GOTTLIEB CORTII, & PAULI DANIELIS LONGOLII prodiit *Amſtelod.* MDCCXXXIV. 4. *mai.* (Eadem ratione *Panegyricus* editus ſtudio JO. ARNTZENII *Amſtelod.* MDCCXXXVIII. 4. Eundem *Panegyricum* minuto ſed eleganti typo edidi *Goettingae* MDCCXXXV. *Epiſtolas* autem & *Panegyricum cum notis perpetuis Lipſ.* MDCCXXXIX. 8. G.)

In TACITO praeter acumen etiam *σεμνότητα* ſeu *gravitatem ſtili* maxime commendant eruditi: idque nemo, niſi in iſtius lectione plane hoſpes, inficias iverit. Unde non moramur CASPAREM SCIOPPIUM, ANDREAM ALCIATUM & AEMILIUM FERRETUM, quibus ſoloecus iſte auctor, & plane e juvenum manibus excutiendus videtur. Vid. VOSSIUS *de hiſtor. Latin.* I, 30. Inter TACITI editiones reliquis palmam dubiam reddit, immo praeripit, praeclara illa, quam ex nova parentis ſui JACOBI GRONOVII ad MS. Florentinum recognitione excudi curavit ABRAHAMUS GRONOVIUS, *Lugduni Batavorum* MDCCXX. 4. *maj. cum notis integris* B. RHENANI, F. URSINI, MURETI, JOSIAE MERCERII, JUST. LIPSII, VALENTIS ACIDALII, CURTII PICHENAE, JANI GRUTERI, HUG. GROTII, JO. FREINSHEMII, JO. FRID. GRONOVII, JAC. GRONOVII & JO. JENSII; *ſelectis* autem ALCIATI, AURELII, BARCLAII, BOXHORNII, COLERI, MARCELLI DONATI; FERRETI, GUTHERII, KIRCHMAJERI, LOCCENII, LUPANI, REINESII, RUPERTI, SALINERII, SAVILIS, SCHEFFERI, VERTRANII, VIRDUNGI, *& aliorum*. (Curſoriae lectioni accommodatae BERNEGGERIANA 8. & RYCKIANA 12. G.) Plinius. Tacitus.

Stili *elegantis* & *florida* ideam dabit CURTIUS, incertae aetatis ſcriptor, quem ob declamatorium & anxium dicendi genus, naevoſque varios multi plane novum ac ſuppoſititium ſcriptorem putant. Vid. VOSSIUS *de hiſtor. Lat.* I. 28, GUID. PATIN. *epiſt.* 27. *p.* 96. CELLAR. *in judicio de Curtio, editioni ſuae praemiſſo*, WAGENSEILIUS *in pera libror. juvenil. tom. IV. p.* 178. Verum, utut facile largiamur, non immunem eſſe CURTIUM a variis naevis, in dictione aeque, ac in geographia admiſſis: non tamen ideo nitidum illum ſcriptorem vel novum, vel plane e manibus juvenum excutiendum arbitramur vel ideo, quod ſtilus ille *venuſtus*, quem ſupra deſcripſimus, a nemine, quam a CURTIO, felicius exprimitur. CURTIUM a JO. CLERICI (qui in *Arte Critica* inclementius de illo judicaverat, G.) injuriis vindicavit V. CL. JACOBUS PERIZONIUS *in Q. Curtio Rufo reſtituto in integrum, & vindicato*, *Lugduni Batavorum* MDCCIII. 8. Optima CURTII editio eſt, quae *cum omnibus ſupplementis, variantibus lectionibus, commentariis ac notis perpetuis* FR. MODII, VAL. ACIDALII, T. POPMAE, JOAN. FREINSHEMII, JO. SCHEFFERI, CHRISTOPH. CELLARII, NICOL. HEINSII, *ac & ſelectis & excerptis aliorum cura* HENRICI SNAKENBURGII prodiit *Lugduni Batavorum* MDCCXXIV. 4. *cum fig.* Curtius.

In

Plautus. In *jocoſo* ſtilo regnat PLAUTUS, qui & purus eſt, & terſus. Verum hic obſervandum, I. archaiſmos nimis amare PLAVTVM, id quod tamen ſaeculo, quo vixit, condonandum eſt. II. Eumdem ſtilum ex perſonarum, quas in theatro ſiſtit, ingenio formare, & hinc III. ſaepius fingere phraſes & voces, ridiculas magis, quam Latinas, (a qua re ne in gravioribus quidem perſonis ſatis temperat, riſum moviſſe undecumque contentus. G.) IV. Locos quoque ſerviles, quibus abundat, aliquando parum eſſe urbanos, quod iam HORATIVS in *art. poet. v. 270. ſeqq.* noravit:

At noſtri proavi PLAVTINOS *& numeros &*
Laudavere ſales : nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte mirati ; ſi modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimumque ſonum digitis callemus & aure.

Conf. DAN. HEINSII *Diſſertat. in hunc locum* HORATII, Terentii editionibus addi ſolita, & VAVASSOR *de ludicra dictione*. His obſervatis fructum ex PLAVTI lectione non levem capiemus. In optimis editionibus eminent FRIDER. TAVBMANNI, *cum ejuſdem luculentiſſimo commentario, & notis* JANI GRVTERI, quae prodiit MDCXXI. 4. itemque JO. FRID. GRONOVII, quae prodiit *Amſtelodami* MDCXLIV. 8. Nec negligendum PHIL. PARAEI *Lexicon Plautinum*, quod inſignem utilitatem adferet omnibus, qui dictionis Plautinae ſunt paullo ſtudioſiores: (Novam PLAVTI editionem minatus eſt ARN. HENR. WESTERHOVIUS.

Seneca. In *acuto* ac *ſententioſo*, quem vocant, ſtilo, prae ceteris commendandus SENECA, quamvis eum etiam hac in re juſto eſſe diligentiorem, jam ſupra ex QUINCTILIANO (Lib. X. 1, 125. ſeqq. G.) aliiſque ſit obſervatum. Abundat ſane SENECA dulcibus vitiis, quae facilius, quam ſaniora, a juventute in imitationem trahuntur: unde merito ejus lectionem in tertium demum curſum rejecimus. Ex philoſophicis ejus ſcriptis hic ſeligendos exiſtimarim libros *de tranquillitate animi, de providentia*, & *de clementia*. Reliqua, ut & *epiſtolae* ultimo curſui poterunt reſervari. Editio JO. FRID. GRONOVII, quae prodiit *Amſtelodami* 1672. 8. *maj. volum. III.* reliquis adcuratior, commodior, atque elegantior habetur.

Lactantius. Subjungimus his omnibus LACTANTIVM, Chriſtianorum Ciceronem, quem ſaeculo IV. ineunte floruiſſe conſtat. Eo enim duce facile diſcemus, quae optima ſit imitandi ratio. Nam Ciceronis dictionem atque ubertatem tam adcurate expreſſit, ut non temere quiſquam paria illi ea in re fecerit. Sunt tamen & in LACTANTIO naevi quidam ſaeculo, quo vixit, condonandi, quos aeque, ac virtutes illius cum cura expendit JO. AVG. KREBSII *diſſertatio, Halae Magd.* 1702. *habita, de ſtilo Lactantii Firmiani*. *Inſtitutiones* ejus *divinae* multo nitidiores ſunt libello *de mortibus perſequutorum*, quem STEPHANVS BALUZIUS e codice Colbertino exſcriptum primus extulit *Tomo II. Miſcellan. Pariſ.* 1679. 8. Unde hunc librum non Lactantio, ſed Caecilio cuidam tribuendum exiſtimat MASSVETVS. Sed nec is libellus vel ob res, quas complectitur, notatu digniſſimas videtur praetermittendus. Editiones *inſtitutionum divinarum* exſtant variae, in quibus *Cellarianae* locus haud poſtremus debetur: (Magno apparatu critico rem geſſit JO. LUD. BUNEMANNUS, cujus editio *Lipſ.* 1739. 8. *maj.* reliquis omnibus haud dubiae praeferenda eſt. G.) Alter vero libellus *cum notis* STEPHANI BALUZII, GISBERTI CUPERI, COLUMBI, TOINARDI, GRAEVII, EL. BOHERELLI; TH. GALE, JAC. TOLLII editus eſt a PAULLO BAULDRI *Ultrajecti* 1692. 8. *maj.*

Qui quarto? VII. Quarto curſu, iis potiſſimum, qui ſeſe totos amoenioribus Muſis conſecrarunt, deſtinato, non ſolum reliqua auctorum hactenus recenſitorum ſcripta adeunda, ſed & per ceteros ſcriptores omnium aetatum divagandum eſt (*). Evolvendi itaque erunt ſcriptores omnium rei ruſticae CATO, VARRO, COLUMELLA, ſcriptor architecturae doctiſſimus VITRUVIUS, hi-

Digitized by Google

hiſtorici porro VELLEJUS PATERCULUS, VALERIUS MAXIMUS, CAJUS PLINIUS, FLORUS, JUSTINUS, *ſcriptores hiſtoriae Auguſtae ſex*, & AMMIANUS MARCELLINUS, rhetores item & oratores, M. ANN. SENECA, QUINCTILIANUS, & *auctores panegyricorum veterum*, quibus denique accedent CORNELIUS CELSUS, T. PETRONIUS ARBITER, FRONTINUS, AULUS GELLIUS, APPULEJUS, CENSORINUS, JULIUS OBSEQUENS, FL. VEGETIUS, MACROBIUS, & MARCIANUS CAPELLA. Reliqui enim ſcriptores, quibus & SYMMACHUM, & CASSIODORUM, & patres pleroſque accenſeo, hiſtoriae potius, quam Latinitatis cauſſa evolvendi ſunt.

(*) Quum enim viro eloquenti de variis rebus diſſerendum ſcribendumque ſit: facile adparet, non ſufficere ei paucos auctores. Hinc phraſes ad rem bellicam pertinentes ex ſcriptoribus hiſtoricis, tacticis, & qui de caſtrametatione egerunt; phraſes oeconomicas ex Catone, Columella, Varrone; loqutiones medicas ex Celſo; architectonicas ex Vitruvio & Palladio: alias denique ex aliis petet. Unde ſimul intelligere licebit, quanto in errore verſentur, qui ſolo lecto Cicerone ad ſummam eloquentiae perfectionem ſe perventuros exiſtimant.

CATO, quum dudum ante Ciceronem ſcripſerit, non adeo elegans eſt. Archaiſmos adhuc habet ſaeculo ſuo familiares. Optimum tamen agricolam fuiſſe, jam CORNELIUS NEPOS in *vita ejus* obſervavit. VARRO innumera paene ſcripſit, in quibus tamen praeter libros tres *de re ruſtica* & *de lingua Latina* IV. ad IX. non integros, fragmenta tantum commune illud naufragium evaſerunt. Scripta ejus jam olim doctrinae potius, quam eloquentiae laude commendabantur. QVINCTIL. *Inſt. orat.* X, 1. AVGVSTIN. *de civitat. Dei* VI, 2. Elegantiſſimus de re ruſtica ſcriptor eſt COLVMELLA, qui ſub Claudio floruit, vir eloquentiſſimus, adeoque cum cura legendus. Conjunctim hos ſcriptores, *cum notis virorum clariſſimorum & lexico rei ruſticae* edidit vir celeb. JO. MATTH. GESNERVS, *Lipſiae* 1735. 4. *Volum. II.*

M. VITRVVIVS POLLIO architecturae ſcriptor doctiſſimus eſt, nec nitidiſſimus tamen, quamvis ſaeculo Auguſto floruerit. Hinc in eo peregrinitatem & plebitatem notant BARTHIVS *Adverſar.* I, JO. & CASP. SCIOPPIVS. Saepe in linguas varias translatus eſt hic auctor. Latinae quoque editiones exſtant haud paucae, in quibus commendanda praeſtantiſſima, quam cum GVIL. PHILANDRI *Caſtilionei integris commentariis, exceptis notis* DAN. BARBARI, & *lexico Vitruviano* BERNARDINI BALDI Vrbinatis, tum JO. BVTEONIS, NIC. GOLDMANNI, CLAVDII SALMASII & MARCI MEIBOMII *ad loca quaedam Vitruvii obſervationibus, addita ejus vita*, vulgavit JOANNES DELAET, *Amſtelod.* 1649. *fol.* (Spem praeſtantiſſimae editionis faciunt JO. POLENI *Exercitationes Vitruvianae*, *Patav.* 1739. 4. *max.* G.)

Vellejus Paterculus.

VELLEIVS PATERCVLVS ſub Tiberio floruit, hiſtoriamque edidit, cujus in poſtrema parte ubique oſtendit animum paraſiticum, ſtilumque Tiberio & Sejano obnoxium. Unde eum potius panegyriſten dixeris, quam hiſtoricum. Dictio tamen ejus, quidquid alii, eſt plane Romana, elegans, & vel ideo commendanda, quod hominum indolem cum cura deſcripſit. Inde JO. HENR. BOECLERI enatus eſt libellus *de characteribus politicis Velleianis*, *Argentor.* 1672, 8. (Praeſtantiſſima omnium, ac nitidiſſima editio eſt, quae *cum integris ſcholiis, notis, variis lectionibus, & animadverſionibus doctorum* curante PETRO BVRMANNO prodiit *Lugduni Batavorum* 1719. 8. *mai.* nuperque repetita, cui ex illa *Oxonienſi* etiam HENRICI DODWELLI *annales Velleiani* acceſſerunt.) Fragmentum VELLEII, quod circumferrur, a WOLFG. LAZIO editum, ab eruditis dudum exploſum eſt.

Scriptores rei ruſticae, Cato. — Varro. — Columella. — Scriptor architecturae Vitruvius.

Valerius Maximus.

Eodem Tiberio imperante VALERIUS MAXIMVS vixit, qui hiſtoriam memorabilium dictorum factorumque in varios titulos diſtributam ſcripſit. Sed quum ſtilus vix ſapiat tam bonum aevum: non dubitarim ego quidem eorum acce-

dere ſententiae, qui non tam integrum auctorem, quam ejus excerpta quaedam ad nos perveniſſe judicant. Unde & rato inter ſe conſpirant codices MSS ceu obſervavit BARTHIVS *Adverſar. XIX*, 15. Omnibus editionibus palmam praerepturus fuiſſet JACOBVS PERIZONIVS, ſi ejus prodiiſſet editio. Sed in ſpongiam incubuit hic Aiax, niſi quod nuper *Perizoniana*, quae reperiri potuerunt, novae ac ſplendidae editioni ſuae inſeruit ABRAHAMVS TORRENIVS. (Prodjit haec editio *Leidae* 1726, 4. *mai. cum notis integris* HENR. LORITI GLAREANI, STEPHANI PIGHII, IVSTI LIPSII, CHRISTOPH. COLERI & ROVORSTII, nec non *ſelectis aliorum obſervationibus*, quibus accedunt *emendationes ineditae* CASPARIS BARTHII, FRANCISCI GVYETI, & MARQVARDI GVDII, item ANTONII SCHVLTINGII *Exercitatio ad Libri VII. cap. 7. de teſtamentis reſciſſis.*)

Plinius.

C. PLINII SECUNDI *Hiſtoria naturalis* juſtae inſtar bibliothecae eſt, unde reliquorum ejus librorum iactura tanto triſtius accidit reipubilcae litterariae. Vid. PLIN. *Epiſt. III*, 5. Auctor nondum ſatis caſtigatus videtur ob codicum MSS. penuriam, & eorum, qui exſtant, naevos, de quibus conqueruntur *Scaligeriana prima*, *p.* 20. Reliquis tamen praeferendae editiones JO. FRIDER. GRONOVII *cum notis variorum*; *Lugduni Batavorum* 1659. 8. *mai. tom.* 3. & illa cedro digna JO. HARDUINI, *Lutet. Pariſ.* 1723. *fol.* (Eam emendatiorem longe & auctiorem dabit celeberrimus JO. MATTH. GESNERUS, quam proinde avidiſſime exſpectamus.) *Exercitationes* ſive Soliuianae, ſive *Plinianae* CL. SALMASII, incredibili eruditionis varietate refertae ſunt, adeo ut vir ille doctiſſimus omnes fere vaſtae doctrinae theſauros in iis exhauſiſſe videatur. Sed multa etiam inſunt parum adcurate ſcripta; multae hariolationes criticae, multae coniecturae ſatis audaces, ut poſtea viris doctis tantum non omnibus vapularit SALMASIVS. Prodierunt poſt Pariſinam editionem *Ultrajecti* 1689. *in fol. tribus tomis*.

Florus.

FLORUS, ex Annaeorum gente, qui ſub Traiano ſcripſiſſe videtur, hiſtoriam ſtilo magis poetico, quam hiſtorico, compoſuit. Ubique adſectat magnificentiam & acumina, quae tamen aliquando in frigus abeunt, ut ſupra aliquot exemplis demonſtravimus. Non tamen ſine fructu eum leges, ſi iudicium adhibueris. (Splendidiſſima atque emendatiſſima editio eſt, quae *cum integris* SALMASII, FREINSHEMII, GRAEVII, *& ſelectis aliorum animadverſionibus ex recenſione & cum notis* CAROLI ANDREAE DUKERI prodiit *Lugduni Batav.* 1722, 8. *mai.* (Sed magnificentior erat, ſi tota eſſet, ea, cuius *duo libri* priores *in uſum Boruſſici & Brandeburgici principis heredis* a LAVR. BEGERO editi ſunt *Coloniae March.* 1704. *fol.* G.) (Immo ſine iactura nos Begeriana editione carere, oſtenderunt viri doctiſſimi, GRAEVIUS atque DUKERUS in *praefationibus* ſuis.)

Juſtinus.

Incertae aetatis eſt IVSTINUS, quem plerique ad ferream Latinitatis aetatem referunt. In compendium redegit TROGI POMPEII, ſeveriſſimi & priſcae eloquentiae viri *hiſtoriam Philippicam*: ſed ſtilo ultra aevum ſuum elegante, ut illum dictionem Trogi ſui ubique retinuiſſe veroſimile ſit. Optima editio eſt, quae *cum integris commentariis* J. BONGARSII, F. MODII, M. BERNEGGERI, M. Z. BOXHORNII, I. VOSSII, JO. F. GRONOVII, I. G. GRAEVII, T. FABRI, I. VORSTII, I. SCHEFFERI *& excerptis aliorum* prodiit *Lugd. Batavorum* 1719. 8. *mai.* curante ABRAHAMO GRONOVIO, quae nuper repetita fuit. Adcuratiſſimam nobis editionem dedit, & (praeter praefationem lectu digniſſimam, G.) *variantes lectiones adjecit* PETRUS BURMANNUS, *Lugduni Batavorum* 1722. in 12. Utinam plures auctores eadem ratione prodiunt.)

Scriptores hiſtoriae Auguſtae.

Scriptores hiſtoriae Auguſtae vocantur, qui hiſtoriam Imperatorum Romanorum, inchoatam a SVETONIO continuarunt, AELIUS SPARTIANUS, JULIUS CAPITOLINUS, AELIUS LAMPRIDIUS, VVLCATIUS GALLICANUS, TREBELLIUS POLLIO & FL. VOPISCUS, qui omnes imperantibus Diocletiano & Conſtantino M. floruiſſe videntur; quamvis quas ſinguli vitas compoſuerint, non adeo videatur expeditum, ceu oſtendit vir doctiſſimus HENR. DODWELLUS in *Praelectionibus Cambdenianis*. Maximi merito habentur ob rerum, quas tradunt, va-

rie-

Digitized by Google

rietatem: ſtilus vero haud parum ex aevi illius ſordibus trahit, nec adeo temere imitandus eſt. Coniunctim ſaepe editi ſunt iſti VI. viri, de quibus optime meriti ſunt IS. CASAUBONUS & CL. SALMASIUS, quorum notae cum ſaepius, tum potiſſimum *Lugduni Batavorum* 1670. 8. *mai. volum.* 2. prodierunt, in qua editione & JANI GRUTERI notae occurrunt. (Neque contemnenda minor editio OBRECHTI. *Argent.* 1677. 8. G.)

AMMIANUS MARCELLINUS, Graecus natione, Latine tamen ſcripſit temporum ſuorum hiſtoriam, Quumque ſub Juliano demum Imperatore vixerit: facile colliges, qualem eius dictionem eſſe oporteat. Duriuſcula illa eſt, & horridior, quam ut ſtili cauſſa legi poſſit. Eſt tamen AMMIANVS ſcriptor prudens, gravis, ſeverus, & veritatis ſtudioſiſſimus, unde viri doctiſſimi in eo illuſtrando multum induſtriae collocarunt. Editio optima eſt, quae *cum integris obſervationibus* FRIDERICI LINDENBROGII, HENRICI HADRANIque VALESIORUM & JACOBI GRONOVII prodiit *Lugd. Bat.* 1693. *fol.* & 4. multis Imperatorum nummis, gemmis, imaginibus, obeliſcis aeri inciſis exornata. (Novam jam editionem parat celeb. ABR. GRONOVIUS.)

M. ANNAEVS SENECA, rhetor, Lucii philoſophi parens, more ſaeculi, controverſias & ſuaſiones, id eſt declamationes, ſcripſit. Vigebant enim tum umbratiles illae exercitationes, quas ſuo more exagitavit PETRONIVS. Quamvis vero non niſi excerpta habeamus, quae ipſe SENECA in filiorum gratiam e penu memoriae, qua ad miraculum uſque valuit, depromſit: ſcripta tamen illa ſunt ea dictionis puritate & elegantia, ut nihil in eo genere purius exſtet nur venuſtius. Solent plerumque *declamationes* iſtae philoſophi operibus iungi, id quod etiam a JO. FRID. GRONOVIO factum, (cuius editio optima hactenus fuit.)

M. FAB. QVINCTILIANVS a Galba Imperatore ex Hiſpania Romam deductus, rhetoricam ibi docuit, tanta fama, ut viros doctiſſimos, & in his PLINIVM etiam, diſcipulos habuerit. Exſtant ejus *Inſtitutiones oratoriae*, aeternum opus, & *declamationes*, quae tamen quum ad Quinctiliani praecepta non ſint compoſitae, ejus eſſe haud videntur. Splendidiſſima omnium ac utiliſſima editio eſt ea, quam *cum virorum doctorum integris notis ac animadverſionibus* dedit PETRVS BVRMANNVS *Lugduni Batavorum* 1720. 4. *mai. volum.* 2. (Conferenda omnino ejuſdem viri celeb. *Epiſtola ad* CLAVDIVM CAPPERONNERIUM, *diaconum Ambianenſem*, & *Graecae linguae Profeſſorem*, *de nova ejus* M. FAB. QVINCTILIANI *de inſtitutione oratoria editione*, *Leidae* 1726. 4. *mai.*) (Prodiit CAPPERONNERII editio *Inſtitutionis oratoriae Pariſ.* 1725. *fol.* quae *Burmanniam* (quantum ad hoc opus, nam *declamationes* non habet) fide non bona refert, & plurimas editoris annotationes bonas malas adjunctas habet. Opus *de inſtitutione oratoria cum perpetuo* commentario edidit.)

Ammianus Marcellinus.

De auctoribus his panegyricorum veterum jam ſupra actum eſt *part. II. cap.* 3.

Auctores panegyr. veter.

CORNELIUS CELSUS, ſuaviſſimae Latinitatis auctor, artem medicam nitida dictione expreſſit, unde eum Latinorum Hippocratem, & medicorum Ciceronem vulgo audias cognominari. Optime de eo meritus eſt medicus THEODOR. JANS. *ab* ALMELOVEEN, qui Celſum emendatiſſimum, ſuiſque illuſtratum notis dedit *Amſtelodami* 1730, 8. (Novam editionem promiſit celeb. JO. HENR. SCHVLZIVS.)

Cornelius Celſus.

Seneca.

Accedit celeberrimus ille elegantiarum pariter, ac nequitiarum arbiter, T. PETRONIUS ARBITER, *Satirici* auctor, a quo ſola ſi abeſſet obſcenitas, nemo felicius manum ad ſcribendum adpuliſſet. Perſtrinxiſſe videtur Neroniani aevi infelicitatem, & forſan, ſi integrum exſtaret ſatiricon, auctorem habituri eſſemus non minus gravem vitiorum inſectatorem, quam JUVENALEM. Verum videtur aliquis, parum caſtus, ea tantum ex opere illo excerpſiſſe, quae invenerat maxime obſcena. (Pro *tantum* melius dixiſſet auctor *praecipue*: obſcena enim vix decimam partem horum fragmentorum implebunt. G.) Commendandus itaque eſt non pueris ac adoleſcentibus, ſed compoſitae mentis viris, qui & inde haud pauca praeclare diſcent. Optima editio eſt, quam *cum integris*

Petronius.

Quinctilianus.

virorum doctorum commentariis, *&* *notis* NICOLAI HEINSII ac GVILIELMI GOESII *nunc primum editis*, una cum JANI DOVSAE *praecidaneis* & D. IOS. ANT. GONSALI DE SALAS *commentis* edidit PETRVS BVRMANNVS *Trajecti ad Rhenum* 1709. in 4. *mai.* (quae poſt ipſius mortem demum ſecundis perpolita curis recuſa eſt *Amſtelod.* 1743. 4. *mai.*) Exſtat & aliud fragmentum, Traguriae in Dalmatia repertum, de quo mirae inter VALESIVM, SCHEFFERVM, WAGSENEILIVM, aliosque viros doctos interceſſere lites. Edidit illud *cum notis* ſuis JO. SCHEFFERVS, *Upſaliae* 1665., 8. deinde THOM. REINESIVS, *Lipſiae* 1666., 8. hinc CHR. ARNOLDVS, *Norimberg.* 1667. 8. qui etiam totius illius hiſtoriam texuit, variaque virorum doctiſſimorum judicia adjecit. Fuit etiam, qui totum PETRONIVM, Albae Regiae a. 1688. repertum in lucem extulit FRANC. NODOTIUS, *Roterod.* 1693., 12. Sed

Cenſorinus.

non tam creduli adhuc fuerunt eruditi, ut hunc ſibi fucum fieri paterentur a milite. (Interim illud quoque inſertum eſt editioni *Lipſienſ.* 1731., 8. G.) (quam MENZIO debemus,)

Frontinus.

E Trajani aevo eſt SEXTVS JVLIVS FRONTINVS, qui & *de ſtrategematibus*, *&* *aquaeductibus*, *&* *cloacis* ſtilo non adeo nitido ſcripſit. Strategemata Vegetio plerumque addi ſolent : (ſed & ſeparatim *cum notis integris* FRANCISCI

Julius Obſequens.

MODII, GODESCALCI STEVVECHII, PETRI SCRIVERII & SAMVELIS TENVLII edidit FRANCISCVS OVDENDORPIVS, *Lugduni Batavorum* 1731., 8. *mai.* Liber *de urbis Romae aquaeductibus* opera & ſtudio ill. JOANNIS POLENI ſplendidiſſime prodiit *Patavii* 1722., 4. *mai.*)

A. Gellius.

AVLVS GELLIVS, quem alii AGELLIVM vocandum contendunt, *Noctes*

Vegetius.

Atticas, ſed luculentiſſimas, ſcripſit, quo in libro innumera philologica, critica, hiſtorica, philoſophica, promiſcue tractavit. Optima editio eſt, quae *Lugduni Batavorum* 1706., 4. *mai.* cura JACOBI GRONOVII prodiit. Novam exſpectamus a celeberrimo viro ABR. GRONOVIO. (Accepimus a P. D. LON-

Macrobius.

GOLIO utiliſſimo *indice* illuſtratam *Curiae Regnitiae* 1741, 8. G.)

Apulejus.

APVLEIVS, Madaurenſis, Afer, monſtroſae ac tumidae Latinitatis auctor eſt, ut eum rudere cum aſino ſuo lepide judicaret PHILIPPVS MELANCHTON. Proprietatis quidem ſatis eſt amans, & diligens veteris Latinitatis conſervator, ſed qui rumore & adfectatione ita omnia corrumpit, ut phraſin ejus non immerito *docto ineptam* cum VOSSIO & LIPSIO poſſis adpellare. Mirifice tamen APVLEII ſtilum amavit PHILIPPVS BEROALDVS, a multis hinc jure notatus. Commodiſſima editio eſt GEVERARDI ELMENHORSTII, quae cum *ſpicilegiis* JANI RUTGERSII, ER. PVTEANI, & JO. BRANTII cet. prodiit *Frſ.* 1621, 8. *Apologiam* edidit (IS. CASAVBONVS, *Heidelb.* 1594, 4. & G.) SCIPIO GENTILIS, ICtus doctiſſimus, cum MEURSII *Caſtigationibus*, *Hanov.* 1607, 8. *Metamorphoſeos* autem *Libros XI.* JOANNES PRICAEUS, *Goudae* 1650, 8.) Novam *operum* editionem promiſit OUDENDORPIUS.)

CENSORINUS, quem ſub Alexandro Severo vixiſſe conſtat, librum ſcripſit aſtrologica mathematicaque doctrina refertiſſimum, *de die natali*. Stilus ſimplex eſt, nec plane contemnendus. Optimae editiones ſunt HENR. LINDENBROGII *Lugd. Batavorum* 1642, 8. & quae *Cantabrigiae cum notis variorum* prodiit. (Jam vero ea, quae cura SIGEB. HAVERCAMPI, *Lugd. Batav.* 1743, 8. prodiit.)

JULIUS OBSEQVENS *de prodigiis*, quae Romae & in vicinia acciderunt, *Libros II.* ſtilo ſimpliciſſimo ſcripſit. Eos *cum animadverſionibus* JO. SCHEFFERI, & *ſupplementis* CONR. LYCOSTHENIS edidit FRANCISCUS OUDENDORPIVS, *Lugduni Batavorum* 1720, 8. *maj.*

FL. VEGETIVS, aevi Theodoſiani auctor, tum *de re militari*, tum *de mulomedicina* ſcripſit. Prior liber una cum reliquis ſcriptoribus cum notis variorum prodiit. Poſteriorem ſplendidiſſimae *editioni ſcriptorum rei ruſticae Tom. II.* inſervit celeberrimus JO. MATTH. GESNERVS. (Multa quae ad illuſtrandum VEGETIUM faciunt, deprehendes in BESSELII *Miſcellaneis*.)

Ejuſdem aetatis ſcriptor AURELIUS THEODOSIUS MACROBIUS utiliſ-

ſimo

Digitized by Google

ſimo ad poſteritatem inſtituto optima quaevis ex Latinis Graeciſque auctoribus excerpſit. Quare etſi ejus ſtilus varius eſt, multa tamen veterum fragmenta hodie intercidiſſe conquereremur, niſi a MACROBIO fuiſſet conſervata. Certe ei inter alia debemus luculentiſſimum illud e CICERONIS libris *de re publica* ἀποσπασμάτιον, quod *Somnium Scipionis* adpellatur, in quod MACROBIUS commentarium doctiſſimum conſcripſit. Prodierunt MACROBII *Opera* ſaepius, ſed optima eſt editio, quae *cum notis integris* IS. PONTANI, JO. MEVRSII & JAC. GRONOVII prodiit *Lugduni Batavorum* 1670, 8. maj. (Nova editio cum notis variorum exſpectatur a celeb. viro, ADR. GRONOVIO.)

MARCIANI CAPELLAE ſtilus adeo horridus & durus eſt, ut eum *pecudalis eloquentiae* auctorem ſuo ſtilo vocet GASP. BARTHIUS, *Adverſar. XXV*, 13. fabulam ſcripſit *de Mercurii & philogiae nuptiis*, qua totam encyclopaediam, ſed non ſatis feliciter, complexus eſt. Auctori huic adoleſceus 14. annorum lucem accendere ſtuduit HVGO GROTIUS, cujus editio prodiit *Lugduni Batavorum* 1599, 8. Marc. Capella.

VIII. Omiſſos videbis poetas. Nam PLAUTUS, TERENTIUS, PHAEDRUS, quos recenſuimus, licet metro ſe adſtrinxerint, dictione tamen familiari potius, quam poetica, utuntur (*). Neque tamen exiguus eſt poetarum uſus etiam in ſoluta eloquentia, ſi cum judicio legantur (**). In primis vero commendandi ſunt ob puritatem ſermonis VIRGILIUS, HORATIUS, OVIDIUS (***), CATULLUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, ob phraſin LUCRETIUS (****), ob acumen LUCANUS (*****). A tumidorum vero poetarum, quales ſunt STATIUS, CLAUDIANUS, & alii (******), imitatione plane, me quidem auctore, abſtinebit elegantiae caſtioris ſtudioſus. An etiam poetarum lectione opus ſit.

(*) Comici enim perſonas ſiſtunt viliores, veluti ſenes, agricolas, ſervos, libertos, paraſitos, & hujus generis alios, qui cothurnis incedere haud ſolent. Hinc & ejuſmodi eligunt metrum, quod vix familiari & ſoluta oratione poſſit diſtingui. Paullo adſtrictior eſt PHAEDRUS, qui tamen & ipſe comicos potius, quam poetas alios imitatur.

(*) Qui paullo ſubactiore (per ipſum legendi uſum. G.) ſunt judicio, ii, quid in poetis ſit poeticum, quid Latinum facile diſcernent. (Vid. ſupra *part. I. cap. 2. §. 15.*). Ergo ex poetis *magnam optimarum vocum phraſiumque copiam* colligent, quae etiam in proſa oratione inveniet locum. Dabimus exempla quaedam e CUNAEO. Dixerat HORAT. *Carm. IV*, 4.

Per damna, per caedes, ab ipſo
Ducit opes animumque ferro.

Hanc phraſin eleganter imitatus CVNAEVS *orat. I. p. 14.* de academia Lugdunenſi: *quo plures*, inquit, *emergerent belli difficultates, tanto illa major in dies pulcriorque effloruit, ita, quod prope inauditum eſt, per damna, per caedes, ab ipſo ferro duxiſſe vires ſuas & augmentum videtur.* Sic & LVCANUS *Pharſal. V*, 108. de infantibus a Mario occiſis:

Crimine quo parui caedem potuere mereri?
Sed ſatis eſt jam, poſſe mori.

Haec ita imitatur CVNAEVS *orat. II. p. 39. Crudelitatem in omnes cives exercuit, etiam in eos, quorum nullum erat aliud crimen, niſi quod mori poſſent.* Ita idem *orat. IV. p. 72.* Ariſtotelem vocat *maximum ubique auctorem naturae verique*, idque ſtilo HORATII, qui *Od. I.* 27. Pytagoram hoc elogio ornavit. In deliciis quoque ipſi ſunt phraſes: *ſub fauſtis enutritus penetralibus*, ex HOR. *Carm. IV*, 4. *Romani rerum domini* ex VIRG. *Aen. I. v.* 282. *Jove aequo judicare* ex HOR. *Epiſt. II*, 1. *v.* 68. *Victima ſuorum civium* ex SEN. *Herc. fur. v.* 922.

II. Poetae etiam ſaepe ſuppeditabunt praeſtantiſſima epitheta, nec non

III. pulcherrimas ſimilitudines, imagines, & alia hujus generis. Quam pulcrum v. c. eſt epithethon HOR. *Satir. II*, 3. *v.* 287. *foecunda Menenii gens*, pro ſtultis? Quam eleganti imagine de tar-

tardiore greſſu nititur PLAUT. in *Poenul. III.* 1. *v.* 10.

Nam ipſe quidem gradus ſuccretus eſt cribro pollinario.

Cave tamen hic arripias epitheta vere poetica, qualia jam ſupra notavimus. Non pauciora

IV. e poetis petes acumina & ingenioſas loquutiones. Sic MARTIALEM imitatus, de eo, quem mortis metus manus ſibi conſciſcere juſſit, eleganter dices: *nihil eum potuiſſe facere ſtolidius, quam dum, ne moreretur, mori voluerit.* Denique

V. nonnumquam integra poetarum loca oratione ſoluta reddi poſſunt, quod ſaepe ipſum CICERONEM feciſſe adparet. CUNAEI exemplum jam ſupra adduximus ex ejus *Sardis venalibus*, *p.* 412.

(***) VIRGILII dictio elegans eſt, ac plane Latina. Ad ſolutam tamen orationem propius accedunt ejus *Eclogae* & *Georgica*, quam *Aeneis*, in qua abſolutiſſimum dare voluit ſublimis & heroici carminis exemplum. Ea vero propria eſt VIRGILII laus, quod res verbis aequat, & ex lectoribus fere efficit ſpectatores. Optima & ſplendidiſſima omnium eſt editio, quam cum integris *commentariis* SERVII, PHILARGYRII, PIERII, & *adnotationibus* SCALIGERI & LINDENBROGII *ad Culicem*, *Cirin*, & *Catalecta* edidit PANCRATIUS MASVICIVS *Leovardiae* 1717, 4. *maj. tom. II.* (cujus tamen luminibus officiet Burmanniana, quam propediem exſpectamus. Inter minores editiones praeſtat *Burmanniana* 1714. 12. *ex emendationibus* NICOL. HEINSII. Q. HORATIUS FLACCUS impar aetate Virgilio, *Carmina Lyrica*, *Satiras*, *Epiſtolas*, & *de re poetica* ſcripſit. In his *ſatirae*, *epiſtolae*, & *de arte poetica* libellus proxime ad ſolutam orationem accedunt. Dictio in illis eſt gravis, morata, amoena, & caſte Latina. (Textum HORATII emendatiſſime exhibent editiones duae *Burmannianae*, altera *Traj. Batav.* 1689, 12. cum RUTGERSII *lectionibus Venuſinis*, altera *ibid.* 1713. 12. *ad emendationes Bentlejanas*, & ALEXANDER CUNINGHAMIUS, cujus editio prodiit *Hagae Comitum* 1721, 8.) Denique P. OVIDIUS NASO ſcripſit *libros amorum*, *metamorphoſes*, in quibus omnibus juveniliter ſaepe laſcivit. Majore judicii maturitate compoſiti ſunt libri *triſtium*, *de Ponto*, & *faſti*, antiqua eruditione referti. *Heroidum epiſtolarum* puriſſima quidem dictio, ſed impurae ſaepe ſententiae ſunt, ut ſolent in libris eroticis. Stilus ubique candidus, nativus, & facilis, quive plurimum adjumenti ſolutae orationis ſcriptoribus ſuppeditare poſſit. Ita enim plerumque ſcribit OVIDIVS, ut demto numero poetico, ſolutam orationem audire te crederes. (Quin *disjecti* etiam *membra poetae*, ut loquitur HOR. *Sat. I*, 4, 62. agnoſcunt, qui de poetis judicare poſſunt. G.) (Optimae editiones ſunt duae *Burmannianae*, altera, quae tribus voluminibus in minore forma prodiit *Amſtelodami* 1714, & textum tantum exhibet; altera, quam *cum* integris JACOBI MYCILLI, HERCVLIS CIOFANI & HEINSIORVM & excerptis aliorum *adnotationibus* edidit vir laude noſtra major PETRVS BVRMANNVS *Amſtelod.* 1727. *maj.* 4. *volum.* 4.)

(****) T. LUCRETIUS CARUS. Ciceronis aequalis, philoſophiam Epicuri naturalem carmine Latino expoſuit, cujus dictionem, puram admodum eſſe vel ideo oportet: quod poſt Lucretii fata ipſe Cicero amici poemati limam adhibuit. Fugiendi tamen archaiſmi quidam, quibus aliquando indulſit LUCRETIUS. (Optima ac emendatiſſima ſine dubio eſt editio, quam *cum interpretatione & notis* edidit THOMAS CREECH, *Londini* 1717, 8. *maj.* quamvis ignorem, recentiorem eſſe editionem *Havercampianam*, quippe quae *Lugduni Batavorum* 1725. 4. *maj. vol.* 2. prodiit, quae tamen ob integros aliorum commentarios adjectos commendari meretur.) (Nempe habet ſplendidiſſima haec editio *notas integras* LAMBINI, GIFANII, T. FACRI, CREECHII, & *ſelectas aliorum*, tum magnam vim *variarum lectionum*, ipſiusque HAVERCAMPI & PREIGERI *annotationes*, & ornamenta alia. G.)

(*****) Acutiſſimus poeta eſt LVCANUS, ex Annaea gente, M. Senecae rhetoris ex filio Annaeo Mela Nepos. QUINCTILIANO *Inſtit. orat. X*, 1. ſagaciſſimo ingeniorum cenſori, *ardens videtur*,

detur,

detur, concitatus & ſententiis clariſſimis uſus, ſed oratoribus magis, quam poetis adnumerandus. Nos vero non poeſeos, ſed acutae dictionis cauſſa, commendamus LUCANUM, non ignari, verſus paullo inamoeniores & nonnumquam tragicos furores in eo notari. (LUCANUM cum lectionibus variantibus edidit GOTTLIEB CORTIUS, *Lipſ.* 1726, 8. ejus vero *commentarius* nondum lucem vidit. Cum *ſcholiaſte* vero inedito & *adnotationibus* integris HENRICI GLAREANI, JACOBI MYCILLI, JOACH. CAMERARII, HVGON. GROTII, & ſelectis aliorum edidit FRANCISCUS OVDENDORPIUS, *Lugduni Batavorum* 1728. 4. *maj.* cui jungenda ea, quae cum commentario doctiſſimo celeberrimi BURMANNI prodiit *Leid.* 1740, 4. *maj.*)

(******) Meteora potius orationis, quam ſolidam ſtili elegantiam deprehendimus in PAPINIO STATIO, quem cum *animadverſionibus* ſuis edidit CASPAR BARTHIVS. Unde miror, ejus, tumores adeo placuiſſe JUSTO LIPSIO, AVG. BVCHNERO, & aliis, quibus magni ſpiritus poeta videtur. Ubique exercet in tumorem; ubique eo ſublimitatis tendit, ubi, quo loco pedem ponat, non invenit. Unde recte illi, qui STATIVM fingunt in ſummo Parnaſſo ſedere, ſed caſuro ſimilem. Eumdem tumorem in SIDONIO APOLLINARI, CLAVDIANO, aliiſque ſequioris aevi poetis reperimus, quorum lectionem ideo non adeo multum cultioris ſtili ſtudioſis profuturam arbitramur. (CLAVDIANVS aevo meliore dignus poeta, etiam propter argumentorum rationem, & morum praecepta egregia commendandus illis, qui ex Virgilio & Horatio judicium & velut guſtum formarunt. Editiones meliores C. BARTHII cum ampliſſimo Commentario *Francof.* 1650, 4. & *cum notis* N. HEINSII, *ac ſelectis varior. Commentariis Amſt.* 1665, 8. G.) *Commentarium* praelo paratum habuit celeb. BVRMANNVS, quem, ſi vota noſtra valent, debebimus celeb. BVRMANNO juniori.)

In auctorum lectione quae obſervanda. IX. Sed haec quidem de ordine, quem in lectione auctorum obſervandum arbitramur. Proximum eſt, ut, quae in ipſa lectio obſervanda eno tandaque ſint, doceamus.

Primo phraſes elegantiores. X. Primum ergo danda eſt opera, ut ſenſum auctoris probe capiamus (*). Deinde reſpiciendum ad voces & phraſes elegantiores, nec non ad compoſitionem ac conſtructiones rariores (**). In his enim quanta ſita ſit ſtili elegantia, ii intelligent, qui, quae ſuperioris partis primae capite primo ea de re diximus, ſibi in memoriam revocaverint.

(*) Equidem in ipſo, quem commendavimus, ordine ad intelligentiam auctorum magnum poſitum eſt momentum. Suadendum tamen ſimul eſt auctores cum fructu lecturis, I. *ut optimas ſibi editiones comparent.* Quo emendatior enim eſt textus, eo auctor intelligetur facilius. Praeterea non tam facile librariorum vitia pro loquutionibus rarioribus atque elegantioribus adripient; ſed prudenter abſtinebunt ab iis, quae dubiae lectionis eſſe, ex editionibus cum Mss. collatis intelligunt. II. *Vt notas eruditorum diligenter conferant; in quibus difficillima plerumque loca cum cura explicantur.* (Sed non prius, quam vel haerere ſibi aquam ſentiant, vel certe dubitandi cauſſam habeant: ne tempus, quod melius in ipſis antiquorum monumentis collocatur, in rebus fore conſumatur ad rem noſtram non neceſſariis. G.) Neque tamen aliorum ſententiis, tamquam ſcopulis eſt inhaerendum. Saepe enim attentior lectio & meditatio aliquid ſuggeret, quod quis fruſtra in variorum notis quaeſiverit, maxime quum illae notae variorum ſaepe rem eamdem repetant, difficiliora haud raro praetervehantur, & in rebus exiguis & vulgo notis aliquando ſint verboſiſſimae. III. *Vt ne adſpernentur ſubſidia illa, quae ad explicandos auctores quam maxime faciunt.* Sic LIVIVM v. c. lecturus facilius progredieris, ſi praeter geographiam antiquam, etiam antiquitates Romanas, & LIPSII praeclarum opus *de militia veteri Roma-*

norum in conſilium adhibueris. Immo & in librorum omnium hiſtoricorum lectione in primis utile ac frugiferum eſt, & chronologiam quamdam paullo adcuratiorem, veluti DION. PETAVII *Rationarium temporum*, & eos ſcriptores, qui de veterum Rom. familiis commentati ſunt, veluti GLANDORPIUM, ANT. AUGUSTINVM, FVLV. VRSINVM, a *Petavio* & *Vaillantio* editum auctumque in conſilium adhibere. Verique uſuri ſervient etiam STEPH. VINPIGHII *Annales Romanorum*, quamvis hic auctor, quod ad magiſtratus & perſonarum originem gentiumque ſucceſſionem adtinet, multa indulſiſſe ingenio videatur. (IV. Ne diu haereant in locis obſcuris, ſed ea notaſſe contenti pergant, dum vel ipſe ſe aperiat, quod ſaepiſſime contingit, ſcriptor, vel ſit interrogandi peritioris occaſio, vel tempus interpoſitum aptiores ad interpretandum faciat &c. De his & aliis egi quantum licuit adcurate in *praefatione* ad LIVIUM *Lipſ.* 1735. 8. *editum*, cuius argumentum *de ſcriptorum veterum lectione tum ſtataria, tum curſoria*. G.)

(**) Exempli loco eſto locus quidam SENECAE *Conſol. ad Marc. XV.* Prima periodus haec eſt:

Quid aliorum tibi funera Caeſarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, ut ſic quoque generi humano proſint, oſtendentes, ne eos quidem, qui diis geniti, deoſque genituri dicantur, ſic ſuam fortunam in poteſtate habere quemadmodum alienam.

Hic mihi notarem elegantem compoſitionem *aliorum tibi funera Caeſarum*. Notarem etiam phraſes & vocabula: *funera Caeſarum*, pro funera in domo Auguſta; (Nempe *Caeſar* nomen proprium familiae tum imperantis, G.) *in hoc*, pro ideo, *principem violat fortuna*, pro fortuna principi adverſa eſt. Satis enim patet, SENECAM ad ſacroſanctam principum perſonam reſpicere, quam alioquin violare nefas eſt. Nec inelegans eſt loquutio: *fortunam ſuam in poteſtate habere*. Succedat iam altera & tertia periodus:

Divus Auguſtus, amiſſis liberis, nepotibus, exhauſta Caeſarum turba, adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter, tamquam ejus jam res ageretur, cujus cum maxime intererat, de diis neminem queri.

Hic divus eſt ἀποθεώσεως ſignum. Inde vero ſtatim ego quidem colligerem, male dici *divus Paullus*, *divus Petrus*, quos numquam in deorum numerum retulimus. (Vid. quae monuimus ad *part. I. cap.* 2. §. 12. de verbo *Canonizare*. *Divos* puto recte dici, quos a morte ſua in caelum receptos, & gloria atque honore inter homines indicare volumus: idque demonſtrare ex divinis humaniſque litteris conatus ſum *programmate* RANTZOVII *orationi in divam Carolinam praemiſſo*. G.) Notarem quoque, *Caeſares* hic dici principes juventutis, qui in ſpem imperii ſuccreſcunt. (Quin familiae ſimpliciter hic nomen eſt. Illa ratio, quam auctor memorat, Conſtantini demum aevo coepit G.) Nec praetermitterem phraſes: *turba liberorum exhauſta eſt*, pro numeroſa proles morte intercepta eſt, quamvis durior ſit tranſlatio, quum *turba* non *exhauriri*, ſed diſſipari, opprimique ſoleat. Sane & haec non ſatis adcurate vel eleganter dicta enotare utile eſt. *Deſerta domus* pro orbitate; *adoptione fulcire deſertam domum* pro adoptione ſibi liberos in demortuorum locum ſurrogare, ubi denuo non ſatis elegans eſt tranſlatio, quum non *domus deſertae*, ſed hiſcentes, ventremque facientes & ruinam minantes fulciri ſoleant. *Nemo jam de Deo queritur*, pro feliciſſima ſunt tempora. (Illud praeſertim obſervandum, reſpici hic ad conſecrationem, quam ſperabat Auguſtus; cum ipſe mox inſerendum ſe ſenatui Deorum, cogitaret; nolebat de eo velut collegio queri, cujus ipſe paullo poſt pars futura eſſet. G.) Pergit SENECA:

Tib. Caeſar, & quem genuerat, & quem adoptaverat, amiſit: ipſe tamen pro roſtris laudavit filium, ſtetitque in conſpectu poſito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod pontificis oculos a funere arceret, & flente populo Romano, non flexit vultum, experiendum ſe dedit Sejano, ad latus ſtanti, quam patienter poſſet ſuos perdere.

Hic occurrunt vocabula *amittere* & *perdere*. Prius de filiis Tiberii; poſterius de Sejano, ejuſque ſociis uſurpat SENECA.

CA. Sic LIPSIUS. Sed, puto, hoc voluit Tacitus, Sejanum docuit hoc ipſo exemplo Tiberius, quam patienter ferret ſuos perire, audacioremque ad rem gerendam fecit. G.) Hoc mihi in animum revocaret differentiam utriuſque vocabuli, *amittere* ſcilicet nos dici, ubi ſpes ſit recuperandi, *perdere*, ubi evanuerit. Illa ſpe ſcilicet liberos Caeſarum non minus, ac ipſos Caeſares, in divorum numerum referebat eorum temporum ſuperſtitio. Obſervandae porro loquutiones: *hoc oculos ab ea re arcet*, pro hoc inter oculos & rem interiectum; *non flexit vultum*, pro eodem vultu perſeveravit, *experiendum ſe alicui dare*, pro experimentum in ſe dare. Plura addere nihil adtinet.

XI. Nec ad verba tantum reſpiciendum, verum etiam ad ingenioſa iudicia vel acumina, quae auctor immiſcuit (*). Deinde acumina rariora.

(*) Haec dici non poteſt, quantam ſuavitatem adferant orationi, ſi ea cautione, quam ſupra commendavimus, adhibeantur. Sic in SENECAE periodis paullo ante recenſitis, mihi notarem arguta illa iudicia: *principes non ita ſuam fortunam in poteſtate habere, quemadmodum alienam*. Item *principis quam maxime intereſſe, neminem ſuo tempore de Diis* (de fortuna) *queri*. Sic quoque ſi legiſſem PHAEDRI *Fab.* I, 14. praeter voces & loquutiones praecipue mihi in uſus meos ſeponerem acutum illud regis iudicium: *quantae putatis eſſe vos dementiae, qui capita veſtra non dubitatis credere, cui calceandos nemo commiſerit pedes?* Talia enim elegante imitatione exprimi aliisque rebus adcommodari poterunt, ut infra docebimus.

XII. Denique quam maxime ratio habenda eſt rerum (*). Vix enim operae pretium videretur, verborum tantum cauſſa per tot omnis aevi ſcriptores divagari. Denique res notatu digniores.

(*) Per res in primis intelligo, I. ritus antiquos, (praeſertim ea loca, ubi manifeſto indicatur ritus, ut inde intelligantur obſcuriora, G.) II. ea, quae ad illuſtrandam hiſtoriam eccleſiaſticam, civilem, naturalem, iuris & legum, philoſophiae & litterarum pertinent, III. doctrinas e philoſophia depromtas, ita tamen, ut ſemper, cui ſectae aut methodo philoſophandi addictus fuerit auctor, conſideremus, (cum ſenſum alium atque alium habeant eadem verba pro diverſa ſecta ſcribentis. G.) IV. ſententias & apophthegmata, V. ſimilitudines & comparationes, VI. exempla memoratu digniora, aut ſi quid aliud ad inſtitutum noſtrum facere videbitur. Fieri enim poteſt, ut quis ſingularia quaedam themata aliquando adcuratius tractare conſtituerit. Huic ipſa ſuadebit ratio, ut res omnes, in auctoribus obvias, quae ad iſtud thema pertinere videbuntur, cum cura obſervet, & in ſuos uſus ſeponat. Id quod pluribus exemplis docuit SAGGITTARIVS in libello *de lectione atque imitatione Ciceronis*. Nos, ut iiſdem SENECAE periodis regulam noſtram illuſtremus, ex iis notare poſſumus *exempla* Auguſti & Tiberii, qui liberorum amiſſionem forti animo tulerunt. Notaremus etiam *exemplum* ſtultitiae Sejani, qui ſe gratia principis excidere haud poſſe, putaverat. Porro obſervaremus *ritum* veterum, quod etiam principes ſuos pro roſtris laudarint, nec non *alterum ritum*, quod pontificibus maximis Romanorum funera adſpicere non licuerit, ideoque interpoſuerint velamentum quod oculos ab illo conſpectu arceret.

XIII. Quum vero fallax plerumque ſit memoria, & nemo velit tantum laboris lectioni auctorum ideo inſumere, ut quae legerit obſervaritque, eorum paullo poſt obliviſcatur: *opus etiam erit excerpendi arte* (*), quam tamen non confuſam (**) aut cum taedio conjunctam (***), ſed expeditiſſimam eſſe oportebit. Inde conficienda excerpta.

(*) Fuerunt equidem, qui memoria feliciſſima freti hac excerpendi opera ſuperſederunt. Sed ii plerumque ipſi poſtea de iſta negligentia ſua conqueſti ſunt. Nam praeterquam quod memoria, quamvis feliciſſima, ſubinde fallit, aliaque pro aliis ſuggerit: moleſtus tunc erit evoluendi labor, quando locum auctoris requirere volueris. Accedit, quod licet iuvenes lecta facile teneamus memoria, ſenectus tamen homines plerumque reddat obliviosos. Tunc vero iucundum erit, omnia, quae legimus, in collectaneis noſtris tamquam in cella penaria recondita intueri.

(**) Confuſa erunt collectanea, ſi ea ita conficias, ut, quae quaeris, invenire nequeas. Hinc non ſuaſerim, ut quis more vulgari, verba & res ſub titulis quibuſdam collocet. Nam primo ita res ad varias diſciplinas pertinentes adcumulantur, & res diverſae naturae ſaepe ſub eodem titulo adparebunt. Deinde quum titulos arbitrio noſtro fingamus, & una ſaepe obſervatio ſub decem titulis inveniat locum: haud raro fiet, ut eam ſub pluribus titulis fruſtra quaeramus. Omitto alia, quae huic excerpendi rationi inſunt, vitia.

(***) Innumera exſtant de excerpendi arte conſilia, quae non magis plerumque neceſſaria videntur, quam ſi quis artem reponendi theſauros magno adparatu docere vellet. Quis quaeſo probaret VINC. PLACCII ſcrinium? quis alia ejusmodi inventa, qualia haud pauca recenſuit MORHOFIUS. *Mihi ea demum excerpendi ratio videtur optima, quae & omnium minime laborioſa, & tamen ad rem quamlibet reperiendam expeditiſſima eſt.*

Et quidem lexicographica.

XIV. Magno vero laboris compendio excerpta locupletiſſima conficies, ſi lexicon aliquod adcuratius (*) & adverſariorum librum tibi paraveris. Et lexico quidem adſcribes vocabula, ſi qua inveneris, rariora (**), ſignificationes vocum elegantiores (***), phraſes ſelectiores (****), epitheta notatu digniora (*****), ſignatis ſimul auctorum locis (******), additiſque obſervationibus criticis & philologicis, quas in virorum doctorum adnotationibus deprehendiſti (†).

(*) Excerpta ejuſmodi lexicographica mirifice commendant JAC. THOMAS. in *Erotem. rhet. p. 66.* VINC. PLACC. in *Hiſt. excerpt.* eius libro de excerpendi arte adnexa, & MORHOF. *Polyhiſt. I, 2. 3. 4. 619.* Uſui hic erit *Lexicon Fabrianum* GESNERI, vel ideo, quod vir hic diligentiſſimus jam plurima enotavit, adeoque multum laboris nobis detraxit. (Non decequemus, ſpero, hanc diligentiae laudem in eo, cui cum maxime operam enixam damus, *Theſauro linguae Latinae*, qui & amplior, & adcuratior reliquis ſui generis libris ut prodeat, nulli certe labori parcimus, & quod numquam nos facturos iterum ſcimus; illud ultimum quam poteſt bene facere conatu omni ſtudemus. G.)

(**) Talia ſunt, quae, jam MORHOF. *l. cit. p. 623.* notavit, *vacuefacere* apud NEP. *leno* pro legato apud IUSTINUM pro quo tamen emendatiores editiones legunt *legatus*, *calculo* pro calculatore apud CIC. aliaque hujus generis. Probe tamen in ejuſmodi vocabulis diſpiciendum, I. an forte ſint dubia? Multa enim, expenſis codicibus MSC. evaneſcere ſolent. Sic & PETR. BEMBUS apud CICERONEM invenerat *multiſſimus*, eaque voce tamquam Ciceroniana fuerat uſus. Verum poſtea ex codicibus MSS. adparuit, non legendum in CICERONE eſſe *ex multiſſimis miſeriis* ſed *multis meis miſeriis*. Diſpiciendum quoque II. an ſint obſoleta? item III. an loci cauſa inventa: Sic CICERO aliquando dicit *dextella* pro *dextra*, *Epiſt. ad Attic. XIIII, 13.* ſed quis dubitaret, quin ipſe hanc vocem ioci cauſſa invenerit? Talia etiam multa apud PLAUTUM occurrunt. Haec quidem tamquam rariora notanda, ſed non temere imitanda videntur. Denique & id generatim obſervandum, rariora, quantumvis bona, vel ideo non eſſe frequentanda, quia rariora ſunt. Notanda tamen ſunt diligenter, ut ne bonis auctoribus, qui aliquando talibus uſi ſunt, dicam temere impingamus. Sic rara quam plurima occurrunt in *Digeſtis*, quae in libro *Parergon* diligenter collegit

git BARN. BRISSONIUS, & acerrime exagitavit LAUR. VALLA. Et tamen pleraque defendi poſſe, ſatis oſtendunt *Opuſcula de Latinitate veterum ICtorum Lugduni Batav.* 1711, 8. recuſa, & adnotationes doctiſſimae, quae iis adſperſit CAR. ANDR. DUKERUS, (immo *Lexicon juris Briſſonianum cum notis Heineccianis.*)

(***) Rariores nonnumquam occurrunt vocum ſignificationes, quas notari in lexicis omnino par eſt. Sic *infanire*, eſt immodicos ſumtus facere apud PLAUT. *Mil. glor. III.* 1. *v.* 59. VIRGIL. *Ecl. III. v.* 36. TERENT. *Phorm. IV.* 3. 37. *ſupplicium* pro ſupplicatione non ſemel occurrit apud SALLUSTIUM. Talia notanda ſunt, ita tamen, ut & hic conſideremus, num forte auctor ad adfectationem ſit proclivior. Multae enim ſignificationes rariores ſunt apud SALLUSTIUM, quae vix videntur imitandae.

(****) Phraſes ejuſmodi ſunt ſeligendae, quas non facile ipſi fingeremus, e. c. *otium corpori dare*, eſt apud PHAEDR. *praef. libri III.* Hanc ipſe non excogitaſſem facile. Mea ergo intereſt, ut eam lexici adſcribam margini, ad vocem *otium.* In indice vero Germanico evolui poterit vox *ſich eine Veranderung machen*, ibique addi pagnia lexici, in qua illa phraſis Latina adſcripta eſt. Eodem modo reliquae prhaſes elegantiores ſuo quaeque loco poterunt adſcribi. Neque tamen plane praetermittendi ſunt Germaniſmi falſo ſuſpecti. Quamvis enim illi non temere adfectandi ſint; multae tamen occurrunt loquutiones Latinae, quae quum nobis ob vernaculae ſimilitudinem haud parum ſuſpectae videantur, in optimis tamen auctoribus reperiuntur, v. c. *magnum ſe facere*, *hilarem ſe facere*, *veſtis bene ſedet*, *pro felice aliquem adſpicere.* Conferri meretur VORSTII libellus *de Latinitate falſo ſuſpecta*, (cum notis ac praefatione celeb. GESNERI nuper *Berolini* recuſus.)

(*****) Talia epithera non ſtatim ſuccurrunt, & tamen mirifice ornant orationem. MARIVS NIZOLIVS laudanda opera ſingulis ſubſtantivis epitheta *Ciceroniana* ſubiecit, v. c. ad vocem *bellum* haec notavit epitheta: bellum *acerbum*, *aeternum*, *adfectum*, *non confectum*, *commotum*, *confirmatum*, *perniciosum*, *exitioſum*, *crudele*, *domeſticum*, *triſte*, *turbulentum*, *duriſſimum*, *peſtiferum*, *inteſtinum*, *juſtum*, *denuntiatum*, *inductum*, *merum*, *mortiferum*, *nefarium*, *occultum*, *oppreſſum*, *renatum*, *reſtrictum*, *inflammatum*, *deterrimum*, *periculoſum*, *externum*, *profligatum*, *hoſtile*. Si ex reliquis auctoribus talia colligerentur, quantam nobis enatam videremus epithetorum ſegetem? (Hic magna erit Theſauri, quem inſtruimus, commoditas. Neque enim nuda, ut adhuc factum, ibi ponuntur epitheta: ſed quoties ea non ſimpliciter nomen ſuum declarant, adeoque non ſemper adhiberi poſſunt, ex contexto relationem illam & reſpectum indicamus, quo vera ſunt: qua vel ſola ratione infinitis ſcribentium vitiis, ineptis ſaepe ac ridiculis, occurri poteſt. G.) Sed in uſu eorum illa revocanda erunt in memoriam, quae ſupra *part. I. cap.* 2. §. 47. ea de re monuimus.

(******) Hic denuo magno nobis adjumento erunt editiones optimae, in quibus plerumque textus in capita, & haec denuo in inciſa ſua ſecantur. Facile ergo phraſi Cornelianae: *petere commigrationis ſocietatem* poterit adſcribi locus NEP. I. 1, 2. ubi primus viram imperatoris, ſecundus caput, tertius inciſum capitis notat.

(†) In hunc cenſum veniunt I. *ſcholiaſtae veteres*, quos non temere praetermittendos puto, quia inſignem ſuppeditant obſervationum doctiſſimarum copiam. Sic in CICERONEM commentati ſunt ASCON. PAEDIANVS & MACROBIVS in VIRGILIUM, DONATUS & SERVIVS: in HORATIVM, ACRON, PORPHYRION, aliuſque *ἀνώνυμος*, cujus ſcholia ex codice MSC. primus extulit JAC. CRVCQVIVS. De JVVENALE etiam, TERENTIO, PERSIO, aliiſque auctoribus bene meriti ſunt ſcholiaſtae quidam veteres, quos evolviſſe haud poenitebit. Conſulendae etiam II. adnotationes virorum doctorum, qui a renatis litteris lucem auctoribus accendere conati ſunt. In his vero bonae frugis pleniſſimae ſunt notae MVRETI, MANVTII, LIPSII, TAVBMANNI, SCALIGERI, SALMASII, CASAVBONI, GRONOVIORVM, GRAEVII, IS. VOSSII, BVRMANNI, JANI VVOVVERI, CELLARII, (DRA-

Digitized by Google

KENBORCHII, (WESSELINGII.) Nam qui ad ſolam criticam pertinent commentarii, utiles illi quidem ſunt, ſed huc non pertinent. Quin quum & ſparſim loca quaedam veterum ſcriptorum vel illuſtrent, vel interpretentur viri docti: operae pretium facturi ſunt, qui hujuſmodi opera ſtromatica & teſſelata diligenter & cum judicio legent. Tales ſunt M. ANT. MVRETI *Lectiones variae*: talia HADR. TVRNEBI & CASP. BARTHII *Adverſaria*: THO. REINESII *Varia*, & quae JANVS GRVTERVS *in Face critica* vel *theſauro* ſuo laudabili induſtria collegit. Hic merito addendae, quae nuper ab anno 1732. magno optimarum litterarum bono prodierunt MISCELLANEAE OBSERVATIONES IN VETERES AVCTORES.

Nec non adverſaria. XV. In adverſariorum libro promiſcue notari poſſunt, quaecumque acutiora in auctoribus claſſicis legimus (*). Ea enim ſubinde perlegendo, &, qua occaſione uſui eſſe poſſint, meditando (**), facile omnia memoriae infigemus.

(*) Hic exſcribi velim integra auctorum loca, addito ſtatim numero libri & capitis. Margini deinde aſcribi poteſt titulus aliquis, ut tanto facilius poſſit inveniri, quod quaeritur.

(**) E. c. ſi in adverſariis meis invenirem acumen illud PHAEDRI: *quantae putatis eſſe vos dementiae, ei credere capita, cui calceandos nemo commiſerat pedes?* cogitarem qua occaſione illud poſſim imitatione exprimere. Quum ergo PHAEDRVS loquatur de ſurore inopia deperdito, qui medicinam facere coeperit: fingerem ego; malum advocatum praedia conduxiſſe. Sic in promtu futura eſſet imitatio: *quantae putatis hoc eſſe dementiae, res & fortunas ſuas committere ei, cui nemo commiſiſſet infortunium.* Sed de his paullo poſt in capite *de imitatione* plura monebimus.

Et denique loci communes reales. XVI. Denique ad res quod adtinet, ſejungere ego ſoleo eas, quae ad diſciplinas pertinent, & quae in ſola eloquentia uſui eſſe poſſunt. Illas ad ſuam quamque diſciplinam (*), has in adverſaria referri ſuaſerim (**).

(*) Totidem puto conficienda collectanea, quot ſunt diſciplinae. Sed ut hic quoque compendium facias laboris, in ſingulis diſciplinis ſeligendum erit compendium aliquod vel ſyſtema adcuratius ſcriptum, illudque charta munda diſtinguendum. Quotieſcumque ergo aliquid legis, quod ad hanc vel illam diſciplinam pertinet, ſtatim in compendio illo evolves locum, ubi materia iſta occurrit, eoque referes locum auctoris. Sic nec titulis opus erit, nec indicibus. Nec periculum erit, ut omnia invenire poſſis.

(**) Huc refero exempla, ſimilia, ſententias acutiores, aliaque hujus generis, quae tamquam gemmae intexi ſolent orationi elegantiori. Haec in adverſariis adſcribi poſſunt eo modo, quem ſuperiore paragrapho commendavimus. Si enim in margine addantur tituli, iique deinde in indicem referantur, facile omnia poterunt reperiri. Sed in his omnibus is prudentiſſime agere videtur, qui ſuo quemque ſenſu patitur abundare.

Digitized by Google

CAPUT II.

DE IMITATIONE.

I.

Quid ſit imitatio?

PArum utilitatis adferet auctorum lectio, niſi acceſſerit IMITATIO. Haec vero nobis eſt facultas, auctoris ſtilum (*), ejuſque ideam ſine plagii ſuſpicione (**) exprimendi:

(*) Quum vero ſtilus non conſiſtat in ſola phraſeologia, ſed in ipſo orationis habitu: facile patet, non enim imitari CICERONEM, qui phraſibus ex ejus libris excerptis utitur, ſed qui totum orationis Ciceronianae characterem ſollerter exprimit.

(**) Aliud eſt exſcribere auctorem, aliud eumdem imitari. Hinc qui integras auctorum periodos orationi ſuae intexit, is non imitari, ſed plagium committere videtur. Qua in re plures forſan peccarunt eruditi, quam vulgo exiſtimatur. (Egregium exemplum habemus in *Exerc. ſoc. Lat. Ien. Tom. II. pag. 253. ſeqq.*)

Quid de ea notandum?

II. Vt vero totam imitandi artem recte teneamus, de duobus potiſſimum capitibus videtur cogitandum, videlicet quem imitari oporteat (*)? & quomodo ea imitatio prudenter ſit inſtituenda (**)?

(*) Satis equidem ipſa nos ſana docet ratio, exemplum quod nobis imitandum proponimus, ſuis numeris abſolutum eſſe debere. Recte enim PLIN. *Epiſt. I, 5. ſtultiſſimum credo, ad imitandum non optima quaeque proponere.* Sed quem, quaeſo, auctorem dixeris optimum? Fieri poteſt, ut in eodem genere plures eamdem laudem, ſed diverſiſſimam tamen, conſequantur. Sane qui inter ſe contendit CICERONEM & PLINIUM, NEPOTEM & CAESAREM, LIVIVM & TACITUM, HORATIUM & JUVENALEM, utroque fatebitur maximos, ſed peculiari quadam & ſua laude. Quare non adeo expeditum eſt, quis e tot praeſtantiſſimis auctoribus praecipue, ſit imitandus.

(**) Quemadmodum rebus in omnibus, ita & in imitatione, apprime hoc eſt utile, *ne quid nimis*. Qui neminem imitaturus ſuo indulget ingenio, plerumque ſibi fingit dictionem quamdam inſulſam atque inſipidam. Contra ea fieri poteſt, ut nimia imitandi cura in ſervitutem illam evadat, de qua HORATIVS:

O imitatores, ſervum pecus!

Praeclare de hoc hominum genere LIPS. *Epiſt. miſcell. cent. IV. 52. Ubi*, inquit, *ſola Imitatio eſt, & huic adhaeremus, quid ſit? perſona ſcenica; & ut quidam magnorum virorum habitum atque inceſſum, aut geſtus imitantur, cetera & interna diſpares: ſic dictiunculas aut clauſulas aliquas* TVLLII *ſi forte referimus, ad vim & Venerem ejus non adſpiremus.* Ita LIPSIVS, qui ſi tam prudenter prius iſtud extremum evitaſſet, quam hoc poſterius, ad ſummam eloquentiae laudem potuiſſet pervenire. Quare & hoc operae pretium eſt cognoſcere, qua ratione ita imitandi ſint optimi auctores, ut utrumque vitemus vitium, & nec ingenio plus iuſto indulgere, nec κακόζηλοι videamur.

Quiſnam auctor imitandus?

III. Ad priorem quaeſtionem quod adtinet, nec neminem imitandum puto (*), nec promiſcue omnes (**), ſed unum optimum. Optimus vero videtur, qui cujuſque ingenio ac captui quam maxime eſt adcommodatus (***).

(*) Fue-

(*) Fuerunt, qui nullum imitandum crederent. (Nempe dedita opera, & ut hoc ipſum agerent. Nam alioqui fieri non poteſt, ut non quos audimus, legimus, amamus, admiramur, eorum fiamus etiam non id agendo ſimiles. Imitando enim etiam tum diſcimus omnia, cum ne quidem imitationis vel conſilium habemus, vel nobis ſumus conſcii. G.) Jam olim Caeſarem & Cottam eo maxime nomine admiratus eſt CICERO, qui in *libro II. de oratore: eſſe tamen multos*, inquit, *videmus, qui neminem imitentur, & ſuapte natura, quod velint, ſive cujuſquam ſimilitudine conſequantur: quod & in vobis animadverti recte poteſt, Caeſar & Cotta. Neque vero veſter aequalis, Curio, quemquam mihi magnopere videtur imitari.* Enimvero tametſi facile largiar, Romanos alios in vernacula lingua ſola naturae ingeniique bonitate ad perfectionem aliquam potuiſſe pervenire, quemadmodum id ſaepe etiam in aliis fieri ſolet, qui linguam patriam adcuratius ſibi excolendam exiſtimant: hodie tamen, ex quo lingua illa exſpiravit, fieri non poteſt, ut ſine imitatione ejus genium ac nativam pulcritudinem adſequamur. Unde ludibrium lectoribus debet ANG. POLITIANUS, qui in *Epiſt. VIII*, 16. omnem imitationem explodere videtur. (Cui reſpondet proxima epiſtola CORTESIVS Si rem bene conſideres, non ita multum diſſentiunt. POLITIANVS anxiam imitandi dedita opera curam reprehendit ac ridet; CORTESIVS imitationem generatim commendat, ita tamen ut magis adſcriptus glebae Ciceronis videatur. Pulcre, ut reliqua, ita hanc liticulam expoſuit F. O. MENCKENIVS, in *vitae Politiani hiſtoria, p. 494. ſeq.* & recte hanc ſummam ſententiae POLITIANI poſuit, ex fine epiſtolae laudatae *p. m.* 240. quae certe ludibrium debere non videtur: *quaeſo ne ſuperſtitione iſta te alliges, ut nihil delectet, quod tuum plene ſit, & ut oculos a Cicerone nunquam deiicias. Sed cum Ciceronem, cum bonos alios multum diuque legeris, contriveris, edidiceris, concoxeris, & rerum multarum cognitione pectus impleveris, ac jam componere aliquid ipſe parabis: tum demum velim, quod dicitur, ſine cortice nates, atque ipſe tibi ſis aliquando in conſilio, ſolicitudinemque illam moroſam nimis & anxiam deponas effingendi tantummodo Ciceronem, tuasque denique vires univerſas pericliteris* cet. His meum qualecumque ſuffragium adiicere equidem nihil dubito. G.)

(**) Fieri non poteſt, quin inaequali ac ſibi parum ſimili adſueſcat dictioni, qui (primo tempore, quo formandum eſt judicium, & ille quaſi guſtus. G.) per omnes vagatur auctores, & modo hunc, modo illum imitatur. Vix oculos prudentum ferret aedificium, in quod architectus ex mille diverſiſſimae ſtructurae palatiis conjeciſſet, quidquid pulcrum ei eſſet viſum. (Si quidem ſine judicio id faceret, & naturales conſtanteſque ſymmetriae ſeu commenſus obſervationes negligeret. Caeterum laudabitur, ſi Zeuxin illum imitatus, conquiſitis pluribus pulcritudinis exemplis, quantum liceat, in unum illud opus ſuum transferat. Quod quin in ſcribendi genere locum habeat, liceatque ex variis ingeniis excellentiſſima quaeque libare, non eſt dubitandum. G.) Ea demum pulcra ac pudica videtur oratio, quae licet artificio varia, ubique tamen eumdem ſervat colorem, nuſquam eadem, & ſemper tamen ſui ſimilis. Hanc vero facultatem adſequetur nemo, qui vel neminem, vel omnes promiſcue imitatur, ceu vel JVSTI LIPSII exemplo patet. (Nolim hunc ubique exemplum malorum admiſceri. LIPSIVS juvenis ad Tullianam normam ſcripſit non deterius quovis Ciceroniano, & *oratione VI. utrum a ſolo Cicerone petenda ſit eloquentia* ita diſputavit, ut reprehendi non poſſit. Vid. ad *part. I. cap.* 2. §. 16. G.)

(***) Omnes legendos auctores, & ex iis optima quaevis in uſum noſtrum eſſe ſeponenda, ipſi capite ſuperiore docuimus. Neque tamen ideo omnes promiſcue ſunt imitandi. Unus, iſque optimus, eligendus, cujus ad exemplum totius orationis habitum componamus. Ex reliquis phraſes, acumina, res peti poſſunt. Merito vero eum judicamus optimum, qui cujuſque naturae ac ingenio videtur convenientiſſimus. Sunt, qui naturae quodam impetu ad ubertatem & copiam feruntur: iis CICERONEM commendaverim. Sunt, quibus nihil, niſi quod adſtrictum ac argutum eſt, placet: his PLINIVS erit imitandus. Alii ſimplici quodam ac caſto orationis genere delectan-

ſtantur: hi facillime vel CAESAREM, vel CORNELIUM, NEPOTEM imitabuntur. Denique quibus oratio gravis & preſſa eſt in deliciis, ii non invita Mineura TACITUM ſibi imitandum proponent. Hinc naturam cuique ſuam hac quoque in re eſſe ſequendam, jam olim optime obſervavit QUINCTIL. *Inſtit. orat. X, 2. Ergo primum eſt, ut, quod imitaturus eſt quiſque, intelligat, & quare bonum ſit ſciat, tum in ſuſcipiendo onere conſulat* SVAS VIRES. *Nam quaedam ſunt inimitabilia, quibus aut infirmitas naturae non ſufficiat, aut diverſitas repugnat. Nec, cui tenue ingenium erit, ſola velit fortia & abrupta: cui forte quidem, ſed indomitum, amore ſubtilitatis & vim ſuam perdat, & elegantiam, quam cupit, non adſequatur. Nihil eſt enim tam indecens, quam quum mollia dura fiunt.* Quis vero auctor ingenio noſtro quam maxime videatur adcommodatus, facile ex eo intelligemus, ſi, quis maxime nobis placeat, & quem facillime imitando exprimamus, ſubinde facto periculo, experiamur. Ita enim fere natura comparatum eſt, ut tanto magis quidque nobis placeat, quanto eſt ingenio ac naturae noſtrae convenientius. (Cautione illa hic opus eſt, quam ad *part. I. cap. 2. §. 42. n. 1* commendavimus. Cavendum ab *αὐθαδείας* noxa. Proclives etiam hic ſumus ad vitia. Boni praeceptoris eſt ad Iſocratis exemplum calcaribus uti non in his, qui nimis exſultant, ſed qui tardiores ſunt, & contra. Qui nimis ſiccis delectantur, deducendi ad Ciceronem, Salluſtius commendandus his, qui luxuriantur cet. G.)

IV. Eſt vero imitatio vel PUERILIS, vel VIRILIS ſeu maſcula. Illa verba ac phraſes anxie & moroſe imitatur (*): haec ipſum auctoris ingenium ac orationis habitum cum judicio ac libertate exprimit (**).

Imitatio vel puerilis eſt, vel virilis.

(*) Tales ſunt omnes illae imitationes, quas in ſcholarum trivio deprehendimus. Perlecta CICERONIS periocha, excerptis phraſibus elegantioribus, iisque in epiſtolam aliquam aut hiſtoriam compactis, tum demum diſcipuli ſibi plane Ciceroniani, aut, ſi mavis, Ciceronianiſſimi videntur, quaſi omnis elegantia Ciceroniana in ſolis phraſibus, ac non potius in ipſo orationis habitu, conſiſteret. Mireris ergo viros quoſdam ceteroquin doctiſſimos nimirum huic puerili imitationi tribuiſſe, ac ſaepe periodos integras ex auctoribus exſcripſiſſe. Jam a SCHEFFERO in *Gymnaſ. ſtil. p. 31.* eſt obſervatum, AENEAM SYLVIVM in *Hiſtoria Europaea* de Hungaris ita diſſeruiſſe: *Turcas aurea & diſcolori veſte; Hungaros ferro atque aere fulgere. Chriſtianum agmen & ſtare paratum & ſequi, nec turba nec ſarcinis praegrave, intentum, quod dux non modo ſignet, ſed etiam innuat.* Atqui haec omnia ſunt ex CVRTIO, *Lib. IV. cap. 26.* vix verbo mutato, exſcripta. Ferenda haec ſunt in pueris, in maturioris iudicii viris reprehenſione digniſſima, maxime ſi non loca auctorum rebus, ſed res auctorum phraſibus adcommodentur. Cuius rei praeclarum exemplum ab eodem SCHEFFERO *pag. 32.* datum eſt ex EGINHARDI *Vita Caroli M.* qui Caroli ſui deſcripturus ſtaturam & corporis habitum: *formae*, inquit, *auctoritas ac dignitas, tam ſtanti quam ſedenti, plurima inerat, cervix obeſa & brevior, venterque projectior, valetudine proſpera, praeter quod, antequam decederet, noctibus ita dormiebat, ut ſummum quater aut quinquies non ſolum expergiſcendo, ſed etiam deſurgo interrumperet.* Omnia haec ex SVETONI *Claudio, Nerone, Julio, & Auguſto*, quemadmodum & alia, exſcripta ſunt. Quis vero crederet, Carolum M. illorum imperatorum formam ac corporis habitum in plerisque tam adcurate expreſſiſſe? ſic EGINHARDVS, *ergo, dum inepte* SVETONII *premit veſtigia, multa adfingit illi principi inſulſa & ...* ut eleganter ait CASAVBONVS.

(**) Virilis vel maſcula imitatio non verba tantum ac phraſin auctoris exprimit, ſed & inveniendi, diſponendive artificium, ipſumque orationis habitum, ita tamen, ut illa exſcripta eſſe, nemo poſſit arguere. (Vt architectus non imitatur lapides, ligna, ferrum, ſed formam, ordinem, ornatum. G.) Eleganter QVINCTILIAN. *Inſt. orat Lib. X. cap. 2. imitatio autem, (nam ſaepius idem*

di-

Digitized by Google

dicam,) *non ſit tantum in verbis. Illuc intendenda mens, quantum fueris illis viris ſeceris in rebus atque perſonis, quod conſilium, quae diſpoſitio, quam omnia etiam, quae delectationi videantur data, ad victoriam ſpectent; quid agatur procemio, quae ratio & quam varia narrandi, quae vis probandi ac refellendi, quanta in adfectibus omnibus omnis generis movendis ſcientia, quantaque laus ipſa popularis utilitatis gratia adſumta: quae tum eſt pulcherrima, quum ſequitur, non quum arceſſitur*. E. g. elegans eſt haec periocha LUCRETII *Lib. I.*

Nec me animi fallis, quam ſint obſcura, ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus amorem
Muſarum, quo nunc inſtinctus mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita ſolo.

Haec imitatus eſt VIRGILIVS, ſed ita, ut nemo eum plagii ſuſpectum habiturus ſit. Ita enim canit poeta ſuaviſſimus *Georg. III, 289. ſeq.*

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis rebus hunc addere honorem,
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli divertebat orbita clivo.

Similia haec VIRGILII ſunt illis *Lucretianis*: at non eadem tamen. Eamdem enim rem elegantiore phraſi alioque orationis charactere expreſſit VIRGILIVS. Sic ſupra etiam hanc produximus periodum CICERONIS ex *orat. pro A. Caecina, cap. 1. Si, quantum in agro, locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret: non minus in cauſſa cederet A. Caecina Sex. Aebutii impudentiae, quam in vi facienda ejus ceſſit audaciae.* Eam nos *p. 40.* ita ſumus imitati: *ſi quantum in effringendis carceribus aſtutia poteſt, tantum ad effugiendam furcam audacia valeret: non minus jam hic fur carnifices deluderet audacia, quam lictoribus olim illuſit aſtutia*. Nec verba hic ſunt eadem, & res diverſiſſima. Quicumque tamen utramque periodum inter ſe contenderit, ſtatim deprehendet, noſtram e *Ciceroniana* eſſe expreſſam. Scilicet non verba & phraſin, ſed ipſum orationis habitum ſumus imitati, eaque imitatio jure quodam ſuo *virilis* poterit adpellari.

Quid puerilis.

V. Ad *puerilem imitationem* quod adtinet, ea multo facilior eſt. Modo enim phraſes ab auctore mutuas accipimus (*): modo ſententiam quamdam aliis verbis phraſibuſque exprimimus (**), modo eamdem, additis quibusdam detractiſque vocibus aut circumſtantiis, refingimus (***).

(*) Hoc imitationis genus maxime puerile eſt. Nihil enim artis habet uſus iſte phraſium. Sic ſi quis ita loqueretur: *quum & nobilitate generis, & gloria majorum, & tua virtute unus omnium maxime floreas: omnes non ſolum ſperant, ſed etiam confidunt, talem te aliquando futurum, qualem cognitum judicarunt*; facile unuſquiſque videt, phraſes has omnes e CORNELII NEPOTIS *vit. Miltiad. c. 1.* eſſe: ſed nemo tamen quidquam artis aut ingenii in hac imitatione deprehendet. (Hoc itaque genus extemporalibus modo quaeſtionibus tractari debet, non juſſis ſcribendi materiis propoſitis. G.)

(**) Secundam hanc imitationis puerilis ſpeciem iam QVINCTIL. *Inſt. orat. X, 5.* commendavit: *ſumamus ſententiam*, inquit, *eamque verſemus quam numeroſiſſime, velut eadem cera aliae atque aliae formae duci ſolent*. Exempli loco ſit ſententia illa Hectoris apud NAEVIUM: *pulcrum eſt laudari a laudato viro*. Hanc ſi quis aliis verbis ita exprimeret: *laudari ab iis, qui ipſi ſunt laude digniſſimi, is vero fructus laudandarum actionum videtur pulcherrimus*, dicerem ego, ſententiam illam ex NAEVIO quidem, ſed mutatis tamen verbis, eſſe expreſſam.

(***) Haec quoque imitandi ratio puerilis eſt, ſed paullo artificioſior. Quemadmodum enim prima ſpecies fur-

to manifeſto ſimilis eſt : ita haec eorum furum aemulatur ſollertiam , qui rebus furtivis ſigna quaedam detrahunt, aut alia nova addunt , ne tam facile poſſint a dominis furtum concepturis, vel quaeſitoribus agnoſci. E. g. ſupra pag. 40. prolixam admodum ac verboſiſſimam adduximus periodum ex MVRETI *orationibus I*, 4. Eam coarctabimus facile , omiſſis nonnullis aut detractis, quae eminere videntur : *ſi eorum , quae vivunt , unumquodque perficiendi ſui deſiderio tenetur , animuſque noſter tum demum , quando ad divinum exemplar proprius accedit , videtur perfectiſſimus : ea profecto erit omnium praeſtantiſſima facultas , quae homines Deo , quoad ejus fieri poteſt , arctiſſime devincit.* Eodem modo etiam amplificando refingi poſſunt auctorum ſententiae . Verum in utraque imitandi ratione danda eſt opera, ut ne ſententiae elegentia ac acumen pereat . Plerumque enim tam preſſae ac rotundae ſunt optimorum auctorum ſententiae, ut neque addi quidquam , neque detrahi poſſit , quin ſimul maxima pars pulcritudinis pereat . Exemplo eſto ſententia , ut opinor , PUBLII SYRI : *cuivis poteſt contingere, quod cuiquam poteſt.* Hic ſive addas quidquam , ſive detrahas, plurimum acuminis ac elegantiae decedet. Unde adcurata opus eſt prudentis doctoris manuductione , ne adoleſcentes his decipiantur. (Huc etiam retulerim illud extemporalis exercitationis genus , quo directa narratio in indirectam ſeu obliquam mutatur , & contra . G.)

VI. *Virilis* imitatio non contenta phraſibus aut vocabulis , ipſas auctoris virtutes exprimere docet. Quum vero auctoris virtus modo in inventione , modo in diſpoſitione, modo in eloquutione eluceat : maſcula in primis videtur imitandi ratio , qua auctoris INVENTIONEM adſequi contendimus (*). In virili vel inventionem imitamur.

(*) Inventio verſatur in excogitandis argumentis. Ea vero quum in λόγους, ἤθη , καὶ πάθη dividantur , nullum eſt argumentorum genus , in quo non imitari liceat alios . Saepe auctores nobis ſuppeditant I. *enthymemata* elegantiſſima, quae nobis in uſus noſtros convertere licebit. E. g. PLINIVS *Epiſt. I.* 10. laudaturus Euphratem , philoſophum Stoicum , quot praeclara enthymemata adcumulat ? Ait eum eſſe , I. obvium & expoſitum , plenumque humanitatis; II. in diſputando gravem , ſubtilem , ornatum, ac paene Platonicum ; III. in ſermone copioſum , varium , dulcem , ut facile repugnantes quoque ducere poſſit. Addit IV. multum ipſi venerationis adquirere proceritatem corporis , decoram faciem , demiſſum capillum , ingentem & canam barbam ; V. nullum horrorem in cultu eſſe, multam tamen ſeveritatem. Laudat quoque VI. vitae ſanctitatem cum comitate ; VII. ſeveritatem in inſectandis vitiis cum ſumma humanitate conjunctam . Nec VIII. liberos ejus ad veram laudem adcurate inſtitutos praetermittit. Vide , quot hic enthymemata paucis periodis adcumulet PLINIVS ? An jam deeſſent tibi poſſent argumenta, philoſophum vel theologum aliquem praeclarum laudaturo ? Equidem adfirmare non dubitarim , toti orationi encomiaſticae ſufficere poſſe haec enthymemata. (Nempe non eadem ubique aſſumi poſſunt , quod a ſtupidis interdum imitatoribus fieri ſolet : ſed perſonam & argumentum noſtrum intuentibus occurrunt ſimilia . G.) Quem vero tunc deprehenſurum putas , te PLINIUM eſſe imitatum ? Nec minus II. *adfectus* excitandi rationem optime oſtendunt auctores claſſici . Exemplum denuo praebebit PLINIVS , *Epiſt. III*, 1. qui amore ſtudiorum inflammaturus Caninium Rufum , praediorum ejus amoenitatem collaudat , ac deinde colligit , recte iis utendum eſſe : non rectius vero iis uſurum Caninium , quam ſi , omiſſis ſordidis rei familiaris curis , in ſtudiorum ſeſe portum vindicet , maxime quum praedia illa poſt eum alium atque alium habitura dominum, gloria vero , vigiliis ac lucubrationibus parta , numquam ſit interitura . Quam eleganter hoc argumento παθητικῷ uti poſſes , ſi quando cohortari aliquem volueris ad diligentiam , qui in pingui aliquo ſeceſſu , aut alio amoeniore loco vivit ? Denique III. etiam *mores* , quos vocant , ſeu *ἤθη* opti-

optime ducibus auctoribus claſſicis addiſcimus. Ut hic quoque conſulamus PLINIUM, *epiſtola* ejus *XI. libri I.* exemplo eſſe poterit, quam comiter cum amicis ſit expoſtulandum. Objurgat Fabium Juſtum de infrequentia litterarum, petit ut vel ſolum illud: *ſi vales bene eſt, ego valeo*, ſcribat, hoc enim ſibi fore maximum. Serio ſe id rogare ait, ut ſciat, quid agat, quod ſine ſollicitudine ſumma neſcire non poſſit. Tam morata epiſtola nobis etiam facile licebit cum amicis expoſtulare, ſi noſtro uſi ſtilo, mutata PLINIII dictione, ſolum retineamus argumentum ἠθικὸν. Ceterum incredibilem utilitatem eloquentiae ſtudioſo hic adferet veterum Graecorum Latinorumque ſcriptorum comparatio. Hi enim pleraque, quae in Graecis admiramur, imitati ſunt, & ita quidem, ut aliquando ſuperarint. Pertinet huc SCALIGERI *Poetices lib. V.* ubi id exemplis innumeris oſtendit, addito ſimul ubique judicio, qua in re vel ſuperarint Graecos Latini, vel iis manus dare coacti ſint. Quin a *capite* 10. ejus libri ipſos Latinos inter ſe contendit eadem cura, oſtenditque, ſaepe unum alterum in eadem ſententia exprimenda vel impari paſſu ſequutum eſſe, vel multis poſt ſe paraſangis reliquiſſe. Addi poteſt MACROBII *commentarius in* CICERONIS *ſomnium Scipionis*, quo Ciceronem Platonis ſimilem inventionem expreſſiſſe, praeclare ipſo ſtatim libelli initio demonſtrat.

Vel diſpoſitionem.

VII. Nonnumquam & DISPOSITIONEM auctoris imitamur, cum generalem totius orationis (*), tum eam quam in ſingulis argumentis deprehendimus (**).

(*) E. g. BUCHNERUS *Panegyr. VIIII.* laudaturus Henricum Friſium, cancellarium Saxonicum, ita orationem partitur, ut cancellarium & *genere nobilem*, & excellentem *virtute*, & magnum *peritia*, & *auctoritate* validum eſſe oportere, eaſque virtutes omnes in Friſio eminuiſſe, oſtendat. Quilibet, in CICERONIS lectione paullo verſatior, intelliget, Tullianam eſſe hanc diſpoſitionem. Is in oratione *pro lege Manilia, cap.* 10. eodem modo laudat POMPEJUM MAGNVM. Ait enim, ſummo imperatori quatuor res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem, eaque omnia in Pompeio ſumma eſſe.

(**) Permultum enim refert, quomodo diſponantur argumenta ſingula. Fieri ita ſolet per ſyllogiſmos & enthymemata. Sed in his diſponendis magnam oratori relictam eſſe libertatem, jam ſupra obſervavimus. Non melius itaque nobis conſulemus, quam ſi ea quoque in re auctores veteres duces ſequamur. Exemplum petamus ex ejuſdem CICERONIS *oratione cap.* 15. ubi auctoritatem POMPEII hoc ordine collaudat:

I. MAJOR: *Quicumque maxima pollet auctoritate, is imperator optimus eſt.*

RATIO: *Homines enim ut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famae, quam ratione, commoventur.*

II. MINOR: *Pompejus maxima pollet auctoritate.* RATIONES

1. *Popul. Rom. praeclara de eo judicia tulit.*

II. *Pompejus rem publicam ſervavit ſola fama ac celebritate nominis.*

III. *Plures gentes ei ſe dediderunt.*

III. CONCLVSIO. *Ergo Pompejus erit imperator optimus.*

Hoc ordine CICERO auctoritatem Pompeii celebrat. Dabimus operam, ut eodem ordine EVGENII, Sabaudiae ducis, prudentiam bellicam laudemus.

I. MAJOR: *Quicumque prudentiſſimus eſt, is optimus erit imperator.* Et quoniam prudentia multum in bello quoque gerendo ac imperio militari valet: certe nemini dubium eſt, quin ea quoque mentis perſpicacia idem ille dux incomparabilis plurimum poſſit.

RATIO. *Plura enim ſaepe prudentia, quam manu in bello geruntur.* Vehementer autem pertinere ad res feliciter gerendas, quid agatur, ac quomodo unumquodque provide adminiſtretur, quis non intelligit, quum res ipſa doceat, imperatores in profligandis hoſtibus, expugnandis caſtris, urbibuſque capiendis, plura ſaepe conſilio ac prudentia, quam ferro, effeciſſe?

II. MI-

Digitized by Google

II. MINOR. *Eugenius, dux Sabaudiae, eſt prudentiſſimus*. Quod igitur nomen umquam in univerſo orbe Chriſtiano ob prudentiae laudem celebrius fuit? Cujus conſilia paria?

RATIO I. *Ejus prudentiam tres imperatores Romanorum probarunt*. In quo principe tres Romanorum imperatores, id quod maximum prudentiae argumentum eſt, tantam ſpem collocarant, ut eum maximis exercitibus imperiique ſui ſatis ſummo cum imperio praefecerint. (Haec ratio apud Ciceronem pulcre procedit, auctoritatem enim faciunt imperatori judicia de ipſo populi: prudentiam non faciunt judicia principum. Itaque tres Auctoris rationes pro prudentia Eugenii ad duas, nempe ad uſum rerum, quo comparata eſt, & ad res geſtas quibus comprobata eſt, referuntur. Judicia imperatorum ſunt teſtimonia rationis poſterioris. G.)

II. *Prudentiam, multis variiſque bellis feliciter adminiſtratis, ſibi peperit*. An vero quidquam prudentiae ei deeſſe poſſe exiſtimatis, quem a prima adoleſcentia in caſtris verſatum, in omni bellorum genere fortuna exercuit, nullamque rem in uſu militari poſitam, paſſa eſt ignorare?

RATIO III. *Ubique ejus eluxit prudentia*. Itaque ut plura non dicam, neque aliorum teſtimoniis judiciiſque confirmem, quantum conſilio prudentiaque valeat, ipſe ille ſibi teſtis virtutis tuae ſit locupletiſſimus, qui quo anno Gallicano bello in Sabaudia oppoſitus eſt imperator, tam repente acutiſſimo hoſti conſilia omnia diſturbavit, ut prius ſe fuſum fugatumque, quam adventantem EUGENII exercitum animadverteret. Jam, recepta a Turcis Alba Graeca, quum res Chriſtianorum in Hungaria in pejus ire coepiſſent, barbarorum opes animique creviſſent, ſatiſque firmum praeſidium regnum illud non haberet: amiſſus fuiſſet tot victoriarum fructus, niſi ad id ipſum eo tempore EVGENIVM tanto bello providentia LEOPOLDI objeciſſet. Hujus conſilium ac prudentia non ſolum Turcas ſuperiori Hungariae cum maximo exercitu imminentes retardavit, verum etiam caſtris operibuſque clauſos e latebris iſtis in aciem, ex hac in fugam ac inde in praeterlabentem fluvium conjecit; tantoque terrore concuſſit Turcarum imperium, ut pertaeſi bellorum, pacis leges cum ſummo dedecore ſuo conjunctas accipere, quam EVGENII prudentiſſima conſilia diutius experiri mallent. Age vero illa res quantam declarat ejuſdem ducis in adminiſtrando bello ſollertiam, quod in poſtremo bello Gallicano calidiſſimos Gallorum duces alios intra ipſa moenia ac propugnacula, alios in acie caperet, reliquos pleroſque, copiis quamvis ſuperiores, ad internecionem caederet? Quot ille tum victorias reportavit? quot urbes cepit? quod fecit provincias? Quae omnia ſi quis eum ſolis armis ſolaque vi effeciſſe exiſtimat, nae is, ex mea quidem ſententia, magnopere fallitur.

III. CONCLVSIO *Ergo* EVGENIVS *eſt imperator optimus*. Poteſtis ergo jam colligere, auditores, quantus dux ſit EVGENIVS, quem animi robur manu fortem, armorum uſus intrepidum, prudentia denique reddit invictiſſimum.

Nemo, qui noſtra cum CICERONIS verbis contulerit, non ſimilitudinem quamdam deprehendet, quum tamen praeter artificium diſponendi connectendique formulas nihil admodum verbis Ciceronianis, eo loco obviis, expoſuerimus.

VIII. Denique & eloquutionem auctoris maſcula quadam ac decora imitatione effingimus, quoties auctoris cujuſdam characterem (*), acumina (**), figuras (***), ac periodos (****) exprimere ſtudemus. Vel elo-quutionem.

(*) Sic ſi conſtat characterem dicendi auctoris eſſe ſublimem, mihi quoque perſpectam eſſe oportet rationem, ſublimitatem illam exprimendi. Et ita etiam reliquos characteres imitandi rationem cognitam me habere oportebit. Faciam e.g. periculum, an PLINII characterem in *Epiſtol. I, 3.* obvium imitatione quadam virili exprimere liceat:

Quid agit Lipſia, tuae meaeque deliciae? quid horti amoeniſſimi? quid illud nemus opaciſſimum? quid ſmaragdinus pratorum viror? quid illi ſuaves & tamen ſerii doctiſſimorum virorum congreſſus? quid theatrum anatomicum, quod plurimus aer colluſtrat & refrigerat? quid acroatevia

ria illa ſpecioſiſſima? quid illa domeſtica? quid bibliothecae publicae privataeque? Tenentne te, ac per vices ad ſe adliciunt? An, ut ſolent juvenes, voluptatis deceptus illecebris crebris comeſſationibus indulges? Si tenent, ter quaterque; ſin minus, ne beatum quidem dixerim. Quin tu, (occaſio eſt enim,) indignam te ingluviem aliis relinquis, & ipſe te in illo digno Muſis receſſu, honeſtarum artium ſtudiis adſeris. Haec ſit occupatio tua, haec remiſſio: hic labor, haec requies; in his dies in his item noctes tranſigantur. Collige aliquid & reconde, quod ſit ſempiternum. Nam voluptates illae, exactis paucis annis, evaneſcent, hoc numquam jucundiſſimum eſſe deſinet, ſi ſemel coeperit. Non ignoro quam indolem, quod hortor ingenium: tu modo da operam, ut tantum utaris occaſione, quantum uti voles, quum non amplius uteris. Vale.

Nemo hic PLINII non agnoſcet ſtilum. Eadem eſt inventio, eadem epiſtolae diſpoſitio, eadem dicendi forma preſſa & acuta, & tamen vix verba quaedam PLINIO debeo. Tentabimus porro, an eadem ratione etiam CVRTII ſtilum exprimere poſſimus. Deſcribit ille *Lib. III. c. 5.* milites de Alexandro aegrotante ſollicitos. Nos Suecos, GUSTAVI ADOLPHI regis caſum ingentes, charactere Curtiano deſcribemus;

Ingens luctus, ac paene jam deſperatio exercitum invaſerat. Flentes querebantur in tam praecipiti victoriarum curſu omnis memoriae fortiſſimum regem non in acie, non ab hoſte, proſtratum, ſed ſcelere ac inſidiis exſtinctum, cecidiſſe. Imminere Auſtriacos, triumphaturos, antequam conſeruiſſent manus. Sibi per eadem terras, quas victoriis illuſtraſſent, fuga dilabendum. Omnia ſibi tuta verenda, qui ne periculoſiſſima quidem reformidarint. Tantum iter, etiamſi nemo impediat, confecturis fame ac laſſitudine pereundum. Quem cum imperio praefuturum trepidis? quem GVSTAVO futurum ſimilem? Jam ut mare Balthicum fuga attingerent, claſſem, qua tranſeant, quem praebiturum? Hinc quoque aliae phraſes, alia materia, character tamen ac ſtilus idem eſt.

(**) Quoties ergo occurrit acumen aliquod ingenioſius, diſpiciendum, qua occaſione illud locum invenire poſſit. Nec hic tamen plagium, ſed imitationem requirimus. Non eidem ſemper rei, ſed alii, acutum illud dictum adcommodandum eſt. E. g. lepide MARTIAL. *Epigr. II, 8.* canit:

> *Hoſtem quum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit.*
> *Hic rogo, non furor eſt, ne moriare mori?*

Eodem vero exemplo dicere poſſem: *quis quaeſo major unquam furor poterit excogitari, quam Euclionum, qui ne eſuriant aliquando, per omnem vitam eſuriunt?*

(***) E. g. elegans in primis eſt illa figura CICER. *Philipp. XII, 4. quid enim per deos immortales poteſt rei publicae prodeſſe noſtra legatio? prodeſſe dico? quid ſi etiam obfutura? obfutura? quid ſi jam nocuit?* Eam ita exprimere licet alia occaſione: *putatiſne ei pecuniam ad bellum tantum conficiendum ſupereſſe? ſupereſſe dico? quid ſi etiam defutura ſit? defutura? quid ſi jam ſumma laboret inopia?* Eadem ratione & alias figuras elegantiores licebit imitando exprimere.

(****) Saepe ita comparata eſt periodus, ut habeat aliquid admirandum. Tunc vero imitationem merebitur. Exemplum jam adfuit ſupra, quum primam periodum CICERONIS ex *oratione pro A. Caecina* imitaremur.

Unde opus eſt analyſi & geneſi.

IX. **Hactenus**, quis imitandus ſit, quot modis id fieri poſſit, & quid in puerili aeque ac maſcula imitatione in exemplum proponi debeat, paullo adcuratius inveſtigavimus. Proximum eſt, ut, qua arte maſcula illa imitatio conſtet, doceamus. Hic vero duo notanda ſunt imitationis capita, quorum alterum ANALYSIN, alterum GENESIN adpellamus (*).

(*) Quicumque alicujus rei formam ac materiam imitandam ſibi proponit, is primo omnium rem interius contemplari, & ſingulas ejus partes earumque diſpoſitionem adcuratius expendere: ac deinde de illis eodem modo effingendis connectendiſque debet cogitare. Prius per ANALYSIN, poſterius per GENESIN fieri ſolet. Eſt ergo nobis analyſis *artificioſa periochae cujuſdam in partes ſuas ſolu-*

Digitized by Google

lutio, eo conſilio ſuſcepta, ut, quid in ſingulis artificii lateat, perſpici poſſit. GENESIS vero eſt *artificioſa materiae cujuſdam ſecundum eaſdem partes diſpoſitio, ita comparata, ut idem artificium in ſingulis partibus eluceat.*

X. Ad ANALYSIN quod adtinet, primo periodos, quas maſcula ratione imitandas exiſtimamus, logice in membra ſua partimur (*), deinde de phraſibus ac vocabulis judicamus (**), ac denique, qua arte ſingulae partes inter ſe connexae ac veluti coagmentatae ſint, expendimus (***). In analyſi quid conſiderandum?

(*) Primo ergo opus eſt ANALYSI LOGICA. Ea quo modo inſtituenda ſit, jam ex philoſophia rationali conſtare debet. Nos ergo rem exemplo illuſtrabimus. MVRETVS *part. I. orat. 22.* ita ait:

Si pro cujus quiſque propugnatione ac defenſione plura pericula ſubiit, plus excepit acerbitatum, pluribus quaſi procellis ac tempeſtatibus agitatus eſt, eo plus gaudii ex iis, quae ad retinendam atque amplificandam illius dignitatem pertinent, ad eum pervenire credendum eſt: dubitare non potes, beatiſſime pater, quin Carolus Rex, te Pontifice creato, tanto ceteros reges eximia quadam percepti ex ea re gaudii magnitudine ſuperaverit, quanto non hujus modo memoriae, ſed omnium aetatum ac ſaeculorum reges gravi ac diuturna ſuſceptorum pro ſedis apoſtolicae auctoritate laborum ac diſcriminum perpeſſione ſuperavit.

Jam ſi uberrimam hanc ac incomparabilem periodum imitandam ducerem: primo omnium cogitandum eſſet de *analyſi logica*, quam ita inſtituerem. Tota periodus perfectum continet ſyllogiſmum:

MAJOR. *Quicumque pro altero plus periculi ac laborum ſubiit, is maxime de ejus dignitate laetatur.*

MINOR. *Carolus Rex pro Pontifice plus periculi ac laborum ſubiit quam alii.*

CONCLUSIO. *Ergo de dignitate Pontificis maxime laetatur.*

Accedat alia periodus ex PLIN. *Paneg. cap. 1.*

Bene ac ſapienter, P. C. majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere, quod nihil rite, nihilque providenter, ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore auſpicarentur.

Occurrit hic initio

I. THESIS. *Dicendi auſpicium more majorum a precibus faciendum.*

II. AETIOLOGIA.

(1) *Eſt enim id a majoribus bene ac ſapienter inſtitutum.*

(2) *Etiam aliae actiones omnes a precibus inchoandae.*

(3) *Nihil rite & providenter ſine deorum ope geritur.*

(**) Accedere deinde debet JUDICIUM DE PHRASIBUS. Conſiderandum enim, quid in ſtilo & dictione auctoris praeclarum ac admiratione dignum videatur. Sic in MURETI periodo obſervo, (1) auctorem ſaepe conjunxiſſe per μερισμὸν ejuſmodi vocabula, quae paene ejuſdem ſignificationis videntur, nec tamen ſunt. Nam hoc modo conjungit *propugnationem* ac *defenſionem*, quarum haec etiam ſcriptis & verbis; illa armis tantum ſuſcipitur. Ita etiam ipſam defenſionem ita deſcribit, ut gradatim adſurgat a *periculis* ad *acerbitates*, ab his ad *procellas* ac *tempeſtates*. In ſecundo periodi membro eadem ratione coniungit *retinere* & *amplificare dignitatem*, ut oſtenderet Carolum non ſolum id dediſſe operam, ut ne Pontificis conditio deterior redderetur, verum etiam ut melior eſſet. In tertio membro, adiectivo in ſubſtantivum mutato amplificat orationem. Nam pro *magno gaudio percepto* ait; *eximia quaedam percepti ex ea re gaudii magnitudo*. In poſtremo membro denuo coniungit *hujus memoriae* & *omnium aetatum ac ſaeculorum Reges*: nec non *labores* & *diſcrimina*. Et haec quidem in illa MURETI periodo ad iudicium de phraſibus pertinere videntur. Quod ad PLINII adtinet periodum, is quoque coniungit eiuſmodi vocabula: veluti *bene* ac *ſapienter*: *rite* & *providenter*, *deorum opem, conſilium, honorem*. Obſervanda quoque ſynonymia phraſium: *initium ab aliqua re capere*, & *auſpicari*.

(***) Sic ſatis patet, MVRETUM periodi ſuae membra coniungere per particulas & formulas: *I. ſi quod quiſque, II. eo plus, III. dubitare non potes, quin*

tante, *IV. quanto*. In PLINII periodo connexio eſt ſimpliciſſima. Rationem enim poſtponit theſi, eique illam connectit per particulam cauſſalem QUOD.

Quid in geneſi?

XI. ANALYSIN ſequitur GENESIS. Perſpecta enim interiore periochae alicujus pulcritudine, danda eſt opera, ut thema quoddam eodem ordine diſponamus (*), ejuſdemque generis phraſibus (**), ac connexionibus (***) utamur. Sic enim fiet, ut ovum ovo non ſimilius videatur, quam ſtilus noſter ſtilo auctoris (****).

(*) Exemplis res erit clarior. MURETI periodum ſupra in ſyllogiſmum ſolvimus. Sumemus ergo plane aliam materiam, eamque eadem ratione diſponemus. Theſis noſtra erit: *nobiles juvenes prudentiae civilis cognitio decet*. Syllogiſmus inde naſcetur talis:

MAJOR. *Quidquid in rei publicae adminiſtratione maximi momenti eſt: illud diligenter excolendum eſt a nobili juvene*.

MINOR. *Prudentia civilis in rei publicae adminiſtratione maximi momenti eſt*.

CONCLVSIO: *Eſt ergo a nobili juvene diligenter excolenda*.

Ita & PLINII periodum theſi & rationibus conſtare diximus. Eodem exemplo nos ponemus,

THESIN: *Phyſices initium ab experientia capiendum*.

AETIOLOGIA.

I. *Hoc enim viri ſapientes monuerunt*.

II. *Omnium artium auſpicium ab experientia fieri debet*.

III. *Nihil ſolide addiſcitur ſine experientia*.

Has diſpoſitiones, quamvis ad aliam materiam adcommodaras, ſuperioribus illis ſimillimas eſſe nemo non videt.

(**) Quidquid in phraſeologia auctoris praeclarum atque admirabile viſum eſt, illud imitatione eſt exprimendum. Sic quum MVRETI aeque ac PLINII artificium in eo potiſſimum conſiſtat, ut voces idem paene ſignificantes conjungant, ut phraſes ſynonymas uſurpent, ut denique adjectivum in ſubſtantivum commutent: danda erit opera, ut & nos hæc omnia imitemur. E. g. diſtinguit MVRETVS *defenſionem* ac *propugnationem*: nos in noſtro exemplo eodem modo ſcientiae *intelligentiam* & *uſum*, ſeiungemus. MVRETVS per gradus a *periculis* ad *acerbitates*, & ab his ad *tempeſtates* & *procellas* adſurgit. Nos eadem ratione a *doctrina ad prudentiam*, ab *hac* ad *exercitationem* vel *exſequutionem* conſiliorum progrediemur. MVRETVS iungit dignitatem *retinendam* atque *amplificandam*: nos eodem modo politicam & *imbibendam* & *excolendam* eſſe dicemus, Et ſic facile reliqua etiam imitari licebit, ceu paullo poſt ipſa exempla ſatis oſtendent.

(***) In connexione imitanda cum ad ordinem membrorum, tum ad formulas connectendi reſpiciendum eſt. E. g. quum ſupra MVRETI periodum in ſyllogiſmum redegerimus; facile animadvertemus, ſubiectum maioris propoſitionis primum; praedicatum eiuſdem ſecundum; concluſionem tertium; & adſumtum denique quartum membrum conſtituere. Idem ergo ordo nobis quoque imitandus eſt. Sic PLINII periodo quum primo rationem primam & ſecundam, deinde ipſam theſin, ac poſtremo tertiam rationem poſitam obſervemus: nobis quoque ab eo ordine haud diſcedendum erit. Particulae vero & formulae connectendi poterunt retineri.

(****) Ne jactantius hoc dictum exiſtimes, ſubiungemus exemplorum noſtrorum ἐξεργασίαν. MVRETI itaque periodum ita imitabimur:

Si e cujus quiſque ſcientiae intelligentia atque uſu plus doctrinae ſperat, plus ſibi comparat prudentiae, pluribus denique ad res gerendas praeſidiis inſtruitur, eo plus induſtriae ad illam addiſcendam excolendamque generoſos adoleſcentes adlaturos, credendum eſt: dubitari profecto non poteſt, auditores, quin deguſtatis prius cultioribus litteris, prudentiam civilem tanto alacrius, quam reliquas artes, ſint imbibituri, quanto non inferioribus modo, ſed omnibus omnino artibus ac ſcientiis, eximia quadam ac mirifica percipiendae ex ea utilitatis ubertate ac magnitudine antecellit.

Sic & PLINII exemplo, hanc effingemus periodum:

Bene ac prudenter, ſi quid aliud philoſophi

ſophi praeceperunt, ut artium addiſcendarum, ita naturam contemplandi initium ab experientia eſſe capiendum, quod numquam adcurate, numquam ſolide homines ſine ſenſuum ſuorum perceptione, teſtimonio, judicio philoſopharentur.

XII. Et hoc quidem eſt totum illud imitandi artificium, quod pauci adcurate tenent. Illud addo, neminem moveri debere rei difficultate. Quamvis enim ea imitandi ratio initio paullo operoſior videatur: diuturna tamen exercitatione eam ſenſim adſequemur imitandi facultatem, ut non tam imitari, quam omnia ex ingenii penu depromere videamur.

Obſervationes quaedam aliae de imitatione.

C A P U T III.

DE VARIIS STILI EXERCITIIS.

I.

AD metam jam denique pervenimus, nec quidquam videtur reliquum, quam ut de exercitiis quoque ſtili (*) aliquid moneamus. Verum ea in re licebit nobis eſſe breviores, quum poſt alios (**) ex inſtituto illam exſequuti ſint CASP. SAGITTARIUS (***), & IO. SCHEFFERUS (***.

Exercitationum neceſſitas.

(*) Omnes, qui de cultiore ſtilo praecepta quaedam dederunt, praeter φύσιν & μάθησιν etiam ἄσκησιν ſive *exercitationem* commendarunt. Et recte quidem, quia, teſte illa rerum magiſtra, nulla lingua ſine uſu adcurate addiſcitur. Quum vero conſuetudinem cum Latine loquentibus interceperit nobis linguae hujus interitus, ſcriptione haec jactura utcumque penſanda eſt. *Stilus* enim teſte CICERONE, *optimus dicendi magiſter eſt*. Et THEON rhetor, a THOMA GALE editus, in *praefatione opuſculi ſui*: *quemadmodum*, inquit, *picturae ſtudioſis nihil profuerit, cognoviſſe Apellis, Protogenis, & Antiphili tabulas, niſi & ipſi pingere tentarint: ita & eloquentiae operam daturis neque copia ſenſuum, neque puritas ſermonis, neque compoſitionis concinnitas, neque audiviſſe praeclara, nihil denique horum omnium, quae rhetorica complectitur: utile eſſe poterit, niſi quiſque & ipſe quotidie ſcribendo ſeſe exerceat*. (De exercitationis neceſſitate illud unum tenendum, multo facilius eſſe per ſolam exercitationem diſcere ſcribere, quam ex ſolis praeceptis. Ne Grammatice quidem ſcribere ex ſolis praeceptis, nedum ornate, diſces. Serius multo inventa ſunt praecepta, cum olim eſſent, qui recte ſcriberent. G.)

(**) Jam QUINCTIL. *Inſtit orat.* X, 3. nonnulla de ſcribendi exercitiis praecepit, quem deinde plures ſequuti ſunt, veluti MANVT. *Epiſt.* I, 4. STVRMIVS, MORHOFIVS, *Polyhiſt. Tom. I. lib. II. cap.* 13. & alii.

(***) CASP. SAGITTAR. *de lectione ac imitatione Ciceronis*, & JO. SCHEFFERVS *de ſtilo*, *cap.* 13. 14. & ex inſtituto in *Gymnaſio ſtili, ſeu de varia ſcribendi exercitatione*, ex quo nonnulla hic decerpere juvabit.

II. Tironibus auſpicandum erit a VERSIONE, quippe omnium facillima. Sed quum in ſcholis plerumque e vernacula aliquid in Latinam linguam transferendum proponatur: conſultius videtur, e Latinis multa vertere Germanice, eaque interjecto tempore denuo Latina reddere (*).

Commendatur ergo verſio.

(*) Ver-

(*) Verſiones Latinae cum fructu non adeo magno conjunctae videntur, ſi tironibus imperentur. Quum enim nondum guſtu quodam Latinae elegantiae imbuti ſint; fieri non poteſt, quin Latinitas, hac exercitatione comparata, Germaniſmos redoleat. At ſi ſaepe auctorum veterum loca in vernaculam transferantur: facilius obſervabitur utriuſque linguae differentia. Cavere tum diſcent tirones Germanicos idiotiſmos, ordinem verborum Germanicum, & quidquid in lingua noſtra a Latinae proprietatibus abhorret. Ego ſane adoleſcentem me memini magnam CVRTII & NEPOTIS partem in vernaculam transferre, notatis ubique utriuſque linguae differentiis, ex quo labore quantum fructum ceperim, non ſine voluptate quadam recordor. (Verſio apud tirunculos praemittit debet quae ſingula verba ordine ſimpliciter exprimat; deinde ſtatim ſubiicienda maſcula quaedam interpretatio, ſententiae auctoris & linguae noſtrae rationibus accommodata. Procedente tempore illa prior puerilis ratio paullatim parcius proponenda, & obſcurioribus tantum locis adhibenda; ubi vires acceſſerint, omittenda penitus. Eo etiam adſueſaciendi adoleſcentes, ut intentis in Latinum exemplum oculis ſtatim Germanica recitare poſſint, cet. G.)

Variatio. III. Verſionibus ejuſmodi aliquamdiu adſueti, VARIATIONIBUS ſuam exercebunt induſtriam, operamque dabunt, ut ſententiam aliquam aliis caſibus (*), verbis, phraſibus (**), figuris (***) permutent.

(*) Hujus variationis per caſus iam ſupra *part. I. cap. 1. §. 22.* fecimus mentionem. Jam exemplo multiplicem illam variandi rationem illuſtrabimus. Sit nobis ſententia: *omnes homines ſunt ab otio proclives ad libidinem*. Jam in caſu ſecundo dicere licebit: *eſt ea hominum omnino omnium indoles, ut ab otio ad voluptatem ac libidinem ſint proclives.* In caſu tertio: *commune id omnibus hominibus vitium eſt, ut ab otio ad libidinem ruant*. In caſu quarto: *omnes homines otii dulcedo ad libidinem ſolet invitare*. In caſu quinto: *hominibus otio ac deſidia veluti ſepultis, ſepultae animo libidines veluti reviviſcunt*.

(**) Quaerenda ergo erunt vocabula eiuſdem notionis, quae ſynonyma vocare ſolent philoſophi. Veluti in ſuperiore exemplo: *ita natura comparata eſt omnium mortalium, vt laborem defugientes, in libidinem, id eſt, e Charybdi in Scyllam incidant. Omnium omnino hominum indoles ab otio proclivis eſt ad libidinem. Non temere quiſquam labores defugit, quin libidinem tanto acrius concupiſcat*, cet.

(***) Variatio per figuras non minus eſt elegans, & mirifice exercet ingenium. Sic ASYNDETON erit: *omnes homines ab otio ad luxuriam, libidinem, laſciviam praecipiti curſu ruunt*. ANAPHORA: *nihil eſt hominibus otioſis ad luxuriam, nihil ad laſciviam, nihil ad libidinem ac voluptatem proclivius*. CLIMAX: *ea hominum paene omnium eſt indoles, ut ab otio in luxuriam, ab hac in laſciviam, atque ab ea denique in foediſſimas libidines non gradu ſed praecipiti curſu ferantur*. Sic facile per alias figuras inſtitui poterit variatio. Sane mirifice hoc & ingenium acuit & iudicium, ſi prudentis magiſtri accedat inſtitutio. Neque enim haec exercitatio committenda eſt iis, qui nondum aere lavantur.

Carminis ſolutio. IV. Non praeter rem etiam a SCHEFFERO, MORHOFIO & aliis commendatur CARMINIS SOLVTIO (*), quippe qua ipſi veteres non ſine fructu uſi ſunt (**). Eſt autem illa *elegans verſuum, neglecta menſura & dictione poetica, in proſam mutatio* (***).

(*) Commendari haec vel eo nomine meretur, quod inde faciliime addiſci poteſt ſtili poetici ac proſaici differentia.

(**) Jam olim eo exercitationis genere uſos eſſe SVLPITIVM & AVGVSTINVM, docet SAGITTAR. *de lect. & imit. Cicer. num.* 118. Solebant vero veteres non ſolum loca poetarum notabilio-

Digitized by Google

biliora menſura ac dictione poetica ſolvere, verum etiam oratorum dicta in poemata ſua transferre. Ut exemplo rem illuſtremus, CICERO in *orat. pro C. Rabirio* : *nihil me*, inquit, *clamor iſte commovet: ſed conſolatur, quum indicet, eſſe quoſdam cives imperitos, ſed non multos. Numquam, mihi credite, populus Romanus hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitraretur.* Poſteriorem partem in poema ſuum transtulit SILIVS ITALICVS VII, 219.

Fervida ſi nobis corda, abruptumque putaſſent
Ingenium patres, & ſi clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum
Et deplorati mandaſſent Martis habenas.

Sic & ipſe CICERO nonnumquam loca poetarum metro ſoluta in orationibus ſuis expreſſit. Exempli gratia, EVRIPID. in *Hippolyto* de mulieribus libidinoſis ita canit:

οὐδὲ σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
Τέρεμνά τ' οἴκων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ.

Neque tenebras noctis perhorrerent conſcite,
Neque, ipſa ne quando eiiciat vocem, domus.

Hac ita ſoluta oratione expreſſit CICERO *pro Coelio* : *ex hac igitur domo progreſſa iſta mulier, de veneni celeritate dicere audebit? nonne ipſam domum metuet, ne quam vocem eiiciat? non parietes conſcios? non noctem illam funeſtam ac luctuoſam perhorreſcet?*

(***) Exempla complura peti poſſunt ex NICOD. FRISCHLINI *paraphraſibus*. Vir enim iſte doctiſſimus VIRGILIVM, HORATII *Epiſtolas*, & PERSII *Satiras* in proſam ingenioſe convertit, quod in HORATIO & JUVENALE etiam tentavit EILH. LVBINUS in *periphraſi Horatii* & *ecphraſi Juvenalis*.

V. Ad formam ſtili mutandam praecipue pertinet COARCTATIO, quae Coarctatio.
eſt *preſſa atque adſtricta eorum, quae cum ambitu ab auctore dicta ſunt, expoſitio* (*).

(*) Non hic intelligimus coarctationem illam, qua tota auctorum opera diffuſiſſima in epitomen contrahuntur, ſed qua ſtilus uberior in preſſum atque adſtrictiorem convertitur. Facile enim ab iis, qui in poteſtate habent Latinam eloquentiam, ſtilus Aſiaticus in Rhodium, immo & Atticum poterit commutari. E. g. CICER. *Verr. in. IV. nego*, inquit, *in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copioſis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuiſſe? nego ullam gemmam aut margaritam fuiſſe, aut quidquam ex auro & ebore factum, ſignum ullum aeneum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabulis neque textilem fuiſſe, quin quaeſierit, inſpexerit, quod placitum ſit, abſtulerit.* Ubertima haec eſt, ac plane Aſiatica periodus. Eam tamen facile ita coarctabimus: *nego in univerſa Sicilia, locuplete ac populoſa provincia, ullum vas rari operis fuiſſe: nego ullam fuiſſe gemmam, aut quidquam ex auro, ebore, aere vel marmore ingenioſius confectum; nego picturam vel telam egregiam fuiſſe, quin quaeſiverit, inſpexerit, abſtulerit.* Vel brevius; *nego in Sicilia* (*at quanta provincia?*) *ullum vas rari operis, aut quidquam vel materia pretioſum vel artificioſius elaboratum fuiſſe, quod non a Verre quaeſitum, inſpectum, ablatumque fuerit.*

VI. Ex quo ſimul patet, quale ſit quintum exercitationis genus, quod Amplificatio.
AMPLIFICATIONEM vocant. Eadem enim arte etiam ea, quae preſſius ab auctore dicta ſunt, per μερισμὸν (*), circumſtantias (**), deſcriptiones (***), alioſque amplificandi fontes (****), dilatamus. Cave tamen, ita amplifices, ut periodus in τάσιν evadat, quam quippe in vitio poni, jam ſupra obſervavimus.

(*) Di-

(*) Dicere e. g. CICERO *div. in Verr. I.* volebat: *putaſne te poſſe, quae Verres ubique patrarit, diſtincta oratione proferre?* Hoc amplificaturus, primo illud *ubique* per μερισμὸν περιφράζει, enumeratis provinciis & locis, quae Verres ſceleribus polluerat, deinde illud *diſtincte* per deſcriptionem illuſtrat, adeoque inde naſcitur haec periodus uberrima: *putaſne te poſſe, quae C. Verres in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaja, Aſia, Pamphyliaque patrarit, ea, quemadmodum locis temporibuſque patrata ſint, ſic criminibus & oratione diſtinguere?*

(**) Eadem oratione inſequente ſtatim periodo CICERO dicere volebat: *putaſne te poſſe id efficere, ut, quae praeter fas fecit, judicibus ſatis acerba ac indigna videantur?* Haec quoque amplificaturus, primo addit circumſtantiam *cur? eſſe enim id maxime neceſſarium*; deinde addit deſcriptionem eorum, quae contra fas & aequum fecerit Verres, eoque *libidinem, nefas, crudelitatem* refert. Denique ſequitur circumſtantia *quomodo?* tam acerba enim haec facinora iudici videri debere ait, quam iis, qui illa paſſa ſint. Unde haec enaſcitur periodus: *putaſne te poſſe id, quod ejuſmodi rei maxime neceſſarium eſt, facere, ut, quae crudeliter fecerit, ea aeque acerba & indigna videantur eſſe iis, qui audient, ac illis viſa ſunt, qui ſenſerunt?*

(***) Sic quum CICERO *pro Roſcio Amer. c. 13.* dicere potuiſſet: *etenim ſi vultu ſaepe laeditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre in parricidam reperietur?* utrumque membrum periodi amplificat deſcriptione: in priore membro verba illa ait eſſe proverbium a viris ſapientibus repertum; in poſteriore parricidam luculenter deſcribit. Unde enaſcitur periodus: *etenim, ſi, id quod praeclare a ſapientibus dicitur, vultu ſaepe laeditur pietas: quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, jura divina atque humana cogebant?*

(****) Neque enim ullus eſt locus dialecticus, nulla circumſtantia, nulla figura, unde non amplificatio quaedam peti poſſit. Ex inſtituto ea de re agit VAL. THILO in *Rudim. rhetor. de period. amplificat. & connex. part. II. c. 3. ſequ. p. 62. ſequ.*

Characteris mutatio.

VII. Sextum exercitationis genus CHARACTEREM dicunt. Sunt vero characteres *imagines quaedam animorum, per externas notas expreſſae deſignataeque* (*). Quum vero ſine inſigni philoſophiae moralis notitia character animi exprimi nulla ratione poſſit (**): ab iis demum ſuſcipienda eſt haec exercitatio, qui in hac philoſophiae parte ſunt verſatiſſimi.

(*) Cave ergo exiſtimes, *characteres* eſſe mera elogia. Quare etſi VELLEJUS PATERCULUS in deſcribendis hominum ingeniis videatur feliciſſimus: in eo tamen peccaſſe videtur nitidiſſimus ſcriptor, quod vix quemquam ſine elogio praetermiſit. Pictorum reprehenditur adulatio, qui vix pingere ſe quemquam poſſe putant, niſi pulcriorem fingant. Quanto magis notandi, qui non deſcribunt, ſed laudant, & tamen veram imaginem vel characterum nobis ob oculos potuiſſe videri volunt?

(**) Hinc cum fructu hic conferri poſſunt, quicumque in excolenda ethica characteriſtica exercuerunt ingenium, veluti THEOPHRASTUS in *characteribus morum*, DE LA BRUYERE, CL. PASCALIS in *characteribus*, & ſi qui ſunt huius generis alii. Ut vero, quid ſit character, eo luculentius pateat, exemplum dabimus e PETRONII *Satir. cap. 117. pag. 542. edit. Burmann.* qui characterem oſtentatoris hac elegante notatione expreſſit: *ſecundum hanc formulam imperamus Eumolpo, ut plurimum tuſſiat, ut ſit modo ſolutioris ſtomachi, ciboſque omnes palam damnet; loquatur aurum & argentum, fundoſque mendaces, & perpetuam terrarum fertilitatem. Sedeat praeterea quotidie ad rationes tabulaſque teſtamenti, omnibus fidem renovet; & ne quid ſcenae deeſſet, quotieſcumque aliquem noſtrum vocare tentaſſet, alium pro alio vocaret, ut facile adpareret, dominum etiam eorum meminiſſe, qui praeſentes non eſſent.* En hic oſtentatoris effigiem, tam profecto adcuratam, ut tibi eum videre coram

Digitized by Google

ram videaris. Talia etiam circa alia vitia hominum tentanda ſunt, ſed ita, ut ſemper philoſophiae moralis principia adhibeamus in conſilium.

Deſcriptio.

VIII. Proxima eſt DESCRIPTIO, vel ἔκφρασις, genus exercitationis, SCHEFFERI (*) judicio, jucundiſſimum & ad ſplendorem orationis pulcritudinemque praecipue comparatum. Eſt vero deſcriptio expoſitio, rem ejuſque naturam ac indolem perſpicue ſubjiciens oculis (**).

(*) SCHEFFER. *Gymnaſ. ſtil. p.* 41.

(**) In deſcriptionibus feliciſſimum eſt ingenium VIRGILII. Unde is non parum in hoc genere orationis proficiet, qui elegantiſſimas huius poetae deſcriptiones in proſam orationem commutabit. Exempli loco eſſe poterit deſcriptio tempeſtatis, quae *Aen. I, v.* 85. *ſeqq.* occurrit, qua nihil poterit excogitari elegantius. CURTIUS etiam in deſcriptionibus excellit, quamvis eae nonnumquam ſophiſticum potius, quam hiſtoricum redoleant ingenium. Huc pertinent deſcriptiones praelii *Libr. III. c.* 10. & *Libr. IV. c.* 6. triumphi *Libr. IX. c.* 10. Marſyae amnis *Libr. III. c.* 1. Nos exempli loco dabimus deſcriptionem itineris per Libyam ad Jovis Hammonis templum apud eumdem CVRT. *Libr. IV. cap.* 7. *iter expeditis quoque & paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terra caeloque aquarum penuria eſt: ſteriles arenae jacent, quas ubi vapor ſolis accendit, fervido ſolo exurentes veſtigia, intolerabilis aeſtus exſiſtit, luctandumque eſt non tantum cum ardore & ſiccitate regionis, ſed etiam cum tenaciſſimo ſabulo, quod praealtum & veſtigio cedens aegre moliuntur pedes.* Cavendum tamen hic ab hyperbolis & frigidis exagerationibus, a quibus, ut ſupra notavimus, raro abſtinent FLORVS & CVRTIVS.

Ethopoeia.

IX. Denique etiam ETHOPOEIA commendari ſolet, id eſt, *imitatio ſermonis, moribus alicujus & negotio adcommodata* (*). In qua praecipue danda eſt opera, ne τὸ πρέπον neglexiſſe videamur (**).

(*) Pleni ſunt ejuſmodi ethopoeiis hiſtorici & poetae. Sic CVRTIVS modo Alexandrum, modo Darium, modo alios loquentes introducit, nec ullam temere praetermittit occaſionem, quantum declamatorio acumine valeat, oſtentandi. Plures quoque ejuſmodi orationes ſunt apud LIVIUM, SALLUSTIUM, TACITUM, quin & apud poetas VIRGILIUM, SILIUM ITALICUM, LUCANUM. Ex inſtituto vero ethopoeias compoſuit THEON, quae cum DEMETRII PHALEREI libello *de eloquutione* prodierunt *Oxonii* 1676, 8. Exempli loco ſit brevis, ſed elegans ethopoeia, qua Darii adfectum exprimit CURTIUS. *Lib. IV. c.* 10. quum is de Alexandri M. humanitate & clementia in captivam uxorem factus eſſet certior: *dii patrii, primum mihi ſtabilite regnum: deinde, ſi de me jam tranſactum eſt, precor, ne quis Aſiae rex ſit, quam iſte, tam juſtus hoſtis, tam miſericors victor.*

(**) Hinc, ſi quis regi ſubtilem orationem de materia quadam philoſophica, aut philoſopho orationem magnificam de re militari tribueret: is profecto non ethopoeiam ſcribere, ſed Herculi ſoccos, puero cothurnos, aptare videretur. Mirus in ea re artifex eſt TERENTIUS, cujus *Eunuchum* ſi quis perlegerit, non poterit non eius ingenium in exprimendis hominum moribus, & oratione loquentibus attemperanda, mirari.

Concluſio opuſculi.

X. Referri huc etiam ſolent progymnaſmata, veluti *fabula, narratio, chria, confirmatio, confutatio, laus, vituperatio, comparatio, locus communis, theſis*, & quae ſunt hujus generis alia. Verum quum de progymnaſmatibus fere innumeri exſtent libelli: nolumus nos quidem actum agere, ſed defuncti hoc quem nobis imperavimus labore, hic ſubſiſtimus.

Digitized by Google

(Annotationes noſtras obſignabimus dicto Craſſi, id eſt, ipſius CICERONIS *de orat. I. 34. legendi etiam poeſae, cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi & pervolutandi, & exercitationis cauſſa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi, diſputandumque de omni re in contrarias partes, & quidquid erit in quacunque re, quod probabile videri poſſit, eliciendum atque dicendum.* Id: *Bruto* c. 15. *ut hominis decus ingenium, ſic ingenii ipſius tamen eloquentia.* G.)

Digitized by Google

SILLOGE EXEMPLORUM
PRAECEPTA SUPERIORA
ILLUSTRANTIUM.

Digitized by Google

PRAEFATIO.

NOn animus erat initio, hanc exemplorum ſyllogen adjicere, partim quod praecepta ipſa ſatis perſpicua ſint, partim quod nuſquam deeſſe exempla luculentiſſima viderentur. Attamen, quum amici in ſcriniis meis vidiſſent nonnulla, jam olim a me diligentius elaborata, quae huic opuſculo lucis aliquid accendere poſſe exiſtimarent, eſſentque auctores, ut & iſta praeceptis ſubjicerem: nolui ego eorum voluntati refragari. Ne vero utilitate ſua deſtituerentur iſta opuſcula, ſubinde in ora paginarum ſubjeci numerum paragraphorum, adeoque praeceptorum, quorum ad normam iſta ſunt a me elaborata. Tu, *lector, & hoc, quidquid eſt, aequi bonique conſule, & vale.*

Digitized by Google

I.

EPISTOLA,

QUA PRAXIS CAPITIS I. OSTENDITUR.

EGO vero (*a*), ANTONI (*b*) ſuaviſſime (*c*), tanta cum admiratione (*d*) felicitatem TUAM (*e*) intueor, ut quem tibi ea (*f*) in re non dicam anteferendum, ſed comparandum arbitrer (*g*), inveniam omnino neminem (*h*). Contigit enim TIBI, quod neſcio an ulli (*i*), ut praeter ſplendidos natales, praeter ſummam, qua fulges (*k*), dignitatem, extentumque vitae ſpatium, quod TIBI ſummus rerum arbiter conceſſit, filium quoque habeas, omni doctrinae, virtutiſque laude multo (*l*) ornatiſſimum (*m*). Equidem, qualis eſſet aliquando futurus (*n*), jam pridem ego fretus ejus indole ac praeclaro ad virtutem impetu, conjece-

(a) *Vero*) Eleganter hoc additur ab initio pronomini ego, *part. I. cap.* 1. §. 20. *reg.* 1. *pag.* 21.

(b) *Antoni*) non ANTHONI, *part. I. c.* 1. §. 8 *reg.* 1. *p.* 9. nec recte ſcripſiſſem ANTONI, per §. 6. *reg.* 2. p. 8

(c) *Suaviſſime*) Vocativus enim non ſtatim ab initio, ſed plerumque poſt aliquot verba ponitur, *part. I. c.* 1. §. 19 *reg.* 1. p. 19 nec recte ſcripſiſſem *ſuaviſſime*, per *part. I. c.* 1. §. 7 *reg.* 3. 8.

(d) *Tanta cum admiratione*) per regulam 13. § 19. p. 21.

(e) TVAM) per regulam 3 §. 6. p. 8. nec recte ſcripſiſſem TVAM per *reg.* 1. § 6. p 8. *ſeq.*

(f) *Quem tibi ea*) plura hic junguntur pronomina. Vid. §. 19. *reg.* 12. *p.* 20.

(g) *Arbitrer*) propoſitio incidens reliquae orationi inſerta eſt. Vid. §. 19. *reg.* 3. p. 19.

(h) *Neminem*) caſus obliqui vocis *nemo* periodum eleganter concludunt. Vid. *ibid. reg.* 10. p. 20.

(i) *Neſcio an ulli*) elegans deſcriptio ſuperlativi, de qua ſupra *part.* I. c. 1. §. 22. p. 24.

(k) *Qua fulges*) propoſitio incidens reliquae orationi inſerta Vid. § 10 *reg.* 3. p. 19

(l) *Multo*) ſolet hoc ſuperlativis addi. Vid. §. 20 *reg.* 3. p. 22.

(m) *Ornatiſſimum*) ſuperlativum periodum eleganter concludere, obſervavimus §. 19. *reg.* 9. p. 20

(n) *Eſſet aliquando futurus*) tempora e participiis & verbo ſubſtantivo compoſita divelli ſolere, obſervatum eſt §. 19. *reg.* 7. p. 20.

Digitized by Google

ram. Jam vero augurium iſtud meum exitu comprobante (o), non poſſum non (p) utrique noſtrum pro eo ac debeo (q), gratulari (r). TIBI, cui ejuſmodi contigit filius, quem ne fingere quidem ac concipere meliorem poſſis: mihi, qui neſcio qua (s) ingenii ſollertia (t), de futura ejus virtute ac dignitate tam vere divinavi. Quum primum ex ephebis exceſſerat, in elegantiorum litterarum (u) ſtudiis incremento tam praecoci adolevit, ut, diſceretne (x), an ex PLATONIS ſententia (y) reminiſceretur, vix poſſet a quoquam exiſtimari (z). Tantum ſane abeſt (a), ut commiſſationibus (b), aleae, otio, (id quod (c) vulgo (d) faciunt adoleſcentes,) quidquam attribuerit temporis, ut quibuſdam juſto videretur diligentior (e), eſſentque, qui (f) frenis potius, quam calcaribus (g) ei opus eſſe exiſtimarent. Haec omnia niſi (h) quis tam magna judicet, nihil ut (i) illis poſſit eſſe praeſtabilius (k), nae iſte iniquus eſſet rerum aeſtimator. Sed ſunt tamen longe majora. Quemadmodum enim adhuc (l) condiſcipulos omnes; ita paullo poſt, ubi duodevicesimo (m) aetatis anno academiam noſtram ſalutavit, ſe ipſum vicit. Doctoribus operam dedit aſſidue, iiſque (n) eruditiſſimis, & in philoſophia juriſque prudentia, quanta quanta eſt (o), tanta induſtria eſt verſatus (p), quanta illa eſſe, quum ſumma eſt, ſolet (q). Sane, qui ab eo electi fuerant praeceptores, quemquam negabant (r) ſibi innotuiſſe, qui filio TUO, quamvis (s) paene (t) adoleſcenti, eſſet induſtria ingeniique acumine (u), ulla ex parte (x), comparandus. Quae quum ita ſint, fieri

---

(o) *Exitu comprobante*) variatio per participium, de qua §. 22. *reg.* 6. p. 25.

(p) *Non poſſum non*) pro oportet. Vid. §. 22 *reg.* 5. p. 27.

(q) *Pro eo ac debeo*) de hac formula vid. §. 19 *reg.* 6. p 20.

(r) *Poſſum gratulari*) verba haec divelluntur per regulam § 19. *reg.* 8. p. 20.

(s) *Neſcio qua*) vide ſupra §. 22. *reg.* 6. p. 27.

(t) *Sollertia*) ita ſcribendum pro *ſolertia*. Vid. §. 11. p. 12.

(u) *Litterarum*) ita ſcribendum eſt, non *literarum*. Vid. §. 11. p. 12.

(x) *Diſceretne*) in ſententia enim dubitativa auctores meliores non bis ponunt *an*, Vid. §. 26. *reg.* 7. p. 17

(y) *Ex ſententia*) non : *juxta Platonem*, §. 15. *reg.* 3. p. 15.

(z) *Poſſet a quoquam exiſtimari*) inter duo verba, quorum alterum ab altero regitur, eleganter aliquid interſeritur. Vid. §. 19. *reg.* 8. p. 20.

(a) *Tantum abeſt*) Variatio haec commendatur § 22. *reg.* 3. p. 26.

(b) *Comiſſationibus*) ita ſcribendum, non *commeſſationibus*, §. 11. p. 11.

(c) *Id quod*) Vid. §. 20. *reg.* 11. p. 23.

(d) *Vulgo*) Male dicunt *communiter*, de cujus adverbii uſu vid. §. 15. *reg.* 1. p 15 *ſeq.*

(e) *Juſto diligentior*) juſto comparativis additur. Vid. §. 20. *reg.* 5. p. 22.

(f) *Eſſentque, qui*) omittitur hic *aliqui*, per *regulam* 2. §. 21. p. 24. *ſeq.*

(g) *Quam calcaribus*) *quam* cum caſu vel verbo ſuo interſeritur reliquae orationi per §. 19. *reg.* 4. p 19.

(h) *Niſi quis*) *ſi* & *niſi* poſt aliquot vocabula poni, obſervavimus §. 20. *reg.* 10. p. 23.

(i) *Nihil ut*) pro *ut nihil*. Vid. *regulam* 24. §. 19 p. 21. *ſeq.*

(k) *Nihil praeſtabilius*) comparativus hic ponitur pro ſuperlativo. Vid. § 22. *reg.* 5. p. 26. & claudit periodum per *reg.* 9. p. 20.

(l) *Adhuc*) non hactenus. Vid. § 15. *reg.* 2. p. 15

(m) *Duodevicesimo*) *vicesimo* ſcribendum eſſe, non *vigeſimo*, obſervavimus §. 11. p. 12.

(n) *Iiſque*) de hujus pronominis uſu diximus §. 20. *reg.* 12. p. 23

(o) *Quanta quanta eſt*) id eſt, *tota*. Variationem hanc commendavimus §. 22. *reg.* 7. p. 27.

(p) *Eſt verſatus*) *in aliqua re verſari* dicendum, non *circa aliquam rem*. Vid. §. 15. *reg.* 8. p. 17.

(q) *Quanta illa eſſe, quum ſumma eſt, ſolet.*) Ejuſmodi deſcriptiones ſuperlativi commendatae ſunt § 22. *reg.* 1. p. 26.

(r) *Negabant*) *dico*, ſequente negatione, mutatur *in nego*. Vid. § 22. *reg.* 4. p 27.

(s) *Quamvis*) de hujus particulae uſu actum § 15. *reg.* 4 p. 15.

(t) *Paene*) non *pene*. Vid. §. 11. p. 11.

(u) *Ingenii acumine*) pro *ingenio acuto*. De hac variatione actum § 22. *reg.* 3 p. 24.

(x) *Ulla ex parte*) pro *ex ulla parte*. Vid. §. 19. *reg.* 13. p. 21.

fieri profecto non poterat (y), quin in dies (z) evaderet (a) doctior (b), & quantum eruditione valeret, etiam in patria increbeſceret (c) rumor. Princeps certe, acerrimus ingeniorum cenſor, arceſſi (d) juſſit (e) politiſſimum juvenem, & cum eo ſeorſum (f) colloquutus (g), non multa ſolum in eum exſtare voluit clementiae argumenta, verum etiam auctor (h) TIBI fuit, ut ne (i) eum, ſi demum revertiſſet (k), abs TE ſegregari patereris. Ut quiſque (l) in aula honeſtarum artium ſtudia maxime curabat (m), ita filium tuum colebat obnixiſſime, ſperabatque fore (n), ut eo aliquando amico, collega, & in re publica adminiſtranda ſocio, uteretur. Nec quiſquam tamen, meo quidem judicio (o), futuram iſtam filii TUI felicitatem me praevidit adcuratius, quippe qui ex ipſis adoleſcentiae meditamentis, qualis futurus eſſet (p), vere judicavi. Non mirum itaque TIBI videbitur, VIR AMICISSIME, nos ambo (q) communiter (r) de ſucceſſibus iſtis ad invidiam uſque felicibus laetari. Quod ſi (s) enim amicorum omnia ſunt communia, & optimus quiſque (t) amici voluptatem ſibi propriam exiſtimat: quid eſſet, quaeſo, quod (u) ego expers eſſe velim TUAE tam inſignis laetitiae? Quam ob rem eam felicitatem non TIBI ſolum, ſed nobis, quin ſaeculo (x), ac rei publicae gratulor, DEUM precatus, ut, quemadmodum uxoris, incomparabilis exempli feminae (y) praeproperum fatum rationes TUAS nuper non parum turbavit, ita contra ea (z) prerceptam ex filii fortuna laetitiam propriam TIBI eſſe jubeat ac perpetuam, donec emenſus hoc vitae ſpatium, relicto hoc virtutum tuarum herede, inter caelites ſumma illa ac ſempiterna beatitudine perfruaris. VALE. KAL. JULII (a) MDCCXIX.

II. PRA-

(y) *Fieri non poterat*) id eſt, *oportebat*. Vid. § 22. *reg.* 5. p 27.

(z) *In dies*) ita diviſim ſcribendum, non conjunctim *indies*, § 11. p. 12.

(a) *Evaderet*) de conſtructione hujus verbi vid. §. 16 *reg* 1. p. 16.

(b) *Doctior*) ſi *evaderet* poſt hoc vocabulum fuiſſet poſitum: moleſtior fuiſſet junctura ob ὁμοιοτέλευτα Vid. §. 19. *reg.* 16. p 21.

(c) *Increbeſceret*) non *increbreſceret*, §. 11. p. 13.

(d) *Arceſſi*) non *accerſi*, § 11. p 13.

(e) *Juſſit*) de conſtructione hujus verbi conſule § 16 *reg.* 5. p 17.

(f) *Seorſum*) ita ſcribendum, non *ſeorſim*, §. 11. p 12.

(g) *Colloquutus*) non *diſcurrit*, ut vulgo dicere ſolent. Vid. *cap.* 2. § 14. p. 38

(h) *Auctor*) non *autor*, vel *author*, §. 11. p. 11.

(i) *Ut ne*) pro *ne*. Vid. § 20. *reg.* 11 p 23.

(k) *Revertiſſet*) ita CICERO, non *reverſus eſſet*. Vid. §. 14. *reg.* 3 p. 24.

(l) *Ut quiſque*) variatio particularum relativarum, *quo*, *eo*. Vid. §. 22. *reg* 2. p 26.

(m) *Maxime curabat*) non ergo dicendum cum vulgo, *maximi curabat*. Vid. §. 16. *reg.* 2. p. 16.

(n) *Fore*) de variatione hac diximus §. 20. *reg.* 6 p. 22. *ſeq.*

(o) *Meo quidem judicio*) Vid. §. 20. *reg.* 2. p. 22.

(p) *Qualis futurus eſſet*) non *qualis fuerit*. V. §. 16. *reg.* 4. p. 17.

(q) *Nos ambo*) non, ut vulgo, *nos ambos*. Vid. §. 14. *reg.* 1. p. 14.

(r) *Communiter*) de vera hujus adverbii notione vid. §. 15. *reg.* 1. p. 15.

(s) *Quod ſi*) pro *ſi*. §. 20. *reg.* 10. p. 23.

(t) *Optimus quiſque*) *quiſque* eleganter jungitur ſuperlativis, §. 20. *reg.* 4. p. 22.

(u) *Quid eſſet, quod*) pro cur. Vid. §. 20. *reg.* 8. p. 22.

(x) *Saeculo*) ita ſcribendum eſt, non *ſeculo*. Vid. §. 11. p. 12.

(y) *Feminae*) non enim ſcribendum *foeminae* aut *faeminae*. Vid. §. 11. p. 11.

(z) *Contra ea*) non *e contra*. Vid. §. 13. p. 13.

(a) JULIS) pro JULIIS. Vid. *cap.* 1. §. 6. *reg.* 1. p. 8.

Digitized by Google

II.

PRAXIS DOCTRINAE DE PERIODIS.

Part. I. cap. 2. §. 17. *ſequ.* (*b*).

SI quantum huic univerſo terrarum orbi fulgentiſſimum ſolis lumen prodeſt, tantum rei publicae optimi providentia principis prodeſſe creditur: dubitare non potes, REX POTENTISSIME, quin nos omnes tanto TUI deſiderio teneamur, quanto boreales imperii TUI gentes jucundiſſimum ſolis exortum, in diuturna iſta nocte, praeſtolantur (*c*). Quin, quum nos TUI deſiderium multo aegrius feramus: dicere non veremur, nos illis eſſe multo infeliciores (*d*). Illis natura ſemeſtrem noctem; nobis fortuna ſex propemodum annorum caliginem objecit (*e*). Illis ſol, veluti emendaturus errorem tanto diutius fulget: nos PRINCEPS veluti experimentum patientiae noſtrae capturus tanto conſtantius fugit (*f*). O dies, o tempora, quodnam huic tanto dolori noſtro allevamentum dabitis (*g*)? Sex jam propemodum circumacti ſunt anni, ex quo TE, REX CLEMENTISSIME, in medio victoriarum curſu amiſimus (*h*). Ex eo tempore, quid paſſa ſit Suecia, quantumque detrimenti imperium TUUM ceperit: nec barbaros, inter quos verſaris, ignorare arbitramur (*i*). Erepta TIBI eſt Livonia, occupata Finnia, expugnata clariſſima regni tui propugnacula; nuper & Bremam Verdamque amiſimus; nec Pomerania procul abeſſe a deditione videtur (*k*). Tacemus tot civium exactiones, urbium ruinas, agrorum devaſtationes, hominum ſtrages, quibus ita exhauſtae debilitataeque ſunt provinciae TUAE, ut ſi diutius TE caruerimus, nihil ad eas reſtituendas remedii ſupereſſe videatur (*l*). Equidem duo ſunt, quae nobis, niſi DEUS rem expediat, exitium minantur; maxima pecuniae commeatuſque inopia, & conglobata tot vicinorum potentia, quarum altera his victoriam; altera nobis ſervitutem triſtiſſimam praeſagit (*m*). His malis qui mederi poſſit, invenimus profecto, praeter TE, neminem (*n*). TU ſolus nobis veluti naufragio proximis inſtar ſideris benefici exorieris (*o*). Auguſto, principi tui quam ſimillimo, praetervehenti Puteolos adclamaſſe legimus nautas, per illum ſe vivere, per illum navigare, per illum bonis ac fortunis frui (*p*). O utinam Sueciae noſtrae feſtus ille atque auſpicatiſſimus illuceſceret dies, quo TE ex illo deficientis paene naturae angulo redeuntem intueretur (*q*)? Quam fauſtis TE acclamationibus eſſet exceptura? quantus futurus eſſet votorum concentus? quanta congratulatio (*r*)? Profecto

(b) Epiſtola adflicta Suecis, diuturnam Caroli XII. regis abſentiam lugentibus.

(c) Periodus *quadrimembris*, qualem c. 2. §. 24. p. 46. *ſequ.* deſcripſimus.

(d) Periodus *bimembris cauſſalis*. Vid. c. 2. §. 21. p. 44.

(e) Periodus *bimembris contraria*, *ibid.* not. **. p. 44.

(f) Periodus ejuſdem generis, *ibid.* p. 44.

(g) Periodus ſimplex, c. 2. §. 19. p. 41. *ſeq.*

(h) Periodus ſimplex, *ibid.*

(i) Periodus trimembris, §. 23. p. 45.

(k) Periodica circumductio, §. 27. p. 50.

(l) Schoenotenes, de quo §. 27. p. 50.

(m) Periodus quadrimembris.

(n) Periodus ſimplex.

(o) Periodus ſimplex.

(p) Periodica circumductio.

(q) Periodus bimembris.

(r) Periodica circumductio.

Digitized by Google

ctio non nautae tantum, ſed ſenes, juvenes, pueri, viri, mulieres, cives, pagani, milites, ſe per TE vivere, per TE ſpirare, per TE bonis omnibus ac fortunis frui profiterentur (s), TE enim abſente etiam victores victis viſi ſumus ſimillimi: te redeunte, victi quoque triumphabimus (t). Quae quum ita ſint, TE, POTENTISSIME REX, oramus, ac per communia ſacra, quibus nihil TIBI in vita carius eſt, obteſtamur, ſi TE non tamquam regem, ſed divum, quemdam tutelarem ſuſpeximus, ſi non modo bona ac fortunas; ſed ipſam vitam, & ſi quid nobis vita carius eſt, pro imperio TUO devovimus, ſi te abſentem innumeris adhuc lacrumis ſumus proſequuti, ſi denique egeni & miſeri eſſe, dummodo TE patriamque ſalvam videremus, numquam recuſavimus: ut redeas demum in regna tua, nec nos diutius incredibili TUI deſiderio contabeſcere patiaris (u).

III.

PRAXIS DOCTINAE DE ORNATA ORATIONE.

Part. 1. *cap.* 2. §. 29. *ſeq.*

FRontem explicate (*a*), amici, & hominis, ipſo Catone triſtioris, jocos ac facetias accipite. Non ignoratis, quam cenſorio (*b*) ſim ſupercilio, & ſatis, ut opinor, meminiſtis, ex pumice facilius aquam, quam ex me riſum, exprimi poſſe: adeo totum mihi os ad ſeveritatem ac triſtitiam natura factum videtur. At nunc tamquam Circeo poculo inebriatus (*c*), ſubito vobis alius ac mei diſſimilis prodeo. Nullum mihi hodie excidet (*d*) verbum, niſi urbanum, lepidum, jocoſum, facetum, ipſiſque Saturnalibus (*e*) dignum. Quum enim mundus ſeneſcens (*f*) deſipere jnm pridem coeperit: quid ni & nos jucundum exiſtimemus, deſipere in loco (*g*), & interdum magno conatu maximas nugas agere? Quod igitur felix fauſtumque ſit (*h*), fabulam vobis narrabo, aut ſi mavultis, ſomnium, quo neſcio an ſuavius umquam Morpheus, ille ſomniorum dator, cuiquam immiſerit. Fabulam promitto & ſomnium, ne quis veſtrum erret, aut ſibi praedictum neget. Nihil enim eorum, quae dico, verum eſſe ſcitote. Sed jam, ut diei tempus eſt, non eſtis longiore praefatione detinendi (*i*). Scio enim, quam

(s) Schoenotenes & periodica circumductio.

(t) Periodus bimembris contraria.

(u) Pneuma, de quo §. 26 *p.* 49.

(a) *Frontem explicate*) ſignum pro ſignato. Vid. §. 31. p. 54.

(b) *Cenſorio*) adluſio ad antiquitates Rom. de cenſoribus, vid. §. 33. p 57. ſimul etiam epitheton in ſe elegans eſt. Vid. § 31. p. 55.

(c) *Circeo poculo*) imago commendatur. §. 32. p. 56.

(d) *Verbum excidet*) translatum vocabulum. Vid. §. 30. p. 52.

(e) *Saturnalibus dignum*) denuo ad antiquitates Rom. adluditur. Solebant enim Saturnalia omni laetitiae genere tranſigi.

(f) *Mundus ſeneſcens*) translatio. Vid. §. 30. p 52. *ſeq.*

(g) *Deſipere in loco*) ſententia haec HORATII eſt: *dulce eſt deſipere in loco*. De ſententiis diximus § 35. p. 59. Quo modo vero verſus & hemiſtichia in proſam transferri poſſint, monuimus §. 36. p. 60. *ſeq.*

(h) *Fauſtumque ſit*) adluſio ad formulam antiquam, qua in adloquendo populo uti ſolebant.

(i) *Detinendi*) haec quoque formula antiqua eſt dimittendi ſenatum.

Digitized by Google

quam ſit odioſa res Circenſibus pompa (*k*). Ad rem ipſam igitur veniam: vos, ſi veneres (*l*) amatis, operam mihi date, & non auribus ſolum, atque animo, ſed & ipſis, ut ille ait, unguiculis attendite (*m*). Deficere jam coeperat dies, & imminens crepuſculum ſtudiis meis indixerat ferias (*n*), quum me, ut fit, aliâ ex aliis cogitantem ſomnus paullo altior oppreſſit. Non erat in muſeo lectulus, non grabatus, in quem feſſa membra projicerem, & tanta tamen erat deſidiae dulcedo, ut ne locum quidem mutare ſuſtinerem. Subſtratis itaque capiti quibuſdam grandioris ſtaturae libris (*o*), huic ſcilicet cervicali indormire coepi. Nec inſolitum id hodie eſt mei ordinis hominibus; quorum plerique libris, quam in libros, incumbere (*p*) malunt. Ceterum vix requieveram, quum mihi viſus ſum iis in locis verſari, quae poſt ea in omnibus geographorum commentariis fruſtra quaeſivi, & quae nuſquam terrarum eſſe credo, niſi forte in Epicuri fuerim intermundiis. Ubique enim erat vaſtiſſima deſertiſſimaque ſolitudo (*q*), adeo ut obſtupefactus mirarer, quo demum fato meo, ex iſto urbano ſtrepitu in has regiones extra anni ſoliſque vias (*r*) tam ſubito inciderim. Conſilium tamen in arena capturus (*s*), clivum proximum occupo, ex eoque, tamquam e ſpecula (*t*), oculis emiſſitiis (*u*) omnia undequaque luſtro, ſi quis forte ſe objecerit oculis meis, qui errantem ex illa moleſtiſsima ſolitudine in viam reduceret. Haec dum ago, viam ad me adfectat ſenex decrepitus, oculis turgidis, adunco naſo, barba promiſſa (*x*), qui pallii laciniis ante pectus collectis, peram ingentem dorſo trahebat, baculumque dextra movebat frequentius. Videre vobis viſi eſſetis larvam quamdam, ſi in hoc mundi ſenium incidiſſetis. Ego ſane, tamquam ad Meduſae adſpectum (*y*), initio obrigui: mox, accedente illo propius, ex ſupercilio intellexi, cum philoſopho mihi fore negotium, adeo gravitas ex oculis, habitu, pallio, ipſaque ſapiente barba elucebat (*z*). Mirabar interim, etiam alibi terrarum homines eſſe ignava opera philoſopha ſententia, qui ſtrumam dibapho tegunt (*a*), ſtultitiaeque ſuae praetexunt ſupercilium! Diu multumque ergo mihi addubitanti, accederemne hominem, an me ſubducerem longius, demum prius conſilium placet. Quid multis? obviam procedo venerando nugatori (*b*), inclinatoque corpore, ac paene proſtrato: *te ego*, inquam, *mi pater, per barbam tuam, aut, ſi mavis, per genium tuum rogo, ut dicas,* ubi

(k) *Pompa*) adluſio ad ritum veterem. Vid. §. 33 p. 57.

(l) *Veneres*) metonymia cauſſae pro effectu, §. 31. p. 54.

(m) *Unguiculis attendite*) adagium. Vid. §. 34. p. 58. *ſeq.*

(n) *Indixerat ferias*) translatio. Vid. §. 30. p. 52. *ſeq.*

(o) *Staturae libris*) translatio. *Ibid.*

(p) *Libris, quam in libros, incumbere*) antanaclaſis, de qua §. 32. num. 1. p 56. De phraſi *incumbere libris & in libros*, vid. ſupra c. 1. §. 16. p. 17.

(q) *Vaſtiſſima deſertiſſimaque*) elegantia epitheta, quibus uſus CIC. *de divin. II.* 29.

(r) *Soliſque vias*) elegans deſcriptio, qua uſi ſunt VIRGIL. *Aen. VI.* v. 795. & CVRT. IV, 8.

(s) *Conſilium in arena*) adagium, quo ſimul ad artem gladiatorum adluditur. Vid. *cap.* 2. §. 33. p. 57. ſequ.

(t) *Tamquam* (*ſpecula*) imago. Vid. §. 32. *num.* 5. p. 56.

(u) *Oculis emiſſitiis*) elegans epitheton, quo PLAUTUS uſus eſt.

(x) *Promiſſa*) haec quoque epitheta commendanda.

(y) *Meduſae adſpectum*) imago. Vid. §. 32. *num.* 5. *p.* 56.

(z) *Sapiente barba*) jocoſum epitheton.

(a) *Strumam dibapho tegunt*) adagium, quo uſus eſt CICERO.

(b) *Venerando nugatori*) epitheton jocoſum.

Digitized by Google

ubi habitem? aut ſi Graeca tibi magis arrident: *τίς γῆ; τίς δὲ δῆμος; τίνες ἀνέρες ἐγγεγάασι* (c)? Tum ſalſiſſimus ſenex, qui paullo ante Manliana minari imperia videbatur, labia diſtorſit, & in cachinnum ſolutus: *quem mihi*, inquit *poetam aut hiſtrionem video. Oportet te profecto, hoſpes, adhuc ferulae ſubeſſe, qui non modo obviis omnibus nates porrigis, verum etiam HOMERI verſiculum tenes memoria. Illud enim pueri faciunt, & qui ſunt hac aetate ipſis pueris ſtolidiores: Homerum vero hodie pauciſſimi, qui pedem ſobola extulerunt, norunt. Ecquis enim hodie melioris aevi poetas vel a limine ſalutat (d)? Ecquis auditis Euripidis, Sophoclis, Pindari nominibus, non deos quoſdam inferos evocari (e) exiſtimat? Equidem audio, nullas hodie in terris fieri nuptias, quin feſcennina canant (f) poetae, nec mortuum uſquam efferri, quin iiſdem poetis praeficis utamini (g): verum id quoque audio, frequentiſſimis nunc febribus concuti homines, eo quod quiſquis hos verſiculos legere ſuſtineat, febricula extemplo vexetur. Enimvero, quia te erectioris eſſe indolis animadverto: placet hoc, quidquid eſt, humanitati dare, teque locorum hominumque ignarum in viam reducere. Primo, ut hac te ſollicitudine liberem, ego ſum umbra Menippi, Cynici illius celeberrimi, qui quum vera paullo liberius ſcripſiſſem, ſatiras ſcribere viſus ſum. Te vero ſcias in ea loca penetraſſe, quae nefas eſt a mortalibus vivis luſtrari. Quare, ut ne diutius extra ſidera erres, nec vivus Rhadamanti imperira audias, comitem me tibi adjungam, & tecum excurram in terras, viſurus res mortalium, quas in pejus ire, illi, qui hinc quotidie adveniunt, renunciant. Intereſt enim tua, ut hominum, quos eruditos hodie vocant, ſtultitiam ſplendidam, tamquam in illuſtri poſitam monimento intuearis, quo a pulvere & radio excitatus (h), in verae ſapientiae adyta te vindices, in quibus vera aliquando ac ſumma felicitate perfruaris.* Agnovi ego Cynici pus atque venenum (i): neque tamen me haud oblectavit dicacis ſenis urbanitas, ac liberalis invitatio. Quare comitem me illi do, certuſque ire, quo fata trahant, retrahantque (k), compoſito ad feſtinationem greſſu praeeuntem ſequor. At illud hominis monſtrum, non ire videbatur, ſed repere, egoque aegre continebam riſum, quod umbram quoque non volitare, ſed levatis tardiſſime veſtigiis procedere, obſervabam. Neque hoc fugit naſutum ſenem, qui adridens: *miraris*, inquit, *inceſſum paullo, quam hujus ſaeculi mores ferunt, tardiorem. Sed ſcias velim, juvenes nos ſolidioribus immorantes ſtudiis omnem feſtinandi pruritum exuiſſe. Hodie ut quiſque vidit academiam, & tres annos in auditoriis lapis lapidi inſedit (l), viva quaedam ac ſpirans ſibi* bi-

(c) *τίς γῆ*) verſus HOMERI *Odyſſ. N.* v. 233 Vide §. 36. p. 59. *ſeq.*

(d) *A limine ſalutat*) proverbialis loquutio qua ſimul adluditur ad ritum veterem ſalutantium, & clientum, limini inſidentium. Vid. § 33. p. 57.

(e) *Deos quoſdam evocari*) adluditur ad ritum evocandi deos, in quo monſtroſis utebantur vocabulis Vid. §. 33. p. 57. *ſeq.*

(f) *Feſcennina canant*) denuo adluditur ad ritum nuptialem, de quo BRISS. *de vet ritu nupt.* & alii.

(g) *Praeficis*) adluſio ad ritum funebrem, de quo KIRCHMANN. *de funerib. Rom.*

(h) *A pulvere & radio excitatus*) adagium e mathematicorum ſcholis deſumtum, quo utimur, quum aliquem ad ſublimiora ſtudia excitatum dicimus. Pueri enim ſtudia ab arena & radio auſpicabantur.

(i) *Cynici pus atque venenum*) hemiſtichium HORATII *Serm* I, *pr.* Vid. § 36. p. 60. *ſeqq.*

(k) *Trahant retrahantque*) eſt & hoc e poeta expreſſum. Vid. §. 36. p. 60. *ſeqq.*

(l) *Lapis lapidi*) antanaclaſis. Vid. §. 32. num. 2. p. 56.

bibliotheca (m) *videtur*, *cornicumque oculos configere* (n) *parat*. Ita *abſolviſſe dicitur ſtudia*, *quem ne ſummae quidem ignorantiae ſuſpicione abſolveres* (o). *Adeo vero feſtinantibus vobis*, *&* *canum inſtar e Nilo bibentibus*, *ſimulque fugientibus* (p), *pedes ad concitatiores greſſus formari non miror*. *Ego vero*, *qui in Diogenis contubernio non triennium vixi*, *ſed conſenui*: *paullo tardius progreſſus majus confeci ſpacium*, *quam veſtrum quiſquam hodie feſtinando conficiet*. Non auſus ſum ego irritare illud ſilicernium. Quamvis enim ſatis urbanus videretur Menippus meus: in alieno tamen regno etiam tuta omnia metui (q). Deprecatus itaque ſuſpicionem, ad alia inflexi ſermonem, conſpicatusque procul flumen, quale illud ſit, interrogavi. At ſenex Stygium illud eſſe, monuit. Ejus ad ripas adſtantem vidi Charonta, ſqualidum illum portitorem, qui a Menippo juſſus ſtatim expedivit cymbam, noſque in alteram ripam tranſmiſit, ubi ingens umbrarum turba vectorem exſpectabat. Obſtupui, ubi ſingulos fata ſua narrantes audivi. Hunc amicae dolus; illum inimici furor; iſtum luxuria & laſcivia abſtulerat, & quum percontaretur Menippus, qui, ac unde eſſent, plerique ſe e Germaniae academiis advenire fatebantur. Eos tantum non omnes faceſſere juſſit Charon? nec ego cum Menippo progreſſus, quo pervenerint, ſatis animadverti. Menippus vero pleroſque luxuria ſua occubuiſſe intelligens: *ehem*, inquit, *quanta hodie eſt ſtudiorum intemperantia? omnes ſtudioſi*, *ut audio*, *Catones facti ſunt*: *Ad academias enim confluunt*, *tamquam diuturnam ſitim explere cupientes*: *Mirum ni imbibiſſe litteras dicantur*, *qui per tot annos plus vini*, *quam olei*, *conſumunt*. Interea dum de ea re confabulamur, urbem non adeo procul conſpicimus, ſatis ut videbatur, populoſam, cui propriores facti in turbam armatam incidimus, tanto fremitu per vias publicas diſcurrentem, ut furerentne, an Hannibalem ante portas exſpectarent, addubitarem (r):

IV.
EXEMPLUM STILI ATTICI.

ad part. I. cap. 2. §. 39.

QUomodo te vetus bibliotheca tua? quomodo ſupplementum novum? placentne libri, poſtquam tui facti ſunt? Solet id quidem. Numquam enim libelli aeque nobis cari ſunt precario, ac jure poſſidentibus. Me

(m) *Viva quaedam ac ſpirans bibliotheca*) elegans elogium viri eruditi, quod LONGINO datum novimus.

(n) *Cornicum oculos configere*) adagium HORATII.

(o) *Abſolveres*) antanaclaſis.

(p) *Canis e Nilo*) adagium apud MACROB. *Saturn.* II, 2.

(q) *Tuta omnia metui*) adluſio ad ſententiam. Vid. §. 35. p. 59. ſeq.

(r) Satis adparet, benevole lector, ſatiram hanc eſſe Menippeam. Eam juvenis confeci, notaturus academiarum corruptionem, moresque ſtudioſorum parum compoſitos. Verum quum non ſatirae exemplum, ſed praxin regularum de ornata oratione, dare conſtituerim, nec omnes facile ferant acriora ejuſmodi remedia: licebit nobis hic filum orationis abrumpere, & partem poſteriorem ſupprimere, maxime quum fontes ornatae orationis tantum non omnes prior haec pars oſtendat.

Me libraria ſupellex raro poſſidet : delectat tamen, ut mea : alioqui longa deſidia oblangui. Habet hunc finem diuturnum otium, ut ab otio deſiſtere pigeat. Vale (*a*).

V.

EXEMPLUM STILI ASIATICI,

ad part. I. cap. 2. §. 40.

ETſi ſatis audacter parumque verecunde facere videor, VIR DOCTISSIME, quum te tot graviſſimis obrutum negotiis, litteris meis nec Latine ſatis ſcriptis, & ab omni elegantia ac ſuavitate deſtitutis, interpello; quoniam tamen poſt tam diuturnam ſterilitatem proximis his menſibus libellum hunc enixum eſt ingenium meum, exiſtimavi, me contra officium facturum, niſi eumdem ad te mitterem, tuumque ei nomen praeſcriberem (*b*). Etenim quum codex, ex quo auctorem hunc maxime reſtitui, antiquus pariter atque emendatiſſimus ex bibliotheca tua mecum ſit communicatus, ſine eo autem nihil ego, quod operae ſit pretium, fuiſſem profligaturus: nemini potius hoc, quidquid eſt, muneri mitti debuerat, quam TIBI, cujus jam antea *χρήσει καὶ κτήσει* fuit (*c*). Accipe ergo hunc libellum ea fronte, qua ſoles omnia, quae ab amicis proficiſcuntur: & quum jam dudum humanitate omnes non modo tuae ſortis, ſed omnium ordinum homines longo poſt te reliqueris intervallo, fac quaeſo, ut me nunc etiam ſpe de te concepta minus excidiſſe jure poſſim laetari (*d*). Quod ſi a te fuero conſequutus, VIR DOCTISSIME, facile omnium non modo iniqua, verum etiam perverſa judicia contemnam, omnibuſque illis gloriam illam anteponam, quod TIBI, tanto viro, tamque adcurato ingeniorum cenſori, induſtria mea & ſummum bene de re litteraria merendi ſtudium haud diſplicuerit (*e*).

B 2 VI. EXEM-

(a) Epiſtola brevis, expreſſa ex PLINII *Epiſt.* II, 15

(b) *Praeſcriberem*) Tota haec ampliſſima periodus pauciſſimas continet ideas : *etſi litteris te interpellare ſubdubitem : libellum tamen hunc tibi dedicandum putavi.*

(c) *Κτήσει fuit*) Haec quoque copioſa periodus his paucis verbis exprimi poteſt : *communicaſti enim mecum codicem MSC.*

(d) *Poſſim laetari*) Tot verba has ideas complectunt : *benevole ergo pro humanitate tua hunc libellum accipe.*

(e) *Diſplicuerit*) Tota haec periodus pauciſſimas continet ideas : *dedicatione mea humaniter accepta, mihi maximam gloriam conſequutus videber.*

Digitized by Google

VI.

EXEMPLUM STILI RHODII.

ad part. I. cap. 2. §. 41. (*a*)

ETſi ſatis audacter facere videor, VIR DOCTISSIME, quum te litteris meis parum Latinis interpello: quoniam tamen proximis menſibus libellum hunc edidi, putavi, pro amicitia noſtra me illum TIBI nuncupare debere. Quum enim codex MSC. quo in recenſendo hoc auctore maxime uſus ſum, e bibliotheca tua mecum ſit communicatus: exiſtimavi id munus potiore jure deberi nemini, quam TIBI, cujus jam antea id fuit. Accipe ergo hunc libellum ea, qua ſoles, humanitate, nec patere, ut me ſpe mea excidiſſe exiſtimare poſſim. Quod ſi fuero conſequutus: non modo aliorum judicia facile contemnam, verum etiam ſummam laudem gloriamque mihi adſequutus videbor. VALE.

VII.

EXEMPLUM STILI TENUIS

ad part. I cap. 2. §. 44. (*a*)

SI id nobis contigiſſet, auditores, ut luctus, in quem incidimus, publicus, ſignis ſaltem quibuſdam nobis oſtenderetur: magno quidem moerore animi ad dicendum adgrederemur, ſed nobis tamen paullo minus videremur infelices. Verum eheu! praeter opinionem nobis accidit haec calamitas, priuſque nos oppreſſit, quam id metuere poſſe videremur. Tanto ergo nos exiſtimamus infeliciores, quanto minus doloris noſtri cauſſam atque originem perſpicimus. Amiſimus eheu! FRIDERICUM REGEM, optimum non modo noſtrae aetatis, verum omnium ſuperiorum ſaeculorum principem, idque eo tempore, quo nihil ſubeſſe periculi credebamus. Bone Deus, quanta erat civium omnium per tot provincias laetitia, quum meliuſcule habere REGEM increbeſceret? At o vanas hominum ſpes? o incerta gaudia? In publica illa laetitia ingens nos dolor ac luctus incredibilis oppreſſit, intercepto rege, quem ſalvum atque incolumem eſſe, laetabundi acceperamus. Etiamſi itaque in hoc acerbiſſimo funere ipſi veluti exanimati adſtare videamur: continebimus tamen, quoad fieri poterit, lacrumas, & vel in laudibus principis noſtri non dicam praedicandis, ſed recenſendis, ſolatium quaeremus. Intereſt ſane rei publicae, intereſt poſteri-

(a) *Cap.* 2 §. 41.) ſtudio eamdem epiſtolam coarctavi, ut ſtili Aſiatici & Rhodii diſcrimen tanto luculentius perſpiciatur.

(a) Hic quoque unum idemque exemplum tribus dicendi characteribus exprimemus. Eſt vero exordium orationis parentalis in laudem Friderici, regis Pruſſiae.

Digitized by Google

ritatis, ne tanta principis noſtri merita vel ingrati diſſimulare, vel juſto verecundiores ſilentio praetermiſiſſe dicamur. Quare vos auditores, ut dictorum de FRIDERICI laudibus attento benevoloque animo audiatis, non quod de voluntate veſtra addubitem, ſed quia mos eſt ita rogandi, rogo.

VIII.

EXEMPLUM STILI MEDIOCRIS.

ad part. I. cap. 2. §. 45.

SI vel in eo nobis peperciſſet fortuna, auditores, ut triſtem illam, quae nos nihil tale cogitantes oppreſſit, tempeſtatem vel ſignificatio quaedam antecederet: maximo quidem dolore hoc parentandi officio defungeremur, ſed videremur tamen nobis, in ſumma quamlibet infelicitate, paullo feliciores. Sed jam eheu! inexſpectata in nos procella deſaeviit, omneſque fortunas noſtras, ac propemodum ſpes ipſas, triſtiſſimo ictu turbavit. Quid ergo nobis poteſt eſſe infelicius, quorum dolori hic veluti acceſſit cumulus, ut ipſa etiam celeritate haec calamitas duplo redderetur intolerabilior? Vixit enim (o triſte ac lamentabile verbum!) vixit eheu FRIDERICUS, saeculi noſtri delicium, civium amor, quo nemo vel pietate religioſior, vel juſtitia ſanctior, vel prudentia conſultior, virtutibuſque omnibus ornatior admirabiliorque fuit: & quod maxime mens attonita luget, eo ipſo tempore vivere deſiit, quo jam convaluiſſe illum jucundo initio at poſtea triſtiſſimo errore credebamus! Bone deus, quanta tunc erat omnium laetitia, quanta congratulatio, quantus votorum per templa, curias, palatia, ac privatorum concentus, quando revixiſſe credebamus optimum principem. Quocumque nuncius tam laetus penetrabat, omnes laetitia ſumma, optimaque ſpe implebantur, ſeque ſalvo FRIDERICO, ipſos quoque ſalvos exiſtimabant. At o vanas hominum ſpes! o incerta gaudia! Eamne infelicitatem experiri nos oportuit, ut laetantes exultanteſque tantus luctus opprimeret? Eamne ob cauſam nos fortuna brevi hac perfrui voluptate voluit, ut ea intercepta tanto acerbius affligeremur? Ita eſt profecto, auditores: immo ita eſſe, nemo niſi rerum omnium ignarus dubitabit. Enimvero tametſi in FRIDERICO nos ipſos amiſiſſe videamur: ſuperabimus tamen, quoad fieri poterit, moerorem, & vel in meritorum ejus virtutumque contemplatione quaeremus ſolatium. Hoc unum enim exigere a nobis videtur divina anima, poſtquam ad caeleſtes illas ſempiternae felicitatis ſedes evolavit, ut ne merita illa, quae in nos exſtant, innumera vel diſſimulemus, quod ingratorum; vel tacite praetermittamus, quod juſto verecundiorum foret. Quum vero ejus virtuti nulla umquam par inveniri poſſit oratio: ego quidem infantiae, quam animi parum grati ſuſpicionem ſubire malui, ſtatuique, id quod veſtra pace facere licet, brevi oratione tot maximi principis merita complecti, geographorum imitaturus ſollertiam, qui maximas provincias tabulis ſatis anguſtis ſolent delineare. Quod dum facio, quamvis ipſa, quae in animis veſtris adhuc calet, pietas ſatis magnam mihi audientiam factura videatur: tamen magis conſuetudine, quam quod id neceſſarium judicem, a vobis etiam atque etiam peto ac contendo

ut

ut orationi meae in eminentiſſimas maximi principis laudes excurrenti, exigui temporis attentionem ne denegetis.

IX.

EXEMPLVM STILI SUBLIMIS

ad part. I. cap. 2. §. 46.

SI vel hoc malo noſtro nobiſcum tranſegiſſet fortuna, ut triſtiſſima, quae nos oppreſſit, procella ſaltem ſignis quibuſdam ac ſignificationibus nobis oſtenderetur: maximo quidem cum dolore illaetabili huic parentandi officio accingeremur, at videremur tamen nobis, in ſumma quamlibet infelicitate, paullo feliciores. Verum jam eheu! inexſpectata in nos tempeſtas dæſaevit, ceciditque fulmen, non ante praeviſum, quam omnia quaqua verſum uno ictu terreret, concuteret, proſterneret. Ecquid proinde nobis poteſt eſſe infelicius, quorum infelicitati hic veluti cumulus acceſsit, ut velocitate fatalis nuncii attoniti vix ſenſui noſtro ac dolori credamus? Amiſimus enim, (heu triſte ac illaetabile verbum!) amiſimus, inquam, FRIDERICUM REGEM, aevi noſtri Trajanum, omnibus ſaeculis lugendum principem, qui nihil in vita, niſi laudandum, aut fecit, aut dixit, aut cogitavit: ac eo quidem tempore grande hoc coeli depoſitum amiſimus, quo jam laetitiae publicae ſenſum ex renunciata ejus ſalute nobis praecipere videbamur. Bone deus, quanta erat omnium congratulatio! quam effuſa cunctorum laetitia, quum provincias pervagaretur rumor, defunctum eſſe incomparabilem principem fatali periculo, remiſiſſe morbi pertinaciam & melius habere eum, cujus ſalute omnium ſalus continebatur. Quocumque nuncius tam fauſtus penetrabat, tantos ubique excitabat plauſus, ut non tam REX, quam populus e diuturno morbo convaluiſſe videretur. Verum o vanas hominum ſpes! o triſtes rerum humanarum viciſſitudines! Laetantes atque ovantes tantus ſubito nos oppreſſit dolor, ut etiamnum, quid nobis acciderit, non ſine ſtupore miremur. Proditum memoriae eſt, fama mendace de Germanici ſanitate Romam perlata, auditas ubique eſſe gratulantium ac inter ſe concinentium voces: SALVAM ROMAM, SALVAM PATRIAM, SALVUM GERMANICUM: eodem vero paullo poſt morte intercepto, eum confeſtim inſequutum eſſe luctum publicum, qui nec ſolatiis ullis, nec edictis, potuerit inhiberi: lapidata tum templa, ſubverſas deorum aras, Lares familiares in publicum abjectos, quin & partus expoſitos, tamquam infelices futuros, ſi tanto funeri ſuperſtites viverent. Enimvero deſiderium iſtud, cum furore magis, quam ratione conjunctum, non tam inuſitatus quidam, qui in defuncto Germanico enituerat, virtutum ſplendor, non tam meritorum aut praeſtitorum humano generi beneficiorum magnitudo excitaverat; quam atrocitas temporum, & Tiberii, peſſimi principis, ſaevitia, quam Germanici reverentia ac metu adhuc aliquantulum repreſſam eſſe Romani exiſtimabant. Nobis aliae ſunt, ac longe aequiores deſiderii rationes. Interceptus nobis eſt princeps vere GERMANICUS, quo ne voto quidem aut cogitatione meliorem fingere quiſquam potuiſſet, quo nemo erat pietate religioſior, juſtitia ſanctior, prudentia conſultior, belli pa-

Digitized by Google

pacifque artibus major atque illuſtrior. Quem unum in primis ſuſpiciebat Europa, quem unum obſervabant principes, timebant hoſtes, peregrini vero non minus ac cives incitatiſſima pietate colebant. Talis fuit Auguſtus noſter, auditores, talis fuit publicae ſalutis ac felicitatis cuſtos, cujus ſepulcrum, nulli mortalium indeſletum, piis atque adſiduis lacrumis adſpergimus, cujuſque nominis non ſine dolore quodam umquam poſſumus recordari. Ut paucis dicam, quae ſentio, eum lugemus principem, qui erat immortalitate, conſentientibus omnium judiciis, digniſſimus, ſi aliud patuiſſet iter ad beatam illam, ad quam omnia referebat., aeternitatem. Tametſi igitur in hoc acerbiſſimo funere non tam REGEM, quam nos ipſos efferre: non tam PRINCIPI, quam nobis exſequias ire juſtaque facere videamur: continebimus tamen, quoad ejus fieri poterit, lacrumas, & vel in meritorum EJUS virtutumque eminentiſſimarum contemplatione dolori noſtro adlevamentum quaeremus, miſerum iſtud quidem, ac luctuoſum, ſed tamen adlevamentum futurum. Id unum enim exigere a nobis videtur ſanctiſſima anima, poſtquam relicta hac rerum humanarum caligine ad caeleſtes ſedes, unde terris data erat, revertit, ut divina, quae culpare nefas, decreta religioſe veneremur, eique non muliebribus lamentis, ſed pia excelſarum virtutum ipſius memoria parentemus. Utinam vero ſupremus felicitati ejus cumulus nunc accederet, diſertus laudator. Utinam, ut Achilli Homerus, Trajano Plinius, FRIDERICO GUILIELMO Puſendorffius: ſic FRIDERICO MAGNO magnum ſuperſtes eſſet ingenium, quod ejus imaginem ac ſimulacrum, tamquam Phidiae aliquod ſignum, aeternitati conſecraret. Verum illud praeſtare eximie, atque ita laudare REGEM, ut ſimul praeclaram ingenii laudem referas, excellentiſſimi ingenii ac conſummatiſſimae facundiae eſſet, hoc eſt, noſtrarum minime virium labor. At me, quem eloquentia non commendabit, excuſabit pietas, cui quomodocumque dicere, quam tanti principis virtutem ac ſumma in genus humanum merita tacere, aequius excuſatiuſque viſum eſt. Vos vero, auditores, ut incomparabilem regem omni pietate eſtis proſequuti, ita mihi de gloria patriae deque ſaeculi noſtri miraculo verba facienti non lingua modo, ſed & animis auribuſque, favete.

X.

LOCUS COMMUNIS

ad part. I. c. 3. §. 11. 12.

ESt ea praeclara ac laudanda principis feminae moderatio, ut non magis principem ſe eſſe, quam ſubeſſe principi, in tantoque faſtigio poſita, parum a privatis abeſſe, exiſtimet. Hoc animo praemunita non erit caſtrorum ſocia, non irrumpet in curiam, nec figendi refigendive leges ſibi vindicabit licentiam, a quibus omnibus eam ipſa gynaecei penetralia, ipſa ſexus pudor ſegregat (*a*). Equidem Theodoram, Juſtiniano non tori modo,

---

(a) Theſis: *principes feminae non debent ſeſe ingerere ſanctioribus maritorum conſiliis.*

do, ſed & imperii conſiliorumque ſociam fuiſſe accepimus. Nec Liviam ab Auguſti latere umquam ſe divelli paſſam eſſe, veteres canunt annales. Verum quam parum ſibi laudis utraque ea ſollertia peperit, vel inde intelligas, quod facti infamia in ipſos maritos redundarit. Et ſane quis in mulieribus illis non dicam laude, ſed excuſatione dignam judicaret impotentem illam dominandi libidinem? Inſidiabantur virorum adfectibus, leges ac imperii fata non publica utilitate, ſed ſua libidine, metiebantur, modo liberis, modo adulteris, modo viliſſimis eunuchis ac gnathonibus conſultare, omnia habebant venalia. Ut paucis me expediam; ſanctioribus maritorum conſiliis, majore fama, quam laude ſua ſeſe ingerebant (*b*). Quanto vero prudentius res ſuas compoſuit Plotina, digna Trajano conjux, digna ſaeculo illo femina, quae non alia ratione principem ſe probavit, quam quod caſtitate, modeſtia, ſanctitateque morum omnibus ſaeculi ſui feminis eminentiorem ſeſe probaret (*c*)? Ita ſcilicet eſt natura comparatum, ut feminae, ingenio variae, animoque molles, ad obſequium magis, quam imperium factae, nec tam conſiliis atque auctoritate, quam precibus ſanctiſque votis maritis prodeſſe poſſe videantur (*d*). Quare illae demum ſapiunt maxime, quae majori ſibi gloriae ducunt, maritum habere principem, quam principi veluti demiſſo ad ſervile obſequium cubiculario imperare (*e*).

XI.

SYLLOGISMUS ORATORIUS

ad part. I. cap. 3. §. 13. ſequ.

NIſi luctus & lacrumarum ſqualor omnem nobis aciem mentis praeſtringeret, neque homines, praeſentium curioſi omnes rerum futurarum cogitationes temere abjicerent: illud profecto ſtatuendum videretur, quod qui ex miſera hac rerum humanarum caligine ad ſempiternam beatitudinem migrarint, non tam luctu, quam congratulationibus ſint a nobis proſequendi (*f*). Quum enim ita ſit natura comparatum, ut illaetabile iſtud lacrumarum officium iis demum praeſtandum ſit, quorum infelici caſu non minus, ac noſtro, adficimur: conſequens profecto eſt, ut qui ad meliora tranſierunt, non lugendos, ſed cum gratulatione dimittendos judicemus (*g*). Ecquis quaeſo umquam eorum conditioni illacrumavit, qui nondum in lucem prodierunt? Vel eo enim nomine luctus iſte nobis videretur ridiculus, quod qui nondum ſunt, ne miſeri quidem eſſe poſſint. Siccine vero eos, qui miſeri nondum ſunt, non lugendos, hos vero, qui miſeri eſſe deſierunt, & felicitate numquam interitura fruuntur, deflendos gemituque proſe-

(b) Illuſtratio ab exemplo contrario Theodorae & Liviae.

(c) Nova illuſtratio ab exemplo Plotinae.

(d) Aetiologia duplex. *I. Mulieres ad obſequium magis quam imperium factae. II. Principes feminae precibus potius, quam conſiliis, bene de re publica merentur.*

(e) Concluſio ſeu repetitio theſeos.

(f) Major propoſitio: *quicumque ex hac miſeria ad meliora evolarunt, ii non ſunt lugendi.*

(g) Aetiologia majoris propoſitionis prima: *luctus tantum debetur miſeris.*

ſequendos judicabimus (*h*)? Silenum ſaepe ajunt dicere ſolitum, non naſci optimum ſibi videri, proximumque, citiſſime mori (*i*); eamdemque Thracum fuiſſe ſententiam accepimus, qui natales ſuorum lacrumis atque ejulatu, funera tripudio laetitiiſque omnibus proſequebantur, mortuiſque triumphum magis decernebant, quam exſequias. Quod ſi gentes, ab omni humanitate alienae, ſuorum jacturam animo tam intrepido pertulerunt, quibus non niſi vana quaedam immortalitatis ſpes illuſit: quid nobis faciendum exiſtimabimus, quibus certiora divinum numen pollicetur (*k*)? Nonne gratulabimur noſtris, qui hoc vitae mortalis momentum cum aeternitate, & brevem lucis uſuram cum beata illa ac ſempiterna luce commutarunt (*l*)? Quicumque ſane ex hac vita pie diſcedunt, procul ab hac rerum humanarum miſeria conſtituti, perpetuo Dei conſpectu perfruuntur. Non eos bellorum furor, non peſtilens aliquod ſidus, non ulla alia, quae nobis incumbit, terret calamitas (*m*). Heu, quam jucunda erit illa patria! quam exoptata mutatio! ſane quum Ulyſſes Ithacae ſuae ſaxum omnibus aliarum regionum deliciis antehabuerit: quid illos putatis facturos, qui poſt diuturnos errores veluti ad portum ſempiternae felicitatis fauſto ſidere adpulerunt (*n*)? Quare, ſi ſapimus, non illacrumandum demortuorum ſorti, ſed felicitati illorum gratulandum putabimus, noſque ita potius comparabimus, ut eo, quo quemque Deus juſſerit, ordine, laeti ſequamur (*o*).

XII.

EPISTOLA FAMILIARIS

ad part. II. cap. 1.

Rogaſti me ſententiam, cui potiſſimum academiae nomen a filio TUO dari velim. Verum cum non parere iniquum, tum parere ac ſententiam dicere, temerarium videtur. Quemadmodum enim de pictoribus, ſculptoribus ac poetis non niſi artifices judicant: ita non niſi ſapientum, hoc eſt, non mei ordinis hominum, eſt, perſpicere ſapientes. Quantum tamen video, Fridericiana academia vel eo nomine filio debebit eſſe commentiſſima, quod in ea juris prudentiae ſtudium tanta cura ac induſtria excolitur, ut in ea vel Berytum vel Bononiam, ſed feliciore ſidere, renatam dixeris. Et quid diligentius quaeſo tractari debet hoc aevo, quo ita ubique fervent lites, ut murices optent cordatiores, quibus fora & curiae ſternantur? Nulli ſane homines beatiores hodie videntur, quam qui vel maxime vacant litibus. Teſtis eſſe poteſt conſobrinus tuus, qui quum annis, ut

(h) Aetiologia ſecunda: *ſi eos non lugemus, qui nondum ſunt, quo jure lugebimus eos, qui miſeri eſſe deſierunt.*

(i) Illuſtratio majoris ab apophthegmate Sileni.

(k) Illuſtratio ejus nova a conſuetudine Thracum.

(l) Minor propoſitio: *atqui mortui ex hac miſeria ad meliora evolarunt.*

(m) Aetiologia minoris per deſcriptionem ſempiternae beatitudinis: *Dei conſpectu fruuntur, nullamque calamitatem ſentiunt.*

(n) Illuſtratio minoris ab exemplo Ulyſſis, & ſimilitudine a navigantibus deſumpta.

(o) Concluſio. *Ergo mortui non ſunt lugendi.*

Digitized by Google

noſti, abhinc tribus cauſſas agere in vicinia noſtra coeperit, tantam ſubito rem, tantumque corpus fecit, ut eum nuper obvium vix agnoſcerem. Quod ſi hac via perrexerit: mox eum habebimus non capite cenſum aut proletarium, ſed primi cenſus advocatum, egregium, confidentem, loquacem, & qui vel nutu ac renutu, non ſecus ac oraculum Ammonium, omnia civium ſuorum fata temperabit. O egregium ac lautum in primis hominem! Utinam vero & Quinčlo meo liceret eſſe aeque felici. Is ex quo pertaeſus rei ruſticae, medicinam in urbe noſtra facere, coepit, numquam Aeſculapium habuit propitium. Omnes enim vel mori, quam ejus opera uti malunt. Niſi mature ſignum receptui dederit, ilicet, actum eſt, Quinctum ego meum in Quincto ipſo amiſi. Principem juventutis ſatis triſtiſſimis nuper interceptum eſſe, jam ex ipſa fama omniumque ſermonibus intellexeris. Eam nobis jacturam nuper ſarcivit ſereniſſimae principis foecunditas, enixae filium tam lepidum, tam formoſum, tam patri celſiſſimo ſimilem, ut nihil ſupra. Nova jam tenes omnia, reliqua paene vetera ſunt. Adderem equidem, me TE amare, ipſiſque oculis habere cariorem, niſi & id vetus eſſet. Solum forſan illud novum ac tantum non inuſitatum TIBI videbitur, quod ad TE propediem excurrere decrevi. Invitat me fudum, invitat tui amor, quo nihil mihi umquam erat antiquius. Tu fac, ut cellas habeas pleniſſimas. Integram enim famem non ad ova tantum, ſed ad mala ipſa adferam. Ne vero mihi ſpes iſta intercipiatur, cura quaeſo ut valeas (p).

XIII.

EPISTOLA ELABORATIOR

ad part. II. cap. 1.

QUum de futura arboris proceritate ex ipſa frutice liceat augurari: ſane ego te jam inde a TUA pueritia ſuſpexi, praedixique multis, talem TE futurum, qualem cognitum, ducto ex praeclara indole argumento, judicaveram. Id vero augurium de TE meum exitu nunc comprobatum video, poſtquam conſentientibus celſiſſimorum nutritorum ſuffragiis docendi TIBI munus in florentiſſima academia -- demandatum eſt (q). Quare non poſſum non utrique noſtrum jure gratulari: TIBI, qui ſpartam nactus es, praeclara illa virtute TUA, ac parta tot vigiliis doctrina digniſſimam: mihi vero, qui de futura felicitate dignitateque TUA tam vere conjeci (r). Profeſſor es, optabile ac honorificum! Quaenam enim praeclariores, quaenam TE digniores curae eſſe poſſent, quam perpolire ingenia, exponere eruditionis theſauros, & quotidie expromere aliquid atque effingere, quod ad ornan-

(p) Habes hic epiſtolam miſcellaneam. En propoſitiones:
I. *Saudeo, ut filium Halam mittas.*
II. *Conſobrinus tuus cauſas cum plauſu agit.*
III. *Quinctus infeliciter artem medicam facit.*
IV. *Princeps juventutis deceſſit, ejuſque in locum alius natus.*
V. *Mox ad te venturus ſum.*

(q) Eſt hoc exordium proprium, ab ipſa ſcribendi occaſione deſumtum. Vid. *part. II. c.* 1.

(r) Propoſitio primaria, quae per totam regnat epiſtolam. Vid. *part. II. c.* 1.

nanda honeſtarum artium ſtudia pertineat? Quid praeſtantius illo munere, quo cum laude atque ex fide functus non uni alicui civitati, id quod in ſe honorificum eſt, ſed toti provinciae atque univerſae Germaniae novas ſubinde doctiſſimorum juvenum colonias ſubmittes? Habes profecto nunc, ALBERTE, campum, in quo TUA virtus atque inuſitata eruditio excurrat. Pietatem praecipue colere, exemploque oſtendere id, quod doces, poſſe fieri: excubare animo pro ſalute ac dignitate celeberrimae academiae: docendo diſputandoque juvenes quotidie reddere doctiores: nihil omnino facere, nihil ſcribere, nihil cogitare, in quo ſtatim decus non eluceat, hoc demum erit, mihi crede, TUUM officium, hic labor, hae illae praeclarae cogitationes, quae in eam, quam ſuſtines, Spartam ita cadunt, ut ſine ſummo dedecore ab illa ſejungi haud poſſint (s). Magna haec quidem ſunt ac laborioſa, fateor, verum etiam tanto praeclariora, ſempiternaque cum gloria conjuncta. Erit enim aliquando tempus, quo mille tibi decretas ſtatuas non ſine voluptate intelliges. Quotcumque enim TUIS auſpiciis ad veram ſapientiam ac doctrinam pervenerint, totidem TIBI ipſe viva ac ſpirantia gloriae TUAE ſimulacra conſecrabis. Atqui haec etiam tunc immortalem TE praeſtabunt, quum vitae hujus perfunctus munere cum beatiſſimo illo coeleſtium animorum coetu conjungeris (t). Quapropter macte hac virtute, macte hoc animi impetu, TUIque etiam in hoc vitae genere eſto quam ſimillimus. Ego id unum exopto, ut qui te in hac ſtatione collocavit, (collocavit autem ſummus rerum arbiter, Deus), idem faveat porro muneribus ſuis, novoque iſti honori addat perpetuitatem (u) VALE.

XIV.

ORATIO VEL DECLAMATIO

DE JURE ANTIQUO GERMANICO DILIGENTIUS EXCOLENDO (x).

ad part. II. cap. 2.

CUm plurimis in rebus, non modo imperitae multitudinis, ſed & eruditorum quorumdam hominum, caecitatem ac perverſa judicia licet intueri, auditores: tum in hoc maxime, quod plerique rerum ſuarum incurioſi, in peregrina atque aliena omni animi cogitatione feruntur. Quamvis enim alias ita ſit natura comparatum, ut ſuum quiſque natale ſolum, in quo primum vitalem hunc ſpiritum hauſit, omnibus omnium regionum provinciarumque deliciis anteponendum exiſtimet: pauci tamen ſunt, quibus non patria in ipſa patria, id eſt patrii mores, domeſticaque inſtituta veluti ſordeant. Quaſi ea lege nobiſcum tranſegiſſet natura, ut omnes ſapiant exteri

---

(s) Argumentum I. *a muneris profeſſorii praeſtantia.*

(t) Argumentum II. *a gloria, e munere iſto exſpectanda.*

(u) Concluſio *ſuaſoria & votiva.*

(x) Declamatio haec olim diſputationi ſollemni ac inaugurali *de origine atque indole jurisdictionis patrimonialis* praemiſſa, nunc vero hinc inde paullulum locupletata eſt.

teri ac peregrini, nos ſoli ab omni recta ratione inopes velut umbrae feramur (y). Quae res dici non poteſt quam abſona ſit, quantumque detrimenti adferat rei publicae. Si recte enim poſueris calculum, non modo luxum ac profuſionem, ſed omnia paene vitia ex illa perverſa curioſitate ac inſano rerum externarum amore nata atque in rem publicam invecta, intelliges (z). At nuſquam tamen majore cum periculo, conjuncta videtur iſta rerum peregrinarum admiratio quam in legibus (a). Quum enim illae indoli hominum, finique ac formae rei publicae attemperandae ſint: non poteſt non ſumma inde naſci rerum omnium confuſio, ſi leges, alienae civitati adcommodatae, in noſtram rem publicam temere invehantur (b). Id quod non rectius, opinor, intelligetis, quam ſi quantum optandum Germanis ſit veterum patriarum legum ſtudium, brevi oratione oſtendero. Veſtrum erit, auditores, favere linguis, meque non de lana caprina, ſed de re graviſſima, dicere inſtituentem, favore veſtro ac benevolentia ſublevare: id quod non tam, quod de voluntate veſtra dubitem, quam quia mos eſt ita rogandi, rogo (c).

Ac primo quidem, ut inde potiſſimum orationis noſtrae primordia capiamus, ſi nihil poſſet de priſcis Germanorum legibus atque inſtitutis dici, quam quod ea aequiſſima juſtiſſimaque fuerint; vel id ſolum nos ad eorum ſtudium incitare atque alacriores reddere jure deberet (d). Conſtat enim inter omnes, qui aliqua ſaltim rerum civilium cognitione imbuti ſint, non alia in re magis elucere divinam illam ac regnatricem ſapientiam, quam in legibus juſtis, aequis, & ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principem naturam expreſſis (e). Sane quemadmodum praeclarus ille ac aeternus naturae ordo, quo perpetuo quodam ac aeterno tenore cuncta moventur, univerſus mundus adminiſtratur, ſingulaque, quae vel intelligentia percipiuntur, vel ſenſu comprehenduntur, certo ac definito ordine ad totius univerſi ſalutem ac commodum conſpirant, nos quam maxime ad contemplandam admirabilem illam divini numinis ſapientiam incitat: ita non poſſumus non divinam atque inuſitatam eorum ſuſpicere prudentiam, qui iis rem publicam legibus devinxerunt, quibus efficitur, ut ubique regnet juſtitia; vitia vero hominum ac fraudes damnis, ignominiis, vinculis ac ſuppliciis mulctentur, juſti ac honeſti ſuſceptique pro re publica labores honoribus ac praemiis condecorentur, ac, ut paucis dicamus, ipſa civitas domi quieta ac pacifica, hoſtibus venerabilis ac formidoloſa reddatur (f). Quibus poſitis, (eſt enim hoc ita clarum ac perſpicuum, ut non egeat demonſtratione), non erunt profecto ullius gentis leges ac inſtituta ſtudio noſtro digniora, quam illa priſcorum Germanorum, quae & ſanctiora aliis & rei publicae noſtrae fue-

---

(y) Exordii protaſis: *turpe eſt, quod plerique peregrina praeferunt rebus domeſticis.*

(z) Aetiologia: *multum enim detrimenti hoc adfert rei publicae.*

(a) Applicatio: *haec curioſitas periculoſiſſima in exteris.*

(b) Baſis: *haec enim non quadrant ſtatui rei publicae noſtrae.*

(c) Propoſitio cum captatione benevolentiae.

(d) Argumentum I. ſyllogiſmo oratorio incluſum.

Quae leges ſunt aequiſſimae, illae ſtudio noſtro digniſſimae ſunt.

Leges Germanorum ſunt aequiſſimae.

Sunt ergo digniſſimae ſtudio noſtro.

Hujus ſyllogiſmi propoſitio hac prima periodo continetur.

(e) Aetiologia majoris propoſitionis: *ex legibus enim elucet ſumma ſapientia.*

(f) Illuſtratio majoris propoſitionis a ſimili: *quemadmodum ex naturae ordine divina: ita ex legibus bonis hominum ſapientia quam maxime elucet.*

fuerunt utiliſſima (g). Sane, quod admiratione rei publicae ſuae apud CICERONEM dicere auſus eſt Craſſus, illud jure quodam noſtro de priſcis Germaniae moribus repetere licebit: fremant omnes licet, dicam quod ſentio, bibliothecas certe omnium philoſophorum pauciſſimae illae juſtiſſimaeque antiquorum Germanorum leges, ſi quis earum fontes & capita expenderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate videntur ſuperare (h). Ignorabat Germania leguleios, praecones actionum, formularum cantores, ſyllabarum aucupes. Non hic erant leges innumerae, ſubtiles, captioſae, in quas incauti, etiam nihil tale meriti, tamquam in laqueos inciderent: nihil hic praetorum edictis, ad decipiendam plebem comparatis, nihil jureconſultorum interpretationibus; aut, ſi mavis, cavillationibus, ſtatuebatur pretii, nihil denique rabularum vulturumque togatorum artibus, quibus cum ipſa aeternitate lites communicarentur. Simplicia hic omnia, juſta ac ſanctiſſima. Pauca erant inſtituta, ſed perſpicua, juſtiſſima, atque ex ipſa illa aeterna ratione prudenter derivata, quibus docebantur majores noſtri non infinitis concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate nutuque legum, domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, ſua tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere (i). Et quae aliae, quaeſo, leges exſpectari potuerunt a gente, quae ab omni luxu, libidine, ac habendi cupiditate aliena, non in cauſſidicorum ſtrophis, ſed in recte factorum conſcientia collocabat fiduciam (k), & in qua, ut ait CORNELIUS TACITUS, auctor graviſſimus, plus valebant boni mores, quam alibi bonae leges (l)? Quare ſi nos pro eo ac decet, noſtra patria delectat, cujus tanta eſt vis tantaque natura, ut Ithacam illam, in aſperrimis ſaxis tamquam nidulum adfixam ſapientiſſimus Ulyſſes ipſi immortalitati anteponendam exiſtimaverit: quo amore tandem inflammati eſſe debemus in ejus leges, quae tantum aequitate omnium gentium jura ſuperarunt, quantum ipſi majores noſtri reliquis innocentia ſanctitateque morum praeſtiterunt (m)? Neque id unum eſt, auditores, quod nos ad conquirendas atque e ſitu & pulvere extrahendas illas patriarum legum reliquias debeat inflammare: ſunt enim & alia: eaque majora (n). Eſt haec mortalium omnium indoles, ut pleraque utilitate ſua metiantur, eaque demum exiſtiment induſtria & contentione ſua digniſſima, quae maximo ſibi uſui intelligunt futura. Neque ita immerito ſentiunt (o). Quum enim vitae brevitas nos ſpes vetet inchoare longas, nec ullum tempus a bonae mentis ſtudioſo videatur prudenter collocatum, niſi quo legendo meditandoque melior, reique publicae utilior, redditur: facile patet, non eſſe ſupervacua conſectanda in tanta temporis egeſtate, ſemperque nos meminiſſe debere (p), non ſcholae, ſed vitae, quidquid diſcimus, eſſe diſcen-

(g) Minor propoſitio ſyllogiſmi primi oratorii.

(h) Illuſtratio minoris *a comparatione legum Germ. cum XII. tabulis Rom. & accommodatione elogii earum apud Ciceronem ad leges patrias.*

(i) Aetiologia minoris propoſitionis I. *Leges enim Germanorum omni ſubtilitate caruerunt.*

(k) Aetiologia ejuſdem II. *Latae enim ſunt a gente omnium innocentiſſima & ſanctiſſima.*

(l) Illuſtratio nova *a teſtimonio* CORN. TACITI.

(m) Concluſio: *Ergo antiquas Germanorum leges ſunt ſtudio noſtro digniſſimae.*

(n) Tranſitio ad argumentum II. quod huic ſyllogiſmo oratorio includitur.

Quodcumque in foro utilitatem ſummam adfert, illud diligentius excolendum eſt.

Leges antiquae Germaniae in foro utilitatem ſummam adferunt.

Sunt ergo diligentius excolendae.

(o) Major propoſitio hujus ſyllogiſmi oratorii.

(p) Ratio majoris propoſitionis. *Non enim ſcholae, ſed vitae diſcendum.*

ſcendum. Conſultus a neſcio quo Ariſtippus, quid potiſſimum adoleſcentibus putaret diſcendum? Id, inquit, quod viris ad uſum vitae commodiſſimum futurum eſt. Praeclare profecto ac ſapienter. Quotus quiſque enim ut ait PLINIUS, tam eſt patiens, ut velit diſcere, quod in uſu non ſit habiturus (*q*)? Quae ſi vera exiſtimamus, ut ſunt profecto veriſſima: conſequens eſt, ut leges Germaniae antiquas omnium praeſtantiſſimas & in ipſo foro noſtro agendis cauſſis utiliſſimas judicemus (*r*). Equidem plerique hodie in ea ſunt ſententia, vivere nos debere legibus Romanis, easque non olim Romae magis, quam hodie in Germaniae foris ac judiciis, vigere. Verum enim vero dici non poteſt, quantum hos fugiat ratio (*s*). Tametſi enim jura Juſtinianea initio in ſcholas, ex his in palatia principum, ac poſtremo in tribunalia penetrarint; contigiſſe tamen videtur Germaniae, quod in magnis aquarum exundationibus ſolet. Quemadmodum enim tunc ſpecioſiſſimae quaevis aedes diruuntur, arbores evelluntur humo, multaeque res peregrinae ſedibus ſuis motae, & incertis vibratae fluctibus, in terras noſtras projiciuntur; ita illaetabili illa patriarum legum eluvione, optimis juſtiſſimiſque legibus, loco motis, aliae peregrinae ſunt invectae, id eſt, jus illud Juſtinianeum, quo non temere aliud a Germanorum inſtitutis reperiri potuiſſet alienius. Sicuti autem in triſti ejusmodi diluvio non omnia ita penitus pereunt, ut non, decedentibus aquis, complura adpareant antiqui ſplendoris ac fertilitatis veſtigia: ita nec legum patriarum omnium ita fecimus naufragium, ut non praeclarae quaedam earum reliquiae tamquam fractae disjectaeque tabulae hinc inde in foris ac tribunalibus ſuperſint (*t*). Et ſane, ſi dicendum, quod res eſt, pleraque, quibus in foro utimur, inſtituta, non Roma aut Conſtantinopoli ad nos advecta, ſed ex antiqua Germania tamquam per manus tradita accepimus. Vigent in foris noſtris complura Romani juris praecepta: aſt, non ideo vigent, quod Romana ſunt, ſed quod ratione ac aeterna illa lege quam ex natura ipſa adripuimus, hauſimus, expreſſimus, nituntur. Contra ea, quae vere a Romanis inventa conſtat, ea ſi non omnia, ſaltim pleraque, in Germania noſtra hodienum exſulant, nec potuerunt adhuc, quidquid moliti ſint jureconſulti, civitatis noſtrae jura impetrare. Quidquid in juris prudentia Romana de libertatis ac ſervis, de ingenuis ac libertinis, de ritibus manumiſſionis, ac juribus patronatus, de patria illa, qua filii regebantur, poteſtate, de emancipatione, adoptione, ritibus nuptiarum, de tutoribus item ex lege Atilia, Julia & Titia, ac denique de tutela parentum fiduciaria, ac patronorum ſubtiliſſime diſputatur, illud omne in foris noſtris non majorem, quam leges Indorum aut Perſarum, adfert utilitatem. Aliae apud nos audiuntur perſonarum diviſiones. Quotidie in foris noſtris diſceptatur de nobilibus & plebeiis, de dominis directis & vaſallis, de amtſaſsiis & ſchrifftſaſsiis, de colonis, curmedis, laſsis, landſidelis, hominibus propriis, de liberis ſeparatis & non ſeparatis, de nuptiis in conſpectu Eccleſiae factis, quae omnia longe abſunt a diſciplina Triboniani. Jam ſi porro nobis ea, quae de rerum juribus, & de modo litigandi in jure Romano traduntur, ob oculos poni-

(q) Illuſtratio majoris propoſitionis *a teſtimonio Ariſtippi & Plinii.*

(r) Minor propoſitio: *leges antiquae Germanicae in foro ſummam utilitatem adferunt.*

(s) Aetiologia minoris: *non enim eas penitus abolevit jus Romanum.*

(t) Illuſtratio *a ſimili.*

Digitized by Google

ponimus: denuo vix quidquam, quod in Germaniae foris locum inveniat, reperiemus. Frequentiſsime in his audiuntur pacta ſucceſſoria, gerada, res expeditoriae, fideicommiſſa familiarum, lites cambiales, actiones exequutivae, actiones ex pacto, aliaque hujus generis innumera, quae adoleſcentibus ſoli juri Romano innutritis tam nova atque inexſpectata videbuntur, ut primum in curias noſtras delati, credituri ſint ſe in alium terrarum orbem veniſſe (u). Equidem non ignoro, auditores, quantum operae impendant jureconſulti, Romanarum legum admiratores, ut omnia, etiam patria inſtituta ex illo vetere jure Quiritium derivaſſe videantur: ſed id ſcio etiam, infeliciter plerumque iis hoc commentum procedere. Quis enim credat, actionem, qua damna hodie ulciſcimur, eſſe ex lege Aquilia, quum eorum nihil, quae ab Aquilio ea lege cauta legimus, in Germania uſu uſquam receptum ſit? Quis credat, parentum poteſtatem in liberos, quae apud nos viget, ex illa patria Romanorum majeſtate eſſe, quum, quae Romani ea in re invenerunt, in Germania non magis, quam in ultima Thule, ſerventur (x)? Scilicet quemadmodum mali inſtitores merces patrias, mutato tantum involucro, pro peregrinis obtrudunt, ut eo facilius inveniant emtores, peregrinis iſtis nominibus deluſos: ita ſua intereſſe putant jureconſulti, ut omnes leges Germanicas, quoad ejus fieri poteſt, Romanas eſſe mentiantur, ut tanto frequentiores ad acroaſes has confluant adoleſcentes, immodica rerum Romanarum admiratione jam inde ab incunabulis imbuti (y). Quae cum ita ſint, quis non videt, pleraque, quae in foro noſtro diſceptantur, ex antiqua Germania tamquam fractas e naufragio tabulas, ad nos perveniſſe? Et quis dubitet, quaeſo, fore ut maxima lux adfulgeat juris prudentiae noſtrae, ſi plures Conringii, Conradi Sinceri, Schilteri aliorumque doctiſsimorum virorum exemplo excitati, in indagandis explicandisque antiquis Germaniae legibus paullo plus ſtudii atque induſtriae conferrent (z)? Vos itaque, auditores ornatiſsimi, qui veram laudem ac dignitatem quaeritis, vos ego hortor atque obteſtor, ut tanto alacrius hoc antiquitatum Germanicarum ſtudium amplectamini, quod & juſtiſsimas prudentiſsimaſque vobis leges ſuppeditabit, & in forenſi illa, ad quam adſpiratis, opera incredibilem adferet utilitatem. Quam beata tunc erit Germania noſtra, ſi illa tot peregrinarum legum mole levata erigere ſe denuo, ac veluti lacertos movere coeperit? Et quantam laudem gloriamque adſequentur, quicumque in hoc tam ſalutari rei publicae ſtudio omnem operam atque induſtriam collocaverint? Habetis ergo, juvenes, campum, in quo virtus veſtra, partaque tot vigiliis eruditio excurrat: veſtrum erit, praeclaram hanc bene de re publica merendi occaſionem non dimittere e manibus, ſed ita res componere, ut ſtudia veſtra & patriae utilia & vobis quam maxime ſint glorioſa (a).

XV. PA-

(u) Illuſtratio *per μερισμον*.
(x) Solutio objectionis.
(y) Illuſtratio a ſimili.
(z) Concluſio ſecundi argumenti. *Ergo legum Germaniae antiquarum indagatio ſtudio noſtro digniſſima eſt.*
(a) Concluſio totius orationis paraenetica.

XV.

PANEGYRICUS

SEMPITERNAE MEMORIAE VIRI INCOMPARABILIS,

SAMUELIS STRYKII,

CONSECRATUS. *(b)*

SI, quemadmodum animus, ſic orationis atque eloquentiae opes, triſte mortalitatis fatum effugerent, nec ea eſſet rerum humanarum conditio, ut eloquentiſſimi non minus, quam indiſerti, efluſo extremo ſpiritu, conticeſcant: nuſquam profecto, niſi in pallido STRYKII incomparabilis ore, par tanti viri laudibus facundia poſſet reperiri. Nam nec in quo dicendi vis & copia uberior exſtiterit, nec in quo major fuerit oris atque orationis commendatio, ex omni memoria noſtra cujusquam recordamur. Sed! FUIT haec noſtra quondam felicitas! FUIT, eheu, eloquentiſſimus STRYKIUS, jucundum eruditis nomen, juris prudentiae columen, litterarum decus, maximum Fridericianae ornamentum: FUIT, inquam, & quod mens, recenti dolore languida, aegre profert, obmutuit. Non cathedras amplius divina ejus & ſuaviſſima implebit oratio: non acroateria, non jureconſultorum conſeſſus, candidiſſima illius voce perſonabunt. Silvit, adquievit, conticuit: nec quidquam nobis ex tanta bonorum adfluentia, praeter triſte deſiderium, fatorum invidia reliquit. O fallaces hominum ſpes! o incerta gaudia! ô ancipites rerum viciſſitudines! Ecne eventu academiam viri conſummatiſſimi ingenio frui oportuit, ut erepto tanto acerbiore diſpendio careret? Eane lege ex STRYKIO tam incredibilem laetitiam cepimus, ut ejus amiſſione tanto vehementius excruciaremur? O dies, o tempora, quod huic dolori noſtro ſolatium dabitis? Quis itaque miretur, omnem ferme eloquentiae vigorem cum STRYKIO elanguiſſe? Quis miretur, diſertiſſimorum virorum Muſas, ſubito moerore perculſas, nunc tacere; funerique huic, nulli eruditorum indefleto, triſti potius ac religioſo ſilentio, quam laudibus parentare *(c)*? Quemadmodum enim ſol, ſimul ac diurno itinere defunctus jucundiſſimum luminis ſui jubar oculis noſtris ſubduxit, non niſi tenebras orbi reliquit & nocturna ſilentia: ita, exſtincto ſole noſtro, exſtincto STRYKIO, quidquid antea in laudes illius officioſiſſimum fuit, jam moerorem ſilentio teſtatur, attonitumque obſtupeſcit *(d)*. Enim vero quid agimus? quousque lugebimus tandem? quamdiu dolori indulgebimus? Vincat demum adfectus adfectum; ſolvat triſtitiam amor: luctum pietas; deſiderium fidelis grati animi memoria. Satis luximus, quem nimis numquam lugebimus: nimis deflevimus, quem numquam deflebimus ſatis. Id

(b) Panegyricus hic jam typis exſcriptus eſt *Halae Magd.* MDCCX *in fol.* Sed quia exempla jam pridem diſparuerant: hic eum recuſum dedimus.

(c) Hactenus exordii protaſis: *Cum STRYKIO apud nos omnis eloquentia, videtur obmutuiſſe.*

(d) Illuſtratio a ſimili, loco aetiologiae.

Digitized by Google

Id reliquum eſt, ut in conſummatiſsimi VIRI merita intenti, gratos nos & devotos piis Manibus perpetuo exhibeamus (e). Permitte igitur, o ſanctiſsima anima, quae iam coelitum choris adſociata laeta laetitiis omnibus aeternum triumphas, permitte, o admiratio quondam litterati orbis, nunc deſiderium & dolor: permitte, inquam, deſideratiſsime STRYKI, ut haec communis triſtitiae ſilentia, ſi non terſa oratione, gemitibus tamen planctibusque interrumpam, & ſupremo hoc officio non tam TUIS laudibus, quam incredibili dolori meo, ſatisfaciam. Amiſi TE ſtudiorum meorum auctorem, amiſi patronum, amiſi parentem, quem alterum mihi benignum numen indulſerat. Patere ergo, ut in illactabili hoc pietatis officio orbitati meae levamentum inveniam: & vel defuncto TIBI grati memorisque animi vota exſolvam, qui tot ſum a vivente beneficiis cumulatus, ut ingrato mihi vivendum moriendumque videatur. Non quidem is ego ſum, qui dicendo decus aliquod addere poſsim virtuti TUAE, laudes omnes ſupergreſſae. Quis enim tam abiecte de meritis TUIS immortalibus ſentiat, ut TE ſempiternae gloriae per eum commendari poſſe putet, qui TE commendando, nec propriam ingenii laudem conſequatur? Attamen quum nec pietati ſatisfacere aliter poſſim, nec debitori turpe ſit, vel minimam crediti partem ſolvere, ſi reddere caput, atque aere alieno exire penitus nequeat: indulgebo aliquantulum ingenio, & iſthoc perpetuae venerationis meae conſecrabo monimentum: in maximo lucro poſiturus, ſi non tam diſerti, quam grati piique hominis officio defungar. Minus certe alias audacem ipſa me alacriorem reddet difficultas, cogitantem quod mihi neceſſario eveniet, ut tantam laudum ubertatem nec exaequare dicendo, nec cogitando ſatis adſequi poſſim, idem cuilibet, quamvis exercitatiſſimo & omnibus ad dicendum inſtructo homini eventurum fuiſſe (f).

Quid vero in tanta laudandarum rerum adfluentia primo, quid ſecundo loco proferam? Quid dicam tam praeclarum ac admirabile, ut non plura atque eminentiora ſilentio praetermiſiſſe videar? Obruor profecto dicendorum multitudine, &, quod ſummis aliquando oratoribus contigit, copia ipſa ad inopiam redigor. Sane ſi rhetorum praeceptis obſtringendus animus, qui vel in diſciplinis a ſervitute abhorret, aliena multa STRYKIO tribuentur, qui ſic abundat propriis, at emendicatis ac quaeſitis aliunde neutiquam indigeat. Dicendum erit de nataliium fortuna, quae non eſt arbitrii noſtri, ſed cuilibet divino fato & voluntate deſtinatur. Praedicanda nobilitas patriae, quae auſpicatiſſima STRYKII incunabula primum adſpexit, quaſi ut vina a iugis Falernis, Gauricis, Maſſicis, ita excelſae animae a patrio ſolo peterent pretium, & non potius civitati ſuae ſplendorem virtute conciliarent. Nec praetermittendae erunt opes, & fortunae obſequia, quae tamen nec bonum quemquam efficiunt, ſi adſint, neque, ſi abſint, deteriorem. Aliis igitur incedam veſtigiis, & in numeroſa laude non amplificandi locis, ſed delectu utar. Qui abſolutiſſimum quoddam Phidiae ſignum contemplantur, dignitate formae adeo rapi in admirationem ſolent, ut mens obſtupefacta totius perfecti operis artificium uno obtutu non capiat. Luſtrantes itaque membra ſingula, jam faciem perſona dignam

Heinec. Fundam. Cultior. Latin. D. prae-

(e) Apodoſis; *merito tamen dicendum de laudibus* STRYKII.

(f) Baſis; *id quod ego faciam*. Vbi ſimul τὸ ἦθος, quod in exordiis requiritur, obſervabis.

praedicant, jam decentem humerorum latitudinem, jam toros egregios, & adcuratum muſculorum poſitum, jam denique venas omnes decore expreſſas, ipſumque ſtatum corporis & proportionem mirantur, & ex omnium pulcritudine partium de totius ſtatuae praeſtantia judicant. Mihi ſimiliter in STRYKIO perfectum jureconſulti exemplar admiranti, per partes videtur eundum, quae laudem hanc cumulatiſſime abſolvunt, demonſtrandumque, nec ad eruditionem admirabilem, nec ad ſummam prudentiam, nec ad pietatem diligentiamque incitatiſſimam quidquam IPSI defuiſſe (*g*).

Tantum eſt jureconſulti tamque eximium nomen, ut illo uno omnes doctrinae ſapientiaeque copiae contineantur (*h*). Fuerunt quidem, fuerunt tempora, quum dignitate hac in ludibrium proſtituta, ii demum crederentur, quidquid in juris prudentia ſummum eſt, attigiſſe, qui nec leviter guſtatis ſapientiae elementis, nec optimis artibus a limine ſalutatis, illud unice per omnem aetatem egiſſent, ut in cathedris barbari, in litibus non incauti, & in foro ranis eſſent loquaciores. Nati hinc ſunt leguleii, rei publicae fatales, praecones actionum, ſyllabarum aucupes, qui non niſi multarum legum ſibi non intellectarum principia uno ſpiritu recenſere, atque ad ſingula verba Bartolum, Baldum, & neſcio quae alia pudenda ſaeculis nomina, velut caput aliquod Gorgoneum obvertere didicerant. Sed o miſeram, o ridiculam artem, quae in eo faſtigium ſapientiae conſtituit, ut fatearis, nihilo te eſſe aut Accurſio aut Bartolo ſapientiorem! Diu itaque eſt, ex quo orbis elegantior ſtatus controverſiam movit febriculoſis hominibus, quorum auctoritate antea juris prudentiae dignitas non minus, ac Atlante coelum, ſuſtineri videbatur. Laborat nunc eorum fides, &, facta felici temporum reparatione, ea ſequuta eſt rerum immutatio, ut qui olim claſſicis & primis adſcribebantur ordinibus, hodie vix in proletariis aut capite cenſis locum inveniant (*i*). Alia nimirum ſunt artis aequi & boni ornamenta, alia & validiora praeſidia, quibus dignitatem ſuam gloriamque cum laude tueatur. Si quis eſt mortalium, qui praepotente iſta ac glorioſa ſapientia generoſum animum praemuniverit, qui praeſtandae tuendaeque beatitudinis rerum publicarum prudentiam ſibi ſummam conciliarit, qui quid juſtum, quid honeſtum, quid decorum ſit, omneſque veritatis inveſtigandae rationes in numerato habeat; qui denique & univerſam Romanae antiquitatis effigiem, & patriae mores ac diſciplinam, veluti animo impreſſa, circumferat; hunc demum tantam adferre ad jura peritiam exiſtimandum eſt, quantum horum adminiculorum copia ſe a vulgo ſegregavit (*k*). Grande profecto atque arduum negotium! ſed cui vivida STRYKII excitatiorque indoles ab ineunte aetate adcuratiſſima cum diligentia ſe praeparavit, in hoc uno omni cura atque animi ſollicitudine defixa, ut jureconſultum aliquando non nomine magis, quam meritis, referret (*l*). Vix inaeſtimabile hoc coeli depoſitum deoſculati fuerant parentes; vix mirifi-

(g) Propoſitio vel partitio, ex qua elucet panegyricum hunc eſſe non *ἀναλυτικόν*, ſed *συνθετικόν*. Vid. *part. II. c.* 3. §. 5. Siſtitur enim idea boni jureconſulti, oſtenditurque eum I) eruditum, II) prudentem, III) pium, IV) diligentem eſſe debere.

(h) Primum argumentum tractationis oſtendit jureconſulti eruditionem, ubi I) locus communis ejusque theſis: *ICtus debet eſſe eruditiſſimus*.

(i) Illuſtratio a contrario.

(k) Aetiologia loci communis. *Multae enim artes a ICto addiſcendae ſunt, ſi nomen hoc tueri velit*.

(l) Hiſtoria STRYKII multis judiciis moralibus & illuſtrationibus hinc inde diſtincta. Oſtenditur enim STRYKII eruditio per partes.

rificam filii indolem e jucundis puerilis prudentiae praeludiis animadverterant, quum diligenter ac provide circumſpicerent viros, qui tantae ſpei admoverentur, ingeniumque ad ſumma omnia natum adcuratiſſime formarent. Lenzium, non ignobile in Marchia caſtellum, quaſi omne ſibi decus in STRYKII natalibus conſtaret, non ferebat ingenia, quae juvenilibus ſtudiis praeeſſent. Sed defectum ſupplevit parentum pietas, qui non detrectarunt & peregre alere filium, quem domi adhuc fauſtis ſub penetralibus nutriverant, pulcherrimo prodigalitatis genere gloriam hanc lucrati, quod STRYKIUM orbi dederint, quo majus dare nihil potuiſſent. Miſſus hinc Seehuſium, & mox, ſchola hac tantum ingenium non diutius capiente, Coloniam Marchicam, dici non poteſt, quam praecoci incremento adoleverit. In perpoliendo ILLO honeſtiſſima aemulatione concertabant! Voſſius, Mullerus, Vuellius, digni hoc diſcipulo magiſtri: de quibus identidem cogitanti, maxime ſit ambiguum, illine STRYKIO, an hic ipſis debere plura videatur? STRYKIO enim illi ad humanitatem optimasque artes; hic illis ad gloriam profuit: illi huic doctrinae ſuffecerunt copias; hic reddidit aeternitatem. O beatum diſcipulum his magiſtris! o beatiſſimos magiſtros diſcipulo tali (*m*)! Sexennium jam in ſtadiis iſtis tirocinia ingenii incredibili cum laude poſuerat, talemque ſe praeſtiterat ubique, ut & aequalium generoſorum conatus, & magiſtrorum opinionem ingenio vinceret: reliquum erat, ut vinceret ſe ipſum, eumque campum inveniret, in quo virtus ejus excurreret latius, & parta tot vigiliis doctrina ſe mirifice in publico conſpectu explicaret. Proditum memoriae eſt. Aeſculapii quondam filiis ad commendandam artis auctoritatem ſuffeciſſe, ſi Alexandriae ſe dixerint eruditos. Eadem tunc erat Leucoridis fama, ad quam, tamquam ad mercaturam bonarum artium, non ſolum e vicinia, ſed & ex remotiſſimis regionibus ingens quotidie multitudo confluebat, exemplum inde petitura melioris cujusdam cultiorisque doctrinae. Hic graviora auſpicatus STRYKIUS, celeriter antecellere omnibus ingenii gloria viſus eſt. Quid tam eſt praeter conſuetudinem, quam adoleſcentulum, rei publicae deſtinatum, potiſſima humanitatis ſtudia in academiis excolere? excoluit: philoſophiae ſe totum tradere? tradidit: his praeſidiis animum ad majora nitentem praemunire? praemunivit. Vidiſſes illum, jam in Sperlingii ſcholis ſubtilioris ſapientiae receſſus curioſe indagantem: jam, duce elegantiſſimo Kirchmajero, novos conatus manſuetioribus literis impendentem: jam reliquorum philoſophorum inhaerentem ſubſelliis. His meditamentis NOSTER praeluſit eruditioni, quam orbis mox erat admiraturus. Eat in omnis aevi memoriam tam illuſtre exemplum, & pudore ſuffundat poſteros, qui ſuas praecipitando curas, illotis, quod ajunt, manibus ſublimiorum ſcientiarum ſacra turbant, & novo genere furoris prius eruditi eſſe volunt, quam erudiri. Aliud animo ſedit ſapientiſſimo STRYKIO, qui quum ad veram Alciatorum, Hotomanorum, Budaeorumque gloriam, non dormitantem illam atque oſcitantem gloſſatorum ſapientiam, conniteretur: ſtudiis elegantioribus ſelectiſſimam indolem admovit, quae & fundamentum ſternunt eruditioni reliquae, & ſui neglectum per omnem vitam ſevera ultione vindicant. Quantum ceteris adoleſcentibus ad ſalutandos amicos, quantum ad

(*m*) Recenſentur vero I. ſtudia ſcholaſtica.

corporis exercitationem, quantum ad alias voluptates innoxias, & ad ipſam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alii tribuunt intempeſtivis conviviis, quantum denique aleae, quantum pilae: tantum ille ſibimet ad haec ſtudia recolenda, ſumſit. Cujus quidem conſilii quantos fructus per omnem vitam perceperit, ſi alia deeſſent hujus rei argumenta, vel ex ipſo, quod paullo poſt amplexus eſt, juris prudentiae ſtudio adparuit. Sublimioribus enim his ſacris initiatus, nihil reliquit intactum, nihil intentatum, nihil quod non ſagaciſſima mente penetrarit. Sive vaſto juris Romani mari ſe committeret, ſive ſe praerupto ſpatioſiſſimoque legum pontificiarum pelago crederet, ſive rerum denique civilium adſueſceret fluctibus, his ſemper velis ſecurus tam feliciter enavigavit, ut nullis adlideretur errorum ſcopulis, nulla popularium opinionum incurreret brevia, nullas ignorantiae ſyrtes pertimeſceret. Quid ex Zieglero, Lyſero, Klengelio, quid ex Nergero, quid deinde in Viadrina ex Dechero, Brunnemanno, aliiſque doctiſſimis viris de omni juris legumque ratione accepit, quod non animo ita praeparato tam facile haeſerit, ut non tam diſcere, quam reminiſci quodammodo & recordari, ex illa vetere Platonis ſententia, videretur? Quam fortunato conatu omnes & Romanae diſciplinae & Germanici juris rationes & divortia vaſto ingenio complexus? Quam nihil ex imperii legibus & inſtitutis ignorare ſe paſſus eſt? Hunc in modum deformatus, & lineis omnibus expreſſus deſcriptuſque erat ille STRYKIUS, qui ingenii atque eruditionis magnitudine non patriae ſolum, ſed univerſae Germaniae oculos in ſe eſſet converſurus. Id tantum ad ſummam laudem reſtabat, ut partes quaedam expolirentur amplius, & inducto veluti colore illuminarentur, ne tamquam in Apellea tabula, ſic in STRYKIO, quidquam pulcritudinis aut artificii deeſſet. Didicit proinde, etiam quum docendo eſſet aptiſſimus, neque veterano deeſſe videbantur, quibus capaciſſimum ingenium impleret. Non ut in praediis urbanis, ſic in litterarum morumque ſtudiis, ne altius quis tollat, actio ullo umquam jure prodita eſt: gliſcit quotidie magis atque emicat generoſa indoles, & limites omnes diſcendi cupiditate tranſcendit, tantamque ſibi evagandi viam facit, quantam ipſe ſcientiarum ambitus capit ſpatioſiſſimam (n). Quae edoctus NOSTER, noluit in patria haerere diutius, ſed peregrinandi cepit impetum, non ut pulcris, & munitis urbibus aut aedificiorum ſplendore oculos paſceret, non ut pompas ſpectaret & aularum obſequia, aut innocentes patriae mores inter peregrina vitia exueret, ſed ut rediret doctior, & prudentiam augeret, praecipuum illud juris peritiae condimentum. Quod ſi Pythagoras ille Samius, & quidam ex veteribus alii, digni eo nomine laudibus habiti ſunt, quod ubicumque terrarum quidquam eſſet, quod diſci oporteret, eo commigrandum ſibi exiſtimarunt: quid de STRYKIO dicemus, qui judicio ſuo uſus non barbaros gymnoſophiſtas, non Chaldaeos mortalium ſuperſtitioſiſſimos, nec illos monſtrorum nutritores Aegyptios, ſed cultiores Europae nationes putavit adeundas. Digna videbatur Britannia, quam primam adnavigaret. Britanniam dico, illud Europae, qua meliorum eſt partium, munimentum bellicae togataeque prudentiae ſedem, eruditiſſimorum hominum ſeminarium: hanc, inquam, Britanniam adiit, cui par eſt nihil, & nihil ſecundum. Quid-

(n) II. ſtudia academica.

Quidquid Londinum in aula, palatiis, muſeis, magnificum ſplendidumque habet, aut artis uſquam ac elegantiae oſtentat, quidquid Oxonienſes Athenae exteris in exemplum vix imitabile proponunt, totum hoc, quantumcumque eſt, quod certe maximum eſt, totum hoc, inquam, vidit, perſpexit, cognovit, intenteque obſervavit. Vidit tot viros omnis eruditionis atque elegantiae principes, quorum ad eminentiſſimam gloriam ipſe paullo poſt ſe totum compoſuit. Iis frui, cum illis eſſe ac verſari, eorum ſermonibus, ſtudiis, moribus intendere animum, quam ſalubre erat ac frugiferum! Vidit tot bibliothecas locupletiſſimas, quarum theſauros ipſe deinde animo circumferebat, Longino illi ſimilis, quem ſpirantem veluti bibliothecam & ambulans muſeum curioſa admirata eſt antiquitas. Vidit denique illa regnatricis prudentiae arcana, quae ipſe poſtea auditoribus fide incorrupta evulgabat. His mercibus transmarinis locupletior, quae nec imperioſam fortunae vim, nec maris naufragia, nec piratarum inſidias pertimeſcunt, ex Anglia ſolvit, ſecundoque ventorum flatu in Bataviam adpulit. Numquam profecto ſalutare Veneris ſidus blandius riſiſſe, numquam Caſtores fulgorem beneficium conferuiſſe libentius exiſtimo, quam illo die, quo STRYKIUS inter fauſtas amicorum adclamationes navem conſcendit. At finge, coelum ſubito eſſe turbatum, finge, mare ventis commotum tenebris totum inhorruiſſe; navem porro vaſto gurgite jactatam, & nec in remis, nec clavo quidpiam praeſidii reliquum, ſed triſtia omnia, exitioſa, conclamata: quis dubitaret, NOSTRUM tot parentum votis divinitus deſtinatum ſalvum ad litus fuiſſe evaſurum, ipſoque Julio Caeſare multo confidentiorem timentem nautam adloquuturum: QUID TIMES, STRYKIUM VEHIS? Continenti igitur fauſto ſidere redditus, cultiſſimam Bataviam ita permeavit, ut nec ipſis Batavis lucri, ſed honeſtioris, cupiditate cederet. Docebant eo tempore Lovanii Antonius Perezius, Franequerae Friſonum Uviſſenbachius, illa juris oracula, quorum e ſcholis, tamquam ex equo Trojano, maximus prudentiſſimorum hominum numerus prodierat. Hos audire NOSTER, his ſtudia ſua probare, horum in complexu & conſuetudine verſari, pulchrum ſibi ac honorificum exiſtimabat. Adiit & Lugdunum, Ultrajectum, Groningam, jucundas Muſarum ſedes, & eruditiſſimis hominibus liberaliſſimisque ſtudiis adfluentes, in quibus ita verſatus eſt, ut fructum uberrimum liceret ipſi ad conſcientiam referre. Alcibiadem ita a natura factum canunt annales, ut quarumlibet gentium moribus verſatile adplicaret ingenium. Hunc tradunt Athenis omnes ſplendore ac dignitate vitae ſuperaſſe, hunc Thebis ita labori inſerviſſe, ut nemo eum corporis viribus aequaret; hunc denique Lacedaemone parſimonia victus atque cultus; inter Thracas bibacitate & incontinentia; apud Perſas venationibus & luxuria praeſtitiſſe perhibent. Miſera profecto & infelix gloria, imitari nequitiam, & vitia virtutibus redimere. Virtutes NOSTER, non vitia & ſordes, ſectabatur: non Socratis gibbum, ſed ſapientiam; non inverecundiam Diogenis, ſed fortitudinem; non vinolentiam Cratippi, ſed acumen imitanda judicabat, in hoc unice defixus, ut exploraret ingenia, & ſingulas, quibus exſplendeſcerent, dotes in ſe uno omnes nexu pulcherrimo copularet (o). Haec via eſt, quam trivit STRYKIUS, hae alae, quibus ad illud doctrinae faſtigium evectus eſt, unde veluti fulgentiſſimum aliquod lumen reipublicae litteraiae

(o) Ill. Peregrinationes.

riae quam diutiſſime illuxit, haec adcuratiſſima cultura, ex qua nihil potuit, niſi inuſitatum atque admirandum, efflorescere. Quid quaeſo dicendi facultate praeclarius? At eam ita imbiberat diſertiſſimus STRYKIUS, ut quacumque de re dicere ingreſſus eſſet, melle dulcior ex ore flueret oratio. Quid linguarum cognitione fructuoſius? Has tanta cura ſuas fecerat, ut nec in Graecia, nec in Palaeſtina, nec in vicinis Germaniae imperiis hoſpes aut peregrinus eſſet. Quid aut philoſophia gravius, aut hiſtoriarum notitia jucundius? Sed & has diſciplinas ita in numerato habuit, ut iis ad jura illuſtranda, non ad oſtentationem, uteretur. Quid de juris prudentia dicam? in qua non homines amplius, ſed ipſam provocare diſciplinam videbatur. Quid de regina illa ſcientiarum theologia? cujus ille tantam fuerat notitiam conſequutus, ut id unum tota vita egiſſe videretur (p). Haeret hic animus, & anceps in diverſa trahitur. Si enim tot STRYKII decora conſidero, maxime vereor, ne unoquoque juſto brevius defungar: ſin reipublicae litterariae ſuffragia revoco ad animum, dubitare nequeo, quin jam nimium dixerim, quum quae jejuna oratione expreſſi, multo praeclarius conſtanti fama atque omnium ſermonibus celebrentur. Quin, ſi fama ipſa conticuiſſet, ſi STRYKIUS multo plures laudum ſuarum obtrectatores haberet ſuperſtites, quam qui juſtum virtutibus pretium ſtatuerent, nullumque eſſet praemium bonae menti ad ingratam poſteritatem propoſitum; duratura tamen eſſet gloria, tot vigiliis parta, nec moritura conſecrata aeternitati memoria, nec interitura incomparabilis doctrinae monimenta, quae de temporum non minus, quam hominum livore honeſtiſſime triumphant. Epaminondam legimus famae ſuae tam fuiſſe ſecurum, ut quum ingens eſſet obtrectatorum numerus, nec liberos ipſe ullos ſuſtuliſſet, qui paternam gloriam defenderent, omnem tamen venturae aetatis, invidiam omnes oblivionis minas generoſo contemtu ultus ſit, ideo, quod natam ex ſe relinqueret pugnam Leuctricam, quam non modo ſuperſtitem ſibi, ſed & immortalem futuram praedicabat. Non minus perenne monimentum ſuperſtes reliquit STRYKIUS; partus puta ingenii numeroſiſſimos, quos nullus umquam dies, niſi qui ſaecula omnia, abolebit. Non hic operoſiorem diſſertationum recenſum agam, quarum complura volumina publicavit, juſtae inſtar bibliothecae futura. Nec dicam de nitidis terſiſque diatribis, quibus ſenſuum jura novo atque inuſitatiſſimo conatu explicavit, de quibus vere uſurpare poſſis, quod Plato de ſenſibus ipſis praeclare ſcripſerat, illas excelſae mentis internuncias & ſatellites, & duces ad veritatem certiſſimas eſſe. Mitto & cautiones in contractibus & teſtamentis obſervandas, in quibus felici induſtria prudentiam conſultricem cum probitate juſtitiaque conjunxit. Taceo adcuratam de actionibus inveſtigandis tractationem, qua aequiore jure, quam C. Flavius, formularum ille compilator, ſellam curulem meruit. Omitto opera, quibus deſponſorum diſſenſionem, ſucceſſiones inteſtatorum, & jura clientelaria exſequutus eſt, luculentiſſima, nec non ſelecta, quibus Brunnemanni & Lauterbachii libros illuſtravit, adnotamenta, in quibus omnibus eximium ſe ubique, hoc eſt, ſui ſimilem, monſtravit. Unum occurrit, quod ſilentio non eſt praetereundum, uſus Pandectarum hodiernus, publicae utilitatis egregium opus, cujus jam tres partes eruditorum votis exhibuit. Sed o nos ipſa felicitate noſtra infortunatos, qui-

(p) IV. Diſciplinae, quas praecipue excoluit.

Digitized by Google

quibus adſectum hoc opus voluptatem maximam, non abſolutum deſiderium incredibile incuſſit! Inchoatam enim Apellis Venerem triſtes miramur, cujus perfectioni mors invidit, nec dabit forte ventura aetas, qui pulcherrimae tabulae ad praeſcripta lineamenta ſucceſſurus ſit. Haec illa ſunt invidenda opera, quibus nulla umquam finem adlatura eſt aetas: hae firmiſſimae exſtructiones, quas nec temporum longinquitas, nec tempeſtatum coelique injuriae, nec ulla conglobata hoſtium vis conficiet ac diſſolvet. Quae quidem niſi quis ita magna eſſe fateatur, ut ea omnibus maximarum laudum adoreis longe anteponenda videantur, iniquus profecto rerum aeſtimator ſit: ſed tamen ſunt alia majora. Manum enim injiciunt tot viva ac ſpirantia STRYKII monimenta, tot, inquam, viri eruditionis prudentiaeque laude cumulatiſſimi, quibus NOSTER omnes per Germaniam academias, omnia fori ſubſellia, judicia denique omnia ac palatia principum implevit. Ludibrium cordatioribus debet Gorgias Leontinus, qui de gloria ſua bene meriturus, ex quaeſtu, quem philoſophando fecerat, ſtatuam auream inaudito exemplo ſibi ipſe dedicavit. Tantis ſcilicet impenſis homini ſuae mentis ſtultitia ſtetit! Tanto molimine hoc illi erat agendum, ut vanitatis ſuae apud poſteros exſtaret memoria! Quanto honeſtius gloriae ſuae STRYKIUS conſuluit, qui totidem pulcherrima ſimulacra, quot formata a ſe ac perpolita ingenia poſteritati conſecravit? Quo magis nimirum corpori animus naturae praeſtantia atque aeternitate antecellit: eo certior e vivis doctrinae ac virtutum ſimulacris, quam ſtatuis & imaginibus, corpori geminis, immortalitas ſperanda eſt (q).

Parcius fortaſſis laudes STRYKII videbor exſequutus, qui ſummae eruditionis lineas duxi, prudentiae oblitus (r). Non ſola profecto doctrina ac multarum rerum ſcientia eſt, quae jureconſultum abſolvit: inchoat tantum, & ſpeciem quamdam ac ſuperficiem ejus adornat, cui vim omnem ac veluti ſpiritum prudentia tribuit (s). Namque ſi quis eſt, qui legum tantum atque artium cognitione memoriam implevit, & cui in ſola ſcientia omnis poſita laus eſt, ille perſonae tragicae videtur ſimilis, quae, niſi accedat Roſcius, qui eam gerat decore, geſtuque ingenioſo vivam ſpectantibus praeſentet, parum ab umbra aut ſimulacro diſtare videbitur. Pariter prudentia eſt, quae doctrinam juriſperiti informat atque animat, quaeque maxime confert, quod in rei publicae redundat emolumentum. Haec efficit omnia, haec patrat omnia, hujus unius beneficio legibus ſua aequitas, foro juſtitia, rei publicae ſecuritas conſtat (t). Novum ſe hic offert incomparabilis STRYKII decus, novum ornamentum, quod vereor, ut ſatis mea mens aut cogitatio capere, nedum dicendo adaequare oratio poſſit. Ut enim de pictore, ſculptore, fictore, niſi artifex judicare; ita, niſi prudens, non poteſt perſpicere prudentem. Quantum mihi tamen cernere datur, multa in NOSTRO ſic eminent ac elucent, ut mediocriter quoque doctos ac intelligentes advertant & adficiant (u). Quis umquam, viſo tantum NOSTRO, non abſolutiſſimam quamdam prudentiae imaginem ſibi contemplari viſus eſt? Quis non ipſis in oculis & fronte explicatiſſima perſpicacis animi ſigna ac veluti radios

(q) V. Libri & opera, quae reliquit.

(r) Argumentum II. de jureconſulti prudentia, quod denuo *loco communi* & *hiſtoria* abſolvitur.

(s) I. Locus communis ejusque 1.) theſis: *jureconſulto etiam prudentia opus eſt*.

(t) Aetiologia cum illuſtratione a ſimili.

(u) II. Hiſtoria STRYKII, cujus prudentia elucet variis rebus.

Digitized by Google

radios eſt admiratus? Conſtans eſt cordatorum hominum opinio, jam inde ab ultimis ducta temporibus, eaque omnium gentium firmata conſenſu, habitare quaedam in ore mentis indicia, vultumque ita cum indole animi conſpirare, ut plerumque & orationem & ipſas actiones praeveniat. Hinc Aethiopes, credo, ac Lacedaemonii in delegendis magiſtratibus prudentiam ex dignitate formae corporiſque habitu aeſtimarunt, & veterum ſapientum non nemo adfirmavit, ſi qui mortalium ea corporis dignitate, quae in deorum ſimulacris cernebatur, uſquam terrarum reperirentur, dubitaturum eſſe neminem, quin eos ceteris imperare oporteat. Quid dicerent illi homines, ſi STRYKIUM eſſent intuiti? Si faciem illam vidiſſent honeſtiſſimam? placidam luminum gravitatem, frontis honorem, dignitatem vultus ac corporis, & cunctis venerabile celſae proceritatis decus? Quid ſi ſeveritatem ſupercilio & triſtitia vacuam, & venuſtate temperata ſenectutis inſignia vidiſſent? Quam pulcram, quam excelſam, quam perſpicacem in tam formoſo domicilio mentem quaeſiiſſent (x)? Nec feſelliſſet eos augurium. Quam enim rectitudinem mentis & judicii inaeſtimabili dei munere erat conſequutus, eam firmaverat doctrina, & diuturno uſu ita perfecerat, ut actionum omnium indolem attento animo perſpiceret, juris ac honeſtatis rationes magna circumſpectione perpenderet, ſuccreſcentia litium ſemina provide exſtingueret, omneſque calumniarum latebras retegeret adcurate. Tu teſtis es, illuſtris academia Viadrina, cui STRYKIUS noſter, per omnia honorum ſtadia decurrens, ſummam in jure dicundo celebritatem prudentia ſua conciliavit. Teſtis & tu, celeberrima Leucoris, quam STRYKII prudentia decem annos praeſtitit beatiſſimam. Et quid te, alma mater Fridericiana, intra tam breve temporis ſpatium, ad eum florem & celebritatem famae evexit, ut de fructuum copia praeſtantiaque cum antiquiſſimis academiis frequentiſſimiſque certare poſſis? Quid, inquam? niſi STRYKII prudentia, quae in rebus omnibus clariſſime ſemper eluxit. Hanc NOSTER docendi ratione perpetuo demonſtravit. Docuit enim ſuavitate incredibili, quae omnium ad ſe oculos animoſque adverteret, prudentia vero tanta, ut nemo quidquam ex eo audiverit, niſi profuturum, nec didicerit, quod neſciviſſe fuerit rectius. Hanc adhibuit, quoties interrogantibus de jure erat reſpondendum. Nihil enim ſtatuendum, nihil pronunciandum exiſtimabat, niſi quod inſtituta cauſſae cum legibus comparatione jure ſtatuendum pronunciandumque videretur. Hujus denique praeſidio reliquas muneris ſui rationes omnes feliciſſimis auſpiciis confecit. Sive enim in moderandis academiis ejus judicio opus eſſet, ſive in judiciis recuperatoriis ejus induſtria deligeretur, ſive denique in aulis expoſcerentur conſilia: talem ſe ſemper dedit STRYKIUS, ut prudentiae ſibi laudem ſervaret integram, gratiamque ſummorum principum conciliaret (y). Magnum eſt, placere principi: majus adhuc, plurium imperantium judicio probari: at inconcuſſam eorum retinere gratiam, hoc in maximis negotiis difficillimiſque numerandum. Quae omnia, NOSTER, non quodam fortunae errore, aut fide in obſequium ſervile ſubmiſſa, ſed inuſitata prudentia eſt conſequutus. Amatus eſt; quia meruit: nec deſiit amari, quum nec mereri deſierit. Certarunt in illo ornando eminentiſſimi principes, inter quos, quum omnibus in rebus

(x) I. Ex ipſa forma & oculis.

(y) II. Ex uſu diuturno in docendo, reſpondendo de jure & regendis academiis.

Digitized by Google

rebus mira eſſet concordia, in hoc uno convenire non potuit, quis STRYKIUM poſſideret. Hunc glorioſus princeps FRIDERICVS GVILIELMVS Magnus, (at quam adcuratus ingeniorum aeſtimator!) in academia Viadrina ſummis honoribus auxit. Hunc JOANNES GEORGIUS, Saxoniae Elector, Leucoridis ſuae ornamentum votis omnibus popoſcit. Hunc potentiſſimus DANIAE REX, tamquam ſplendidiſſimum aliquod lumen, ſeptentrioni inferre contendit. Hunc denique SACRATISSIMUS FRIDERICUS noſter ſuum vindicavit, novaeque, quam Halae conſtituerat, litterarum coloniae, veluti palladium aliquod pignuſque futurae felicitatis dedit. Quin ne quid NOSTRO ad ſummam laudem deeſſet, ipſi Auguſtiſſimo LEOPOLDO prudentia STRYKII noſtri digna viſa eſt, quam ampliſſima comitis palatii dignitate condecoraret, ut teſtatius eſſet imperii civibus, quantum abs ſe prudentiae pretium ſtatuatur. Mirifica Homeri, poetae ſine exemplo maximi, poſt fata celebratur felicitas, quam liberalitati forte poetarum magis, quam vero debet. Eum enim Colophonii civem eſſe dicebant ſuum, Chii ſuum vindicabant, repetebant Salaminii, Smyrnaei vero ſuum eſſe, dedicato apud ſe illius delubro, confirmabant. Sed reliquerit ille tot civitates, quae civem ipſum fato jam functum expetiverint: quanto felicius & majus eſt, haud pauciores non civitates, ſed principes, Deo proximos, vidiſſe NOSTRUM, qui de ſe ornando fruendoque contenderent? Jam Homerum beneficae iſtae urbes intempeſtiva munificentia mortuum civitate donarunt, quem vivum inopem ac ingenioſe mendicantem deſtituerant, nullamque habere paſſi fuerant, niſi ex conſcientia, mercedem. Noſter & vivus principum gratia floruit, ex florentiſſimis rebus ſuis deceſſit, exemplo poſteris futurus, quantum in prudentia virtuti praeſidium ſit, quantum innocentiae munimentum (z).

Nec vero pietas EJUS, ceteraeque, quibus enituit, virtutes ſine laudibus videntur eſſe dimittendae, juſtitia, puta, humanitas, beneficentia, reliquae, quas communi vita aut privatim ita excoluit, ut aeque illarum fructus in rem publicam litterariam, cui natus erat, remitterentur (a). Prima utique atque excellentiſſima jureconſulti laus in pietate ſita eſt, quae ſi ab ejus perſona abſit, aut ſummum jus, quod ajunt veteres, ſummam fieri injuriam, aut injuſtitiae ſpeciem induere neceſſe eſt (b). Nam neque in verum ac juſtum quiſquam mente incorrupta inquiret, niſi eum antea irradiarit numen propitium, neque ea, quae juſta deprehenderit, ad publicam ſalutem referet animus, niſi emendatus. Quae virtus quum juſtam rationem apud omnes habeat, qui juri dicundo interpretandove operam navant: cui potior eſt, quam profeſſori? aut cui magis ſuſpicienda colendaque eſt, quam ei, qui principem inter doctores, principem inter juſtitiae ſacerdotes locum obtinet? Flexibiles quamcumque in partem ducimur a praeceptoribus, &, ut ita dicam, ſequaces ſumus. His enim cari, his probati eſſe cupimus; quod fruſtra ſperaverint diſſimiles, eoque obſequii continuatione pervenimus, ut prope omnes eorum moribus vivamus. Ad hos dirigimur, ad hos convertimur unice, his tamquam perpetuae cuidam cenſurae paremus: nec tam praeceptis nobis opus eſt, quam exemplis, tanto majus in ſe pondus habituris, quanto luculentius adprobant, ea, quae praecipiuntur, fieri poſſe (c).

(z) III. E gratia principum, quam conſtanter retinuit.

(a) Argumentum III. *de juriſconſulti pietate.*

(b) I. Locus communis, eiuſque theſis: *jureconſultum oportet eſſe pium.*

(c) Aetiologia.

Numquam Lenonem expreſſiſſet Cleanthes, niſi ille egiſſet imitanda; hic imitatus eſſet acta egregie. At vero, dum non modo ſcholis illius ac ſermonibus, ſed vitae etiam interfuit, dum ſecreta omnia perſpexit, illumque, an ex formula ſua viveret, cum cura obſervavit; tam acri ac vehemente incitatione animus ad virtutem inflammatus eſt, ut Cleanthes Lenonem brevi tempore totum ſapientia referret. Platonem quoque & omnem in diverſum ituram ſapientum turbam, plus ex moribus, quam verbis Socratis traxiſſe, memoriae proditum eſt. Denique & Metrodorum & Hermachum & Polyaenum viros eruditiſſimos non ſchola Epicuri, ſed contubernium feciſſe dicitur (*d*). Edoctus iſta ab ineunte aetate STRYKIUS omnes reliquas, quibus adfluebat, virtutes ac ornamenta parum ad uſum rei publicae pertinere judicavit, niſi ſuis exemplo aeque ad pietatem, ac praeceptis ad doctrinam prodeſſet (*e*). Prima hinc ILLI ac antiquiſſima cura, Chriſto ſervatore frui, illius meritis expiare ſordes, illius gratiae praeſidio emendare animum, caſte porro & pie Deum colere, puras & ſanctas ei allegare preces, &, ut paucis me expediam, ita vitae ſuae rationes componere, ut quaecumque faceret, omnia fugiendae turpitudinis & honeſtatis adipiſcendae cauſſa ſibi facienda eſſe ſtatueret. In his auſpicabatur diem, & finiebat, hoc ipſius negotium, hoc otium, hic labor, haec quies, in his vigilias, in his etiam ſomnum reponebat, longe ab illis diverſus, qui ſummam in eo juriſperiti laudem collocandam exiſtimant, ſi conſcientiae pariter ac pietatis ſenſum omnem amiſerit (*f*).

Ea eſt pietatis ſanctitatiſque conditio, ut numquam ſejunctas a ſe habeat virtutes reliquas, ſed iſtis ſemper comitata adſit, & tamquam earum regina, ſacro hoc ſatellitio ſtipata, effulgeat. Simul ac ſol, ille ductor ſiderum, coelo noſtro illuxit; adeo innumeri ſtatim radii orbem ſimul implent, ut nullum ejus ſpatium ſit, quod non ſplendidiſſimum illorum pervadat lumen, pulſiſque tenebris illuſtret. Simillime pietatem fulgentiſſimum virtutum reliquarum jubar ſequitur, quod tam mirifice in omnibus actionibus exſplendeſcit, ut nulla ſit vitae pars, neque publicis neque privatis, neque forenſibus neque domeſticis in rebus, neque ſi tecum agas quid, neque ſi cum altero contrahas, quae non inde decus ac lumen fortiatur. Id quod in nemine, quam STRYKIO noſtro, adparuit luculentius, qui pietate clarus, omnibus ſimul virtutibus enituit: Juſtitiam, cujus ſe ſacerdotem noverat, colebat religioſe, nec ferebat improbitatem & tergiverſationes, quibus rabulae unice triumphant, turpiſſimas. Gravis praeterea fuit, ſi quiſquam alius, idem vero etiam comis & benignus erga omnes, ſed probos maxime, hoc eſt, ſui ſimiles, quorum nullum a ſe triſtem umquam diſcedere paſſus eſt. Inſectabatur vitia, non homines, nullius rei facilius oblitus, quam injuriarum. Nihil jucundius ſuaviuſque ſibi exiſtimabat, quam emendare errantes, idque tam ſapienter praeſtabat, ut ſequerentur monentem attenti, & perſuaderi ſibi, etiam quum perſuaſerat, cuperent. Mitto placidam ac quietam animi conſtantiam, cujus per omnem vitam ſtudioſiſſimus fuit, cui ſervivit unice, quam nullis temere litibus aut jurgiis turbavit, procul ab illis ſejunctus, quos vel verbo laceſſitos ſtatim mala mens & neſcio quis furor in ſimultates & ſcenica convicia agit. Ut paucis me expediam, tanta

STRY-

(d) Illuſtratio ab exemplis.

(e) II. Hiſtoria STRYKII, cuius pietas oſtenditur variis argumentis.

(f) Ex praxi pietatis.

STRYKIO noſtro concordia, tantus concentus omnium laudum omniſque gloriae contigit, ut nihil pietati ejus vitae elegantia, nihil ſeveritati comitate, nihil gravitati humanitate detraheretur.

Quid denique de diligentia dicam ac adſiduitate admiranda, quae tot virtutibus tamquam cumulus acceſſit? Quis credat, ILLUM ab ineunte fere adoleſcentia graviſſimis muneribus admotum tot negotia, vix multis ferenda, tam diu ſuſtinuiſſe? Quis vero credat ita ſuſtinuiſſe, ut & ſcribendis tot aeternis voluminibus ſuffecerit? Jam miſeri ac depreſſi homines per univerſam Germaniam ejus opem ac conſilia expetebant, jam academiarum, jam ordinis ſui occupationibus urgebatur, jam aularum negotia erant expedienda. His tamen fluctibus, quibus vel conſtantiſſimus quiſque opprimeretur, vivida indole ſubnixus, felici induſtria ſe emerſit; laboris patientiſſimus, parcus temporum diſpenſator. Numquam in cathedra ejus opera, numquam vox deſiderata eſt, nec ſenex quidem aetatis vacatione uti, aut valetudini potius ſuae, quam adoleſcentum ſtudiis, ſervire maluit, horas omnes ſibi periiſſe ratus, quas ſpei juvenum, votiſque parentum flagrantiſſimis ſubtraxiſſet. Celebratur a Tullio Q. Mucius, cujus janua & veſtibulum in ejus infirmiſſima valetudine adfectaque aetate, maxima quotidie frequentia civium & ſummo hominum ſplendore ita celebrabatur, ut ejus domus oraculum univerſae civitatis eſſe videretur. Quam multo majoris admirationis fuit, venerandum ſenem noſtrum intueri, proſtratis licet per aetatem valetudinemque viribus, in frequentiſſima tamen juvenum corona ternis per diem horis jura praeclara induſtria interpretantem? Quanto jucundius ſpectaculum STRYKIUM videre, ſola canitie ac corporis imbecillitate ſenem, ingenio juvenem viribus quotidie majora conantem non magis, quam perficientem egregie? Sic vixit NOSTER, ſic adolevit, ſic conſenuit, ſic (o triſte ac illaetabile verbum!) deceſſit. Ultimum enim vitae actum dum maxima cura perpolivit, ſtitit, abrupit inſuperabile fatum praeclaras decurſiones, & virum, immortalitate digniſſimum, ex vita, tamquam virtutum ſuarum theatro, evocavit. Stantem Veſpaſianum, NOSTRUM laborantem, jura reddentem ac docentem propemodum mori decuit, in hoc illo feliciorem, quod morbo, niſi ſenectute, nullo debilitatus, ſine ullo mortis ſenſu, exſpiravit, quod ſeptuagenarius fere inſtar juvenis deſideratur, quod animam denique, Deo amatam, Deo devotam, Coelo, unde acceperat, reddidit, ubi jam inter ſpiritus beatiſſimos, laetitia ineffabili triumphans, aeternitati intereſt, ad quam non niſi ita morienti iter patebat (g).

Heu lux! heu ſidus academiae! heu pater deſideratiſſime! quo abis? Quo nemo eruditione ac doctrina ornatior, prudentia conſultior, pietate & juſtitia ſanctior, nemo innumerabilibus in nos meritis clarior illuſtriorque fuit. Quem unum in primis parentis loco venerari, quem unum ſuſpicere omnes ac revereri: unde diſcendi cupidi doctrinam, oppreſſi opem, dubii conſilium expoſcere ſolebant. Heu decus academiae! heu litterariae rei publicae ornamentum! heu fulcrum ſpei noſtrae, firmiſſimumque columen! Eamne calamitatem incidere nos, UT funus TUUM deflere oporteat, quod concitatiſſima pietate totque precibus adhuc ſumus deprecati? Quid tanto dolori noſtro adferet levamentum? quod tanto remedium vulneri inveniemus (h)? Sed quo abripior? In te uno nobis ſpes omnis ſita eſt, ſumme

(g) Ex variis virtutibus reliquis.

(h) CONCLVSIO, quae continet I. Ao Tuiet.

me ac aeterne Deus, ſtator academiae, quem propter beneficia populus chriſtianus optimum, propter vim ac poteſtatem maximum cognominat. Te, ſumme rerum arbiter, oramus ac religioſe veneramur, ut vulneri remedium, dolori ſolatium adferas. Serva nobis academiam, quae REGIS SAPIENTISSIMI auſpiciis inter medias belli tempeſtates nata, tuo munere tam brevi tempore tam feliciter adolevit, ut aetate ſua major ſuperiorque videatur. Serva, quos ſuperſtites per te habemus, profeſſores excellentiſſimos, ut reddant nobis, quem amiſimus, STRYKIUM. Serva unicum paternae virtutis heredem, ut patrem deſideratiſſimum in ſe Fridericianae reſtituat, & quam diutiſſime, adplaudentibus univerſis, exhibeat. Serva denique ac ſoſpitem incolumem, florentem praeſta celeberrimum THOMASIUM, digniſſimum ſolum STRYKIO ſucceſſorem, & praeſidem ordinis juridici ALTERUM potius, quam SECUNDUM (i).

XVI.

DIALOGUS DE USU JURIS ROMANI HODIERNO.

(a) MAgnum fuit ingenium FR. HOTOMANI, magnumque optimarum artium ſtudium, tum tanti in juris prudentia tamque mirifici profectus, ut ſingulare illud ſaeculi ſui decus nulli aequalium poſtponendum videatur. Illuxerat divinum illud ingenium Galliae, in quo ampliſſimo regno variis locis tanta cum laude jura interpretatus eſt, ut ejus domus, id quod de Scaevola eleganter dixit Tullius, totius Galliae eſſet oraculum. Enimvero non minorem ſibi laudem ex ejus virtutibus decerpit Germania, quae non ſolum ſenatoriae HOTOMANORUM genti originem; ſed & noſtro, Pariſienſis lanienae periculum fugienti, receptum dedit tutiſſimum. Cogitanti vero mihi ſubinde de hujus viri doctrina ac prudentia, permirum ſaepe videri ſolet, aeterna hujus viri opera tam cito propemodum hominum manibus excidere potuiſſe. Juris prudentiam enim ſectatus eſt non umbratilem illam, qua ante iſta tempora omnia paene accroateria ac fora perſtrepebant, ſed ſolidam, ſed gravem, multaque artium atque antiquitatis notitia temperatam, vereque uſui futuram. Erant tum illa tempora, quibus ii demum videbantur juris prudentiae laudem ſuſtinere, qui id unice per omnem vitam egiſſent, ut quidquid a Bartolo & Baldo traditum acceperant, infigerent memoriae, & in foro ac cathedris ſtentorea voce creparent. Adeo tum miſeri homines ad illa gloſſatorum dumeta relegati, in barbarie delicias, & laureolam in muſtaceo quaerebant. Verum ab hac dementia dici non poteſt quam alienus fuerit HOTOMANUS, qui non modo veteri illi juris prudentiae Romanas ex ipſa antiquitate ac elegantiore litteratura lucem accendit, verum etiam antiquas, quae paſſim in foris vigent, Gallorum conſuetudines ſumma induſtria indagavit, & primus fortaſſis, quam parum e jure illo peregrino hodierna fora admiſerint, in praeclaro illo ANTITRIBONIANO ſuo oſtendit. Eam de uſu juris Ro-

(i) II. Votum. *part. II. c. 4. §. 6.*

(a) Παραίνεσις, & quidem prologus, de quo

Romani ſententiam, quum etiam in familiari congreſſu, quum eſſent una BARNABAS BRISSONIUS & JACOBUS CUJACIUS, fulgentiſſima illa juris prudentiae lumina, elegantiſſimo ſermone expoſuerit: operae pretium me facturum exiſtimavi, ſi, quid inter tantos viros familiariter actum ſit, brevi oratione exponerem (*b*). Fervebat jam meſſis, & feriae non ſolum judiciariam curam, ſed & ſcholaſticos labores laxaverant, quum BARNABAS BRISSONIUS ad HOTOMANUM officii cauſſa domum veniret, eumque ſedentem in hortulo meditantemque offenderet. Hujus ſummi viri adventu ille mirifice recreatus, confeſtim libellos e manu depoſuit, amplexuſque hoſpitem: Salve, inquit, o eruditum caput, mihique longe cariſſimum. Defixum me vides in libellis tuis, doctis profecto & limatiſſimis, ex quibus tantam me fateor cepiſſe voluptatem, quantam neſcio an jam dudum ex ullo volumine ceperim. Quid ergo optabilius mihi contingere potuiſſet conſpectu tuo, cujus vel monumentis ingenii quoties frui licet, in coelo mihi eſſe videor? Ad quae adridens ſuo more BRISSONIUS: & tu quoque, inquit, ſalve, elegantiſſime HOTOMANE, quo facundiorem laudum mearum praeconem hodie nuſquam reperiſſem. Quod ſi Themiſtocles nullum acroama nulliuſque vocem libentius ſe audire profeſſus eſt, quam ejus, a quo virtus ſua optime praedicaretur, quo me animo eſſe exiſtimas, quem adventantem tot laudibus tu vir laudatiſſimus excepiſti, quas ego ſi agnoſcerem, eſſem profecto mei ignariſſimus? Enimvero, quamvis nimias illas, quas in me effudiſti, laudes non tam judicio tuo, quam amori, tribuam: tamen quum tibi meum de formulis libellum in manibus eſſe videam, ſcire velim, HOTOMANE, de eo quid ſerio ſentias? Egone? inquit ille. Quid vero ſentiam, niſi talem illum eſſe, qualis a te proficiſci potuit, id eſt doctum, laborioſum, elegantem, & illuſtrandae juris prudentiae Romanae pariter ac ſcriptoribus antiquis utiliſſimum? Verumtamen quia me de te judicantem amori pluſculum dediſſe ſuſpicaris: dabo operam, ut & hac te ſuſpicione liberem, & qua in re tecum mihi haud conveniat, candide exponam. Non ignoras, BRISSONI, jam diu in ea me eſſe ſententia, paullo minus, quam vulgus exiſtimat, utilitatis ex juris Romani ſubtilitatibus in foro noſtro redundare. Quum enim non Romae de jure reſpondeamus, ſed in Gallia, cujus non ſolum leges & mores, verum etiam imperii forma ab illa Romanorum re publica & inſtitutis longiſſime ſejuncta ſunt: equidem non video, cur tam ſimus patientes, ut vel diſcere, vel ſcribere velimus, quod in uſu non ſimus habituri. Quamobrem mirari ſaepe numero ſoleo, te, qui ab ephebis in foro verſatus, denique ad ſummum palatinae militiae gradum adſpiraſti, & non potes levem juris Romani uſum experiundo non didiciſſe; excellentiſſimum illud ingenium ad Romanas tantum antiquitates adpellere, & eas formulas revocare in lucem quarum apud nos uſus, non dicam obſolevit, ſed nullus umquam fuit. Nolim hoc, BRISSONI, ita interpreteris, ac ſi abjectius de libro tuo ſentiam, quippe quem jam paullo ante faſſus ſum eſſe erudiriſſimum. Sed mallem tamen, id, quod pace tua dixerim, ingenium illud tuum commodares illuſtrandis antiquitatibus patriis, enucleandoque juri veteri Gallico, ex quo pleraeque, quibus in foro utimur, conſuetudines, reliquae eſſe videntur. Hoc vero eſt, quod a te boni omnes flagitant: & inde eſt, quod non-

(b) Pars altera τῆς παρασκευῆς, narratio, de qua ibidem.

Digitized by Google

nonnumquam ſubiraſcuntur formulis tuis, ceteroquin eruditiſſimis, quae tempus iſtud ſtudiumque tuum utilioribus rebus ſubtraxerunt. Equidem exſpectavi jam diu, ut capitularia regum Franciae, aliaque patriae antiquitatis monimenta, quae in bibliothecis latitare non ignoras, opera tua e ſitu extracta illuſtrataque videremus. Aſt quum tu haec tardius, id eſt, ut ego interpretor, diligentius adornes: facere non potui per conjunctionem ſtudiorum, amorisque noſtri, quin hac admonitione non nimis verecunda te excitarem. Paullo commotior hac objurgatione, quamvis amica, videbatur BRISSONIUS. Repreſſa tamen tantiſper indignatione, alio inflexit ſermonem, veritus, ne nova iſta HOTOMANI de uſu juris Romani ſententia, a qua ipſa erat aleniſſimus, taedioſae diſputationi daret occaſionem. Quare prehenſa ac blande demulſa HOTOMANI manu: atqui hoc jam, inquit, non agimus, HOTOMANE. Eo enim adveneram conſilio, ut hortulum hunc tuum, quo nihil eſt cultius, curioſo oculo luſtrarem, ſimulque per platanona opaciſſimum, in quem per areolam proximam patebat via, defixis in terram oculis, deambulare coepit. Haud parum erubuit HOTOMANUS, ſentiens jam, ſe liberius, quam BRISSONII indoles ferebat, dixiſſe. Progreſſi tamen ambo per viam umbroſam, & de variis rebus, maxime vero de re publica & temporum calamitate colloquuti, ſuam quiſque animi commotionem, ille indignationem, hic pudorem non inſcite diſſimulabant. At vix viam illam inter ejuſmodi fabulas ſemel iterumque confecerant, quum contendentem ad ſe notarent JACOBUM CUJACIUM, cui, tamquam aevi ſui Papiniano, omnes tum jureconſulti veluti faſces ſubmittebant. Ejus adventu in primis recreatus BRISSONIUS, frontem, quam adhuc adſeveraverat, explicuit, & ad venientem converſus: opportune, inquit, advenis, prudentiſſime CUJACI. Ne enim, quid inter nos actum ſit, ignores, HOTOMANUS hic noſter, quem profecto decebat juris prudentiae Romanae dignitatem pro virili ſua parte tueri, neſcio quo abreptus errore, abjectius de ea ſentit, eamque vix ullius hodie uſus eſſe contendit. Quum vero tu omnem aetatem in ornanda repurgandaque a tot ſordibus Romana juris prudentia exegeris: tuum profecto erit, praeſtantiſſimam hanc facultatem ab hac contumelia vindicare, communemque amicum errore pernicioſiſſimo abſolvere. Cui CUJACIUS, delectatus hominis urbanitate: at noſtra, inquit, cujus tu dignitati conſultum cupis, juris prudentia, quemquam cauſſa indicta damnari vetat. Quare dum me judicem adpellas, HOTOMANUS nobis erit exorandus, primum, ut ne me latum a te judicem ejeret, deinde, ut, niſi moleſtum ſit, cauſſam ſuam agat. Nec minus tuum erit, BRISSONI, ei reſpondere, ut facta cauſſae conjectione, ſecundum quem litem dari oporteat, ea, qua par eſt, aequitate cognoſcam. Aſſenſi, omnes culcitras poſcunt, & in platanonis ora adſident (c). Tum HOTOMANUS, vindicaturus BRISSONII indignationem, ita exorſus eſt: ſatis animadverti, BARNABA ſuaviſſime, non parum te commotum eſſe judicio meo, quod paullo ante juſſus de formulis tuis depromebam. Quamquam enim nihil feceram reliqui, ut quanti ego labores tuos faciam, etiam ex judicio illo meo intelligeres: vel id unum tamen te mordere viſum eſt, quod jus Romanum paullo minori, quam tu quidem velis uſui nobis hodie eſſe, exiſtimarem. Id enim ita, meo quidem

(c) *Ἀγων*, de qua praecipua dialogi parte diximus *part. II. cap.* 4. §. 2.

Digitized by Google

dem judicio, interpretatus es, ac ſi parum honoris veteri illi Romanorum juris prudentiae detulerim. Verum, ut prius illud non invitus fateor, & prae me fero: ita de poſteriore maximam mihi facis injuriam. Nunc tu, JACOBE.

quam rem vitio mihi det, quaeſo animadvertito.

Jus Romanum ego, ſi quis alius, ſuſpicio, atque admiror, neque ullum eſſe puto alterius gentis jus, quod cum hoc comparatum non ſordeat. At ſi quis ex me quaerat, credamne legum Romanarum, (nam quae in jure noſtro ex naturali illa aequi bonique diſciplina repetuntur, huc non pertinent,) in Galliae noſtrae foris inſignem aliquem uſum eſſe: tum vero fatebor, mihi alia omnia videri. Quin ut liberalius agam cum BRISSONIO noſtro, non ſolum eſſe, verum etiam eſſe poſſe aliquem ejus uſum, negabo. Non magis ſane res publica noſtra ferret leges Romanas, quam veteres illas Moſaicas, quae licet omnes omnium philoſophorum bibliothecas & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate mihi ſuperare videantur, a re publica tamen noſtra ejuſque inſtitutis plane abhorrent. Haec eſt illa ſententia mea, quam an tam adverſam juris prudentiae noſtrae dignitati exiſtimes, fac, quaeſo, ex te, CUJACI, intelligam. Tum CUJACIUS ad HOTOMANUM converſus: noli, quaeſo, FRANCISCE, committere, ut invidiam tuam accuſem. Id vero crimen quo pacto, quaeſo, dilueres, ſi intempeſtivo judicii noſtri deſiderio in transverſum actus, nobis praeclaras illas, quae te in eam ſententiam impulerunt, rationes invideres? Quare, niſi grave eſt, eas, quaeſo, deprome. Longam vero mihi orationem imperas, inquit HOTOMANUS, cui ſi plures depoſcerem clepſydras, id quidem jure meo facerem. Sed in compendium tamen rem mittam, & eundo per pleraſque juris Romani partes, quam parum Gallica civitate donatum ſit, oſtendam. Duae ſunt totius juris Romani partes, quarum altera ad ſtatum rei Romanae pertinet, altera ad rem cujusque privatam perſequendam retinendamque eſt comparata. Publicum illud jus antiquum nullius hodie eſſe uſus, omnes mecum fatebuntur, qui magiſtratuum munera & jura una cum ipſa re publica mutari, non ignorant. Quidquid ergo Romana juris prudentia de patriciis & plebeiis, de conſulibus, praetoribus, aedilibus, proconſulibus, praeſidibus provinciarum, de praefectis Urbi & praetorio, de juridico civitatis Alexandrinae aliiſque dignitatibus praecipit, non magis profecto Galliae, quam jura Mandarinorum apud ultimos Seres, conveniunt. De aliis dignitatibus apud nos diſceptatur, id eſt, de juribus regis, reginae, Delphini, fratrum regis, & eorum appanagii, principum item, baſtardorum regis, Conneſtabili, Parium, Mareſchallorum Franciae, magiſtri regii cubiculi, Admiralii, ducum, comitum, vicemomitum, vicariorum, baronum, item theſaurariorum Franciae, praefectorum fiſci & rationum, cancellarii, magiſtrorum ſupplicum libellorum, Parlamenti, Balliviorum, Seneſchallorum. Plura hujus generis referrem, niſi parcerem BRISSONIO noſtro, cujus aures, Romanae adſuetas elegantiae, tot barbara dignitatum nomina vix ferre exiſtimo. Jam ſcire velim, quid Romanis illis cum noſtris dignitatibus commune ſit? Nihil profecto omnia illa poſſunt rei publicae noſtrae prodeſſe, quae a Romana illa toto coelo, quod ajunt, diſtat. Expendamus, quaeſo, quid in Codice noſtro de jure publico traditum ſit: ſunt ea profecto ab iis, quae in Pandectis legimus, diverſiſſima. Quam ob rem vero,

Digitized by Google

vero, niſi quod migrante Conſtantinopolin imperio, alia ſubito eſſe coepit rei publicae facies? Quod ſi vero Juſtinianeo aevo in ipſo romano imperio jus publicum Romanorum antiquum obſoleverat: qua fronte illud Galliae obtruderetur, cujus imperium, a Francis conſtitutum, nihil ex eo tempore cum Romano illo vetere commune habuit? Pergere volentem interpellavit BRISSONIUS. Conſulturus enim memoriae, qua paullo minus, quam HOTOMANUS, valebat: ad hanc orationis partem ſeorſum reſpondere maluit. Simulata ergo indignatione;

Semper ego, inquit, *auditor tantum? numquamne reponam?*

Specioſa ſane eſt oratio tua, HOTOMANE, ſed, quod pace tua dixerim, parum ſolida. Numquam mihi dubium fuit, quin alia ſit noſtrae, alia olim fuerit Romanae rei publicae facies, nec ego me in rebus civilibus tam puto eſſe hoſpitem, ut cuique imperio ſuas dignitates ſuaque jura publica eſſe ignorem. Verum cogitanti mihi de civitatis Romanae facie, obverſari videtur perfecta aliqua numeriſque omnibus abſoluta rei publicae imago, ex qua Galli non minus quam aliae gentes capere poſſint regnatricis prudentiae exemplum. Multa recenſuiſti barbara dignitatum noſtrarum nomina: ſed quid prohibebat, quo minus Franciae Mareſchallos, praefectos praetorio; duces, praeſides provinciarum; theſaurarios Franciae, quaeſtores; praefectos fiſci, comites ſacrarum largitionum; Parlamentum ſenatum adpellares, niſi data veluti opera barbarus videri voluiſſes? Eadem fere ſunt veterum illarum noſtrarumque dignitatum munera, eadem propemodum jura, ut, ſi verum fateri velis, nominibus tantum differre videantur. Quae in Orbe Romano imperatoris, eadem regis in Gallia noſtra juriſdictio eſt. Quam parum deinde differunt, Auguſtarum & Reginarum, Caeſarum & Delphinorum jura? Quid porro? an non in Conneſtabilis & Mareſchallis noſtris veteres illos praefectos praetorio renatos intelligis? Idem de reliquis videtur ſtatuendum. Jam vide, quaeſo, HOTOMANE, quo pacto CUJACIO huic perſuadere coneris, juris iſtius publici Romani nullum apud nos uſum omnino ſupereſſe. Ego vero non ſupereſſe aliquem uſum nego, inquit HOTOMANUS, ſed nullum umquam fuiſſe contendo. Totum imperium noſtrum non a Romanis, ſed a Francis, horum victoribus conſtitutum eſt: nec ea in re Romanorum, ſed ſuos mores atque inſtituta ſequuti ſunt. Quum ergo leges illae de officiis & dignitatibus non Francis, ſed Orbi Romano datae ſint: qui fieri poteſt, ut quaſdam earum legum, quae numquam in Franciam penetrarunt, reliquias domi noſtrae quaeramus? Parum profecto ad rem facit, quod inter Romanas noſtraſque dignitate ſimilitudinem quamdam deprehendere tibi videris. Si enim id ſufficere arbitramur, quid prohibet, quo minus & Sinenſium jura publica in Francia noſtra civitate donata ſtatuamus? Non difficilius ſaltim fuerit, ſimilitudinem quamdam inter Sinenſium Mandarinos Pareſque Franciae, quos vocamus, quam inter Mareſchallos noſtros vetereſque praefectos praetorio obſervare. Verum peroraſſe mihi videor cauſſam, quod ad juris prudentiam publicam attinet, nec ipſum BRISSONIUM tam ex animi ſui ſententia, quam ingenii mei exercendi cauſſa arbitror haec in medium attuliſſe. Quare ſi quidem vobis ita videbitur, privatorum etiam jurium uſum expendam. Tum CUJACIUS: Ita vero, inquit, mihi videtur, & quidem maxime. Neque enim res erit magnorum laterum, ut mihi, quae adhuc dixiſti,

xiſti, perſuadeas. Diu enim eſt, ceu ipſe novit BRISSONIUS, quod publici Romanorum juris uſum in Francia nullum eſſe agnovi. Quare ſi eo me animo adpellavit judicem, ut ea in re ſecundum ſe litem darem: vereor, ne eum conſilii poeniteat. At de jure privato quid ſtatuendum ſit, nondum liquet. Quare dabis id opinor, amicitiae noſtrae, ut de eo potiſſimum nobis ſententiae tuae rationes ea, qua ſoles, dexteritate explices. Profecto ne BRISSONIO quidem id grave futurum, fretus ejus humanitate, credere te, HOTOMANE, fide mea jubeo. Ego vero, inquit HOTOMANUS, id nec tibi nec huic BRISSONIO credo, niſi more Quiritium promiſeritis. Tunc ergo, BRISSONI, aequo animo feres, me ea de re loquentem? Feram, inquit BRISSONIUS. Et tu, CUJACI, pergit HOTOMANUS, id me credere fide tua jubes? Oblectavit CUJACIUM viri urbanitas. Protinus ergo reſpondit: ſe jubere, converſuſque ad BRISSONIUM: vides, inquit, quo loco ſimus apud HOTOMANUM. Quia enim nos juri Romano haud parum tribuere intelligit, non minus caute nobiſcum agit, ac ſi cum rabulis quibuſdam, in medio foro Romano ſibi obviis, res eſſet. Quaſi vero, inquit BRISSONIUS, hoc tempore opus eſſet iſtis ambagibus, nec hodie quaevis pacta, nulla licet interpoſita ſtipulatione, rata haberentur. Tum HOTOMANUS: video me jam multum laboris hac ſtipulatione compendii feciſſe. Hac una enim ſollemnitate, quam modo BRISSONIUS evanuiſſe fatebatur, univerſae, quam agendam ſuſcepi, cauſſae haud parum lucis acceſſurum ſpero. Ex verbis naſci obligationem, non primum nos vel leges XII. tabularum, vel jus illud Flavianum, verum ipſa natura ac ſempiterna ratio docuit. At vero, quod obligatio illa inutilis ſit, niſi certa quaedam formula ſtipulandi conceptioque verborum interceſſerit, id vero Romanorum patriciorum commentum eſt. Quare illud apud nos quoque viget, non quia Romanis legibus demum cautum eſt, ut ſua quiſque promiſſione teneatur, ſed quia id ex ipſo naturali jure hauſimus. At Romanas illas ambages, ad decipiendam plebem comparatas ideo non recepimus, quia Romana ſunt, hoc eſt, non publici ſaporis inſtituta. Jam ſi per univerſam juris prudentiam Romanam eas, BRISSONI, idem, quod jam de ſtipulatione obſervavimus, ubique deprehendes. Fere enim nihil, niſi quod ipſis naturae legibus ſtabilitur, in fora noſtra receptum, reliqua vero omnia, quae a Romanis inventa accepimus, cum ipſa Romana re publica exoleviſſe, intelliges. Noſti, BRISSONI, tria eſſe ſumma capita, ad quae univerſum jus Romanum, ipſius Triboniani judicio, poſſit revocari. Omne enim jus aut in ſtatu perſonarum, aut in rerum qualitatibus, quas vocant, adquirendoque dominio, & obligationibus, aut in actionibus inſtituendis excipiendiſque verſatur. Perſonarum prima apud Romanos diviſio in liberos & ſervos diducebatur. Hinc innumerae veterum jureconſultorum diſputationes de jure libertatis, de ritibus manumiſſionis, de diverſa conditione libertinorum, de jure & auctoritate, quam domini retinebant ſervo manumiſſo, quam jus patronatus nominabant, de colonis, ſtatu liberis, & ſexcentis hujus generis quaeſtionibus. Jam cogita, quaeſo, quid utilitatis nobis in forum prodeuntibus adlaturus ſit ingens & continuus ille labor, qui huic juris parti addiſcendae inſumendus eſt. Apud nos ſervilis conditionis hominum aliis pro dominorum arbitrio penſio imperatur, alii certam ſolvunt, alii manus mortuae eſſe dicuntur, alii matrimonium libere non contrahunt. Quae omnia quantum a Romanis inſtitutis remota ſint, nemo non intelligit. Quid jam dicam de patria poteſtate Romanorum? Habebant Romae pa-

Digitized by Google

patres liberos paene ipſis mancipiis ſubiectiores, adeo, ut & vendere eos & pignori dare, & quidquid adquiſiviſſent, vel ſuum facere, vel in alios transferre poſſent. Quin? ſi quid contra officium admiſiſſent liberi, quo ſupplicio in eos eſſet animadvertendum, penes patres, tamquam reges quoſdam domeſticos; erat arbitrium. Horum nihil in Gallia noſtra auditur. Romanorum commentum erat illa patria civium majeſtas: adeoque illud cum ipſa Romana civitate exſpiravit. Nos eo jure utimur in liberos, quod jus naturae ac gentium non patribus, ſed parentibus, indulſit. Unde & illos emancipationum ritus, quia a Romanis ſunt inventi, non magis a Francis adoptatos reperimus, quam genera illa nuptiarum, adoptionum ac legitimationum, de quibus tam ſubtiles exſtant in corpore Juſtinianeo diſputationes. Idem concedendum erit de tutelis, ex lege Atilia & Julia Titia, nec non parentum, fiduciaria, patronorum. Quis umquam dixerit, tutores apud nos ex iſtis legibus dari? Pupillis praeeſſe debere, qui educationis bonorumque in ſe curam ſuſcipiant, ipſa docet aeterna illa lex ac ratio, quam e natura ipſa adripuimus, hauſimus, expreſſimus. Quaecumque vero Romani caverunt, veluti, ut certis tantum magiſtratibus jus eſſet, tutores ex legibus dandi: ut tutores praeſentes certa formula auctores fierent, quoties quid a pupillo agendum eſſet: ut ſi parum ex fide gererent, ab unoquoque civium in ſuſpicionem adduci & ad praetorem deferri poſſent: ea omnia, tamquam Romana inſtituta, ad nos haud pertinent. Hinc apud nos quidam ſunt cuſtodes, quidam legitimi, & in cuſtodibus quandoque nobilis, quandoque civilis eſt cuſtodia; quae omnia dici non poteſt, quam longe abſint a Triboniani diſciplina. Venio ad alteram juris privati partem, quae de jure rerum praecipit. Multa hic in legibus Romanis prudenter ac provide eſſe ſtatuta de adquirendo rerum dominio, de ſucceſſione ab inteſtato, de contractibus item ac obligationibus, quis negaverit? Sed pleraque ita ſunt comparata, ut ad ſempiternae illius legis normam, tamquam ad Lydium lapidem, compoſita videantur. Hinc quod iſta in Gallia noſtra vigeant, adeo non mirum eſt, ut, ſi non vigerent, eſſet quam maxime mirandum. Vigent enim etiam pleraque in Turcia & poſitis ſub alio ſole regnis: quo vix fama quaedam juris Romani umquam penetravit. Verum his in rebus multa addiderunt Romani, varia praecipientes de rebus mancipi & nec mancipi, de diſcrimine agnatorum, gentilium, cognatorum, de bonorum poſſeſſionibus, de ſtipulationibus, contractibus bonae fidei & ſtricti juris, quae ne audiuntur quidem in foris noſtris, indicio certiſſimo, ea in Gallia non magis, quam Turcica jura, eſſe recepta. Alia ſunt, quae in judiciis noſtris crepari audimus, veluti appanagia, vaſallagia, *d'hèritages cottiers*, *ou ſurcottiers*, *des droits ſeigneuriaux*, *de juſtice directe*, *cenſive*, *reconnoiſſance*, & his ſimilia. Jam finge, BRISSONI, excellentiſſimum aliquod ingenium, quale in CUJACIO hoc noſtro admiramur, eo diuturna exercitatione perveniſſe, ut jura Romana non minus adcurate teneat, quam aut Cato, aut Scaevola, aut Sulpicius. Si illud hac ſola ſcientia inſtructum in illud judiciarium tuum regnum, aut aliud Galliae forum veniret: nonne ſibi, his auditis, in alio terrarum orbe pedem poſuiſſe videretur? Reliquae ſunt actiones. Sed de his plura addere nihil attinet. Uno enim, ut ita dicam, verbo rem omnem confeciſſe videbor, ſi nihil, quod ad nos faciat, in tota illa juris prudentiae Romanae parte contineri dixero. Si quis tibi, BRISSONI, qui ſupremo Galliae foro tam diu praefuiſti, formulam actionis e libello tuo formularum, tamquam e praetoris albo, occineret, an tu, quaeſo, cum ſanae men-

Digitized by Google

mentis crederes? Sin vero de modo atque ordine judiciorum quaeritur: is nobis ne ſatis quidem hodie notus ac perſpectus eſt, tantum abeſt, ut eum in regno noſtro ſequamur. Quae quum ita ſint, nec te, BRISSONI, nec hunc, quem mihi judicem tuliſti, CUJACIUM dubitaturum arbitror, quin abſolvendus ſim a ſuſpicione illa, in quam tu me, ſententia mea non ſatis intellecta, adduxeras. His dictis, ſilentium ſequutum eſt, & BRISSONIUS, cui jam fuiſſet pro ſe dicendum, de iis potius, quae ab HOTOMANO in medium prolata fuerant, quam quae ipſe eſſet prolaturus, meditari videbatur. Tandem tamen, pudore ad dicendum adactus: Video, inquit, te, HOTOMANE, tanta orationis ſententiarumque ubertate cauſſam dixiſſe, ut mihi tam diſerti adverſarii ingenium non minus, quam Ciceroni olim Hortenſii eloquentia, timendum videatur. Verum ut juris prudentiae noſtrae cauſſam deferam, eamque e foris noſtris exulare exiſtimem, fateor me oratione tua, quantumvis erudita, nondum adduci. Multis verbis poſſem pleraque, quae ab uſu receſſiſſe ais, temporibus ac foris noſtris vindicare: ſed paucis ſelectiſſimiſque exemplis juris Romani uſum hodiernum oſtendere malo. Quid tibi videtur, HOTOMANE, de toto teſtamentorum jure? illudne tibi Romae natum videtur? An vero Romae illud notius eſſe potuit, quam hodie eſt in Gallia noſtra? Quid dicam de ſubſtitutionibus, de legatis & fideicommiſſis, de codicillis, & iis, quae ex iſto jure naſcuntur, actionibus? Quid his in foro noſtro auditur frequentius? Plura omnino juris Romani capita exoleverunt, fateor, (& quidni exoleviſſent, quum jam imperatorum veterum aetate multa vetera Romanorum inſtituta evanuerint?) ſed omnia tamen receſſiſſe ab uſu, id quidem nec ego umquam, nec hic, quem judicem adpellavi, CUJACIUS concedemus *(d)*. Utriuſque jam ora erant in CUJACIUM converſa. Sed hic prudenter declinaturus ſententiam dicendi officium; Si mihi judici, inquit, adſeſſores quidam aut decemviri litibus judicandis adeſſent: dicerem jam: DIXERUNT, dividerem tabulas, adſeſſores mitterem in conſilium, diremtiſque ſuffragiis aut abſolverem te, BRISSONI, aut condemnarem. Verum quum ita diſferuerit uterque veſtrum, ut ex incerto me paene reddideritis incertiorem: utar jure meo, vetuſque illud: NONDUM LIQUET pronunciabo. Adjuvit tergiverſantem CUJACIUM fortuna. Defecerat enim inter confabulandum dies, acceſſeratque HOTOMANI ſervulus, optimam hanc eruditiſſimorum hominum trigam uxoris nomine ad coenam invitaturus. Quare, pacti inter ſe novam ea de re diſputationem, conſurrexerunt, & progreſſi in aedes, frugalique excepti coena, multam noctis partem ſuaviſſimis ſermonibus exegerunt.

F 2 XVII.

(d) Epilogus, quae ultima pars dialogorum §. 8. 9. qualis eſſe debeat, diximus *part. II. cap.* 4.

XVII.

INSCRIPTIO
STILO LAPIDARI CONFECTA.

D. M.
MORTALE. QVIDQVID. HABVIT.
HEIC. DEPOSVIT.
RAPH. LAMONIVS.
PVER. VENVSTVLVS. ET. GRATIIS. IPSIS.
AMABILIOR.
VIX. ANN. V. MENS. III.
SI. VITAM. QVAERIS. PAVCA. CAPE.
NON. FVIT. FVIT. NON. EST. ERIT.
SIC. VITA. TRVDITVR.
HAEC. SCIRE. TVA. INTERFVIT.
VIATOT.
IAM. IN. REM. TVAM. ABI.
FILIO. SVAVISSIMO.
MOESTISSIMVS. PATER.
L. L. Q.
POSVIT.

XVIII.

INSCRIPTIO
STILO RECENTIORE ELABORATA.

Expia omen,
audies infauſtum nomen

FAVSTI SOCINI

quem vixiſſe non magis expedit, quam
viuere
Si patriam quaeris: Italia eſt,
cuius antiquos colonos imitatus, ſcelere
ſuperauit.

Ita-

Digitized by Google

Italia terris; hic coelo, leges praeſcribere
auſus eſt.
Illa de tribus terrae partibus: hic de tribus
Deitatis perſonis triumphum
adſectavit.
Cui ipſe humanitatem debebat, ejus
diuinitatem,
cui redemtionem; eius redimendi virtutem,
nefario, ſine dubio, auſu, in dubium
vocauit.
Tantum ingenium erat puero,
vt puer ſenex videretur.
At turbato ordine, ſenex puero magis
deſipuit,
doctus futurus, ſi minus didiciſſet.
A iurisprudentia auſpicatus inſaniam,
leges, quas violaturus erat, didicit;
fortaſſis, vt tanto argutius litigaret.
Inde ſacras litteras ſcrutatus eſt,
verum, vt aper vineam,
proculcaturus, quibus frui potuiſſet.
His inſtructus ſubſidiis,
cum veritate bellum gerere coepit:
quumque Cainum nulla ferret regio,
demum in Sarmatia delituit, at non latuit.
Libellis enim variis
ea ſparſit ſemina,
quae in infauſtum ſuccreuere lolium.
Id unum laude dignum,
quod morari denique inter homines deſiit.
Tu, lector,
quod felix, fauſtumque ſit,
infauſtos Fauſti errores,
ſi vita tibi curae eſt, vita.

XIX.

Digitized by Google

XIX.

DECLAMATIO.

SI exacta demum, qua adhuc paene obtorpuimus, inclementiſſima hieme, nihil aliud voluptatis ac ſolatii amoenior haec anni temperies nobis adferret, quam ut TUO, REX POTENTISSIME, exoptatiſſimo adſpectu perfrui, TEque, hujus urbis tecta cum ſplendidiſſimo comitatu ſubeuntem, fauſtiſſimis adclamationibus excipere jam liceat: tanta profecto noſtra haec futura eſſet felicitas, ut ea omnes *priſtinae aeris hiberni injuriae* facile penſari unicuique noſtrum viderentur. Quemadmodum enim, ubi ſol, converſo in boream flexu, diem ſpargere coepit meliore coma, omnia illico recreari, reſoveri, reviviſcere, & ex diuturno veluti ſopore excitari, animadvertimus: ita idem evenire ſolet bonis civibus, ſalvum conſpicientibus optimum principem, ſacrumque ejus venerantibus vultum, & ipſam manum, quae regnorum gentiumque fata diſpenſat, religioſis oſculis libantibus. Quis enim eo conſpectu multo jucundiſſimo non magnopere delectetur? quem non nova ſpe, novaque veluti vita animet os illud venerandum, a quo nemo umquam triſtior diſceſſit? Quo denique advenire poteſt natus in regnorum ſalutem princeps, ut non novo omnia lumine colluſtret, novo calore reficiat, & nova paſſim, eaque expreſſiſſima relinquat infatigabilis ſollicitudinis ac providentiae ſuae veſtigia? Quis igitur miretur incredibilem illum hominum concurſum, quem in publico illo ingreſſu TUO fieri cum ſtupore vidimus? Nullius fuit tam provecta ac praecipitata aetas, quem non adventus TUI fama in publicum proliceret. Nullius tam adfecta valetudo, cui non tantum virium ſufficeret laetitia publica, ut lectulo crepere, & vel per feneſtram TE ſpectando fructum oculis capere vellet. Vidimus omnis ordinis, ſexus, aetatis homines non incondito clamore, ſed calidiſſimis votis, TE, quacumque pergebas, proſequentes. Vidimus ipſis tectis ac columnis inſidentia juvenum puerorumque examina: parentes, parvulis ſuis, quos inhaerentes cervicibus circumferebant, blandiſſimas voces praeeuntes, oſtentanteſque communem patriae parentem, vix proprium ſatis noſcentibus: omnes denique cives TUOS in preces & vota ſolutos: quin & peregrinos, quos fortuna eo tempore ad nos advexerat, communi civium TUORUM laetitiae prae laetitia liberaliter illacrymantes. Haec ergo ſola ſi in hoc auſpicatiſſimo adventu TUO, DOMINE LONGE CLEMENTISSIME, cogitaremus: ea profecto ita magna nobis viderentur, ut dignum illum diem, qui in faſtis noſtris notaretur, merito judicaremus, imitatique Romanos, auro argentoque, tamquam futurae felicitatis augurium ſignandum arbitraremur ADVENTUM PRINCIPIS. At ſunt profecto his longe majora, ad quae vulgi caligant oculi, & quae in principum ſuorum profectionibus atque itineribus illi ſoli mirantur, qui aliquo rerum civilium uſu praecellunt, quamque cum utilitate totius reip. illa conjuncta ſint, paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, rimantur. Quae ſi brevi oratione pandere conabor, publicae hujus laetitiae interpres a Senatu collegioque noſtro deſignatus: me id bona cum ſplendidiſſimi hujus auditorii venia, facturum, non tantum ſpero, ſed & certiſſime, ſi non fallax eſt mentis praeſagium, confido.

Ex. Spanhem de uſu & praeſt. numiſm.

Quos

Quos olim apud Chaldaeos, Babylonios, Medos, Perſas, alioſque barbaros ad regii nominis faſtigium vel fortuna, vel civium favor provexerat: ii in eo permagnum ad ſui venerationem poſitum eſſe momentum exiſtimabant, ſi numquam regia, rarius palatio excederent, & a nemine umquam niſi a primae admiſſionis adminiſtris & exploratae fidei cubiculariis conſpicerentur. Tanto enim ſe majori venerationi omnibus futuros, exiſtimabant, quanto minus ſui conſpiciendorum copiam ulli mortalium, niſi a ſe vocato, facerent; Deorum immortalium inſtar, quos ſolo animo ac intellectu homines venerarentur. Nam ſicuti humili ac tuta conſuetudine eviléſcere etiam quod in excelſo faſtigio poſitum eſt, ipſumque adſpectum minus verendos ipſa ſatietate facere animadvertimus: ita reges illi veluti e medio ſecedentes, vitato adſiduitatis ſtudio, auctoritatem abſentia tuebantur. Hinc ſi quid cum regibus iſtis agendum eſſet: id per internuncios fieri oportebat: & ſi cui adeundi daretur copia iis per mille ſpadonum agmen, ſubmiſſo in terram vultu ad regium cubiculum, tamquam ad adytum aut delubrum erat prorependum, & proſtratis in terram corporibus adoranda majeſtas, quam vel vidiſſe propius, piaculum videbatur. Hoc vero more nihil fingi potuiſſe abſurdius, omnibus ſemper viris cordatioribus, rerumque civilium peritioribus, viſum eſt. Neque enim adſpectus quidquam venerationi boni principis detrahit, neque ei quidquam accedit per ſolitudinem. Uti enim ideo non venerabilior fuit Tiberius, quod integra aetate ac valetudine Capreis, tamquam in quadam lupanari deliteſceret: Nec Domitiano ideo, quod certis horis ſecretum caperet, & muſcas ſtilo configeret, ipſa raritas admirationem conciliavit. Metus plerumque eſt, qui malos principes palatio ſuo, tamquam carceribus clauſos tenet. Timent enim illi a quibus timentur: & metus, quem omnibus incutiunt, ita in auctores redit, ut non putent ſe uſquam niſi in palatio ſuo quidem ſecuri tuta omnia vereantur. Hanc vero cauſſam procul habet bonus princeps, qui in oculis civium, & in ipſa acie non magis periclitatur, quam intra palatii ſui umbram, ſed tuto in cujuſvis civium ſuorum gremio requieſcit. Ecquis enim illum non oculis ipſum haberet cariorem? Ecquis tam eſſet officii ſui immemor, ut non eum laterum ſuorum objectu protegat, cujus ſalute communem omnium ſalutem contineri, non ignorant? Recte itaque illi ac ſapienter, qui jam pridem ſolidiſſimis demonſtrarunt argumentis, tanto rectius ſe habere imperium, quanto frequentius omnes ejus partes a bono principe obeantur luſtrenturque. At tria potiſſimum ſunt, in quibus ſe eximia prodit iſtius luſtrationis provinciarum utilitas. Primo enim ipſa principis praeſentia excitat omnes, quibus quaedam reip. partes creditae ſunt, ut tanto ſanctius fungantur officio, quanto turpius eſſe judicant, peccare ſub principis oculis, eumque non modo vindicem, ſed & ſpectatorem ac teſtem malorum facinorum habere. Vetus hoc rei ruſticae praeceptum eſt, in propinquo agrum mercandum, quo & frequenter dominus veniat, & frequentius ſe venturum, quam ſit venturus, denunciet, ſub hoc enim metu, cum familia villicum in officio eſſe futurum: quum contra peſſime mulctetur ager, cujus dominus, quid in eo faciundum ſit, non doceat, ſed audiat ex villico. Quid vero aliud reſpublica eſt, quam villa quaedam maxima? quid aliud principum adminiſtri, praefecti & magiſtratus, qui ubique illam adminiſtrant, quam villici & actores, qui principis ſui, tamquam patrisfamilias rem ſuo quiſque loco curant? Quid vero his majores ſubiiciat igniculos ad res praeclare gerendas, quam praeſentia

Herodot. Lib I. Cap. 99. *Juſtin* Lib. I. Hiſt. Cap. 9.

Suet. in Tiber.

Sueton. in Domit.

Digitized by Google

ſentia principis, cui cari, cui probati eſſe cupiunt, cujus adſpectus vel prava cogitantes rubore ſuffundit? Jam ſi ex hac ſcholae umbra in lucem & militiam caſtrenſem convertere licet oculos, quos exempla nobis ſufficiunt annales, integras acies non modo ſuſtinuiſſe, ſed & ſaepenumero reſtituiſſe praeſentes principes? Macedones olim bello ab Illyriis paene proſtrati, demum rege ſuo Aeropo prolato, & in cunis pone aciem poſito, tam acriter certamen repetiverunt, & magna caede ſunderent Illyrios, oſtenderentque priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuiſſe? Quoties quaeſo Alexander M. hoſtibus in ſe tamquam ubique profligatum ferociter incurrentibus, labaſcentem aciem ſolus alacri illo vultu ſuo reſtituit? Quoties milites territos caſtigando, adhortandoque praelium, quod elanguerat, accendit? Nimirum ſuum quiſque principem teſtem ac ſpectatorem virtutis ſuae habere deſiderat: eo praeſente ignavum eſſe, piaculum; eo ſpectante occumbere egregium ducitur, neque temere quemquam ſegnem eſſe patitur principis, juſtiſſimi meritorum aeſtimatoris ac brabeutae praeſentia. Nihil eſſe ſolet aliena fide fallaclus: ac proinde ii demum feliciſſimis imperant auſpiciis, qui alienis potius ingeniis manibuſque, quam oculis atque auribus, in adminiſtrando imperio utuntur: uti autem ſuis oculis auribuſque ii demum poſſunt, qui aliquando, ac veluti per vices temporum relicta regia, veniunt in rem praeſentem, & tam coram omnia contemplari, quam videri a civibus geſtiunt. Equidem ſi eamus in annales, veteremque omnis aevi memoriam repetamus, non ſemper laetum ac ſalutarem fuiſſe civibus principum adventum, comperimus. Funeſtiſſimum fuit L. Veri Imperatoris iter per Romanas provincias, cujus id fatum fuiſſe ait JULIUS CAPITOLINUS, ut in eas provincias omnes, per quas redibat Romam uſque peſtilentem luem deferre videretur. Nec magis laetum illud Maximiani Imp. iter per Italiam fuiſſe accepimus, de quo graviſſimus eorum temporum ſcriptor: Vaſtata, inquit, ea pars Italiae eſt, quo peſtiferum illud agmen inceſſit, expilata omnia, mulieres corruptae, violatae virgines, extorti parentes & mariti, ut filias & conjuges proderent: abactae, tamquam de barbaris, praedae pecorum ac jumentorum. Hoc modo ſe ad ſedes ſuas recepit Maximianus, quum Romanus quondam Imperator, nunc populator Italiae, hoſtiliter omnia vexaſſet. At aliud eſt bonorum principum, luſtrantium provincias ſuas conſilium. Neque enim id ea intentione faciunt, ut locum mutent animi cauſſa, voluptatibuſque indulgeant, aut eluvionem inferant civium bonis, ſed ut ubique ſollicitudinis ac providentiae ſuae monimenta perpetua relinquant. Bono patrifamilias, cui aliquando ruſticari libet, nihil majorem adfert voluptatem, quam ſi quid, quod ad agelli ſui utilitatem pertinet, reperiat, vel aliud, quod noxium illi videatur, prudenter poſſit emendare. Jam ergo excurrit in agrum, & ſicubi forte aquarum vis ſulcos fecerit, eas extergendas, & complendas, foſſaſque, per quas eluvio defluat, ducendas curat, jam in hortico negotioſus, in locum demortuarum arbuſcularum alias plantari, in alias jam adultas ſurculos inſeri, in aliis ſilveſcentem ramorum luxuriam coerceri, alias nuper plantatas, & ventorum vi incurvatas pedamentis ſtabiliri, purgari porro areolas, atque infelix lolium ubique evelli jubet. Jam, ſi quid vitii praetorium fecerit, vel tegulae ex horreis ac ſtabulis defluxerint, vel in inſtrumento fundi aliquid vetuſtate ac uſu detritum ac corruptum ſit, omnia ut quam primum in integrum reſtituantur, dat operam. Denique omnia, quae reliquorum oculos emiſſitios fugerant, ipſe ſolus videt, quem veterum non nemo

Juſtin. Lib. VII. Cap. 2.

Curt. Lib. IV. Cap. 25.

Jul. Capitol. in eius vita Cap. 8.

Lactant. de mort. perſequut. Cap. 27.

Digitized by Google

nemo centum oculos habere ait, paterfamilias. Idem agit, dum provincias luſtrat, bonus princeps: ubique quod vel emendationem deſideret, vel quod ad majorem perfectionem provehi poſſit, animadvertit, neque umquam, quam dum ocium hoc ſibi indulget, ocioſus eſſe ſolet. Reperit alibi, quae de jure religioſus dicendo ſaluberrime conſtituat: alibi de re nautica, quod e republica videtur, praecipit: eſt ubi laxior diſciplina militaris principis providentiam exigit. Ubique vero eum diſtringit cura religionis, reipublicae litterariae, commerciorum, artium atque opificiorum, quae ut florentiora ſint poſt diſceſſum ſuum, quam antea fuerant, nihil omnino reliqui ſibi in receſſu illo itinerario facit. Proditum memoriae eſt, in Auguſtum forte Puteolanum ſinum praetervehentem vectores ac nautas de navi Alexandrina coronatos, ac tura libantes fauſtiſſima haec omnia ac laudes eximias congeſſiſſe: PER TE VIVIMUS, PER TE NAVIGAMUS, PER TE LIBERTATE AC FORTUNIS FRUIMUR. Eaſdem laudes ubique audit bonus princeps, ſi qua urbe, quam adventu ſuo exhilaverat, excedit. Sexcentis, aut innumerabilibus potius fauſtis adclamationibus eum proſequuntur, non modo nautae, & vectores, ſed omnium ordinum ac profeſſionum homines, qui ſe per illum vivere, per illum militare, per illum vacare litterario ocio, per illum navigare, negotiari, artem facere, quin libertate, ac fortunis frui, laeti laetitiis omnibus, profitentur. Tanto cum bonorum cumulo conjunctus eſt adventus boni principis, quem iter facientem ubique virtutem ac providentiam comitari, diſcendentem felicitatem temporum ſubſequi jure meritoque dixeris. Nemo itaque mirabitur, Hadriani imperium nihil aliud paene, quam perpetuam peregrinationem, inſpectionem provinciarum fuiſſe. Neque magis cuiquam mirum videbitur, veteres illos heroas, quibus plurimum debet orbis Chriſtianus, Carolum Magnum, alioſque ſaeculis omnibus memorandos principes non in palatio ſuo conſenuiſſe, ſed omnes provincias ordine obeuntes modo huic, modo alii genti praeſentiam ſuam indulſiſſe, jamque alibi jus diligentiſſime dixiſſe, jam alibi in caſtris excubaſſe pro ſecuritate imperii, jam cum optimatibus conſultaſſe de republica, ut quemadmodum coleſtia ſidera numquam uno loco ſtare, ſed infatigabili motu circa orbem noſtrum rapta modo hanc modo illam terrarum partem influxu ſuo feliciſſimo beare videmus, ita maximi illi principes nulli ſe imperii ſui parti ſubduxiſſe, ſed ubique diſpenſaſſe felicitatem publicam videantur. Enimvero ſi nullam aliam utilitatem ex illa provinciarum luſtratione caperent principes, quam quod civium in ſe ſtudia, merita, ingenia, ſuſceptoſque pro publica ſalute labores in iſta peregrinatione propius inſpiciant ac penitus pernoſcant, vel illa tanta eſſet, ut major vix exoptanda videatur. Principis eſt virtus maxima, noſſe ſuos, veterum quidam recte ac prudenter dixit. Qui enim fieri poteſt, ut inter tot civium myriadas iis quemque reipublicae partibus, ad quas idoneus, ac veluti a natura factus ſit, adhibeat, niſi de omnium virtute, doctrina, meritis, rebuſque vel praeclare vel perperam geſtis, ſatis conſtet. Et qui conſtare poſſet, ſi princeps numquam egrediatur cubiculo ſuo, nec quemquam hominum civiumque ſuorum, niſi purpuratorum ſuorum, tamquam nomenclatorum, indicio noſſet. Memorabilis ac merito admiranda fuit illa regum Perſarum ſollertia, quod, quaecumque a quovis etiam privato geſta, non modo illuſtria ac laude digniſſima, verum etiam foeda inceptu, foeda exitu, in commentaria publica & annales referri, eaque ſibi vel ocioſis, vel ſomnum noctu non capientibus praelegi vellent, non ut vo-

Phaedr. Lib. II. fab. 9. v. 18.

Sueton. in Aug. Cap. 98.

Spart. in vita Hadr. Cap. 10. ſequ.

Adlzreiter. Annal. Boi. lib. VII. §. 85.

Eph. VI. *Joſeph.* Lib. XI. Cap. 2. 3.

Briſſon. de regno Perſ. Lib. I. §. 229. ſequ.

voluptate ſola inde permulcerentur, nec ut his, tamquam fabellis audientibus ſomnus eo facilius obreperet; ſed ut virorum bene vel male de ſe meritorum res geſtas in memoriam ſibi revocarent, bonos praemiis ornarent, malis dignas eorum facinoribus poenas irrogarent, illis ad alias res praeclare gerendas uterentur, hos a republica adminiſtranda ſubmoverent, adeoque in omni honorum, dignitatum, munerumque genere, non niſi viros probos, & quorum ſibi perſpecta eſſet fides atque induſtria, reperirent. Quantumvis vero ſingulari quadam ac praecipua laude dignum videatur hoc Perſarum inſtitutum: non tamen illi maximorum principum notitiae, quam ſibi, inſtitutis per provincias itineribus ipſaque uſu & experientia pepererunt, ulla ex parte eſt comparandum. Ipſi qui olim ad hiſtoriam ſcribendam adpellebant animum, vix operae pretium ſibi facturi videbantur, ſi ea, quae vel ex aliis audiviſſent, vel in commentaria legiſſent relata, verbis ornatiſſimis referrent, niſi ipſi per maria ac terras pervagati, eas provincias, urbes, montes, flumina, ubi res, quas ſcripturi eſſent, geſtae dicerentur, ipſi adiiſſent, omniaque ſuis oculis luſtraſſent. Ad quas moleſtiſſimas profectiones ſuſcipiendas quid eos impulit aliud, quam quod magis fidos eſſe oculos, quam aures hiſtoricorum exiſtimarent? Et ita ſane res comparata eſt. Facile in annales referuntur cujuſvis actiones, rerumque eventus, at difficilis eſt ingeniorum humanorum, conſiliorum, ſtudiorumque notitia, & quam non temere alius, niſi qui homines viderit & coram perſpexerit, ſibi comparabit. Quamobrem quantum intereſt inter annalium ſcriptorem, qui multa mentibus ad arbitrium ſuum, utram rem non vult ſpondere, ſed adjicit, penes auctores ſit fides, & illum, qui rebus, quarum texit hiſtoriam, vel ipſe interfuit, vel ſaltim coram omnia oculis uſurpavit, idem diſcrimen deprehendunt viri rerum civilium periti, notitiae hominum, per aliorum ſermones & per uſum ac conſuetudinem quaeſitae, ac proinde merito univerſo orbi admirationi eſt princeps, qui luſtratis ſubinde provinciis, id conſequutus eſt, quod de Hadriano Caeſare memoriae proditum eſt, ut nomina pluribus ſine nomenclatore reddat, & omnes, quorum in ſe aliqua merita exſtarent, noſſet, & ſine ullius admonitione nominibus ſuis compellat: vel quod de Trojae domitore, Ulyſſe praedicat Homerus, qui

Plaut. Menaechm. Act II. ſcen. I. v. 23

Ger. Jo. Voſſ. in Arte hiſt. Cap. 9. p. 35. Tom. II. Oper.

Sen. Quaeſt. nat. Lib. II. init.

Spart. in ej. v t. Cap. 20.

Homer. Odyſ. A. v. 2. *Horat.* Lib. I. Epiſt. 2.

multorum providus orbes
Et mores hominum inſpexit:

At vereor profecto, ne cui juſto videar loquacior, qui ex interioris prudentiae civilis praeceptis de fructu ex itineribus adventuque principis capiendo tam fuſa ac taedioſa forſan oratione diſſeram. Ubi enim res ipſa loquitur, quid opus eſt verbis? Quum nobis ob oculos verſetur incomparabile POTENTISSIMI REGIS noſtri, domini longe clementiſſimi exemplum, in quod, tamquam in abſolutiſſimam boni principis imaginem unuſquiſque poteſt conjicere oculos: quid praeceptis opus fuerit? Ex quo imperio potitus eſt CHRISTIANUS noſter CHRISTIANISSIMUS, non modo curam ac ſollicitudinem ſuam omnibus, quibus praeeſt, regnis ac provinciis, tamquam verus patriae pater impendit, verum etiam illas coram inſpicere, earumque non modo ſtatum, vires, opes, ac praeſidia, ſed & cives, eorumque ingenia, ſtudia, commercia, artes, cognoſcere, primum atque antiquiſſimum habuit. Vidit REGEM ſuum praeſentem non modo

Da-

Dania ac Cimbrica haec cherſoneſus: ſed & Norvegia diſſitiſſimum iſtud regnum non ſine publica laetitia celebrat eximium illum periplum, quo ſingularis exempli REX noſter nulla habita moleſtiarum periculorumque ratione mare impetuoſiſſimum trajecit, ut praeſentiam ſuam commodaret ſingularis fidei populo, atque ſi quo opus eſſet, coram & per ſe conſuleret. Quam incredibili tum plauſu communem parentem exceperint omnium ordinum homines, quam grato ac memore animo & hodie illi celebrent innumera, quae ubique reliquerit, perennatura pietatis, juſtitiae, munificentiae, prudentiaeque monimenta, tam notum pervulgatumque eſt, ut ſi tacerent homines, id vel rupes & littore advenis narrare viderentur. Non minore enim cum tripudio adventantem regem ſuum, quam gentes maxime Arctoae redeuntem e longiſſimo diverticulo ſolem exceperunt, ex eoque tempore novam regno ſuo lucem exortam eſſe gloriati ſunt, & hodie etiam gloriantur. Qua felicitate dum nos hoc tempore iterum perfruimur, quid eſt tam praeclarum ac ſalutare non modo huic urbi, verum etiam univerſae reipublicae, quod non ab exoptatiſſimo hoc POTENTISSIMI REGIS noſtri adventu nobis jure polliceamur. Equidem ſi ſe ſibi tantum natum putaret princeps incomparabilis: abſtinuiſſet moleſto itinere, nec trajeciſſet mare, ſed domi potius atque in palatiis ſuis oblectaſſet genium, & quidquid aut ad ſplendorem, aut ad voluptates, & reliqua maximae fortunae blandimenta pertinere videtur, ſectaretur. At alia mens ſedes REGI potentiſſimo, qui ſe DEI vices in diſpenſanda felicitate publica in regnis ac provinciis ſuis gerere haud ignarus ad omnes cives excurrit ſubinde, ne ulli mortalium, qui ſub ejus vivit imperio, occaſio ejus ſumma providentia munificentiaque perfruendi deeſſet. O felicem igitur ac terque quaterque felicem Majum menſem! o menſem non tam amoenioris anni vicibus, quam adventu TUO jucundiſſimum! o felicem Altenaviam noſtram, quae auctorem felicitatis ſuae ſtatoremque, ſub tectis ſuis jam devota mente veneratur! Patere itaque, REX POTENTISSIME, ut haec civitas TUA, advoluta genibus TUIS, TE hac oratione jubeat ſalvere, &, me interprete ita adloquatur. Salve, REX longe clementiſſime, pater patriae, Chriſtianae Europae delicium, civium TUORUM columen ac praeſidium, noſtrum decus & ſpes veriſſima: ſalve ac iterum, iterumque ſalve. Eſt haec urbs, quae cladis ſuae funeſtiſſimae memor, ſub ſempiternae memoriae patris TUI TUOque imperio ex cineribus ſuis, feliciſſimis renata auſpiciis, TE veluti auctorem ac conditorem ſuum veneratur. Eſt haec urbs, quae TE Rege commerciis, civiumque frequentia excelſiſſime, & ad invidiam uſque effloruit: quam denique, ne quid felicitati ejus deeſſet, gymnaſio hoc, in quo haec verba facio, optime conſtituto exornaſti: Per TE ergo, REX POTENTISSIME, hic vivimus; per TE, navigamus, negotiamur, boniſque litteris vacamus, per TE ſtudioſam juventutem futurae poſteritati praeparamus, ſerimuſque arbores, alteri etiam ſaeculo fortaſſis profuturas: denique per TE libertate, immunitatibus ac fortunis fruimur. Confugit jam in ſinum TUUM cum univerſa majeſtati TUAE devota civitas, tum TUIS auſpiciis conditum Lyceum, ſuamque ſalutem TIBI, REX POTENTISSIME, vehementer etiam atque etiam commendat. Impone, quaeſumus, colophonem huic pulcherrimo operi, & incomparabili clementiae TUAE, ſi quid accedere poterit, id patere accedere, ut per TE marmorea ſit haec civitas, quae lateritia fuit, florentiſſimum gymnaſium, quod adhuc veluti in cunis vagit. Non eſt virium noſtrarum, multa polliceri:

G 2 id

id pollicemur, quod praeſtituros nos, non modo ſperamus, ſed & confidimus. Sacra ac ſempiterna nobis erit munificentiae TUAE memoria: flagrantiſſima ſemper vota concipiemus pro ſalute TUA, & incomparabilis REGINAE, principiſque juventutis TE tanto patre digniſſimi: ipſos nos noſtraque omnia TIBI TUAEque majeſtati ac imperio unice conſecrabimus, denique, ſi qua mens praeſaga futuri eſt, id ominamur, quod pertinet ad ſequutura ſaecula:

SEMPER HONOS, NOMENQUE TUUM, LAUDESQUE MANEBUNT.

DIXI.

IN-

Digitized by Google

INDEX I.
CAPITUM.

Prooemium. *Pag.* 1

PARS I.

De generalioribus terſae Latinitatis fundamentis 4

CAP. I.

De fundamentis ſtili grammaticis *ibid.*

CAP. II.

De fundamentis ſtili rhetoricis 22

CAP. III.

De fundamentis ſtili philoſophicis 83

PARS II. *Specialis*

De variis ſcriptionibus in ſoluta oratione uſitatis 92

CAP. I.

De epiſtolis *ibid.*

CAP. II.

De orationibus conſcribendis 100

CAP. III.

De panegyricis 110

CAP. IV.

De dialogis 116

CAP. V.

De inſcriptionibus 121

PARS III.

De variis cultioris ſtili facultatem adſequendi ſubſidiis 128

CAP. I.

De auctorum lectione *ibid.*

CAP.

CAP. II.

De imitatione 159

CAP. III.

De variis ſtili exercitiis 159

SYLLOGE EXEMPLORUM

Praecepta ſuperiora illuſtrantium I
Praefatio II
I. Epiſtola qua praxis *cap. I.* oſtenditur III
II. Praxis doctrinae de *periodis* VI
III. Praxis doctrinae de *ornata oratione* VII
IV. Exemplum *ſtili Attici* X
V. *Aſiatici* XI
VI. *Rhodii* XII
VII. *tenuis* *ibid.*
VIII. *mediocris* XIII
IX. *ſublimis* XIV
X. *Locus communis* XV
XI. *Syllogiſmus oratorius* XVI
XII. *Epiſtola familiaris* XVII
XIII. *elaboratior* XVIII
XIV. *Oratio* vel *declamatio* de jure antiquo Germanico diligentius excolendo XIX
XV. *Panegyricus* memoriae viri incomp. SAM. STRYKII conſecratus XXIV
XVI. *Dialogus* de uſu juris Romani hodierno XXVI
XVII. *Inſcriptio* ſtilo lapidari confecta XLIV
XVIII. *Inſcriptio* ſtilo recentiore elaborata *ibid.*
XIX. *Declamatio* XLVI

IN-

I N D E X II.

A U C T O R U M.

A.

Aeliani variae hiſtoriae *Pag.* 53
Aelii Spartiani Peſcennius Niger 111
Aeſchines ſcholam rethoricam Rhodii inſtituit 55. humili ſtilo utitur 73. dialogos ſcripſit 116
Alberti de Albertis theſaurus eloquentiae ſacrae & profanae 81
Albini introductio in Platonis dialogos 118
Allatius (*Leo*) de erroribus magnorum virorum in dicendo 134
Ammianus Marcellinus. *vid.* Marcellinus.
Andreae (*Jo. Val.*) quo loco ſales ejus habendi 70
Anglerii (*Petr. Mart.*) epiſtolae 93
Aphthonii progymnaſmata 87
Appianus de bello civili 55
Apulejus, ejus Latinitas 140. ineptit in epithetorum uſu 61. *καλλωπισμὸν* infeliciter adfectavir 66. proprietatem tamen orationis Latinae ſervat 140. de eo Melanchthonis judicium 140
Aquinas (*Thomas*) vid. Thomas Aquinas.
Ariſtophanis Nubes 103. ejus ſtilus Atticus 53
Ariſtotelis libri rhetoricorum 42. de arte rhetorica 91
Arningii (*Henr.*) medulla variarum, earumque in orationibus uſitatiſſimarum, connexionum 92
Arriani diſſertationes Epicteticae 92
Artemonius Ariſtotelis epiſtolas exſcripſit 179
Aſchami (*Rogerii*) epiſtolae 95
Aſconius Pedianus ad Ciceronis divinationem 9
Athenaei deipnoſophiſtae 71. 116
Auguſtini (*Aurel.*) epiſtolae 93. de civitate Dei 137
Aurelius Victor de viris illuſtribus 55
Auſonii Griphus 56. epiſtolae 99

B.

Balbini quaeſita Orator. 48
Baldus obſcure ſcripſit 69
Baldi (*Bernardin.*) epiſtolae 93
Barclaii (*Jo.*) ſtilus qualis 66
Barlaeus (*Caſp.*) in ejus orationibus quid deſiderandum 110
Barthii (*Caſp.*) adverſaria 148
Barrolus obſcure ſcripſit 69
Baudius (*Dom.*) ejus ſtilus 51. epiſtolae 95. in ejus orationibus quid deſiderandum 110
Becmanni (*Jo. Chriſtoph.*) praecognita mor. 72
Bembus (*Petr.*) formulas jurandi profanas adhibuit 47. ejus epiſtolae 95
Bergerus (*Jo. Guil.*) ejus de naturali pulcritudine orationis liber commentarius 66. panegyrico dicendi genere celebris eſt 112
Berneggerus (*Matth.*) ejus & Jo. Kepleri epiſtolae mutae 93. ejus & Guil. Schickardi epiſtolae 93
Boecleri (*Jo. Henr.*) orationes panegyricae 112. muſeum 122. characteribus politicis Vellejanis 137
Boehmerus (*Juſt. Chriſtoph.*) panegyrico dicendi genere laudem ſibi peperit 112
Bonamicus (*Lazar.*) Philelphi orationem elegantem reddidit 14
Bovilii (*Conr.*) epiſtolae 93
Boxhornius (*M. Zuer.*) in ejus orationibus quid deſiderandum 110
Brerewood (*Eduard.*) ſcrutinium linguarum 128
Briſſonius (*Barnab.*) de formulis & ſollemnibus populi Romani verbis 48. terſa ac pura oratione juris prudentiam tractavit 70 ejus liber parergon 147
Britanni (*Robert.*) ratio conſcribendarum epiſtolarum 92
Bruyere (*de la*) caracteres 62
Buchnerus (*Auguſt.*) de commutata ratio-

tione dicendi 19. ejus epiſtolae 95. ejus orationes commendantur 110. ejus panegyrici laudati 112
Burmanni index Latinitatis ſelectae, vulgo neglectae, merito ac falſo ſuſpectae ex Caſtellionis interpretatione cet. 30
de Buri (*Rich.*) epiſtolae 93
Burmannus (*Petr.*) pigritiam laudavit 103. ejus panegyrici laudem merentur 112. ejus ſylloge variarum epiſtolarum doctorum virorum 93
Busbequii (*Aug. Giſl.*) epiſtolae 93
van Bynkershoek (*Cornel.*) obſervationes 31

C.

Caelii Rhodigini lectiones antiquae 111
Caeſar (C. *Jul.*) ſtilo Rhodio uſus 55. an tenui 57. perſpicuus eſt 72. ejus lectio commendatur 133
Cajus ICtus 28
Calcagnini (*Cael.*) epiſtolae 93
Calixtus (*Ge.*) terſe ac pure de rebus theologicis ſcripſit 70
Calvinus (*Jo.*) terſe ac pure de rebus theologicis ſcripſit 70. ejus epiſtolae 93
Camerarii (*Joach.*) epiſtolae 95. elementa rhetorica 86
Canzii (*Iſr. Theoph.*) oratoria ſcientiar familiae toti cognata 2
Capella (*Marcian.*) ejus Latinitas 141
Capitolinus (*Jul.*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Carteſius ſ. des Cartes (*Renat.*) dilucide ſcripſit 70. ejus epiſtolae 93
Caſa (*Jo.*) ejus orationes commendantur 110
Caſauboni (*Iſaac.*) epiſtolae 93
Caſelii (*Jo.*) epiſtolae 93. ejus orationes commendantur 110
Caſſiodorus ſtilum ſublimem frigide adfectavit 60
Caſtellio (*Seb.*) myſteria chriſtiana vocibus profanis expoſuit 30. judicium de ejus verſione bibliorum ſacrorum 30
Catonis de re ruſtica liber qualis 137
Catulli carminum libri 27
Cauſſinus (*Nicol.*) de eloquentia ſacra profana 48
Cellarius (*Chriſtoph.*) Grammatica laudata 4. ejus orthographia Latina commendata 4. 6. 8. 9. &c. antibarbarus 10. curae poſteriores 11. diſſ. de origine linguae Italicae 25. 128. praefatio ad panegyricos veteres 111. auctores duodecim panegyricorum edidit 112. panegyrico dicendi genere laudem ſibi adquiſivit 112
Celſus (*Cornel.*) de arte medica 70. in ea *ἐπιστημονικὸν* dicendi genus elucet 70. ejus ſtilus 70. 139
Celtes (*Conrad.*) de conſcribendis epiſtolis 36. 92
Cenſorinus de die natali 53. 140
Chryſoſtomus (*Dio*) ejus ſtilus 51. orationes 53. exſilium laudavit 103
Cicero (*Marcus Tullius*) ejus ſtilus in quantum Aſiaticus 54. potius Rhodius 53. utitur nonnumquam in epiſtolis ad diverſos ſtilo tenui 57. dialogi ejus an imirandi 73. ſunt hiſtorici 118. & comici *ibid.* quo ſtilo conſcripti 78. ejus epiſtola ad Quintum fratrem I. omnium aliarum regina 79. in dialogis ſcribendis excelluit 116. an ſolus legendus 129. ejus epiſtolae quaenam elegantiſſimae 132. ejus Cato Major & Laelius commendantur 133. ejus libri philoſophici quo ordine legendi 133. in illis elucet dicendi genus *ἐπιστημονικὸν* 69. perſpicua ſunt ejus ſcripta 69. ejus epiſtolae commendantur 94. ejus orationes ſelectae 134
Claudianus (*Claud.*) ejus ſtilus 143
Clerici (*Joan.*) ars critica 44
Coerberus (*Caſp.*) panegyrico dicendi genere laudem meruit 112
Columella, ejus Latinitas & ſtilus 70. 136
Cominaeus, ejus ſtilus gravis 72
Conringii (*Herm.*) cenſura diplomatis Lindavienſis 79. epiſtolae 93
Coraſii (*Jo.*) epiſtolae 93
Cornel. Nepos ſtilo Rhodio uſus 55. diffuſior aliquando eſt 72 perſpicuus *ib.* cur legendus 137
Cornutus ſcholiaſtes aenigmata quoddam Perſii ſolvit 63
Cortius Salluſtium edidit 10
Cragius (*Nic.*) de republ. Lacedaemoniorum 53
Craſſus 3
Cujacius terſa ac pura oratione juris prudentiam tractavit 70
Cunaei (*Petr.*) ſatira Menippea Sardi venales 51
ejus epiſtolae 93. ejus orationes commendantur 110
Curtius (*Q. Rufus*) an novus auctor 135. venuſtus eſſe videtur 72. ejus Latini-

Digitized by Google

tinitas *ibid.* & 135. utitur hyperbolis 73. poeticis loquutionibus *ibid.* acuto ſtilo 81. ejus deſcriptiones quales 163

D.

Dannhaveri (*Jo. Conr.*) ſtilus 51. in ejus orationibus quid deſiderandum 110
Dausqueii (*Claud.*) orthographia commendata 4. 10.
Dedekenni (*Jo.*) obſervationes poeticae 80
Demetrius Phalereus de eloquutione 41. laudatur 57
Demoſthenis orationes 101
Deſpauterii (*Jo.*) ars epiſtolica 92
Diogenes Cynicus cur Socrates furens dictus 70
Dionyſius Halicarnaſſeus 78
Dionyſii *Longini* liber de ſublimi obſcurior 52
Dodwellus (*Henr.*) ejus praelectiones Cambdenianae 138
Donati ſcholia in Terentium 13. 15. 132
Douſa (*Jan.*) in Petronium 41
Druſii (*Jan.*) epiſtolae 93
Dukeri (*Car. And.*) opuſcula de Latinitate veterum ICtorum 5

E.

Eginhardus in vita Caroli M. Suetonium exſcripſit 151
Ennodius notatur ob allegorias nimias 45
Epicharmus jocoſo dicendi genere uſus 77. ob ſententiarum gravitatem commendatur 86
Epicurus nulla translatione uſus eſt 62. 81
Eraſmus (*Deſiderius Roterodam.*) multa pro adagiis habuit quae hoc nomen non merentur, quod tamen excuſatur 50. ejus ſtilus 74. 78. ejus colloquia laudantur 74. praecipue de peregrinationibus religioſis & de ἰχθυοφαγίᾳ 120. epiſtolae 93. 95. memoriam vel ſtultitiam laudavit 103. ejus panegyricus 112
Eremita (*Dan.*) ejus panegyrici laudati 112
Erneſti (*Jo. Aug.*) initia doctrinae ſolidioris 32
Erythraei (*Jan. Nic.*) vero nomine *Jo. Vict.* Roſcii … ne 94. Pinacotheca 116. ejus dia… venuſti 117
Eumenii panegyricus qualis 94

Euripidis ſententiae e media philoſophia depromtae 86
Eutropii Latinitas 131
Eutyches 10

F.

Fabri theſaurus eruditionis ſcholaſticae 10
Fabri (*Honorati*) epiſtolae 93
Fabri (*Tanaqu.*) epiſtolae 93 methodus legendi auctores, qua in filio inſtituendo uſus eſt 129
Fabii inſtitutiones oratoriae 65
Fabretus (*Raph.*) inſcriptiones collegit 121
Fabricii Bibliotheca Greca 128
Facciolatus dialecticorum retia & laqueos explicavit praefationibus quibusdam 104
Farneſius (*Henr.*) de imitatione Ciceronis, ſeu de ſcribendarum epiſtolarum ratione 92
Ferrarius (*Octav.*) ejus panegyrici 112 inſcriptionibus delectatus eſt 112
Ferretius (*Io. Bapt.*) inſcriptionum collector 121
Feſtus 5
Ficini (*Marſil.*) epiſtolae 93
Florus, ejus Latinitas 138. ſaepe utitur hyperbolis 45. 60. 74. nec non ſtilo poetico 69. exclamationibus 73. & poeticis loquutionibus *ibid.*
Fontanini vindiciae diplomatum 6
Freinshemii (*Io.*) orationes 94
du Freſne (*Car.*) Gloſſarium mediae & infimae Latinitatis 25 diſſertatio huic praemiſſa 25. 128
Friſchlinus (*Nicod.*) paraphraſtes poetarum feliciſſimus 161
Frontini (*Sext. Iul.*) ſcripta 140
Funccius (*Io. Nic.*) de origine & pueritia Linguae Latinae 33

G.

Galilaeus a Galilaeis librum de ſyſtemate mundi cur dialogiſtica methodo conſcripſerit 117
Gallicanus (*Vulcatius*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Gaſſendus (*Petr.*) de vita & moribus Epicuri 62
Gellius (*A.*) a quibusdam Agellius vocatur 140. ejus noctes Atticae *ibid.* non eſt inter elegantiſſimos ſcriptores 21
Geſnerus (*Io. Matth.*) Fabri theſaurum eruditionis Scholaſticae edidit 10. mox daturus eſt novum Latinae linguae

Digitized by Google

quae theſaurum ad modum & filum Stephaniani 15. ejus primae lineae artis oratoriae 38. ejus praefatio ad Voſſii librum de Latinitate ſelecta vulgo neglecta 70. de uſu & praeſtantia epiſtolarum Ciceronianarum progr. 132. praefatio ad Livium 134
Giſanii (*Obert.*) praefatio in Lucretium 9 obſervationes ſingulares in linguam Latinam 24
Goldaſti (*Melch.*) epiſtolae 93
Golzii (*Hubert.*) index litterarum ſingularium, quae integras voces deſignant, ex numis 8
Gorgias (*Leontinus*) ob ſimilitudinem periodorum reprehenſus eſt 43. ejus oratio ſophiſtica 66
Gorii (*Franc.*) opera tria inſcriptionum 121
Graevius (*Jo. Georg.*) ejus epiſtolae 95. panegyricis ſcribendis laudem ſibi adquiſivit 112. ejus theſaurus antiquitatum Romanarum 127
Gregorii Nazianzeni epiſtola ſingularis de epiſtolis conſcribendis cum Ad. Theod. Siberi commentario 92
Gronovius (*Jo. Frid.*) acutiſſimus fuit in genuina vocum ſignificatione eruenda &c. 10. ad Livium 12. in Senecam 31. in Ovidium 80
Grotii (*Hugonis*) epiſtolae 93
Gruteri (*Jan.*) theſaurus inſcriptionum 121. epiſtolae 93. fax critica 148
Gudius (*Marquard.*) ejus nova collectio inſcriptionum 121. multas inſcriptiones in exemplari ſuo Gruteriano ex ipſis marmoribus emendavit 126
Gundlingius (*Nic. Hier.*) bene de opuſculis Io. Caſae meritus 110. ejus panegyrici quales 112
Guntheri (*Cyr.*) Latinitas reſtituta 10. 24
Gutherius (*Jac.*) de jure manium 123

H.

Hadrianus, Cardinalis, de ſermone Latino 24
Hallbaverus (*Frid. And.*) ejus cura Aon. Palearii opuſcula, epiſtolae & poemata prodierunt 94
Hechtii (*Godofr.*) diſſ. de voce in praeſentiarum 11
Heineccii (*Jo. Gottl.*) ſyntagma antiquitatum Romanarum, juris prudentiam illuſtrantium 48
Heinſii (*Dan.*) oratio de laudibus Guſtavi Adolphi 112
Helmontius obſcure ſcripſit 70
Heraclitus ſcriptor obſcurus 70
Hermogenes περὶ ἰδεῶν ſive de ideis 62. cur ξυστὴρ ſcalptor adpellatus *ibid.* num intelligi poſſit *ibid.*
Heumanni judicium de Lipſii ſtilo 33
Heuſingeri (*Io. Mich.*) acceſſione ad Vechneri Hellenolexian 26
Hieronymus adverſus Jovinianum 24. ejus epiſtolae 93
Horatius (*Q. Flaccus*) notatus 45. ejus ſtilus qualis 142
Horſtii (*Iac.*) epiſtolae 93
Hotomanus terſa ac pura oratione juris prudentiam tractavit 70
Hubneri (*Jo.*) hiſtoriae ſacrae 130
Hyginii (*Iul.*) fabulae 27

I.

Iamblichus de myſteriis Aegyptiorum 70
Ienſii (*Ioh.*) collectanea purae & impurae Latinitatis 10. 24
Iſaeus rhetor ſtilum Atticum corrupſit 54
Iſocrates rhetor ob ſimilitudinem periodorum reprehenſus eſt 43. ejus λόγος πανηγυρικὸς 110
Iunii (*Melch.*) methodus eloquentiae 3. ſcolae rhetoricae de contexendarum epiſtolarum ratione 92
Iuſtinianus 28
Iuſtinus, Trogi epitomator, ejus Latinitas 138
Juvenalis ſatirae 44

K.

Kappius (*Io. Erhard.*) Ienſii collectanea purae & impurae Latinitatis edidit 10 24. item Vavaſſoris lib. de vi & uſu verborum, & de dictione ludrica 10
Keplerus (*Jo.*) ejus & Matth. Berneggeri epiſtolae mutuae 93
Ker (*Jo.*) obſervationes linguae latinae 24
Krebſii (*Jo. Aug.*) diſſertatio de ſtilo Lactantii Firmiani 136
Kriegbii (*Ge. Nic.*) diſſertatio de ſophiſtarum veterum eloquentia 1
Krigelius (*Abrah.*) hiſtorias ſacras Hubnerianas Latinitate donavit 130

Lab-

Digitized by Google

L.

Labbe (*Petr.*) elogia a Chriſt. Weiſſio edita . 82
Lactantii inſtitutiones divinae 21
ejus ſtilus 69. 136. ejus liber de mortibus perſequutorum 136
Laertius 62
Lampridius (*Ael.*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Langueti (*Huberti*) epiſtolae 93
Latinii (*Latini*) epiſtolae ibid.
Lauoii (*Jo.*) epiſtolae 93
Laurentius (*Caſp.*) Hermogenem περὶ ἰδεῶν ſive de ideis , Graece & Latine edidit 62
Liceti (*Fortunii*) epiſtolae 93
Lipſius (*Juſtus*) ejus ſtilus qualis 33. 51 149 an rhetoricetur , vel comicum agat 69. ejus orationes elegantiſſimae 110. orationes octo Jenae recuſae 33. inſtitutio epiſtolica 92. epiſtolae 92. 93. ejus dialogi venuſti 117. qui vere de ipſo ſenſerint , quique invidiam illi fecerint 53
Livius (*Tit.*) ejus ſtilus 134
Lombardus obſcure ſcripſit 69
Longinus (*Dionyſ.*) ejus liber περὶ ὕψους ſive de ſublimitate dicitur obſcurior 52. ſed intellectus minime eſt obſcurus ibid. laudatur 67
Lubinus (*Eilhard.*) paraphraſtes poetarum 161
Lucanus (*Annaeus*) ejus ſtilus 141. 142
Luciani dialogi 67. elegantiſſimi 77. 117 laudantur 73. muſcam & podagram laudavit 103. ejus apologia ὑπὲρ τῶν μισθῷ ſυνόντων 111. προλαλιαί ſeu praefationes 107
Lucretius (*T. Cari*) ejus ſtilus 141. 142 ei limam admovit Cicero ibid. eum imitatus eſt Virgilius 152
Lullius obſcure ſcripſit 70
Lutheri (*Mart.*) epiſtolae 93
Lyſias ſtilum Atticum corrupit 54

M.

Mabillonius de re diplomatica 6. 9 ejus ſupplementum libri de re diplomatica 6
Macrobius (*Aurel. Theodoſ.*) Athenaei imitator in dialogis ſcribendis 117. ejus lectio cur commendanda 140. Saturnalia 82
Maffei (*Scip.*) praefatio Hilarii operibus praemiſſa 8. Galliae antiquitates quaedam ſelectae atque in plures epiſtolas diſtributae 93. in quibus inſcriptiones collegit 121
Magno de notis 8
Majoſſi (*Greg.*) epiſtolarum libri VI. 93. in quibus inſcriptiones occurrunt 121
Majoragius (*M. Ant.*) lutum laudavit 103. ejus orationes commendantur 110. ejus dialogi venuſti 117. contra quos diſputet in orat. XII. 1 ſeq.
Malagonellus (*Ant.*) ejus panegyrici quales 112
Malebranche de inquiſitione veritatis 71
Malvaſia (*Car. Caeſ.*) inſcriptiones collegit 121
Manutii (*Aldi*) quaeſita per epiſtolas 93. orthographia 4. 9. quo ſtilo ejus epiſtolae ſcriptae 79. notatur ob adhibitas jurandi formulas profanas 47
Manutii (*Pauli*) epiſtolae 93. de eis judicium Scioppii ibid. noſtrum ibid.
Marcellinus (*Ammian.*) notatur ob nimias translationes 45. ejus Latinitas 139
Marcianus vid. Capella
Mareſii (*Roland.*) epiſtolae 33. 93
Maſenii (*Jac.*) argutiae familiares 72. palaeſtra 80. ars argutiarum 81
Mela (*Pompon.*) vid. Pomponius Mela.
Melanchthon (*Philippus*) purius ſcribere docuit philoſophos 70. ejus epiſtolae 93. in orationibus dictione tenui utitur 109
Menagii (*Aegid.*) amoenitates juris civilis 5
Menagiana 71
Menander 86
Menckenii (*Jo. Burchard.*) Charlataneria eruditorum laudata 104
Meurſii (*Joan.*) miſcellanea Laconica 53. de Rhodo 55. Areopagus 101
Micraelius de copia verborum 19
Minucius Felix dialogum egregium pro chriſtiana religione conſcripſit 117. ejus Latinitas 134. ejus dialogus in mythologia nos inſtruit ibid.
Molierius jocorum *burleſque* dictorum artifex 77
Montaltii (*Lud.*) epiſtolae 93
Morhofius (*Ge. Dan.*) de pura dictione, cum not. *Jo. Laur.* Moſhemii 24. de Patavinitate Livii 134. diſſertat. de ἐνθουσιασμῷ vel furore poetico 23. collegium epiſtolicum 92. polyhiſtor 79.

Digitized by Google

idea lexici poetici inſerta polyhiſtori 80. diſciplina argutiarum 81. Dedekenni obſervationes poeticas cum praefatione iterum edidit 80
Morus (*Henr.*) obſcure ſcripſit 70
Moſaei (*Hannardi Gameri*) auctoritates Ciceronis 92
Mureti (*M. Ant.*) orationes 39. laudatae 110. variae Lectiones 44. epiſtolae laudatae 94. Aſiatico utitur ſtilo 55.

N.

Natalis Comes, ejus mythologia 133
Naudeus (*Gabr.*) 94
Nazarii panegyricus qualis 111
Nazianzenus vid. Gregorius Nazianzenus.
Neandri (*Mich.*) epiſtolarum familiarium formulae 92
Nepos vid. Cornelius Nepos.
Nicolai (*Jo.*) commentatio de ſiglis veterum 127
Nizolius (*Marius*) epitheta Ciceroniana collegit 147
Nonius de proprietate ſermonis 82
Noriſii (*Enr.*) cenotaphium Piſanum 6. 122

O.

Obſequens (*Jul.*) ejus ſtilus 140
Ottonis (*Everard.*) Papinianus 31
Ovidius (*P. Naſo*) ejus ſtilus 141. 142

P.

Pacati (*Latini*) panegyricus qualis 111
Palatius (*Jo.*) inſcriptionibus delectatus eſt 121
Palearius (*Aon.*) ejus epiſtolae laudantur 94. orationes commendantur 110
Pallavicini (*Sforz.*) epiſtolae 93
Panvinius (*Onuphr.*) inſcriptiones collegit 121
Parael (*Phil.*) Lexicon Plautinum 136
Parrhaſii (*Jan.*) quaeſita per epiſtolas 93
Parthenius de vocabulis hiſtoricorum 71
Paſcalis (*Claudi*) characteres 162
Paſchii (*Georg.*) diatriba de uſitata veterum exemplo ratione tradendi per dialogos 117
Paſſeratii liber de ridiculis 74
Paterculus vid. Vellejus.
Patricius (*Fr.*) 78
Pericles orator laudatiſſimus in Graecia 109
Perizonius (*Jac.*) ad Sanctii Minervam 11. ejus animadverſiones hiſtoricae 123. Q. Curtius Rufus reſtitutus in integrum & vindicatus 135
Perpinianus (*Petr. Jo.*) ejus orationes commendantur 110
Perſius, ejus obſcuritas 63
Petavius (*Dionyſ.*) ejus orationes commendantur 110. nec non rationarium temporum 144
Petronius (*Arbiter*) mirus in epithetis artifex 61. ejus Latinitas 2. 139. totum ſatiricon an exſtet *ibid.* fragmentum Tragurianum *ib.* an totum illius opus ſit genuinum *ib.*
Pfeifferi antiquitates Graeciae 101
Phaedri fabulae 130. utitur ſtilo tenui 57. 130. an ſtilus ejus Thraciſmum ſapiat *ib.*
Phalereus vid. Demetrius.
Philelphus vid. Bonamicus.
Philoxeni gloſſae 9
Pighii (*Steph. Vin.*) annales Romani 144
Pignorius (*Laur.*) inſcriptionibus delectatus eſt 121
Placcius (*Vinc.*) de Pſeudonymis 110. de excerpendi arte 146
Planeri epiſtolae enthymematicae 97
Plato, ejus dialogi an imitandi 73. quomodo dividantur 118. ejus ſtilus an dialogicus 77
Plautus rationem perſonarum in ſtilo habuit 73. jocoſo dicendi genere uſus 77. ejus Latinitas 136. quibus cautionibus legendus *ibid.* uſus eſt dictione ludicra 77
Plexiaci Lexicon Philoſophicum 32
Plinius (*Secundus* ſive *Major*) ejus hiſtoria naturalis 138
Plinii (*C. Caecilii* ſive *Minoris*) epiſtolae 12. 94. panegyricus 59. ejus Latinitas 135. ſeq. ejus ſtilus argutus 81. ob ſententiarum gravitatem commendatur 86
Plutarchus de decem oratoribus 55
Politiani (*Angel.*) epiſtolae 95
Pollio (*Trebellius*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Pollucis (*Jul.*) onomaſticon 101
Polybii gravis ſtilus 72
Pomponius Mela qualis auctor 130. cur legendus *ibid.*
Pontani (*Jac.*) centuria epiſtolicarum formularum 92
Pontedera de antiquata orthographia meritus eſt 5

Fraleoli (*Gabr.*) flores & ſententiae ſcribendique formulae illuſtriores ex Cicerone 92
Probus (*Valer.*) de notis 8
Prudentius 31 44
Puteanus (*Erycius*) in ejus orationibus quid deſiderandum 110

Q.

Quinctilianus (*M. Fab.*) ejus ſcripta 139 ſunt perſpicua 70. ejus declamationes an genuinae 139

R.

Reineſii (*Thom.*) inſcriptiones 8. 121. epiſtolae ad Hoffmannum, Rupertum, Daumium, Boſium 93. varia 148
Reinhardi injuria ac maledicentia in auctorem hujus libri retunditur 52
Relandi faſti conſulares 6
Reyheri (*Andr.*) florilegium epiſtolicum 92
Riccoboni (*Anton.*) commentarius ad Ariſtotelis libros de arte rhetorica 89
Robortellus (*Fr.*) de artificio dicendi 80
Roloffius (*Frid. Guil.*) 8

S.

Sagittarius de lectione & imitatione Ciceronis 30. 159
Salianus (*Jac.*) inſcriptionibus delectatus eſt 121
Salluſtius (*C. Criſp.*) ejus obſcuritas 72. Thucydidis imitator *ibid.* 134. ejus Latinitas 134. aſperitatis magiſter optimus 65
Salmaſius (*Claud.*) ejus epiſtolae 93. ejus exercitationes Plinianae 138
Sanctii Minerva 11
Saneuremontius, ejus Saneuremontiana 71
Sarbievii liber de acuto 81
Sarſavii (*Claudi*) epiſtolae 93
Scaliger (*Joſ.*) ejus excerpta Puteanorum 110. de cauſſis linguae Latinae 9. de arte poetica 110. indices Gruteri inſcriptionibus addidit 126
Scaligerorum (*Jul. Caeſ.* & *Joſephi*) epiſtolae 93
Schefferus (*Jo.*) de ſtilo 71. ejus gymnaſium ſtili 159
Schickardus (*Guil.*) ejus & Matthiae Berneggeri epiſtolae 93
Schori (*Ant.*) phraſes linguae Latinae 24
Schraderus (*Chriſt.*) de rhetoricae Ariſtotelis ſenſu & uſu 43
Schultens (*Albert.*) oratio pro ſtudiis humanitatis 1
Schuppii (*Balth.*) ſales quo loco habendi 70
Schurzfleiſchii (*Conr. Sam.*) epiſt. 93. 95. ejus ortographia commendata 4. panegyrico dicendi genere floruit 112
Schwarzii (*Chriſt. Gottl.*) diſſ. de oratione concinna 33. miſcellanea politioris humanitatis 68. panegyrico dicendi genere excellit 112
Schwarzii (*Jo. Conr.*) editio Turſellini 11
Scioppii (*Gaſp.*) judicium de ſtilo hiſtorico 11. 71. laudatur 71. obſervationes linguae Latinae 24. de exercitationis rhetoricae generibus 154. de Thraciſmo Phaedri judicium 130. infamia Famiani 71
Seneca (*L. Annaeus*) ejus ſtilus & Latinitas qualis 69. 72. 81. 136. ejus epiſtolae quales 72. 93. 136. ob ſententiarum gravitatem commendatur 86
Seneca (*M. Annaeus*) ejus ſtilus qualis 139
Servius ad Virgilium 9
Siberi (*Ad. Theod.*) commentarius in epiſt. ſing. Gregorii Nazianzeni de conſcribendis epiſtolis 92
Sidonius (*Sollius Apollinaris*) notatur ob nimis frequentes translationes 45. ſtilum ſublimem & frigidum adfectavit 60. 143
Sigonius (*Car.*) de nominibus propriis Romanorum 8. de republica Athenienſium 101. ejus tractatus de dialogis 117
Silius Italicus 80
Spanhemius (*Ezech.*) de uſu & praeſtantia numiſmatum 5. ejus panegyrici 112
Spanhemius (*Frid.*) ejus ſtilus 51
Spartianus (*Aelius*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Sponius, ejus miſcellanea prud. antiquit. 9. inſcriptiones collegit 121. multos in iis errores correxit 126
Starkil (*Jo.*) theſaurus epiſtolaris locorum & formularum epiſtolicarum 93
Statius (*Papinius*) ejus ſtilus tumidus 143. ſeq.
Stephanus (*Henr.*) de abuſu Graecae linguae

Digitized by Google

guae 8. 10. eius differt. de habendo delectu ſententiarum, quae γνῶμαι a Graecis dicuntur, 86. differt. de vario epiſt. Ciceron. genere 94
Strabo 6
Strebaeus (*Jac. Lodoic.*) de electione & collocatione verborum 14
Sturmius (*Jo.*) in libris IV. de univerſa ratione eloquutionis rhetoricae Hermogenem περὶ ἰδεῶν illuſtravit 50
Suetonius (*C. Tranquill.*) eius ſtilus 134. ſtilum tenuem ſectatur 57
Suidae Lexicon 101
Sylvius (*Aeneas*) in hiſtoria Europae Curtium exſcripſit 151
Symmachus ſtilum ſublimem adſectavit 60
Syneſius calvitium laudavit 103
Syrus (*Publ.*) eius ſententiae laudatae 45. acutae 82

T.

Tacitus (*Corn.*) eius Latinitas 155. ſtilo gravi utitur 64. 72. preſſus eſſe ſtudet, diffuſior tamen aliquando eſt *ibid.* eius obſcuritas *ibid.* Thucydidis imitator. *ibid.* acutus 81. eius dialogus de cauſſis corruptae eloquentiae 117
Terentius, eius ſtilus 77. 131
Tertullianus, eius liber de pallio 60. in eo parenthyrſus obſervatur 68. qui tamen excuſatur 80. frigido utitur ſtilo 68. quomodo is excuſandus *ibid.* item obſcuro 64. perſpicuitatem negligit 68
Themiſtii orationes edit. Hard. 77
Theon ethopoeias ſcripſit 163
Theophraſti characteres morum 162
Theſaurus (*Eman.*) eius idea argutae dictionis 81. inſcriptionibus delectatus eſt 122. eius inſcriptio elogium Iobi continens 127. ſeq.
Thilonis (*Valent.*) rudimenta rhetoricae 66
Thomas Aquinas obſcure ſcripſit 69
Thomaſii (*Jac.*) diſſ. de ſtili ethnicismo 47. erotemata rhetorica 146
Thuanus, eius ſtilus gravis 72
Thucydides, eius ſtilus Atticus 53. obſcurus eſt 72
Tomaſinus (*Jac. Phil.*) inſcriptiones collegit 121
Turnebi adverſaria 44
Turre (*Phil. a*) inſcriptiones collegit 121
Turſellinus (*Horat.*) de particulis Latinae linguae, auctus a Jac. Thomaſio & Jo. Conr. Schwarzio 11. 16

V.

Valerii (*Maximi*) Latinitas 137. eius excerpta tantum ad nos pervenerunt *ib.*
Valla (*Laurent.*) 5
Varro (*M. Terentius*) eius ſtilus 137. eius libri de re ruſtica qua forma ſcripti 117
Vavaſſor (*Franc.*) de vi & uſu quorumdam verborum, cum ſimplicium, tum conjunctorum, & de ludicra dictione 10. 12. eius orationes commendantur 110
Vechneri (*Dan.*) Hellenolexia 13. 26
Vegetii (*Flav.* ſcripta 140
Vellejus Paterculus, eius Latinitas 72. 137. in laudando eſt nimius 162
Velſerus (*Marc.*) inſcriptiones collegit 121
Verburg (*Iſaac.*) novae Ciceronis editioni ex *Nizolii* theſauro praefecit indicem loquutionum philoſophicarum a Cicerone elegantius expreſſarum 31
Victor. vid. Aurelius Victor.
Vignolius (*Io.*) inſcriptiones collegit 121
Vinetus (*El.*) ad Auſonium 99
Virgilius (*P. Maro*) eius ſtilus elegans 141. eſt in deſcriptionibus feliciſſimus 163. imitatus eſt Lucretium 152
Viruli (*Carol.*) formulae epiſtolarum 93
Vitruvii Latinitas 5. 137
Vives (*Jo. Ludov.*) de conſcribendis epiſtolis 92
Vlpianus 5
Vopiſcus (*Fl.*) hiſtoriae Auguſtae ſcriptor 138
Vorſtius (*Jo.*) de Latinitate falſo meritoque ſuſpecta 24
Voſſius (*Ger. Jo.*) de vitiis ſermonis 24. de arte hiſtorica 71. de arte poetica 81. de hiſtoricis Latinis 135 de natura & conſtitutione rhetoricae 100
Voſſius (*Iſaac.*) ad Catullum 9
Vrſatus (*Sertor.*) eius index litterarum ſingularium, quae integras voces deſignant, ex lapidibus 8. 127. inſcriptiones collegit 121

Digitized by Google

W.

Wehrenfels (*Sam.*) diatribe de meteoris orationibus & de logomachiis eruditorum 60
Winſemii (*Pierii*) panegyrici 112
Wolle (*Chriſtoph.*) differr. crit. de eo quod pulcrum eſt in verſione Caſtellionis 30
Woltereckius 8
Wowerii (*Jo.*) epiſtolae 93

X.

Xenophon, ejus ſtilus Atticus quam maximo 53. humili ſtilo utitur 73. ejus dialogi nitidiſſimi 77. 116. in ejus oeconomicis *ἐπισημαντικόν* dicendi genus 69. nec non perſpicuum 70

Z.

Zaluskii (*Andr. Chryſoſt.*) epiſtolae 93

INDEX

INDEX III. VERBORUM.

A.

A Bante, praepoſitio in ſolis inſcriptionibus obvia pag. 126
Abdicare Patrem acute dictum 82
Abominabilis, vox barbara. 28
Abominatio, vox eccleſiaſtica 29
Abſolvere, vox eccleſiaſtica, potius verbum judiciale 29
Abſque illo eſſet, formula comica 32
Abyſſus, vox Graeca in Latinitate non adhibenda 26
Accerſo falſo dicitur, pro *arceſſo* 9
Acinaces, vox Perſica 26
Ad cumulum aedificare conſtructio in marmoribus obvia non imitanda 126
Adhuc, & *haΰenus*, quomodo differant? 11
Acquieſcere cui, conſtructio in marmoribus obvia non imitanda. 126
Advocare pro *cauſſas agere*, vox juridica 31
Aedepol, an hac formula jurandi uti liceat 47
Aemilius; non *Aemylius* ſcribendum 8
Aequanimiter, vox barbara 25
Aequipollere, vox philoſophica & barbara 32
Aeternalis, vox barbara 28
in ſolis inſcriptionibus obvia 126
Aeternaliter, vox barbara 28
Affectuoſus, vox barbara 25
Affirmativus, vox philoſ. & barbara 32
Agon, vox Graeca in Latinitate non adhibenda 26
Ahenobarbus non *Aenobarbus* ſcribendum 18
Albedo, vox barbara 28
Aliqualiter, vox barbara 28
Aluci, aves nocturnae 9
Alucinari non *hallucinari* ſcribendum 9
Amabo additur interrogationibus 18
Amat pro *ſolet*, poeticum 32
Ambo, accuſativus maſc. 11
Ambubaja, vocabulum Syriacum 26
Amicabilis, Plauti auctoritate vult defendi 28
Amicabiliter, vox barbara 25. 28
An in dubitativa ſententia non repetendum 13
Ancora non *Anchora* ſcribendum 9
Anticato quale vocabulum? 25
Apanagiatus, vocabulum juridicum 31
Apoſtata, vox eccleſiaſtica 29
Appropriare, vox barbara 26
Approximare, vox barbara 28
Aqua luſtralis an dicendus ſit baptiſmus? 30
Aquai pro *aquae*; archaiſmus 33
Arceſſo non *accerſo* ſcribendum 9
Archidapifer non eſt Latinum 24
Archidux, licet vox hibrida, tutius retinetur 25
Archimarſcallus, licet vox hibrida, tutius retinetur 25
Archipincerna non eſt Latinum 24
Aſſiſtentia, vox barbara 25
Auctor non *author* ſcribendum 9
Auricomus, epitheton poeticum 33
Αυτόχειρ quid ſignificet? 27
Autochiria, vocabulum novum & falſa ſignificatione inſignitum 26

B.

Ballatio)
Ballematio) pro *ſaltatione*, voces in ſolis inſcriptionibus obviae 126
Baptiſmus, vox eccleſiaſtica 29
Bene de ſe merenti, formula lapidaris 124
Benna, vehiculi genus, vox Celtica 26
Beſtialis, vox barbara 28
Beſtialitas, vox barbara 26
Bicinium, vox hibrida ſed ferenda 24
Bigamus, vox hibrida 24
Blaſphemare, vox eccleſiaſtica 29
Blaſphemia, vox Graeca in Latinitate non adhibenda 27
Braeca, vox Celtica 26
Brundiſium non *Brunduſium* ſcribendum 8
Bulga, vox Celtica 26

Bar-

Digitized by Google

Burgus, vox barbara 26

C.

Cacata charta, translatio qualis 45
Caelebs non *coelebs* ſcribendum 9
Caeli pro *caelo* poëticum 32
Caeli fornices; qualis translatio 44
Caerimonia non *ceremonia* ſcribendum 9
Calculo pro *calculator* vox Ciceroniana rarior 146
Camera non *camera* ſcribendum 9
Cambium, vox jureconſultorum recentior 31
Canonizare, vox eccleſiaſtica barbara 29
Capitaneus, vox barbara 26
Capitularis pro *ſervo arcario*, in ſolis inſcriptionibus adhibetur 126
Carthaginienſis non *Carthaginenſis* ſcribendum 8
Caſtrata reſpublica 45
Caſualiter, vox barbara 28
Caſus pro *ſpecies* vocabulum juridicum 31
Cauſſari vel *produci*, vox philoſophica 32
Ceterum fides ejus rei penes auctores erit, formula hiſtoricis familiaris 72
Clueo vel *cluo* poëticum 32
Coaequalis, vox proba 28
Collateralis, vox barbara 28
Comiſſari non *commeſſari* ſcribendum 9
Comitari cum aliquo, loquutio in marmoribus occurrens, non imitanda 126
Commenſalis, vox barbara 28
Communicare cum quo, non *alicui* 13
Communiter non idem ac vulgo 11
Comparatum eſt, quomodo conſtruendum 13
Complacentia, vox barbara 26
Complices, vox juridica 31
Conciliare alicui, non cum quo 15
Condeſcendere, vox barbara 26
Conditionaliter, vox barbara, & cadentis Latinitatis 28
Condolentia, vox barbara 26
Confortare, vox barbara 26
Conlega pro *collega* non ſcribendum 4
Conruit pro *corruit* non ſcribendum 4
Conſcientia bona, mala, non ſatis Latina 29
Conſecrare de mortuis dictum paganorum mores redolet 29. quidnam Romanis ſignarit *ibid.*
Conſtituere ſenſu juridico vocabulum probum 32
Contra ea, non *e contra* dicendum 11, 25
Contradictorius, vocabulum philoſophicum 32
Contritio, vocabulum eccleſiaſticum 29
Convicium cur ſcribendum, non convitium 5
Correſpondere, vox barbara 26
Covinus, vocabulum Britannicum 26
Creatura, vox eccleſiaſtica 29
Cruci affigere,) *ſuffigere*;) recte dicitur 29
In crucem agere, *tollere*, recte dicitur 29
Crucifigere, vox eccleſiaſtica 29
Cruſtulum ſanctificatum an ſacra euchariſtia dicenda 30
Crux pro *calamitate*, vox eccleſiaſtica 29
Cryptoporticus, qualis vox 24
Cum ferarum Libycarum, conſtructio in marmoribus obvia non imitanda 126
Curabilis, vox barbara 28
Curare parvi, an recte dicatur 13

D.

Damnare damnatio damnati, voces eccleſiaſticae 29
Deante, vocabulum in ſolis lapidibus obvium 126
Dentes lippiunt, phraſis Plautina 44
Deteriorare; vocabulum jureconſultorum barbarum 31
Devotus numini majeſtatique ejus; de hac formula quid ſentiendum 123
Dextella pro *dextra* joci cauſſa a Cicerone dicitur 146
Dico, ſequente non mutatur in *nego* 21
Dis manibus ſacrum, de hac formula lapidari quid ſentiendum 123
Diſcurrere, *diſcurſus*, quid ſignificent 32
Diſpenſare pro *legibus ſolvere*, juridicum 31
Diſtrictus pro *regione*, vocabulum barbarum 26
Divi, an beati recte dicantur 144
Duo, accuſat. maſc. 11
Duplicarius pro *eo qui utrique parti favet*, in ſolis Inſcriptionibus occurrit 126

E.

E contra vox barbara 10. 25
E contraria parte) *E contrario*) recte dicitur 11. 25
Ego vero quando dicatur 17
Elagabulus non *Heliogabalus* ſcribendum 8
Eleemoſyna, vox eccleſiaſtica 29
Eo adverbium quomodo eleganter mutetur 21

Epirrhedion qualis vox 24
Epitogium qualis vox 24
Eremus, vox Graeca, in Latina oratione non adhibenda 27
Eſſedum, vox antiqua Gallica, civitate Romana donata 26
Eſſe videatur, clauſula periodorum Ciceroni familiariſſima 43
Eſt pro *licet* poeticum 32
Ethnicus, vox eccleſiaſtica, non refugienda 29
Evadere quomodo conſtruatur 12
Ex parvo crevit, loquutio in marmoribus occurrens, non imitanda 126
Exaudire preces phraſis eccleſiaſtica 29
Excommunicare, vocabulum eccleſiaſticum 29
Exinde, cujus formae 25
Exotericus, vocabulum Graecum, in Latina oratione non adhibendum 27
Exſilium cur. ſcribendum, non *exilium* 8
Extemporalis, vox proba 28
Extemporaneus, vox non ſatis Latina 28
Extrinſece vox barbara 11
Extrinſecus, adiect. vox barbara 11. 25
Extrinſecus, adverbium probum ibid.

F.

Favorabiliter, vox proba 28
pro felice aliquem adſpicere, non eſt Germaniſmus 147
Femina non *foemina* ſcribendum 9
Feſtus dies, proba loquutio 29
Feſtum, ſubſt. vocabulum eccleſiaſticum & poeticum. ibid. 32
Feudum, vox origine Germ. 26
Filialis, vox barbara ibid.
Finalis, vox barbara ibid.
Finaliter, vox barbara ibid.
Flammiger, epitheton poeticum 33
Flavedo, vox barbara 28
Fore additur verbis ſpem vel opinionem denotantibus 17. 18
Fornicari pro *ſcortari*, vocabulum eccleſiaſt. 29
Fornices caeli, qualis translatio 44
Fortalitium, vox barbara 26
Forte fortuna quomodo varietur 22
Foſſa ponti, translatio Prudentii 44
Framea, vox Germanica 26
Frunitus pro *fruitus*, in ſolis inſcriptionibus adhibetur 126
Futurum eſſe additur verbis ſpem vel opinionem denotantibus 17

G.

Gaza, vocabulum Perſicum 26
Genitor pro *patre*, poeticum 32
Genitrix pro *matre*, poeticum ibid.
Genius pro *angelo* num poſſit dici 30
Gentilis, vocabulum eccleſiaſticum, non refugiendum 29
Geſa, vox Celtica 26
Gnatus pro *filio*, comicum vocabulum 32
Grates agere, poeticum ibid.
Greges ulmorum, translatio Plautina 44

H.

Haſtenus & *adhuc* quomodo differant 11
Hadrianus non *Adrianus* ſcribendum 8
Hallucinari falſo ſcribitur pro *alucinari* 9
Hannibal non *Annibal* ſcribendum 8
Heic pro *hic* non ſcribendum 5
Heres magis placet eruditis, quam *haeres* 5. unde deſcendat ibid.
Heros an vocari poſſit Chriſtus *Σωτὴρ* 30
Hibridae quid ſint? 24
Hilarem ſe facere non eſt Germaniſmus 147
Hoc monimentum heredes ſequitur, formula lapidaris 124
Humane loqui opponitur τῷ poetice loqui 33
Humilis, *humilitas* pro *modeſto* & *modeſtia*, vocabula eccleſ. 29
Hypocriſis vox Graeca in Latina oratione non adhibenda 27
Hypocrita, quid ſignificet ibid.

I.

Id quod pro *quod* 18
Jejunare, vox eccleſiaſtica 29
Ilicet actum eſt, formula in funeribus adhibita 48
Implere legem, phraſis eccleſiaſtica 29
Impoenitens, vocabulum eccleſiaſticum 29
Importantia, vocabulum barbarum 26
Impoſſibile, vox barbara 32
In dies, non *indies* 9
In praeſentiarum, quid de hac voce ſentiendum 11. 25
In primis non *imprimis* 9
In poſterum non *impoſterum* ibid.
Inanilogus, vox hibrida Plauti 24
Incerta viae, conſtructio hiſtoricis familiaris 71. 72

In-

Inceſſebilis } vocabula barbara 28
Inceſſabiliter }
Increbeſcere, non *increbreſcere* ſcribendum 9
Incumbere, quomodo conſtruatur 13
Incurabilis, vox barbara 28
Incurvicervicum pecus, loquutio poetica 33
Infernalis, vocabulum barbarum 28
Inferre pro *colligere*, vox barbara 32
Inquit quo loco ponendum 16
Inſanire pro *immodicos ſumtus facere* 147
Inſulſus, quid notet 49
Interjecto tempore, formula hiſtoricis ſolemnis 72
Intrinſece, vox barbara 11
Intrinſecus, adject. barbarum 11.25
Intrinſecus, adverbium probum ibid.
Inviolabiliter, vocabulum barbarum 28
Irrationabilis } vocabula proba 28
Irrationalis }
Irreconciliabilis, vocabulum barbarum 26.28
Irregularis, vocabulum barbarum 26
Itaque, emphaſees cauſſa addi ſolet 18.
quando adhibendum ibid.
Jubeo, quomodo conſtruatur 13
Juramentum, vocabulum non ſatis Latinum 31
Juxta, quid ſignificet 12

L.

Lacrima & *lacruma* ſcribunt veteres, raro *lacryma* 9
Lacrimas exſpuere, phraſis Plautina 44
Lancea, vocabulum Hiſpanicum 26
Lapicidina non *lapidicina* ſcribendum 9
Legaliter, vox barbara 28
Legem implere, phraſis eccleſiaſtica 36
Leno pro *legato* apud Juſtinum 146
Letum, poeticum 32
Liga pro *foedere*, vox barbara 26
Lippiunt dentes, phraſis Plauti 44
Littera non *litera*, ſcribendum 9
Litus non *littus* ſcribendum 9
Locus frequenter omittitur 19
Longanimitas, vox eccleſiaſtica 29
Lubens lugensque, formula lapidaris 124
Lubricitas, vox barbara 26

M.

Maecenas non *Moecenas* vel *Mecaenas* ſcribendum 8
Maeniana, non *moeniana* ſcribendum 9
Magnum ſe facere non eſt Germaniſmus 147
Malum interjectio iram denotat 18
Mappa, vocabulum Punicum 26
Matricula, vocabulum juridicum 31
Mauricius non *Mauritius* ſcribendum 8
Maxima pro *regula* vocabulum barbarum 20
Mecaſtor, an ea formula jurandi uti liceat 47
Mehercle, an ea formula jurandi uti liceat ibid.
Meliorare, vox juridica 31
Meridionalis, vox barbara 28
Miniſterium, vox eccleſiaſtica 29
Miraculoſus, vox barbara 25
Modernus vox barbara ibid.
Moecha moechus & *moechari*, vocabula Graeca in Latinitate non adhibenda 27
in quantum Latinitate donata ſint ibid.
Moleſti ri alicui, loquutio in marmoribus obvia, non imitanda 126
Momentaliter, vox barbara 28
Movere taurobolium, loquutio in marmoribus occurrens, non imitanda 126
Monialis, vocabulum eccleſiaſticum 29
Monoculus, vox hibrida 24
Multiſſimus, an vocabulum Ciceronianum 146 ſeq.
cur eo Bembus Ciceronianus uſus ſit ib.
Mundus pro *colluvie impiorum* vel *rebus humanis* notio eccleſiaſtica 29

N.

Natus pro *filio*, poeticum 32
Ne omittitur 18
Nego, id eſt, dico non 21
Neotericus, vox Graeca in Latinitate non adhibenda 27
Neutralis vocabulum barbarum 26. 28
Nicator non *Nicanor* ſcribendum 8
Nigredo, vox barbara 28
Nihil ut eleganter ponitur 16
eleganter repetitur 20
Niſi eleganter poſtponitur 16
Non modo, *ſed etiam* quomodo variari poſſit 21
Notorium, *notorie*, vocabula juridica 31
Nubere uxori acute dictum 82

O.

Oblivia pro *oblivione* poeticum 32
Obſcenus non *obſcoenus* ſcribendum 9
Obſecro additur interrogationibus 18

Occaſio frequenter omittitur 19
Oculariter, vocabulum barbarum 28
Olli pro *illi* archaiſmus 126
Opera bona, loquutio eccleſiaſtica 30
Operam abutitur ſuam. archaiſmus 33
Oportet, quomodo poſſit variari 21
Opponere abſolute poſitum, barbarum 32
Orphanus, vocabulum Graec., in Latinitate non adhibendum 27

P.

Paene non *pene* ſcribendum 9
Paganus vox aevi Theodoſiani 29
Paradiſus, vox Perſica 26
Paraſanga, vocabulum Perſicum 26
Partialis, vox barbara 28
Patricius, non *patritius* ſcribendum 9
Paullus, non *Paulus* ſcribendum 8
Peccata remittere phraſis eccleſiaſtica 30
Peotritum, vox Celtica 26
Perpendiculariter, vox barbara 28
Phalanx undarum, qualis translatio 44
Pientiſſimus, an hic ſuperlativus probus ſit 11
Pitttaciculetrix, vox poetica 33
Ploſtrum pro *plauſtrum* non ſcribendum 5
Poenitentia pro *μετάνοια* notio eccleſiaſtica 30
Pomposus, vox barbara 25
Ponti foſſa, apud Prudentium qualis translatio 44
Por pro *puer*) voces in ſolis inſcri-
Pora pro *puella*) ptionibus obviae 126
Poſtſcenia, qualis vox 24
Poſtulare pro *cauſſam agere*, vocabulum probum 32
Poſtumus non *poſthumus* ſcribendum 9
Potis vel *pote eſt* poeticum 32
Praeſupponere, vox barbara 32
Praxis, vox Graeca in Latinitate puriore non adhibenda 27
Primordialis, vocabulum barbarum 28
Prioritas, vocabulum barbarum 26
Profunda maris, phraſis hiſtorica 71
Prophetare, vocabulum eccleſiaſticum 30
Proportionalis, vocabulum barbarum 28
Protectio, vocabulum barbarum 26
Proximus, notio eccleſiaſtica 30
Ptolemaeus non *Ptolomaeus* ſcribendum 8

Q.

Quaeſo additur interrogationibus 18
Quamvis quid ſignificet 12
Quandoque idem ac *quandocumque* ibid.
Quanto quomodo eleganter mutetur 21
Quid eſt, *quod* pro *quid* vel *cur* 18
Quidam nominibus propriis additum quid ſignificet ibid.
exprimitur per *neſcio quis* 22
Quidem, quando modeſtiae cauſſa addatur 17 vim reſtringendi habet ibid.
Quis poſt *ſi* vel *ne* requirit declinationem τοῦ aliquis 11
Quiſque ſuperlativis adiicitur 17
Quiſquis eris, *noſter eris*, verba imperatorum 48
Quo quomodo eleganter mutetur 21
Quo factum eſt, formula hiſtoricis familiaris 72
Quod & *ut* quomodo differant 12
quando poſſit uſurpari loco accuſat. cum infinitivo ibid.
Quod niſi pro *niſi* 18
Quod ſi pro *ſi* ibid.
non eſt pleonaſticum *quod*, ſed retinet vim relativam ibid.

R.

Ratificare, vocabulum barbarum 26
Recommendare, vocabulum barbarum ibid.
Recompenſare, vocabulum barbarum ibid.
Redundare ad fructum, phraſis Ciceroniana 45
Replicare, vocabulum iuridicum 31
Reſipiſcentia plane non Latinum eſt, a Lactantio tamen uſurpatum 65
Reſiſtentia, vocabulum barbarum 26
Reverti praeteritum a *revertor* 11
Reviſio, vocabulum barbarum 26
Revolutio, vocabulum barbarum ibid.
Rheda, vox Celtica ibid.
Rigoroſus, vocabulum barbarum 25

S.

Saecularis, notio eccleſiaſtica 30
Saeculum non *ſeculum* ſcribendum 9
Salvifico, vocabulum eccleſiaſticum 30
Salvus conductus, vocabulum iuridicum 31
Salutari pro *vocari*, poeticum 32
Sapo, vox Celtica ſive Germanica 26
Satrapa, vox Perſica ibid.
Scabinus, vox Germanica ibid.
Scaevola non *Schaevola* ſcribendum 8
Scandalizare, vocabulum eccleſiaſticum 30
Scandalum, vocabulum eccleſiaſticum ib.
Schola elitarum pro *receptaculo armatum*, in

in ſolis marmoribus occurrit 126
Scopulus patrimonii 45
Scrupulus conſcientiae non reperitur apud veteres 29
Sculteṡus, vocabulum Germanicum 26
Seine pro *ſine* non ſcribendum 4
Senatus populuſque de municipiis non uſurpandum 125
Seorſum non *ſeorſim* ſcribendum 9
Serioſus, vox barbara 25
Si eleganter poſtponitur 16
Situatio) voces barbarae
Situari)
Sollemnis non *ſolemnis* aut *ſolennis* ſcribendum 9
Sollers non *ſolers* ſcribendum ibid.
Sollicitus non *ſolicitus* ibid.
Strategema non *ſtratagema* ſcribendum ib.
Subalternus, vocabulum barbarum 25
Succurſus, vocabulum barbarum ibid.
Superioritas, vocabulum barbarum ibid.
Supplicium pro *ſupplicatione*, notio Salluſtii 147
Supponere, vox barbara 26

T.

Tantum abeſt, hujus formulae uſus 21
Tata, vox non niſi in marmoribus obvia 126
Tempus frequenter omittitur 19
Tortura, vocabulum iuridicum 31
Torus non *thorus* ſcribendum 9
Totaliter, vox barbara 28
Totus quomodo varietur 22
Traditio brevi & longa manu, phraſis juridica proba 32
Tribunicius, non *Tribunitius* ſcribendum 9
Triceſimus non *trigeſimus* ſcribendum ib.

V.

Vacantia, vox barbara 26
Vacuefacere, verbum rarius apud Cornelium Nepotem 146
Vacuus, quid ſignificet 46
Vallatio, pro *ſaltatione*, vox in ſolis inſcriptionibus obvia 126
Vaſallus, vox origine Germanica 26
Velocibus pedibus, phraſis oratoria 71
Velox pedes, phraſis poetica ibid.
— pedibus, phraſis hiſtorica ibid.
Venire pro *eſſe*, poeticum 32
Vernalis pro *vernus*, barbarum 28
Verſari quomodo conſtruatur 14
idem aliquando eſt ac *circumagi, vexari, agi* ibid.
Veſtis bene ſedet, non eſt Germaniſmus 147
Viator, cur haec vox in epitaphiis tam frequens 124. ſeq.
Viceſimus non *vigeſimus* ſcribendum 9
Virginia conjux) voces non niſi in in-
Virginius compar } ſcriptionibus compa-
Virginius vir) rentes 126
Virtuoſus, vocabulum barbarum 25
Ulmorum greges, translatio Plauti 44
Undarum phalanx, translatio qualis ibid.
Vomere verba, qualis translatio ibid.
Vorago bonorum ibid.
Uſurpatio pro *interrupta uſucapione*, vocabulum iuridicum probum 32
Ut & quod quomodo differant 12
Ut eleganter poſtponitur 16
— omittitur 19
Ut ne pro *ne* 18
Ut quiſque, ita pro *quo*, *eo* 21
Uterque alter pro *fratre* in ſolis inſcriptionibus occurrit 126
Uxoratus, vocabulum barbarum 28

Z.

Zelus, vox Graeca in elegantiore Latinitate non adhibenda 27
Zythus, vocabulum Aegyptiacum 26

INDEX

Digitized by Google

INDEX IV.
RERUM.

A.

Abbreviationes vocum caute & raro adhibendae pag. 8
Abiectio vocum de ea regulae 18. ſeq.
Abſtracta eleganter ponuntur pro concretis 25
Accentus male e lingua Graeca eliminantur & in Latinam inducuntur 5
Acumina frigida 60
eorum fontes 81. 82
non negligunt philoſophi 70
ſunt ſophiſmata 82
ad rariora auctorum reſpiciendum 145
Acutus ſtilus 81
an laude dignus ibid.
de eo qui ſcripſerint 81
Adagia quid 49
quando adhibenda ibid.
quae non ſint ibid.
multa ab Eraſmo collecta hoc nomen non merentur 50
unde originem traxerint 49
Additio vocum, de ea regulae 17. ſeq.
Adiectiva cum infinitivis non temere ſunt jungenda 14
cur poëtae hoc affectent ibid.
ſubſtantivis & praeponuntur & poſtponuntur 16
inter illa & ſubſtantiva interponunt aliquid Latini ibid.
in ſubſtantiva mutantur 19
pro adverbiis a poetis ponuntur 81
in *oſus* pleraque ſunt barbara 25
in *alis* vel *abilis* pleraque ſuſpecta 28
Adiuncta rerum philoſophia docet 85
eorum uſus in periodis conſtruendis 85. ſeq.
Adloquutiones epitaphiis additae 123
Adluſiones ad fabulas & hiſtorias ignotas obſcuram reddunt orationem 63
Adoleſcentes qui ſtilus deceat 56
Adverbia in *aliter* vel *abiliter* pleraque ſuſpecta 28
Adverſariorum liber quomodo conficiendus 148
Adulator inter eum & laudatorem diſcrimen 111
Aedificiorum pulcritudo in tribus conſiſtit 3
Aeſtimandi verba genitivum adſciſcunt 13
Aliquis, *aliquando*, *alicubi* quando ſyllabam *ali* amittant 19
Aliquis poſt *qui* totum omittitur ibid.
Allegoria quid 45
eius nimium ſtudium taxatur ibid.
Ambiguitas, fons ioci. 74. it. acutae dictionis 82
Ambitus in periodis quid 34
Amplificatio, exercitatio ſtili utiliſſima 161
eius fontes 65. 162
Analogia in ſcribendis vocabulis non fingenda 3
Analyſis fundamentum imitationis 156
quomodo inſtituenda 157
Anaphora figura rhetorica 47
Antanaclaſis figura rhetorica ibid.
illi ineſt acumen 82
Ἀντιμετάθεσις figura rhetorica 48
Antiquae formulae ornant orationem ib.
Antiquitates, ad eas adluſio ornat orationem ibid.
Antiſpaſtus 43
Ἀντίθετον figura rhetorica 48
Apte dicere quid 52
unde judicari illud poſſit 23
Ar pro *Ad* ponebant quandoque veteres 9
Archaiſmi in oratione cavendi 33
Areopagiticum judicium 101
Argumenta e philoſophia petenda 87
in declamationibus quomodo invenienda, diſponenda & elaboranda 104 ſeq.
in panegyricis unde deſumenda 113
quomodo elaboranda 105. ſeq.
Argumenta, eorum diſpoſitio adcuratior perſpicuam reddit orationem 64
Argutus ſtilus vid. *Acutus* ſtilus
Aſiaticus ſtilus quis 54

ejus hiſtoria *ibid.*
Aſper ſtilus quis 65
Atticus ſtilus quis 53
a Lyſia & Iſaeo corruptus *ibid.*
ejus virtutes *ibid.*
Auctores claſſici, ex iis lingua Latina addiſcenda 129
quo ordine legendi *ibid.*
quatuor curſibus evolvi poſſunt 130. ſq.
in eorum lectione quid notandum 143
Graeci cum Latinis, & hi inter ſe comparandi 175
Αὔξησις, qualis ſtili idea 66. ſq.

B.

Barbarorum irruptio in provincias Romanorum, quantum nocuerit Latinae linguae 25
Brevitas periodorum & membrorum modo perſpicuitatis, modo obſcuritatis cauſſa 63. ſq.
Burleſque qualis dictio haec ludicra 74-77
Plauto etiam fuit familiaris 77

C.

Calvitium a quo laudatum 103
Captatio benevolentiae an neceſſaria 108. ſq.
Carminis ſolutio exercitatio ſtili utiliſſima 160
Caſus obliqui nominativo praemittuntur 15
Cauſſae rerum philoſophia docet 85
quomodo ex iis periodi naſcantur *ibid.*
Cenotaphium quid. 122
Druſi Moguntinum *ibid.*
Piſanum ab Henr. Noriſio illuſtratum *ibid.*
Character, exercitatio ſtili utilis 162
ſtili, de eo rhetores obſcurius diſſerunt 52
Χιασμός, figura 40
Chriae Aphthonianae partes 66
Chriſtianorum monimenta vitioſiſſima quoad orthographiam 6
Chriſtus an recte vocetur *heros* 20
Ciceroniani, quid de iis ſentiendum 129. ſq.
Circumductio periodica 42
Circumſtantiarum ſubſidio quomodo themata invenienda 104. ſeq. an & argumenta illarum ope poſſint inveniri 97.-104.
Civilis ſtilus 78
Civitas Latina an hodie exſtrui poſſit 128
Clauſa, periodi ſpecies 44
Coarctatio exercitatio ſtili utilis 161
Codices manuſcripti veteres optimi 6
Colloquium quomodo elaborandum 120
Colon periodi quid 43
Colorum nomina in *edo* pleraque barbara 28
quaedam tamen auctoritate nituntur *ib.*
Comici in ſtilo multum ſibi indulſerunt 32
eorum ſtilus proſaicus potius, quam poeticus 141
Comparativi in fine periodorum eleganter ponuntur 16
iis adduntur ablativi *juſto, ſolito, dicto, ſpe, opinione* 17
Concinnitas orationis in quo conſiſtat 33
comparanda cum linea & perpendiculo 23
Concionatorius ſtilus 71
Concitatus ſtilus qualis & ubi ejus uſus 67
Concluſiones declamationum quales eſſe debeant 109
panegyricorum 116
epiſtolarum 99
Conditiones rerum e philoſophia petendae 86
earum uſus in periodis *ibid.*
Congruens dictio cum quo comparanda 23
unde judicari poſſit *ibid.*
Coniugatio periphraſtica ubi adhibenda 13
Connectendi particulae in periodis compoſitis 38
Conſecratio epitaphiis praemitti ſolita 123
Conſtructiones Graecae Latinis ſubſtitutae 27
ſingulares in marmoribus occurrunt 123
Contraria e philoſophia petenda 86
eorum uſus in periodis *ibid.*
Conventus Graecorum celebriores 101
in iis habitae orationes *ibid.*

D.

Declamatio quid 102
an ad tria cauſſarum genera referri poſſit 102
quomodo elaboranda 103
earum pleraeque ſunt generis didaſcalici 103
qua in re diſtet ab oratione *ibid.*
Definitio fundamentum ſtili philoſophicum 84
ejus quis uſus in periodo 85
quotuplex ſit apud rhetores *ibid.*
Δεινότης qualis dicendi idea 68
Deſcriptio exercitatio ſtili utilis 163

Dia-

Digitized by Google

Dialogus quid ſit 117
quotuplex 118
hiſtoricus *ibid.*
comicus 117. 118. 120
perſonae in eo eligendae 117. 120.
partes ejus 118. *παρασκευὴ* 119. prologus 119
narratio *ibid.* *ἀγὼν* *ibid.* epilogus 120
ſtilus ejus qualis 73. 121.
tales qui ſcripſerint 116. 117.
an hodie ejuſmodi ſcriptio ſit utilis 116
an in dialogis liceat fingere 117
de quibus rebus ſcribantur 117
Diatypoſis, qualis figura 86
Dicendi vis, qualis orationis idea 68
Dicheus 43
Dictiones hiſtoricis propriae 71
Didaſcalicum dicendi genus cur inventum 102. qui de eo commentati ſint *ibid.*
Differentia ſtili exemplo demonſtrata 55
Dignitas, qualis orationis idea 66. ſeq.
Dimenſa oratio quid 33
Diſpoſitio perturbata obſcuram reddit orationem 63
Diſſerere in utramque partem an liceat 103
Diviſio vocum quomodo fiat 8
fundamentum ſtili philoſophicum 85
ejus in periodorum conſtructione uſus *ib.*
Docentes qualis ſtilus deceat 69
Δημώτης genus dicendi 81
Druſi monimentum vel cenotaphium Moguntinum 122

E.

Eccleſiaſtica vocabula an & in quantum adhibenda 29. 30
quomodo Latinius reddenda 29
Editiones auctorum claſſicorum optimae ſingulorum auctorum deſcriptioni ſubjectae ſunt 130
Effectus rerum philoſophia docet 85
eorum in periodis conſtruendis uſus *ibid.*
Eichelſtein monimentum Druſi Moguntinum 122
Εἰρομένη oratio quae 33
Ἐκκλησίαι Athenienſium quid 101
in iis habitae orationes *ibid.*
Elegantiora verba non negligunt philoſophi 70
Ellipſes parcius adhibendae 73
frequentes tamen auctoribus *ibid.*
Elogia in epitaphiis qua ratione componenda 123. 124
Eloquentes iidem fuere olim qui *ſapientes* 3
Eloquentia a ſapientia ſciſſa *ibid.*
Eloquutio rhetorica ad quot capita referatur? 22. 23
Enallage hiſtoricis frequens 72
Ἐναντιοφανὲς iocorum fons 78
Enthymema oratorium quid 91
Epanalepſis ſchema poeticum 81
Epanodos figura rhetorica 48
Ἐπανόρθωσις figura rhetorica *ibid.*
Ἐπιστημονικὸς ſtilus qualis 69
Epiſtolae quotuplices 93. 95
elaboratiores 97
quae in iis vitanda 99. 100
familiares & miſcellaneae 95
quomodo elaborandae & connectendae *ibid.*
in iis non diſputamus 79. 80
an in iis locum habeant illuſtrationes 97
de iis conſcribendis quinam commentati ſint 92
quomodo inſcribendae 99
illarum genera varia 93
reſponſoriae quomodo conficiendae 95
Epiſtolae clarorum virorum in cauſſa remonſtrantium 93. ſeq.
Epiſtolicus ſtilus qualis 78. 79
Epiſtolicae inſtitutiones qui ſcripſerint 92
an eae utiles *ibid.*
formulas qui collegerint 92. 93
an eae utiles 93
Ἐπισύναψις periodi quid 56
Epitaphia, quid ſint 122
quomodo componenda 122. 123
Epitaphium Hugonis Grotii 124
Epitheta frigida quaenam 60. ſeq.
poetica 32. 61. 79. 141
eorum uſus quis ſit 61. ſeq.
a Nizolio collecta 147
Ethniciſmus ſtili 55
Ethopoeia exercitatio ſtili 163
tales ſcripſit Theon *ibid.*
Ἦθος, qualis dicendi idea 67
ἤθη quotuplices *ibid.*
Etymologiae habenda eſt ratio 5
Euphonia non eſt negligenda in ſcribendo *ibid.*
quantum illi in mutatione litterarum tribuendum 7
Excerpta an ſint neceſſaria 145. ſeq.
eorum methodus expeditiſſima 147
lexicographica *ibid.*
rerum quomodo fieri debeant 147
Exclamationes in ſtilo hiſtorico frigidae 72
iis ſaepe utitur Florus 73
Exercitationes ſtili neceſſariae 2. 3. 159
earum

earum variae ſpecies, veluti
verſio 159
variatio 160
carminis ſolutio 160
coarctatio 161
amplificatio ibid.
characlev 162
deſcriptio 163
ethopoeia ibid.
Exordia epiſtolarum 98
inexſpectata in epiſtolis optima ibid.
declamationum generalia & ſpecialia 107
panegyricorum 116
quomodo diſponenda 107
Exſilium a quonam laudatum 103
Extrema in ſtilo cavenda 1
in orthographia cavenda 4. ſeq.
in numero oratorio cavenda 43
in imitatione cavenda 149. ſeq.

F.

Figurae ſelectiores, quae orationem ornant 47
hiſtoricis propriae 71
quae & in quantum hiſtoricum dedeceant 72
poetis propriae 81
orationi ſublimi convenientes 60
Floridus ſtilus qualis 66
Formulae, quae eleganter orationi quaſi per parentheſin inſeruntur 15
ventum vel conſequentiam indicantes 18
ad antiquas adluſiones elegantiam conciliant orationi 48
ſalutandi, bene precandi, petendi cet. veterum 74
in inſcriptionibus notandae 127
Frigidus ſtilus 6
Fundamenta ſtili quotuplicia 3
grammatica 4
unde illorum neglectus pendeat 4. ſeq.
rhetorica 22
philoſophica 83
quae argumentis inſerviunt 87
Fuſa oratio qualis 33
Futurum exatium 13

G.

Genera cauſſarum tria 101
eorum origo ibid.
an hodie uſum habeant 101
Geneſis fundamentum imitationis 158
Genus dicendi *didaſcalicum* cur inventum 101
Germaniſmi adparentes 147
Gerundia mutantur in participium in *dus* 21
τὸ γλαφυρὸν qualis orationis idea 66
Gloſſatores omnem orationis cultum eiecerunt 1
id quomodo fecerint? ibid.
multa finxerunt vocabula 10
Gnome & *Noema* quomodo differant 50
Γοργότης qualis orationis idea 67
Graeca vocabula Latina civitate donata 26
quae non adhibenda ibid.
in diſciplinis & libris didacticis poſſunt adhiberi 26
parum emphatica ridicule uſurpantur ib.
adagia & ſententiae inter eruditos gratiam aliquam habent ibid.
Graeci cur tanto ſtudio ſeſe eloquentiae dederint 100
Graeciſmi in puriore Latinitate cavendi 26
illos amant poetae 80
Grammatica juſtam verborum compoſitionem docet 3
Grammaticorum quorundam faſtus notatus 1
Gravis ſtilus qualis 64
decet hiſtoricos pragmaticos 71. 72

H.

Hemiſtichia an proſae immiſcenda 50. 51
Hibridae voces cavendae 24
quando iis utendum ibid.
Hiſtoria in panegyricis quomodo tractanda 114
Hiſtoriae an recte inſerantur orationes fictae 78
ejuſmodi orationum character ibid.
Hiſtoriae Auguſtae ſcriptores, eorumque ſtilus 238
Hiſtoricus ſtilus, qualis 62. 71
poeſi proximus eſt 71. ſeq.
propria habet vocabula propriaſque phraſes 72
Hyperbolae ineptae frigidam reddunt orationem 45. 60
non ferendae in hiſtoria 73
Hypotypoſis, qualis figura 86

I.

Ignavus ſtilus qualis 67
Imago figura rhetorica 48
Imitatio quid ſit 149
cujus auctoris tentanda 150

c

extrema in ea evitanda 150
an plana omittenda *ibid.*
ſervilis *ibid.*
puerilis 151. 152
maſcula 151. 153. ea imitatur inventionem 153
diſpoſitionem 154. adfectus 153. mores 154
eloquutionem 155
ejus fundamenta analyſis & geneſis 156
Imitatores abſurdi taxantur 58
Inciſim dicere quid 34. 42. ubi ita dicendum 42
Infinitivus pro gerundiis, participiis, conjunctivis poſitus, Graeciſmus eſt parum laudabilis 27
pro imperfecto ab hiſtoricis poni ſolet 72
Ingenium requiritur ad ſtilum 2
Inſcriptio vetus, in qua litterae minores maiuſculis mixtae 6
muris Veronenſibus addita 122
Inſcriptiones, in iis qualis ortographia 6
earum collectores 121
ſtilo lapidari quomodo elaborentur 122
novae qua occaſione inventae 121
quid de iis ſentiendum *ibid.*
quomodo hae elaborandae 123. 126. ſeq.
tales qui ediderint 121. 126. ſeq.
privatorum ſtatuis ſubjectae unde 122
Interpunctiones neceſſariae 34
Interpungendi regulae *ibid.* gradus *ibid.*
Inventio thematum in declamationibus unde petenda 103
Joci quinam illiberales 76. ſeq.
eorum fontes & modi 74. ſeq.
Joci, iis an etiam in docendo uti liceat 70
in dialogis qua ratione adhibendi 74
I'*σύπλευρος*, *ισοσκελὴς* vocabula geometrica 41
Itali cur Latine rarius loquantur 129
inventores Inſcriptionum novarum 121
Judicium de rebus & factis in quantum hiſtoricos deceat 72
Jureconſultorum Latinitas qualis 31
illius aetates *ibid.*
vocabula cavenda 32

K.

τὸ Κάλλος 66
Καλλωπισμὸς orationis idea *ibid.*
unde naſcatur *ibid.*
ponitur in vitio *ib.* ſeq.
Κατεστραμμένη oratio quae 33

L.

Lacedaemonii ἄμουσοι 58
Laconicus ſtilus qualis 52
Λαμπρότης quaenam orationis idea 65
Lapidaris ſtilus qualis 126
Latina lingua eſt lingua demortua 128
an civitas Latina extrui poſſit, in qua uſu addiſcatur haec lingua 129
ex auctoribus addiſcenda *ibid.*
cur raro loquantur Itali *ibid.*
an ſolo uſu addiſci poſſit *ibid.*
an ſola ſcriptione addiſcatur *ibid.*
an illius facultas ſit eruditio 1
de illa addiſcenda conſilia 129
Latine dicere quid 22
ponit etiam ſcribendum eſſe plane *ib.*
Laudare quando ſe ipſum liceat 65
an liceat res vituperandas 103
Laudator, inter eum & adulatorem diſcrimen 111
Lentus ſtilus quis & qualis 67
Lexici boni lectio commendatur 11. 24
Litterae origine Graecae quando locum inveniant 7
minuſculae ſaeculo jam quarto adparent 6
de iis regulae orthographicae 7
majuſculae ſolae olim Romanis notae 6
de majuſculis & minuſculis regulae orthographicae 6
Locus communis quid 87
moralis *ibid.* politicus *ibid.* 114
in panegyricis neceſſarius *ibid.*
Locus communis oratorius a progymnaſmatico diverſus 114
quomodo elaborandus *ibid.*
eſt tractatio chriae *ibid.*
Lutum quis laudaverit 103

M.

Magnitudo qualis orationis idea 64
Manuſcripti codices veteres recentioribus ſunt praeſtantiores 6
quantum fidei habendum ſit formulae *contuli* &c. *ibid.*
Marmora vitioſam ſcribendi rationem ſaepe exhibent *ibid.*
nec non vocabula & phraſes reliquis auctoribus ignotas 125. ſeq.
τὸ Μέγεθος qualis orationis idea 64
ubi ita dicendum 43
Membrum periodi quid 35
Membratim dicere quid 34
ea non ſint nimis inaequalia 41
Μετάληψις poetis uſitata 80

Metaphora vid. Translatio.
Meteora orationis quid 60
Methodus paraenetica 70
Metonymia an ornet orationem 46. ſeq.
Monimenta veterum diverſa ſunt diſtinguenda 6
publica quomodo diſponenda 125
an principum conſueti tituli in iis adhibendi *ibid.*
Moratus ſtilus qualis 67
Moria Eraſmi cur ſcripta 103
Muſca a quo laudata *ibid.*
Myſteria Chriſtianae religionis an formulis profanis explicanda 29. 30

N.

Negligentia in orthographia non eſt laudanda 5
Nemo, hujus caſus obliqui periodum eleganter claudunt 16
Noema quomodo differat a Gnome 50
Nomen mutatur in verbum 20
Nomina propria perperam ſcribi ſolita 8
unde corruptio illa provenerit *ibid.*
Nota verba perſpicuam reddunt orationem 62
Nova vocabula obſcura ſunt *ibid.*
Numerus oratorius, de eo quid ſentiendum 43. ſeq.
Numi Romani, qualis in iis orthographia 6
Numi Romani praeferendi ſunt lapidibus *ib.*

O.

Obliqui caſus periodum inchoant 15
Obſcuritas ſcriptionis eſt quandoque a lectore, non ab auctore 70
Obſcurus ſtilus qualis *ibid.*
unde naſcatur *ibid.*
ſuſpectus *ibid.*
Obſoleta vocabula cavenda 33
obſcuram reddunt orationem 63
Ὁμοιοτέλευτα cavenda 17
iis delectatus eſt Auguſtinus *ibid.*
Oratio brevis decet imperantes 57
concinna 33
dimenſa *ib.* fuſa *ib.* *κατεσκευασμένη* *ibid.*
εἰρομένη *ib.* verſa & fuſa miſcenda 42
ſublimis qua ratione fiat 58
Orationes Graecorum, quibus occaſionibus habitae 100. ſeq.
hodiernae quotuplices 101
hiſtoricis inſertae, quid de iis ſentiendum 78
Oratoria, an ejus finis ſit perſuadere 101
Oratorius ſtilus 78
Ordo verborum perturbatus obſcuram reddit orationem 63
an apud Latinos obſervandus 14. 15
Ornatus linguae Latinae, de eo regulae 15. ſeq.
orationis, de eo regulae 44
Orthographia, in ea quid cavendum 4. ſeq.
de ea qui ſcripſerint 4
adſectata quaenam 5. regulae de ea 6
illius fontes interni & externi 4
in ea multa immutata 6
veterum monimentorum qualis 5. ſeq.
ejus negligentia non eſt laudanda 5
an in inſcriptionibus obvia imitanda 123
Ὀξύμωρον, figura rhetorica 48

P.

Paderbonenſia monimenta Ferdinandi Epiſcopi laudantur 122
Paeon tertius 43
Panegyres Athenienſium quid 110
Πανηγυρικὸν idem quod magnificum *ibid.*
Panegyricus quid 102. 110
quotuplex 113
an panegyricos ſcribere liceat 110
quinam ſibi ſcribi vetuerint 111
Panegyricos qui e veteribus ſcripſerint 111
qui e recentioribus 112
collectiones panegyricorum *ibid.*
eorum ſtilus 116
unde in iis argumenta petenda 114
Paradiaſtole, figura rhetorica 48
Paraenetica methodus 82
Parentheſes prolixae obſcuram reddunt orationem 63
Parenthyrſus quid 67
Paronomaſia figura rhetorica 48
Partes periodorum compoſitarum differunt a colis 35
Participiorum uſus, de eo regulae 20. ſeq.
Participium verbo jungitur, tamquam conſequenti antecedens 18
in DUS eſt *ἀόριστον* ſ. indefinitum 21
Particularum uſus 21
Patres eccleſiaſtici quo ſtili vitio laborarint 69. 71
Peregrina verba obſcuram reddunt orationem 63
Περιβεβλημένον) *Περιττωμένον*) quae dicendi ideae 65
Periodus quid 33
quotuplex 34

ſimplex vel *μονόκωλος* 35. ſeq.
compoſita quid & quotuplex 35
bimembris vel *δίκωλος* 37
trimembris vel *τρίκωλος* 38
quadrimembris vel *τετράκωλος* 39
ubi illa utendum 42
cauſſalis, conditionalis, contraria, comparativa, conceſſiva, disjunctiva, copulativa 37. 38
χιαζομένη 40. rotunda aliaeque 44
an tota oratio periodis conſtrui debeat 43
ejus protaſis & apodoſis 55
ejus cola *ibid.*
non debent eſſe nimis inaequalia 41
ejus leges 34. aequales & inaequales 41
ἰσόπλευροι, ἰσοσκελεῖς, μείουροι, μακρόκωλος ib.
ubi ſingula periodorum genera adhibenda 42. 43
non debent pluribus quam quatuor membris conſtare 41
breves in quantum deceant hiſtoricos 72
Periodica circumductio 42
quae pulcherrima *ibid.*
Περιοδικὸν quid 41
Periphraſis, figura rhetorica 48
Perſica vocabula civitate Latina donata 16
Perſpicuus ſtilus quis 62
unde naſcatur *ibid.*
a quibus diſcendus 64
decet hiſtoricos 72
Philoſophia ſuppeditat orationi ſententias neceſſarias 3
ex ea res & ſententiae depromendae 83. 84
Philoſophica ſtili fundamenta qualia *ibid.*
vocabula 32
Philoſophicus ſtilus qualis eſſe debeat 69. ſq.
Phraſes diverſae unde petendae 137
elegantiores ex auctoribus claſſicis addiſcendae 143
Pigritia a quo laudata 103
Pluraliter de ſe loquebantur Latini modeſtiae cauſſa 47
Pneuma quid 41
quando illo utendum 43
Podagram quis laudarit 103
Poetae humano ſermone non uti dicebantur 32
a propriis eorum loquutionibus abſtinendum *ibid.*
unde illae cognoſcendae *ibid.*
etiam orationes imitati 160. 161
eos an in proſa imitari liceat 143
eorum lectio cur utilis *ibid.*
cur adhibuerint Graeciſmos 27
Poeticus ſtilus 79
Poetica epitheta *ibid.* phraſis 79
conſtructio 80
connexio 81
figura *ibid.*
vocabula cavenda 33. 79
Politicus ſtilus 78
Polonorum orationes cothurno ſemper incedunt 109
Praepoſitiones rite ſunt adhibendae ad exemplum veterum 13
Principis orationi qui ſtilus conveniat 62
Principum tituli ſtilo lapidari expreſſi 123. 125
Pronomina complura eleganter conjunguntur 16
poſſeſſiva quomodo ponantur *ibid.*
Pronunciandi ratio antiqua paene hodie interiit 5
Propoſitiones incidentes ubi ponendae 15
comparativae eleganter comparativo praeponuntur *ibid.*
conditionales orationi veluti per *παρένθεσιν* inſeruntur *ibid.*
Proprietas vocabulorum perſpicuam orationem reddit 62
eam ſectatus Apuleius, vid. *Apuleius.*
eum amavit Epicurus, vid. *Epicurus.*
Proverbia vid. *Adagia.*
Pulcritudo ſtili quotuplex 66
qualis deceat hiſtoricos 72
& eloquentiae candidatos 85
Puritas orationis 23. ſeq.
de ea regulae 24. ſeq.
decet ſtilum hiſtoricum 71

Q.

Quaeſtiones quid, cur, quomodo augeantur? 18

R.

R & D in quibus vocibus alternent 9
Rara in auctoribus an imitanda 147
Rationes veritatum e philoſophia depromendae 86
Rei ruſticae ſcriptores 137
Res in auctorum lectione praecipue attendendae 145
a verbis non ſunt ſeperandae 62
Rhetores Graeci artem data opera difficiliorem reddebant 62
veterum praecepta an hodie habeant uſum 101

Rhe-

Rhetorica de quibus praecipiat 22
diſponit & exornat orationem 3
vetus an hodie uſum habeat 100. 101
ejus origo 101
Rhetorica ſtili fundamenta 22. ſeq.
Rhodius ſtilus quis 55
qui eo uſi ſint *ibid.*
Ritus antiqui, ad illos alluſiones elegantem reddunt orationem 48

S.

Sales etiam in ſtilo philoſophico laudantur 70
abeſſe debent a rebus gravibus *ibid.*
Σαφήνεια, qualis orationis idea 62
Sapientes & eloquentes iidem fuere olim 3
Sapientia ab *eloquentia* ſciſſa *ibid.*
Schemata vid. *Figurae*.
Schoenotenes quid 42
Schola rhetorica Rhodi qui illam frequentaverint 55
Scholaſtici veteres omnem orationis cultum eierarunt 1
id qua ratione fecerint *ibid.*
multa finxerunt vocabula 10
Scholiaſtae veteres diligenter legendi 147
Scriptionum genera varia 3
Sejugatio, ſchema poeticum 81
Σεμνότης qualis orationis idea 64
Sententiae, quando iis utendum 50
earum virtutes *ibid.*
iis frequentiſſime utitur vulgus *ibid.*
auctorum aliis verbis exprimendae 152
quae deceant ſtilum ſublimem 58
e philoſophia depromendae 86
Sententioſus ſtilus, quid de eo ſentiendum 50. ſeq.
Siglae in inſcriptionibus obviae 126
de iis qui ſcripſerint *ibid.*
Signa diſtinctionum quomodo in periodis aptanda 35. ſeq.
Significationes vocum falſae vitandae 10
Similitudines quae conveniant ſtilo ſublimi 60
Socratici ſales 70
Sophiſmata in acuminibus latent 82
Sophiſtarum veterum eloquentia calamitrata 1
Sophiſticus ſtilus qualis 1. 66
quis & unde judicare de eo queat 1
de eo diſſertatio *Kriegkii* laudata 66
Σφοδρότης quaenam orationis idea 65
Spiritus, periodi ſpecies 44
Stilus eſt eruditionis ornamentum, non ipſa eruditio. 1
vere elegans quis ſit 2. ſeq.
ejus barbaries reprehendenda 2
an poſſit doceri 2
ad eum qui apti 2. 3
ejus fundamenta quotuplicia 3
ejus characteres obſcurius vulgo deſcribuntur 52. 56
ejus differentia explicata 52
Stilus rebus debet eſſe proportionatus 61. ſeq.
quis cuique excolendus 56
ejus diviſio diverſa quoad qualitatem 56
Acutus & Argutus 81. *Aſiaticus* 54
magis decet juvenes, quam viros 56
Aſper 65. *Atticus* 53. ſeq.
corruptus a *Liſia* & *Iſaeo* *ibid.*
Civilis 78. *Circumductus* 65. *Concionatorius* 71. *Concitatus* 67
quando eo utendum *ibid.*
Declamationum qualis 109
Dialogicus 73. 121
Epiſtolicus 78. 99. *Exaggeratus* 65
Floridus 65. ſeq. *Frigidus* 60. *Gravis* 64
Hiſtoricus 71. *Ignavus* 68. *Inaequalis* 58
Inconſtans, ibid. *Laconicus* 52
an laude dignus *ibid.*
Lapidaris 126. *Lentus* 68. *Magnificus* 58. ſeq.
Mediocris 58. *Moratus* 67. *Obſcurus* 62. ſeq.
Oratorius 78. *Panegyricorum* qualis 118
Perſpicuus 62. *Philoſophicus* 69. *Poeticus* 79
Politicus 78. *Pulcher* 66. *Rhodius* 55
Sententioſus 50. *Siccus* 57
Sophiſticus 1. 66. *Splendidus* 65. *Sublimis* 58
Tenuis 57. *Vehemens* 64
Statuarum inſcriptiones unde 123
Stultitia a quo laudata 103
Sublimem quid reddat orationem 58
Subſcriptio epitaphiorum 124
Subſtantiva in *udo*, circa eorum uſum magna cautio adhibenda 28
Subſtantivum in *adjectivum* mutatur 19
Superlativi in fine orationis eleganter ponuntur 16
mutantur in comparativos 20
iis additur *quam*, *longe*, *multo*, it. *quiſque* 17
quomodo circumſcribi poſſint 20. 21
Syllogiſmus oratorius quid 88
ejus uſus *ibid.*
quomodo elaboretur 90

quid

Digitized by Google

quid antiquis rhetoribus ſignet ibid.
Synecdoche an elegantiam conciliet orationi 46
Syntaxis ornata 14
vitioſa cavenda 12

T.

Taſis quid 41. 42
Technica vocabula, ab iis abſtinendum 32
Tempora conjugationum ex principiis & verba ſubſtantivo compoſita eleganter divelluntur 16
Themata declamationum quomodo invenienda 103
Tituli ſtilo lapidari expreſſi 123
quales in epiſtolis uſurpandi 99
Τραχύτης qualis orationis idea 65
Translatio ornat orationem 44
quid ſit ibid.
qualis eſſe debeat 44
non nimis frequentanda 45
audacior, circa illam cautelae ibid.
Tranſpoſitio ſyntactica, regulae de ea 15. ſeq.
Tropi plerique ad pallianda auctorum vitia inventi 46
de iis adhibendi regulae 47

V.

V & *u*, quomodo differant 7
Variatio, exercitatio ſtili utilis 160
quotuplex 19
grammatica, de ea regulae ibid.
per caſus 19. 160
per phraſes 19
adjectivi per ſubſtantivum 19
nominis per verbum 20
ſuperlativi ibid.
per participia ibid.
ſpecialis, de ea regulae 20
particularum ibid.
per figuras 160. ſeq.
Vehemens ſtilus 64
Verba aliena quomodo in oratione recenſeantur 16. 17
duo, quorum alterum ab altero regitur, eleganter ſejunguntur 16
qualia ſtilo ſublimi conveniant 58
ſine ſententiis loquentiam potius arguunt quam eloquentiam 3
illorum quae ſit vis ibid.
a rebus non ſunt ſeparanda 61
ſpem vel opinionem denotantia quomodo conſtruantur 17
Verſio qualis utiliſſima 160
Verſus in proſa oratione caſu nati 17
Verſus an proſae immiſcendi 51
poſſunt ſtilo ſoluto exprimi 51. 184
quando ſint retinendi 51
iis utendum rarius ibid.
Viros qui ſtilus deceat 56
Vis dicendi qualis orationis idea 68
Vituperare res laudandas an liceat 103
Vocabula barbarae originis vitanda 25
unde notitia illorum capienda 26
unde in Latinam linguam irrepſerint ibid.
Graeca in quantum adhibenda 26
e ſacris profanis petita religionis Chriſtianae ritibus non adplicanda 30
eccleſiaſtica 28
flectenda rite 11
hiſtoricis propria 71
Vocabula juridica 30
obſoleta 33
perperam ſcribi ſolita 8. ſeq.
philoſophica 32
poetica 32
analogiae repugnantia 10
pura a ſuſpectis quomodo diſcernenda 23. 24. ſeq.
Vocativi, ubi ponendi 15
ad adfectum exprimendum primum locum occupant, & bis, terve reperuntur ibid.
Voces analogiae repugnantes vel barbarae, vel ſuſpectae ſunt 25
Vulgatus interpres, ejus Latinitas inquinata 130

FINIS INDICIS VERBORUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JOH. GOTTL.

HEINECCII

JURISCONSULTI CELEBERRIMI,

POTENTISSIMI REGIS PRUSSIAE QUONDAM A SANCTIORIBUS CONSILIIS, ET ANTECESSORIS HALENSIS,

ELEMENTA PHILOSOPHIAE RATIONALIS ET MORALIS,

Ex Principiis admodum evidentibus juſto ordine adornata.

PRAEMISSA EST

HISTORIA PHILOSOPHICA.

EDITIO SEXTA ACCURATISSIMA.

NEAPOLI MDCCLXXVII.

APUD VINCENTIUM URSINUM.

SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI CANDIDO

S. P. D.

JO. GOTTL. HEINECCIUS; JC.

QUamvis & ab adoleſcentia diſciplinis illis, quae partem hominis praeſtantiſſimam perficiunt, veramque rerum divinarum ac humanarum notitiam ex ipſa recta ratione derivant, magnopere me delectari meminerim, & poſteà ita Deo viſum fuerit, ut publicum earum tradendarum munus in illuſtri Fridericiana mihi longe clementiſſime demandaretur: non tamen praeſagivit unquam animus, fore, ut poſt tot eximios philoſophos aliquid hujus generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipſa fere copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum exiſtimarem. Cum aliae enim rationes, tum vel maxima ea de re cogitare me vetuit partim juris docendi dicundique perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halae vixi, me ſibi totum vindicavit, partim munus Anteceſſoris, in illuſtri Franequerana ab illuſtriſſimis Friſiae Ordinibus mihi praeter omnem ſpem atque exſpectationem conditionibus ſatis ſplendidis liberaliter decretum, in quo de priſcis illis amoribus meis, id eſt, de philoſophia, paullo minus, quam antehac, ſollicitus, tempus fere omne, quod a publicis privatiſque lectionibus vacuum habui illuſtrandae juris prudentiae, variiſque libellis juridicis ſcribendis conſecravi. Quin ut fatear, quod res eſt, numquam fortaſſis me ad priſtina illa philoſophiae ſtudia ita totum retuliſſem, ut aliis viam, qua ad ſapientiam itur, docendo ſcribendoque monſtrare conſtituerem, ſi meo res actae eſſent arbitrio. Noveram ſane, quam periculoſum hoc ſaeculo ſit, vacare philoſophiae, & quid rectae rationi conveniat repugnetve, libero a praejudicatis opinionibus animo inveſtigare. Non ignorabam, quantis plerumque odiis, quot conviciis, quin & ſtructis inſidiis non numquam, res geratur, ubi quis ab alterius opinione ſuam ſe-

Digitized by Google

jungit ſententiam. Denique ipſa me docuerat experientia, ſi in ullo diſciplinarum genere, in philoſophiae ſane ſtudio, ubi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanae praejudicium, & ſtudioſam juventutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundum eſt, ire. Habent fere ſaecula ſingula certam philoſophandi methodum, quae aliquamdiu ſola publici ſaporis eſſe ſolet, adoleſcentibuſque tantiſper ad palatum eſt, dum alius quidam philoſophus non ſine ſtrepitu in ſcenam prodeat. Fuit, quando homines furfure ſcholaſtico paſcebantur, ſibique videbantur in coelo verſari, ſi de haecceitatibus, quidditatibus, futuritionibus, individuationibus, & mille nugis metaphyſicis, multa, nec ſibi nec aliis intellecta, proferre, ſyllogiſmos in qualibet figura & modo tornare, eoſdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario depromptas, tamquam tela, vibrare, ſophiſmatibus puerilibus etiam in re ſeria ludere, ludenteſque his crepundiis formaliter in ruborem dare didiciſſent. Fuit, quando evileſcere haec ſacra, & ſapientiae ſtudioſi rebus aliis, puta, illis primi, ſecundi, tertii elementi particulis, illis coeli vorticibus, impreſſa illa mentibus mortalium entis perfectiſſimi idea, ſolibus denique in planetas degenerantibus, & mechanicis rerum omnium cauſſis unice delectari, & haec ſimiliaque adeo pro Sibyllae foliis habere coeperunt, ut non philoſophus, ſed rerum omnium ignarus, videretur, qui mentem in glandula pineali deliteſcere, Carteſiumque ſolum ſapere, negare auſus eſſet. Mirabatur tum orbis litterarius, ſe ex Ariſtotelico tam cito factum eſſe Carteſianum: ſed multo magis paullo poſt mirabatur, quum alibi philoſophiam corpuſcularem & atomiſticam, alibi novum genus philoſophandi ex Kabbalae, ſcholae Pythagoricae & Platoniſmi principiis conflatum, invaleſcere animadverteret. Quo obſcurior, magiſque a ſenſu communi remota erat haec philoſophia, quo plura, eaque horribilia myſteria promittere videbatur: eo magis aliquamdiu placebat ingeniis novaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magiſtri jurantes genus philoſophandi ἐκλεκτικὸν commendarent, vel juvenes a pulvere & radio excitatos ad profundiorem metaphyſicam & philoſophiam mathematicam revocarent, & non niſi ſubliniores iſtas ſpeculationes, quas LEIBNITIO, NEWTONO, aliiſque magnis ingeniis debemus, philoſophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita ſemper evenit philoſophiae, ſcientiarum pulcherrimae, quod ſolet formae veſtimentorum, quae ſingulis non dicam ſaeculis, ſed luſtris immutatur. Quemadmodum enim jam longiores tunicae placent, jam breviores: modo anguſtiores manicae, mox prolixiores oculis blandiuntur, nihil ut nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro ſuperioris ſaeculi genio quam ſplendidiſſime veſtitum oculis noſtris ſubjiciente: ita & philoſophia alio tempore alia ad palatum eſt, ut viro, philoſophorum recentiſſimorum imbuto principiis, non minus ridiculae videantur veterum meditationes, quam nobis majorum noſtrorum habitus videtur. Et erit tamen, niſi fallimur, tempus, quando & horum luminibus officient alii, non multo poſt μετὰ πολλὰς γενεὰς in hoc theatrum prodituri. Rerum enim omnium, heus, quaedam viciſſitudo eſt, nec ita profecto ſe habent ſtudia mortalium, ut una eademque res diu admodum placere poſſit. Quod adoleſcens ex praeceptore me audire memini, veteranis philoſophis idem plerumque fatum incumbere, quod ſartoribus, noviſſimae veſtimentorum formae ignaris: id verum eſſe plerique cum taedio ac dolore experti ſunt. Haec itaque omnia quo ſaepius mecum, adhibita in conſilium ratione, agitavi, Lector candide, eo beatiores ſemper illos credidi, qui, alio honeſto vitae genere dele-

cto

ſtio, Deo reique publicae ſerviunt, & naufragia iſta ex littore ſpectantes, ſibi, non aliis, philoſophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere juris prudentiam, & negotioſum iſtud de jure reſpondendi munus pro virili ſtudui ornare, eam mihi ipſe legem dixeram, ut mihi philoſopharer, nec tam aliorum, quam meis uſibus, meditationes meas deſtinarem, tantoque magis hoc inſtituto meo delectatum fateor, quanto jucundius erat, extra horrida iſta, nulloſque triumphos habitura, philoſophorum bella, ac veluti extra teli jactum poſitum, ſolida tamen, quae ex ſapientiae ſtudio, percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimvero philoſophantem ita, & ſecum habitantem in cathedram philoſophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, ut, quemadmodum olim Halae; ita jam in hac illuſtri Viadrina, haſce diſciplinas una cum juris prudentia traderem, & eas quidem potiſſimum, quae intellectum ad inveſtigandam dijudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honeſtatem inſtituunt, & quas omnium primas ac praecipuas olim judicabat Socrates, dum & diſſerendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, & philoſophiam ipſam, a monſtris & ocioſis ſpeculationibus perpurgatam, devocabat e coelo, collocabat in urbibus, & in domos etiam introducebat, jubebatque de bonis & malis, juſtis injuſtiſque, quaerere. Quamvis autem huc evocatus neſcio qua futuri praeſenſione ominarer, non aeque omnibus gratam fore hanc muneris utriuſque conjunctionem, idque augurium me non per omnia fefelliſſe videatur: divinae tamen voluntati parere nihilo minus decrevi, nec animum, invidiam veritus, deſpondi, ſed novam mihi hanc palaeſtram fore ſtatui, in qua, quantum in philoſophia profecerim, quantum invidia & bile flaveſcentium hominum voculas contemnere, ferociſſimum quemque humanitate, modeſtia, officiis, emollire, amicos veros fide atque obſequio retinere, moreſque pro virili omnibus probare bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc divino fretus auxilio, quod mihi a tot annis numquam defuit, praelectiones meas, non juridicas tantum, ſed & philoſophicas, non ſine quadam fiducia auſpicatus, luculenter intellexi, me ſpe mea non eſſe deceptum. Vidi enim, quod praefiſcini dixerim, erectioris indolis juvenes, qui antea philoſophiam tamquam infructuoſum & inamoenum ſtudium adſpernabantur, catervatim ad has acroaſes confluere, & jam perſentiſcere paullatim, quam praeclarum ſit, rectam rationem perficere, & in inveſtiganda dijudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem ſtudioſae juventutis utilitati ulla in re deeſſe viderer, eſſentque, quae in praelectionibus meis ob oculos haberent: ELEMENTA haec PHILOSOPHIAE RATIONALIS & MORALIS typis exſcribi paſſus ſum, in quibus, quid praeſtiterim, paucis, ſi operam dederis, monebo.

In PHILOSOPHIA RATIONALI, ſeu logica, id egi, ut praecepta omnia ad finem, quem in invenienda, dijudicanda, communicandaque cum aliis veritate conſiſtere, omnes omnino fatentur, unice referrem. Itaque non ſolam artem ſyllogiſticam, non ſolam diſſerendi diſputandique facultatem, ad quam plerique libelli logicorum comparati ſunt, mihi tradendam credidi, ſed praecipue, quo ordine, quaque methodo progrediendum ſit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falſo diſcernere cupiunt, perſpicue monſtravi. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam accurate expoſui, oſtendique, quomodo quilibet, comparatis ſibi claris, diſtinctis, atque adaequatis ideis, definitiones ac diviſiones rite formare, ex earum comparatione varias propoſitiones, axioma-

ta,

Digitized by Google

ta, poſtulata, theoremata, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes ſine erroris periculo nectere, experiendo denique, meditando, legendo, diſputando, docendoque veritatem tum reperire, tum cum aliis communicare quam facillime poſſit. Non diſplicebunt, uti opinor, quae de his omnibus, nec non de veritatis certae ac probabilis diſcrimine, de variis veriſimilitudinis gradibus, de ordine in meditatione, lectione librorum, & diſputationibus obſervando, de interpretatione porro, aliiſque capitibus ſcitu neceſſariis, non minus, quam jucundis, paſſim diſſerui. Quos aliquando duces ſequutus ſim, (neque enim me puduit, ab aliis bene animadverſa in ſyſtema meum recipere,) ingenue faſſus ſum in ſcholiis, quae paragraphis pleriſque ſubjunxi. In iiſdem praecepta ipſa non paucis, iiſque perſpicuis, & petitis ex univerſa philoſophia exemplis illuſtravi. Quid enim abſurdius aut taedioſius eſt, quam perpetuo ingeminare illa vulgaria: *Petrus currit, homo eſt animal*, & ſimilia, ſine quibus haec ſacra ſibi non conſtare, exiſtimarunt veteres?

In PHILOSOPHIA MORALI mentis humanae naturam, hominum mores ac vitia, horumque ſigna & characteres, naturam item boni, tum generatim, tum in ſpecie ſummi illius ac praeſtantiſſimi, cujus in poſſeſſione vera poſita eſt felicitas, itemque ejus effecta, in quibus virtus & tranquillitas animi eminent, denique cognitionem ſui ipſius, & reliqua, quae recta ratio commonſtrat, media ad veram beatitudinem adſpirandi, ita explicavimus, ut, quod quidem hanc diſciplinam pulcherrimam imbibituro neceſſarium ſit, nihil omnino praetermiſiſſe nobis videamur. Fatemur, nobis doctrinas plures communes eſſe cum aliis, imprimis etiam cum theologo venerabili, JO. FRANC. BUDDEO, cujus olim philoſophica praecepta Halae vice plus ſimplici interpretati ſumus. Neque tamen ullius ſcrinia expilavimus, & pleraque ejus generis praecepta vel ex principiis noſtris ſua ſponte fluunt, vel plane aliis ſuperſtruuntur fundamentis. *Hujus modi voces non eſt, quod cujus vel illius eſſe judices: publicae ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciundum ego in philoſophia quoque exiſtimo, quum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor*, inquit SENECA *Epiſt.* XXI. Ex quibus principiis ſingulas concluſiones hauſerim, ſtatim iis incurret in oculos, quos citatas in parentheſibus paragraphos evolvere haud piguerit. Operam enim in utraque diſciplina dedimus, ut doctrinas, quoad ejus fieri poſſet, accurate inter ſe connecteremus. In ſcholiis ſaepe demonſtrationem propoſitionum uberiorem: aliquando explicationem earum perſpicuam; non raro etiam veterum ac recentiorum teſtimonia reperies. Nolim vero exiſtimes, ideo me haec ex adverſariis huc tranſtuliſſe, quaſi illa aliquid probare credam, (obſervabis enim, niſi me animus fallit, me alia plane demonſtrandi ratione uſum,) ſed adjeci haec, ut doctrinas noſtras ne veteribus quidem, rectam rationem ſequutis, ignotas fuiſſe, intelligeres. Veritas tantum una eſt, eaque hominem, qui rectam rationem in conſilium adhibet, non magis poteſt fugere, quam ſolis ſplendor oculum bene adfectum. Quemadmodum itaque animalia quaedam oculis conniventibus, alia apertis, incomparabile illud orbis lumen intuentur, & omnia tamen, modo caecitate non laborent, aut intra terrae viſcera deliteſcant, ſolem vident: ita qui illam mentis aciem, quam rationem adpellamus, umquam intenderunt, ii ſane veritatem perſpexiſſe videntur, quamvis alii eam veluti per nebulam, alii multo accuratius viderint. Quam jucundum vero eſt videre illum conſenſum in doctrinis pleriſque, & iis quidem quam maxime ſublimibus? Quam

Digitized by Google

ad excitandum virtutis ſtudium utile, audire philoſophos, quantumlibet verae Dei cognitionis ignaros, tam multa pie ac ſapienter de virtute aliiſque rebus moralibus diſſerentes? Quam praeclarum denique, horum dictorum elegantiam atque acumen expendere? Accedit, quod hac mundi ſeneſcentis ac paene deſipientis aetate plerique eo philoſophandi genere delectantur, quod aliquid profani, vel ſaltim παράδοξόν τι ſapit, & quale vel Spinozam & Tolandum, vel Hobbeſium, Baelium, ac illos praecipue, quos novorum vocabulorum architecti *eſprits forts* ſalutant, excoluiſſe conſtat. Si quis ergo hodie ſeſe ab his ſejungit, ſi philoſophiam ſobriam, & cum Dei, entis perfectiſſimi, cognitione conjunctam, ſectatur: non deſunt omnino, qui vel nimis, uti ajunt, theologica, vel vulgaria, vel plus juſto ad pietatem, quae tam pravis ingeniis pro ſuperſtitione eſt, compoſita illius praecepta clament. At opinione ſua illos falli, non melius conſtabit, quam ſi talia ab ipſis paganis, duce recta ratione, agnita eſſe oſtenderimus. Id igitur voluimus praeſtare, ubicumque ejuſmodi doctrinas proponi animadvertimus, quae profanis ingeniis theologica magis, quam philoſophica, ſolent videri. Quemadmodum vero jucundum pariter ac utile putavimus, harmoniam doctrinarum noſtrarum cum aliorum philoſophorum placitis oſtendiſſe: ita non minus nos delectatos fatemur quoties ex principiis noſtris ejuſmodi doctrinas fluere vidimus, quae concordiam rationis & revelationis, quam EUSEBIUS in *Praeparatione evangelica*, CLEMENS ALEXANDRINUS in *Stromatibus*, DANIEL HUETIUS in *Quaeſtionibus Alnetanis*, aliique viri docti juſtis voluminibus oſtendere annisi ſunt evidenter demonſtrarent. Quid enim religioni noſtrae honorificentius, quid ad agnoſcendam ſcripturarum divinitatem magis idoneum eſt, quam quod in tanta myſteriorum & doctrinarum ſublimitate nullam doctrinam moralem, rectae rationi adverſam, inculcet, nihilque praecipiat, quod non & ipſa ratio ſanctum, honeſtum, Deoque agnoſcat digniſſimum? Et hinc eſt, quod in iiſdem ſcholiis & ſcripturae ſacrae teſtimonia, quae doctrinis meis ſuffragantur, addidi, eum tamen adhibens modum ut non temere notarem, quae jam tum ſatis nota, ſeque ſua ſponte omnibus quam facillime oblatura videbantur.

Tametſi autem id praecipue conſilium cepiſſem, ut *philoſophiae rationalis* ac *moralis* prima elementa adornarem: praemittendam tamen putavi epitomen HISTORIAE PHILOSOPHICAE breviſſimam, quia illius plane ignaros eſſe non debere cenſeo, qui philoſophiae ſe dare conſtituerint. Et qui fieri quaeſo poſſet, ut quis methodo philoſophandi eclectica recte utatur, qui, quid a philoſophis inventum praeceptumque ſit, prorſus ignorat? Et quo pacto is doctrinas philoſophorum cum rectae rationis principiis contendet, qui, quid illi ſtatuerint, & cur eas ſententias adoptarint, ſcit juxta cum ignariſſimis? Ut jam non dicam, quam admirabilis utilitas ex hujus hiſtoriae intelligentia cum ad alias diſciplinas, tum ad juris prudentiam, quae ex Stoicorum principiis paene tota conflata eſt, redundet? Quantumvis autem in adornanda hac hiſtoria brevitati ſtuduerim: non tamen reliqui quidquam putavi faciendum, ut, quae in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipſoſque auctorum libros, eorumque capita diligenter adſcriberem. Ceterum INDEX, quem opuſculo ſubjunctum vides, doctrinas, quas tradidimus, omnes, earumque ſedem facile tibi indicabit. Ejus conficiendi curam in ſe ſuſcepit amicus quidam conſultiſſimus, quem omnem adhibuiſſe diligentiam, eo minus dubito, quo magis mihi comperta eſt illius induſtria.

Unum

Digitized by Google

Unum addo, me, quamvis doctrinas, in hoc opuſculo explicatas, non niſi matura praevia cognitione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentiae, impendere potuiſſe, quantum vel optabam ego, vel res ipſa a me flagitabat. Quum enim haec elementa praelectionibus meis ſervire vellem, contigit ſaepe numero, ut vix quaedam in ſchedulas conjecerim, quum ea ſibi ſtatim ſubmittenda eſſe urgerent operae, ceu fieri ſolet in vita hac negotioſa, quam in academiis vivimus. Elegantiora itaque atque uberiora omnia haberes, ſi limam adhibere, & ſingula ſemel iterumque expolire licuiſſet. Sed id quidem mihi jam non licuit per temporis anguſtiam, molemque occupationum, quae haec ſcribenti quotidie incubuit. Si quid igitur accuratius dicendum fuiſſe judicaveris: facile me tibi adſentientem habebis, at ages tamen, quod aequitate tua erit digniſſimum, ſi in opuſculo paene extemporario non omnia ad vivum reſecaris. Non haec ſcripſi, ut ulli mortalium inferrem injuriam. Neminem, quod quidem ſciam, momordi; nemini bellum indixi; cum nullo omnino viro docto contendi immodeſtius, etiam ubi me diſſentire ipſa veritas coegit. Quare nullam virtutis atque aequitatis rationem habuiſſe videretur, quiſquis mecum in arenam deſcendere, & de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum ocii fuerit, ut calamum ſtringat: at mihi non erit, ut reſpondeam iis, qui in muſtaceo laureolam quaerunt, aliorumque famam arrodendo ſibi famam comparare ſtudent. Non horum hominum judicio ſtat caditque exiſtimatio boni viri, nec multum gloriae ſibi parare ſolent, qui maledicendo docent, ſe nec ſentire bene, nec dicere didiciſſe. Tu vale, lector candide, &, ſi tibi hoc ſtudium meum non plane diſplicuerit, alteram quoque horum philoſophematum partem, quae JUS NATURALE & PRUDENTIAM CIVILEM complectetur, a me exſpecta. *Francofurti juxta Viadrum, ipſis Idib. Mart.* MDCCXXVIII.

JOH.

JO. GOTTL. HEINECCII J. C.

HISTORIA PHILOSOPHICA.

CAPUT I.

DE PHILOSOPHIA GENERATIM.

§. I.

Quid philoſophia?

PHILOSOPHIA, cujus praecipuas partes veluti in nucleo exhibere conſtituimus, eſt *cognitio* (*) *veri & boni, ex recta ratione derivata, & ad veram hominis felicitatem comparata*:

(*) Quum vero *ſcire* vel *cognoſcere*, quod recte animadvertit ARISTOT. *Poſter. analyt. l.* 2. ſit *cauſam, propter quam res eſt, eamdem eſſe rei cauſſam, nec poſſe eam aliter ſe habere, cognoſcere*; facile patet, non hic intelligi ſcientiam *vulgarem*, ſed ἀκροαματικὴν & *ſolidam*.

Quid recta ratio?

§. II. Recta ratio nobis eſt *facultas ratiocinandi*, id eſt, *veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem* (*) *eliciendi*.

(*) Quamvis autem ſemper bene ratiocinetur recta ratio, niſi praeiudicatae opiniones ipſi veluti tenebras offundant: non tamen ſemper ratiocinatur ex principiis certis atque evidentibus, ſed ſaepius hypotheſin adſumere cogitur. Quia itaque *principium* certae atque apodicticae; *hypotheſis* probabilis cognitionis fundamentum eſt: utriuſque cognitionis ſpecies in philoſophia occurrere omnino oportet.

Philoſophia eſt dogmatica, non ſceptica.

§. III. Ex quo facile patet, philoſophiam SCEPTICAM, quia nihil cognoſci poſſe profitetur, philoſophiae nomen haud mereri, (§. I.) ſed DOGMATICAM.

Digitized by Google

Nec traditionaria, ſcripturaria, ſectaria.

§. IV. Nec obſcurum eſt, id vocabulum attribuendum non eſſe ſcientiae veri & boni, quam vel a majoribus per manus traditam accepimus, vel ex ſcriptura ſacra hauſimus, vel ex docti cujuſdam praeceptis repetimus. Unde exſulat philoſophia TRADITIONARIA, SCRIPTURARIA, SECTARIA, quum nulla harum ex recta ratione derivetur. (§. II.) (*)

(*) Omnium enim harum principium cognoſcendi eſt *auctoritas* vel *majorum*, qua praecipue barbari nitebantur, vel *ſcripturae ſacrae*, ex qua JO. AMOS COMENIUS aliique recentioris aevi ſcriptores philoſophari coeperunt, vel *unius hominis*, quae ſectariis pro oraculo eſt.

Falſae philoſophiae diviſiones.

§. V. Hinc diviſiones philoſophiae, quas vulgo adferunt, pleraeque abſonae ſunt ac minus accuratae. Quamvis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM; aliam denique ECLETICAM; aliam SECTARIAM: falſam tamen nec non ſcepticam & ſectariam non magis accurate dixeris philoſophiam, quam ſtatuam hominem (§. III. IV.)

Finis philoſophiae.

§. VI. Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata ſit philoſophia, (§. I.) taliſque ſit finis, qualia ſunt media: conſequens eſt, (1) ut ultra peram philoſophentur, qui de ſempiterna felicitate conſequenda praecepta, ex recta ratione deprompta, pollicentur (2). Ut ſubtiliores ſpeculationes tanto minus ad ſapientiae ſtudium pertineant, quanto minus conjunctae ſunt cum vera hominis felicitate. (*)

(*) Hinc merito cordatioribus vapulant ſcholaſtici doctores ob ſpeculationes de rebus, quae vel humana ratione indagari nequeunt, vel ſaltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. AD. TRIBBECHOV. *de Doctor. ſcholaſt. Cap. IV. p. 65. ſequ.*

Diviſio in inſtrumentalem, theoreticam, & practicam.

§. VII. Quia denique philoſophia in veri & boni cognitione conſiſtit: (§. I.) ea philoſophiae pars, quæ mentem *ad veri cognitionem praeparat*, INSTRUMENTALIS; quae eamdem *cognitione illa imbuit*, THEORETICA, quæ denique illam *ad verum bonum perducit*, PRACTICA ſolet adpellari. (*)

(*) Primam veteres λογικὴν, alteram φυσικὴν, tertiam ἠθικὴν vel πολιτικὴν adpellabant, vocibus his in latiore ſignificatione acceptis.

Theoreticae partes.

§. VIII. THEORETICA, quum mentem cognitione veri imbuat, (§. VII.) aut in veritates *de Deo*, *ſpiritibus*, *&* *ente* inquirit, aut, quid circa *rerum naturalium cauſſas* verum ſit, indagat. Priore caſu METAPHYSICES, poſteriore PHYSICES nomine venit.

Nec non practicae.

§. IX. Denique quum PRACTICA viam ad bonum oſtendat: ea, vel quid generatim *bonum*, vel in ſpecie, quid *juſtum*, *honeſtum*, *decorum*, vel *utile* ſit, docet. De *bono* in genere ETHICA; de *juſto*, *honeſto*, *&* *decoro* JUS NATURALE; de *utili* POLITICA & OECONOMICA agunt.

Cur hiſtoria philoſophica praemittenda?

§. X. Quemadmodum igitur tam praeclara eſt illa cognitio, ut homines eam fere ab ipſius orbis terrarum incunabulis incredibili ſtudio excoluerint: ita operae pretium fuerit, reliquis philoſophiae partibus praemittere HISTORIAM PHILOSOPHICAM, ſed veluti in nucleum, quoad ejus fieri poteſt, compactam.

CA-

CAPUT II.

DE PHILOSOPHIA TRADITIONARIA.

§. XI.

PHiloſophia antiqua vulgo in BARBARICAM & GRÆCANICAM diſpeſcitur. Nam antequam Græci alicujus nominis eſſe cœperant, barbaros ſibi jam pridem laudem ſapientiæ incredibilem peperiſſe legimus. (*)

Philoſophia barbarica antiquiſſima.

(*) Negat hoc DIOGENES LAERT. I, 1, ſed argumentis ſubleſtis, & paene puerilibus, ut facile adpareat, eum patriae amore nimio inſaniviſſe.

§. XII. Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Græcæ non erant originis, adeoque & Hebraei eo nomine notabantur. Nobis autem tota philoſophia barbarica TRADITIONARIA dici poſſe videtur, quum barbari omnes, reliquias ſapientiæ, a majoribus acceptas, ſancte cuſtodierint, eaſque rurſus commendarint poſteris.

Ejus indoles.

§. XIII. Quod quum naturae philoſophiae manifeſto adverſetur: facile patet, ſimplicem tantum & vulgarem fuiſſe barbarorum ſapientiam, nec parum decipi, qui ſibi inter illos viros ſubtilitatum ſtudioſos & veluti polyhiſtores fingunt.

An barbari eruditi?

XIV. Sapientiæ ſtudioſiſſima fuit gens HEBRAEA, inque ea Adamus, Noachus, Moſes, Davides, Salomon, alii. Sed eorum tamen ſapientia magis in vera Dei notitia & ſcientia morum, quam in ſpeculationibus phyſicis conſtitiſſe videtur (*).

Sapientia Hebraeorum.

(*) Id quod obſervandum contra KIRCHERUM JOANNEM DE PINEDA, & alios, qui patriarchis eximiam in omni genere eruditionem tribuunt. Multoque magis cavendi, qui ſuas ſententias Moſi aliiſque Hebraeis adfingunt, quod fecere EDM. DICKINSONIUS in *Phyſica vetere & vera*, *Lond.* MDCCII. 4. *Auctor Moſis Copernizantis*, & alii.

§. XV. Quumque Judæi ab aliis gentibus alto fere ſupercilio deſpicerentur: parum ſane veroſimilis eſt eorum ſententia, qui Pythagoram & Platonem Judaeorum ſcrinia expilaſſe, quin cum TERTULLIANO *Apol. cap. XXVII.* nullum fuiſſe philoſophum exiſtimant, quin de prophetarum fonte potarit (*).

An ab iis profecerint Pythagoras & Plato?

(*) Conferendi hic JO. CLERIC. *Epiſt. crit. VII.* JO. ALB. FABRIC. *Bibl. Graecae Libr. II. Cap. XII. §. II.* p. 450. *Libr. III. Cap. I. p.* 40. NIC. HIER. GUNDLING. *Hiſt. philoſ. mor. Cap. VII. I. §. p.* 74. *ſequ.* qui ad oculum oſtenderunt, haec omnia nullo idoneo fundamento niti.

§. XVI. Manſit ea gentis ſimplicitas, quoad templum prius ſtetit. Reverſi autem ab exilio Babylonico graeciſſare coeperunt Hebraei, & philoſophiae Graecanicae principia cum antiqua patrum ſapientia miſcere. Inde natae PHARISAEORUM, SADDUCAEORUM, & ESSENORUM ſectae (*), quas ipſe JOSEPH. *Bell. Jud. Libr. II. Cap. VIII.* ad philoſophiam referre videtur.

Sectae Pharisaeorum, Sadducaeorum & Eſſenorum.

(*) Et Phariſaeorum quidem ſectam παραπλήσιον τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ ſimillimam eſſe *ſectae Stoicorum Graecanicae* obſervat JOSEPH *de vita ſua*, *Tom. II. Opp. p.* 2. Sadducaeos Epicuri; Eſſenos Pythagorae principia adoptaſſe, res ipſa evincit. Et ſane, quum Eſſeni demum poſt exſilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum eſt, GOODWINUM *de Rit. Hebr. Libr. I. Cap. XII.* & GROTIUM *Part. I. Epiſt. DLII.* non obſervaſſe, facilius Eſſenos a Pythagoraeis, quam Pythagoram ab Eſſenis proficere potuiſſe.

Unde Cabbala.

§. XVII. Quae mixtura philoſophiae Pythagoricae cum Hebraica adhuc in CABBALA ſupereſt; de qua quamvis magnifice permulta praedicent Hebraei: ipſum tamen ſyſtema Cabbaliſtarum plane non Hebraicum, ſed vere Pythagorico-Platonicum eſſe, omnes intelligunt, quos non Hebraeum nomen & rerum obſcuriſſimarum admiratio in tranſverſum rapit.

Hodierna Judaicae philoſophiae facies.

§. XVIII. Hodierni Judaei aut ſolis vacant ſtudiis Talmudicis, aut, ſi philoſophantur, vel Ariſtotelis (*), vel Kabbaliſtarum placita ſequuntur.

(*) Neque enim ulla eſt temere pars Ariſtotelicae philoſophiae, quam non Arabum exemplo Hebraea veſte induerint Judaeorum magiſtri. Specimen ejus rei pereruditum dedit JUL. STRUV. in *Diatr. de logica Hebraeorum.*

Sapientia Aegyptiorum.

§. XIX. Hebraeis ſubjungimus AEGYPTIOS, quos tamquam illorum magiſtros perperam nobis ſiſtunt JO. MARSHAMUS & JO. SPENCERUS. Eos quidem ſapientiae jam ante Moſis tempora operam dediſſe, ex *Act. VII.* 22. patet: ſed ab hac Aegyptiorum ſapientia quam diverſa fuerit illa Hebraeorum, facile animadvertet, quicumque Moſis & Prophetarum fontes cum HERMETIS (*), HERAPOLLINIS, & JAMBLICHI lacunis contenderit.

(*) Sunt haec praecipua Aegyptiacae doctrinae monimenta. Quamvis enim HERMES TRISMEGISTUS procul dubio nullus unquam exſtiterit, & Hermetica, quae tanto numero exſtant, manifeſto multa ſubleſta, quin & Chriſtiana quaedam complectantur, in iis tamen & Ἑρμαϊκὰς δόξας ſeu Aegypriacae philoſophiae reliquias ſupereſſe, recte obſervant viri docti, BORRICH. *de Herm. Aegypt. ſap. p.* 83.

Quas illi diſciplinas excoluerint?

§. XX. Id conſtat, eos operam dediſſe *geometriae*, aliiſque matheſeos, tum purae, tum adplicatae, partibus, id quod vel tot obeliſci, pyramides, aliaeque moles ſtupendae, ſatis evincunt. *Theologiam* eorum ac *philoſophiam moralem* Pythagoricae fuiſſe ſimillimam, ex IAMBLICHO diſcimus. Habuere & multas *de rebus naturalibus* traditiones; quas maximo ſtudio occultabant, quarumque reliquias quaſdam ſervat HERAPOLLO in *Hieroglyphicis* a DAVIDE HOESCHELIO editis *Aug. Vind.* MDXCV. 4.

Sapientia Chaldaeorum.

§. XXI. CHALDAEOS per omnem vitam philoſophari, ait DIOD. SIC. *Libr. III. Cap. XXIX.* Originem ſapientiae ſuae referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula ejus, quae exſtant a GEMISTIO PLETHONE, MICH. PSELLO & FRANC. PATRICIO collecta, non quidem genuina eſſe, at plura tamen philoſophiae Chaldaicae λείψανα complecti, non abs re cenſet JO. ALB. FABRIC. *Bibl. Graec. Libr. I. Cap. XXVI.* §. X.

Eorum ſententia de rerum origine.

§. XXII. Ex iis oraculis patet, Chaldaeos diverſas rerum emanationes, Deorumque & intelligentiarum ordines ſtatuiſſe, inter quos & ἄγγελοι occurrunt. A Deo aeterno ex eorum ſententia emanavit ignis, ſeu lumen ſupramundanum infinitum, inde alii ordines rerum ac ſubſtantiarum triades variae, quales & Platonici poſtea ſomniarunt. (*)

(*) Qua-

(*) Quare nihil admirandum aut Chriſtianum continet oraculum ZOROASTRIS. v. 5.
Πάντα γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριὰς, ἧς μονὰς ἀρχει.
In toto mundo lucet trinitas, cujus unitas initium eſt.

Nec non rerum emanationibus adverſatur, quod ſcribit DIOD. SIC. *Libr. II.* Caldaeos mundi naturam aeternam, ac initii expertem ſtatuiſſe, itemque illud PHILONIS in libro, *Quis rerum caeleſtium heres*, p. 386. Chaldaeos docuiſſe, mundum non Dei opus, ſed Deum eſſe.

§. XXIII. Parum quoque ſapientiae minantur ſomnia eorum aſtrologica, artes divinatrices, magicae, theurgicae, de quibus fuſe STANLEIUS *in Hiſt. philoſ. Orient. Sect. II. Cap. XVII. ſeqq.* & initiatus his myſteriis MARCUS, monachus Meſopotamenus, cujus *de daemonibus enarrationes* a MICH. PSELLO editas novimus. Artes divinatrices.

§. XXIV. PERSARUM. *Zoroaſter* Chaldaico illo aetate inferior, & Dario Hyſtaſpis σύγχρονος, gentem, non ignaram veritatum praeſtantiorum, multis praeſtigiis ad ampleċtendam novam & a ſe inventam philoſophiam pellexit, ſi vera ſunt, quae ſcripſit THOM. HYDE *de Rel. vet. Perſar.* Perſicae philoſophiae auctor.

§. XXV. Philoſophiae ſtudio æque ac ſacris apud eos praeerant MAGI, de quorum compoſitis moribus, ſcientia aſtrologica, potentia aulica, multa exſtant veterum teſtimonia, quae collegit BARN. BRISS. *de Regno Perſ. Libr. II. §. LII. ſeqq.* Magi qui?

§. XXVI. De Deo male ſentiebant Perſae, duo ſtatuentes principia contraria, *Horomazen & Arimanem*, & inter hos veluti medium & neutrarum partium, *Mithran*: Quae principia etiam in pluribus aliis ſyſtematibus pellucent, (*) & ſaeculo Chriſtiano tertio *Manichaeiſmum* pepererunt. (**) Eorum ſententia de Deo.

(*) Solide hoc demonſtravit V. S. R. JO. CHRISTOPH. WOLFIUS, in *Manichaeiſmo ante Manichaeos*, BAELIUS in *Dict. Hiſt. Crit.* voce *Manichaeus*.

(**) Vide THEODORET. *Haeret. Libr. I. Cap. XIX.* EPIPHAN. *Haer. LXVI.*

§. XXVII. Quin hodienum in Perſia ſuperſunt, qui veterem illam magorum philoſophiam ſequuntur, & a Mahumedanis *Gewrorum* nomine traducuntur. Magorum reliquias.

§. XXVIII. Fuere & ARABIBUS, & in primis SABBAEIS, ſui *Magi*, quorum meminit PLIN. *Hiſt. nat. Libr. XXX. Cap. I.* Quumque Arabia ab Hebraeis ſubinde vocetur *Oriens*: *Gen.* X, 30. *XXV*, 6. 18. *Job. I*, 3. *Judic. VI.* 3. veroſimile admodum eſt, Arabes fuiſſe τοὺς μάγους ἀπ᾽ ἀνατολῶν, *Matth. II*, 1. Arabum magi.

§. XXIX. Quamvis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes verae ſapientiae non fuerint expertes, idque cum exemplum JOBI, (*) tum locus *I. Reg. X*, 1. ſatis oſtendat: poſtea tamen in meram ſuperſtitionem abiit illa Sabbaeorum philoſophia. Eorum philoſophiae indoles.

(*) Addatur FRIDER. SPANH. *Hiſtoria Jobi*, *edita Lugd. Bat.* MDXLCXII, 8.

§. XXX. Praeterquam quod de quaeſtione: *cur bonis mala eveniant, quum ſit providentia?* male philoſophentur Jobi amici, *Job. IV.* 11, 15. *XXIII*, 15. *ſeqq.* quos viri docti Sabbaeorum ſectae addictos non abs re ſuſpicantur, non fuit gens corporum caeleſtium cultui, & ſi Arabes & MAIMONIDEM audimus, ritibus divinae legi magis adverſis dedita, quam illa Sabbaeorum. (*) Et deteſtanda ſuperſtitio.

(*) Sed

(*) Sed quum haec ſola Arabum & Rabbinorum auctoritate nitantur, ut recte obſervavit JO. CLERIC. *in Indice philol. ad* STANLEII *Hiſtor. philoſ. Orient.* voce *Sabbaei*: facile patet, quam audax ſit hypotheſis SPENCERI *Libr. II. de Leg. ritual.* & STANLEII *Hiſt. phil. Or. Libr. III. Cap. V.* rationes legum ritualium divinarum a ritibus Sabbaeorum repetentium.

Indorum philoſophi. §. XXXI. Vicini Perſis ex altera parte erant INDI, apud quos *Brachmanes* & *Germanes* philoſophos celebrat STRABO *Libr. XVI. p.* 351. Et Brachmanes ſub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus praeter PALLADIUM, AMBROSIUM, & ANONYMUM (*) legendi JO. ALB. FABRICIUS in *Diſſert. de Brachmanibus*, *Hamb.* MDCCIII., BAELIUS *Dict. hiſt. & crit.* voce *Brachmanes*, & M. V. LA CROZE *in der Abbildung des Indianiſchen Chriſten-ſtaats*, *p.* 576.

(*) Conjunctim hos ſcriptores de Brachmanibus edidit EDUARD. BISSAEUS MDCLXV, 4.

Eorum philoſophia. §. XXXII. Ex Deo hi omnia emanaſſe, mundumque nihil aliud, quam Deum extenſum eſſe cenſent, quo in Deum retracto, extremum diem adfuturum exiſtimant. Nihil ergo vere & actu exſiſtere, ſapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil ſentire debere, profitentur. (*)

(*) Egregie hoc ſyſtema expoſuerunt CAROLUS LE GOBIEN *dans la preface de l'hiſtoire de l'Edit de l'Empereur de la Chine*, & FRANC. BERNIER *dans la ſuite de ſes Memoires ſur l'Empire du Grand Mogol*, *p.* 202.

Et ἀπάθεια. §. XXXIII. Ex quo ſimul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis cauſſa ferant ſine gemitu: etiam olim mortem nihili feciſſe dicantur CLEMENTI ALEXANDRINO *Strom. Libr. III.* Nec ignotum exemplum Calani, Indi, ſe ipſum ritu ſollemni comburentis apud ARRIAN. *Expedit. Alex. Libr. VII. p.* 276. *ſequ. edit. Gronov.*

Sinenſium philoſophia. §. XXXIV. Simile fere jam ab antiquiſſimis temporibus fuit SINENSIUM ſyſtema. Quamvis enim ea gens ſe ſolam ſapere, reliquas volitare velut umbras exiſtimet, neque negandum ſit, illam componendis moribus multum operae impendere; (vid. LEIBN. *Noviſſ. Sin. in praef.*) vere tamen Spinoziſmum redolet arcanior Sinenſium philoſophia, nec ab illa ἀπαθείᾳ Indorum alieni ſunt ſtolidi Confucii ſectatores. (*)

(*) Notum eſt COUPLETIUM *Confucium Sinarum philoſophum*, ſive *Scientiam Sinenſem* Latine edidiſſe *Pariſ.* MDCLXXXVII. *fol.* In eo an tam horribilia ſapientiae myſteria latitent, nuper adhuc inter viros doctos diſputatum.

Nec non aliorum barbarorum. §. XXXV. Celebrantur etiam PHOENICUM Sanchuniathon & Moſchus: (*) laudantur GALLORUM, GERMANORUMQUE Druides & Bardi, THRACUM Orpheus. Sed ut illorum obſcura eſt philoſophandi ratio: ita hujus praeterea, quae ad teleſtica ſacra pertinent, tantum phyſica quaedam doctrinae, ſed pauciſſimae, ſuperſunt, de ſyſtemate plurium mundorum habitabilium, de generatione rerum omnium ex ovo, & ſimiles, de quibus PLUTARCH. *Plac. philoſ. Libr. II. Cap. XIII.* & ESCHENBACH. *in Epigene*, *p.* 95. *ſequ.* & *p.* 111. *ſequ.*

(*) SANCHUNIATHON ſive Berytius, ſive Tyrius ſcripſit Φοινικικὰ in quibus multa ad κοσμογονίαν pertinentia, ceu patet ex fragmento apud EUSEB.

Libr.

Libr. I. Praep. Evang. p. 31. Ea ſe accepiſſe ait Sanchuniathon a *Hierombal, ſacerdote Dei Ievo*, quem Gedeonem eſſe praeter HUETIUM credit BOCHARTUS *in Chanaan Libr. II. Cap. XVII.* qui & totum apud EUSEBIUM fragmentum erudite, uti ſolet, explicat. At quae de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro impoſturis venditant JO. HENR. URSIN. *de Zoroaſtre, Hermete & Sanchuniathone*, & HENRIC. DODWELLUS *in Meth. ſtud. theol.* Vide *Act. erud. Lipſ. Suppl: Tom. II. p.* 512. De Moſcho quoque omnia incertiſſima, ut nihil agant, qui cum Huetio Moſen cum Moſcho confundunt.

C A P U T III.

DE PHILOSOPHIA GRAECANICA,

§. XXXVI.

Philoſophiae Graecanicae indoles.

MAjorem philoſophiae ſtudio ſtrepitum dederunt Graeci, qui quamvis quaedam a barbaris acceperint, hanc tamen laudem ſibi habent propriam, quod accuratiore philoſophandi ratione uſi, ſolam rectam rationem ducem vel ſequuti ſint, vel ſequi ſaltim voluerint.

Ejus diverſae familiae.

§. XXXVII. Ceterum Graecorum philoſophorum quaedam veluti familiae ſunt. Alia enim eſt philoſophia POETICA, alia ITALICA, alia JONICA, alia ELEATICA. Sed ab his *dogmaticis* merito ſegregandi SCEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *ſectariis* ECLECTICI; de quibus GOTTER. OLEAR. *Diſſ. ſing. de philoſ. eclect.* ſubjuncta STANLEII *Hiſt. philoſ. p.* 1205. *ſeqq.*

Philoſophia poetica.

§. XXXVIII. POETAS, antiquiſſimum ſapientum genus, primos omnium philoſophatos eſſe, conſtans opinio eſt, CIC. *Tuſcul. quaeſt. Libr. I. Cap. I.* Enim vero, quemadmodum plerique traditiones de rerum ortu Θεογονίαις ſuis; praecepta moralia fabulis includebant: ita obſcura hodie eſt hujus philoſophiae interpretatio, de qua ne inter ipſos quidem veteres ſatis conſtitiſſe arbitror. (*) Vid. PLVTARCH. *de aud. poet. Tom. II. Opp. p.* 14. *ſequ.*

(*) Hinc variae fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt myſteria phyſica, chemica, metaphyſica; alii meras hiſtorias ſive ſacras, ſive Phoenicias: alii hiſtoriolas nullius momenti, mirabilibus circumſtantiis veſtitas, alii mere moralia ſibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, ſecundi ſpecimen non unum exhibuere BOCHARTUS, HUETIUS, & JO. CLERICUS: tertium praecipue placuit PALAEPHATO, aliiſque ſcriptoribus περὶ ἀπίστων de quibus FABRIC. *Biblioth. Graec. Libr. I. Cap. XXI. ſequ.*

Philoſ. Italicae auctor.

§. XXXIX. ITALICI philoſophi originem debent Pythagorae, Samio, quem inter Olymp. XLIII, 4. & LII, 4. natum, erudite docuerunt GVIL. LLOYDIVS, RICH. BENTLEIVS, & HENR. DODWELLVS. Hic magnus naturae verique auctor, collecta ſibi in variis mundi partibus magna doctrinae copia, demum circa Olymp. LXVII. 1. in Italiam ſeceſſit, & Crotone ſcholam vel κοινόβιον aperuit, ex quo maxima diſcipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum FABRIC. *ibid. Libr. II. Cap. XII.* pertexuit. (*)

(*) In-

(*) Inter hos tamen non omnes Πυθαγορικοὶ id eſt, Pythagorae diſcipuli, ſed plures etiam Πυθαγορέιοι, ſeu Pythagorae ſectatores. De qua diſtinctione quid ſentiendum, diſquirit DODWELL. *de aet. Pythag. p.* 193. Praecipui ex Pythagoraeis ſunt *Archytas Tarentinus*, *Ocellus Lucanus*, *Epicharmus*, *Hipparchus*, *Philolaus*, *Timaeus Locrus*, alii.

Libri praecipui ad hanc philoſophiam pertinentes.

§. XL. Vita Pythagorae ex *PORPHYRIO*, *JAMBLICHO* & *Anonymo* apud PHOTIVM, quos LVDOLPHVS KVSTERVS eleganter recuſos dedit (*); hiſtoria philoſophiae ex *JO. SCHEFFERI* libello egregio de *Philoſophia Italica*; ipſa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoraeorum*, à *THOMA GALE* editis, nec non ex ſymbolis Pythagoricis, & *Aureis PYTHAGORAE carminibus* (**), eorumque interprete, *HIEROCLE*, petenda eſt.

(*) Sed permulta in his vitis ficta videntur, ut ſint viri doctiſſimi, qui vitas philoſophorum a Porphyrio, Iamblicho, Eunapio, Philoſtrato, non alio fine ſcriptas exiſtiment, quam ut heroas ſuos Servatori noſtro opponerent, FABRIC. *Bibl. Graec. Libr. IV. Cap. XXIV. p.* 43.

(**) Nec tamen a PYTHAGORA ſcripta eſſe haec carmina, inter omnes conſtat, ſed ut STANLEJO *in Pythag. cap. XXI, p.* 699. viſum, ab EPICHARMO, vel, uti laudatus FABRICIUS erudite ſuſpicatus eſt, ab EMPEDOCLE. Vid. *Bibl. Graec. Libr. II. Cap. XII. §. VI.*

Pythagorae diſciplina & inventa.

§. XLI. Quamvis autem Pythagoras, imitatus Aegyptios, in occulto haberet ſapientiam ſuam, JAMBL. *ſegm. CCXLV.* & ne ipſos quidem diſcipulos ad acroaſes promiſcue admitteret (*) ſatis tamen conſtat, eum primum geometriam, arithmeticam, muſicam, praecipuo ſtudio excoluiſſe, eaſque ſcientias non uno invento locupletaſſe, inter quae] praeter monochordum eſt nobile illud & dignum hecatombe theorema de poteſtate hypothenuſae in angulo orthogonio, LAERT. *VIII*, 11. VITRUV. *Archit. IX.* 2

(*) Alii erant *eſoterici*, alii *exoterici* alii *mathematici*, alii *acuſmatici*, de quibus JAMBL. *Vit. Pyth. ſegm.* 81. & PORPHYR. *p.* 196.

Ejus doctrinae de philoſophia in genere, itemque de Deo.

§. XLII. Philoſophiam, cujus ipſe primum nomen invenerat. JAMBL. *Vit. Pythag. Cap. XXIX.* definiebat, quod ſit *ſcientia entium quatenus exſiſtunt*, quam definitionem eruditiſſime explicat JAC. THOMAS. *Orig. philoſoph.* Dividebat illam in THEORETICAM & PRACTICAM, ejuſque finem eſſe dicebat, nihil admirari, PLVTARCH. *de audiendo*, *T. II.* p. 44. hujus mentem ex vinculis corporis eruere, atque in libertatem vindicare, PORPHYR. *Vit. Pyth. p.* 201. Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo, & diis, & NATVRALIA, de rebus corporeis. Animum per univerſas mundi partes omnemque naturam diffuſum vocabat Deum, eumque unicum inſenſibilem & intelligibilem, luci & veritati ſimillimum, quin ſolum ſapientem, ſtatuebat, LACTANT. I. 5. PORPHYR. *Vit. Pyth. p.* 198. Et ſubjiciebat Deos, daemones & heroas, *Aur. Carm. v.* 1. *ſequ.* de quorum natura, operationibus, cultu ſubtiliter philoſophabatur. Vid. HIEROCL. *in Comment. ad Aur. Carm. v.* 1. *ſeqq.* Quae ſupra lunam ſunt, providentia; res ſublunares partim fato, partim providentia, partim conſilio regi ſtatuebat. Quod exemplo illuſtrat *Anonym.* apud PHOT. *Cod.* 259.

Nec non de mundo.

§. XLIII. Mundum, quem non tempore, ſed cogitatione ortum, nec interiturum, dicebat, (STOB. *Ecl. Phyſ. Libr. I. cap.* 25. PLUT. *de plac. philoſ. II.* 4. & 14. ipſe primus κόσμον vocabat, STOB. *ibid.* Ejus ſyſtema Copernicano plerique ſimile fuiſſe exiſtimant, (*) STANL. *de doctr.*

Py-

Pythag. Cap. I. p. 745. *ſeq.* Quae autem de harmonia orbium caeleſtium, & ſuavi iſtorum concentu ſomniavit, legi poſſunt apud CIC. *in Scip.* & CENSORIN. *de Die nat. Cap. XIII.*

(*) Terram ſane immotam non eſſe, ſtatuit PLUT. *in Numa p.* 67. *Ion. I.* ARIST. *de caelo Libr. II. Cap. XIII.* medium autem in mundo locum igni tribuit, quem & Veſtam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat EZ. SPANHEMIUS *de Veſta & Pritanib. Graec. apud.* GRAEV. *Theſaur. Ant. Rom. Tom. V. p.* 688. Sane mundum mediam terram continere adſeverabant Pythagoraei. Vid. LAERT. *Libr. XIII. ſegm.* 27. eorumque ſyſtema Ptolemaico haud abſimile tradit *Anon.* apud. PHOT. *Cod. CCLIX.* Quin quum primus omnium Philolaus motum telluris inculcaſſe dicatur DIOG. LAERTIO *Libr. VIII. ſegm.* 85. non video, quomodo id tribui poſſit Pythagorae. De antichthone Pythagorica quid ſentiendum ſit, jam a JAC. THOMASIO oſtenſum eſt.

§. XLIV. Immaterialia ſola vere entia ſtatuebat, adeoque & hominis eſſentiam in ſola mente exiſtimabat poſitam, quae quum divinae eſſentiae particula videretur Pythagorae, veram felicitatem in eo ponebat, ut mens ex impedimentis vinculiſque ſuis eximatur, & in libertatem vindicetur (*), PORPHYR. *Vit. Pythag. p.* 201. quo ad illam ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, in qua vera conſiſtat felicitas, adſpiret. Unde gradus illi purgationis, adſcenſus mentis, quin deificationis, quibus prope ſimiles myſticos poſtea reperiſſe, novimus. Quum autem haec omnia ſine corporis oppreſſione fieri non poſſe crederet: varios commendavit θεραπείας, varios modos in corpus animadvertendi, de quibus peraccurate JO. FR. BUDD. in *Diſſ. de ἀσκήσει philoſ. §. VII. X. XVIII.*

Itemque de anima & rebus moralibus.

(*) Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis eſſentiali, ſed pro carcere mentis habebat. Unde illa μετεμψύχωσις Pythagorica, de qua LAERT. *Libr. VIII. ſegm.* 14.

§. XLV. Enimvero multa ſunt in vita Pythagorae, ex quibus, eum a fanaticiſmo haud alienum fuiſſe, patet. Eo enim merito referas femur aureum, LAERT. *VIII.* II. PORPHYR. p. 193. IAMBL. *Vit. Pyty. cap XXVIII.* reminiſcentiam animae Pythagoricae, IAMBLICH. *ibid. cap. XIV.* confabulationes cum brutis, IAMBLICH. *ibid. cap. XIII.* quin cum fluviis, PORPHYR. *p.* 192. divinationes denique, quas jactavit, ſuperſtitioſiſſimas, per thus, auguria, ſomnia, numeros, aſtra, aquam, de quibus fuſe STANL. *Part. III. Sect. III. Cap. IV. p.* 764.

Pythagorae fanaticiſmus.

§. XLVI. In eamdem fere aetatem incidit philoſophiae IONICAE origo. THALES enim MILESIUS, a quo eam repetere ſolent, eumdem Pherecydem Syrium audiviſſe dicitur, a quo profecerat Pythagoras (*). Hic quoque Thales, poſtquam ſapientiae cauſſa magnam vitae partem peregrinando exegerat, Mileti in patria privatus & caelebs conſenuit, LAERT. I. 25. & tum civium, tum Biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Myſonis & Chilonis ſuffragiis primum veluti locum inter Graeciae ſapientes obtinuit, LAERT. I. 28. VAL. MAX. *IV.* I.

Scholae Ionicae auctor Thales Mileſius.

(*) Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt, LAERT. I. 119. Sed temporum ratio, unum, eumdemque ab utroque auditum, ſatis evincit.

Succeſſio philoſophorum uſque ad Socratem. §. XLVII. Succeſſiſſe Thaleti in ſchola Ionica dicitur ANAXIMANDER Mileſius, horoſcopiorum, ſphaerae, gnomonis, ſciotheris, tabulae geographicae, obliquitatis Zodiaci, & aequinoctiorum inventor obſervatorque, DIOG. LAERT. II. 1. STRABO *Geogr. Libr. I. p.* 7. PLIN. *Hiſt. nat II,* 6. huic ANAXIMENES, de quo LAERT. II. 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, ubi ſapientiae ſtudio *Mens* vocari meruerat, Athenis exſulare juſſus, Lampſaci deceſſit, LAERT. II. 14. Anaxagoram denique ARCHELAUS, ſolo Socrate diſcipulo, nobilis excepit. LAERT. II, 16. a quo SOCRATE nova ordienda eſt ſcholae Jonicae periodus.

An philoſophiae practicae ſtuduerint? §. XLVIII. Nimirum praeter apophthegmata quaedam & ſententias acutiores, quas ſeptem Graeciae ſapientibus tribuunt (*), nihil exſtat admodum, ex quo hos philoſophos philoſophiae practicae adpuliſſe animum, colligere poſſis.

(*) Commendandae de his dictis JO. FRANC. BUDDEI plenae bonae frugis *Commentationes*, quae junctim *Halae* prodiere.

Eorum ſtudium phyſicum. §. XLIX. Contra phyſicae tanto ſe ſtudio tradebant, ut hinc *κατ' ἐξοχὴν* nomen *phyſicorum* apud veteres tulerint. Circa principium rerum omnium (*) haec ſchola quam maxime variabat, Thalete omnia derivante ex aqua, PLUT. *Plac. philoſ. I,* 3. Anaximandro ab infinitate naturae, CIC. *Acad. quaeſt. IV.* 37. Anaximene & Archelao ex aere; PLUTARCH. *ibid.* STOB. *Ecl. phyſ. Cap. I. p.* 2. Anaxagora autem principium rerum omnium ſtatuente homoeomerian, id eſt unum & multiplex, partes infinitas, ſimilares, contrarias, tactu continuas, ſe mutuo ſuſtinentes, neque alio contentas, LUCRET. *Libr. I. v.* 830. *ſeqq.*

(*) Neque tamen ideo pro Atheis habendi. Materiae enim huic eos *νῦν*, mundi effectorem, junxiſſe, id eſt Deum, ex CIC. *de Nat. Deor. I,* 12. & 20. LACTANT. *Inſt. div. I.* 5. diſcimus. Ergo Deus & his erat anima mundi, LAERT. I, 27.

Quaedam eorum doctrinae & inventa. §. L. In primis notari meretur, quod hi philoſophi daemonibus omnia repleverint, STOB. *Ecl. phyſ. I. p.* 2. quod mentis immortalitatem agnoverint, LAERT. I, 24. CIC. *Tuſc. quaeſt.* I. 16. quod theoremata ac problemata quaedam geometrica repererint, accurate recenſita a STANLEIO *Hiſt. phil. Part. I. Cap. VII. p.* 15. quod de phaenomenis aſtrorum, meteoris, aliiſque, quae in rerum natura contingunt, quaedam ſolerti ingenio inveſtigarint, quaedam parum callide conjecerint (*). Unde & *aſtrologi* nomen Thaleti tribuit POMP. MELA *Libr. I. Cap. XVII.*

(*) Ejus generis ſunt hae doctrinae Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis eteſiis, LAERT. I. 37. Anaximandri: ſtellas fixas inferiores eſſe luna, STOB. *Libr. I. Cap. XXV. p.* 53. deficere ſolem & lunam ea parte ſolis & lunae, qua ignis effulget, obturata. PLUTARCH. *de plac. phil. II,* 24. & ſimiles ipſius Anaxagorae, qui quum reliquis doctior fuiſſe dicatur, multa ſtatuit, quae hodie tiro philoſophorum rideret. Vid. LAERT. II. 9.

Socratis vita. §. LI. Sed maximum haec philoſophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. LVII, 4. patre Sophroniſco lapidario, matre Phaenareta, obſtetrice, primum patris artificium addiſcere, poſtea philoſophari inſtituit, auditoque Archelao, non quidem ſcholam aperuit, ſed

cum

cum amicis domi foriſque colloquutus, eos variis interrogationibus convincere, melioreſque reddere conatus eſt, nihil ſe ſcire aut ſimulans, aut exiſtimans ſerio. Vid. STANLEII *Hiſtor. philoſ. in Socrate Cap. IV. p.* 113. *ſeq.* Demum ab Anyto & Melitone accuſatus atheiſmi & corruptae juventutis, cicutam bibit, non ſine magno Athenienſium dedecore. Vid. LAERT. II 40. PLATONIS & LIBANII *Apologiam Socrat.* XENOPHONT. *Memorab. Socrat.* CARPENTARII *Vit. Socrat.* & libellos ſimiles.

§. LII. Philoſophiam profeſſus, primum ſophiſtis, magna promittentibus, & corvos deludentibus hiantes bellum indixit, LIBAN. *Apoſt. Tom. I. p.* 642. Deinde philoſophiam a larvis, fabulis & ſuperſtitioſis Deorum cultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras & Empedocles, purgare ſtuduit (*), PLUTARCH. *de Gen. Socr. p.* 580. Denique, quum phyſicae illae ſpeculationes, quibus Jonici unice vacaverant, & incertae, & parum utiles illi viderentur, ſtolidoſque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humana negligant: XENOPH. *Memorab.Socr.Libr. I.Cap. I.*primas philoſophiam a rebus occultis avocavit, & ad vitam communem traduxit, CIC. *Acad. queſt. l.* 5. Quid in philoſophia emendarit?

(*) Alienus ergo Socrates a fanaticiſmo Pythagorae: (§. XLV.) quamvis, quae de genio ſuo jactare ſolebat, impoſturam ſapere videantur, quidquid in contrarium diſputarit GOTTFRID. OLEAR. in *Diſſ. de Genio Socr. Lipſ.* MDCCII. 4. Neſcio, an ubique ſui ſimilis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paullo accuratius cogito, non mirari admodum ſoleo illa Timonis apud LAERT. II, 19.

Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Graecorum vates, impoſturaeque magiſter.
Deriſor, rhetorque ſubatticus, & ſimulator.

§. LIII. Praeclare Socrates philoſophabatur de Deo, rerum omnium auctore, XENOPH. *Libr. Memorab. Socrat. p.* 725. de providentia divina, *id.* p. 711. & *Libr. IV. p.* 800. & de mentis immortalitate, PLAT. *in Phaedr. p.* 245. At dum apud eumdem PLATONEM *in Phaedone p.*72. *ſequ.*mentem praeexiſtere, & in corpus, tamquam carcerem, illabi credidit, eum in Pythagorae caſtra ſeceſſiſſe, facile patet. Ejus doctrinae metaphyſicae.

§. LIV. In primis philoſophiam moralem excolebat Socrates, de virtutibuſque & vitiis diſputabat praeclare, quamvis has doceri poſſe, negaret AESCHIN. *Dialog.* I. Quin & oeconomicam ac civilem prudentiam eum inſuper non habuiſſe, ex XENOPHONTIS *Oeconomico*, & ejuſdem *Memorabilibus Socratis* ſatis adparet. Philoſophia ejus moralis.

§. LV. Nihil ſcripſiſſe Socratem, conſtans eſt veterum opinio. (*) Quidquid ergo de ejus philoſophia novimus, illud omne Xenophonti & Aeſchini, genuinis ejus diſcipulis, acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis ſuis quam plurima tribuit, quae illi fortaſſis in mentem numquam venerant. Id ipſe Socrates de Platone conqueritur apud LAERT. III, 35. Unde illa petenda?

(*) Conferenda hic praeceptoris optime de me meriti, GOTTFRIDI OLEARII *Schediaſma de ſcriptis Socr. contr Leon. Allat.* quod habetur in STANLEII *Hiſt. philoſ. Part. III. Cap. XVIII.* p. 198.

§. LVI. Praecipui tamen ex ejus diſcipulis, qui ipſi novas veluti familias condiderant, ſunt *Ariſtippus*, ſectae CYRENAICAE; *Phaedo*, ELIACAE; Sectae novae ex ſchola

Socratis ortae.

Euclides, MEGARICAE; *Plato*, ACADEMICAE; *Antiſthenes* denique CYNICAE auctores atque anteſignani.

Cyrenaicae origo & hiſtoria.

§. LVII. CYRENAICAM ſectam condidit ARISTIPPVS Cyrenaeus, Socratis diſcipulus, ſed magiſtro minus probatus, LAERT. II. 65. 80. XENOPH. *Memorab. Socr. Libr. II. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium & doctrina & vita expreſſit. Manſit tamen ſchola *Cyrenaica*, vel *Hedonica* in qua ei ſucceſſit ARETE filia, huic ARISTIPPVS Aretes filius, qui & *μητροδίδακτος* dictus, LAERT. II. 85. & ANTIPATER. Illum THEODORVS atheus, hunc EPITEMIDES ſequutus. Quemadmodum vero ille multa innovans, originem dedit ſectae THEODORIAE, in qua ei BION ſucceſſit: LAERT. IV. 46. *ſequ.* ita & EPITEMIDES quidem Ariſtippi dogmata ad PARAEBATAM tranſmiſit: hujus autem diſcipuli HEGESIAS, *πεισιθάνατος* dictus, & ANNICERIS, itidem ſectas HEGESIACAM & ANNICERIAM condiderunt, LAERT. II. 86.

Ejus doctrinae.

§. LVIII. Ceterum nihil hac philoſophia deteſtabilius. Senſus ſtatuebant fallaces, &, quidquam certo percipi, negabant, niſi ſenſu interiore, puta voluptate & dolore, LAERT. II, 92. 95. CIC. *Quaeſt. acad. IV. 7.* eoque ſenſu rejiciebant indolentiam Epicuri, LAERT. *Libr. II. ſegm. 89.* Hinc philoſophiam naturalem plane rejiciebant, LAERT. II. 92 In morali ſummam hominis felicitatem in voluptate corporis, & praeſenti ea quidem, non praeterita aut futura, poſitam eſſe, docebant, LAERT. II, 87. ATHEN. *Libr. XII. p.* 544. corporis facultates facultatibus animi praeferebant, LAERT. II, 90. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in ſe autem & ſua natura nec juſtum honeſtumve quidquam eſſe, nec injuſtum & turpe, credebant, CIC. *de Offic.* III. 33. LAERT. II. 93. 99.

Ejus diſcipulorum ſectitiae.

§. LIX. Huic moroſophiae novas lacinias adſuerunt ſucceſſores. THEODORIANI enim atheiſmum liberrime profeſſi ſunt, LAERT. II, 101. 102. 104. HEGESIAS ſcripto libro *ἀποκαρτερῶν* voluntariam mortem tanta eloquentia commendavit, ut multi ſe ſponte in mare praecipites dederint, CIC. *Tuſc. quaeſt. I*, 34. VALER. MAX. VIII, 9.

Sectae Eliacae origo.

§. LX. ELIACAE ſectae nomen dedit PHAEDO Elienſis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidiſſet, & ab his lenoni venditus eſſet ab Alcibiade & Platone, ſuaſu Socratis, redemtus eſt, LAERT. II. 105. Socrati ergo ac Platoni unice carus, illo mortuo, novam ſectam inſtituit, in qua Pliſtanum, Menedemum (*), Aſclepiadem ſucceſſores habuit.

(*) Ab hoc ſchola ERETRIACA dici coepit, LAERT. II. 125.

Eliacorum philoſophia.

§. LXI. Quamvis vero nullum ingenii monimentum exſtet, quod ab his philoſophis profectum ſit: videntur tamen Socratem preſſius imitati. Sane ejus exemplo ubivis diſſerebant de rebus philoſophicis, LAERT. II, 130. & unum eſſe bonum putabant, virtutem, eamque unicam, LAERT. II, 129.

§. LXII. Ut a patria Phaedonis Eliaca, ita a Megara MEGARICA ſchola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EVCLIDES, cui haec ſecta natales debet. Socratem audivit tam cupide, ut edicto prohibitus, ſtolam muliebrem ſumeret, quo perſonato Athenas ſibi commeare liceret, GELL. *Noct. Attic. VI.* 10. Magiſtro privatus, ſcholam ipſe inſtituit, in eaque ſucceſſores habuit *Eubulidem*, *Alexinum*, *Euphantum*, *Apollonium Cronum*, *Diodorum Cronum*, *Stilponem*, & alios, de quibus LAERT. II. 108. *ſequ.*

Megaricorum philoſophia.

§. LXIII. Operam praecipue dabant logicae, & hinc philoſophorum omnium pugnaciſſimi videbantur, qui & nova argumentorum genera repererant, LAERT. II, 108. inter quae & *Sorites*, & *ψευδόμενος*, quorum mentio fit in *L.* 177. *D. de verb. ſign.* & *L.* 88. *pr. D. ad L. Falcid.*

Qua-

Quamobrem & DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? quod diogenes ſcholam Megaricam non σχολὴν *ſcholam*, ſed χολὴν, *merum fel* eſſe, dicebat, LAERT. *II*, 24. In reliquis diſciplinis quid ſtatuerint, fere ignoramus. (*)

(*) Id tamen patet, a ſcepticiſmo & atheiſmo non fuiſſe immunes. Hinc curioſitatis Diis exoſae eſſe dicebant, quaerere, an Deus exſiſtat? ANTON. & MAXIM. *Serm. XXXVII.* malum aliquod in rerum natura exſiſtere, negabant, LAERT. II. 106. quin & motum omnem tollebant, adeoque & ortum rerum & earum interitum, SEXT. EMPIR. *Pyrr. Hyp. III.* 8. Fuere etiam inter eos, qui adfectus exſtirpandos penitus exiſtimabant; in eaque ἀπαθείᾳ ſummum bonum poſitum eſſe, exiſtimabant, ſi credimus SENECAE *Epiſt. IX.*

§. LXIV. At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, ſectae PLA- Scholae
TONICAE, VEL ACADEMICAE auctor, qui Athenis genere nobili or- Platonicae
tus, & facundia inſignis, philoſophiae demum animum adplicuit, audito- origo.
que Socrate, & itinere ad Aegyptios ſuſcepto, quin & Heracliti ac Pythagorae deguſtatis dogmatibus, in *Academiae* primum gymnaſio, (cujus liminibus inſcripſerat: *nemo geometriae ignarus ingreditur*,) ſcholam novam aperuit, ac deinde in hortum *Coloneum* migravit, LAERT. *III*, 5. Relictis operibus quam plurimis, quorum editionem optimam *Pariſ.* MDLXXVIII. *Tomis III.* excuſam, JO. SERRANO debemus, ſenex deceſſit, Olymp. *CVIII*, 1.

§. LXV. Genus philoſophandi eclecticum (*) ſequutus, philoſophiam ſo- Platonis doctrina de criteriis veritatis.
lutionem animae a corpore & converſionem quamdam ad ea, quae revera ſunt, & intellectu videntur, definivit. (**) In ea primarium eſſe contemplationem; actionem autem ex ea conſequi, artem denique differendi utrique neceſſariam credidit. Diſcere item putavit ac reminiſci, idque pro criterio veritatis habuit, ſi memoria cum recente ſenſu congruat, quod quum raro certum ſit, a Socratica ἐποχῇ non admodum fuit alienus, CIC. *Lib. I. Acad. quaeſt. Cap. VIII.*

(*) Hinc LAERT. III, 8. Platonem in his, quae ad intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quae ſenſibus obnoxia, Heraclitum; in moralibus Socratem ſequutum ait.

(**) Haec & ſequentia ex ALCINOI libello *de doctrina Platonica* excerpſimus.

§. LXVI. Praeexiſtere ſtatuit materiam primam, cujus primum ſit re- Ejusdem metaphyſica.
rum omnium ortus ſuſcipere, & forma omni carere. Huic materiae praefecit Deum, primam rerum cauſſam, quippe qui ſecundum ideas, id eſt, eorum, quae ſecundum naturam fiunt, aeterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens aeternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam ab aeterno confuſam, in ordinem redegerit, numeriſque decentibus, figuris & menſura ita exornarit, ut ignis ſupremum, terra infimum, aer & aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit animam, a Deo non factam, ſed aeternam, quae omnia moderetur ſecundum Dei providentiam.

§. LXVII. Praeter Deum, illum mundi opificem, & daemones & Deos Speciatim de Diis & mente.
juniores ex eo emanantes finxit, quibus commiſſa ſit hominis formatio. Corpus humanum animae, id eſt, partis coeleſtis, receptaculum credidit, hancque ab aeterno praeexſtitiſſe, & immortalem eſſe eatenus, ut per varia corpora circumacta, & ita veluti purgata, ad Deum redeat (*)

(*) Ha

(*) Habes hic purgatorium Platonicum, ex quo Patres, qui plerumque Platoni adhaerebant, in primis Auguſtinum, purgatorium ſuum hauſiſſe, a pontificiis demum variis ſabellis auctum, jam pridem a CHEMNITIO *in Examine Concilii Tridentini* obſervatum eſt. † Quis heic non miretur confidentiam, imo vero audaciam atque impudentiam Adnotatoris, qui Purgatorium a Patribus hauſtum ex Platone effutiat? ſane qui ſibi plaudebant ex Reformatis, veluti novum quid ſe deprehendiſſe gloriabantur, collatis Platonis & Patrum detruncatis locis; at evanuit ea gloria, cum Catholici mirum quantum differt Purgatorium Chriſtianum, quo animae ſemel evolantes a corpore non plene reliquiis peccatorum purgatae condicto loco, condicto igne expiarenrur, & Purgatorium Platonicum, quo animae e corpore in corpus aeternum circumtectae patiendo purgarentur, perſpicuis argumentis demonſtrarunt, prae ceteris Petavius, Alexander, Thomaſſinus aliique.

Eius philoſophia moralis.

§. LXVIII. Beatitudo ſumma ipſi itidem erat ὁμοίωσις τῷ θεῷ, (§. XLIV.) ad quam fugiendum quam citiſſime putabat. Quod ut fieret, virtutes commendabat, *prudentiam*, *juſtitiam*, *fortitudinem*, *temperantiam*, quas Platonici in *phyſicas*, *ethicas*, *politicas*, *purgatorias*, *purgati animi*, *theoreticas*, *divinas* dividebant (*). De quibus praeclare JO. ALB. FABRIC. *in Prolegom. ad Marini*, *vitam Procli*, editam *Hamb.* MDCC, 4.

(*) Ad virtutes *phyſicas* & *prudentiam* quidem, referebant bonum habitum ſenſuum, ad *fortitudinem* corporis robur, ad *temperantiam* pulcritudinem, ad *juſtitiam* ſanitatem. Simulacra virtutis, quae etiam ab animo nondum emendato proficiſci ſolent, virtutes *ethicas*, & ſi ad reip. bonum comparatae eſſent, *politicas* adpellabant. Porro ſi has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias*, & ſi jam ſcopum ſuum adſequuta ſit, *purgati animi* dicebant. Supremi gradus erant *theoreticae*, *theurgicae* & *divinae virtutes*, quarum hae ad deificationem, illae ad θαυματουργίαν, ſeu portentorum editionem, iſtae ad enthuſiaſmum pertinebant. Vid. SIMPLIC. *ad* EPICTET. *Enchirid. p.* 4.

Tres Academiae.

§. LXIX. Succeſſio Platonicorum tripertita eſt (*). PRIMA academia a *Platone* ad *Craterem*; ALTERA ab *Arceſilao* ad *Egeſinum*; TERTIA a *Carneade* ad *Clitomachum* porrigitur. In vetere floruere *Speuſippus*, Platonis ex ſorore nepos, *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates*, & *Crantor*. In media *Arceſilaus Lacydes* Cyrenaeus, *Evander*, *Egeſinus*. In nova *Carneades* & *Clitomachus*, *ſeu Haſdrubal*, Carthaginienſis.

(*) SEXT. EMP. *Pyrrh. Hyp. I*, 33. etiam *quartam* & *quintam* addit academias, quarum illam *Philo* Lariſſaeus, hanc *Antiochus* Aſcalonita auſpicatus ſit. Sed id nec ipſi hi philoſophi agnovere, teſte CICER. *Acad. qu. I*, 4.

In qua diſcreparint.

§. LXX. Divortium inter has academias maximum conſtituit doctrina de cognitionis humanae certitudine. *Plato*, quum rerum alias ſenſu, alias intellectu percipi ſciret, hunc ſcientiam gignere ſtatuit, illos, quippe habetes & tardos, ſolius opinionis cauſſam eſſe, etc. *Acad. qu.* I, 8. IV, 32. *Arceſilaus* plane nihil ſcire poſſe, docuit, quia rerum natura ſcientiam non admittat, *Id. ibid.* I, 1. Denique *Carneades* in rebus ipſis veritatem agnovit, at eam ab homine cognoſci poſſe, negavit, *Idem ibid.* IV, EUSEB. *Praep. ev.* XIV, 8.

Platonici recentiores.

§. LXXI. Academiarum iſtarum digladiationes a Chriſto nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore ſequuti ſunt Platonem, ex Judaeis *Philo*; ex Chriſtianis patres complures (*), in primis *Juſtinus Martyr*, *Clemens*

mens Alex. Ammonius Saccay, *Origenes*; ex gentilibus Graecis *Plotinus*, *Amelius*, *Porphyrius*, *Syrianus*, *Proclus*, *Marinus*, *Iſidorus*, (quamvis hos potius eclecticos fuiſſe, arbitremur,) & ex Latinis *Apulejus* & *Chalcidius*.

(*) Patres a Platoniſmi ſuſpicione abſolvere conarur P. BALTVS *dans la Deſenſe des SS. Peres accuſes de Platoniſme*, *Pariſ.* MDCCXI, 4. & *dans le Jugement des SS. Peres ſur la Morale de la philoſophie payenne*, *Arg.* MDCCXIX. 4. Sed Aethiopem illum lavaſſe, res ipſa docet. Nec aliunde, quam ex hac mixtura, eſt theologia myſtica. † Nec in omnibus peccavit Plato, nec omnia ſive vera ſive falſa ex Platone hauſerunt Patres; pluris certe illud faciunt ex eo potiſſimum, quod Deum expetendorum fruendorumque Principium & Finem, & cognoſcendorum Lumen agnovit, probavitque, ac Moralis Philoſophiae veluti baſim poſuit, & Platoniſmus Auguſtini, qui eo capite Platonem ceteris praetulit: praeiverant alii Auguſtino, quos quidem eadem argumento purgarunt non Baltus ſolum, ſed & Alexander & Thomaſſinus, & imprimis Peravius, quid vero? nonne in pluribus & ipſe Bullus in *Deſenſione Nicenae Fidei*, licet Anglus?

Scholae peripateticae origo.

§. LXXII. Inter Platonis diſcipulos & ARISTOTELES Stagyrita fuit vir ſubtiliſſimus, & Alexandri M. magiſter, qui, quum jam vivo cum Platone ſimultates habuiſſet, ac Lyceum occupaſſet AEL. *Var. hiſt.* III, 19. LAERT. V, 2. eo mortuo, ibi ſcholam aperuit, quae, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici coepit, in qua ei THEOPHRASTUS Ereſius, STRATO Lampſacenus, LYCON Troadenſis, ARISTO Ceus, CRITOLAUS, DIODORUS ſucceſſere. Quin ubique multis ſaeculis in Chriſtianorum academiis regnaſſe Ariſtotelem, in vulgus notum eſt. Vide JO. LAUNOI *librum de varia Ariſt. fortuna*, *Pariſ.* MDCLIII, 8. & ELSWICHII ſimilis argumenti *diatribas de varia Ariſt. fortuna in ſcholis poteſtantium*.

Philoſophia peripatetica qualis?

§. LXXIII. Ariſtotelis doctrinas & ſyſtema hic tradere nihil opus eſt, quum non modo ejus opera in omnium fere manibus ſint, ſed & tot Ariſtotelicae philoſophiae compendia ubique occurant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Ariſtotelem, at ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula eſt ejus Phyſica, mediocris ethica: logica, quidquid aliis videatur, accurata, politica autem & libellus de arte poetica, rhetorica item, & fragmenta de hiſtoria philoſophorum & de rebus publicis numquam ſua laude defraudanda ſunt.

Peripatetici recentiores.

§. LXXIV. Multum Ariſtoteli nocuit ſtudium, quod medio aevo ei impenderunt Arabes, & ſcholaſtici, a renatis litteris *Andreas Caeſalpinus*, *Piccolomineus*, *Berigardus*, *Caeſar Cremoninus*, *Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis ſubtilitatibus inquinarunt doctrinam Ariſtotelis: ita hi ad atheiſmum aliaſque doctrinas profanas fuere procliviores.

Cynicorum origo.

§. LXXV. Sequuntur CYNICI, quorum ſectam inſtituit ANTISTHENES Athenienſis, qui, quamvis & ipſe Socrati operam dediſſet, ob adfectationem vitae durioris non ſemel eſſet objurgatus, AELIAN. *Var. hiſt.* IX. 36. ſectam tamen inſtituit, occupatoque *Cynoſarge* gymnaſio, perpetuum ſuis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admiſſum, quo propius ad caninam impudentiam quidam ejus ſectatorum accederent, (*) LAER. VI. 13. SUID. *in voce* κυνοσαργη.

(*) Unde facile conciliaveris diverſas veterum ſententias de origine nominis *Cynicorum*. Antiſthenes ſane ἁπλοκύων, dictus ob mores parum decoros. LAERT. *VI.* 13.

§. LXXVI.

Philoſophi Cynici praecipui.

§. LXXVI. Quamvis vero publici ſaporis non eſſet haec Cynicorum philoſophia, neque elegantioribus ingenjis placere poſſent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, & reliqua Cynicorum ſupellex: ſectatores tamen reperit celeberrimos, DIOGENEM Sinopenſem furentem illum Socratem, MONIMUM, ONESICRITUM CRATETEM, ejuſdem uxorem HIPPARCHIAM, METROCLEM; MENIPPUM, MENEDEMUM, & alios, quorum elenchum copioſum dedit JO. ALB. FABRIC. *Biblioth. Graec.* II. 13. *p.* 360.

(*) Ab Antonini Philoſophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici: nec tamen ideo defecit ſecta, ſed diutiſſime in Africa manſit, AVGVSTIN. *contra Academ. III.* 18. *& de Civit. Dei Libr. XIV. Cap. XX.*

Eorum principia.

§. LXXVII. Ceterum Cynici, rejecta philoſophia rationali & theoretica, ſolam excolebant moralem. Finem ſibi ſtatuebant independentiam, vel, ut ipſi loquebantur, *libertatem*, LAERT. VI. 71. Quum vero libertati illi intrinſecus obſtare viderentur vitia, extrinſecus leges civiles, ſtatuum diſcrimen, & juſſa tyrannorum: vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, & patientia injuriarum; leges civiles ſtatu extraſociali; (*) ſtatuum diſcrimen ſublato decoro; juſſa tyrannorum pertinacia, & ſi res ad reſtim rediret, morte voluntaria eludenda putabant.

(*) Hinc illa argumentatio DIOGENIS: *Sine legibus haud ordinatur reſpublica. Sine rep. non ullus eſt uſus rei civilis, Res civilis eſt civitas. Sine civitate uſus nullus eſt legis. Lex igitur eſt civitati*, LAERT. *VI.* 72.

Ex Cynica ſecta nata eſt Stoica.

§. LXXVIII. At quamvis haec procul dubio ſublimia quibuſdam viderentur, & Cynici ſe Herculis ſectatores, & Jovis ſpeculatores eſſe crederent: diſplicuit tamen Cynicorum illa impudentia ZENONI Cittiaeo, Cratetis primum Cynici, poſteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis & Diodori Croni, poſtremo Polemonis auditori, qui emendata philoſophia Cynica in *porticu varia* (ποικίλη ϛοᾷ) philoſophiam docuit, originemque dedit ſectae STOICORVM, LAERT. VII. 2. 3. 4. 6. 35.

Eius incrementa.

§. LXXIX. Ei ſectae dici non poteſt quantum pretii ſtatuerint veteres, non Graeci tantum, ſed & Romanorum praeſtantiſſimi, ac in primis juriſconſulti, quorum pleroſque Stoicos ſectari ſolitos demonſtrarunt EM. MERILL. *Obſerv. Libr.* I. *Cap. VIII. ſeqq.* & EVERARD. OTTO in *Orat. de philoſophia Stoica veterum JCtorum*. In ſchola ZENONI ſucceſſit CLEANTES; huic CHRYSIPPVS, huic ZENO Tarſenſis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANAETIVS, POSIDONIVS, aliique, quorum elenchum copioſum contexuit JO. ALB. FABRIC. *in Bibl. Graec.* III. 15. *p.* 386.

Stoicorum logica.

§. LXXX. Philoſophiam Stoicam illuſtrare coeperunt JVST. LIPSIVS & CASP. SCIOPPIVS (*). Eam in *rationalem, naturalem & moralem* dividebant, LAERT. VII. 39. PLVTARCH. *de placit. phil.* I. 11. Et *logicam* quidem ad ſuperſtitionem uſque colebant, ejuſque praecepta Zenoniana, ſi cui illa cognoſcere volupte eſt, reperiuntur apud STANLEJVM *Part. VII. in Zenone p.* 556. *ſeqq.*

(*) LIPSII *Manuductio ad philoſ. Stoicam*, & *Phyſiologia Stoica* inter ejus *Opera* habentur. SCIOPII *Elementa philoſophiae Stoicae*, *Mog.* MDCVIII. 8. prodierunt, & saepe fallunt doctos, ignaros, eſſe hanc particulam majoris operis ubivis obvii. Vid. MORHOFII *Polyhiſt. Part. II. Libr.* I. *Cap.* II. §. 2.

§. LXXXI.

§. LXXXI. In *phyſica* primum de *corporibus*, deinde de *principiis*, hinc de *elementis*, tum de *diis*, ac demum de *loco* & *vacuo* agebant LAERT. VII. 132. Omnia, quae exſiſtunt, iis corpora videbantur, adeo ut & animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus, PLUT. *contra Stoic. p.* 1884. LAERT. VII. 55. Corpus autem definiebant, *quod vel facit aliquid, vel patitur*. Corporibus originem dederunt principale, agens alterum, *Deus*, alterum patiens, *materia*, LAERT. VII. 134. Haec principia vero uno vocabulo vocant *naturam*, quae ipſis eſt *Deus* mundo permixtus (*), LACTANT. *Div. Inſt. VII.* 3. extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non detur, concipiebant, LAERT. VII. 140. JO. STOB. *Ecl. phyſ. p.* 38. *Elementa* quatuor ipſis erant, *ignis*, e quo ſidera quoque profecta, CIC. *Acad. qu. II.* 15. *aer*, de cujus regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philoſophabantur, LAERT. VII. 151. *ſeqq. terra & aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant. Eorumdem phyſica.

(*) Hine alii Stoicis Spinoziſmum, alii Manichaeiſmum tribuunt. Vid. BVDDEI *Diſſ. de Spinoziſmo ante Spinozam*, & JO. CHRISTOPH. WOLFII *Manichaeiſmum ante Manichaeos*.

§. LXXXII. *Deum* primum eſſe docebant, CIC. *de Nat. Deor.* II. 6. 16. 17. deinde eum eſſe animal immortale, ratione praeditum, perfectum, credebant, LAERT. VII. 147. & quidem naturae igneae, & omnes ſeminales formas in ſe continentis, PLUT. *de plac. phil.* I, 7. Et hinc de Dei providentia pulchre diſſerebant. At dum mundum & Deum aperte confundunt, CIC. *de Nat. Deor.* II. 8. 14. & utrumque ſubjiciunt fato fatuo, quis non videt eos σπινοζίζειν? Et theologia.

§. LXXXIII. Finem philoſophiae *moralis* putabant naturae convenienter vivere, LAERT. VII. 80. id eſt vivere ſecundum adpetitiones naturales, CLEM. ALEX. *Strom. Lib.* II. *p.* 416. Appetitum naturalem ferri ajebant primum in ſui conſervationem, LAERT. VII. 85. deinde in bonum. *Bonum* vero eſſe ſolam virtutem, *malum* ſolum vitium, ceteras res *indifferentes*, quamvis *eligibiles* aliae, aliae *rejectaneae*, aliae *perfecte indifferentes* videantur, LAERT. VII. 102. Hinc quum virtus ſola expetenda, & materia tamen mali origo videretur: perturbationes omnes ſupprimendas, corpus parce & duriter habendum, quin aliquando, carcerem animae perfringendum, cenſebant. Ceterum virtutem conſequutos ſolos liberos, ſapientes, reges principes eſſe, id eſt omnia ex officio facere, (*) arbitrabantur, LAERT. VII. 117 *ſeqq.* CIC. *paradox. Stoic.* LIPS. *Manud.* III. 13. Nec non philoſophia moralis.

(*) Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam ex eorum mente optime expoſuit CICERO *in libris de Officiis*.

§. LXXXIV. Hactenus de philoſophia *Jonica*: ſequitur ELEATICA, quae ab *Elea* vel *Velia*, magnae Graeciae vel Italiae urbe nomen repetit. Inde enim prodiere ZENO Eleates, praeceptorum logicorum inventor, PARMENIDES, LEUCIPPUS, quamvis hi omnes a XENOPHANE Colophonio profecerint. At celeberrimi in hac ſchola DEMOCRITUS & HERACLITUS (*), ille Abderita, hic Epheſius, qui, quamvis ingenio diverſiſſimo fuiſſe dicantur, omnes tamen corpuſcularem ſequuti ſunt philoſophiam, quam poſtremo ad ἀκμὴν perduxit EPICURUS. De Democriti vita & philoſophia conſulendi praeter BAELIUM, NIC. HILL. *in Philoſo-* Scholae Eleaticae origo.

Digitized by Google

loſophia Epicurea , *Democritea* & *Theophraſtica* & JOAN. CHRYSOST. MAGNENUS *in Democrito reviviſcente*.

(*) Heracliticam ſectam diverſam a Ionica , Pythagorica , Eleatica quidam ſtatuunt . Sed corpuſculari philoſophiae eum dediſſe operam , erudite oſtendit GOTTFRID. OLFAR. *Diſſ. II. §. I. ſeqq. de principio rer. natural. ex mente Heracliti*.

Ejus r formatio per Epicurum. §. LXXXV. Et EPICURUS quidem, domo Athenienſis, e pago Gargettio, qui magis ex Democriti libris, quam a praeceptoribus videtur profeciſſe, ſcholam in horto peramoeno, quem coemerat, inſtituit, ibique cum amicis communem vitam egit, ſuaviter vivens, at frugaliter tamen, ſuoſque voce non minus, quam ſcriptis libris, quorum quamplurimos reliquerat, inſtituit, deceſſitque ſenex, ac tam carus ſectatoribus, ut natalem ejus feſtum quotannis haberent, LAERT. X 19. PLIN. *Hiſt. nat. XXXV.* 2. Vitam ejus praeter PETR GASSENDUM accurate contexuere BAELIUS *in Dictionar. hiſtoric. & crit.* T. II. & JACOB. RONDELLUS *de vita & moribus Epicuri*, *Amſtel.* MDCXCIV. 12.

Epicuri ſucceſſores §. LXXXVI. Scholam Epicuri in eodem hortulo, quem diſcipulis in hunc uſum cum bibliotheca legaverat, rexere poſt illum HERMACHUS, POLYSTRATUS, DIONYSIUS, BASILIDES. Reliquorum Epicureorum elenchum copioſum ſatis habes apud FABRIC. *Bibl. Gr.* III. 33. *p.* 808.

Ejus logica §. LXXXVII Quantumvis autem pleriſque vapulet. Epicurus, mores tamen probavit ſuo tempore omnibus. Philoſophiam ejus GASSENDUS reſtituere conatus eſt. (*) Et in *rationali* quidem, quam Epicurus *Canonicam* vocabat, tria ſtatuebat veritatis criteria, *ſenſionem*, *anticipationem*, & *paſſionem*. De *ſenſione* docebat, eam numquam fallere, omneſque phantaſiae perceptiones eſſe veras, opinionem autem, quae inde naſcitur, vel veram, vel falſam eſſe, prout illi vel ſuffragetur vel refragetur ſenſus evidentia. *Anticipatio* ipſa eſt rei notio ſeu definitio, ea eaque, ſi evidens eſt, inevidentis rei demonſtrationem ſumendam putabat. Denique *de paſſione* proponebat canones: *voluptatem*, *quae nullam habeat annexam moleſtiam*, *amplectendam*; *moleſtiam*, *quae ſine voluptate ſit*, *fugiendam*, *minorem tamen voluptatem propter majorem negligendam*, *minorem moleſtiam ad avertendam majorem amplectendam eſſe*, LAERT. X. 32. *ſeqq.*

(*) Ex veteribus DIOG. LAERTIUS in deſcribenda Epicuri philoſophia tam eſt copioſus, ut ipſe huic ſectae deditus fuiſſe videatur. Cum eo conjungendi T. LUCRETII CARI *libri de rerum natura*, quos luculento commentario illuſtravit CRECHIUS, fato ſuo Lucretio ſimilis.

Phyſica. §. LXXXVIII. *Univerſum* ipſi erat ſyſtema ex corpore & vacuo compoſitum. *Corpus* definiebat, quod tangi poſſit & tangere; *vacuum*, quod natura tangi nequeat, LAERT. X. 30. *ſeqq.* cujus exiſtentiam inde probabat, quod, ſi vacuum non daretur, corpora neque haberent ubi eſſent, neque ubi moverentur, LUCRET. *Libr.* I. *v.* 336. 427. *ſeqq.* *Univerſum* ſibi concipiebat, tamquam infinitum, & immobile, quia extra illud nullus locus ſit, in quo moveatur, ac immutabile, quippe quod ab aeterno tale fuerit, LAERT. X. 14. *ſeqq.* Deos exſiſtere, ex anticipatione (§. LXXXVII.) demonſtrabat, CIC. *de Nat. Deor.* I. 17. & eos quidem beatos, immortales, ſempiternos, at otioſos, ſpecie humana praeditos, corporeos, eſſe ſibi perſua-

ſuadebat, tertii generis naturaeque rem, praeter *corpus & inane* mente concipi poſſe negans, LAERT. X. 39. *ſeqq.* LUCRET. *Libr.* I. *v.* 420. CIC. *ibid.* I. 18. *ſeqq.*

§ LXXXIX. Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, & ex nihilo nihil fiat: omnem materiam primam ſibi concipiebat, tamquam atomos, LAERT. X. 38. 56. *ſequ.* quas *magnitudine*, *figura*, *& pondere*, non *colore*, *calore*, *frigore*, aliiſque proprietatibus differre, PLUT. *de plac. phil.* I. 4. LUCRET. II. *v.* 7.9. *ſequ.* & duplici motu, nempe *gravitatis* & *reflexionis* ferri, & ex quarum concretione omnia generari, ex earumdem diſſolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phaenomena derivari, tradidit, LUCRET. I. *v.* 1020. *ſequ.* Eius principia de rerum ortu & attributis.

§. XC. In philoſophia morali *finem* omnis vitae tacito hominum conſenſu eſſe docebat *felicitatem*, SEN. *de Vit. beat. Cap.* I. non *ſummam* illam quidem, & cui nihil deſit, ſed *ſubalternam*, LAERT. X. 128. *ſeqq.* Eam conſiſtere in *voluptate*, LAERT. X. 1288. *ſequ.* hanc in *indolentia & tranquillitate animi*, LAERT. X. 136. ac temperantia aliiſque virtutibus parari tradebat, CIC. *de Fin.* I. 14. Enimvero dum mentis immortalitatem, Dei providentiam, ipſumque numinis metum e philoſophia ſua proſcripſit, eum maxima ad virtutem incitamenta ſimul ſuſtuliſſe, facile patet (*). Eius philoſophia moralis.

(*) Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes ſobrietatem & temperantiam magiſtri expreſſerint, ſed plerique vitam ſatis diſſolutam vixerint.

§. XCI. Hi ſunt, qui certae cuidam *ſectae* nomen dederant, philoſophi. Fuere etiam, qui in nullius verba magiſtri iurare auſi, ECLECTICUM philoſophandi genus praeferendum exiſtimarent, quamvis hi ſectariis philoſophorum nomine vix digni iudicarentur. (*) Vid. IS. CASAUBONI *Diatrib.* I. *in Dion. Chryſoſt.* Philoſophi eclectici.

(*) VOSS. *de Sect. philoſ. Cap. ult.* & MENAG. *ad Diog. Laert. Prooem. ſegm.* 1. exiſtimant, eclecticos philoſophos a ſectariis *Miſcellionum* vocabulo traductos eſſe. Enimvero locus FESTI *in voce Miſcelliones*, cui haec coniectura ſuperſtruitur, de philoſophis plane non agit, ceu obſervavit GOTTFR. OLEARIUS *de Eclect. philoſ. Cap. II.*

§. XCII. Quamvis vero omnes fere ſectarum auctores, veluti *Pythagoras*, *Socrates*, *Zeno*, *Democritus*, *Epicurus*, *Plato*, quin & ipſe *Ariſtoteles* eclectici fuerint (*), & ideo plerique tot itinera ſuſceperint, ut quod verum ac ſcitu dignum occurreret, undique conquirerent: praecipuus tamen eclecticae philoſophiae auctor fuiſſe traditur POTAMON. Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Lib.* III. *Cap.* XXXIII. §. VIII. *p.* 824. Eclectici antiquiſſimi.

(*) Non ergo ipſi ſectas inſtituerunt (ſi paucos exceperis,) ſed diſcipuli, qui nefas credebant doctorum ſuorum opiniones deſerere. ARISTOTELIS ipſius ea de re ſententiam habemus *Libr. I. Ethic. Cap. IV.*

§. XCIII. Fuit iſte POTAMON gente Aegyptius, domo Alexandrinus, & paullo ante Diogenis Laertii aetatem, LAERT. *in proem. ſegm.* 21. immo ante Auguſtum, & poſt eumdem, ſi SUIDAE *in voce* Ποταμὼν credimos (*), floruit, & praeter *στοιχείωσιν*, ſeu *prima philoſophiae elementa*, etiam *Commentarium in Platonis opus de Republica* reliquiſſe fertur. Vid. LAERT. *ibid.* Potamon quis?

C 2 (*) Dio-

(*) Diogenis tamen Laertii ſententiam alteri Suidae praeferendam eſſe, jam obſervavit GOTTFR. OLEAR. *de Philoſ. eclect. Cap. I.*

Qui ejus methodum ſequuti?

§. XCIV. Potamonis illius ſectatores quaerere abſonum foret, (ita enim non eſſent *eclectici*) at id certum, quum ille eclecticorum anteſignanus Alexandrinus fuerit, ejus methodum ſe praecipue Alexandrinis philoſophis, eorumque diſcipulis, Chriſtianis aeque ac paganis, probaſſe, OLEAR. *ibid. Cap.* I, *p.* 1205.

Ex paganis.

§. XCV. Hinc praecipui, qui eam philoſophiam coluere, ſunt Ammonius Saccas, Chriſtianus, ejuſque diſcipuli pagani, Plotinus, Herennius, Origenes, Porphirius, (*rabidus ille adverſus Chriſtum canis*, HIERONYM. *in prooem. Catal. ſcript. eccleſ.*) Jamblichus, Sopater Syrus, Aedeſius, Chryſanthius, & reliqui, qui vulgo *recentiorum Platonicorum* nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Iſidorus, Damaſcius, aliique plures, de quibus OLEAR. *ibid. Cap.* III. *p.* 1209. *ſeq.*

Ex Chriſtianis.

§. XCVI. Inter eos, qui Chriſto nomen dederunt, eclecticae illi philoſophiae ſtuduerunt poſt Ammonium Saccam (§. XCV.) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo ſingulare quid prae aliis patribus eccleſiae habere, jam pridem obſervarunt theologi. Vid. THOM. ITTIG. *Bibl. patr. apoſt. Tom.* II. *in prolegom.*

An hi omnes veri eclectici?

§. XCVII Enimvero, ſi dicendum quod res eſt, prudens quidem his omnibus placuit ἐκλογή, at ita tamen placuit, ut inter reliquos omnes philoſophos Platonem potiſſimum admirarentur (*). Unde & plerique, quos hactenus eclecticis adnumeravimus, inter Platonicos quoque locum ſibi vindicant. (§. LXXI.)

(*) Hoc de ipſo *Potamone* verum eſt, quem ideo Platonis *libros de Republica* commentario illuſtraſſe (§. XCIII.) arbitror. Vid. OLEAR. *ibid. Cap.* II. *p.* 1207.

Philoſophiae ſcepticae origo.

§. XCVII. Ne fabula morionibus careat, *dogmaticis* hiſce philoſophis ſubjungimus SCEPTICOS, qui & APORETICI a perpetua dubitatione, &, quia nihil omnino concipi poſſe exiſtimabant, ACATALEPTICI vocabantur (*). Natales hujus philoſophiae a PYRRHONE Eleaeo repetunt, Ariſtoteli aequali, qui quum, lectis Democriti libris & variis auditis philoſophis, in primis Anaxarcho, nihil certi ſibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendi poſſe, ſtatuit, aut ſaltim id ſe ſtatuere, prae ſe tulit.

(*) Immo & *Pyrrhonici* a Pyrrhone, ephectici ἀπὸ τοῦ ἐπέχειν, & quia ſemper ſuſpendebant judicium, & *Zetetici* ἀπὸ τοῦ ζητεῖν, quia veritatem ſemper quaerebant, nunquam inveniebant, LAERT. IX. 70.

Ejus ſectatores.

§. XCVIII. Quamvis ergo nihil ſit hac philoſophia abſurdius, quippe cujus non alia erat doctrina, quam quod nihil ſciri poſſit: quamvis etiam *ſceptici* toto vitae genere turpiter ſe darent, riſumque vulgi provocarent: LAERT. IX. 62. *ſeqq* eam tamen ſequuti ſunt non pauci, veluti *Timon*, *Hecataeus* Abderites, *Eurylochus*, *Nauſiphanes*, & ſcepticorum acerrimus doctiſſimuſque *Sextus Empiricus*, cujus ſcripta ipſa, quibus nihil ſcire poſſe contendit, oſtendunt, eum permultum ſciviſſe. Vid FABRIC. *Bibl. Gr. Libr.* III. *Cap.* XXXIII. §. V. *p.* 817. *ſeqq.*

Digitized by Google

CAPUT IV.

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI ET NOVA.

§. XCIX.

ITa philoſophia in ſectas quam plurimas diſtracta eſt in *Graecia*. MEDIO AEVO cathedras academicas omnes occupaverat philoſophia Ariſtotelica. Sed quum primum *Arabes* eam in ſcholas ſuas recepiſſent, & Ariſtotelis opera in ſuam linguam tranſlata, & commentariis AVERRHOIS & AVICENNAE illuſtrata jam pridem praelegiſſent in ſcholis Aegyptiacis, Africanis, Hiſpanicis: ſequuti hos Chriſtiani ex illo ſyſtemate *Ariſtotelico* & *Arabico* formarunt novum chaos philoſophiae SCHOLASTICAE. (*) Philoſophiae ſcholaſticae origo.

(*) Ex Arabicis illis lacunis derivandas eſſe illas ſcholaſticorum ſordes, jampridem obſervarunt JOS. SCALIG. *Epiſt.* CCCLXII. SELDEN. *in Not. ad* EUTYCH. *Orig. p.* 155.

§. C. Hujus ſectae anteſignani, PETR. ABAELARDVS, PETR. LOMBARDUS, ALEXANDER AB HALES, ALBERTUS MAGNUS, THOMAS AQUINAS, JO. DUNS Scotus, DURANDUS à S. PORCIANO, GUIL. OCCAM, & GABR. BIEL. non modo faſtu ſcholaſtico, (*) & maleſana curioſitate, (§. VI.) ſed & abſona dicendi docendique ratione cordatioribus hodie riſum excitant merito. Praecipui ſcholaſtici.

(*) Hinc cognomina ridicula, dum HALESIVS magiſter *irrefragabilis*, RICHARDVS DE MEDIA VILLA *authoratus*, SCOTVS *ſubtilis*, BONAVENTVRA *ſeraphicus*, THOMAS AQUINAS, *cherubicus*, alii aliter vocati. Vid. TRIBBECH. *de doct. ſcholaſt. Cap. VI. p.* 152. † Satius feciſſet Adnotator ea negligere, quae ſuam fugiunt eruditionem; nec enim ea ſunt *Encomia*, quae ſuis ſcholae ducibus ſingulae tribuerunt, nec immerentes laudem Duces illi fuerunt. Quis vero adnotatorem non rideat videntem & illudentem D. Thomae quod Angelicus (non Cherubicus) ſit appellatus? Ceterum non injuria ſolum, ſed calumnia eſt, Auctores illos ac Duces primigeniarum ſcholarum notis illis adſpergere Probabiliſmi, Peccati Philoſophici, Reſervationis mentalis, quae ſequiori aevo & aliis longe poſterioribus Scholaſticis ſatis notis debentur. Adnotator ne hiſtoriam quidem tenet opinionum & errorum, qua aetate, quo patre, quo omine natae ſint. At quam pulchrum eſt Lutherum expurgatorem venditare, qui errores omnium ſaeculorum collegit, atque univerſam Theologiam conſpurcavit! ſatis haec ac ſemel dicta ſint.

§. CI. Et tamen hi doctores *angelici*, *cherubici*, *ſeraphici*, non modo univerſam philoſophiam ac theologiam erroribus quamplurimis inquinarunt: verum etiam in philoſophiam moralem invexere ſacerrima iſta principia *probabiliſmi*, *methodi dirigendi intentionem*, *reſervationis mentalis*, *peccati philoſophici*, (*) quibus Jeſuitae etiamnum mirifice delectantur. Eorum doctrinae.

(*) Conferri hic oportet LVD. MONTALTII *Epiſtolas ad quemdam ex provincia*, cum iis quae inter ſe diſputarunt WENDROCKIVS & STUBROCKIVS, ANT. ARNALDI *Denunciationes haereſeos de peccato philoſophico*, THYRSI GONZALEZ *tractatum theologicum de recto uſu opinionum probabilium*, *Antv.* MDCLXXXXIV. 4. & JO. FRANC. BVDD. *Hiſt. jur. nat.* §. *XIII. ſeqq.*

§. CII.

Ariſtotelis doctrina etiam in ſcholis proteſtantium radices egit.

§. CII. Et quamvis LUTHERUS, ut illis ſcholaſticorum ſordibus eccleſia purgaretur, nihil fecerit reliqui: SECKEND. *Hiſt. Luth. Libr.* I. *Sect.* VIII. *n.* 10. & *Add.t.* VII. *Sect.* XIII. *n.* 2. 4. *Sect.* XXVI. *n.* 2. *Sect.* LXX. *n.* 3. *Sect.* LXXII. *n.* 3. tantum tamen abeſt, ut ex voto ei res ſucceſſerit, ut nihilominus etiam in academiis proteſtantium radices egerit Ariſtotelica philoſophia, alibi mere ſcholaſtica, alibi vel a MELANCHTONE, vel ab aliis perpurgata, (*) ibique diutiſſime floruerit.

(*) Et MELANCHTONI quidem praecipue debetur conſervatio philoſophiae Ariſtotelicae in Academiis proteſtantium, BAELIVS *dans le Dictionaire hiſtorique & critique, ſub voce* Melanchthon. *litt.* X. *p.* 1965. *Tomo III.* Scripſit is compendia plerarumque diſciplinarum philoſophiae Ariſtotelicae, quae in academiis diu regnarunt. Helmſtadii tamen & Altorfii ipſum Ariſtotelem interpretabantur, & interpretes eius Graecos praeferebant Latinis.

Philoſophi novi qui Ariſtotelem impugnarunt.

§. CIII. Non defuere quidem varii conatus, Ariſtotelem e throno deturbandi. Hinc eum in ipſa Italia impugnarunt *Laur. Valla*, *Marius Nizolius*, *Hadrianus Cardinalis*, *Franc. Patricius*; in Gallia *Petr. Ramus*, & majore impetu PETRUS GASSENDUS; in Germania *Dan. Hoffmannus*: (*) ſed ad rei ſummam parum profecerunt.

(*) LAVR. VALLA fere ubique ex inſtituto exagitat Ariſtotelem, BAELIVS Dictionaire *hiſt. & Crit. voce* Valla *litt.* H. *p.* 2792. *Tom.* IV. MAR. NIZOLIVS potiſſimum in *Antibarbaro*, quem cum docta praefatione recuſum dedit illuſtr. LEIBNITIVS. HADRIANI CARDINALIS *de vera philoſophia* liber editus eſt *Colon.* MDXXXXVIII. FRANCISCI vero PATRICII *Diſcuſſiones peripateticae*, *Venet.* MDLXXI. 4. De PETRI RAMI *Theſibus inauguralibus*, quibus, *nihil omnino, quod Ariſtoteles ſcripſerit, verum eſſe*, contendit, legendus FREIG. *in Vita Rami*, *p.* 9. *ſequ.* de eiuſdem *Animadverſion. Ariſtotelicis* BAELIVS *in Diction. Hiſt. Crit. voce* Ramus *litt. D. p.* 2425. *Tom.* III. PETRI GASSENDI *Exercitationes paradoxae adverſus Ariſtotelicos*, *Tomo* III. eius operum occurrunt. Denique de controverſia DAN. HOFFMANNI cum philoſophis Helmſtadienſibus conſulendi ſunt BAELIUS in *Dictionario voce Dan.* Hoffmann. *Tom.* II. *p.* 1486. & ARNOLD. in *Hiſt. Eccl. & haereſ.*

Qui aliquam ex ſectis veteribus revocarunt?

§. CIV. Nec magis philoſophiae conſuluerunt, qui aliquam ex ſectis veteribus ſuſcitare voluerunt. Nam quamvis FRANC. GEORGIUS, & ante eum JO. PICUS MIRANDULA *Pythagoream*: BESSARION Cardinalis & MARSILIUS FICINUS *Platonicam*; JUSTUS LIPSIUS & CASP. SCIOPPIUS *Stoicam*; PETR. GASSENDUS *Epicuream*; BERNARDINUS TELESIUS *Parmenidis* Eleatae philoſophiam inſtaurare conati ſint: (*) tamen & horum labor paene irritus fuit; omneſque plauſum non adeo magnum retulerunt.

(*) Pertinent huc JO. PICI MIRANDVLANI *Theſes* ſeu *concluſiones XC.* Romae non ſine invidia propoſitae, in quibus tamen philoſophiam Pythagoricam cum Cabbaliſtica coniunxit, quod & fecerunt REVCHLINVS & HENR. MORVS. Vid. BVDD. *Hiſt. philoſ. Hebr.* p. 116. De FRANCISCI GEORGII VENETI *philoſophia* fuſe actum in *Obſerv. Halenſibus*. BESSARION gente Graecus, & MARSIL. FICINVS adeo pro Platone contendebant, ut paene Chriſtianiſmum dediſcerent. Huius *Opera* prodierunt *Baſil.* MDLXI. *fol. Tomis* II. Et forte in ſcholas pro Ariſtotelica recepta fuiſſet *philoſophia Platonica*, niſi Clementem Papam VIII. monuiſſet Rob. Bellarminus, tanto magis cavendam eſſe phi-

philoſophiam Platonicam, quanto propius ad Theologiae Chriſtianae placita accedere videretur, LAVNOI. *de Var. Ariſt. fort. Cap. XVI.* De JUSTI LIPSII, SCIOPPII, GASSENDI conatibus omnia nota. De BERN. TELESII philoſophia, quam *Libris IX. de Rerum natura Neap.* MDLXXXVI. & *Lugd.* MDLXXXXVIII. *fol.* expoſuit, & ex PLVTARCHI libello περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ *Tom. II. p.* 945. maximam partem deſumſit, videndus FRANC. BACO DE VERVLAM. *de philoſophia Parmenidis, Teleſii & Democriti.*

§. CV. Majorem ſtrepitum dederunt nova philoſophorum ſyſtemata, quae non modo medio aevo, ſed & a reſtiturarum litterarum ſaeculo excogitarunt RAIM. LULLUS, FRANC. PATRICIUS, (*) PETRUS RAMUS (**), HIERON. CARDANUS (***), THOMAS CAMPANELLA, (****) quamvis & hi omnes pauciores ſectatores repererint. Qui nova ſyſtemata, ſed minus celebria, excogitarunt.

(*) FR. PATRICII *Nova de univerſis philoſophia* prodiit *Ven.* MDLXXXXIII. *fol.* Sed quamvis eam dedicaſſet Gregorio Papae XIV. Inquiſitorum tamen cenſuram incurrit auctor, THVAN. *Libr. XCIX. p.* 817. adeoque & philoſophia eius parum ſe probavit.

(**) PETRVS RAMVS fere *dialecticam* tantum excoluit. De eius vita legendus FREIGIVS. De eiuſdem fatis & controverſiis LAVNOI. *de var. Ariſt. fort. Cap. XIII.* BAELIVS *in Dict. hiſt. & Crit. vide Ramus p.* 2424. *ſequ.* Logica *Ramiſtica* in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, & JCtis præcipue placuit, KECKERM. *in Praecogn. log. Tract.* II. *Cap. IV.* & etiamnum aliquo in pretio eſt Helvetiis, BAELIVS, *ibid. p.* 2420.

(***) Vitam ſuam ipſe deſcribit CARDANVS. Ejus *Opera*, in quibus fanaticiſmum pleraque redolent, quae de daemonibus, ſomniis, divinationibus diſſerit, prodierunt *Lugd.* MDLXIII. *fol. Tomis X.*

(****) THOMAE CAMPANELLAE vitam dedit JAN. NIC. ERYTHRAEVS. Ejus philoſophiam ex Cardani & Teleſii principiis conflatam deſcripſit ERN. SAL. CYPRIANVS *in programmate de philoſophia Tho. Campanellae.*

§. CVI Plurimum contra philoſophia debet viris doctiſſimis, qui experimentis inſtitutis, eam novis ſubinde inventis atque obſervationibus locupletarunt. Sic *circulationem ſanguinis* GVIL. HARVAEVS (*), *Venas lacteas* CASP. ASELLIVS, *microſcopiorum* uſum CORN. DREBBELIVS, ANT. LEEUWENHOEKIVS, ROB. HOOCKIVS, PETR. BORELLVS, *tubos opticos & circumjoviales* GALIL. A GALILAEIS, *Satellites Saturni* CASSINVS & HVYGENIVS, *maculas ſolares* CHRISTOPHORVS SCHEINERVS, *ſpecula cauſtica* TSCHIRNHAVSIVS, *barometra* TORRICELLVS, *thermometra* CORN. DREBBELIVS, *antliam pneumaticam* OTTO DE GVERICKE, Conſul Magdeburgenſis, ROB. BOYLE, & alii, *chemiam* THEOPHRASTVS PARACELSVS, DANIEL. SENNERVS, ROB. BOYLE, *anatomiam plantarum* JO. RAJVS, & MARCELLVS MALPIGHIVS, alia hujus generis alii invenerunt, aut inventa ab aliis perfecerunt. Qui experimentis operam dederunt.

(*) Sed his omnibus fere alii palmam dubiam reddunt. *Circulationis* enim *ſanguinis* perſpectam habuiſſe dicuntur PAVLVS SARPIVS & ANDR. CAESALPINVS, *microſcopia* LVDOVICVS SEPTALIVS, *circumjoviales* SIMON MARIVS, *maculas ſolares* LEO ALLATIVS, *barometra* VALERIVS MAGNVS, Capucinus, *thermometra* ROB. FLVDD, *chemiam* veteres Aegyptii & ex Graecis DEMOCRITVS, ZOSIMVS, & alii. *ſpecula cauſtica* ARCHIMEDES & PROCLVS. *tubos opticos* JO. BAPT. PORTA JO. METIVS, ZACH. JOHNSON ſciviſſe dicuntur. Et fieri ſane poteſt, ut plures eandem rem inveniant, quamvis ſibi invicem parum noti.

§. CVII.

Digitized by Google

Laus Franc. Baconis de Verulamio.

§. CVII. Nec parum ad incrementa philoſophiae contuliſſe FRANC. BACONEM *de* VERULAMIO, fatendum eſt, cujus exemplum cum alii, tum ſocii celeberrimarum ſocietatum ſcientiarum, *Anglicanae*, *Pariſienſis*, *Naturae curioſorum*, & *Berolinenſis* ſunt ſequuti.

Carteſii hiſtoria.

§. CVIII. At celeberrima recentioribus ſunt ſyſtemata CARTESIANUM, MYSTICO CHYMICUM, & quod LEIBNITIUS, NEWTONUS & alii excolere coeperunt, METAPHISICO-MATEMATICUM. Et CARTESIANI quidem auctor RENATUS CARTESIUS (*des Cartes*,) domo Haga-Tunenſis, gente Gallus, qui audita apud Jeſuitas philoſophia, vitaque vaga aliquamdiu acta, demum ad philoſophiam animum adjecit, & in variis Belgii urbibus & ſuburbiis latitans, demum ſcripta ſua non ſine magno eruditorum plauſu edidit, obiitque Holmiae Suecorum anno MDCL. Id. Febr. Vid. HADR. BAILLET *Vit. Carteſii*.

Ejus ſectatores.

§. CIX. Sectatores habuit plurimos, quorum praecipui *Henricus de Roy*, *Dan. Lipſtorpius*, *Hadr. Heereboord*, *Jo. Claubergius*, *Ant. le Grand*, *Lud. de la Forge*, quorum ſtudio eo res rediit, ut quamvis huic ſectae initio acriter ſe opponerent Theologi & philoſophi Belgae; in academiis tamen eorum hodie vix alia, quam Cartheſiana, principia inculcentur (*). Enimvero totum hoc ſectae ſtudium ipſius magiſtri principiis repugnare, jam ab aliis obſervatum eſt, Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Libr.* III. *Cap.* VI. *p.* 183.

(*) Incrementum ibi haec philoſophia praecipue debet magni Cocceii diſcipulis, maxime CHRISTOPH. WITTICHIO. Vid. BAELIVS *Tom. IV. p.* 1879. quibus prudentia quaedam ſuaſit, ut ſe Carteſianis adſociarent. Sed quum quidam Carteſianiſmum paullatim ad ſua principia detorſerint, nata eſt inter ipſos Carteſianos quaeſtio de *genuinis & pſeudocarteſianis*, unoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

Ejus principia logica.

§. CX. Ceterum Carteſius, quod ad *logicam* attinet, de omnibus exiſtimabat dubitandum. Ne autem in ſcepticiſmum degeneraret illa dubitatio, unum admittebat principium: *ego cogito*, *ergo ſum*. Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare & evidenter percipiamus, claram illam & evidentem perceptionem pro unico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac evidentem perceptionem pervenire liceat, diſcipuli ejus, & in primis ANT. LE GRAND & CLAUBERGIUS ſcriptis libellis logicis oſtendere conati ſunt.

Metaphyſica.

§. CXI. *Exſiſtentiam Dei* Carteſiani probant ex idea entis perfectiſſimi, quae concipi non poſſit ſine exſiſtentia aeterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, ut eam demonſtrationem a priore vocare non dubitent, RUARD. ANDALA *Theol. nat. Part.* I. *Cap.* II. Spiritus illis eſt ſubſtantia cogitans, quemadmodum corpus ſubſtantia extenſa. At, dum ipſam ſpirituum eſſentiam quidam in cogitatione conſiſtere ſerio autumarunt, non potuit non occaſio ſubnaſci ſyſtematis occaſionalis, & ipſius Bekkerianiſmi (*).

(*) Dicendum hic de ſyſtemate occaſionali & MALEBRANCHIO, nec non de BALT. BEKKERI *Mundo faſcinato*, ejuſque libri fatis. Argumentum Carteſii pro exſiſtentia Dei jam ab ANSELMO, Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui anno MCIX. deceſſit, inventum eſſe, obſervarunt HUET. *in Cenſura philoſ. Carteſ. p.* 204. BAILLET. *in Vit. Carteſ. Tom. II, p.* 536. *ſeq.*

Phyſica.

§. CXII. In *phyſicis* trium generum elementa ponit, quae in infinitum extenſa diverſos vortices conſtituant, & ex parte in ſoles & planetas innume-

meros coaluerint, qui omnes vorticibus ſuis innatent. Syſtema mundi ipſi placet Copernicanum: ceterarum rerum naturalium adfectiones, motus, cauſſas ex rationibus mechanicis explicat, idque aliquando tanta ſollertia, ut omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus probavit ſententiam, quod animalia omnia praeter hominem, ſenſu careant meraeque ſint machinae, directore interno deſtitutae.

§. CXIII. *Moralem philoſophiam* vix attigit Carteſius, quamvis in libello *de paſſionibus animi* quaedam ſuppeditaverit principia, quibus deinde diſcipuli (*) etiam ſyſtema morale ſuperſtruxerunt. Sed dum adfectus intellectum adficere exiſtimant, dum ſummam felicitatem in recto tantum facultatum mentis uſu ponunt, dum virtutem parum commode deſcribunt: procul abeſſe videntur ab illa cognitione ſui ipſius, a quo omnem ſapientiam proficiſci oportet. Moralis;

(*) Maxime a quibuſdam laudantur ARNOLDI GEULINX & PHILARETI *Ethicae*. Sed priorem non adeo procul abeſſe a Spinoziſmo, jam obſervavit THOMAS. in *Cautel. circ. praecogn. jur. Cap. XIV. §. XXXIII. lit. y. p. 225. ſequ.*

§. CXIV. Itaque laude praecipua dignus eſt Carteſius, qui quamvis non ubique rem acu tetigerit, jugum tamen ſervituris philoſophicae excuſſit, multaſque egregias obſervationes reliquit poſteris. Sed quemadmodum ipſe a ſectae ſtudio alieniſſimus fuit: ita, quod diſcipuli in ejus verba jurant, ei non magis imputandum eſt; (§. CIX.) quam quod quidam his principiis abuſi in varia opinionum portenta vel ſaltim in ſpeculationes oppido inanes inciderunt. Laus Carteſii.

§. CXV. Nec calumnia caret, quod BENEDICTUM SPINOZAM ex Carteſii ſchola prodiiſſe exiſtimant. Quamvis enim ille Carteſii principia methodo mathematica demonſtrata dederit: pantheiſmum tamen ille non ex Carteſio didicit, ſed domi habuit, quos ſequeretur. (*) An Spinoziſmus ex philoſophia Carteſiana ortus ſit?

(*) Oſtendit hoc WAECHT. libello: *Spinoziſmus in Judaiſmo*, quamvis poſtea a ſe ipſo quodammodo diſſenſerit in *Elucid. Cabb. Cap. ult.*

§. CXVI. MYSTICO-CHEMICI philoſophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTUS PARACELSUS, *Fratres roſeae crucis*, *Rob. Fludd*, *Helmontii*, *Poiretus*, *Jac. Boehmius*, *Quir. Kuhlmannus* & alii, qui inter *theoſophos* nomina profitentur, quod ad concluſiones attinet, inter ſe parum conſentiunt. Vid. GODFR. ARNOLDI *Hiſt. theol. myſt.* Philoſophi myſtico-chemici.

§. CXVII. Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanaſſe, & in Deum reditura credunt, quod mentem divinae eſſentiae particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios ſunt procliviores, & inſinuata myſteria, quin & ipſam χρυσοποιίαν & medicinam univerſalem, jactant: non eſſe hanc philoſophiam publici ſaporis, nemo facile mirabitur. (*) Eorum principia.

(*) Accedit, quod plerique, huic philoſophandi methodo adſueti, demum principia quaedam ſocietati humanae parum utilia adoptare ſolent, & univerſalem ſtatuum omnium emendationem non ſine bile adfectant.

§. CXVIII. Fuere etiam ex philoſophis novis, qui de ſcientiis *practicis* perpoliendis cum cura cogitarunt. Et JURI quidem NATURAE permul- Emendatores juris naturae.

tum operae impendiſſe triumviros, HUGONEM GROTIUM, THOM. HOBBESIUM & SAM PUFENDORFFIUM, (*) nemo ignorat. Eos & alii, at non eodem omnes ſucceſſu, imitati ſunt, veluti *Jo. Seldenus*, *Lamb. Velthuyſius*, *Chriſt. Thomaſius*, aliique plurimi.

(*) GROTIVS, HOBBESIVS & PVFENDORFFIVS jus naturale derivant ex principio ſocialitatis. In eo autem diſcrepant, quod quiſque horum ſuo utitur medio termino. Primus enim ſocialiter vivendum putat, quia id congruat ſanctitati divinae; HOBBESIVS ne oriatur bellum omnium in omnes, PVFENDORFFIVS, quia id exigat voluntas divina.

Nec non politices. §. CXIX. Sic & POLITICAM alii excoluere, precipue HERM. CONRINGIUS, JO. HENR. BOECLERUS, & reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc ſcientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiae nimium deferrent, alii eamdem odio plus quam Vatiniano proſequerentur, nata inde ſunt monſtra peſtilentiſſima, MACHIAVELLISMUS & MONARCHOMACHISMUS.

Praecipui machiavelliſtae & monarchomachi. §. CXX. Et illi quidem praeter NIC. MACHIAVELLUM Florentinum favent THOM. HOBBESIUS & ex Anglis quidam, qui ibi *Highfliers* vocantur, & obedientiam paſſivam, quam vocant, urgent; huic FRANC. HOTOMANUS, STEPH. JUN. BRUTVS, JO. MILTON, JO. ALTHVSIVS, RATBODVS, SCHELIUS, & ex Anglis tantumnon omnes, qui ibi *Republicains* adpellantur.

Utriuſque ſectae principia. §. CXXI. Quemadmodum autem *Machiavelliſtae* principi omnia indulgent, eique vix ullam obligationem erga cives imponunt: ita *monarchomachi* realem majeſtatem vindicant populo, principem autem, tanquam populi adminiſtrum, civium judicio, quin & poenis & ſuppliciis, temerario auſu ſubjiciunt.

Concluſio hiſtoriae philoſophiae. §. CXXII. Tam numeroſa eſt philoſophorum familia, tamque varia inter eos ſunt ſententiarum divortia. Quumque multi homines, paene ſtolidi & veritatis parum amantes, quin & variis cooperti flagitiis, ſapientiam profeſſi ſint, ſeque ipſos circumtulerint inutilis diſciplinae exempla, non mirum profecto eſt, jam olim dixiſſe non neminem: *vix aegrotum ſomniare quidquam tam nefandum, quod non aliquis dixerit philoſophus*.

ELE-

Digitized by Google

ELEMENTA PHILOSOPHIÆ RATIONALIS SEU LOGICAE.

CAPUT I.

DE LOGICAE NATURA ET CONSTITUTIONE.

§. I.

Quum philoſophia ſit cognitio veri: (H. §. I.) & ad illam cognitionem intellectum praeparet LOGICA: (H. §. VII.) definiri ea poteſt quam optime, quod ſit *ſcientia de invenienda proponendaque veritate* (*). Quid logica.

(*) Veritatem autem reperimus vel *meditando*, vel aliorum ſcripta *legendo*. Ita inventam veritatem eo modo *proponere* docendo ſcribendoque, ut auditor lectorque de ea convincatur, non adeo proclive eſt. Verum id quoque docet Logica.

§. II. Quamvis enim omnes homines, niſi morbo impediantur, *recta ratione*, id eſt, facultate ratiocinandi, vel veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi, polleant, (H. §. II. (*) & hinc negari non poſſit, dari logicam NATURALEM: inde tamen non ſequitur, ut ARTIFICIALIS ſit negligenda: quia ars naturam perficit, & intellectus non ſolum *facultate*, ſed & *promptitudine* ratiocinandi, quin & *methodo* veras falſaſque ratiocinationes *diſcernendi* inſtructus eſſe debet. Eſt vel naturalis, vel artificialis.

(*) Nam & facultate *numerandi* natura gaudet homo, & potentia *ſaltandi*, *cantandi*, *loquendi*, *perſuadendi*: nec quiſquam tamen dubitat, quin *arithmetica*, *ars* commode *ſaltandi*, *muſica*, *grammatica*, *rhetorica*, ſint neceſſariae.

Digitized by Google

Eius finis inventio veritatis demonſtrativae & probabilis.

§. III. Quum itaque verum invenire ac proponere doceat logica, (§. I.) veritas autem vel *certa* ſit, vel probabilis: (H. §. II.) de utraque ſollicitum eſſe oportet logicum (*).

(*) Nec tamen ideo opus eſt, ut cum Ariſtotelicis duas diſtinctas diſciplinas, puta *dialecticam* & *analyticam*, fingamus. Vid. SCHERBII *Diſſ. de different. analyt. & dialect.*

Logicae utilitas.

§. IV. Utilitas ergo hujus diſciplinae in omni genere eruditionis plane admiranda eſt. Quem enim alium ſtudiorum omnium finem nobis proponimus, quam ut veritatem inveniamus ac inventam communicemus cum aliis? (*)

(*) Reprehendendi itaque, & procul dubio a poſteritate infamia notandi, qui, ut juventutem, olim logicae Ariſtotelicae tricis juſto diutius inhaerentem, ad utiliora revocarent, logicam prorſus inutilem eſſe clamarunt, eique hoc inſtrumentum neceſſarium plane excuſſerunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Eam ſtoliditatem ex inſtituto refellit JAC. MARTINI *in dem Vernunfft-ſpiegel.*

Eius inventores.

§. V. Hinc illam magna cura olim excoluerunt *Zeno Eleates*, ad quem originem hujus ſcientiae vulgo referunt, (H. §. LXXXIV. (*) DIOG. LAERT. *in prooem. Segm.* XVIII. & XIX. 25. *Megarici*, (H. §. LXIII.) *Ariſtoteles*, (H. §. LXXIII.) *Stoici*, (H. §. LXXX.) *Epicurei* (H. §. LXXXVII.) Sed dum plerique horum non tam inveniendae veritatis, quam differendi diſputandique methodum oſtenderunt: poſt tantam meſſem magnum recentioribus ſpicilegium ſuperfuit (*).

(*) Hinc logicae novae, quas tamen parum commendant principia *de dubitatione*, (H. §. CX.) de fallacibus ſenſibus & ſimilia. Add. THOMAS. *Cautel. circa praecogn. jur. Cap. X. §. VII. ſequ.* Dicendum quoque *de Arte cogitandi*, *Medicina mentis*, *Specimine ratiocinandi Kufſteriano*, *Logica* CLERICI, & libellis ſimilibus.

Conſilium noſtrum.

§. VI. Nos id operam dabimus, ut optima quaevis praecepta, quae vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturae hujus diſciplinae nobis videtur quam convenientiſſimus (*).

(*) Quam commodiſſimum autem videtur, primo conſiderare *naturam* INTELLECTUS humani, deinde *naturam* VERITATIS, ac demum, *quomodo* ea INVENIENDA PROPONENDAque ſit, diſquirere.

CA-

CAPUT II.

DE NATVRA INTELLECTVS HVMANI.

SECT. I.

DE INTELLECTVS OPERATIONIBVS.

§. VII.

Cur hic de intellectu agendum ſit?

Circa veritatem INTELLECTVS, circa bonum *voluntas* magis occupata eſt. Quum ergo logica tradat rationem inveniendi proponendique veritatem; (§. I.) facile patet, eam doceri non poſſe, niſi vires intellectus humani ejuſque operationes probe perſpectas habeamus.

An dentur ideae innatae?

§. VIII. Experientia docet, nos cognitionis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, (*) & poſtea nobis adquirere ſenſim rerum variarum materialium *ideas*, a quibus deinde & conceptus rerum immaterialium *abſtrahimus*.

(*) Quid enim de Platonicorum, Carteſianorum aliorumque *ideis innatis* ſentiendum ſit, infra in philoſophia morali (§. XXIV.) exponemus. Qui eas ideas innatas in ſe tam clare & evidenter ſentiunt, exponant mihi velim, cur earum ſibi conſcii non ſint, qui inter feras educati, vel ſurdi ac muti natura, poſtea cum hominibus loqui, ſuaſque priſtinas cogitationes, ſi quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla hujuſmodi ex BERN. CONNOR. *Evangelio medici* & *Hiſtoria academiae ſcientiarum anni MDCCIII.* deprompta habes in *Act. Erudit. Lipſ.* MDCCVII. *p.* 507.

Idearum comparatio.

§. IX. Eadem experientia nos convincit, infantes, ubi paullatim adoleſcunt, binas harum idearum, ſibi ſenſione vel abſtractione adquiſitarum, inter ſe comparare, ac paullatim eo pervenire, ut & inter tres ideas inſtituta comparatione, novas veritates reperiant. (*)

(*) Sic intellectus ſe habet, tamquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac diſciplina imbuendus primum numeros ſimplices comprehendere & eloqui diſcit per *numerationem*, deinde quo modo bini numeri inter ſe comparandi ſint, per *additionem*, *ſubtractionem* ac *diviſionem*, docetur, ac demum eo pervenit, ut per *regulam de tribus* tres numeros inter ſe comparare, & ex quantitate nota aliam ignotam elicere ſciat: ita intellectus primum ideas ſimplices percipit, e.g ideam *lunae*, ideam *lucis*, ideam *ſolis*, ideam *corporum viſibilium*, cet. deinde binas inter ſe comparat, e. g. *lux corpora reddit viſibilia*, *ſol lucet*, cet. denique & tribus inter ſe comparatis ideis diſcit, *lucem corpora reddere viſibilia*, adeoque *ſolem vel lunam*, quae idem faciant, *lucem eſſe*. Id vidit THOM. HOBB. *in libell. de corpore*, *Part. I. ab init.*

Tres intellectus operationes.

§. X. Quando *ideas ſimplices* adquirit intellectus, PERCIPERE; quoties *binas* inter ſe comparat, JVDICARE; denique, dum *tres* inter ſe confert, *συλλογίζεσθαι* ſeu RATIOCINARI dicitur. Vnde *tres*, nec plures, ſunt *intellectus operationes* (*), a quibus recte definitur, *quod ſit facultas mentis, quae percipit, judicat, ratiocinatur*.

(*) Nec

Digitized by Google

(*) Nec otioſa haec eſt quaeſtio, ſed utiliſſima; immo totius logices fundamentum.

Earum definitio.

§. XI. PERCEPTIO itaque eſt adquiſitio idearum ſimplicium: JVDICIVM idearum binarum; RATIOCINATIO trium comparatio.

Quid imaginatio?

§. XII. Neque tamen omnes ideae ad intellectum referuntur, ſed quoties mens ideam objecti materialis abſentis contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur.

Quid indicium, ingenium, memoria?

§. XIII. Ea imaginatione ideas varias componimus, diſcernimus, revocamus, retinemus. Vnde modo INGENII, modo JVDICII, modo REMINISCENTIAE vel MEMORIAE nomine venit (*).

(*) Quae facultates quatenus diverſo gradu in homine mixtae ſunt, non unam dant hominum INDOLEM, quae praedominante judicio *erudita*; ingenio, *aulica* & *militaris*; memoria, *vulgaris* non incommode a nonnullis vocari ſolet.

An omnia quae concipimus, exſiſtant?

§. XIV. Et ea quidem, quae componit *ingenium*, non ſemper re ipſa exſiſtunt. Poſſem enim facile in mente conjungere ideas *auri* & *montis*, & mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non exſiſtit. Ejuſmodi ideae vocantur CHIMAERICAE vel ENTIA RATIONIS.

Quae ſint non entia.

§. XV. Ex quo tamen patet, haec *entia rationis* non confundenda eſſe cum NON ENTIBVS, quae plane non ſunt objecta mentis, de quibus quippe nihil cogitari poteſt. Sic *circulus quadratus* eſt non ens, quia de eo ne cogitari quidem quidquam poteſt.

Quae optima indoles ſit philoſophi?

§. XVI. Quum itaque, quae componit ingenium, non ſemper vere exſiſtant: (§. XIV.) *judicio* opus eſt, quod rem ab umbra, chimaeram ab ipſa re, & attributum ab attributo accurate ſecernat. Hinc quo rectius eſt hominis judicium, eo magis ad veritatem inveniendam aeque proponendam idoneus erit. (*)

(*) Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, ſicubi praedominatur judicium (§. XIII. * Et cur non temere fallant axiomata: *magna ingenia habent aliquid admixtum ſtultitiae*. Item: *memoria nimis capax raro eſt cum judicio accurato conjuncta*. Sunt tamen, qui omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

Cur intellectus non ſemper veritatem adſequatur.

§. XVII. Quamvis itaque intellectus permultis, iiſque egregiis polleat facultatibus ac operationibus, id eſt, ratione: (H. §. II.) negari tamen nequit, eum non ſemper reperire veritatem, cujus rei cauſſa ſane non in intellectu, ſed in voluntate quaerenda eſt.

Praejudicia cauſſae errorum.

§. XVIII. Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: ſed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga & ſuperficiaria meditatione contentus ſit: aciem intellectus praeſtringunt *praejudicia* AVCTORITATIS & PRAECIPITANTIAE, quae rectae rationi veluti tenebras offundunt. H. §. II.).

Quid ſint?

§. XIX. Praejudicium AVCTORITATIS eſt falſa opinio, qua unius ſententiam, quamvis numquam expenſam, ob perſonae qualitates, recipimus, alterius rejicimus (*). Praejudicium PRAECIPITANTIAE eſt falſa opinio, qua ſententiam nec accurate, nec ordine a nobis expenſam, tamquam veram adſumimus rejicimuſve (**).

(*) Prae-

(*) Praecipue huc pertinet praejudicium *religionis*, *antiquitatis*, *novitatis*, *honoris*, *famae*, *probitatis*, quibus plerumque a puero imbuimur.

(**) Huc referas etiam praeiudicium *receptae hypotheſeos*, *veritatis quaſi poſſeſſae*, quo maxime pontificii urgent, *ſpiritus contradictionis*, cet.

Quomodo animis evellenda?

§. XX. Haec autem praejudicia non temere quiſquam evellet animo, niſi ordine inſtituat meditationem, idque agat praecipue, ut claras, diſtinctas, adaequatas rerum ideas ſibi formet. Quod quo pacto fiat, paullo accuratius erit conſiderandum.

SECT. II.

DE PERCEPTIONE, VEL IDEIS.

§. XXI.

Ideae quid?

IDEA eſt objecti cujuſvis genuina imago, quam mens immediate contemplatur, vel, eſt quaelibet de re quavis cogitatio.

Quotuplices?

§. XXII. Quum autem res ſint vel *materiales*, vel *immateriales*: illarum ideas SENSIONE; has ABSTRACTIONE, & CONSCIENTIA adquirimus (*).

(*) Sic e. g. ſi quis viſo tactoque adamante, qui in Magni Hetruriae Ducis tiara fulget, imaginem iſtius adamantis mente circumfert, ideam iſtam adquiſivit *ſenſione*, ſi deinde ex illo cogitationem format de adamantum figura, magnitudine, ſplendore, duritie, vel de adamante generatim, iam ideam hanc formaſſe ſibi dicetur per *abſtractionem*. Contra ubi quis aliquando ſentit triſitiam, ex eaque ſenſione interna ſibi ideam iſtius affectus format, hanc *conſcientia* adquiſiviſſe dicetur.

Quid experientia?

§. XXIII. Incipit ergo cognitio omnis a ſenſione, qua rerum modos, attributaque addiſcimus, ac diſcernimus accurate. Ea ubi ſaepe & ſub diverſis circumſtantiis eſt repetita, EXPERIENTIA vocatur, quae nihil aliud eſt, quam *ſenſionum ſemper ſibi ſimilium memoria* (*).

(*) Itaque experientia non demonſtratur, ſed ſenſione conſtat, at ſi quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, ſe recte eſſe ratiocinatum: Ita e. g. *ſolem aliquando maculis obduci*, probare non teneor, ſed caſum tantum narrare, quo hoc obſervatum ſit. At ſi quis inde colligeret, *ſolem eſſe metallum aliquod liquidum, cujus ſcoriae aliquando emergentes has maculas in ſuperficie efficiant*, demonſtratio illi incumberet, ſe recte eſſe ratiocinatum.

An ſenſus ſint fallaces?

§. XXIV. Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda eſt cautio; ut ſenſoria organa ſana ſint, ut quod medium eſt inter organum & objectum, recte ſe habeat, ut attenta ſit mens, & rem in juſta diſtantia vel adhibitis idoneis inſtrumentis exploret. Quibus obſervatis, tenenda regula: *ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, non fallunt* (*).

(*) Sua itaque opinione falluntur qui ita inferunt: *Senſus aliquando fallunt, ergo ſemper fallunt*. Prona enim ad ſcepticiſmum via eſt perſuaſio, quod ſenſibus decipiamur.

Quotuplices ideae?

§. XXV. Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quae vel CLARAE vel OBSCURAE ſunt. *Clarae*, quando ita rem concepi, ut quoties

Quaenam clarae & obſcurae?

ties ea mihi iterum occurrit, eam ſtatim agnoſcam, & ab aliis diſcernam facillime. *Obſcurae*, quoties ideae meae non ita comparatae ſunt, ut res iterum occurrentes ſtatim agnoſcere & diſtinguere ab aliis poſſim (*).

(*) Ita lunae *claram ideam* unusquiſque etiam ex plebe habet, non item *Jovis*, *Veneris*, *Martis*, *Saturni*, quae ſtellas plebejus facile cum ſtellis fixis confundet. Ergo hanc ideam obſcuram admodum eſſe, facile patet.

Quae diſtinctae, quae confuſae?

§. XXVI. *Clarae* ideae iterum vel DISTINCTAE ſunt, vel CONFUSAE. *Diſtinctae*, quoties res ita concepi, ut certa notas, quibus illas occurrentes diſtinguere ab aliis poſſim, in numerato habeam. *Confuſae*, ſi res occurrentes diſtinguere, at indicia, vel notas, quibus diſtinguam, oſtendere ac enumerare non poſſum (*).

(*) E. g. quum ſciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus incluſum eſt, diſtingui poſſe: ejus non modo *claram*, ſed & *diſtinctam* habere ideam dicor. At colorem flavum a nigro ſatis quidem poſſum diſtinguere, non autem oſtendere indicium, per quod diſtinguam. Itaque haec idea *clara* quidem, ſed *confuſa* eſt.

Quae adaequatae, quae inadaequatae?

§. XXVII. Denique *diſtinctae*, ideae ADAEQUATAE dicuntur, quoties non modo rem ejuſque notas in numerato habeo, ſed & harum ipſarum notarum, quae illam diſtincta notionem ingrediuntur, ideam diſtinctam habeo. Quod ubi ſecus ſe habet, idea *diſtincta* quidem, ſed INADAEQUATA eſt (*).

(*) Sic e. g. notae, quibus ignem ab aliis materiis diſcerno, ſunt lux, calor, potentia incendendi, ſolvendi, cet. Harum rerum omnium ſi quis habet ideam diſtinctam, notionem ignis *adaequatam* habebit: ſin minus, *inadaequatam*. Debemus hanc doctrinam LEIBNITIO, qui eam propoſuit in *Actis erud. Lipſ. ann. MDCLXXXIV. p. 537. ſeqq.* eamque deinde ſequutus eſt illuſtr. WOLFIUS *Logic. Cap. I. §. IX. ſeqq.*

Quae ſimplices? quae compoſitae?

§. XXVIII. Deinde ideae vel SIMPLICES ſunt, in quibus nihil mente dividere poſſumus, quales fere omnes perceptiones colorum, ſonorum, odorum, cet. vel COMPOSITAE, in quibus varia ſeparare & dividere licet per abſtractionem mentis, (§. XXII.) e.g. in idea adamantis ſeperatim conſiderare poſſum figuram, duritiem, magnitudinem, ſplendorem, quantitatem, cet.

Earum natura,

§. XXIX. Quum itaque in ideis ſimplicibus mente dividere nihil poſſimus; (§. XXVIII.) conſequens eſt, 1. ut nec notas, quibus agnoſci, & ab aliis rebus diſtingui poſſint, enumerare liceat, adoque 2. illae ideae clarae quidem, ſed non diſtinctae ſint. (§. XXVI.) 3. Ut haec omnia ſecus ſe habeant in ideis compoſitis.

Quid ideae ſubſtantiarum, modorum, relationum?

§. XXX. Praeterea ideae vel ſunt SUBSTANTIARUM, vel MODORUM, vel RELATIONUM. *Subſtantiae* ſunt, quae per ſe & ſeorſum ſubſiſtunt (*): *modi*, adfectationes & attributa, quae in ſubſtantia occurrunt, & ex iis mente abſtrahuntur. *Relationes*, ideae, quarum una ad alteram ſe refert, ut altera ſine altera intelligi nequeat, vel, ut unius conſideratio conſiderationem alterius involvat.

(*) Peſſime ergo BENED. SPINOZA ſubſtantiam definit *a ſe ſubſiſtentem.* Unde totum pantheiſmi ſyſtema, uni huic falſae definitioni inaedificatum, ſua mole ruit.

§. XXXI.

Digitized by Google

§. XXXI. *Subſtantiae cogitantes* dicuntur SPIRITUS: *non cogitantes* CORPORA. Deinde *modi*, ſi in ipſa ſubſtantia occurrunt, INTERNI, ſin in hominis mente ſunt, & ſubſtantiae tamen tribuuntur, EXTERNI vocantur (*). *Relationum* denique tot ſunt ſpecies, ut vel earum numerum inire ſit difficillimum (**). Earum ſubdiviſiones.

(*) Sic quando linea vocatur recta, rectitudo ineſt lineae, tamquam modus *internus*. At ubi virtus magni aeſtimata dicitur: ea aeſtimatio non ineſt virtuti ſed menti ejus, qui tantum virtuti pretium ſtatuit.

(**) Ex Inſtituto ea de re agit JO. CLERIC. *in Logica Part. I. Cap. IV.* §. *II. ſeqq.* & *in Art. crit. Part. II. Sect. II. Cap. IV.* Praecipue relationes elucent in quantitatibus. Unde vanae plerumque diſputationes de *magnitudine*, *multitudine*, *diuturnitate*, *gravitate*, *pulcritudine*, cet. niſi de fundamento relationis, id eſt, de menſura, ad quam iſtae ideae exiguntur, ſatis conſtet.

§. XXXII. Ex his inferimus, 1. nos ſubſtantias ipſas non cognoſcere. Et natura.
2. Quo plures in ſubſtantia modos novimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3. Haud parum errare, qui de idea relativa aliquid abſolute adfirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt (§.XXXI.)(*).

(*) Quae obſervatio quantae utilitatis ſit ad evitandas λογομαχίας, quin & adfectus triſtiores ſedandos, dici non poteſt. Sic multi ſe pauperes eſſe dolent, quum nulla re neceſſaria indigeant. Et cur vero, niſi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum divites, quibuſcum comparati, ſibi paupertimi videntur? Eleganter SENECA *in Troad. v. 1016.*

Ferre, quam ſortem patiuntur omnes,
Nemo recuſat,
Nemo ſe credit miſerum, licet ſit.
Tolle felices, removeto multo
Divites auro, removeto, centum
Rura qui ſcindunt opulenta bubus:
Pauperi ſurgent animi jacente.
Eſt miſer nemo, niſi COMPARATUS.

§. XXXIII. Porro ideae aliae nobis rem ipſam ſiſtunt, in *individuo*, e. g. *Alexandrum*: aliae, quod res cum aliis *quibuſdam commune* habet, e g. *regiam ejus dignitatem*: aliae, quod res cum *omnibus* ejuſdem naturae *commune* habet, e. g. *humanitatem*. Primi generis ideae SINGULARES; ſecundi, PARTICULARES; tertii UNIVERSALES adpellantur. Quid ideae ſingulares, particulares, univerſales?

§. XXXIV. Univerſalis idea, quae varias ſub ſe particulares complectitur, vocatur GENUS: particulares, quae ſub univerſali comprehenduntur, & innumera ſub ſe habent individua, SPECIES: idea univerſalis, quae primario ad eſſentiam rei pertinet, & qua res a re diſtinguitur, DIFFERENTIA (*); quae ſecundario, PROPRIUM, quae rei quidem ineſt, ſed ita ut ad ejus eſſentiam nihil faciat, eaque ſalva vel adeſſe vel abeſſe poſſit. ACCIDENS dici ſolent. Quae univerſalia ſeu praedicabilia?

(*) Quae differentia genus a genere diſcernit, GENERICA; quae ſpeciem a ſpecie, SPECIFICA; quae individuum ab individuo NUMERICA audit.

Digitized by Google

Sect. III.

DE DEFINITIONIBUS ET DIVISIONIBUS.

§. XXXV.

Quid definitio? QUi ſibi ideas rerum, diſtinctas & adaequatas adquiſivit, ei jam facile erit, res non modo *deſcribere*, ſed & *definire*, & *dividere*. Quibus ſane inſtrumentis carere non poteſt, qui veritatis inveſtigandae ſtudio tenetur. (†) Et DEFINITIO quidem eſt *propoſitio rem ita determinans, ut ab aliis omnibus ſemper diſtingui poſſit.*

(*) Si enim *diſtinctam* habemus ideam, rem DEFINIRE poſſumus, (§. XXVI.) Si *adaequatam*, nihil facilius erit, quam eam DIVIDERE (§. XXVII.)

Quid deſcriptio? §. XXXVI. DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod licet utraque vera ſit, illa tamen rei non niſi *certis ſub circumſtantiis*; haec *ſemper* competat. (†)

(*) E. g. ſi dico *horologium* eſſe machinam argenteam, quae jam ex catenula in pariete muſei mei ſub ſpeculo pendeat: illud tantum *deſcribo*. Sin dico, eſſe machinam ad horas vel ſono vel ſtilo indicandas comparatam, illud *definio*. Quod enim ex catenula pendet horologium in pariete, *aliquando*; quod ad horas indicandas comparatum eſt, *ſemper* ei competit, quamdiu manet horologium.

Definitionis partes. §. XXXVII. Quum ergo DEFINITIO ſemper competere debeat rei: (§. XXXVI. conſequens eſt, ut primo id, quo cum aliis ejus naturae rebus convenit, ac deinde ideam, quae ad eſſentiam rei primario pertinet, & qua a reliquis omnibus diſtinguitur, comprehendere debeat, adeoque conſtare ex GENERE & DIFFERENTIA SPECIFICA (§. XXXIV.) e. g. *triangulum eſt figura tribus lineis circumſcripta*.

Quid definitio nominalis? §. XXXVIII. Quod ſi itaque differentiam illam ſpecificam deſumo a nota aliqua, qua rem mihi obviam ab aliis omnibus ſemper diſcernere poſſim, definitio illa dicetur NOMINALIS, e. g. *circulus eſt figura, cujus peripheria a centro ubique aequaliter diſtat*.

Quid realis? §. XXXIX. Sin differentiam in eo pono, ut oſtendam modum, quomodo illa res oriatur, vel quomodo poſſibilis ſit, definitio REALIS emerget, e. g. *circulus eſt figura, quae radio circa punctum circumacto deſcribitur*.

Definitionis bonae virtutes. §. XL. Ex quibus facile patet, 1. definitionem non debere eſſe negativam, quia ita res a re non diſtinguitur per ideam, quae ad eſſentiam pertinet. (§. XXXVII.) 2. Eamdem nec latiorem, nec anguſtiorem eſſe oportere ſuo definito, ſed cum illo reciprocari debere, (*) quia alias rem non determinaret. (§. XXXV.) 3. Eamdem conſtare debere verbis propriis, perſpicuis, aut certe jam antea definitis.

(*) Hinc ſi quis circulum definiret *figuram lineae curvae incluſam*, procul dubio vitio inſigni laboraret haec definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram lineae curvae incluſam eſſe circulum, ſiquidem & ovalem figuram aliaſque complectitur.

Quomodo definitiones reperiantur? §. XLI. Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, ſi in re quavis juſta attentione conſideremus, quid cum aliis commune, quidve proprium habeat, vel per *abſtractionem*, circumſtantias quaſdam *omittendo*, vel eaſdem *mutando*, vel novas quaſdam *addendo*. (*)

(*) E. g.

Digitized by Google

(*) E. g. dum video, duos homines emtionem venditionem inire, ſatis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes convenire vel conſentire debeant, id vero proprium, quod conſentiant in rem, quae in commercio eſt, pro certo pretio in pecunia numerata conſiſtente tranſferendam. EXPERIUNDO ergo inveni definitionem: emtionem venditionem *eſſe conventionem de re, quae in commercio eſt, pro certa pecunia transferenda*. Jam ſi OMITTAM circumſtantiam pecuniae, habebo definitionem *contractus* in genere, quod ſit *conventio de* re, *quae eſt in commercio, transferenda*. Si MUTO circumſtantiam pecuniae & fingo rem gratis transferri, habeo definitionem *donationis*, cet. Si denique circumſtantias aliquas ADDO, veluti quod res transferatur ea lege, ut elapſo certo tempore refuſoque pretio reſtituatur, emergeret definitio *retrovenditionis*.

§. XLII. Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab ejuſmodi definitione hoc modo reperta *abſtrahitur*: rem definitam exſiſtere, negari nequit: at quotieſcumque definitio *mutando addendove* circumſtantias inventa eſt, demonſtrandum eſt, rem exſiſtere, quia & entia rationis hoc modo poſſunt definiri (*).

An ſemper, quod definimus, exſtet.

(*) Hinc e. g. quia experiundo didici, *montem eſſe partem terrae exſtantiorem particulis heterogeneis compoſitam*: certiſſimus eſſe poſſum de montium exſiſtentia. At ſi *mutem* circumſtantiam, & mihi concipiam *partem terrae exſtantiorem ex meris particulis aureis compoſitam*, habeo quidem definitionem montis aurei, qui tamen fortaſſis non exſtat in rerum natura.

§. XLIII. Ex quo inferimus 1. definitiones prioris generis vere eſſe fundamentum demonſtrationis veritatiſque reperiendae: 2. definitiones poſterioris generis tale fundamentum non praebere, niſi prius definiti exſiſtentia demonſtrata ſit (*).

Quando definitiones ſint fundamentum demonſtrationis.

(*) Recte hoc vidit ill. WOLFIUS in *Commentatione de method. mathem.* §. *XXI. ſeqq.* Et ex eo patet, quid ſentiendum ſit de demonſtratione exſiſtentiae Dei ex idea entis perfectiſſimi.

§. XLIV. Quum vero ad inveſtigandam veritatem praecipue utile ſit, ideas habere *adaequatas*, (§ XX.) eas autem adquirere nequeam, niſi & notarum omnium, quae illas ingrediuntur, diſtinctas ideas habeam: (§. XXVII.) ad eas viam expeditiſſimam munit DIVISIO, quae eſt *ideae univerſalis in plures particulares ſolutio*.

Quid diviſio?

§. XLV. 1. TOTVM ergo dividitur in *partes*; 2. GENVS in *ſpecies* ſubordinatas; 3. SVBJECTVM in ſua *accidentia* ſeu *modos*; 4. ACCIDENS per ſua *ſubjecta*; 5. EFFECTVS per ſuas *cauſſas*; 6. CAVSSA per ſuos *effectus*; 7. QUALITAS per ſua *objecta* (*).

Quomodo dividendum ſit?

(*) PRIMAE exemplum eſto: templum Hieroſolymitanum dividitur in *atrium*, *ſanctum*, & *ſanctum ſanctorum*. SECUNDAE: animal eſt vel *homo*, vel *brutum*. TERTIAE; homines vel *docti*, vel *indocti*. QUARTAE; bonum eſt vel *animi*, vel *corporis*. QUINTAE: ſcriptura ſacra vel *prophetica* eſt, vel *apoſtolica*, SEXTAE: verbum Dei aliud peccata arguit, ut *lex*, aliud peccatores erigit, ut *evangelium*. Denique SEPTIMAE, amor eſt vel *Dei*, vel *ſui ipſius*, vel *proximi*.

§. XLVI. Non ſolum autem res dividendae, ſed & membrorum diſcrimen per *novas definitiones*, eaſque oppoſitas oſtendendum eſt (*). Vnde hic etiam

Membra diviſa iterum definienda.

etiam negativae definitiones ferendae, quae alias in vitio ponuntur. (§. XL. 1.)

(*) E. g. JCti res dividunt in *corporales* & *incorporales*. Recte. Illas definiunt, *quae tangi poſſunt*; has, *quae tangi non poſſunt*. Id quoque recte. Nam ſic oppoſitae definitiones differentiam ſtatim oſtendunt. At ſi res *corporales* deſcriberem, *quae tangi poſſunt*: *incorporales* autem, *quae in jure conſiſtunt*, vera quidem eſſet definitio, ſed non oppoſita definitioni rerum corporalium, adeoque nec perſpicuam redderet diviſionem.

Regulae bonae diviſionis.

§. XLVII. Ex qua diviſionis natura ac indole ſequitur: 1. ut membra diviſionis debeant exhaurire totum diviſum: 2. Vt membra eſſe oporteat disjuncta, nec unum in altero contineri: 3. Vt in tot membra dirimenda ſit idea, quot ipſa natura ſuppeditat: (*) 4. Vt ante diviſionem idea dividenda ab ambiguitate liberanda ſit: 5. Vt non *diviſio*, ſed *diſtinctio* dicenda ſit, quae non rem in ſuas partes dividit, ſed tantum vocabuli diverſas ſignificationes diſcernit.

(*) Hinc facile patet, quam vana ſit Ramiſtarum regula de *Dichotomiis*. Quaſi enim anatomici male dividant corpus humanum in tres ventres, *ſummum*, *medium* & *infimum*, & rectius duos fingant, quum ipſa natura tres conſtituerit.

Quid de ſubdiviſionibus ſentiendum?

§. XLVIII. Quae de diviſione monuimus, eadem & de *ſubdiviſionibus* intelligenda, quamvis danda ſit opera, ne ſubdiviſiones praeter neceſſitatem multiplicemus. Quo magis enim magnum ſaxum in pulverem ſecatur, eo minus ejus magnitudinem animo comprehendimus (*).

(*) Recte SENECA *Epiſt. LXXXIX. Dividi illam, non concidi, utile eſt. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in majus crevit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas, ut dixi, innumerabiles eſſe & parvas non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diviſio. Simile confuſo eſt, quidquid uſque in pulverem ſectum eſt.*

S E C T. IV.

DE JVDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

§. XLIX.

Quid judicium? quid propoſitio?

QUando mens binas ideas, accurate perceptas, inter ſe comparat, eaſque vel componit, vel divellit: naſcitur inde JVDICIVM (§. XI.). Judicium autem verbis expreſſum PROPOSITIO vel ENVNCIATIO adpellatur.

Propoſitionis partes ſeu termini.

§. L. Quum itaque judicium binas ideas inter ſe comparet: (§. XLIX.) conſequens eſt, ut omnis propoſitio conſtet SVBJECTO & PRAEDICATO, quos terminos inter ſe jungit COPVLA, *eſt*, quamvis haec aeque, ac ſubjectum, ſaepe in praedicato latitet, adeoque tota propoſitio uno vel binis vocabulis conſtet, e. g. *terra movetur*, *perii*, *ningit*, *pluit*.

Quid ſubjectum? praedicatum? copula?

§. LI. SVBJECTVM eſt, de quo aliquid enunciatur, PRAEDICATVM, quod de illo enunciatur, COPVLA, quae relationem inter ſubjectum & praedicatum, ſeu, quomodo ſe invicem habeant, indicat.

Propoſitio vel affirmativa vel negativa.

§. LII. Qui ideas duas inter ſe comparat, eas aut *conjungi* poſſe judicat, aut eaſdem *ſeparandas* exiſtimat. (§. XLIX.) Priore caſu propoſitio dicitur ADFIRMATIVA; poſteriore ſenſu NEGATIVA, cujus ſignum eſt negatio NON, ad copulam referenda (*).

(*) Si

(*) Si enim negatio NON ad ſubiectum vel praedicatum referenda, propoſitio non eſt *negativa*, ſed *infinita*, quae vere adfirmativa eſt. e. g. *non attente rer conſiderans decipitur. Judaei ſunt Loammi*, *i. e. non populus meus*.

Item vel univerſalis, vel particularis, vel ſingularis.

§. LIII. Quemadmodum porro judicantes facile animadvertunt, praedicatum aut ſemper huic ſubjecto convenire, vel diſconvenire, aut aliquando tantum & ſub certis circumſtantiis: ita priore caſu propoſitiones VNIVERSALES, poſteriore PARTICVLARES emergunt. SINGVLARES enim, quae aliquid de individuo enunciant, loco univerſalium ſunt, quoties de forma quaeritur (*).

(*) Aliquando enim ratione materiae imitari ſolent propoſitiones *particulares*, quoties nimirum praedicatum non toti individuo, ſed ejus parti convenit. Sic univerſali ſimilis eſt propoſitio: *Socrates vixit*; particulari, *Socrates fuit ſapiens*, *Socrates cicutam bibit*.

Propoſitiones modales.

§. LIV. Aliquando non modo judicamus, praedicatum ſubjecto convenire, vel non convenire: ſed & modum, quo vel conveniat, vel non conveniat, definimus. Et tunc propoſitiones dicuntur MODALES, quales modi ſunt quatuor: *neceſſe eſt*, *contingit*, *poſſibile eſt*, *impoſſibile eſt*. (*)

(*) E. g. *neceſſe eſt, oculum, poſitis ad videndum requiſitis, videre. Contingit, ut oculus bene adfectus non videat. Poſſibile eſt, circulum quadrari. Impoſſibile eſt, ut duo ſint entia infinita*. De his tenendae regulae: 1. Propoſitiones neceſſariae fundamentum ſunt demonſtrationis firmiſſimae & directae. 2. Impoſſibiles dant demonſtrationem indirectam, quam & mathematici aliquando non negligunt. 3. Reliquae propoſitiones, ſi de demonſtratione eam quaeritur, raro aliam, quam probabilem veritatem ſuppeditant, quia non ſtatim, quod contigit, aut poſſibile eſt, etiam actu eſt.

Item exponibiles.

§. LV. Addunt etiam propoſitiones EXPONIBILES, quarum alias EXCLVSIVAS vocant, veluti: *ſola fides juſtificat*: alias EXCEPTIVAS, e. g. *omnis poſſeſſio*, *praeter virtutem*, *eſt incerta*: alias RESTRICTIVAS e. g. *Epiſcopus*, *qua princeps*, *gaudet jure gladii*: alias denique COMPARATIVAS, e. g. *mens eſt corpore praeſtantior*.

Cur ita vocentur?

§. LVI. *Exponibiles* vocantur ideo, 1. quod ſenſus earum non intelligatur, niſi in duas reſolvantur propoſitiones: 2. quod ſaepe ſint virtualiter negativae, quamvis adfirmativae videantur.

Quae propoſitiones univerſaliter verae ſint?

§. LVII. *Univerſalem*, an *particularem* eſſe oporteat propoſitionem, facile intelligitur, ſi attendas ad *hypotheſin* & *theſin*, quae vere omni propoſitioni inſunt. THESIS eſt ipſa enunciatio, HYPOTHESIS conditio, ſub qua haec enunciatio vera eſt. Jam obſerva regulam: *quoties hypotheſis ſeu conditio, ſub qua propoſitio vera eſt, latet in ipſa ſubjecti natura, toties propoſitio univerſalis eſt. Si ea extra ſubjecti naturam quaerenda: non poteſt non particularis eſſe*. (*).

(*) Hinc recte dico: *omnis aer gravis eſt*. Conditio enim hic non alia ſupponenda, quam aeris ipſius natura, ex qua gravitas manifeſta fit. At dicere non poſſum: *omnis aer eſt rarefactus*. Si enim rareſieri debet, conditio ponenda eſt alia extra aeris naturam, e. g. calor. Ergo dicendum *quidam aer eſt rarefactus*.

Quid axiomata & poſtulata?

§. LVIII. Mathematici, & qui hos imitantur, philoſophi, ſingulis propoſitionibus ſingula vocabula tribuunt. Quae enim immediate ex definitione fluunt,

fluunt, propoſitiones, ſi theoreticae ſunt, AXIOMATA; ſin practicae, POSTVLATA vocantur (*).

(*) E.g. eſto definitio : *circulus eſt figura, cujus peripheria a centro ubique diſtat aequaliter*. Si inde colligam: *omnes radii a centro circuli ad peripheriam ſunt aequales*, habeo axioma. Sin inferam, *poteſt deſcribi circulus, ſi filum vel linea circa punctum moveatur* : habeo poſtulatum.

An axiomata & poſtulata probatione indigeant?

§. LIX. Et hinc facile patet, quo ſenſu axiomata & poſtulata probatione non indigeant. Si enim ipſa definitio vera eſt, non poteſt non & propoſitio, quae immediate inde fluit, vera eſſe. Quando autem certa ſit definitio, quando ipſa demonſtratione indigeat, ſupra dictum. (§. XLII.)

Quid theoremata & problemata?

§. LX. Propoſitiones, quae ex plurium definitionum comparatione naſcuntur, ſi theoreticae ſunt, THEOREMATA; ſin practicae, PROBLEMATA vocantur. (*)

(*) E. g. ex definitionibus polorum : aequatoris & horizontis inter ſe comparatis manifeſto fluit propoſitio : *ſub polis arctico & antarctico dies aeque ac nox ſunt ſex menſium*. En *theorema*. Sic & comparatis inter ſe definitionibus lineae meridionalis & plagarum mundi, *problema* repetio : *linea meridionali per lineam perpendicularem diviſa, reperiri poſſunt quatuor plagae mundi cardinales*.

Ea ſemper demonſtranda.

§. LXI. Theorematum & problematum veritas non ita incurrit in oculos, ac axiomatum & poſtulatorum (*). Hinc utraque ſunt demonſtranda.

(*) Naſcuntur enim ex comparatione diverſarum definitionum. Quas autem ego habeam definitiones, quas inter ſe compararim, quomodo ratiocinatus ſim, non unuſquiſque intelligit. Ergo id oſtendere : i. e. demonſtrationem ſubnectere teneor.

Quid corollarium.

§. LXII. Si quid novi ex *axiomate*, *poſtulato*, *theoremate* vel *problemate* colligimus, ea propoſitio vocatur COROLLARIVM vel CONSECTARIVM; E. g. ex theoremate illo (§. LX. *) recte infero: *ſub polis diem & noctem ſemper eſſe aequales*: ex problemate : *angulis ſingulis aequaliter diviſis, reperiri poſſe quatuor plagas ſecundarias*. En CONSECTARIA.

Quid ſcholion?

§. LXIII. Quoties propoſitio aliqua illuſtratur, e. g. per exemplum, vel ex hiſtoria, vel aliud quid notatu dignum adjicitur, toties id vocatur SCHOLION.

Uſus hujus diviſionis propoſitionum.

§. LXIV. Quamvis autem rarius philoſophi vocabula haec addant ſingulis propoſitionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathematici:) utile tamen eſt, ſcire, quales ſint propoſitiones ſingulae. Ita enim & ſtatim intelligimus, an & quali demonſtratione indigeant.

Quotuplici modo propoſitio una ex altera fluat?

§. LXV. Quum ergo, ceu hactenus oſtenſum, (§. LVIII. *ſeqq.*) ex una propoſitione aliae fluant: ſciendum, id fieri vel per CONVERSIONEM, vel per OPPOSITIONEM, vel per SYLLOGISMVM. (*)

(*) E. g. ſi ſcio : *omnem filiumfamilias eſſe alieno juri ſubjectum* : per regulas de converſione ſcio etiam, *quoſdam, at non omnes, alieno juri ſubjectos, eſſe filiosfamilias*, & per regulas, de oppoſitione, falſam eſſe propoſitionem : *quemdam filiumfamilias alieno juri ſubjectum non eſſe*. De ſyllogiſmo infra ſuo loco dicemus.

Quid converſio.

§. LXVI. CONVERSIO eſt tranſpoſitio ſubjecti in locum praedicati, & hujus in locum ſubjecti, ita inſtituta, ut utraque propoſitio vera maneat. (*)

(*) E.g.

(*) E. g. ſi propoſitionem hanc: *omnis filiusfamilias eſt alieno juri ſubjectus*, ita invertam: *omnis alieno juri ſubjectus eſt filiusfamilias*, tranſpoſiti quidem ſunt termini, ſed altera tamen propoſitio eſt falſa. Non rite ergo facta eſt converſio. (§. LXVI.)

Regulae de illa.

§. LXVII. Quum itaque ſic convertenda ſit propoſitio, ut utraque vera ſit, (§. LXVI.) nec ſemper tamen vera ſit, quae tranſpoſitis terminis emergit: (§. LXVI. *) conſequens eſt, ut certae obſervandae ſint regulae, quae ita ſe habent; I. Propoſitiones *univerſalis negans & particularis adfirmans* recte convertuntur ſimpliciter. II. *Univerſaliter adfirmans* ita convertenda, ut altera propoſitio fiat particularis. III. *Particulariter negans* ſimpliciter convertitur, quamvis negativa non amplius ad copulam, ſed ad ſubjectum pertineat, & ſic fiat adfirmativa (*). (§. LII.)

(*) Primam converſionem vocant *ſimplicem*, alteram *per accidens*, tertiam *per contrapoſitionem*, & doctrinam utilem obſcuriſſimis involvunt vocabulis, regulis, verſiculis. Nobis non vacat in re ſeria nugas agere. En exempla: ſi verum eſt *nullum corpus eſſe infinitum*, vel *quoddam corpus eſſe penetrabile*, veriſſimum quoque erit, *nullum infinitum eſſe corpus*, & *quoddam penetrabile eſſe corpus* (per reg. 1. §. LXVII.) Si verum eſt, *omnes probos eſſe mortales*, verum etiam eſt, *quoſdam mortales eſſe probos*, (per reg. 2. §. LXVII.) Denique ſi verum eſt, *quoſdam homines non morituros*, verum erit profecto, *quoſdam non morituros eſſe homines*. (per reg. 3. §. LXVII.)

An non & univerſaliter affirmantes aliquando converti poſſint ſimpliciter?

§. LXVIII. Itaque univerſaliter adfirmantes propoſitiones omnes converti poſſunt, ſi altera fiat particularis. (§ LXVII, 2.) At non omnes converti poſſunt ſimpliciter, ſed illae tantum, ubi vel 1. praedicatum continet ſubjecti definitionem (§. XL, 2.) vel 2. alter terminus alterius cauſſam proximam comprehendit, vel 3. differentiam, vel 4. proprium tale, quod omni ſoli & ſemper competere cenſetur. (*).

(*) Sic recte ſimpliciter converto propoſitiones: *omnis ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans*, (ob. *rat.* 1. §. LXVIII.) *Omnes qui credunt ſalvantur*, (ob *rat.* 2. *ibid.*) *Omnis linea recta procedit via breviſſima*, (ob *rat.* 3. *ibid.*). *Omne grave tendit deorſum*, (ob *rat.* 4. *ibid.*)

Quid oppoſitio?

§. LXIX. Deinde & novas propoſitiones ex aliis elicimus, earumque falſitatem cognoſcimus per regulas de OPPOSITIONE, quae eſt duarum inter ſe vel vere vel in ſpeciem pugnantium propoſitionum comparatio.

Quotuplex?

§. LXX. Quando ergo comparantur inter ſe propoſitiones *univerſaliter affirmantes & particulariter negantes*, vel *univerſaliter negantes & particulariter adfirmantes*: oppoſitio haec vocatur CONTRADICTORIA, ſin *univerſaliter affirmans* comparatur cum *univerſaliter negante*, CONTRARIA: ſi denique *particularis* opponitur *particulari*, SUBCONTRARIA (*).

(*) Contradictoriae exemplum eſto: *omne bonum eſt jucundum. Quoddam bonum non eſt jucundum.* Contrariae: *omne bonum eſt ſempiternum: nullum bonum ſempiternum eſt*. Subcontrariae denique: *Quoddam bonum ad mentem pertinet: quoddam bonum ad mentem non pertinet*:

De ſingulis regulae.

§. LXXI. De CONTRADICTORIIS tenenda regula: *contradictoriarum propoſitionum altera ſemper vera, altera falſa eſt*. De CONTRARIIS: *contrariarum utraque falſa eſſe poteſt, at nunquam utraque vera*. De SUBCONTRARIIS denique: *ſubcontrariae propoſitiones ambae verae, at non ambae falſae, eſſe poſſunt*.

§. LXXII.

Earum uſus.

§. LXXII. Quae regulae in inveſtiganda veritate, in inſtituendis diſputationibus, in dijudicandis controverſiis, ac detegendis λογομαχίαις incredibilem adferunt utilitatem (*).

(*) Quum enim ad inveſtigationem veritatis pertineat etiam ſcire, quid falſum ſit: cognita veritate, vi oppoſitionis contradictoriae certiſſime cognoſco: quid falſum ſit. Deinde quia in controverſiis & diſputationibus propoſitiones contradictoriae defendi debent: ſane, ſi id non fit, tota controverſia vel diſputatio aut in λογομαχίαν deſinat, aut neuter diſputantium rem acu tetigerit, oportet.

Sect. V.

DE RATIOCINATIONE VEL SYLLOGISMO.

§. LXXIII.

Connexio.

Vidimus, quomodo duas inter ſe ideas comparet intellectus. Si tres inter ſe confert, συλλογίζεσθαι ſeu *ratiocinari* dicitur, (§. X.) adeoque jam proximum eſt, ut de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus.

Quomodo mens in ratiocinando procedat?

§. LXXIV. Quum vero in adornandis ſyllogiſmis intellectus ſe habeat, tamquam arithmeticus, qui *regula de tribus* utitur, (§. IX. *) idque ipſum etiam vocabulum innuat: conſequens eſt, ut quemadmodum arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit; ita intellectus quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendae illae ſint, an ſejungendae (*).

(*) Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* & *cogitatione*, ſatis intelligo, mentem & corpus jungi non poſſe. Ex comparatione *mentis* cum *ſpiritu* & *cogitatione*, ſtatim diſco, mentem & ſpiritum jungi poſſe, adeoque mentem eſſe non corpoream, ſed ſpiritualem ſubſtantiam.

Quid ratiocinatio vel ſyllogiſmus?

§. LXXV. Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMUS eſt operatio intellectus, qua ille inſtituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendaene iſtae ſint, an ſeparandae, cognoſcit.

Eius non poſſunt eſſe quatuor termini.

§. LXXVI. Quum itaque tres ſint ideae hic inter ſe comparandae: (§. LXXV.) conſequens eſt, ut ſimul ac quatuor ideas in unum ſyllogiſmum compingimus, vitioſa emergat ratiocinatio (*).

(*) Quod plerumque fit, ubi vocabulum aliquod aequivocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *ſpiritus eſt ſubſtantia cogitans. Ergo & ſpiritus vini eſt talis ſubſtantia*. Vocabulum enim *ſpiritus* diverſimode hic accipitur; adeoque quatuor ideae in unum ſyllogiſmum compinguntur.

Quis terminus major, minor, medius?

§. LXXVII. Tres iſtae ideae, ſi verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo aliquid quaeritur, MINOR, quod de eo quaeritur, MAJOR, & is, quocum hi duo termini comparatur, MEDIUS adpellari ſolet (*).

(*) Si e. g. ſcire velim, an *aer* ſit *gravis*, & hinc has ideas comparem cum *preſſione corporum*: *aer* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quaeritur, *gravis* terminus MAJOR, quia hoc ipſum eſt, quod de aere quaeritur, *preſſio corporum* erit terminus MEDIUS, quia cum hac idea duae reliquae comparantur.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII. Quumque tres ideae vel tres termini aliter comparari non poſſint, quam ut ſingulae cum ſingulis contendantur: omnem quoque ſyllogiſmum perfectum conſtare oportet tribus PROPOSITIONIBUS, quarum illa, quae ex majori & medio termino componitur, MAJOR; quae ex minore & medio, MINOR: quae ex minore & majore, CONCLUSIO adpellatur (*). *Quot ſyllogiſmi propoſitiones.*

(*) Sic ſi ſyllogiſmum conſtruam ex terminis paullo ante praepoſitis: (§. LXXVII. *)
Quod premit corpora inferiora, eſt grave,
Aer premit corpora inferiora,
Eſt ergo aer gravis.
prima propoſitio erit *major*, altera *minor*, poſtrema *concluſio*.

§. LXXIX. Ceterum, quum actus ratiocinandi ſimilis ſit aritmeticae operationi: (§. LXXIV.) eadem quoque fundamenta oportet eſſe ſyllogiſmi, quae arithmetices. Ea autem ſunt axiomata ſequentia: I. *Quae conveniunt in uno tertio, ea conveniunt inter ſe. II. Quae diſcrepant in uno tertio, ea inter ſe diſcrepant* (*). *III. Quae adfirmantur vel negantur de ſubjecto univerſaliter, eadem adfirmantur vel negantur de ſingulis, quae ſub illo continentur.* *Quae ratiocinandi fundamenta.*

(*) Sic recte ratiocinor:
B *non eſt* = C $4 + 3$ *non eſt* = $\frac{12}{2}$
A *eſt* = C 6 *eſt* = $\frac{12}{2}$
A *non eſt* = B 6 *non eſt* = $4 + 3$
Jam vocabula ſubſtitue, & conſtrue ſyllogiſmum,
Materia non cogitat,
Mens cogitat,
Ergo mens non eſt materia.
Perinde erit, ac ſi diceres *mens* & *materia* diſcrepant in illo tertio, quod *illa cogitet*, haec *non cogitet*, ergo diſcrepant inter ſe, id eſt, *mens non eſt materia*.

§. LXXX. Si ergo termini ita diſponuntur, ut *medius* ſit ſubjectum *majoris* & praedicatum *minoris* propoſitionis, ſyllogiſmus PRIMAE; ſi medius terminus bis loco praedicati eſt, SECUNDAE, ſi bis loco ſubjecti; TERTIAE FIGURAE eſſe dicitur (*). *Quot inde figurae naſcantur?*

(*) Sic ſyllogiſmus *primae* figurae eſt:
Quod cogitat, eſt ſpiritus,
Mens cogitat,
Mens ergo eſt ſpiritus.
Secundae contra.
Corpus non cogitat,
Mens cogitat,
Mens ergo non eſt corpus.
Tertiae denique:
Quidquid cogitat, eſt ſpiritus,
Aliquid, quod cogitat, in homine eſt,
Spiritus ergo aliquis in homine eſt.

§. LXXXI. Prima ſemper ab eo, quod univerſaliter rei competit, ad id, quod ſub iſta re continetur (*). (§. LXXX, 3. *ſecunda* a contrario (**) (§. LXXX, 2.) *tertia* a convenientia rei cum altera in uno tertio concludit. (***) (§. LXXX, 1.) *Earum differentia.*

(*) Vocant id logici *dictum de omni & nullo*, quod in hac regula conſiſtit: *quidquid adfirmatur vel negatur de ſubjecto univerſaliter, id & adfirmari negative poteſt de ſingulis, quae ſub illo ſubjecto continentur.*
Hinc recte colligo:
Figura omnis incluſa eſt ſuis lineis,
Quadratum eſt figura,
Quadratum ergo incluſum eſt ſuis lineis.
Quod enim in univerſum de omni figura adfirmatur, non poteſt non & de quadrato adfirmari, quia hoc ſub genere figurae continetur.
(**) Ita quia *mens cogitat*, *materia autem non cogitat*, colligo ſecundum figuram ſecundam, *mentem non eſſe materiam.*

riam. *Contrariorum* enim *contraria praedicata ſunt*. (§. LXXIX. 2.) adeoque id, quod in homine eſt, cum ſpiritu eatenus convenit, quod cogitet, recte colligo, *ſpiritum aliquem eſſe in homine*. (§. LXXIX. 1.)

(***) Sic quia, *quod cogitat*, *ſpiritus eſt*, & *aliquid cogitans in homine eſt*,

Regulae de his figuris.

§. LXXXII. Ex quo facile patet, 1. in prima figura majorem propoſitionem ſemper univerſalem, minorem adfirmativam eſſe debere. 2. In ſecunda quoque majorem univerſalem, & alterutram ex praemiſſis aeque, ac concluſionem, negativam eſſe debere. 3. In tertia figura minorem adfirmativam, concluſionem autem particularem eſſe debere (*).

(*) Et hae ſunt regulae ſpeciales, quas licet hodie vilipendere ſoleant qui a ſolidiore doctrina abhorrent, utiliſſimas tamen quotidie experiuntur quicumque veritatis inveſtigandae ſtudio tenentur. Quomodo enim veritatem quis inveſtigabit, niſi ratiocinando? Et quis ſe recte ratiocinatum, perſuaſus eſſe poteſt, niſi regulas bonae ratiocinationis perſpectas habeat? Solida ergo haec ſunt, uti pleraque, quae hodie vulgo diſplicent.

Regulae de ſyllogiſmis generales.

§. LXXXIII. Nec minus jam patet ratio, 1. cur in ſyllogiſmo non eſſe poſſint, niſi tres termini (§. LXXVI.) 2. Cur nec ex puris particularibus, nec 3. ex meris negativis propoſitionibus quidquam ſequatur, (*) & cur denique 4. concluſio imitetur partem debiliorem.

(*) In ſyllogiſmo ex mere particularibus propoſitionibus compoſito ita colligo: *quae diſcrepant in uno tertio, ea conveniunt inter ſe*. In ſyllogiſmo ex meris negativis conflato ratiocinor: *quae diſcrepant a tertio ad rem non pertinente, illa diſcrepant inter ſe*. Utraque regula abſurda eſt: (§. LXXIX.) ergo ſyllogiſmi ex mere particularibus & negativis conflati abſurdi ſunt, e. g.

Quidam homines ſunt pulcri,
Quidam homines ſunt deformes,
Deformes ergo quidam ſunt pulcri.

Nulla materia cogitat:
Nullus ſpiritus materia eſt,
Nullus ergo ſpiritus cogitat.

Quid de ſillogiſmorum modis expoſitione, reductione ſentiendum? Enthymema.

§. LXXXIV. Quae de ſyllogiſmorum modis, reductione, expoſitione tradunt logici, non abſurda quidem ſunt, ceu vulgus ſibi perſuadet: nec tamen, ſi quae hactenus diximus, recte intelligas, admodum neceſſaria.

§. LXXXV. Id potius hic obſervandum, ſaepe contingere, ut alterutra praemiſſarum, quippe menti ſatis obvia omittatur. Quo caſu ex ſyllogiſmo fit ENTHYMEMA (*).

(*) E. g. Si dicam: *mens cogitat*, *ergo mens eſt ſpiritus*, vel: *quidquid cogitat*, *eſt ſpiritus*, *ergo mens eſt ſpiritus*: enthymemata habebis, quorum propoſitiones omiſſas mens ſua ſponte facile ſupplebit.

Sorites.

§. LXXXVI. Si plurium ſyllogiſmorum propoſitiones una ſerie ita connectuntur, ut prioris praedicatum ſemper ſit poſterioris ſubjectum: (*) naſcitur SORITES. Qui ratiocinandi modus ſicuti eſt ad demonſtrandum quam maxime idoneus: ita facile in ſophiſma aut paralogiſmum degenerabit, ſi vel una immiſceatur propoſitio, quae non neceſſario vera eſt (**), vel ſi merae negativae ſint propoſitiones in ſoritem compactae.

(*) Vere ergo hic ſyllogiſmus eſt coacervatio plurium ſyllogiſmorum, & hinc, ſi in enthymemata reſolvatur, multo clarior eſſe ſolet. E. g. ſorites eſto ſequens:

Mens eſt ſubſtantia cogitans,
Subſtantia cogitans eſt ſpiritus,

Spi-

Spiritus non eſt extenſum,
Quod non extenſum eſt, non habet partes extra partes,
Quod non habet partes extra partes, eſt indiſſolubile.
Quod eſt indiſſolubile, eſt immortale,
Mens ergo eſt immortalis.

Sane clarior ille erit, ſi ita reſolvatur in ſua enthymemata. *Mens eſt ſubſtantia cogitans. Subſtantia cogitans eſt ſpiritus, non eſt extenſum quid, ergo mens non eſt extenſa. Quod non eſt extenſum, non habet partes extra partes, ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non poteſt diſſolvi, ergo mens non poteſt diſſolvi. Quod diſſolvi non poteſt, eſt immortale, mens ergo eſt immortalis.*

(**) Hinc facile patet, ubi latitet vitium ſoritis ſequentis: *mens eſt in corpore, ergo eſt in loco. Quod eſt in loco eſt coextenſum loco, ergo mens eſt coextenſa. Quod coextenſum eſt, eſt extenſum, mens ergo eſt extenſa. Quod eſt extenſum, eſt corporeum, mens ergo corporea eſt.* Nec enim vera eſt propoſitio: *quidquid eſt in loco, id coextenſum loco eſt.*

§. LXXXVII. Aliquando propoſitio major in ſyllogiſmo eſt compoſita, & quidem vel CONDITIONALIS, e. g. *ſi aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt*; vel DISJUNCTIVA, e. g. *aut bene loquutus ſum, aut male*; COPULATIVA, e. g. *nemo poteſt ſimul & Deo ſervire, & Mammoni*. Et tunc ſyllogiſmi hi COMPOSITI vocantur. *Syllogiſmus compoſitus.*

§. LXXXVIII. Et CONDITIONALES quidem recte ſe habent, 1. ſi conſequentia majoris vera eſt: 2. ſi a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, vel 3. a remotione conſequentis ad remotionem antecedentis concluditur (*). *Conditionalis.*

(*) Hinc rectae ſunt ratiocinationes: 1. *Si aer corpora ſubjecta premit, gravis eſt. At prius verum eſt: ergo & poſterius*. Item: 2. *Si mens non eſt ſpiritus, eam extenſam eſſe oportet: At poſterius non eſt verum: ergo nec prius*. Contra male procedunt argumentationes: 1. *Si Petrus Romae fuit, fuit ibi epiſcopus. Prius verum eſt: ergo & poſterius*. 2. *Si Judaei Mahumedani eſſent, eſſent infideles. At prius non eſt: ergo nec poſterius*. 3. *Si Judaei Mahumedani ſunt, ſunt infideles. At poſterius verum eſt: ergo & prius*. Primus enim ſyllogiſmus contra primam, ſecundus contra ſecundam, tertius contra ultimam regulam peccat.

§. LXXXIX. DISJUNCTIVUS quoque ſyllogiſmus concludit recte 1. ſi membra majoris propoſitionis vere disjuncta ſint: 2. ſi ea propoſitio omnia membra oppoſita comprehendat, & 3. a remotione reliquorum procedatur ad poſitionem unius, vel contra (*). *Disjunctivus.*

(*) Hinc recte ſe habet ratiocinatio: *aut mens eſt corporea, aut ſpiritualis. At corporea non eſt: ergo eſt ſpiritualis*: vel: *at eſt ſpiritualis: non ergo corporea*. Male contra procedunt ſyllogiſmi: 1. *Mahumedani aut blaſphemiis proſcindunt Chriſtum, aut in eum credunt. At prius non faciunt: ergo in Chriſtum credunt*. 2. *Si inter tutorem & pupillum infantem quaſi contractus intercedit, conſenſit aut tacite pupillus, aut expreſſe. At expreſſe non conſenſit: ergo tacite*. 3. *Aut mens eſt ſpiritus, aut corpus. At corpus non eſt: ergo nec ſpiritus*. Primus enim ſyllogiſmus primae; alter ſecundae, tertius poſtremae regulae adverſatur.

§. XC. Denique & COPULATIVUS ſyllogiſmus rite conſtructus firmiter concludere videtur, 1. ſi major ſit negativa, & 2. a poſitione unius ad remotionem alterius membri procedamus, vel contra (*). *Copula.*

(*) Bene ergo concludit Servator; *Nemo poteſt & Deo ſervire & Mammoni. Avari Mammoni ſerviunt. Non ergo ſervire poſſunt Deo*. At male ſe habet

ſyllogiſmus : *poteſt homo Chriſtum profiteri, & improbe vivere. At Judaei quidam improbe vivunt; ergo Chriſtum profitentur*. Eum enim in utramque regulam impingere, facile unuſquiſque intelligit.

Dilemma. §. XCI. Si ex ſingulis membris propoſitionis disjunctivae, vel ex conditionali & disjunctiva mixtae, nova eliciantur conſectaria : ſyllogiſmus naſcetur elegans, qui DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum maxime idoneum eſt ad oſtendendam theſeos abſurditatem : ita facile in ſophiſma degenerabit, ſi vel 1. membra non ſint oppoſita, vel 2. quaedam omiſſa, aut 3. conſectaria ex ſingulis membris non fluant neceſſario, (*) aut 4. non ſint ejuſdem ponderis.

(*) Bene ergo ratiocinatur Servator : *aut bene ſum loquutus, aut male. Si male, cur non probas? ſi bene, quid me verberas?* At regulas dilemmatis paene omnes violatas eſſe deprehendes in illo Biontis dilemmate : *ſi duxeris uxorem, aut formoſam duces, aut deformem. Si formoſam, habebis κοινὴν, ſin deformem, habebis ποινὴν. Ergo, ſi ſapis, plane non duces uxorem*. Nec non in altero : *ſi juſtitiam adminiſtras, aut bene, aut male adminiſtras. Si bene; offendes homines; ſin male, offendes Deum. Ergo plane non adminiſtrabis*.

Modales & exponibiles. §. XCII. De ſyllogiſmis MODALIBUS & EXPONIBILIBUS non eſt, quod multa dicamus, quum qui naturam *propoſitionum modalium* atque *exponibilium* ſupra explicatam (§. LIII. *ſeqq.*) recte intelligit, non poſſit non & naturam horum ſyllogiſmorum perſpectam habere.

CAPUT III.

DE VERITATE, EIQUE OPPOSITO FALSO.

SECT. I.

DE VERITATE GENERATIM.

§. XCIII.

Ratio connexionis. SI quis hiſce intellectus operationibus recte utitur : bene ſane utitur ratione. Quumque recta ratio ſit facultas, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi (H. §. II.) conſequens eſt, ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paullo accuratius.

Veritas quotuplex. §. XCIV. VERITAS eſt vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphyſicis* verum dicitur, quidquid habet eſſentiam ſibi convenientem. Hoc ſenſu v. g. Chriſtus dicitur *verus Deus* & *verus homo*. *Ethicis* veritas eſt convenientia verborum ſignorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc qui, quod ſentit, eloquitur, *verum*; qui aliud ſentit, aliud loquitur, *falſum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

Quid logicis veritas & falſum? §. XCV. *Ea* eſt *convenientia idearum noſtrarum cum objectis* (*). Hinc ſi mihi e. g. concipio turrim, vel aliquid rotundum, & ea vere talia ſunt, veritatem dicor adſequutus. Conveniunt enim ideae cum objecto. Contra FALSUM eſt *diſconvenientia idearum cum objecto*.

(*) Ve-

Digitized by Google

(*) Veritas ergo eſt in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in ſubjecto, & *in verbis*, quibus ſenſa animi eloquimur, tamquam in ſigno, JO. ANDR. SCHMIEDT. *Metaph. P. III. §. IV. p.* 50.

Veritas ideae, judicii, ratiocinationis.

§. XCVI. Itaque veritas aeque ac falſitas aut eſt in IDEA ſimplici, ſi ita rem concipio, uti eſt, vel non: (*) eſt aut in JUDICIO, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo vel contra: aut denique in RATIOCINATIONE, quoties in forma & materia recte ratiocinor, vel contra.

(*) Quamvis enim ſint, qui veritatem in una idea conſiſtere poſſe negent: quia tamen falſa idea dicitur, quae ab objecto diſcrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo convenit? Quidni ergo & ideae verum falſumve ineſſe fateamur.

Quando verum dicatur judicium?

§. XCVII. Veritas JUDICII requirit, (1) ut ideae jungendae jungantur, disjungendae disjungantur. e. g. *ignis eſt calidus*, *ignis non eſt frigidus* (2). Ut ita jungantur vel disjungantur ideae, ne quae univerſalia ſunt, particulariter; quae particularia, univerſaliter efferantur, e. g. *omnes figurae incluſae ſunt lineis. Quædam figurae ſunt regulares.*

Falſum quotupliciter dicatur judicium.

§. XCVIII. Ex quo per ſe patet, falſum vel in propoſitionum QUALITATE, id eſt, in affirmatione & negatione; vel in earumdem QUANTITATE, id eſt, in univerſalitate vel particularitate propoſitionum latitare (*).

(*) Sic ſi dicam: *ignis frigidus eſt*, *ignis non eſt calidus* falſum late, in qualitate propoſitionum, quia adfirmo, quod negandum, nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico: *omnes figurae ſunt regulares. Quaedam figurae incluſae ſunt lineis*, falſum in quantitate latitat, dum omnibus figuris tribuitur, quod quibuſdam; quibuſdam, quod omnibus competit.

Quando vera ratiocinatio.

§. XCIX. Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, ut ſyllogiſmus in FORMA aeque ac MATERIA recte ſe habeat: (§. XCVI.) falſa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non obſervantur regulae ſyllogiſticae, (§. LXXXIII. *ſeq.*) vel, quod ad *materiam* attinet, alterutra praemiſſarum non eſt vera (*).

(*) Ex veris enim praemiſſis, poteſt nacre falſa concluſio, ſi forma vel conſequentia male ſe habet, e. g. *nullus martyr Chriſtianorum fuit Judaeus. Nullus Judaeus eſt Chriſtianus. Nullus ergo martyr Chriſtianorum fuit Chriſtianus.* Ex falſis quoque praemiſſis poteſt vera concluſio fluere per accidens. e. g. *qui credit creationem mundi, eſt Chriſtianus, Auguſtinus credidit creationem mundi: Auguſtinus ergo fuit Chriſtianus.* At ſi forma & materia recte ſe habent: tunc veriſſimum eſt, ex veris praemiſſis non poſſe, niſi veram concluſionem naſci.

Quid paralogiſmus

§. C. Et hujuſmodi quidem falſae ratiocinationes ſunt PARALOGISMI & SOPHISMATA, quorum illi ſunt ſyllogiſmi, qui vel ex vero vel falſo principio falſam concluſionem eliciunt, adeoque fallunt ſub ſpecie demonſtrationis (*).

(*) Talis fuit ille ſupra propoſitus: *anima eſt in corpore: ergo in loco. Quod eſt in loco, coextenſum eſt. Quod coextenſum eſt, eſt extenſum: anima ergo eſt extenſa.* Hic ſub ſpecie demonſtrationis ex principio falſiſſimo, *quod, quae in loco ſunt, loco coextenſa ſint*, elicitur falſa concluſio, quod anima ſit extenſa. Contra, ſi quis ratiocinaretur: *omne grave premit corpora. Quod premit corpora, eadem, ſi infirmiora ſint, comprimit vel frangit. At aer corpora humana, quamvis infirmiora ſint, nec comprimit, nec frangit: ergo non eſt gravis*: itidem committeret paralogiſmum, quia ex principio vero *quod gravia premant corpora*, elicit concluſionem falſam: *aerem non eſſe gravem.*

§. CI.

Digitized by Google

Quid ſophiſma.

§. CI. **SOPHISMATA** contra ſunt ratiocinationes, quibus decipiuntur homines ſub ſpecie probabilitatis. Unde & FALLACIAE ſolent adpellari (*).

(*) Quis enim crederet, demonſtrationis ſpeciem prae ſe ferre hominem, ita ratiocinantem: *quod quis non amiſit, habet. Cornua tu non amiſiſti. Cornua ergo habes?* Sponte is & data opera decipit, ut acutior aliis videatur. Et hinc ejuſmodi ſyllogiſmi dicuntur *ſophiſmata*. Quum enim initio σοφισταὶ dicerentur omnes, qui ſapientiam profitebantur, poſtea a tempore Socratis ob inſignem ſophiſtarum tunc viventium ſtultitiam vileſcere hoc nomen coepit, & tantum pſeudophiloſophis dari. Eorum charactereres expreſſerunt PLATO *in Sophiſta*, THEMISTIVS *Orat. IV.* quibuſcum jungenda *Exerc. noſtr. III. de verae falſaeque ſapientiae characteribus, in Syllog. opuſc.* Saeculo Chriſtiano ſecundo & ſequentibus honorifica iterum eſſe coepit *ſophiſtarum* denominatio, quum ita dicerentur, qui cum philoſophia ſtudium eloquentiae conjunxerant. Argumento eſſe poſſunt PHILOSTRATI & EVNAPII *Vitae Sophiſtarum*.

Quotuplicia ſophiſmata.

§. CII. Latitat fallacia vel in DICTIONE, vel in REBUS ipſis. *Illa* ſophiſmata puerilia ſunt, & non niſi ſtupidiſſimum quemque decipiunt. *Haec* paullo magis ſpecioſa.

Fallaciae dictionis.

§. CIII. In DICTIONE latitat fallacia, quoties vel 1. in ſimplici voce eſt AMBIGUITAS, vel 2. in phraſi AMPHIBOLIA, vel 3. FIGURA dictionis diverſa, vel 4. ſenſus COMPOSITUS & DIVISUS permiſcentur (*). Et his quidem caſibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. LXXXIII.) in oculos incurrit.

(*) Ita ſophiſma Romanorum, quo adverſus Antiochum Regem uſi, *ambiguitate* laborat: *qui dimidium navium ſe daturum promiſit, ejus naves diſſecandae. Promiſit hoc Antiochus: ergo ejus naves ſunt diſſecandae.* Per *amphiboliam* decipiunt Romanenſes, dum argumentantur: *cui dictum: paſce oves meas, is eſt caput viſibile eccleſiae. Id dictum Petro. Petrus ergo fuit caput viſibile eccleſiae.* Denique *figura dictionis* diverſa eſt in illo argumento ſtolido: *populus ex terra creſcit. Multitudo hominum eſt populus. Multitudo ergo hominum ex terra creſcit.* Ad has ſpecies & pleraque *oracula* ambigua facile retuleris. Denique *compoſitione* & diviſione ludebat filius, qui patri ruſtico, non tria ova in patina eſſe, ſed quinque, hoc argumento perſuadebat: *ubi ſunt tria ova, ibi & duo ſunt. Tria & duo ſunt quinque. Ergo haec tria ova ſunt quinque.* † Quam frigida ſunt, quae ſubicit Auctor! non ea vis argumento, quam ponit, ſed haec alia extra omnem *amphiboliam*: Petro dictum: Paſce oves: paſce agnos, nempe *Patres ac filios*, ut ad rem Epiphanius; at id non cuique Paſtorum congruit, ſed Primo. ergo.

Fallaciae in rebus. Earum prima claſſis.

§. CIV. In REBUS ipſis fallacia latitat, quoties vel 5. plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6. ſtatus quaeſtionis mutatur. Quarum priorem πολυζήτησιν, ſeu fallaciam PLURIUM INTERROGATIONUM; poſteriorem ἑτεροζήτησιν, ſeu IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant (*).

(*) Πολυζήτησιν, ſeu *plurium interrogationum* ſophiſma involuit argumentum; *qui furari non deſiit, furatur. Cato furari non deſiit. Cato ergo furatur.* Quaeſtio enim alia eſt, an Cato unquam furatus ſit, & ſic deſierit furari? alia an ideo furari non deſierit, quia nunquam furtum facere coeperit? Quod genus ſophiſmatis praecipue ad veterem modum diſputandi Socraticum, qui per interrogationes inſtituebatur, pertinebat. Contra ad ἑτεροζήτησιν, vel *ignorationem elenchi* pertinet ſophiſma: *quod Chriſtus dicit, verum eſt. Dicit vero: tu es Petrus, & ſuper hanc petram aedificabo eccleſiam meam. Itaque hoc verum eſt.* Quaſi enim dubitet quiſquam, an id, quod Chriſtus dicit, verum ſit, ac non po-

potius quaeſtio ſit, quomodo illa Servatoris verba ſint intelligenda. † Quam lubrica, quae ſubinde proponit, quaſi Catholicus quiſquam ita ſit umquam ratiocinatus; non hoc, ſed alio plane utuntur argumento; ea verba non ratiunculis humanis inveſtiganda, ſed ſecundum unanimem Patrum Traditionem interpretanda: ſed ita interpretata Primatum Petri oſtendunt.

§. CV. In rebus quoque fallacia eſt, ubi 7. vel demonſtratur aliquid ex eo, quod adhuc in quaeſtione eſt, vel 8. concluſio ex praemiſſis, praemiſſae ex concluſione probantur, vel 9. conſequentia non procedit, vel 10. ab eo, quod certo reſpectu verum eſt, argumentum ducitur ad id, quod abſolute verum ſit. *Septimum* illud genus PETITIO PRINCIPII; *octavum* CIRCULUS, *nonum* fallacia CONSEQUENTIS; *decimum* fallacia A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER adpellatur (*). Et altera,

(*) PETITIO PRINCIPII eſt illa Romanenſium: *extra eccleſiam non eſt ſpes ſalutis. Proteſtantes extra eccleſiam ſunt. Nulla ergo Proteſtantibus ſpes ſalutis eſt.* CIRCULUM iidem committunt, dum eccleſiae ſuae veritatem probant teſtimonio ſcripturae, divinitatem teſtimonio eccleſiae. CONSEQUENTIS ſophiſma eſt: *quod oritur, etiam moritur. Mens oritur, ergo & moritur.* A DICTO SECUNDUM QVID AD DICTUM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur: *homo moritur. Ad hominem & anima pertinet. Anima ergo moritur.* † Delirat Adnotator; quaſi vero Catholici ponit, non probent prius Proteſtantes extra Eccleſiam eſſe, veluti ramum reciſum a trunco, veluti partem divulſam a toto, veluti lapillum a fundamento dejectum. Cum ipſis dicitur ex Tertulliano; *Qui eſtis? & unde veniſtis? nud us tertius non eratis*, obmuteſcunt.

Cantilena haec de Scriptura per Eccleſiam, de Eccleſia per Scripturam probata in quavis Theologica Inſtitutione difflatur, adeo ut mirum ſit in medium iterum adduci: quidni contra Proteſtantes & idem opponitur circulus? ſpiritus privatus per Scripturam probatur, Scriptura per ſpiritum privatum. Cur in Philoſophicis Theologica extra rem ſatis inſulſa permiſces?

§. CVI. Nec minus fallunt, qui 11. ab eo, quod ſit per ACCIDENS, Itemque abſolute aliquid colligunt, vel 12. id, quod CAUSSA NON EST, pro tertia. cauſa venditant (*).

(*) Stolida itaque argumentatio eſt: *unde quis furit, id malum eſt: qui bibit, inde furit. Bibere ergo malum eſt.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum adverſus Chriſtianos. Dum *Chriſtianiſmus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppreſſerunt. Chriſtianiſmus ergo omnium calamitatum cauſſa fuit.* Quod ſophiſma eleganter ſolvit TERTULLIAN. *in Apologet. Cap. XL. & XLVII. & ad Nat. Libr. Cap. IX*, Quin eo conſilio AUGUSTINUM *libros de Civitate Dei*; OROSIUM *Ormeſtam*, quam vocat, ſcripſiſſe, nemo ignorat.

§. CVII. Alia deinde veritas eſt CERTA, alia PROBABILIS. *Certa* eſt, Veritas quae vel indubia ſenſione, vel certo ac evidenti principio nititur. *Probabilis*, certa & quae hypotheſi, tamquam fundamento, ſuperſtruitur (*). probabilis.

(*) An veritas quaedam nitatur certo ac evidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus eius cum tali principio clare ob oculos ponitur. Id vero fit per DEMONSTRATIONEM. Contra an veritas ſenſione indubia nitatur, non poteſt clarum fieri, niſi per OSTENSIONEM & EXPERIENTIAM. Praeterea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conveniat, hypotheſim autem ideo tanquam veram adſumo, quia phaenomena inde commode poſſunt explicari: *probabilis* naſcitur veritas. Sic per *oſtenſio-*

Digitized by Google

ſionem & experientiam probo, dari colorem rubrum, ignem eſſe calidum, cer. Per *demonſtrationem*, duos angulos rectos aequales eſſe ſemicirculo. Ex *hypotheſi*, vitrum ideo eſſe pellucidum, quia meios habeat poros rectilineares.

An probabilis alicujus pretii ſit. §. CVIII. PROBABILIS veritas minus convincit intellectum, quam *Certa*. Non minus tamen, quam haec, in vita civili utilis eſſe poteſt (*). Quin aliquando probabilitas, quia ſuos gradus habet, ita comparata eſt, ut a veritate certa non multum differat.

(*) Itaque in errores pernicioſiſſimos incidunt, qui, rejectis veritatibus probabilibus, meras, certas ac demonſtrativas exigunt. In vita enim civili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

Falſum quotuplex. §. CIX. Sic & FALSUM vel eſt CERTUM, vel PROBABILE. *Certum*, quando vel ſenſioni, vel principio evidenti manifeſto repugnat, adeoque involvit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypotheſi probabili (*).

(*) Ita CERTO FALSUM eſt, *ignem eſſe frigidum*, *dari figuram duabus lineis incluſam*, at PROBABILITER FALSUM videtur, *in planetis non eſſe animalia viva*, *mentem noſtram ante corpus exſtitiſſe*, *omnes morbos oriri ex vermiculis*.

Ejus variis gradus. §. CX. Hinc & falſi certi gradus ſunt. *Alias* enim propoſitiones falſas eſſe, demonſtrari non poteſt, quamvis intellectus noſtri adſenſum vix impetrent. *Aliarum* falſitas demonſtratur, vel facilius, vel operoſius. In *aliis* falſitas ita incurrit in oculos, ut demonſtratione plane non opus ſit (*).

(*) Ita quamvis demonſtrari non poſſit, *daemonem ſagis non adparere*: tamen ſapiens vix a ſe impetrabit, ut id credat. *Duos angulos trianguli aequales eſſe ſemicirculo*, falſiſſimum eſt; neque tamen id ſtatim agnoſcit intellectus, niſi demonſtratione convincatur. Denique *lapidem eſſe corpus fluidum*, tam falſum eſt, ut qui eam propoſitionem ſibi demonſtrari petit, non homo, ſed lapis videatur.

An idem omnibus certum, probabile, verum, falſum. §. CXI. Ex quibus patet 1. nobis quaſdam res eſſe poſſe certo veras, quae aliis ſint tantum probabiles, & contra. Sic *me triſtem eſſe*, certo ſcio, alter id probabiliter judicabit ex geſtibus meis. 2. Nobis aliquid certo falſum eſſe poſſe, quod aliis vel verum, vel probabiliter falſum ſit, e. g. *non dari antipodes*, nobis certo falſum eſt: at patres tamen eccleſiae plerique eam propoſitionem vel pro certa vel ſaltim probabiliter vera habuerunt. 3. Probabiliter verum vel falſum aliquando certo tale fieri poſſe, e. g. majoribus probabiliter verum viſum, *ſanguinis circulationem quamdam eſſe*; probabiliter falſum *ultra mare Atlanticum non occurrere terram continentem*: at nobis de utroque certiſſime conſtat.

Tranſitio ad alteram ſectionem. §. CXII. Quare de eo, quod *certo* verum falſumve eſt, & quod *probabiliter* tale eſſe diximus, paullo diſtinctius erit agendum.

SECT. II.

DE EO, QUOD CERTO VERUM FALSUMVE EST.

§. CXIII.

Quid certa veritas. CERTA VERITAS nobis eſt, quae vel indubia *ſenſione*, vel certo ac indubio *principio* nititur. (§. CVII.) CERTO FALSUM, quod indubiae *ſenſioni*, vel certo *principio* repugnat. (§. CX.)

§. CXIV.

§. CXIV. Itaque certitudinis iſtius duo ſunt *criteria* certiſſima: SENSIO & RATIO. Quum enim res omnes, ſive quod ad modos, ſive quod ad effectus, ſenſibus percipimus, eorumque ope claras, diſtinctas atque adaequatas ideas adquiramus: (§. XXIII. *ſeqq.*) conſequens eſt, ut aut nulla ſit veritas, quod abſonum, aut ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, numquam fallant.

Ejus duplex criterium: alterum ſenſuum certitudo.

(*) Nimirum SENSIO & IDEAE ita differunt, ut in illa intellectus *paſſive*; in his *active* ſe habeat. Illa percipimus res *ſingulares*: hae ſunt *univerſales*. Illa *praecedit*, hae *ſequuntur*. Vid. THOMASII *Logic. Cap. VI.* §. *XXII. ſeqq.*

§. CXV. Senſio ponit organa ſenſoria. Quumque haec apud alios bene, apud alios male ſe habeant, & hoc quidem caſu illa officio ſuo fungi non poſſint; oportet ſane 1. organa ſenſoria ita comparata eſſe, ut nullo vitio vel morbo laborent 2. Is vero, cui ſenſus paullo hebetiores obtigerunt, ei defectui aliis modis mederi debet (*).

Quid circa organa ſenſoria obſervandum?

(*) Ita myopes & presbytae ſatis norunt, quam probe ab oculo diſtare debeat obiectum, quod attentius contemplari velint. Vid. JO. CHRIST. STVRMII *Diſſ. de myopibus & presbytis.*

§. CXVI. Quumque ſenſus ad cerebrum propagetur, & ibi mens veluti contempletur iſtas perceptiones, atque inde ideas formet: (M. §. XXV) conſequens eſt, 3. ut, qui ſenſibus recte uti vult, ſana mente praeditus eſſe, ac 4. rem juſta attentione contemplari, & 5. pluribus in conſilium adhibitis ſenſibus rei proprietates inveſtigare debeat (*).

Qualem eſſe oporteat mentem, ſi ſenſus fallere non debeant?

(*) Ita *oculis* non tam facile diſtingues ſaccharum & alumen: at facile illa diſtingues *guſtu*. Aurum & argentum inauratum difficilius diſcernent *oculi*, nec ullum aurium, ac reliquorum organorum ſenſoriorum hac de re erit iudicium competens: at *tactu*, & quod illo exploratur, *pondere* ſtatim res ſe prodet.

§. CXVII. Quum porro vires & potentiae organorum ſenſoriorum non ſint infinitae: ſequitur, 6. ut juſtam diſtantiam eſſe oporteat organorum & objectorum. 7. Ut, ſi vel objecta nimis remota ſint, vel ob inſignem ſubtilitatem ſenſus fugiant, inſtrumenta, quae induſtria humana eam in rem invenit, adhibenda ſint. 8. Ut medium inter objectum & organa recte ſe habere debeat (*).

Qualis ſitus diſtantiaque objecti eſſe debeat?

(*) *Diſtantia* qualis eſſe debeat inter oculos aureſve & obiecta ipſi oculi & aures judicant. In reliquis ſenſibus objecta organum contingant eive proxima ſint, oportet. *Inſtrumenta*, quibus res remotiores contemplamur, ſunt *tubi optici & teleſcopia*, quibus res minutiores, *microſcopia*. *Medium* in viſione debet eſſe lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignorum, quam multa viſionis ludibria detegat Optica.

§. CXVIII. Denique quum res fere omnes ſint compoſitae: earum naturam ſenſione non aliter perſpiciemus, quam ſi 9. rem conſideremus ſub diverſis circumſtantiis, & 10. ejus partes ſingulas ſeorſum contemplemur (*).

Res ſenſu exploranda ſub diverſis circumſtantiis.

(*) Sic *an aer elaſticus ſit*, non melius experiri poſſum, quam ſi aerem veſicae ſuillae incluſum primum frigori exponam, deinde admoveam igni. Naturam pul-

pulveris pyrii non rectius perſpiciam, quam ſi primum in naturam & effectus ſulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum miſceam, & ſic quoque earum effectus explorem.

Alterum criterium veritatis certae ratio, unde demonſtratio. Quid demonſtratio?

§. CXIX. Ita *ſenſione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via eſt RATIO, (§. CXIV.) quae quum ſit facultas ratiocinandi, id eſt, veritates alias ex aliis per neceſſariam concludendi rationem eliciendi: (H. §. II.) ſequitur, ut, an propoſitio quaedam ex principio aliquo certo fluat, ad liquidum perduci aliter non poſſit, quam per DEMONSTRATIONEM.

§. CXX. DEMONSTRATIO eſt modus ratiocinandi, quo concluſionem cum indubio quodam principio ita connecto, ut de ejus veritate dubitare non poſſis (*).

(*) Et hinc mathematici, quia meris demonſtrationibus utuntur, diſciplinas ſuas ad eum certitudinis gradum provexerunt, ut ab EVCLIDIS temporibus de *Elementorum* ejus veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

Quotuplex?

§. CXXI. Ceterum aut effectum ex ſua cauſſa demonſtramus, aut cauſſam ex ſuo effectu. Quarum prior demonſtratio A PRIORE & *κατ' ἐξοχὴν demonſtratio*; poſterior demonſtratio A POSTERIORE dicitur (*).

(*) Sic e. g. ſi rotunditatem telluris demonſtro ex umbra eius in eclipſibus lunaribus: demonſtro cauſſam ex effectu, adeoque ea demonſtratio erit *a poſteriore*. Contra ubi mentis immortalitatem ex ejus immaterialitate, hanc ex cogitatione demonſtro, demonſtratio erit *a priori*.

Demonſtrationis a priore requiſitum primum.

§. CXXII. Quum itaque demonſtratio A PRIORE a cauſſa ad effectum procedat: conſequens eſt, 1. ut omnes praemiſſae debeant non modo notiores, ſed & priores concluſione, & vere ejus cauſſae eſſe (*).

(*) E. g. *qui quindecim gradibus magis ad orientem habitant, quam nos, ii meridiem una hora citius habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem navigant, quoties, quindecim graduum iter abſolverunt, meridiem habebunt una hora citius. Jam circa terram gradus quindeni ſunt vicies & quater. Ergo qui totam terram orientem verſus circum navigant, 24. horis citius habent meridiem, adeoque domum reverſi diem unum different a civibus ſuis.* Hic omnes propoſitiones praemiſſae ſunt concluſionibus priores, notiores, ac vere earum cauſſae, adeoque recte ſe habet demonſtratio.

Secundum.

§. CXXIII. Quumque ex falſo principio verum fluere non poſſit: (§. XCIX.) merito inferimus, 2. non omnes praemiſſas in demonſtratione neceſſario veras eſſe debere (*).

(*) *Neceſſario* autem *verum* dicitur, quod non poteſt non ita ſe habere. Hinc ſi fieri non poteſt, quin ex cauſſa aliqua hic effectus ſequatur: propoſitio erit neceſſario vera. Sin cauſſa plures effectus producit, vel unius effectus plures cauſſae eſſe poſſunt, ejuſmodi propoſitio non erit ad demonſtrationem idonea. E. g. neceſſario vera eſt propoſitio: *quia luna eſt corpus opacum, non poteſt non lumen ſolis intercipere, ubi inter ſolem & oculum noſtrum interpoſita eſt.* Opacum enim corpus neceſſario hunc effectum producit. At minus neceſſario verae ſunt propoſitiones: *qui laetus eſt, ridet. Qui ridet, laetus eſt.* Nam nec laetitia ſemper riſum excitat, & riſus illius plures eſſe poſſunt cauſſae.

Tertium.

§. CXXIV. Quum porro demonſtratio nexum cum ſuo principio oſtendere debeat: (§. XX.) conſequens eſt, 3. ut ſingulas propoſitiones immediate connexas eſſe oporteat (*).

(*) Si

Digitized by Google

(*) Si enim immediate non cohaererent, nova demonſtratione eſſet opus, quod cohaereant, adeoque an concluſio mea ex principio illo fluat, ignorarem, & ita non data eſſet demonſtratio, e. g. ſi dicerem: *ſi quis ſub polo eſt, vivit in ſphaera parallela, ergo ſtellas nec orientes nec occidentes videt*; nondum effectus hic ex ſua cauſſa demonſtratus eſſet. Nam nondum video, immediate cohaerere ſphaeram parallelam & effectum illum. At ſi ita ratiocinet: ſi *quis ſub polo eſt, aequator & horizon ibi ſunt paralleli. Ubi hi ſunt paralleli, ibi & ſtellae moventur in ſitu parallelo cum horizonte. Ergo ſemper in eadem diſtantia ab horizonte ſunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt.* Jam omnia immediate cohaerent, & hinc recte ſe haber demonſtratio.

Quartum.

§. CXXV. Nec minus inde colligas, 4. in demonſtratione eo uſque progrediendum eſſe, donec pervenerimus ad principium aliquod vel in ſe notum, vel antea demonſtratum (*). Nam niſi id fieret, denuo opus eſſet demonſtratione demonſtrationis.

(*) Sic e. g. demonſtratio, quam modo dedimus, omnino ſufficeret ei, qui ex geographia didicit, quid ſit ſphaera parallela. Non autem ea ſufficeret, ſi mihi res eſſet cum homine, ejus diſciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem oſtendendum eſſet, *quid ſit ſphaera parallela, horizon, aequator, ſitus parallelus*, deinde probandum, *ſub polis ſphaeram talem eſſe*, ac denique, *in tali ſphaera horizontem ac aequatorem parallelos eſſe*.

Qualis demonſtratio a poſteriore.

§. CXXVI. Porro A POSTERIORE aliquid demonſtratur, quoties cauſſa ex ſuo effectu oſtenditur. Ubi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui neceſſario, & ex illa ſola proficiſcuntur (*).

(*) Ubi ergo unius rei plures cauſſae eſſe poſſunt, non procedit demonſtratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuiſſe. At recte infero: *eclipſis lunaris oritur ex umbra terrae inter ſolem & lunam interpoſitae. Umbra illa eſt rotunda, ergo & corpus telluris, unde projicitur, eſt rotundum.*

Nec non demonſtratio indirecta?

§. CXXVII. Praeterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA eſt demonſtratio. *Illa* eſt, quam hactenus deſcripſimus: *haec*, propoſitionem veram eſſe, inde oſtendit, quia ex oppoſita vel abſurdum, vel impoſſibile, vel, quod teſte experientia, falſum eſt, ſequitur. Quae ſane firmior eſt, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria ſimul vera eſſe nequeant, (§. LXXII.) & ex vera propoſitione, ſi in forma aut conſequentia non pecces, falſa concluſio elici non poſſit: (§. XCIX.) (*) vera ſane erit propoſitio, cujus ex oppoſita abſurdum vel impoſſibile quid neceſſario fluit (*).

(*) Sic *lunam eſſe corpus opacum*, recte inde demonſtro, quia, *ſi tale non eſſet, lumen ſolare tranſmitteret, & ſic nulla unquam exſiſteret eclipſis lunaris. Quod quum falſum ſit, falſum etiam eſſe oportet, lunam eſſe corpus pellucidum. Eſt ergo corpus opacum.* Q. E. D.

Quid in ea obſervandum?

§. CXXVIII. In ea demonſtratione id tantum providendum, 1. ut abſurdum, impoſſibile, falſum neceſſario ex propoſitione oppoſita fluat. 2. Ut propoſitio, ex qua tale quid elicimus, vere ſit concluſioni noſtrae oppoſita. Niſi enim id obſervetur, in calumniam abibit indirecta illa demonſtratio (*).

Digitized by Google

(*) Hinc, ſi quis ita demonſtrationem ſuam inſtitueret: *Si ſola fides juſtificaret, impios etiam ac impoenitentes juſtificari oporteret. Atqui hoc abſurdum eſt. Abſurdum ergo etiam eſt, ſolam fidem juſtificare*. In manifeſtam calumniam abiret haec demonſtratio, quia ex hac doctrina haec conſequentia non fluit. Nec magis ferenda eſſet ratiocinatio: *ſi ſola fides juſtificaret, conſequeretur, ut opera bona Deo diſpliceant. Id vero abſurdum. Ergo & abſurdum, fidem ſolam juſtificare*. Nam propoſitio: *ſola fides juſtificat*, alteri illi: *bona opera ſunt facienda*, non eſt oppoſita. Nec ſequitur, ut, quod non juſtificat, Deo ideo prorſus diſpliceat. † Quid a Catholicis non dicta agglomeras, & dicta diſſimulas? *Fides ſine operibus mortua eſt*, teſte Jacobo: ergo non juſtificat ſola: non juſtificat mortua, informis, vacua Charitate.

An alicui conſequentiae omnes, quae ex doctrina fluunt, tribuendae? §. CXXIX. Contra ſi quis theſin defendit, ex qua abſurdae concluſiones manifeſto & neceſſario fluunt: ineptus eſt, dum concluſiones negat, & proteſtatur, ſe has non agnoſcere, quum theſin tamen, ex qua illae neceſſario fluunt, agnoſcat (*).

(*) Quam abſurde enim quis defenderet, ſe quidem ſtatuere, *bis quatuor eſſe ſeptem*, at ideo non agnoſcere, *bis quatuor & unum eſſe octo*.

SECT. III.

DE VERITATE PROBABILI.

§. CXXX.

Fundamentum veritatis probabilis hypotheſis. SUfficiant haec de veritate *certa* ac *demonſtrativa*: proximum eſt, ut de PROBABILI agamus. Ut vero illius fundamentum diximus eſſe *principium*: ita haec ſola HYPOTHESI nititur. (§. CVII.)

Quid hypotheſis? §. CXXXI. Eſt autem HYPOTHESIS propoſitio, quam ideo pro vera adſumimus, quia proprietates & effectus rei inde commode explicantur (*).

(*) E. g. ſi adſumam, terrae motus ex materia ſubterranea, inflammabili, maxime nitroſa & ſulphurea, id quidem ita ſe habere, aliter demonſtrare non poſſum, quam quia omnia phaenomena, quae in terrae motu obſervantur, inde ſatis commode poſſunt explicari. Eſt ergo *hypotheſis*, quam jure pro falſa habere non poſſum, quamdiu verior & certior non profertur.

Quatuplex probabilitas? §. CXXXII. Aut vero pro hypotheſi adſumo *verborum* ſignificationem, poſitum, connexionem, cum fine auctoris conſpirantem; aut *teſtis* cujuſdam auctoritatem, aut *eventum* actionum, vel inclinationum ſigna, aut *phaenomenorum* ex cauſſa aliqua explicationem commodam. Si primum, fit probabilitas illa HERMENEUTICA: ſi ſecundum; HISTORICA, quae ſpeciatim FIDES dicitur: ſi tertium; MORALIS & POLITICA: ſi poſtremum denique; PHYSICA adpellatur.

Fundamentum probabilitatis hermeneuticae. §. CXXXIII. Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEUTICAE eſt: 1. *Quod cum verborum ſignificatione, poſitu, connexione, itemque cum auctoris fine & affectu convenit: id probabiliter pro ſenſu auctoris habendum*.

(*) Dicemus ea de re infra (*Cap. IV. Sect. II.*) ubi *de interpretatione* erit agendum. Eſt enim hoc genuinum verae interpretationis fundamentum.

Itemque hiſtoricae. §. CXXXIV. Probabilitatis HISTORICAE, ſeu FIDEI, fundamentum eſt regula: 2. *Quod verum eſſet teſtatur homo fide dignus, id probabiliter verum eſt* (*).

(*) Ita

(*) Ita credimus POLYBIO, quae de bellis Punicis; JOSEPHO quae de excidio gentis Judaicae refert. Nemo autem ſanus credet, quae COCHLAEUS de Lutheri rebus geſtis nequiſſime calamo effudit.

§. CXXXV. Quod traditur nobis ab hominibus, id 1. aut a *praeſentibus* vel *coevis* traditur, aut ab *abſentibus*, & *recentioribus*: 2. Teſtes vel *plures* ſunt, vel *unus*: itemque 3. vel *oculis* rem perceperunt, vel ab aliis *narrari* audierunt, quin & 4. vel *ſcientiae ſuae rationes* reddunt, vel non, & vel rem in ſe *poſſibilem* referunt, vel *mirabilem* vel plane *impoſſibilem*. Denique 6. vel *noti*, vel *ignoti* ſunt, 7. vel *neutrarum partium*, vel *uni parti* magis obnoxii, 8. vel *prudentes*, vel *vaecordes*, 9. vel *probi*, vel *improbi* & *mendaces*.

Teſtium non eadem auctoritas.

§. CXXXVI. Ex quibus diviſionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae poteſt judicari: I. *Quo magis certus ſum, auctorem nec voluiſſe, nec potuiſſe me decipere, eo majorem ei fidem habere teneor* (*). II. *An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, ſaepe ex ipſis narrationis circumſtantiis judicandum eſt* (**).

Axiomata de gradibus fidei humanae.

(*) Quum enim fides pro hypotheſi habeat *auctoritatem*, (§. CXXXII.) auctoritas nitatur teſtimonio fide digno, (§. CCXXXIV.) fide dignus autem ſit, qui nec vult, nec poteſt me decipere: quo magis de hoc certus ſum, eo probabilius ejus teſtimonium eſſe oportere, facile patet.

(**) Quum enim res ad teſtimonia redeat, teſtimonium autem verum ſibi ipſi contradicere, aut ſui diſſimile eſſe non poſſit: ubi circumſtantiae ejus contradictoriae vel diſſimiles ſunt, ibi teſtem vel voluiſſe vel potuiſſe decipere, ſuſpectumque eſſe ejus teſtimonium, facile apparet.

§. CXXXVII. Certiſſimum ita eſt, 1. uni teſti, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamſi alias non adeo ſuſpectus ſit, maxime ubi res ita comparata eſt, ut teſtis facile decipi imaginatione potuerit. 2. At majorem eſſe probabilitatis gradum, ſi rem, ut ut mirabilem, non impoſſibilem tamen, plures teſtes, licet non per omnia eodem modo iiſdemque circumſtantiis, referant. 3. Multo probabilius eſſe, quod plures fide digni iiſdem circumſtantiis referunt: eamque probabilitatem 4. haud parum augeri, ſi teſtes ſint oculati, ſi perſonae publicae, ſi jurati.

Regulae de numero & qualitate teſtium. ſi rem mirabilem narrent.

§. CXXXVIII. Si res, quae refertur, poſſibilis & minus mirabilis eſt: 1. fama ſine certo auctore minus facit probabilitatis; aliquanto plus 2. ſi unus vir prudens & probus ſe rei interfuiſſe dicat: multo plus, 3. unus ſi rem plures eodem modo, iiſdemque circumſtantiis, & maxime, 4. ſi jurati referant

De narratione rei minus mirabilis.

§. CXXXIX. In factis antiquis 1. recentiori ſcriptori, alterutri parti obnoxio, nullumque narrationis fundamentum alleganti parum creditur, maxime ſi alii alteri addicti contradicant. 2. Aliquando plus, ſi neutrarum partium, & vir prudens & probus ſit: ejuſque narrationi 3. multo majus pondus accedit, ſi rem certis indubiiſque documentis confirmet. 4. Probabilius multo eſt unius coaevi, viri probi, prudentis, & qui rei interfuit, teſtimonium, quam plurium recentiorum. 5. Idque plane ſummum gradum obtinet probabilitatis, ſi plures ejuſmodi teſtes, non ex compacto, factum eodem modo iiſdemque circumſtantiis narrant.

De narratione rerum antiquarum.

§. CXL. Ita porro res ipſa & circumſtantiae docent, 1. minimum probabilitatis gradum obtinere, quae *poetice*; 2. paullo majorem, quae *oratorie*,

De modo narrandi.

Digitized by Google

rie; multo maximum, quae *hiſtorice* narrantur, circumſtantiis non exaggeratis, ſed ſimpliciter recenſitis.

De teſtimonio divino. §. CXLI. Denique teſtimonium divinum, ſi de eo certo conſtet, ſummum gradum fidei attingere, ipſique demonſtrationi, ſeu argumento ἀποδεικτικῷ aequipollere, veracitas ac bonitas Dei, falli ac fallere neſcii, unumquemque convincit (*).

(*) Unde hic non quaeritur, ſitne res ita comparata, ut mirabilis unicuique videri debeat? ſed an adſit *evidentia teſtimonii*? id eſt, 1. an divinum hoc ſit teſtimonium? & 2. ſi divinum eſt, an hoc modo neceſſario intelligendum ſit? Quae poſterior quaeſtio ex fundamentis probabilitatis hermeneuticae dijudicanda eſt. (§. CXXXIII.)

Fundamentum probabilitatis moralis & politicae. §. CXLII. Proxima eſt probabilitas MORALIS & POLITICA, quae quum eventu actionum & inclinationum ſignis nitatur: (§. CXXXII.) & ab una ſaepe cauſſa vel actionis circumſtantia, per Dei providentiam mutata, totus conſilii eventus pendeat, ac praeterea homines ſaepe ſimulent diſſimulentque: conſequens eſt, ut ſive a conſiliis ad eventus futuros (*), ſive ab eventibus ad cauſſas & conſilia, ſive denique a ſignis morum & propenſionum ad ipſas propenſiones argumentum ducamus, iſta illatio ſemper futura ſit probabilis tantum, & quidem gradu non ſummo ſemper, ſed aliquando mediocri.

(*) Eſt haec illa *divinatio politica*, qua freti viri rerum civilium peritiores futura cecinerunt, tamquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit CORN. NEP. *in vit. Attici*, *Cap. XVI.* Quid & ipſe de ſe id narrat in *Philipp. VI. Cap. III.* & *Libr. VI. ad Fam. Epiſt. VI.* Plura ejus generis exempla collegit. JUST. LIPS. *Libr. II. Monit. polit. Cap. IX. monito* 3. Quin & Joſephi Judaei vaticinium de Veſpaſiani imperio, de quo praeter ipſum Joſephum Suetonius & Dio Caſſius narrant, εὐστοχίᾳ cuidam ſeu divinationi politicae tribuit GOTFR. OLEAR. in *Diſſert. de vaticinio Joſephi* edita *Lipſ.* MDCXCIX.

Ac denique phyſicae. §. CXLIII. Denique PHYSICAE probabilitatis fundamentum eſt hypotheſis, ex qua phaenomena omnia facile explicantur, (§. CXXXII.)

Ejus gradus infimus. §. CXLIV. Ex quo facile patet, 1. ſi vel unum phaenomenon ex hypotheſi explicari non poſſit, eam probabilem non videri, vel ſaltim vix minimum probabilitatis gradum obtinere.

Gradus ſecundus. §. CXLV. Nec minus inde ſequitur, 2. ut quo minus ſubtilis & coacta eſt ratiocinatio, per quam phaenomena ex aliqua hypotheſi explicantur, eo probabilior futura ſit hypotheſis.

Supremus. §. CXLVI. Denique 3. ſi hypotheſis ita comparata eſt, ut poſitis iiſdem cauſſis idem effectus ſequatur, vel eadem phaenomena per artem exhiberi poſſint, ea ſummum probabilitatis gradum procul dubio attingit (*).

(*) Sic hypotheſis Carteſiana de iride paene eſt ἀποδεικτική, quia ejus imitatione iris poteſt repraeſentari: Ventum oriri, ſi aer craſſior & compreſſus in regionem aeris tenuioris incidat, paene certum eſt, quia ventus hoc modo produci poteſt per Aeoli pilam, cet.

An phyſica phaenomena ex hypotheſibus §. CXLVII. At cavendum, ne phaenomena phyſica explicemus ex hypotheſibus *metaphyſicis*, niſi quid realitatis illis inſit.

§. CXLVIII. Multoque magis providendum, ne HIPOTHESIS confundatur cum POSSIBILITATE & FICTIONE. Sane Epicuri hypotheſis de motu

motu atomorum mera eſt fictio; hypotheſis Honorati Fabri de materia planetarum mera poſſibilitas.

metaphyſicis explicanda? Differentia hypotheſeos, poſſibilitatis, fictionis.

§. CXLIX. Si nimirum exſiſtentia rei, per hypotheſin aſſumtae, nullo modo probari poteſt, ea eſt FICTIO: ſin exſiſtentia rei, quam ſupponimus, probari poteſt, at phenomena aeque ex hac, ac ex alia cauſſa, explicari poſſunt; POSSIBILITAS tantum inde oritur.

Quid fictio? quid poſſibilitas?

§. CL. Haec ſunt vera ac genuina veritatis probabilis fundamenta. Quibus recte intellectis, facile carebimus LOCIS illis DIALECTICIS, quos & *topicos* barbare adpellitant. Regulae enim illae ſeu canones, quos inde petunt, ita comparati ſunt, ut ex quibuſdam aeque demonſtratio ac probabilitas quidem peti poſſit.

Quid de locis dialecticis ſentiendum.

§. CLI. Ceterum veritatis probabilis cognitio OPINIO: & haec, ſi ex ſignis communibus procedit, PRAESUMPTIO; ſin ex propriis, CONJECTURA (*) adpellatur.

Quid opinio, praeſumtio, conjectura.

(*) *Praeſumtio* aeque ac *conjectura* pro diverſis circumſtantiis alias aliaſque denominationes ſortitur. Illa enim ubi in deteriorem partem inclinat, SUSPICIO; haec ſi ad res futuras pertinet, DIVINATIO adpellatur, cujus pleraque ſigna, praeter phyſica, medica & politica, (§. CXLIII.) vix probabilia ſunt.

§. CLII. Ubi probabilitas cum probabilitate colliditur, naſcitur DUBITATIO, quae nihil aliud eſt, quam ſuſpenſio judicii, vel adſenſus in alterutram partem cohibitio.

Quid dubitatio.

§. CLIII. Ex quo facile patet, 1. uni rem dubiam videri poſſe, de qua alter ſit certiſſimus. 2. Dubitationem non confundendam eſſe cum negatione, quia, qui dubitat, nec adfirmat, nec negat: adeoque 3. eum, qui myſterio aliquando dubitat, non ideo ſtatim *atheum* aut *profanum*, ſed *infirmum fide* eſſe. 4. Maxime differre dubitationem a σκέψει, quae eſt dubitatio ſine ratione juſta ac idonea, id eſt, ſine colliſione probabilitatum.

Quid circa illam obſervandum.

§. CLIV. Aliquando contingit, ut res vel demonſtrativa vel probabilis ſit, & tamen nobis oboriatur difficultas, quam ipſi ſuperare non poſſumus. Tunc magis SCRUPULUS, quam *dubitatio*, oritur.

Quid ſcrupulus.

§. CLV. Unde colligimus, 1. ſcrupulum non ſuſpendere adſenſum circa totam rem (*). 2. Non eſſe hoc acuti ingenii ſignum, ſi quis ſcrupulos plures ſibi aliiſque movere, quam eximere, poſſit. Male actum iri cum veritate, ſi ei non prius accommodetur adſenſus, quam ſcrupulis omnibus exemtis.

An is adſenſum omnem ſuſpendat.

(*) Ita ſexcenti ſunt homines pii, qui toti Scripturae fidem habent indubiam, quamvis innumeros ſcrupulos, qui in quaeſtionibus geographicis, chronologicis, genealogicis, quin & philologicis, oriuntur, animo evellere non poſſint.

§. CLVI. Denique aliquando rem quae nobis ipſis probabilis non eſt, aliis poſſumus probabilem reddere, ſi ratiocinatio dicitur ARGUMENTUM κατ' ἄνθρωπον, ſeu AD HOMINEM (*).

Argumentum ad hominem.

(*) E. g. quemquam hominum poſſe nova biblia condere, nemini noſtrum probabile erit. At, qui credunt eſſe hominem, qui poſſit novos fidei articulos condere, iis non poterit non probabilis videri ratiocinio: *qui novos articulos fidei condere poteſt, poteſt etiam eos exponere in libro, qui in poſterum pro norma fidei ſit habendus. Liber, qui in poſterum pro norma fidei habendus eſt, erunt nova biblia. Qui ergo novos fidei articulos condere, & eos in libro exponere poteſt, poteſt & condere nova biblia.* En argumentum ad hominem. † Arradit Adnotator indeclinabilium Conciliorum auctoritatem: at ſciat, Concilia Generalia non novos fidei articulos condere, ſed veteres receptos ab Apoſtolis declarate,

rare, ut enim in Eccleſia non ſit nova revelatio, ſic novi fidei articuli non adoleſcunt, ſed contra Novatores, quae ab initio ſunt revelata, declarantur & vindicantur; at Concilinm quod antiquam fidem declarat, non ſcribit Canonicos libros, non enim per inſpirarionem, ut Apoſtoli, & Prophetae, ſed per adſiſtentiam Sp. S. judicant, proponunt: mira ſemper in Adnotatore idearum implexio.

Eius effectus.

§. CLVII. Ea argumentatione κατ' ἄνθρωπον utimur vel ad *convincendos alios* de veritate theſium noſtrarum, vel ad *hypotheſin* adverſariorum deſtruendam. Si prius, naſcetur inde *opinio* de *veritate* theſeos noſtrae: (*) ſin poſterius, *opinio de falſitate* antitheſeos, adeoque haec argumentatio poſteriore caſu in probabilitate idem praeſtabit, quod in demonſtratione deductio ad impoſſibile vel abſurdum.

(*) Non convictio. Simul ac enim alrer de veritate hypotheſeos ſuae ipſe dubitare incipit: argumentatio haec vim ſuam ac robur amittet. E. g. Romanenſium hypotheſis eſt, *infantes haereticorum baptizatos morientes non damnari*. Si inde colligam, *ergo & extra eccleſiam Romanam ſalutem eſſe*, argumentatus ſum κατ' ἄνθρωπον. At ſimul ac illi rejecerint priorem hypotheſin, eriam haec concluſio amittet vires ſuas. † Suae famae conſuluiſſet Adnotator, ſi numquam inter philoſophicas regulas theologica miſcuiſſet exempla. Romani Catholici haec duo cohaerere demonſtrant: & infantes haereticorum baptizatos, ſi vita excedant, ſalvàri, & exrra Eccleſiam Carholicam ſalutem non eſſe; nam infantes baptizatos non extra Eccleſiam ponunr, ſed intra: Eccleſia quippe, non haereſis eos generat de *ſemine viri ſui*, Sacramento ſcilicet Chriſti, ut contra Petilianum Auguſtinus.

Probabilitas ſaepe demonſtrationis inſtar eſt.

§. CLVIII. Sic variae ratiocinationes gignunt veritatem probabilem. Harum ratiocinationum ſi plures concurrant: tam firma ſaepe haec eſt probabilitas, ut a veritate demonſtrativa parum diſcrepet.

CAPUT IV.

DE MEDIIS VERITATEM INVENIENDI COMMUNICANDIQUE CUM ALIIS.

SECT. I.

DE MODO VERITATEM MEDITATIONE INVENIENDI.

Connexio.

§. CLIX.

Quum hactenus de operationibus intellectus humani, ipſaque natura veritatis ſatis pro inſtituti ratione actum ſit: proximum eſt, ut, quomodo his intellectus operationibus ad *inveſtigandam proponendamque* veritatem utendum ſit, dicamus paullo accuratius (§. VI. *).

Quotuplici modo veritas inveſtigetur & proponatur.

§. CLX. Veritas INVESTIGATUR vel per MEDITATIONEM, vel per LECTIONEM ſcriptorum alienorum, vel per DISPUTATIONEM, ſeu comparationem binarum theſium ſibi oppoſitarum. Ita inventa autem PROPONITUR vel SCRIBENDO, vel viva voce DOCENDO. In quibus omnibus, quid obſervandum ſit, in ſequentibus erit diſpiciendum.

Quid meditatio.

§. CLXI. Primum MEDITATIONE inveſtigatur veritas, (§. CLX.) per

Digitized by Google

per quam nihil aliud intelligo, quam *cogitationes, ita ad leges & juſto ordine inſtitutas, ut novae ſemper veritates ex veritatibus ſemel cognitis emergant*.

§. CLXII. Ordo iſte, quem intellectus in cogitando obſervat, quoties in veritatem certam inquirit, vocatur METHODUS SYNTHETICA (*). Et quia illa a geometris potiſſimum, quin omnibus mathematicis, ſtricte obſervatur, GEOMETRICA etiam dici ſolet.

Methodus ſynthetica vel geometrica.

(*) Vulgo equidem *methodum* inquirendi veritatem dividunt in *ſyntheticam* & *analyticam*, quarum *illa* a principiis ad concluſiones, *haec* a concluſione ad principia procedit. Sed ubi concluſiones notae ſunt, veritas magis *adplicatur* & *dijudicatur*, quam *quaeritur*. Igitur methodus analytica magis ad capita ſequentia pertinebit.

§. CLXIII. Hanc adhibiturus primo omnium det operam, ATTENTIONEM juſtam adferat, deinde, ut mentem a PRAEJUDICATIS OPINIONIBUS vacuam ad meditationem adplicet.

§. CLXIV. Attentionem excitabimus, 1. ſi, quam praeclara res ſit veritas, ſaepius cogitemus (*), 2. ſi ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, & animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3. ſi feſtinemus lente, (**) 4. ſi ea, quae meditamur, in chartam conjiciamus. Multum quoque attentionem provehunt 5. ſolitudo, 6. ſilentium, 7. tempus matutinum, & inprimis 8. diuturnum ſtudium earum diſciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales praecipue ſunt mathematicae.

Quomodo praeparatus quis ad meditandum accedere debeat? Attentio quomodo excitanda?

(*) Sincerum veritatis inveſtigandae ſtudium vel ſolum attentionem noſtram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur ſomnus non facile obrepit iis, qui ſpectant comoedias?

(**) Aliud eſt rem *obiter* contemplari, aliud *attente*. *Illud* fit a feſtinantibus, *hoc* ab iis, qui omnem aciem ad rem ita convertunt, ut eam ſecundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplentur. An id fieri poſſet a feſtinantibus?

§. CLXV. Quumque praejudicia AUCTORITATIS & PRAECIPITANTIAE veluti tenebras intellectui offundant, (§. XVIII.) & hinc ſequatur, ut, qui ſe meditationi accingunt, ab illis vacuos eſſe oporteat: (§. CLXIII.) per ſe patet, utiliſſimam fore dubitationem, dummodo 1. ea non ſit ſceptica, (§. CLIII, 4.) & 2. dubitetur non de criteriis veritatis, ſed de nexu propoſitionum cum principio, nec 3. praefracte negetur id, de quo dubitatur (§. CLIII. 2.)

Quomodo praeiudicia debellanda per dubitationem.

§. CLXVI. Dubitatio haec, tam accurrate ſuis circumſcripta limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam vulgo receptas, ſcrupulos injiciet, teque facile docebit, 1. *& parentes*, *& praeceptores* tuos, *& viros magnos*, *& celebres*, *& probos*, *canitie venerabiles*, aliquando & erraſſe, & errare poſſe: contra, 2. nonnumquam & *olitorem eſſe quaedam opportuna loquutum*, adeoque 3. te nullius auctoritati, tamquam claudum pilae, inhaerere debere.

In primis praeiudicium auctoritatis.

§. CLXVII. Nec minus inde perſpicies, 4. mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamvis abſonam, pro veritate, id eſt, nubem pro Junone, amplecti. 5. Veritatem non ita omnibus obviam, ac prope in medio poſitam eſſe, ut veluti ſe ſponte offerat, etiam minus diligentibus, adeoque, 6. ceu peſtem fugiendum eſſe praejudicium praecipitantiae, & 7. ea

Et praeiudicium praecipitantiae.

Digitized by Google

ea etiam, quae nobis penitus perſpecta habere videmur, quaſi ignota accuratius inveſtiganda eſſe.

Ordo in meditatione obſervandus.

§. CLXVIII. Ita praeparatus ac veluti praemunitus facile animadvertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciundum ſit. Quum enim cognitio noſtra a ſenſione incipiat, ſenſio autem, ſub diverſis circumſtantiis ſaepe repetita EXPERIENTIAM gignat, (§. XXIII) ex hac denique nobis ideas *claras*, *diſtinctas*, *adaequatas* formemus: (§. XXV.) primum EXPERIUNDUM erit tam diu, donec nobis, quoad licet, *claram*, *diſtinctam*, atque *adaequatam* ideam rei adquiſiverimus (*).

(*) Id non modo in rebus naturalibus faciendum, ſed & in moralibus & civilibus. Quemadmodum enim fruſtra meditari conaberis de parheliis, niſi in promptu ſint tuae aliorumve phyſicorum atque aſtronomorum obſervationes atque experientiae: ita non magis cum ſucceſſu aliquo meditaberis de virtute, vitiis, adfectibus, quin & de republica, juribus, ſimilibusque, niſi, quae harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta ſint, experiundo accurate didiceris.

Primum experiundum.

§. CLXIX. Ne autem fallat experientia: res ipſa te docebit, 1. regulas, quas de ſenſione & experientia non uno loco dedimus, (§. XXIII. *ſeq.* §. CXV. *ſeqq.*) diligenter eſſe obſervandas. 2. in conſilium etiam adhibendas eſſe aliorum obſervationes, easque, 3. ſi fieri poſſit, (*) repetendas, ut, an recte ſe habeant, tanto certius ſcias.

(*) Alia enim experimenta inſtituere facile eſt, alia vel difficilius, vel plane non poſſunt inſtitui. Sic e. g. quae alii de natura aeris, de ebullitione certorum oleorum, inter ſe mixtorum, ſimilibusque phaenomenis obſervarunt, facile repetendo explorare poſſumus; at difficilius aliorum obſervationes de parheliis, paraſelenis, cometis, tranſitu Mercurii per Solem, & ſimiles, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec ubivis conſpicua ſunt haec phaenomena, partim, ſi quando contingunt, non ſine magno inſtrumentorum adparatu obſervantur.

Deinde definiendum.

§. CLXX. Quo plures in promptu ſunt obſervationes, hujusmodi certae, & accurate collectae, eo proniorem nobis viam munivimus ad veritatem. Jam enim nihil erit facilius, quam ex illa obſervationum ſilva conſtruere DEFINITIONES tot (*), quot opus eſt ad claram, diſtinctam, atque adaequatam objecti ideam adquirendam.

(*) E. g. qui aerem definit duce experientia, quod ſit *corpus fluidum, tellurem intra certam altitudinem ambiens, & ſpatia in & ſupra eam, ab aliis corporibus relicta, occupans, niſi ab alio quodam impediatur*, ei etiam definiendum, quid ſit *corpus*, quid *fluidum*, quid *atmoſphaera*, quid *altitudo aeris*, quid *ſpatium*, quid *vacuum*, quid *occupare ſpatium? cet.* Et quamvis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum ſit; eae tamen non ſunt ſupervacuae in veritate invenienda.

An abſciſſe requirantur definitiones reales.

§. CLXXI. Definitiones *reales* non ſemper initio ſtatim inveniri poſſunt, & tunc ſufficiunt *nominales*, modo illae ad amuſſim factae ſint (*) (§. XXXVIII. *ſequ.*

(*) Egregie enim falluntur, qui definitiones nominales ad inveniendam veritatem inutiles exiſtimant. Continent ſane certas notas, quibus res ſemper ab omnibus aliis diſtinguitur, (§. xxxviii.) Eae notae ſunt proprietates eſſentiales, & hinc non poſſunt non novas ſuppeditare veritates.

§. CLXXII.

Hinc porro dividendum.

§. CLXXII. Nec minus utile erit, res definitas, ſi fieri poſſit, ſecundum regulas, ſupra expoſitas, DIVIDERE, & ſingulorum membrorum novas condere definitiones (§. XLIV. *ſeqq.*), Quo plures enim nanciſcimur definitiones: eo plures nobis ſunt fontes inveniendae veritatis, modo obſervemus, quae ſupra de exploranda definitionum veritate dicta ſunt. (§. LXIII.)

Poſtea reperienda axiomata.

§. CLXXIII. Singulae definitionum partes ſingulas dabunt praemiſſas, (*) ex quibus, addita nova idea, per regulas ratiocinandi facile elicies AXIOMATA, quae baſes ſunt reliquarum concluſionum inde derivandarum (*).

(*) E. g. eſto definitio: *totum, eſt quod ex omnibus ſui partibus conſtat*. Habes praemiſſam: *totum ex omnibus ſui partibus conſtat*. Eam compara cum ideis *majus vel minus eſſe*, habebis alteram etiam praemiſſam. Ratiocinaberis ergo: *quod ex omnibus ſui partibus conſtat, eſt majus unaquaque ſui parte. Totum ex omnibus ſui partibus conſtat. Eſt ergo totum majus unaquaque ſui parte.* Quae concluſio axioma eſt.

Unde fluent corollaria.

§. CLXXIV. Ubi ejus generis plura axiomata in promptu fuerint: per regulas converſionis, (§. LXI. *ſeqq.* oppoſitionis, (§. LXX. *ſeqq.*) collatiſque novis ideis, facile reperies COROLLARIA (*) quamplurima, ex quibus tamen ea potiſſimum, quae vel maximi, vel alicujus momenti erunt, ſeliges.

(*) Eſto definitio, *Commodatum eſt contractus re initus, quo rem alteri gratis ad certum uſum ita concedimus, ut eadem in ſpecie reſtituatur*. Habebis inter alia hoc axioma: *commodata res non eſt abutenda*, alias enim non in ſpecie reſtitui poſſet. Ex eo fluent corollaria per *converſionem: quotieſcumque nobis res datur ita ut abutamur*, (veluti in mutuo,) *toties non eſt commodatum. In re ergo fungibili non eſt commodatum.* Per oppoſitionem: *falſum ergo eſt, commodatam rem abſumi poſſe*, adeoque *& falſum, mutuum & commodatum non differre*, quamvis Germanis *geliehen* dicatur & mutuum, & commodatum. Per ratiocinationem denique: *ſi res commodata non abutenda eſt, commodatarii erit, eam diligentiſſime cuſtodire*: adeoque, *ſi ea illius culpa vel periit, vel deterior reddita eſt, damnum reſarcire, nec commodans obſtrictus erit, ſi res exſtat, pro ea accipere aeſtimationem, cet.* Sic unum axioma plura dabit corollaria, ſi meditationem continuaveris.

Quomodo inveniri poſſint theoremata & problemata?

§. CLXXV. Si plures definitiones inter ſe contenderis: facile reperies THEOREMATA & PROBLEMATA (*). Id modo obſervandum, comparandas eſſe definitiones, quae aliquid inter ſe commune habent: alias enim comparabis diſparata, nec illis quidquam invenies, praeter propoſitiones negativas, quas & pueri jam ſciunt.

(*) Sic, comparatis *mutui & commodati* definitionibus, habebis theorema: *in mutuo, non in commodato, transfertur dominium.* Si contenderis definitiones *commodati & rerum fungibilium*, ſolves problema: *an in pecuniae commodatum conſiſtere poſſit?* Poſſe enim, facile intelliges, ſi pecunia non ſit uſualis, ſed ex numiſmatibus rarioribus, quae & ſine abuſu utilitatem praeſtant, conſtet.

An hae inventae propoſitiones egeant demonſtratione?

§. CLXXVI. Et *axiomata* quidem, & *corollaria* raro aliam demonſtrationem requirunt, quam ipſam definitionem. At *theoremata* & *problemata* ex corollariis, axiomatibus, definitionibus, demonſtranda ſunt, ſi vere convicti eſſe velimus.

Quomodo continuanda meditatio?

§. CLXXVII. Denique nullum eſt corollarium, nullum theorema, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis novae veritates non fluant, ſi aciem meditationis intenderis.

Quomodo reperiendae veritates probabiles?

§. CLXXVIII. Ita veritates *certae* per meditationem inveniuntur. *Probabiles* non aliter reperies, quam ſi 1. omnia rei phaenomena, quoad fieri poteſt, experiundo inveſtiges, iiſque inter ſe comparatis, 2. de invenienda hypotheſi labores, ex qua illa explicari poſſint. Id enim quoties fieri poteſt, hypotheſis illa erit probabilis, & pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius oſtenderit.

Sive hiſtoricae, ſive aliae.

§. CLXXIX. Idemque obſervandum erit, ſive de *probabilitate hiſtorica*, ſive de *phyſica*, ſive de *politica* vel *morali*, ſis ſollicitus, In *hiſtorica* enim conferendae erunt regulae de auctoritate, ejuſque gradibus: (§. CXXXVI. *ſeqq.*) in *morali* vel *politica* conſilia & rei circumſtantiae comparanda, & pro hypotheſi ponendum, poſitis hujuſmodi conſiliis & circumſtantiis, talem ſequi ſolere eventum. (§. CXLII.)

Cur alii in veritatibus certis, alii in probabilibus inveniendis feliciores ſint?

§. CLXXX. Vel maxime tamen in invenienda veritate probabili, *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *judicio* opus eſt. Et hinc non mirum eſt, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis inveniendis eſſe feliciores.

SECT. II.

DE MODO, VERITATEM PER INTERPRETATIONEM INVESTIGANDI.

§. CLXXXI.

An legendi ſint libri?

NOn modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur (§. CLX.) Equidem ſi ita ageretur cum humano genere, ut rerum omnium cauſſas & naturam ipſi inveſtigare poſſemus: magna librorum mole aequo animo careremus. Jam quum nec occaſio ſit, omnia experiundi, & vitae brevitas vetet nos ſpes inchoare longas: in ſubſidium omnino adhibenda, quae ab aliis de rebus ad varias ſcientias pertinentibus ſcripta ſunt (*).

(*) Hinc facile patet, quid ſentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem adſpernati commendarunt bibliothecam τριβιβλον, libros puta *naturae*, *ſcripturae*, & *conſcientiae*, vel pauciſſima tantum legenda eſſe, monuerunt.

Qui libri legendi?

§. CLXXXII. Quum itaque legendi ſint libri de rebus ad varias ſcientias pertinentibus, ſcripti: (§. CLXXXI.) conſequens eſt, ut abſtinendum ſit a libris, qui 1. vel ad vitia irritanda comparati, (M. §. CCLXXX.) vel 2. ad augendam ſcientiam noſtram minus idonei ſunt. 3. Ut ne libros quidem, mentem honeſta voluptate demulcentes, alio fine evolvere debeamus, quam ut verum inde fructum capiamus (*).

(*) Hoc conſilio legendi ſunt *libri hiſtorici*, *comoediae*, *ſatyrici poet. e*, *libelli eriſtici*, *ephemerides eruditorum*, & ſimiles. Non cortici hic inhaerendum, ſed nucleus quaerendus, alioquin in vanam curioſitatem, id eſt, in voluptatem, evadet hoc legentis ſtudium. Praeclara quaedam hanc in rem monita dedit PLUTARCH. *in libello de audiendis poetis Tom. II. Opp.*

§. CLXXXIII.

Digitized by Google

Quomodo.

§. CLXXXIII. Quum deinde ſcientiae cauſſa legendi ſint libri: (§. CLXXXII.) 2. conſequens eſt, 3. ut & media, librum cum fructu legendi, adhibenda ſint, qualia omnino ſunt 4. notitia vitae, doctrinae, ſectae auctoris, 5. ejuſdem inſtitutum, quod vel ex praefatione vel ex hiſtoria litteraria diſcimus, 6. accurata libri partitio, 7. doctrinarum principalium ab illuſtrantibus diſcrimen, 8. ſubſidiorum, quae ad explicanda difficiliora loca faciunt, uſus, & 9. quod praecipuum eſt, meditatio de qualitate & veritate doctrinarum accuratior (*).

(*) Niſi enim haec lectioni adjungatur, multae quidem lectionis homo fortaſſis dici poterit, at non parum occupabitur praejudicatis opinionibus. Quin adſueſiet homo centonibus conſuendis, nec facile ad bonam frugem perveniet. Confuſionem enim parit lectio promiſcua, cui meditatio non accedit. Vid. SENECA *Epiſt. II.*

An excerpendum.

§. CLXXXIV. Quumque memoria ſit labilis, vel ſaltim cum aetate decreſcat (*), omnino . o. conſultum eſt, ea, quae meditando bona deprehendiſti, in adverſaria referre, & futuris uſibus ſeponere.

(*) Equidem *memoria* ſenibus tribuitur: ſed rerum, quae antea contigerunt. (*M. §. LXV.*) Quod ad cetera attinet, obliviofi ſunt, & eorum maxime, quae legerunt, audiverunt, dixerunt, parum memores.

Quomodo.

§. CLXXXV. Quaeris tu, qua potiſſimum excerpendi methodo utendum ſit? Ego vero te ea de re nolim ſollicitum eſſe. Nemo ſane ſollicitus eſt de certa methodo, opes & theſauros commode reponendi. Ratio ipſa tibi dictitabit, optimam eſſe excerpendi methodum, quae nec nimis operoſa eſt, & res excerptas, quaerenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, ſive res notatu digniores ſub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, ſive eas margini alicujus ſyſtematis adſcribas (*).

(*) Ex excerpendi methodus vel ideo commodiſſima eſt, quia ſic & res, ad diverſas diſciplinas pertinentes, ſeparantur, & non opus eſt novo indice, quum vel index ipſi ſyſtemati ſubjunctus, locum, ad quem adſcripſiſti obſervationes ſingulas, facile oſtenſurus ſit.

Quaedam circa adverſaria obſervanda.

§. CLXXXVI. Ceterum ipſa ſuadebit prudentia, loca auctorum, unde ſingula delibaſti, diligenter notanda eſſe. Si libros ipſe poſſides, & loca ſunt prolixiora, recte facies, ſi eorum tantum ſcientiam breviter expreſſeris. Sin breviora ſunt, & ea vel ex codice aliquo MSCto, vel ex libro rariore, & non ubivis obvio depromſiſti, integra omnino deſcribenda erunt, ſi facere volueris operae pretium.

Libros legentibus opus eſt regulis hermeneuticis.

§. CLXXXVII. Quum denique libros cum fructu lecturus praecipue adhibere debeat ſubſidia, quibus ad intelligenda loca difficiliora opus eſt: (§. CLXXXIII, 8) eo in primis pertinent regulae de probabilitate HERMENEUTICA, quarum genuinum fundamentum jam ſupra attigimus. (§. CXXXIII.)

Quid interpretatio.

§. CLXXXVIII. Eſt enim interpretatio eorum, quae ab auctore vel brevius, vel obſcurius, vel negligentius dicta ſunt, probabilis & veriſimilis explicatio.

Ejus finis.

§. CLXXXIX. Itaque finis interpretationis eſt, ſenſum auctoris divinando adſequi, quem ipſe verbis non ſatis expreſſit. Quum enim ſigna cogitationum ſint verba, ſive ore prolata, ſive ſcripta: contingere poteſt, ut ſigna haec non ſufficiant rei deſignandae, ſive obſcuritas ſit 1. in ſcripturae forma

ma deformi, ſive 2. in adbreviationibus vulgo minus notis, ſive 3. in ſphalmatibus ſcribarum vel typographorum, ſive 4. in defectu vel vitio interpunctionum, ſive 5. in verbis obſoletis, novis, peregrinis, aequivocis, abruptis, ſuperfluis, perplexis, ſive 6. in ſententiis contradictoriis, & quae paullo difficilius in concordiam revocantur (*).

(*) Singulas has obſcuritatis cauſſas accurate, ut ſolet, recenſuit, atque exemplis illuſtravit THOMAS. *in Praxi Log. Cap. III. §. XXXVI. LV.* quem & in ſequentibus paſſim non ſine ratione ſequemur.

Regula I. de adfectu & fine ſcribentis. §. CXC. Quum itaque hic in ſignis explicandis verſemur, (§. CLXXXIX.) ſigna autem ad auctorum adfectum & finem comparata eſſe oporteat; (§. CXXXIII.) conſequens eſt, 1. ut verba interpretanda ſint, ſecundum ſtatum, adfectum, hypotheſes auctoris, qui ſcripſit. Ut enim duo, quum faciunt idem, non eſt idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem ſemper ſentiunt (*).

(*) Ita nemo dubitat, immortalitatem animae aliud ſignificare *Pythagoreis* & *Platonicis*, aliud *Stoicis*, aliud *Chriſtianis*. Nec negandum, quamvis BEN. SPINOZA quaedam de attributis Dei non male dixiſſe videatur, ea tamen aliter omnino accipienda eſſe, ac ſi a Chriſtianis ſcriptoribus prolata eſſent.

Regula II. de propoſitionibus. §. CXCI. Quumque, qui loquitur, animi ſui ſententiam explicare conetur, idque fieri non poſſit ſine propoſitionibus, ſequitur ſane, 2. ut ipſum ſaepe praedicatum ſignificationem ſubjecti; ſubjectum notionem praedicati indicet (*).

(*) *Talia* enim *ſunt ſubjecta, qualia permittuntur eſſe a ſuis praedicatis; talia praedicata, qualia eſſe permittuntur a ſuis ſubjectis.* Hinc ſi *cancro* quis mortuus dicitur, plane aliud erit cancer ille, quam quem Titius ſumma cum voluptate comediſſe dicitur.

Et de ἅπαξ λεγομένοις. §. CXCII. Id quod etiam in vocabulis obſoletis, rarioribus ἅπαξ λεγομένοις interpretandis uſum egregium praeſtat (*).

(*) Ita BOCHARTUS, JOB. LUDOLPHUS & alii ex praedicatis quae *Levithani* & *Behemotho* tribuuntur a Jobo, collegerunt, per illum *crocodilum*, per hunc *hippopotamum* intelligi.

Regula III. de antecedentibus & conſequentibus. §. CXCIII. Quum vero ſubjectum ſaepe in antecedentibus latitet, praedicatum in ſubſequentibus accuratius explicetur: conſequens eſt, 3. ut interpres antecedentia & conſequentia ſemper in conſilium adhibere, nec unquam textum, ſi fieri poteſt, extra contextum conſiderare debeat.

(*) Hinc vel maxime commendare JCti ſolent comparationem textuum unius ejuſdemque veteris jurisconſulti, ex eodem libro depromptorum, ex quorum nexu ſaepe perſpicuus fit locus, in ſe obſcuriſſimus. Vid. HENRICI BRENKMANNI, & BERN. HENR. REINOLDI *Diſſ. & Orat. de legum Inſcriptionibus*, nec non JAC. LABITTI *Uſum indicis Pandect.* ubi rem exemplis illuſtravit. Id quod & JAC. CUJACIUS, JAC. GOTHOFREDUS, & hic quidem cum in aliis opuſculis ſuis, tum in luculento *Commentario in regulas juris & Commentariis in Codicem Theodoſianum* praeclare praeſtiterunt. In exegeſi ſacra uſum hujus regulae erudite oſtendit WOLFG. FRANZIUS *de interpretatione*.

Regula IV. de locis parallelis. §. CXCIV. Aliquando auctor doctrinam in aliis quoque locis expoſuit & tunc ſaepe, quod uno loco obſcurius dixit, altero multo dilucidius expreſ-

preſſit. Ex quo pattet, 4. loca auctorum parallela, quae vocant, diligenter eſſe conferenda, ex iiſque genuinam eorum ſcientiam eruendam, modo iſta loca ſibi non manifeſto contradicant (*).

(*) Id quod vel ſtudio & data opera facit auctor, ubi ſententiam ſuam curis ſecundis emendat, cujus rei exemplum praebent AUGUSTINI *libri Retractationum*, vel ex imprudentia, & inadvertentia animi. Quales ſane contradictiones frequentius occurrunt paſſim quam credas.

§. CXCV. Si conſtet, data opera ſententiam mutaſſe ſcriptorem, tunc 5. poſterior ſententia anteferenda eſt priori, id quod tamen 6. in pactis vel ideo non ſemper obtinet, quia homini non ſemper libera conſilii mutandi facultas eſt (*).

Reg. V. & VI. de diverſis unius auctoris ſententiis.

(*) Aut ergo pactum poſterius *inter eaſdem perſonas* initum eſt, aut *cum diverſis*. Si *inter eaſdem*: poſterius omnino tollit prius, quia potuere paciſcentes ſententiam mutare. Sin *cum diverſis*: prius pactum excludit poſterius, quia priori paciſcenti jus quaeſitum per novum pactum adimi non potuit. Exemplo eſſe poſſunt *ſponſalia bina* cum diverſis feminis inita, item *litterae inveſtiturae* veteres & novae inter ſe diſcrepantes.

§. CXCVI. Sin inconſulto & ex inadvertentia auctor in contradictionem incidiſſe videatur, (quod tamen, ſi ulla conciliandi ratio ſuperſit, credere nos non patitur ſpes, de hominum diligentia concepta, ceſſat interpretis officium, ac potius, utra ſententia rectae rationis principiis magis conſentanea ſit, ſecundum regulas logicas diſpiciendum eſt (*).

Et de contradictione auctoris.

(*) Unde facile patet, quid ſentiendum ſit de quaeſtionibus: *an in jure dentur antinomiae? quomodo illae conciliandae? An injuria fiat juris collectoribus, ſi illis humani quid accidiſſe dicas?* & ſimilibus. Longa enim haec tabula eſt.

§. CXCVII. Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio ſupereſt. Et tunc inſignem utilitatem praeſtabunt regulae: 7. in dubio is ſenſus eligendus, qui vel nihil abſurditatis habet, vel 8. efficit, ut res aliquem effectum ſortiatur (*).

Reg. VII. & VIII. de effectu.

(*) Non enim probabile eſt, quidquam dicturum ſcripturumve hominem ideo, ut ſermo vel ſcriptura effectum non habeat, niſi perſpicue adpareat, loquentem aut ſcribentem vel data opera jocatum, vel emotae mentis fuiſſe. Hinc quum a militibus praeſidiariis Euboeae deditio ea lege fieret, ut capita ipſis ſalva eſſent, perabſurda erat Turcarum cavillatio, dum dedititios medios diſſecabant, ſic capita ſalva fore, in re ſeria nugantes.

§. CXCVII. Quando itaque eum ſenſum eligendum eſſe dicimus, ex quo nihil abſurdi ſequatur: (§. CXCVII, 7.) illud non modo intelligendum eſt de abſurditate *abſolute*, ſed & *ex hypotheſi* tali (*). Ex quo ſequitur, 9. ut verba ita interpretanda ſint, ne qui ſanae mentis fuit, aliquid contra ſenſum communem dixiſſe videatur. 10. Ut interpretationem conſentaneam eſſe oporteat ſyſtemati auctoris (**).

Reg. IX. & X. de abſurdo vitando & ſyſtemate auctoris.

(*) Saepe tamen, ubi temeritas & dolus accedit, verba abſurda in poenam, vel tamquam abſurda accipiuntur, donec contrarium probatum ſit, vel pro non ſcriptis habentur. Prioris exempla paſſim occurrunt in delictis injuriarum & blaſphemiae. Vid. BEYERI *Delin. jur. crimin. ad Art. CVI. §. XXIV. p.* 172. *edit. nov.* Poſterius praecipue fit in conditionibus impoſſibilibus, turpibus, perple-

plexis, quae ultimis voluntatibus adjectae deprehenduntur. *L.* 1. *L.* 14. *L.* 20. *pr. L.* 27. *D. de cond. inſt. L.* 45. *D. de hered. inſt.*

(**) Ita pleraque SPINOZAE dicta aliud quid ſonare, ſi ſeparatim audiantur, aliud, ſi cum toto ejus ſyſtemate comparentur, jam ſupra obſervavimus. Et haec eſt illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris ſacris; *analogia juris*, quam JCti in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit THOMAS. *Prax. log. Cap. III.* §. LXXXII.

Reg. I. de ſignificatione verborum.

§. CXCIX. Ita procedendum omnino, ſi contradictio quaedam legentes torqueat. (§. CXXV. * *ſeqq.*) Sin ejuſmodi contradictio non obſervetur, & verba tamen paullo obſcuriora appareant: primum firmiter tenendum, 11. verba tamdiu in genuina & propria notione accipienda eſſe, quamdiu inde diſcendi nulla neceſſitas eſt (*). Si autem ſic obſcuritas tolli nequeat, 12. ad *conjecturas* confugiendum eſſe, in quibus inveniendis permultum facit *ἡ εὐστοχία* ſeu ingenii felicitas.

(*) Id eſt, quamdiu inde vel abſurdum non ſequitur, vel repugnantia cum ſyſtemate & analogia auctoris manifeſto non obſervatur. Hinc facile patet, & eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non urget, e. g. qui praefracte contendunt, Chriſtum a daemone Matth. IV, 8. per aera raptum: & eos, qui omnia miracula, vel tamquam phaenomena naturalia, vel tamquam ſomnia & viſiones, vel per allegorias interpretanda eſſe contendunt. Syſtemati enim ſacro & analogiae fidei non repugnare miracula, ſatis adparet ex *Act. II.* 22. *IV.* 30. & locis quamplurimis.

& XII. de conjecturis.

§. CC. Conjecturae petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, & tunc obſervanda ea, quae ſupra (§. CXCI.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, conſequentibus, & parallelis, de quibus itidem jam ſupra (CXCIII. *ſeq.*) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos verſatus eſt.

Unde conjecturae petendae.

§. CCI. Finis hic in *legibus* & *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, & hinc adeo praetermitti non poteſt, ut recte potius dicere ſoleant JCti, 13. *rationem legis animam ejus eſſe*. Id quod etiam de pactorum interpretatione veriſſimum eſt (*).

(*) Ratio enim eſt finis. Fini conſentanea debent eſſe media. Ergo ex fine omnino judicandum, qualia media eſſe oporteat. Defendimus hoc JCtorum axioma in *Praefatione*, *Elementis juris ſecundum ordinem Pandectarum* praemiſſa, adverſus PAGANINVM GAVDENTIVM. Hinc *in univerſum ceſſante fine, media etiam ceſſare oportet*. In legibus id manifeſtum. Nam ſi legislator ob peſtis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin ceſſante illo infectionis periculo, peregrini rurſus admittendi ſint. At diximus: *fine in univerſum ceſſante*. Nam ſi ceſſat uno alterove caſu, lex ideo non exoleſcit, quia fertur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. *L.* 3. *L.* 4. *ſeqq. D. de legib.* Hinc e. g. quamvis aliquando impubes ante pilos ſapiat: non ideo magis tamen is teſtari poterit, quam reliqui ejuſdem aetatis adoleſcentes. Vid. HVBER. *Poſit. ad Pand. Libr. I. Tit. III.* §. XIV.

Reg. XIII. de inveſtiganda ratione legis, vel pacti. XIV. Reg. de interpretatione reſtrictiva, declarativa, extenſiva.

§. CCII. Quum itaque ratio legum vel pactorum eorundem veluti anima ſit: (§. CCI.) conſequens eſt, 14. ut interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM & EXTENSIVAM recte diſpeſcatur.

§. CCIII. Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; ubi verba ratione latiora ſunt, RESTRICTIVAM; denique, ubi verba & ratio pari paſſu ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibendam eſſe, facile patet.

(*) Eo

Digitized by Google

(*) Eo pertinet regula, quae tam frequenter jactatur: *ubi eadem ratio, ibi eadem juris diſpoſitio eſt*. Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privilegia, de quibus conſtat, quod ad exemplum non trahantur, *L. 1. §. 2. D. de conſtit. princip.*

§. CCIV. Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *reſtrictivae* interpretationi locus ſit: (§. CCIII.) facile patet, 15. in dubio ſemper propenſiores non eſſe oportere in partem rectae rationi, virtuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quae ipſa eſt AEQUITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt (*). **Reg. XV. de aequitate.**

(*) Aequitas eſt *virtus correctrix ejus, in quo lex propter univerſalitatem deficit*. GROT. *de aequ. indulg. & facilit. Cap. I. §. III.* Fundamenta hujus correctionis ſunt *recta ratio*, *virtus*, *benignitas*, *humanitas*, quae quales ſint; ex principiis genuinae philoſophiae, & maxime moralis, ſatis notum eſt. Si quis ergo nubem pro Junone, id eſt, *ſtupiditatem* pro recta ratione; *vitium* pro virtute; nimiam *indulgentiam* & *conniventiam* pro benignitate & humanitate amplectitur, hiſque falſis principiis interpretationem ſuam attemperat: naſcitur inde AEQVITAS CEREBRINA, de qua etiam fuſe diſſeruit THOMAS, *in Diſſ. de aequitate cerebrina L. 2. C. de reſcindenda vendit. Cap. I.*

§. CCV. Quum ergo in benignitatem propenſior ſit aequitas: (§.CCIV.) facile patet, *16.* in dubio eligendum eſſe ſenſum legis benigniorem, eoque referri poſſe pleraque, quae de interpretatione ODIOSORUM & FAVORABILIUM monuerunt GROTIUS, PUFENDORFFIUS, & JCti tantum non omnes (*). **Reg. XVI. de ſenſu benigniore praeferendo.**

(*) Nemo ignorat, eam regulam impugnaſſe primum THOMASIVM *in Praxi log. Cap. III. §. CXVI. ſeqq.* quumvir doctus VINC. PLACCIVS ejus patrocinium ſuſcepiſſet; exarſiſſe illud certamen, cuius hiſtoriam ex ipſis ſcriptis amoebaeis, *Inſtitutionibus Juriſprudentiae divinae* poſt *Librum II. p. m. 372. ſeqq.* inſertis, facile intelliges. Nimirum dari non poſſe definitiones *favorabilium* & *odioſorum* accuratas, vel inde patet, quod quae odioſa aliis ſunt, aliis favorabilia videntur. Sed vix opus eſt regula hac, adplicatu certe difficillima, ſi regulam, hoc aphoriſmo datam, rite intelligamus.

§. CCVI. Sunt hae praecipuae de interpretatione regulae, quibus ad eruendum genuinum auctoris ſenſum utimur. De interpretatione MYSTICA non eſt, quod multa addamus. Nimirum 1. certos nos eſſe oportet, auctorem id intendiſſe, ut arcanius quid his verbis exprimeret (*). 2. Certo conſtare debet, phyſicumne, an hiſtoricum, an morale, an propheticum iſtud ſit myſterium, quod ſub littera latitat (**). Tunc, 3. qui myſterium iſtud divinando ita invenit, ut illud litterae per omnia accurrate quadret, is probabiliter (***) ſenſum auctoris myſticum cenſebitur adſequutus. **Regulae de interpretatione myſtica.**

(*) Sic e. g. in caſſum laborant, qui diſputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade & Odyſſea latitet, niſi prius liquidum ſit, arcani quid ſub iſtis poematibus occultari.

(**) Hinc fruſtra de explicatione myſtica poematum Homeri, metamorphoſeon Ovidii, cenotaphii notiſſimi Aeliae Laeliae Criſpidis, ſimiliumque laborabis, niſi exploratum prius ſit, phyſica, hiſtorica an moralia myſteria in iis quaerenda ſint.

(***) *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad coniecturas, quin aliquando ad ingenii luſus redit, niſi pruritum eiuſmodi interpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Aeliae Laeliae Criſpidis paullo ante memoratum exemplo eſſe poteſt luculentiſſimo. Vtinam autem in

hiſ ludicris & nihili rebus ſubſiſteret ingenium humanum! Vtinam non ſacra etiam temeraret, fingeretque myſteria, quorum veſtigia in ſacris libris non exſtant?

De interpretatione grammatica.

§. CCVII. Sed haec de interpretatione *logica* ſufficiant. *Grammatica* enim aliis nititur fundamentis, & ab aliis jam ſatis accurate tradita eſt, ut quidquam hic addere minus neceſſarium eſſe videatur (*).

(*) In primis hic multa obſervavit JO. CLERICVS *in Arte critica*, quamvis & ſint in libro, quibus non ſubſcripſerim. Diſſentire in his licet, quemadmodum idem licuit citato auctori. *Hanc libertatem petimuſque damuſque viciſſim.*

SECT. III.

DE RATIONE, VERITATEM PER DISPUTATIONEM INVESTIGANDI.

§. CCVIII.

An diſputationibus veritas inveniatur?

AD inveſtigandam veritatem comparatae etiam ſunt DISPUTATIONES, quamvis ſaepe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, ut veritas diſputando amittatur (*).

(*) Tribuendum id partim diſputantium adfectibus, φιλονεικία, cavillandi ſtudio, pertinaciae, partim neglectae methodo. Quemadmodum enim ob illa vitia diſputationes in rixas & digladiationes ſophiſticas; ita ob neglectum ordinem in vagos ſermones, vel declamationes potius ineptas, id eſt, in calcem ſine arena, & Andabatarum pugnas degenerant.

Quid diſputatio, & quis ejus finis?

§. CCIX. DISPUTATIO eſt duarum ſententiarum, contradictorie ſibi oppoſitarum (*), id eſt, theſeos & antitheſeos, accurata & per juſtas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione ſtatim patet, finem diſputantium eſſe non oportere vanum gloriolae cujuſdam aucupium, ſed veritatis inveſtigationem.

(*) Cur contradictorias propoſitiones defendere debeant diſputantes: non obſcurum eſt. Niſi enim hoc fiet, contingere poterit, ut vel uterque defendat theſes omnino veriſſimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§. LXXII.)

In ea quid cavendum?

§. CCX. Quum itaque diſputatio ad inveſtigandam veritatem comparata eſſe debeat (§. CCIX.): facile patet, 1. ex illa exſulare oportere odia, fraudes, ſtratagemata, convicia, ſophiſmata & ſcurriles invectivas, quibus alter alterum ludibrio exponere ſtudet. Qui enim his armis inſtructi in arenam prodeunt, dum ſe invicem petunt, ipſam veritatem confodiunt, & inter manus veluti ſtrangulant.

Status controverſiae formatio.

§. CCXI. Deinde, quum diſputatio theſin & antitheſin inter ſe comparet, & quidem contradictorie oppoſitas: (§. CCIX.) conſequens eſt, 2. ut RESPONDENTIS ſit, theſin proponere, quae examini ſubjicienda ſit, OPPONENTIUM autem, eidem opponere antitheſin contradictoriam. 3. Ut, ſi quid obſcuritatis inſit theſi, ea a *reſpondente* alterius rogatu explicanda, & ne in λογομαχίαν incidant diſputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda ſit. 4. Ut *opponentis* ſit, non modo theſin indicare, quam impugnare decreverit, ſed & ſi paullo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et haec eſt illa STATUS QUAESTIONIS FORMATIO, quae primam diſputationis partem merito conſtituit (*).

(*) Si-

Digitized by Google

(*) Sine ea nihil fructuoſum e diſputatione expectandum. Semper enim diſputantes a chorda aberrabunt, & alteruter eorum, ubi alia via evadere non poteſt, dilabetur ad id, de quo non eſt quaeſtio. Sane, quod in lite forenſi bene inſtructa eſt *litis conteſtatio ſpecialis*, ſeu reſponſio ad partes libelli ſingulas categorica; id in diſputatione eſt *ſtatus quaeſtionis, ſeu controverſiae formatio*. Ex utraque enim, qua de re diſputatio ſit futura, ſtatim elucet.

Ea quomodo fiat?

§. CCXII. Status quaeſtionis ita formatur, ut diſtincte oſtendat opponens, de quibus propoſitionibus non futura controverſia, & quae demum illa ſit, de qua quaeſtio inter diſputantes agitanda ſit in poſterum (*).

(*) E. g. fingamus, theſin a reſpondente propoſitam: *pignus eſt contractus re initus, bonae fidei, quo res a debitore credit`: in ſecuritatem crediti traditur, ſoluto debito in ſpecie reſtituenda*. Una quidem haec theſis eſt, quippe definitio: ſed plures alias propoſitiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus eſt, oſtendere debebit, de quibus propoſitionibus non futura ſit contioverſia, & quam in ſpecie ipſe ſub incudem revocaturus ſit e. g. ſe 1. *non negare pignus eſſe contractum*, multo minus, 2. *eum contractum eſſe bonae fidei*. Concedere ſe etiam, 3. *pignus tradi poſſe*, & 4. ſi tradatur, *id fieri in ſecuritatem crediti*. Denique 5. extra litem eſſe, *pignus traditum ſoluto debito reſtituendum eſſe*. Unam ſupereſſe quaeſtionem, de qua jam agendum ſit, nempe *an pignus omne ſit contractus re initus?* Adfirmari hoc a reſpondente in theſi, ſibi vero veriorem videri antitheſin: *quoddam pignus non eſſe contractum re initum*. Jam unusquiſque videt, hic Rhodum, hic ſaltandum eſſe.

Quale argumentum opponendum?

§. CCXIII. Jam, quum porro diſputatio ſit comparatio theſeos & antitheſeos accurata, & per juſtas ratiocinationes facta: (§. CCIX.) conſequens eſt, 5. ut jam *opponentis* officium ſit, theſin reſpondentis tali ſyllogiſmo (*) impugnare, cujus concluſio ſit ipſa antitheſis in formatione ſtatus controverſiae propoſita (**).

(*) Magis alii commendant methodum Socraticam, quae per quaeſtiones procedebat, (H. §. XLIX.) Sed praeterquam quod illa jam pridem obſolevit, & non paucioribus ſophiſtarum abuſibus patet, quam methodus hodierna: odium artis ſyllogiſticae redolet hoc conſilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio ſit, (§. LXXV.) Et quid, quaeſo, intereſt, ſive Socratice quaeras, ſive ſyllogiſtice ratiocineris? Et quum hoc brevius, expeditius, quin & magis perſpicue fieri poſſit, cur non hoc potius faceres? Exemplum cape hanc diſputationem de theſi: *mens eſt ſpiritus*. Finge, SAPIENTEM interrogare, reſpondere AUDITOREM. S. *An concedes, obſecro, mentem cogitare?* A. *Quidni, o vir ſapientiſſime.* S. *An putas, id, quod cogitat, ſimile eſſe lapidi, ligno, auro, argento, an alii cuidam materiae?* A. *Immo nulli*. S. *Sed vide, ne erres. Num tu fieri non poſſe exiſtimas, ut materia quaedam cogitet? Multa efficit materia magnetis, pulveris pyrii, phoſphori, quae itidem fortaſſis fieri poſſe negares niſi te ſenſus convincerent. Quid ergo eſt, cur magis impoſſibile putes, materiam cogitare, quam magnetem attrahere ferrum, pulverem pyrium ſaxa rumpere, phoſphorum in tenebris lucere?* A. *Id video, magis impoſſibile eſſe, cogitare materiam, quam illa fieri, quae in magnete, pulvere pyrio, phoſphoro obſervamus, quamvis, me rationem non videre, fatear*. S. *Periculum, age, faciamus, an ita rem ad liquidum perducere liceat. Quae effecta in materia miramur, an non ex certa diſpoſitione, forma & quantitate materiae explicari poſſe intelligis?* A. *Intelligo*. S. *Nonne ergo magnetem putas attrahere ferrum, quia ejus atmoſphaera ferrum ambit, & illud tanquam vortice ſuo ad magnetem rapit, vel ex alia ſimili cauſſa! Nonne manifeſto vides; pulveris pyrii particulas inflammatas ita ſe expandere, ut globum cum fragore protrudant? Nonne intelligis, phoſphori quoque lucem non aliunde, quam ex ejus materiae diſpoſitione, explicari poſſe?* A. *Ita videtur*. S. *An vero cenſes etiam, ma-*

materiam diſponi poſſe, ut cogitet? Finge in hoc lignum quamcumque quantitatem, figuram, duritiem, mollitiem, gravitatem, levitatem, quin qualitatem quamlibet, introduci, an cogitabit unquam? A. *Immo nunquam vero.* S. *Vides itaque, materiam non cogitare?* A. *Immo video.* S. *Quid ergo cogitat, ſi id non egit materia?* A. *Id quod materia non eſt, quodque ſpiritum vocare ſolet humanum genus.* S. *Quid ergo ſupereſt, quantum ut mentem noſtram dicamus ſpiritum?* A. *Immo, talem eſſe mentem, iam non opinari, ſed ſcire mihi videor.* En diſputationem Socraticam. Sed quam paucis ſyllogiſmis comprehendi poſſunt illae interrogatiunculae?

(**) Et hinc pueriles ſunt illae concluſiones, ad quas, tamquam ad ſacram anchoram, confugiunt opponentes parum exercitati: *qui hoc ſtatuit, is male agit, is peccat contra analogiam juris, is abſurde ſentit, cet.* Potius ſi opponens velit impugnare theſin ſupra (§. CCXII.*). propoſitam, formato ſtatu controverſiae, ita ratiocinabitur:

Qui contractus obligat ex ſolo conſenſu, is non eſt contractus re initus.
Quidam contractus pignoris obligat ex ſolo conſenſu,
Quidam ergo contractus pignoris non eſt contractus re initus.

Hic concluſio ipſam continet antitheſin, theſi contradictoriam.

Argumentum adſumendum. §. CCXIV. Ex eodem ſequitur, ut 6. *reſpondentem* jam oporteat opponentis argumentum adſumere vel repetere, (*) quod ut facilius fiat, non decet opponentem condere ſyllogiſmos prolixos, & quos vel robuſtiſſimus agricola, vix ſine laterum dolore recitare poſſit. Quo breviora ſunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus.

(*) Quod non oſtentandae memoriae cauſſa repertum, ſed ut adpareat, reſpondentem opponentis argumentum ſatis intellexiſſe. Et ſane, qui id intellexit, is admodum infans eſſet, niſi illud vel iiſdem, vel aliis verbis idem ſignificantibus poſſet repetere.

Ejus forma examinanda. §. CCXV. Jam *reſpondens* 7. in primis diſpicere debet, num forte ſyllogiſmi *forma* vitio quodam laboret, quamvis diſputantes ea in re hodie plerumque ſint negligentiſſimi. Et tamen neglecto formae vitio ad materiam reſpondere velle, eſt laterem lavare, & magno conatu maximas nugas agere (*).

(*) Multis exemplis ſolide id demonſtravit philoſophus accuratus, CORNEL. MARTINI *Analyſ. logic. Part. I. Cap. V. ſeqq.* Hinc veteres male ſolverunt argumentum MELISSI: *ſi ens generatur, habet principium. Sed non generatur, non ergo habet principium.* Quum enim reſpondere debuiſſent ad formam, ex regulis ſupra propoſitis: (§. LXXXVIII, 3.) ipſi in materia fruſtra haeſerunt.

Quae propoſitio neganda? §. CCXVI. Ubi nihil in forma vitii haeret, in alterutra praemiſſarum latitabit aliquid, quod falſum ſit, ſi falſus eſt opponentis ſyllogiſmus. Et hinc 8. *reſpondens* negare debebit eam propoſitionem, vel, ſi nondum, quo tendat opponens, intelligit, ejus probationem exigere.

Quomodo ea ab opponente probanda? §. CCXVII. Hic vero jam in vagam declamationem exſpatiari ſolet opponens, vel plerumque idem per idem *μετὰ πολλῆς φαντασίας* probare nititur. Sed male agit *reſpondens*, ſi in ea re adquieſcat. Potius jure quodam ſuo urgebit, 9. ut *opponens* propoſitionem negatam formaliter probet (*).

(*) E. g. in ſyllogiſmo ſupra (§. CCXIII.) propoſito neganda eſſet minor. Jam male ageret opponens, ſi loco probationis in locum communem excurreret, & prolixe doceret, promiſſa omnia jure naturae eſſe ſervanda, diſtinctionem inter contractus reales, verbales, litterales, conſenſuales, ad ſubtilitates juris

Juris Romani pertinere, idque a viris doctis jam pridem eſſe demonſtratum. Rectius minorem ſuam ita breviter probabit: *in quo contractu ex ſolo promiſſo actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex ſolo conſenſu naſcitur. In quodam contractu pignoris actio ex ſolo promiſſo datur ad rem tradendam. Quidam ergo contractus pignoris ex ſolo conſenſu naſcetur.*

An probatio & quousque perſequenda?

§. CCXVIII. Si ne ſic quidem in proſyllogiſmo omnia recte ſe habent: vel 10. vitium ſtatim indicandum, vel 11. nova probatio alterutrius praemiſſae exigenda, idque 12. tamdiu faciendum erit, donec jam ad fundamentum perveneris, quod opponens ſententiae ſuae ſubſtravit (*).

(*) Sic in praecedente proſyllogiſmo (§. CCXVII.) reſpondens minorem denuo jure negabit. Et hinc opponens eam probabit e. g. ex *L.* 1. *pr.* §. 1. *D. de pigneratit. act.* Et inde argumentabitur: 1. *Si pignus contrahitur nuda conventione citra traditionem, actio dabitur ex ſolo promiſſo ad rem tradendam. At contrahitur nuda conventione citra traditionem per L. 1. pr. D. de pignorat. act. Actio ergo tunc dabitur ex ſolo promiſſo.* 2. *Si qui aurum oſtendens aes creditori dedit, ad aurum tradendum converiri poteſt, ſequitur, ut ex ſolo promiſſo citra traditionem naſcetur actio illa pigneratitia. At prius verum eſt per L. 1. §. 1. D. eod. Ergo & poſterius.* Ita ſane jam perventum eo, ut reſpondens totum opponentis fundamentum perſpicue intelligat, adeoque nihil ſupereſt, quam ut reſponſione ſua argumentum ſolvat.

Ad quid reſpondendum?

§. CCXIX. Ubi fundamentum opponentis per probationes ejus in aprico eſt: jam ad *reſpondentem* res redit, cujus jam officium erit, 13. argumentum ſolvere, & propoſitionem aliquam ſive in proſyllogiſmis (*), ſive in argumento primario negare.

(*) Proſyllogiſmi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum innititur. (§. CCXVIII.) Subrutis fundamentis, omne, quod iis ſuperſtructum, corruat, neceſſe eſt.

Quomodo reſpondeatur per conceſſionem, inſtantiam, inverſionem?

§. CCXX. Reſpondendum autem formaliter, idque fit vel 14. per CONCESSIONEM, ſi jam adparet, opponentis argumentum non eſſe contra theſin, vel 15. per INSTANTIAM, ſi adducto caſu contrario oſtenditur, propoſitionem aliquam non eſſe univerſaliter veram (*), vel 16. per INVERSIONEM, ſi oſtenditur, ex illa propoſitione plane theſin ſuam fluere (**), vel 17. per DISTINCTIONEM & limitationem.

(*) E. g. ſi opponens uſus eſſet argumento inepto: *nullus contractus realis eſt bonae fidei. Contractus pignoris eſt bonae fidei,* (per definitionem.) *Nullus ergo contractus pignoris eſt realis:* res ipſa docet, reſpondendum eſſe, negando majorem, eam enim non eſſe univerſalem. Facile id doceri poſſe *per inſtantiam. Commodatum* enim & *depoſitum* eſſe contractus reales, & tamen bonae fidei. Ita inter omnes conſtare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. eſſe permutationem & contractum aeſtimatorium, §. 28. *Inſt. de act. L.* 2. *D. de permut.*

(**) Finge hoc argumento uſum opponentem: *quod leges ipſae contractibus conſenſualibus accenſent, id ad contractus conſenſuales omnino referendum eſt. Pignus leges contractibus conſenſualibus accenſent,* (*L.* 1. *pr. D. de pignorat.*) *Eſt ergo pignus ad contractus conſenſuales referendum.* Reſponderi poterit per *inverſionem* vel *retorſionem*: quod leges ipſae contractibus realibus accenſent: id ad contractus reales referendum eſt. Pignus leges ipſae contractibus realibus accenſent, (§. 4. *Inſt. quib. mod. re contr. obl.*) Eſt ergo ad contractus reales referendum.

Quomodo diſtinguendo & limitando?

§. CCXXI. Ubi *diſtinctione* utitur reſpondens, 18. ea breviter explicanda adplicandaque erit, eoque facto limitandum ex ea argumentum, quod iſta diſtinctione infringere cupit (*).

(*) Sic

(*) Sic e. g. ad minorem proſyllogiſmi primi (§. CCXVIII. *) reſpondendum erit *diſtinguendo* inter pignus, *latius* & *ſtricte* acceptum. *Late* acceptum ſignificat omne ius, creditori in re debitoris conſtitutum, adeoque & hypothecam comprehendit, quae a pignore hoc ſenſu tantum nominis ſenſu differre dicitur, *L.* 5. § 1. *D. de pign.* At *ſtricte* pignus eſt, ius in re, ab hypotheca diverſum, & quod per traditionem demum naſcitur, *L.* 238. §. 2. *D. de verb. ſign.* Jam verum quidem eſt, pignus priore ſenſu etiam contrahi nuda conventione, puta per pactum hypothecae. At poſteriore ſenſu, qui hic obtinet, nuda conventio non ſufficit, ſed requiritur traditio. Hinc limitandus erit opponentis proſyllogiſmus: *Si pignus* (ſtricte dictum, quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione citra traditionem conſtituitur, actio dabitur ex ſolo promiſſo. At pignus* (ſtricte dictum, & quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione conſtituitur.* Sic nego minorem.

Nec reſpondendum vaga declamatione, vel probatione theſeos.

§. CCXXII. Nihil ergo agunt reſpondentes, qui non uno horum modorum reſpondendi utuntur, ſed vel vaga declamatione ſatisfacere conantur opponenti, vel loco reſponſionis in probationem theſeos ſuae excurrunt. Quare quemadmodum illi opponentem, extra oleas vagantem, & ſermoni vago laxantem habenas, ſuo jure monere poſſunt, ut formaliter opponat: ita & ipſi declamaturi recte urgentur, ut reſpondeant formaliter (*).

(*) Unde omnino utiles ſunt opponentis interrogationes: *ad quam propoſitionem reſpondes? Concedisne illam, an negas? an diſtinguis? cet.*

Replicatio opponentis

§. CCXXIII. Et huc uſque alter diſputandi actus pertingit. Jam in tertio 19. opponens replicat, ſi quid habet, quo reſpondentis ſolutionem infringere poſſit.

Quomodo id fiat, ſi reſponſum concedendo vel per inſtantiam?

§. CCXXIV. Et quidem 20. ſi *reſpondens* totum argumentum *conceſſit*, oſtendendum erit, argumentum omnino vel mediate, vel immediate, theſi contradicere. Sin 21. per *inſtantiam* reſponſum: probandum erit, vel caſus in contrarium adductos ad propoſitionem ſuam non pertinere, vel loco inſtantiae ipſum τὸ κρινόμενον ſibi obtrudi.

Quomodo ſi per inverſionem, vel diſtinctionem?

§ CCXXV. Similiter, ſi per *inverſionem* reſponſum 22. opponentis erit oſtendere, ex propoſitione ſua theſin reſpondentis minime fluere. Ac denique 23 ſi ille *diſtinctione* uſus fuerit, probare, vel fundamento deſtitui illam diſtinctionem, vel eam argumento ſuo adplicari non poſſe.

Duplicatio reſpondentis.

§. CCXXVI. Replicationem hanc jam 24. iterum formaliter ſolvit reſpondens, idque 25. tamdiu fit, donec alteruter, quod cum ratione (*) obvertat, non habeat.

(*) Cum ratione, dico. Nam qui φιλονεικίας ſtudio diſputant, ſemper habere ſe ſimulant, quod obverti poſſit, quamvis auditores, neutrarum partium, facile animadvertant, utri diſputantium aqua haereat, vel uter plane ad incitas redactus ſit.

Unde de eventu diſputationis iudicandum?

CCXXVII. Ubi hae leges diſputandi utrimque accurate obſervantur, fieri profecto non poteſt, quin vel opponens demum in probatione deficiat, vel reſpondens ad concedenda contradictoria, vel abſurda etiam, invitus adigatur (*). Quo facto, non amplius obſcurum erit, ex utra parte ſtet veritas.

(*) Exempla inſignia praebent colloquia bina, unum *Ratisbonenſe* inter Hungerum, Tannerum, Greterum ex una: & Hunnium ejuſque ſocios ex altera parte habitum: alterum Hemelſchenburgenſe inter theologum incomparabilem, Ge. Calixtum & Jeſuitam Hildeſienſem inſtitutum, In *priore* enim Jeſuitae eo adacti ſunt, ut implicarent ſe contradictoriis: *pontifex ſummus, quando ex cathedra definiendo ſententiam fert, numquam poteſt errare,* & : *ſummus*

mus

mus pontifex aliquando , ex cathedra definiendo ſententiam ferens, erravit, Item: *Caiphas fuit ſummus pontifex illius anni, quo Chriſtum condemnavit, & : Caiphas illius anni pontifex ſummus non fuit.* Vid. CORN. MARTIN. *Analyſ. log. part. II. Cap. III. p. 239. ſeqq.* In poſteriore Calixtus formaliter opponendo ita in anguſtias redegit Jeſuitam, ut contraria ſimul vera eſſe, non obſcurae prae ſe ferret.

§. CCXXVIII. De PRAESIDIS officio nihil adhuc diximus. Eſt enim haec perſona acceſſoria, cujus officium eſt, feroces, juvenes, & extra orbitam evagantes, in viam revocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem eſſe. Si talis eſt, fruſtra illi praeſcribentur regulae, quas, ſi vel maxime vellet, obſervare non poſſet. *Cur de preſidis officio nihil dictum?*

§. CCXXIX. Et haec ipſa eſt vera METHODUS ANALYTICA, cui in dijudicanda veritate locum eſſe diximus (§. CLXII. *) Eſt enim illa *meditatio, qua concluſiones ad ſua principia, vel phaenomena ad ſuas hypotheſes, tamquam ad Lydium lapidem, examinamus.* *Methodus analytica.*

§. CCXXX. Ergo quod ad demonſtrationem dijudicandam attinet, in eo vertitur tota analyſis, ut propoſitiones in ſua ſubjecta & praedicata ſolvamus, ratiocinationes ſecundum formam & materiam; definitiones ſecundum ſenſiones, ſenſiones per experientiam examinemus. Ita enim facile adparebit, an tota demonſtrationis ſeries ſe recte habeat, & ſi male demonſtratum, in qua parte iſtius catenae latitet vitium. *Qualis ſit analyſis demonſtrationis?*

§. CCXXXI. Eodem modo, in dijudicanda veritate probabili, diſpiciendum erit, primum an omnia phaenomena adducta ſint, deinde an illa omnia ex hypotheſi data commode poſſint explicari, ac denique, an non alia in promptu ſit hypotheſis commodior, ex qua illa phaenomena minore negotio fluere videantur? *Analyſis hypotheſeos.*

SECT. IV.

DE RATIONE, VERITATEM PERSPICUE PROPONENDI.

§. CCXXXII.

Denique eum quoque fructum nos ex logica capere oportet, ut veritatem inventam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, ut hi de ea ſe convictos eſſe fateantur. (§. CLX.) *Connexio.*

§. CCXXXIII. Id fit vel DOCENDO viva voce, vel SCRIBENDO. Utrumque pulcrum, & viro ſapiente dignum eſt. Sed, qui ipſi nondum veritatem adſequuti ſunt, nec quomodo cum ſuis principiis connectenda ſit, perſpexerunt, ii rectius ſibi aliiſque conſulerent, ſi illi docendi ſcribendique pruritum tantiſper cohiberent, dum aetas, diuturna meditatio, & uſus, cruda ſtudia ad juſtam maturitatem provexiſſent. *Quibus modis veritas cum aliis communicetur.*

§. CCXXXIV. DOCENTIBUS duo potiſſimum incumbunt, 1. ut auditoribus non ſolum doctrinas ſuas, ſed & earum nexum inter ſe perſpicue ob oculos ponant, 2. ut eoſdem de illarum veritate ita convincant, ne de iis cum ratione dubitare poſſint. *Docentium officium.*

§. CCXXXV. Quom itaque doctrinae perſpicue ſint explicandae: (§. CCXXXIV.) id commodiſſime obtinebit docens, ſi 1. accuratas rerum definitiones dederit, & quo pacto per illas res ab aliis diſcernendae ſint, oſtenderit, 2. ſi vocabula τεχνικὰ accurate explicaverit (*), & 3. quaecumque *Quomodo doctrinae perſpicue proponendae?*

que tradit, exemplis aptiſſimis, jucundis & perſpicuis illuſtrarit, denique, 4. an auditores omnia ſatis perceperint, data occaſione, inſtituto examine, explorarit.

(*) Quum enim haec vocabula auditoribus plerumque incognita ſint, & hinc vel maxime confuſio oriatur, ſi ea aliter, ac docens velit: accipiant; omnino docentis erit, eam confuſionem pro virili evitare. Hoc pleroſque docentes fugit, aut ii ſaltim infra dignitatem ſuam fore putant, ſi in his minimis verſentur. Sed minima putanda non ſunt, ſine quibus majora non conſtant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte eſſe grammaticam*: & quo quaeſo cum fructu docebit JCtus, niſi vocabula artis, e. g. *ſatisdatio*, *conſtitutum*, *uſusfructus*, *uſus*, *habitatio*, *moram purgare*, & ſexcenta alia tironibus cum cura explicarit?

Quae perſpicuitatem hanc impediant?

§. CCXXXVI. Ex eo perſpicue adparet, 5. male docere, qui dictando in calamum auditores defatigant, qui 6. ad ſingulas doctrinas totas auctorum turmas conſcribunt (*), quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abeſt, ut eos evolvere, vel illorum placita dijudicare poſſint, qui denique 7. variis digreſſionibus, doctis illis quidem, at parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, & ita corvos deludunt hiantes.

(*) Quamvis provectioribus haud parum utilitatis adferat optimorum librorum notitia: dici tamen non poteſt. quantum detrimenti tirones ſentiant ex hoc teſtes ditandi cacoethe. Ita enim fit, 1. ut auditores rem ipſam non teneant, ſed 2. ſe ſatis tamen eruditos exiſtiment, ſi tantam ſibi ſcriptorum notitiam adquiſiverint. Praeterea. 3. ſaepe hi ſcriptores pugnantia tradunt, adeoque 4. tiro, diſciplinae ipſius ignarus, centones conſuere, omniaque ſine judicio corradere paullatim adſueſcet. Denique 5. ita non ipſae diſciplinae docentur, ſed hiſtoria litteraria, quae ſane omnem eruditionis ambitum non abſolvit. Sed tale eſt ſeculum, ut & maxime rudes his phaleris ſuperbiant, & hoc apparatu, aliis ſubiecto, magnum dent ſtrepitum.

Quomodo doctrinarum nexus oſtendi poſſit?

§. CCXXXVII. Quumque earumdem doctrinarum nexus a docentibus perſpicue ſit oſtendendus: (§. CCXXXIV.) conſequens eſt, 8. ut tale eligendum ſit compendium, in quo doctrinae omnes, poſitionibus breviſſimis comprehenſae ad ſua principia revocantur. 9. Ut ſemper inculcandum ſit auditoribus, quomodo ſingulae doctrinae vel cum axiomate, vel cum definitione cohaereant. 10. Ut danda docenti ſit opera, ne ex diverſis principiis doceat (*).

(*) Hoc iis contingere ſolet, qui, ubi ſe praelectionibus praeparant, modo hoc, modo illud ſyſtema evolvunt, ſuaque arva ex his lacunis irrigant, parum ſolliciti, eademne ſint illorum auctorum principia, an diverſa & pugnantia.

Quomodo auditores convincendi?

§. CCXXXVIII. Quia porro docentis eſt, auditores doctrinarum ſuarum veritate convincere: (§. CCXXXIV.) per ſe patet, 11. docentem non auctoritate (*), ſed rationibus niti, adeoque 12. doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonſtrare, aut, 13. ſi in probabili veritate verſetur, eam ex hypotheſi perſpicua explicare debere.

(*) Dubitari quidem non poteſt, quin quaedam diſciplinae auctoritatibus nitantur, veluti *hiſtoria*; ſed non deſunt ſexcenta compendia, in quibus illae jam adductae ſunt. Itaque hiſtoria ipſa docenda, & ſicubi auctores coaevi vel recentiores in circumſtantiis diſcrepant, in veritatem ſecundum fundamenta probabilitatis hiſtoricae (§. CXXXIV. *ſeqq.*) inquirendum. De citatione legum in docenda juriſprudentia ſententiam noſtram aperuimus in *praefatione Elementorum juris ſecundum ord. Pandect.*

§. CCXXXIX.

§. CCXXXIX. Si quis ex me quaereret, 14. an docens aliorum diſſentientium ſententias examinare debeat? diſtinguerem ego inter *tirones* & *provectiores*. Illos controverſiis difficilioribus fatigare abſonum eſt. His ſcrupuli etiam, ab aliis injecti, omnino eximendi ſunt. Id quod fiet cum fructu auditorum, ſi primum ſententiam diſſentientium candide expoſueris, deinde eorum argumenta recenſueris ſine fuco, ac demum ea ex principiis tuis, perſpicue ſolveris.

An & aliorum ſententiae refellendae?

(*) Ex tuis dico. Eſt enim hoc argumentum veritatis eximium, ſi non modo tuae doctrinae firmiſſimo nexu cohaerent, ſed & aliorum dubia ex iis dextre ſolvuntur. Qui in arithmetica arte periculum faciunt, an recte ſubtraxerint, illi id per additionem explorant. Qui, an bene multiplicarint, ſcire cupiunt, diviſione utuntur. Ita veritatis ſignum luculentum eſt, ſi falſitas inde refelli poteſt perſpicue.

§. CCXL. Ceterum ipſe docentis finis ſuadet, 15. omnem adhibendam eſſe fidem. 16. vitandam prolixitatem nimiam, 17. auditores, qui ſcrupulos ſibi eximi petunt, amanter eſſe audiendos, 18. eoſdem a voluptate & petulantia, quantum fieri poteſt, ad virtutem revocandos.

Virtutes docentis.

§. CCXLI. Sunt, qui & ſaeculo ſerviendum, & nova quammaxime docenda eſſe ſuadent (*). Sed quemadmodum non ſemper antiqua novis praeferenda: ita nec nova ſemper antiquis meliora ſunt. Quum ergo vitae, non ſcholae, diſcendum ſit: conſequens eſt 19. ut nihil innovandum ſit, ubi id veritatis ſtudium non exigit. 20. Ut nec innovandum aliquid temere, ubi ex nova doctrina non major, quam ex vetere, utilitas adfulget, multo minus, 21. ubi non ſperandum, novam doctrinam in praxi aliquid emolumenti eſſe adlaturam.

An & novaturire docentem deceat?

(*) Eſt hoc aucupium, quo novelli doctores iuvenes alliciunt, ſimiles illis rhetoribus apud PETRON. *in Satyr.* qui iam pridem eorum arcanum evulgavit: *adoleſcens, quoniam ſermonem habes non publici ſaporis, &, quod rariſſimum eſt, amas bonam mentem: non fraudabo te arte ſecreta. Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent cum inſanientibus furere. Nam niſi dixerint, quae adoleſcentuli probent, ut ait Cicero; ſoli in ſcholis relinquentur. Sicuti ficti adulatores, cum coenas divitum captant, nihil prius meditantur, quam quod putant gratiſſimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, niſi quaſdam inſidias auribus fecerint,) ſic magiſter, niſi tanquam piſcator eam impoſuerit hamis eſcam, quam ſcierit appetituros eſſe piſciculos, ſine ſpe praedae moratur in ſcopulo.*

§. CCXLII. Id quod tamen non in eam partem accipiendum eſt, ac ſi inveteratos errores indicare & refellere, nefas eſſet: ſed quod omnia ſine neceſſitate innovantes promiſcue, parum conſulant diſcentibus.

An antiquos errores defendere?

§. CCXLIII. Multum docendi onus ſublevabunt 22. ordo non interruptus, 23. eloquentia nativa, a loquacitate probe diſcernenda, & 24. ſtilus perſpicuus, amoenus, & philoſophicus magis, quam declamatorius (*).

Dotes docentis.

(*) Quia enim diverſi ſunt docentium & declamantium fines, illique audientes *convincere*; hi vel aliquid *perſuadere*, vel eloquentiae *famam captare*, vel denique auditorium *oblectare* cupiunt: nihil minus docentes decet, quam concionari, declamare & aures magis demulcere, quam intellectum inſtruere.

CCXLIV. Haec generalia docendi praecepta ſunt. Quae ſpeciatim in ſingulis diſciplinis obſervari oporteat, eos, qui ipſi eam diſciplinam probe didi-

Cur ad ſingulas diſciplinas

Digitized by Google

deſcendere non liceat?

didicerunt; facile docebit uſus & illa judicandi facultas, quae in doctore primum, ſecundum, ultimum eſt.

Libros ſcribendi praecepta tradere difficile.

§. CCXLV. De SCRIBENDIS libris praecepta plurima accumulare ſupervacuum foret, partim, quia methodus arbitraria eſt, partim quia ſingulae fere diſciplinae aliquid ſingulare habent. Quum itaque ad ſpecialia deſcendere infiniti res laboris eſſet: generalia tantum conſectabimur.

Praecipua ſcriptionum genera.

§. CCXLVI. Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem pertinet, ſcribunt, ii aut HISTORICE quid *referunt*; aut DISCIPLINAM ejuſque partem *proponunt*, aut aliquid EXPLICANT, aut denique aliorum ERRORES REFUTARE conantur (*).

(*) Hinc non curamus hic libellos *ſatyricos*, *poemata*, *comoedias*, *tragoedias*, *fabulas Romanenſes*, & huius generis alia, quorum praecepta alibi quaerenda.

Hiſtoria quotupliciter ſcribi poſſit?

§. CCXLVII. HISTORIAS qui ſcribunt, eas vel ad certa *ſumma capita* referunt, vel totam ejus ſeriem *ordine chronologico* connectunt. Poſterius & utilius, & ordini naturali convenientius eſſe, unuſquiſque videt, maxime quum ita facilius conſiliorum & eventuum nexus in oculos incurrat, & ſic hiſtoria vere fiat pragmatica, ac ab illis λεπτολογίαις, queis vulgus hiſtoricorum delectantur, perpurgata. Sed prior methodus eo frequentior, quo pauciores hiſtorici in chronologica arte ultra SCHRADERI *tabellas* ſapiunt.

Regulae in ſcribenda hiſtoria obſervandae.

§. CCXLVIII. Nihil vero ab hiſtorici officio alienius eſt, quam fingere, quae nemo memoriae prodidit, judicia interponere, perſonarum characteres magis ex ſuo ingenio, quam ſecundum rei veritatem, inſerere, orationes nunquam habitas comminiſci, adfectus movere, res denique mediocres exaggerare pro lubitu. Sunt ſcilicet hae egregiae artes, quibus VARILLASIUS, MAIMBURGIUS & alii hujus furfuris ſcriptores ludibrio humani generis ſe expoſuerunt (*).

(*) Conferenda hic omnino, quae de ſtilo hiſtorico commentati ſumus in *Fundamentis ſtili cultioris*, *Part. I. Cap. II. §. LVII.*

Quomodo veritates certae proponendae dogmatice?

§. CCXLIX. Qui vel DISCIPLINAM vel ejus partem, veluti doctrinam aliquam ſpecialem, vel veritatem demonſtrabilem, proponere cupiunt, quam optime procedent, ſi exorſi a principiis, iiſque probe munitis, ad concluſiones eo ordine progredientur, ut poſteriora ex prioribus & lucem & robur accipiant. Unde reliquis omnibus praeferenda *methodus mathematica*, vel quae ad illam quam proxime accedit (*).

(*) Nec tamen opus eſt, ut ſemper more mathematicorum ſingulas propoſitiones ſuis nominibus adpelles, niſi id tua ſponte facere velis. Sufficit, ſi ipſum ordinem, quantum licet, accurate obſerves.

Quomodo veritates probabiles?

§. CCL. Si veritates probabiles fuerint proponendae, recte initium capies ab hiſtoria phaenomenorum, iiſque recenſitis, addes aliorum hypotheſes, ac his denique expenſis, indicatiſque, quae illas premunt, difficultatibus, tuam propones, eamque phaenomenis omnibus ſatiſfacere, oſtendes.

Methodi ſcholaſtica, cauſſarum, erotematica, miſcella.

§. CCLI. Non ergo elegantioribus placere poterunt methodi, quibus olim magnopere delectabantur homines, veluti SCHOLASTICA, quae *ſyllogiſtice & formaliter* omnia proponit, methodus CAUSSARUM, quam Ramiſtae potiſſimum probabant, EROTHEMATICA, quae pueris magis & tironibus, quam doctis, prodeſt, ac denique MISCELLA, quae omnia ſine ordine, prout calamum ſubeunt, effundit (*).

(*) Quid

(*) Quid vero de *dialogiſtica methodo* ſentiendum, qua veteres philoſophi, Plato, Xenophon, Aeſchines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, iam in *Fundamentis ſtili cultioris*, *Part. II. Cap. III.* §. *I.* monuimus.

Quomodo exegetica ſcribenda?

§. CCLII. EXEGETICA ubi tractare accurate volueris, *ſcopus* textus ex occaſione illi ſcribendo data, & hiſtoria, nec non ex antecedentibus & conſequentibus accurate eruendus, *textus ipſe*, an recte ſe habeat, ſecundum regulas critices diſpiciendum, tum porro in partes ſuas *ſolvendus*, parteſque ſingulae ſecundum regulas de probabilitate hermeneutica (§. CCXLI. *ſeq.*) *interpretandae*, ac denique *poriſmata* ſeu *conſectaria*, dogmatica aeque ac elenchtica, inde eruenda erunt.

Quomodo elenchtica?

§. CCLIII. Qui denique aliorum ſcripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, ut, propoſita theſi & antitheſi, & utriuſque oſtenſo diſcrimine, πρῶτον ψεῦδος, ſeu principium illud falſum, quod auctori illuſit, profligent (*). Eo enim profligato, concluſiones illi ſuperſtructas brevibus ſtricturis confodere licebit; & oſtendere, illas vel cum ipſo auctoris principio connecti non poſſe, vel ex πρώτῳ ψεύδει fluere, vel aliis veritatibus, ab ipſo auctore agnitis, repugnare.

(*) Illud plerumque latet in definitionibus & axiomatibus inde male deductis, & hinc iſtae quam accuratiſſime cum ſenſionibus comparandae & expendendae ſunt. Quid ſi auctor non niſi diſſolutas vendat? Tunc vero nihil ſupereſt, quam ut ratiocinationes illius ſecundum regulas logicas examinemus, earumque abſurditatem in lucem protrahamus.

An hoc ſcribendi genere utendum?

§. CCLIV. Ad hujus generis ſcripta non temere ſe accingent homines ſapientes, & tranquillitatis ſuae ſtudioſi, niſi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis ſtudium id exigat. Nec, ſi quid hujus generis ſcribendum, ruent in convicia, ſcommata, & calumnias, ſed veritatem gravi oratione defendent, aliorum ſcommata, calumnias, aut contemnent, aut ſolide refutabunt, denique nimium petulantes, aut convictos ignorantiae in ruborem dant, aut plus ſaltem ſalis, quam fellis, iis adſpergunt.

Quo ſtilo ſcribendum?

§. CCLV. In omnibus his ſcriptis qualem ſtilum adhiberi oporteat, alibi docuimus (*). Jam addimus, textum ineptis & minus neceſſariis auctorum citationibus non eſſe interrumpendum, digreſſiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec ſectandum genus ſcribendi per aphoriſmos, quorum vocabulis ſingulis magna adnotationum farrago ſubjicitur, quamvis haec in compendiis ſcribendis laudem mereantur, ſi talia ſint ſcholia, qualia illa eſſe oportere, ſupra monuimus, (§. LXIV.)

(*) Conferenda & hic *Fundamenta ſtili cultioris*, *Part. I. Cap. II.* §. *LVI*.

Concluſio logices.

§. CCLVI. Et haec quidem in praeſenti ſufficiant. Pauca ſunt quae diximus: at quae pro ſaeculi genio pleriſque jam nimis multa videbuntur. Nobis hanc operam navare viſum eſt diſciplinae pulcherrimae, quam neglectum ſui per omnem vitam ſeveriſſime vindicare, res ipſa docet, & magiſtra rerum, experientia.

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ.

ELEMENTA
PHILOSOPHIÆ MORALIS.

CAPUT I.

DE PHILOSOPHIÆ MORALIS NATURA ET CONSTITUTIONE.

§. I.

Ethica pars philoſophiae practicae.

QUum philoſophia ſit cognitio non *veri* tantum, ſed & *boni*, (H. §. I.) eaque illius pars, quae circa poſterius verſatur, *practica* adpelletur, (H. §. VII.) haec denique in *ethicam*, *politicam* & *oeconomicam* dividatur: (H. §. IX.) jam de ETHICA aliquid praecipere juvabit.

Quid ſit?

§. II. Verſatur circa *bonum*, ejuſque fruitionem generatim (H. §. IX.) adeoque definiri poteſt, quod ſit *cognitio boni, vel ſcientia, oſtendens rationem, ad ſummum bonum ejuſque fruitionem perveniendi*.

An certa ſit ſcientia?

§. III. Quum itaque ſit cognitio boni, (§. II.) cognitio autem, quae certis principiis nititur, ſcientiam certam generet: (H. §. II. *) & talia certa principia in ethica paſſim occurrant: conſequens eſt, ut & moralia cadant ſub demonſtrationem (*).

(*) Negant Ariſtotelici, & ipſe GROT. *de Jure belli & pac. II.* 23. §. *I.* ſed ei iam CONRINGIUS, PUFENDORFFIUS, LOCKIUS ſatisfecerunt.

Methodus eam docendi dogmatica, paraenetica, paradigmatica, & characteriſtica.

§. IV. Quemadmodum autem circa *verum* intellectus; circa *bonum* voluntas magis occupata eſt: ita facile patet, philoſophiae moralis eſſe, voluntatem movere ac flectere ad bonum adpetendum. Quia autem voluntas movetur vel veris boni notionibus, vel argumentis, vel exemplis: hinc ethicam in DOGMATICAM, PARAENETICAM, PARADIGMATICAM & CHARACTERISTICAM (*) dividunt.

(*) *Dogmatica* ergo doctrinas de bono & malo connectit, atque in iuſtum ſyſtema redigit: *paraenetica* adpetitum boni excitat ſententiis, admonitionibus argumen-

Digitized by Google

mentis. *Illa* magis intellectum inſtruit; *haec* voluntatem fortius movet. *Exemplis* meliores reddere nos conatur *paradigmatica*, iiſdem homines diſcernere docet *characteriſtica*, & illa quidem *ſpecialibus*, haec *generalibus*, exempla unius generis ad certos characteres reducendo.

§. V. Addunt alii methodum MYTHOLOGICAM, qua uſus Aeſopus, & AENIGMATICAM, HIEROGLYPHICAM & SYMBOLICAM, quarum hanc Pythagoras, illam Aegyptii, iſtam Orientales, & ipſi Hebraei in deliciis habuere (*). Sed hi docendi modi ideo reperti, quod homines non omnes veritatem libenter audiant ab hominibus paullo vilioris conditionis. Nota ſunt illa PHAEDRI ex *praef. Libr. III. v. 35.* Aliae methodi.

—— Servitus obnoxia,
Quia, quae volebat, non audebat dicere,
Affectus proprios in fabellas tranſtulit,
Calumniamque fictis eluſit jocis.

(*) Adde de *hieroglyphica* methodo PIERII VALERIANI *Hieroglyphica*, de *ſymbolica* PAULLI PATRIS, *Arcana moralia ex Pythagorae ſymbolis*, de *aenigmatica* THOM. BURNETII *Archaeol. philoſ. p. 339.* de *mythologica* denique SALLUST. philoſophum *de diis & mundo*, *Cap. IV. p. 247. ſequ. edit. Thom. Gale*, & MACROB. *in Somn. Scip. Libr. I. Cap. II.*

§. VI. Quandoquidem porro ethica viam munit ad ſummum bonum, & conjunctam cum eo veram felicitatem; (§ II.) nemo amplius diſciplinam hanc cum JURE NATURAE, quod *bonum*, quatenus, *juſtum*, *honeſtum*, *decorum* eſt, conſiderat, confundet (*). Ethicae differentia a jure naturae.

(*) Et eam tamen confuſionem veteres, veluti ARISTOTELES in *Ethica*, & CICERO in *libris de officiis* vix evitarunt.

§. VII. Nec minus facile erit, ab ethica diſcernere POLITICAM & OECONOMICAM, quae, quid utile ſit vel *publice* vel *privatim*, diſquirunt. Neo-non a politica & oeconomica:

§. VIII. Ex eadem definitione etiam patebit, quo ordine tradenda ſit philoſophia moralis. Quamvis enim ea de re ſollicite admodum diſputarint veteres (*): res ipſa tamen docet, totam rem explicari poſſe quam commodiſſime, ea methodo, ut *primum*, qualis ſit NATURA HOMINIS ſummo bono nondum potiti, conſideremus: *deinde* de BONO, ad quod contendit, agamus: ac *denique* MEDIA, quibus ad illud conſequendum opus ſit, diſſeramus paullo accuratius. Quo ordine tradenda ethica?

(*) Veteres hic ſtricte inhaeſerunt methodo analyticae, quam, quum primus deſeruiſſet FRANC. PICCOLOMINEUS, a JAC. ZABARELLA ceu novator traductus eſt. Quod occaſionem dedit libello apologetico, qui *Comes politiens* inſcribitur. Vid. HORNEI *Philoſ. mor. Libr. I. Cap. II. §. VII.* VINC. PLACCIUS philoſophiam moralem *methodo medicorum* tractandam ſtatuit, quem ſequutus JO. FRANC. BUDDEUS in *Phil. οrbia. τρεθικα*, ubi ethicae veluti *phyſiologiam*, *pathologiam*, *hygieinam*, *ſemeioticam & therapeuticam*, juri naturae & prudentiae ſtatus veluti partem *diaeteticam* hujus medicinae mentis vindicat. Sed methodus arbitraria eſt, eaque optima, quae ſimpliciſſima, & naturae diſciplinae quam maxime videtur conſentanea.

§. IX. Denique, quam utilis ſit philoſophia moralis in vita civili & Chriſtiana (*), ex hac ipſa definitione facile colligitur. Ejus utilitas.

(*) Neque enim omnino nihili eſt, quod dictum a veteribus, in primis CLEM. ALEXANDR. *Strom. Libr. I. p. 282.* προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν προδοποιοῦσαν τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον, *praeparare philoſophiam, ei dum viam munit, qui a Chriſto perficiatur.* Demonſtravimus hoc in *Syllog. opuſc. noſtr.*

Excit.

Exerc. V. de philoſoph. ſemichriſtianis §. I. & ante nos idem fecere VINC. PLACCIUS in libello *de praecipuo philoſophiae moralis fructu*, JO. FRANC. BUDD. *in Elem. philoſ. mor. Cap. VI.* §. *LIV. ſequ.*

CAPUT II.

DE NATURA HOMINIS MORALI.

SECT. I.

DE MENTE.

§. X.

Homo ſibi conſcius eſt ſubſtantiae in ſe cogitantis. HOmo, qui ad veram felicitatem perducendus eſt, non modo CORPUS circumfert, in longum, latum & profundum extenſum ſed in ſe quoque ſentit aliquid, quod cogitet, & non modo res extra ſe poſitas per organa ſenſuum percipiat, & ab aliis diſtinguat, verum etiam ideas abſtractas ſibi formet, ſuarumque perceptionum ſibi conſcium ſit, eas inter ſe comparet, quin &, una cognita veritate, alias inde eliciat, ac denique, quod bonum ſibi fore judicavit, ſive materiale illud, ſive immateriale ac incorporeum ſit, appetat, quod malum, averſetur.

Ejus partes eſſentiales. §. XI. Quae experientia ſatis nos convincit, hominem conſtare ex MENTE & CORPORE, id eſt, ex ſubſtantia cogitante, & altera in longum, latum, profundum extenſa. Quumque ſe invicem tamquam amicis utantur: utramque eſſe oportet partem eſſentialem, nec corpus habendum pro mentis ergaſtulo (*).

(*) Notandum hoc contra barbaros, Pythagoraeos, Socratem, Stoicos, qui vel corpus carcerem mentis eſſe ſomniabant, vel cauſſam ſaltim mali omnem imputabant corpori, (H. §. XXXIII.) mentem ſolam hominis eſſentiam ingredi exiſtimantes. Quis vero carcerem amat? quis eo tamquam inſtrumento utitur?

Mentis immaterialitas. §. XII. Quumque *mens* cogitet, (§. XI.) cogitare autem ſit res percipere, ſuarumque perceptionum conſcientiam habere, ea vero adfectio in nullum corpus quantumvis ſubtile, cadat (*): eam ſane IMMATERIALEM, adeoque SPIRITUM, id eſt, ens ſimplex eſſe, recte colligimus.

(*) Quum enim corpus ſit ſubſtantia extenſa: omnes ejus adfectiones a partium figura, diſpoſitione, motu pendent. At quocumque modo tibi concipias vel figuram, vel diſpoſitionem, vel motum partium corporis, numquam concipies cogitationum, ergo corpus non cogitare, merito colligimus. Add. BAELII *Dictionaire hiſtorique & critique*, ſub voce *Lucrece*.

Et immortalitas. §. XIII. Quia autem mens eſt ſpiritus, ſpiritus ens ſimplex, & ex nullis elementis compoſitum: (§. XII.) illa quoque diſſolvi ſua natura (*) non poteſt, ſed ſemper manet ſubſtantia cogitans, & ſuarum perceptionum ſibi conſcia, (§. XI.) & hinc merito INDESTRUCTIBILIS & IMMORTALIS judicatur, quantumvis corpus diſſolvatur in ſuas partes.

(*) Deum autem velle mentem deſtruere vel in nihilum redigere, nullo nobis argumento innoteſcit.

§. XIV.

§. XIV. Si porro mens immortalis eſt, corpus mortale, (§. XIII.) & utrumque tamen ad hominis eſſentiam pertinet: (§. XI.) multo praeſtantiorem mentem corpore, adeoque de vera ejus felicitate magis, quam de hujus conditione, cogitandum, nec tamen in hoc ſaeviendum eſſe, facile patet (*).

Dignitas mentis prae corpore.

(*) Quare errant, qui cum Pythagoraeis, Socrate, Stoicis, corpus nimis deprimunt. (§. XI. *) nec minus tamen errant, qui illud cum Ariſtippo ipſi menti putant praeferendum, (H. §. LVI.) LAERT. II, 90.

§. XV. Mens autem & res varias cognoſcit, & cognitas appetit vel averſatur. Eam ergo facultatem, qua res immateriales & abſtractas percipit, dijudicatque, & de iis ratiocinatur, vocamus INTELLECTUM: qua vero ideas rerum materialium olim perceptas retinet, revocat, componit, diſcernit, IMAGINATIONEM.

Ejuſdem facultates, ut intellectus & imaginatio.

§. XVI. Eodem modo facultas mentis, quae bonum materiae expers appetit, malum averſatur, VOLUNTAS, quae in res materiales, quas bonas judicat, fertur, vel ab iis refugit, APPETITUS SENSITIVUS dicitur.

Item voluntas & adpetitus ſenſitivus.

§. XVII. Quum *intellectus* percipiat, judicet, ratiocinetur, & quidem de rebus immaterialibus & abſtractis; *imaginatio* de materialibus, hae autem ſenſus diverſimode adficere poſſint: conſequens eſt, ut *intellectus* apud omnes idem, *imaginatio* hominum diverſorum ſaepe diverſiſſima ſit (*).

Intellectus & imaginationis diverſa natura.

(*) Hinc omnes homines, modo ſana ratione utantur, concipiunt, figuram includi non poſſe duabus lineis, virtutem eſſe honeſtam, corpus conſtare partibus: at non omnes judicant, hanc muſicam eſſe ſuavem, faciem illam eſſe formoſam, cibum iſtum eſſe ſaporis eximii.

§. XVIII. Quoties mens ratiocinatur de actionibus propriis, &, utrum legi conveniant nec ne, diſquirit (*), haec intellectus operatio adpellatur CONSCIENTIA.

Quid conſcientia?

(*) Eſt ergo conſcientia vere ſyllogiſmus, cujus in *majore* propoſitione *lex*, in *minore factum*, in concluſione *ſententia* occurrit. Hinc quo reſpectu *norma actionum*, *accuſatrix*, *teſtis*, *judex* vocari ſoleat, facile patet. Nec magis dubitari poterit, quin errorem ridiculum committant, qui cum TOLANDO & aliis conſcientiam pro terriculamento, plebi a clericis objecto, venditant.

§. XIX. Quum ergo vel de *factis praeteritis* vel *de futuris* ratiocinemur: illo caſu conſcientia CONSEQUENS; hoc ANTECEDENS vocatur. Haec ſapientibus propria; illa ſapientibus cum ſtultis communis eſt.

Ea vel antecedens, vel conſequens.

§. XX. Si quis deinde ita ratiocinatur, ut rem ad liquidum perducat, conſcientia CERTA; ſi ex hypotheſi aliquid infert, PROBABILIS; ſi denique vel in majore, vel minore propoſitione, aliquid dubii ſupereſt, DUBIA vel SCRUPULOSA audit, *contra quam nihil eſſe faciendum*, recte omnino monent ſapientes (*).

Item vel certa, vel probabilis, vel dubia.

(*) Diſſentit hic vir acutiſſimus GOTTL. GER. TITIUS *Obſerv. XIX. ad* PUFENDORFII *Libr. I. Cap. I. §. VI. de Offi. hom. & civ. pag.* 59. Sed ejus argumentum inde facile diſſolvitur, quod is cui, dum aliquid agit, perinde eſt, ſive id a Deo permiſſum, ſive prohibitum ſit, aperte Deo inſultat, ejuſque legem pro nihilo reputat.

§. XXI. Sic & , prout quis vel recte, vel perperam de actionibus ſuis ratiocinatur, eatenus conſcientia vel RECTA dicetur, vel ERRONEA, quemadmodum & illa, quatenus concluſio vel abſolutoria, vel condemnatoria ex ratio-

Nec non vel recta, vel erronea; vel bona vel mala.

ratiocinatione emergit, (§. XVIII. *) modo BONA, modo MALA vocari ſolet (*).

(*) Cave ergo confundas conſcientiam RECTAM & BONAM. Poteſt enim aliquis *recte* ratiocinari, qui tamen *bona* conſcientia non gaudet, veluti Davides, Judas, Cainus. Nec etiam pro eadem habenda conſcientia BONA & TRANQUILLA, item MALA & MORSUS CONSCIENTIAE; quia & per erroneam conſcientiam, licet illa in ſe non mala ſit, tranquillitas illa turbari poteſt.

Memoria, reminiſcentia; ingenium, judicium. §. XXII. Quod ad IMAGINATIONEM attinet, quum illa ideas rerum materialium retineat, revocet, diſcernat, componat: (§. XV.) facultas quae illas retinet, nobis eſt MEMORIA; quae eaſdem revocat, REMINISCENTIA (*); quae diſcernit, JVDICIVM; quae denique componit, INGENIVM.

(*) Quum vero *reminiſcentia* aeque ac reliquae facultates, ex perceptionibus cerebro impreſſis oriatur, ceu paullo poſt (§. XXIV. *ſequ.*) demonſtrabimus; una revocata idea, & altera, cum hac conjuncta, ſolet recurrere, quae eſt illa ADSOCIATIO IDEARUM, ex quae varia phenomena, quae in imaginatione humana obſervamus, explicari poſſunt.

Unde diverſa hominum indoles. §. XXIII. Et quamvis non temere reperiatur quiſquam, quin aliquam harum virtutum particulam a Deo optimo maximo acceperit: tamen quia diverſo gradu permixtae ſunt, & in aliis judicium, in aliis ingenium praedominatur: hinc diverſas quoque eſſe hominum INDOLES, nemo non animadvertit.

Unde cognitio oriatur. §. XXIV. Ceterum ex eo, quod imaginatio circa res *materiales*, intellectus circa *immateriales* verſatur, facile patet, *imaginationem* immediate; *intellectum* mediante abſtractione, ex SENSV oriri, & eatenus verum eſſe, quod veteres ajunt: *nihil eſſe in intellectus, quod non prius fuerit in ſenſu* (*).

(*) Quae ergo *de ideis innatis* diſputant Platonici, Carteſiani, & alii philoſophi, experientiae repugnant, eaſque, ſi quid video, accurate profligavit JO. LOCKIUS *de Intell. hum. Libr. I. Cap. II. III. IV.*

Quid ſenſus. §. XXV. SENSVS eſt corporum & affectionum, quae extra organum ſenſorium ſunt, perceptio, in organis ſenſoriis orta, & per nervos ad cerebrum, inde ad mentem derivata.

Quot ſenſus ſint. §. XXVI. Quumque ſenſio iſta fiat ope organorum ſenſoriorum, & eorum quinque reperiamus in corpore noſtro: totidem quoque erunt ſenſiones rerum externarum, GVSTVS, OLFACTVS, AVDITVS, VISVS, TACTVS. Quae tametſi non fallant, ſi requiſita ad ſentiendum omnia adſint: mens tamen parum attenta, & illis requiſitis deſtituta, facile fallitur.

Morbi imaginationis. §. XXVII. Et hinc imaginatio facile incidit in morbos varios, veluti FATVITATEM, STVLTITIAM, INSANIAM, FVROREM, ENTHVSIASMVM, quemadmodum & ſenſibus ſomno ſopitis, imaginationi varia SOMNIA illudunt.

Voluntatis definitio. §. XXVIII. Haec de *intellectu* & *imaginatione*: VOLVNTAS eſt, qua bonum materiae expers appetimus, malum averſamur, (§. XVI.) Qualis facultatis quum nobis conſcii ſumus: contra ſenſum communem philoſophantur, qui eam exſtare praefracte negant (*).

(*) Fecit id BENED. SPINOZA [illegible] ex ejus ſyſtemate facile *Epiſt. II. ad Oldemburg. pag. 399.* cujus perſpicitur.

§. XXIX.

Ejuſdem libertas.

§. XXIX. Ex quo ſimul inferimus, voluntatem in ſe eſſe liberam, eatenus, ut ſi in re quadam particulari cognovit boni & mali quiddam mixtum eſſe, ſe vel ad adpetendam illam, vel averſandam poſſit determinare (*). At in univerſum voluntas neceſſario appetit bonum, malumque averſatur. Plerumque illa etiam ſervit imaginationi, nec non pravis inclinationibus & adfectibus, niſi virtute vindice, ex iſta ſervitute eluctetur.

(*) Non ergo hic nobis quaeſtio eſt de libertate arbitrii, vel viribus naturae humanae in rebus ſpiritualibus, quippe quae ad cathedram theologicam pertinet.

Et actus varii.

§. XXX. Actus voluntatis ſunt varii. Aliquando enim illi in voluntate ſubſiſtunt, veluti VOLITIO, INTENTIO, ELECTIO, CONSENSVS, VSVS, FRVITIO, qui vocantur actus ELICITI. Aliquando extra voluntatem tranſeunt in alias animi vel corporis facultates, & tunc IMPERATI adpellantur (*).

(*) Non alias autem facultates voluntatis imperio ſubjecit Deus, quam quibus dirigendis eſt idonea. Hinc voluntas poteſt imperare intellectui, ut rem accuratius contempletur, non autem, ut circulum ſibi concipiat quadratum. Ita & voluntas poteſt imperare brachio, ut ſe extendat, non autem ſanguini, ne circulum ſuum abſolvat, nec ſtomacho, ut concoquat cibum. Ex quo ſane Dei providentia inprimis elucet.

Nec non differentia ab appetitu ſenſitivo.

§. XXXI. Quemadmodum vero *voluntas* in bonis & malis, quae omnis materiae expertia ſunt, verſatur: ita APPETITVS adpetit vel averſatur res materiales, prout illae ſe imaginationi vel tamquam bonae, vel tamquam malae repraeſentant.

Quid adfectus?

§. XXXII. Prout ergo vel voluntas, vel adpetitus a rebus externis diverſimode adficitur, diverſi quoque inde naſcuntur ADFECTVS, per quos intelligimus commotiones voluntatis vel adpetitus, ex repraeſentatione boni vel mali ortas, & cum motu ſanguinis & fluoris nervoſi extraordinario conjunctas (*).

(*) Quod enim ſanguis extra ordinem moveatur, ex coloris repentina mutatione; quod fluor nervoſus; ex geſtibus, motu, robore membrorum, cum adfectu quolibet conjunctis, adparet.

Eorum gradus.

§. XXXIII. Quum itaque adfectus ſint commotiones: (§. XXXII.) ſequitur, ut ſuos habeant gradus, quos non male *propenſionem*, *conſenſum* & *impetum* vocaveris. In priore mens fere *paſſive*; in poſterioribus *active* ſe habet, adeoque his facilius, quam illis, reſiſtitur.

Quomodo mens iis moveatur?

§. XXXIV. Et quia adfectus ex repraeſentatione boni & mali oriuntur, (XXXII.) voluntas autem naturaliter bonum adpetit, malumque averſatur: (§. XXIX.) dubitari ſane non poteſt, quin in adfectu mens ſemper a *malo* ad *bonum* moveatur, idque ſive verum, ſive adparens. Ita recte BVDDEVS in *Elem. philoſ. pract. II. 2. §. XXXV. ſeqq.*

Eorum cauſſa & effectus.

§. XXXV. CAVSSA itaque adfectuum eſt repraeſentatio boni vel mali: EFFECTVS autem commotio ſanguinis & ſpirituum animalium extraordinaria, (§. XXXIII.) In quo ſtatu conſtitutus homo, nec intellectu ſatis utitur, nec imaginatione, (*) & ipſum corpus colore, geſtu, (**) membrorum poſitu, adfectum prodit.

(*) Unde non male veterum non nemo ſuaſit irato, ne quid ageret, prius quam alphabetum Graecum recitarit. Mora ſcilicet interponenda, nec temere quid-

quidquam agendum eſt, fervente adhuc adfectu.

(**) Quos geſtus LE BRUN, Gallus, iconibus chalcographicis eleganter expreſſit.

An adfectus in ſe mali? §. XXXVI. Nec tamen ideo pro malis habendi ſunt adfectus, nec funditus exſtirpandi, quod Stoicis placuiſſe, novimus, (H. §. LXXXIII.) Quum enim nihil peccati habeat appetere bonum, & averſari malum: ſane nec adfectus, qui ex repraeſentatione boni vel mali oriuntur, (§. XXXII.) in ſe mali eſſe poſſunt.

Eorum claſſis prima. §. XXXVII. Ex eodem facile patet, quinam adfectus ſint primarii. *Appetitio* enim *boni* dicitur AMOR, *averſatio mali* ODIUM.

Secunda. §. XXXVIII. Aut vero bonum illud vel malum *praeteritum* eſt, aut *praeſens*, aut *futurum*. Appetitio *boni praeteriti* vocatur DESIDERIUM; *praeſentis*, LAETITIA; *futuri*, SPES. Averſatio *mali praeteriti*, POENITENTIA; *praeſentis*, TRISTITIA; *futuri*, METUS dicitur.

Tertia. §. XXXIX. Quumque qui bonum adpetit, de *mediis* illud conſequendi, retinendique; qui malum averſatur, de mediis illud a ſe amoliendi laboret: conſequens eſt, ut ſi *media bonum conſequendi retinendique facilia* cui videantur, FIDUCIA, ſi *difficilia*, DIFFIDENTIA; itemque, ſi *media averruncandi malum* ſe tanquam *facilia* repraeſentent, AUDACIA; ſi tanquam *difficilia* vel *impoſſibilia* plane, DESPERATIO inde naſcatur.

Quarta. §. XL. BONUM omne verum, quamvis ſimul *jucundum*, ſimul *honeſtum*, ac *decorum* ſimul *utile* ſit: plerumque tamen unus reſpectus prae altero magis adficit animum. Quod ſi ergo imminet bonum apparenter *jucundum*, VOLUPTAS (*) oritur: ſi bonum apparenter *honeſtum* vel *decorum*, AMBITIO; ſi denique, quod *utile* videtur, AVARITIA. Rurſus, quoties malum *honeſto* repugnare videtur, IRA; ſi *decoro*, PUDOR; ſi *jucundo* TAEDIUM; ſi denique *utilitati*, INVIDIA emergit.

(*) Ea ſi in Venerem tendit, LASCIVIA: ſi in variarum rerum parum utilium cognitionem, CURIOSITAS; ſi denique in gulam, LUXURIA dici ſolet.

Quinta. §. XLI. Sunt & adfectus, qui e *bono maloque alteri contingente* exſiſtunt. Ex bono enim amici praeſente vel praeterito CONGRATULATIO; ex futuro FAVOR; ex malo amici praeſente praeterito vel futuro COMMISERATIO; ex bono porro, quod inimico obvenit, iterum INVIDIA; ex malo ei imminente IRRISIO vel *ἐπιχαιρεκακία* naſcitur.

Sexta. §. XLII. Nec raro plures adfectus inter ſe colliduntur aut jungunt phalanges. Sic ſi *amor* & *metus* concurrunt, ZELOTYPIA; ſin *invidia* & *ambitio*, AEMULATIO inde oritur.

Quando adfectus in mores abeant? §. XLIII. Qui adfectus omnes, ſaepius repetiti, facile in animo radices tam altas agunt, ut in habitum degenerent, quo caſu adfectus, qui olim veluti per vices recurrebant, in MORES degenerare ſolent.

SECT.

Digitized by Google

Sect. II.

DE CORPORE.

§. XLIV.

Mens non modo pure operatur, ſed & CORPORE, tamquam organo & inſtrumento utitur, (§. XI.) & viciſſim a corpore varie adficitur. Id quod in imaginatione & adpetitu ſenſitivo docet experientia: Modum, quomodo mens, id eſt, ſubſtantia immaterialis, in corpus agat, & rurſus a corpore agi poſſit in mentem, ignoramus, (*) quamvis de effectu conſtet quam certiſſime. *Mentis & corporis nexus.*

(*) Hoc fateri non pudet. Novi, quae ſit Ariſtotelicorum ſententia de *ſyſtemate influxus phyſici*: non ignoro MALEBRANCHII aliorumque de *ſyſtemate cauſſarum occaſionalium*: denique & *ſyſtema harmoniae praeſtabilitae*, quod adhuc tantum ſtrepitum dedit, expendi. Sed hypotheſes video, quibus adſumtis, demonſtrari poſſunt phaenomena, an vero illae hypotheſes verae ſint, ſemper manebit incertum. Philoſophandum hic eſt, ſed paucis. Nam omnino non placet.

§. XLV. Quamvis autem corpus variis conſtet partibus, *ſolidis* aeque ac *fluidis*; hae tamen praecipue huc pertinent: quia & ad vitam hominis plurimum conferunt, & mentem adficiunt maxime, & ſolidarum veluti ſeminarium ſunt perpetuum. *Corporis partes quotuplices?*

§. XLVI. Nimirum, ſanguis, generatus ex cibo & potu, quem quotidie adſumimus, perpetuum obſervat circulum, per venam cavam in dextrum cordis ventriculum, ex eoque per arteriam pulmonarem in pulmones, ex his per venam pulmonarem in ſiniſtrum ventriculum cordis, & ex hoc denique per aortam in reliquas corporis partes progrediens, ſemperque priorem circulum repetens (*). Quod quamdiu fit, *vita* hominis *vegetativa* ſalva eſt. *Circulatio ſanguinis.*

(*) Inventae obſervataeque hujus circulationis laudem vulgo tribuunt GUIL. HARVAEO. Sed conſtat tamen, ante eum & PAULUM SARPIUM, & ANDR. CAESALPINUM hunc ſanguinis circulum non ignoraſſe. Vid. BAELII. *Dict. hiſt. crit.* voce *Caeſalpinus*. Quin & HIPPOCRATEM hic aliquid vidiſſe, probant ex ejus *Libr. II. de Diaeta* §. *XLV. Libro de flatibus* §. *XXI. Libro de Alim.* §. *IV. Libro de Locis in hom.* §. *VI.*

§. XLVII. Ejuſdem ſanguinis tranſitu per vaſculoſam pulmonum ſubſtantiam probe comminuti & ſubacti, pars fere tertia ex ſiniſtro cordis ventriculo per carotides & vertebrales arterias ad cerebrum defertur, ubi liquidum ſubtiliſſimum ſecernitur, quod in medulla oblongata collectum, nervos ſubit, (*) & ad organa ſenſoria reliquaſque partes delatum, ſenſum & motum efficit. Qui fluor nervoſus, quam diu in nervis rite procedit, *vitam ſenſitivam* conſervat. *Fluor nervoſus.*

(*) Eos, qui nervis liquidum ineſſe negant, erudite refellit collega conjunctiſſimus JO. FR. HOFFMANNUS *in Medic. ration. Tom. I. p.* 467.

§. XLVIII. Quemadmodum ergo ad efficiendum motum mens utitur muſculis, id eſt faſciculis ex fibris cylindricis mollioribus collectis: ita eadem & organa ſenſoria ad ſenſiones adhibet. Utrobique autem nervorum ampliſſimus uſus eſt, qui & muſculos extendunt vel comprimunt, & ipſarum perceptionum genuina ſedes ſunt (*). *Ejus officia.*

 (*) Ita

Digitized by Google

(*) Ita *viſus* objecta ſe repraeſentant in membrana nervi optici expanſa, quae alias tunica retina vocatur. *Sonus* incidit in membranam interiorem nervi acuſtici, quae internas aurium partes inveſtit. Ita & *olfactus* fit mediante membrana nervea, quae internas narium partes obducit: *ſapor* in extremitatibus nerveis & pyramidalibus linguae: *tactus* denique in nerveis fibrillis & papillulis cutis peragitur. Per omnes hos nervos perceptio ad cerebrum, & per hoc ad mentem propagatur.

Sanguinis partes diſſimilares.

§. XLIX. Sanguinis porro maſſa ex variis quidem conſtat particulis diſſimilaribus, *phlegmate* puta, *oleo*, *ſale & terra fixa*, quae operatione chymica facile eliciuntur: (*) at has tamen partes non apud omnes eadem proportione mixtas eſſe, facile eadem operatione deprehenditur.

(*) Sanguinem enim exſiccatum & chymico igne tractatum primum *phlegma*, deinde, *oleum ſubtile*, poſtea *craſſius*, fundum petens & empyreumaticum cum *ſale volatili*, ac poſtremo *terram fixam* elargiri, teſtis locupletiſſimus eſt laudatus HOFFMANNUS *Tom. I. Med. rat. p. 93.*

Pulſus & vaſorum diverſitas. Unde temperamenta

§. L. Deinde nec pulſum omnibus hominibus eumdem, nec ejuſdem capacitatis vaſa eſſe, ipſa experientia ſatis evincit.

§. LI. Quum ergo ſanguinis circulus ſit vitae vegetativae fundamentum, (§. XLVI.) & ſanguis tamen ex variis conſtet partibus diſſimilaribus, in diverſis hominibus diverſimode mixtis, (§. XLIX.) diverſi denique ſint diverſorum hominum pulſus, & vaſa diverſiſſima: (§. L.) conſequens eſt, ut diverſa quoque ſit habitudo partium ſolidarum & fluidarum ad circulationem ſanguinis perficiendam, adeoque diverſa dentur hominum TEMPERAMENTA.

Temperamentum cholericum

§. LII. Nimirum, ubi *fibrae* ſunt tenuiores & admodum tenſae, anguſtiora *vaſa*, *pulſus* celerior & vehementior, & copioſior *materia oleaginoſa* vel *ſulphurea* ſanguinem impraegnat: temperamentum vocatur CHOLERICUM.

Melancholicum.

§. LIII. Quoties *fibrae* ſunt duriores, *vaſa* capacia, *pulſus* magnus quidem ſed tardior, *ſanguis* denique, *materia terreſtri* copioſiore praeditus: toties naſcitur temperamentum MELANCHOLICUM.

Sanguineum.

§. LIV. Quando *fibrae* nec laxae nimis ſunt, nec juſto ſtrictiores, *vaſa* mediocria, *pulſus* non vehemens, at ſufficiens tamen, *ſalinae* denique *particulae* quam copioſiſſimae *ſanguini* innatant: temperamentum hoc vocabitur SANGUINEUM.

Phlegmaticum.

§. LV. Denique, ſi cui ſunt *fibrae* ſpongioſae & laxae, *vaſa* tenuiora, *pulſus* parum vehemens, *ſanguis* denique multo *phlegmate* inundatus: ei temperamentum PHLEGMATICUM tribuimus (*).

(*) Satis antiqua eſt doctrina de temperamentis hominum, ceu JO. FRANC. BUDDEUS ſingulari *Diſſertatione de hiſt. doctrinae de temperam. homin.* HAL. MDCCIV., 4. demonſtravit. Sed nemo tamen veterum eam explicavit accurate, & recentiores, dum particulis ſanguinis ſolis inhaerent, nec fibrarum, vaſorum, pulſuum ullam fere rationem habendam putant, praecipua ejus capita negligunt.

Cur mores animi temperaturam corporis ſequantur?

§. LVI. Quum autem tam arctum ſit mentis corporiſque commercium, ut altera pars alteram diverſimode adficiat, (§. XLIV.) mens autem operationes pleraſque mediante fluore nervoſo peragat, (§. XLVIII.) hic denique e ſubtiliore parte ſanguinis in cerebro ſecernatur: (§. XLVII.) facile patet ratio, cur mores animi temperaturam corporis ſequantur (*).

(*) Ex-

(*) Exſtat ea de re CLAUDII GALENI *liber ſingularis*, ὅτι τὰ ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται, *quod mores animi temperamento corporis obſequantur*. *Tom. V. p. 444. edit. Pariſ.* ſed imperfecta tamen adhuc eſt illa GALENI obſervatio.

Praecipue inclinationes, cum temperamentis conjunctae.

§. LVII. Et quidem, quum motus ſanguinis in CHOLERICIS ſit expeditiſſimus: mens quoque *ſe effert*, & ſpe plena ſibi ipſi placet, tamquam domicilio egregio inſtructa. Mens SANGUINEI ob placidum ſanguinis motum ſemper *bilaris* eſt: mens MELANCHOLICI, veluti ruinoſum habitans domicilium, tum omnia *timet*. Denique PHLEGMATICI animus, veluti anguſto incluſus tuguriolo, ad omnia *tardus* ac *languidus* eſt (*).

(*) Tantum ergo abeſt, ut mens ipſa ſibi corpus formet: ut corpus eam ad varios mores *determinet*. Id quod contra SENNERTUM aliosque notandum.

Character cholericorum.

§. LVIII. Itaque CHOLERICORUM character eſt *ſpes*; *ambitio*, *gravitas* in moribus, *proclivitas* ad *iram*, *diligentia* in quolibet vitae genere, ac denique *judicium* acre ac rectum (*).

(*) Quia enim *ſpe* plena eſt mens: (§. LVII.) hinc facile majora adpetit, & hinc *ambitio* oritur. Et quia *ambitioſus* honoris ſui ſtudioſiſſimus; hinc facile *iraſcitur*. Quum porro ex ſanguine ſubtiliores quoque ſpiritus ſecernantur: fieri non poteſt, quin *judicio* polleat. Qui autem *honores* & praerogativam adfectat, ſimulque pollet judicio, procul dubio & mediis utetur, quibus ad hunc finem opus eſt, & hinc *diligentia & gravitas morum*.

Sanguineorum.

§. LIX. Quumque mens SANGUINEORUM ſit *bilaris*: (§. LVII.) hinc eorum character eſt *ſecuritas*, *voluptas*, *petulantia*, *prodigalitas*, *praecipitantia*, *ſpes*, *metus*, proclivitas ad *otium*, *ingenium* denique fertile potius, quam bonum (*).

(*) Hilares delectantur rebus jucundis: inde *voluptas*. Huic repugnant gravitas morum, parſimonia, labor; hinc *petulantia*, *prodigalitas*, proclivitas ad *otium*. Ubi plus ſanguinis, ibi ſpiritus copioſi & agiles: hinc *ingenium*. Quod quando cum judicio non conjunctum eſt, *ſecuritatem* & *praecipitantiam* inde naſci oportet.

Melancholicorum.

§. LX. Quum porro MELANCHOLICORUM animus omnia *timeat*: (§. LVII. conſequens eſt, ut eorum character ſit *triſtitia*, *avaritia*, *mores ruſtici & indecori*, *invidia*, *laborioſitas*, *memoria* denique tenaciſſima (*).

(*) Qui enim *timet*, *triſtis* eſt. Qui *timet*, ſemper quoque ſibi aliud deeſſe judicat, hinc *avaritia*. *Avarus* ſibi omnia adpetit, adeoque alterius rebus marceſcit opimis: hinc *invidia*. Idem facile ſentit, ſine labore rem haud parari, hinc *laborioſitas*. Homo *avarus* & *laborioſus* parum curat, an aliis placeat, & *invidus* neminem vere amat: inde *ruſticitas & neglectus decori*.

Phlegmaticorum.

§. LXI. Denique, quum PHLEGMATICORUM animus ſit *tardus* & *languidus*: (§. LVII.) facile patet, eos *pigritiae* deditos, *ſomnolentos*, & nec *virtutum*, nec *vitiorum* eminentium, nec *adfectuum* vehementiorum capaces, nec ulla *intellectus* ac *imaginationis* facultate prae aliis praeditos eſſe.

Mixtura temperamentorum.

§. LXII. Sed quum porro ſanguis ex partibus diſſimilaribus conſtet: (§. XLIX.) nemo poteſt hominum reperiri, qui uno, eoque ſolo, tempera-

peramento ſit praeditus, quamvis ex pluribus, quae recenſuimus, unum plerumque praedominetur (*).

(*) Quia tamen quae praedominantur, reliqua impotentiora fere ſupprimunt, phlegmaticum quoque reliqua temperamenta magis impedit, quam ut ad ſingularem propenſionem determinet: hinc tantum duorum praedominantium temperamentorum ratio habetur, nec temere de aliorum, quam trium priorum, mixtura quaeri ſolet.

Ejus exempla.

§. LXIII. Hinc CHOLERICO-SANGUINEI homines magnam virtutis ſpeciem prae ſe ferunt, paullo minorem SANGUINEO-CHOLERICI: CHOLERICO-MELANCHOLICI, & MELANCHOLICO-CHOLERICI crudeles, & perfidi, ſed magis tamen hi, quam illi. Denique MELANCHOLICO-SANGUINEI & SANGUINEO-MELANCHOLICI ad incondita quaevis & ridicula ruunt, in omni vitae genere inconſtantes ac varii.

Unde mores aetatum

§. LXIV. Quandoquidem autem in temperamentis, praeter vaſa & pulſum, etiam ſanguinis conſtitutio & fibrarum qualitas in cenſum veniunt; (§. LII. *ſeqq.*) per ſe patet, temperamenta paullatim mutari (*). Atque inde eſt, quod in PUERITIA *phlegmaticum*; in JUVENTUTE *ſanguineum*; in AETATE VIRILI *cholericum*; ac denique in SENECTUTE *melancholicum* ſe prae reliquis exſerat.

(*) Fatemus nimirum, ut quod antea infirmius erat, iam potentius adpareat, & quod antea ſe exſerebat quam maxime, id iam minus pelluceat.

Qui deſcribuntur.

§. LXV. Hinc PUERI *ſocordes*, *ſomnolenti*, *adfectuum minus capaces*, & freno & calcaribus indigent. JUVENES *voluptati otioque* dediti, *prodigi aeris*, *petulantes*, in amicitiis contrahendis & toto vitae genere *praecipites*; qui VIRILEM AETATEM attigerunt, *honorum* cupidi, *ambitioſi*, *graves*, *diligentes* adparent. SENECTUTEM, *meticuloſam*, *avaram*, *invidam*, *moroſam*, ac rerum, quae antea contigerunt, admodum *memorem*, alioquin valde *oblivioſam* eſſe, ipſa experientia docet.

(*) Commendandus hic merito HORATIUS FLACCUS, qui in *Arte poet.* *v.* 158 *ſeqq.* characteres *puerorum*, *v.* 161. *ſeqq.* mores *juvenum*; *v.* 166. *ſeqq.* ſtudia *virorum*; *v.* 169. *ſeqq.* *ſenum* edfectus & propenſiones egregie deſcribit.

Nationum integrarum diverſi mores.

§. LXVI. Quumque ad mores permultum conferat ſanguinis temperies, (§. LI.) ſanguinem autem praecipue alteret aeris & coeli conſtitutio: non mirum profecto eſt, nationum integrarum diverſa eſſe temperamenta, quae, ubi educatio ac conſuetudo accedit, facile in mores tranſeunt (*).

(*) Hinc mores *Hiſpanorum*, *Gallorum*, *Germanorum*, *Italorum*, *Anglorum*, *Scotorum*, *Hibernorum* diverſiſſimi. Hinc toto vitae genere differunt *Sinenſis*, *Aethiops*, & *Americanus*. Commendandus BARCLAJUS, qui in *Icone animorum*, hic quaedam praeclare obſervavit.

Concluſio ſectionis ſecundae.

§. LXVII. Reliquae res extra hominem poſitae quomodo aliquid ad mores conferant, alio loco commodius oſtendemus.

Sect.

Sect. III.

DE VARIIS HOMINUM MORIBUS ET VITIIS.

§. LXVIII.

Quamvis mens humana non modo *intellectu*, ſed & *voluntate* inſtructa ſit: (§. XV. XVI.) voluntas autem ſemper adpetat bonum, malumque averſetur: (§. XXIX.) tamen, quum bona ſint plura, homineſque aliquando mala etiam pro bonis, veluti nubem pro Junone amplectantur: MORES quoque diverſos inde naſci oportet. Connexio.

§. LXIX. MORES enim nobis ſunt adfectus (§. XLIII.) & propenſiones, ex temperamento ortae, (§. LVII. *ſeqq.*) diuturnaque conſuetudine, ſeu actibus ſaepe iteratis, confirmatae (*). Mores quid?

(*) Quod ubi factum, mores veluti alteram naturam conſtituunt, ut recte dixerit HORATIUS *Libr. I. Epiſt. X. v.* 24. *NATURAM expellas furca, tamen uſque recurreret.*

§. LXX. Sunt ergo *mores* duorum generum. Si enim voluntas in *verum* bonum fertur, mores erunt BONI (*): ſin in *adparens*, MALI. Priores VIRTUTEM, poſteriores VITIA adpellamus. Quotuplices?

(*) Itaque mores bonos hic non accipimus in ſenſu *vulgari*, pro moribus ad regulas decori compoſitis, ſed in ſenſu *philoſophico*, pro inclinationibus voluntatis per veram virtutem emendatae.

§. LXXI. Enimvero quum voluntas ordinarie ſerviat imaginationi & pravis inclinationibus & adfectibus, (§. XXIX.) & ex voluntatis inclinationibus mores naſcantur: (§. LXIX.) facile patet, VIRTUTEM homini natura non ineſſe. Itaque dum hic in natura hominis morali deſcribenda verſamur, de VITIIS tantum erit agendum. An virtus homini natura inſit.

§. LXXII. Quandoquidem ergo VITIA ſunt inclinationes voluntatis, quae in bonum adparens feruntur, (§. LXX.) & diuturna conſuetudine firmantur: (§. LXIX.) hinc ea non poſſunt non multiplicia eſſe. At conſtat tamen hodie inter omnes tria potiſſimum eſſe *vitia capitalia*. Vitium quid.

§. LXXIII. Bonum adparens, in quod mens nondum emendata ruit, nobis illudit, vel ſub ſpecie HONESTATIS, vel ſub ſpecie JUCUNDI, vel ſub ſpecie UTILITATIS (*). Cur tria vitia capitalia.

(*) De vero bono morali recte ſtatuebant Stoici, illud ſimul *honeſtum*, *utile*, *jucundum* eſſe. Vid. CICERONEM *de Offic. Libr. II. Cap. III.* At ubi hi reſpectus diſiunguntur, & *utile* vel *jucundum*, ſine *honeſto*, concipitur, vel *honeſtum* a vera *jucunditate* & *utilitate* ſeiungitur: bonum tantum erit adparens.

§. LXXIV. Quando mens in bona adparentia fertur, quae ſpecie *honeſti* fallunt, naſcitur AMBITIO; quoties in ea, quae ſpeciem *boni jucundi* induunt, VOLUPTAS; denique ubi mens meris *utilibus* capitur, AVARITIA emergit. Quae ipſa ſunt tria vitia capitalia, (*) ac veluti triceps ille Cerberus, qui homines ad orcum rapit. Quaenam illa ſint?

(*) Ea agnovit etiam JOANNES Apoſtolus in *I. Epiſt. cap. II.* 16.

§. LXXV.

Digitized by Google

Quid ambitio, & quotuplex?

§. LXXV. AMBITIO eſt vitium, quod ad honorem & praerogativam omnia refert. Quumque alii praerogativam ſibi vindicent ob res *nihili* & *indifferentes*; alii ob actiones *turpes*; alii ob ſingulares *corporis* vel *animi dotes*, hinc iſta ambitio STULTA, illa BRUTA & THRASONICA, haec SPECIOSA vocari poteſt. Haec porro, ſi in perſuaſione prudentiae conſiſtit, AULICA; ſi in perſuaſione doctrinae ac eruditionis, ERUDITA; ſi in perſuaſione fortitudinis, MILITARIS; ſi denique in perſuaſione virtutis ac ſanctimoniae; PHARISAICA a quibuſdam non inepte adpellatur (*).

(*) Sunt qui ſibi placent ob *pulcritudinem*: (nam *faſtus ineſt pulcris, ſequiturque ſuperbia formam*,) ſunt, quos *opes*; ſunt denique, quos *potentia* inflat. Sed quum hae res in ſe *indifferentes* ſint, nec hominem meliorem reddant: omnia haec vitia ad ambitionem *ſtultam* recte referuntur.

Ambitioſorum characteres generales.

§. LXXVI. Quum ergo ambitio omnia referat ad honorem & praerogativam: (§. LXXV.) conſequens eſt, 1. ut ambitioſi vel parem, vel ſaltim ſuperiorem non facile ferant. 2. Ut opes adpetant, tamquam inſtrumentum potentiae. 3. Ut a voluptatibus & petulantia ſint alieni, quoad propenſioni ſuae obſequuntur.

Circa officia erga Deum.

§. LXXVII. Ex eodem principio ſequitur, 4. ut, quod ad RELIGIONEM attinet, ambitioſus ſingularium opinionum ac doctrinarum ſit amantiſſimus, & hinc vel in *atheiſmum*, vel in *haereſin*, vel in *hypocriſin* craſſiſſimam incidat (*).

(*) In *atheiſmum* ambitioſus natura proclivior eſt; *haereſin* adſectat, ſi plauſum ſectatorum praevidet: *ſpeciem pietatis*, quoties id ſua intereſſe exiſtimat, prae ſe ferre non dubitat. Memorabile P. Cornelii Scipionis exemplum eſt apud LIVIUM *Libr. XXVI. Cap. XIX.*

Erga alios.

§. LXXVIII. Porro inde conſequitur, 5. ut ambitioſi ALIOS non ament, niſi quatenus illos ſibi utiles futuros exiſtimant, adeoque 6. amicitias attemperent ſuis commodis. 7. Ut ſuperiores, ſi eos ſibi favere credunt, colant, inſidiantibus inſidientur, pares porro ſibi conentur ſubjicere, inferiores denique vel auctoritate & metu, vel vi ac crudelitate in officio continere ſtudeant.

Erga ſe ipſos.

§. LXXIX. Praeterea quum ad praerogativam omnia referant: (§. LXXV.) facile patet, 8. eos eſſe laborioſos, ac diligentes, ac 9. iis potiſſimum ſtudiis deditos, quae ad finem eorum praecipue pertinent. Quae 10. eo felicius excolunt, quo acriore plerumque pollent judicio.

Circa decorum.

§. LXXX. Denique ex eodem axiomate ſua ſponte fluit, 11. ambitioſos in tota vita decori eſſe ſtudioſiſſimos, & 12. gravitatem ſermone, geſtu, inceſſu, veſtitu teſtari, atque 13. verborum tamen, quam pecuniae, eſſe parciores. (§. LXXVI, 2.)

Quid voluptas, & quotuplex.

§. LXXXI. VOLUPTAS eſt vitium, quod in immoderata rerum jucundarum cupiditate conſiſtit. (§. LXXIV.) Quumque alii jucundiſſimum exiſtiment, quod *gulam* irritat; alii quod *laſciviam* quam maxime provocat; alii, quod *animum* oblectat in ſpeciem: hinc *voluptas* vel BACCHICA, vel VENEREA vel AMICA (*) eſſe dicitur.

(*) Huius ſpecies eſt CURIOSITAS, quae eſt voluptas, quae in rerum quamplurium iucundarum magis, quam utilium, ſcientia ponitur. Characterem ho-

Digitized by Google

huius vitii eleganter expreſſit PLUTARCH. *in libello* περὶ πολυπραγμοσύνης ſeu *de curioſitate Tom. II. p. 5.*

§. LXXXII. Ex ea definitione patet. 1. voluptuoſos maxime paſci iis omnibus, quae vel ſenſus, vel imaginationem oblectant, 2. Eoſdem abhorrere ab omni labore, dolore, periculo, & ſi quid aliquid parum jucundum videtur. 3. Pecuniam iis non ob aliam cauſam cordi eſſe, quam quatenus eſt inſtrumentum voluptatis, adeoque 4. eos ad prodigalitatem potius, quam πλεονεξίαν, proclives, 5. honorumque nec cupidos, nec admodum capaces eſſe (*). **Voluptuoſorum characteres generales.**

(*) Hinc voluptuoſiſſimos principes magiſtratu ſe abdicaſſe legimus, ut voluptatibus eo indulgerent liberius. GOTFR. OLFARII *Diſſ. de principe, magiſtratu ſe abdicante*, §. VII.

§. LXXXIII. Nec minus inde colligas, 5. eos in RELIGIONE eſſe tepidos, & *6.* ad *ſcepticiſmum* procliviores, nec 7. cultum divinum magnopere curare, niſi quatenus ſenſus & imaginationem oblectat (*). **Circa officia erga Deum.**

(*) Non ergo difficile intelligitur, cur orientales gentes, tamquam voluptuoſiſſimae, ſacra tanto caerimoniarum adparatu faciant, & cur ſimplicior multo fuerit populorum ſeptentrionalium cultus, quum adhuc pago eſſent dediti.

§. LXXXIV. Porro inde inferas, 8. eos in amandis ALIIS faciles, at inconſtantes eſſe, adeoque 9. amicitias & temere inire, & facile abrumpere, 10. erga ſuperiores eos adulatorio, erga pares facili, at inconſtanti, erga inferiores indulgente nimis ingenio eſſe. **Erga alios.**

§. LXXXV. Nec magis dubium, 11. quin ab omni labore, qui ſenſibus parum jucundus videtur, abhorreant quam maxime, & 12. hinc iis ſtudiis ſe totos mancipent, quae vel ſenſus, vel imaginationem adficiunt, in quibus etiam eo magis plerumque proficiunt, quo fecundiore pollere ſolent ingenio. **Erga ſe ipſos.**

§. LXXXVI. Denique inde fluit, 13. voluptuoſos in omni vitae genere varios, ac 14. gravitatis parum amantes, 15. veſtitu, inceſſu, ac geſtibus aut molle quid, aut diſſolutum prodere, praecipue autem 16. eos ad garrulitatem, (*) mendacia, calumnias, perjuria eſſe proclives quam maxime. **Circa decorum.**

(*) Vitium voluptuoſis proprium, & quod ſtatim in oculos incurrit, Ejus characteres habes quod THEOPHRAST. *in Charact. mor. Cap. IV. p. m.* 574. & PLUTARCH. περὶ ἀδολεσχίας, ſeu *de garrulitate*, *Tomo II. p.* 502.

§. LXXXVII. AVARITIA eſt vitium, quod in rerum utilium inexplebili cupiditate conſiſtit, (§. LXXIV.) *Utile* autem videtur avaris, quidquid in commercio eſt, & pretium admittit. Quamvis ergo omnes res, quae ſunt in commercio, objectum avaritiae eſſe poſſint: praecipue tamen avari vel ſuppellectilis ſplendidioris, vel praediorum & opum, vel nummorum poſſeſſione ſibi placent. Unde non incommode avaritia in SPLENDIDAM, RUSTICAM & MERCATORIAM dividitur (*). **Avaritia quid, & quotuplex?**

(*) Ad SPLENDIDAM proni ſunt, quibus ſimul multum *ſanguinis*; ad MERCATORIAM, quibus haud parum cholerae; ad RUSTICAM, quibus plurimum μελαγχολίας eſt.

Avarorum characteres generales.

§. LXXXVIII. Hinc 1. ſunt parci, & citius ex manu Herculis clavam, quam ex his nummum extorſeris (*): 2. voluptatum contemptores, quas pecunia conſtare norunt: 3. honorum denique non ob eorum praeſtantiam, ſed ob lucrum tantum cum iis conjunctum, adpetentes.

(*) Quae tenacitas, ubi ſupremum attigit gradum, in SORDES evadit, quarum characterem in Euclione eleganter exprimit PLAUTUS *in Aulularia*.

Circa officia erga Deum.

§. LXXXIX. Quum itaque rerum utilium poſſeſſione delectetur avarus: (§. LXXXVII.) facile profecto reddideris rationem, 4. cur non alium in finem Deum colat, quam, ut eo in accumulandis opibus adjutore utatur, & hinc 5. cultu externo totam religionem metiatur, adeoque 9. ad *ſuperſtitionem* ſit quam maxime proclivis.

(*) Quemadmodum *atheiſmus* in profana Dei negatione; ita *ſuperſtitio* in perverſo Dei conceptu & metu numinis ſervili conſiſtit. Quum autem charactere ſuperſtitionis ſint abominandi, veluti crudelitas adverſus diſſentientes, idololatria, hypocriſis: non obſcurum eſſe poteſt, cur fuerint, qui ſuperſtitionem atheiſmo multo eſſe deteriorem, exiſtimarent. Vid. PLUTARC. περὶ δεισιδαιμονίας, ſeu *de ſuperſtitione*, & BAELII *Cogitat. de Comet.* & *Quaeſtion. ad provincial.*

Erga alios.

§. XC. Nec minus inde perſpicuum eſt, 7. avaros eſſe invidos, & hinc 8. moroſos, 9. & μισανθρώπους, 10. qui nec amicitiam colere, nec amici eſſe norint, ſed 11. ob metum perpetuamque, qua anguntur, ſuſpicionem ab omnibus abhorreant, niſi quos ſibi plane putent obnoxios: eoſdem denique. 12. quum injuſti, 13. litigioſi, & 14. omnium officiorum humanitatis negligentiſſimi ſint: 15. ſuperiores odio habere, paribus invidere, inferiores injuſtitia & crudelitate a ſe alienare quam maxime.

(*) Eleganter THEOPHR. *in Charact. Cap. XI. p.* 587. Οὐκ ἂν ἰάσαι οὔτε συκοτραγῆσαι ἐκ τῦ αὐτῦ κήπυ, οὔτε διὰ τῦ αὐτῦ ἀγρῦ πορευθῆναι, οὔτε ἐλαίαν ἢ φοίνικα τῶν χαμαὶ πεπτωκότων ἀνελέσθαι; *ficum de ſuo horto neminem guſtare ſiverit: neminem per fundum ſuum tranſire, aut ullam cadivam olivam palmulamve auferre.* Nota quoque illa PLUTARCHI: ὅτι παρὰ νεκρῦ ὁμιλίαν, ὅτε παρὰ φιλαργύρυ χάριν δεῖ ἐπιζητεῖν: *neque a mortuo colloquium, neque ab avaro beneficium exſpectandum eſſe.*

Erga ſe ipſos.

§. XCI. Quin tantum abeſt, ut aliis faveant, ut 16. ſuum quoque genium defraudent, 17. laboribus ſe ultra modum excrucient, nec 18. alia ſtudia cordi habeant, quam quae ad rem faciendam videntur pertinere, & ad quae excolenda ſufficit *memoria*, qua in primis pollere avaros, ſupra diximus.

Circa decorum.

§. XCII. Denique odioſiſſimos reddit 19. vita ab omni elegantia & decoro remota, 20. taciturnitas intempeſtiva, 21. ſermo de rebus nihili, 22. inceſſus incompoſitus, 23. veſtitus parum conveniens (*), 24. geſtus denique, ex quibus ſtatim anxietas animi & habendi cupiditas elucent.

(*) De hoc quoque egregia quaedam habet THEOPHRAST. *ibid. p.* 588.

Quod horum vitiorum peſſimum.

§. XCIII. Tot vitiis comitatae incedunt *ambitio*, *voluptas*, *avaritia*, quarum quidem nulla reliquis melior, avaritia tamen abſurdiſſima eſt. Unde & avarorum character minime omnium ſocietati humanae convenit (*).

(*) Hinc

(*) Hinc elegans ARISTOTELIS narratio de octo latronibus, qui quum de ſpoliis contenderent, primum ad quatuor, deinde ad binos, poſtea ad unum numero redacti ſunt. Ex qua narratione colligit, ὅτι παρὰ τοῖς ἐν θρύπτεις ἐπὶ τῇ τῶν πλεονεκτεῖν προαιρέσιν ζῶσιν οὐδὲν οὔτε βέβαιον, οὔτε ὅσιόν ἐστι, *hominibus, quorum ſtudia ad avaritiam referuntur, nihil quidquam aut firmum, aut ſanctum videri.*

Cauſſa vitiorum primaria.

§. XCIV. Cauſſa tot vitiorum in ipſa quidem mente vel innata omnibus mortalibus prava φιλαυτία ſeu IMMODICO SUI AMORE, quaerenda eſt: nec tamen negari poteſt, mentem a *temperamentis corporis* ad hoc vel illud vitium capitale praecipue determinari. (§. LVI.)

Unde vitiorum mixtura?

§. XCV. Ex quo ſequitur, 1. ut quemadmodum non ſingulis hominibus ſingula temperamenta ſunt, ſed ea diverſimode miſcentur. (§. LXII.) ita & vitia illa omnia, diverſo licet gradu, in omnibus hominibus reperiantur. 2. Ut haec ipſa mixtura impediat, quo minus characteres omnes illorum vitiorum tam palam ſe ſemper exſerant. 3. Ut, ſi aequali gradu permixta ſint, facile ſpecie virtutis illudant imperitioribus (*).

(*) Ita ſane mixta voluptati ambitio ſaepe virtutis larvam induit, ambitione voluptatem, voluptate ambitionem ad mediocritatem revocante.

Cauſſa vitiorum ſecundariae.

§. XCVI. Praeterea ad haec vitia hominem facile abripiunt perverſa EDUCATIO, CONSUETUDO, CONVERSATIO, cum aliis hominibus vitioſis, immo & STATUS diverſi.

Quomodo & ſtatus diverſi diverſa vitia producant?

§. XCVII Quum enim in ſingulis ſtatibus quaedam bona adparentia ſe repraeſentent, & repraeſentatio ejuſmodi adfectus excitet, (§. XXXII.) adfectus ſaepe iterati ac diuturna firmati conſuetudine in mores evadant: (§. LXIX.) facile explicari poſſunt mores diverſi *imperantium*, *ſubditorum*, *optimatium*, *plebis*, *divitum*, *pauperum*, *ſacerdotum*, *eruditorum*, *militum*, *mercatorum*, *opificum*, *agricolarum*.

An felicitas in vitioſos cadat?

§. XCVIII. Quemadmodum autem philoſophiae moralis eſt, hominem perducere ad veram felicitatem, haec autem in fruitione ſummi boni conſiſtit: (§. II.) ita facile patet, vitiis obrutos, & bonis adparentibus inhiantes, (§. LXX.) quantumvis ſibi beati videantur, vere tamen infeliciſſimos eſſe.

Vitiorum effectus circa intellectum.

§. XCIX. Primo enim, quum *ambitioſi opinionum ſingularium*, quam veritatis, ſint ſtudioſiores (§. LXXVII.) *avari* autem ad *ſuperſtitionem* (§. LXXXIX.) & *voluptuoſi* denique ad *ſcepticiſmum* ſint proniores: (§. LXXXIII.) quam male ſe habeant hominum vitiis deditorum *intellectus* & IMAGINATIO, facile unuſquiſque animadvertit (*).

(*) Hinc *ambitio* & *voluptas* hominem ad *enthuſiaſmum*, *metum ſpectrorum*, & facile ad *furorem* & *inſaniam*; avaritia *magiae* abſurdiſſimae ſtudium adigunt.

Circa conſcientiam.

§. C. Quumque deinde *conſcientia* ſit ratiocinatio de actionibus propriis, (§. XVIII.) vitiis autem conſperti homines, actiones ſuas legi & rationi adverſari, ſemper ſibi conſcii ſint: quis non videt, quantis conſcientiae morſibus vexentur, quoties mens eorum in ſe ipſam convertitur? Quaenam vero felicitas adeſt, ubi nos ipſi condemnamus?

Circa voluntatem.

§. CI. Praeterea quum mens adpetat bonum, & deſiderium mentis immortalis non poſſit non infinitum eſſe: (§. XIII.) qui fieri poteſt; ut ſitis illa rebus fluxis, id eſt, opibus, honore, ſenſuumque titillationibus, reſtinguatur? An vero felices dixeris, quorum adpetitus vel numquam exſatiatur (*), vel in taedium & faſtidium deſinit?

 (*) Fe-

(*) Felicem eſſe eſt perfrui bono: perfrui bono eſt illo exſatiari. Qui ergo ſemper adpetunt, numquam exſatiantur, non magis felices dici poſſunt, quam Tantalus, cujus ſempiternos cruciatus poetae in perpetua fame ac ſiti inter delicias conſiſtere fingebant.

Circa adfectus.

§. CII. Quum porro vitioſis perpetuo ſe repraeſentent bona adparentia, (§. LXX.) & ex repraeſentatione boni ADFECTUS oriantur (§. XXXII.) ambitioſi ſane mentem perpetuo agitabit *ira*; (§. LVIII. voluptuoſi *ſpes*, *metus*, (§. LIX.) *amor*, *odium*, *zelotypia*; avari *invidia*, (§. LX.) *metus*, *deſperatio*: Inter hos fluctus quae tranquillitas eſſe poteſt? quae felicitas?

Circa corpus.

§. CIII. Quumque CORPORIS quoque habenda ſit ratio; (§. XIV.) quid certius, quam pleroſque *morbos*, *dolores*, *ſenſuum ac motuum hebetudines* ex vitiis oriri? Immo quis *mortem* iis accelerari ignorat (*)?

(*) Diſſeratur hic de Luciani *μακρο-βίοις*, & cur patriarchae ad tantam ſenectutem pervenerint, poſtea autem vita hominum ſemper decreverit? Cur item in ultimo ſeptentrione & ruri diutius vivant, aut integriore ſaltim valetudine utantur homines, quam in urbibus? Add. THOMASII. *Diſſert. de jure circa pharmacopolia civitatum*, §. XXV.

Circa calamitates.

§. CIV. Et quaenam porro CALAMITATES, non ex vitiis proficiſcuntur? Unde quaeſo *infamia*, *contemtus*, *carceres*, *ſupplicia*, *paupertas*, *aes alienum*, *inimicitiae*, niſi ex vitiis?

Vitioſi ſolatii omnis expertes.

§. CV. Quibus omnibus quum mens quam maxime praecellatur: (§. XXXII.) illud tamen eſt longe triſtiſſimum, quod omni vero ſolatio deſtitutos ſe intelligunt, quicumque flagitiis ſuis indulgent. Neque enim conſcientia eos ſolatur, (§. C.) neque immortalitas mentis, quae, quum ſemper ſui conſcia maneat, (§. XIII.) non poteſt non & vitiis ſuis perpetuo cruciari, neque providentia Dei, quem vel non exſiſtere credunt, (§. LXXVII. LXXXIII.) vel ſibi parum favere, conſcientia judice, facile intelligunt (*). (§. C.)

(*) Commendandus itaque hic in primis eſt libellus PLUTARCHI elegantiſſimus, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ’ Ἐπίκουρον: *quod non ſuaviter vivi poſſit ſecundum decreta Epicuri*, Tom. II. p. 1086.

Circa mortem.

§. CVI. Haec plerumque parum expendunt homines, dum adhuc vitiis ſuis indulgent, nec facile ſibi perſuaderi patiuntur, ſe tam infelices eſſe. Sed hoc non credere; ſed ſentire incipiunt, ubi MORS imminet, quae eos ab objectis, quae maximi fecerant, in perpetuum ſejungit (*).

(*) Quum enim mens & indeſtructibilis & immortalis ſit, & hinc maneat ſubſtantia cogitans, & ſuarum perceptionum ſibi conſcia: (§. XIII.) quid infelicius mente, quae a bonis apparentibus ſejuncta, non habet jam, quod amet; praeter Deum, quum hunc tamen nec amare, nec ab eo amari poſſit. Ubi nihil eſt, quod amemus, ibi nec ſperare quidquam licet: ubi ſpes abeſt, adeſt deſperatio. Itaque moriens homo pravus, & deſperationem & triſtitiam ſempiternam ſibi imminere & praevidet, & reipſa ſentit, ſi aliquo conditionis ſuae ſenſu tangitur.

Digitized by Google

Sect. IV.

DE SIGNIS ET CHARACTERIBUS MORUM ET ADFECTUUM.

§. CVII.

Signa adfectuum & morum.

Alia ſunt ADFECTUUM SIGNA: alia MORUM ac PROPENSIONUM. *Illa* enim cum adfectu evaneſcunt, ſed non facile diſſimulantur: *haec* fere perpetuo haerent, & non facile mutantur (*), ſed diſſimulantur tamen facilius.

(*) Si in ratione itaque conqueritur Medea apud EVRIPID. in *Med. v.* 516.

Ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσὸν μὲν, ὃς κίβδηλος
Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ἅπασι σαφῆ,
Ἀνδρῶν δὲ ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν κιειδέναι,
Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι.

O Jupiter! quare auri quidem, quod ſit adulterinum,
Clara ſigna hominibus dediſti,
Sed quo oporteat diſcerni malum virum,
Nullum ſignum inditum eſt corpori?

Adfectuum ſigna qualia?

§. CVIII. ADFECTUUM praecipuorum ſigna in oculos quam maxime incurrunt, & COLORE, GESTIBUS, INTELLECTU, ipſisque ACTIONIBUS ſe facile produnt (*).

(*) Quum enim adfectus moveant ſanguinem & ſpiritus animales, ſeu fluorem nervoſum: (§. XXXII.) non poſſunt non color & geſtus mutari. Et quia adfectus etiam intellectum & imaginationem turbant, (§. XXXV.) & adpetitum vel averſationem extraordinariam operantur: in his quoque adfectus ſe prodant, neceſſe eſt.

Signa amoris.

§ CIX. Ita AMORIS ſigna ſunt rubor, agitatio ſpirituum animalium vehementior, oculi inſigne deſiderium indicantes, & in unum objectum defixi, ſuſpiria frequentiora, pediloquia, judicia de objecto amato abſurdiſſima, querelae de fortunae injuriis perpetuae, ſuperſtitioſa perſonae amatae veneratio, epiſtolae ridiculae, ſuſpiciones denique, lacrymae, irae, pax rurſum (*).

(*) Poſtremos *characteres* eleganter expreſſit TERENTIVS *Eun. Act. I. Scen.* 1. 14.

In amore haec omnia inſunt vitia:
injuriae,
Suſpiciones, inimicitiae, induciae,
Bellum, pax rurſum.

Odii.

§. CX. ODIUM ſe prodit colore pallido, oculis ab objecto averſis, ſilentio, quoties quis de exoſo objecto bene; loquacitate, ubi male loquitur, judicia ſiniſtriora, evitatio colloquiorum, neglectus decori, ſuſpiciones, irae ac lites perpetuae.

Laetitiae & triſtitiae.

§. CXI. LAETITIAM riſus, exultatio, converſatio ſponte quaeſita, narratio ſuae felicitatis, promiſſa ſplendida, liberalitas (*); TRISTITIAM pallor, oculi dejecti, lacrymae, caput brachio innixum, ſolitudo, conſolantium amicorum & omnis voluptatis averſatio, perpetua denique ſui ipſius accuſatio indicant (**).

(*) Laetitiae characteres in Chaerea praeclare expreſſit TERENT. *Eunuch. Act. III. Scen. V.*

(**) Expreſſit triſtitiae characterem IDEM in *Heauton. Act. I. Scen. I.*

§. CXII.

Spei, metus, deſperationis.

§. CXII. Ita & SPE pleni alacres, audaces, aliorum contemtores; METICULOSI pallidi, tremuli, corpore contractiore, animo demiſſo, cauti & ſuſpicaces eſſe ſolent. DESPERATI vario colore, oculis furorem praeferentibus, verbis ſuis aliorumque odium exprimentibus, robore corporis inuſitato; ac audacia incredibili, temeritate denique in adeundis periculis maxima adfectum indicant.

Ambitionis avaritiae, voluptatis.

§. CXIII. AMBITIOSOS ſupercilium, ſtatus corporis ad oſtentationem compoſitus, inceſſus gravis, ſimulatio, decori ſtudium; AVAROS oris habitus, ex quo curae elucent, triſtitia, ſolitudo, quaerelae de temporum hominumque injuriis, eorum, qui blandius ſalutant, omniumque voluptatum averſatio, diſſimulatio divitiarum, rerum minimarum cura, lites de meo & tuo, facundia de rebus oeconomicis, in aliis mera infantia, ſuperſtitio, invidia denique & decori omnis neglectus (*); VOLUPTUOSOS facies hilarior, joci & dicteria acutiora, adfectatum elegantiae ac veritatis ſtudium, miſericordia, & liberalitas, ac praecipue proclivitas ad otium, & fuga laboris latitare non patiuntur.

(*) Eos, quorum habendi cupiditas plane in ſordes degeneravit, graphice in *Euclione* ſuo expreſſit PLAUT. *in Aulul. Act. I. Scen. I. II. Act. II. Scen. II. VIII. Act. III. Scen. II. III. IV. V. VI. Act. IV. Scen. II. III. IV. VI. IX. X.*

Irae.

§. CXIV. Nullius ferme adfectus characteres magis in oculos incurrunt, quam IRAE. *Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exaeſtuante ab imis praecordiis ſanguine* (*). *Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſum torquentium ſonus, gemitus, mugituſque*, & *parum explanatis vocibus ſermo praeruptus*, & *comploſae ſaepius manus*, & *pulſata humus pedibus*, & *totum concitum corpus, magnaſque minas agens. Foeda viſu* & *horrenda facies, depravantium ſe atque intumeſcentium. Neſcias, utrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme*. Ita SENECA *de Ira, Libr. I. Cap. I.*

(*) Atqui iracundi aliquando palleſcunt. Reſponſum cape. Ira vel *velox* eſt, quam EXCANDESCENTIAM vocant, vel *tardior*, & *tenacior*, quam appellamus IRACVNDIAM, vel denique *lenta*, & *ſempiterna*, quam RANCOREM vel AMARITVDINEM dicere iuvat. Haec *melancholicis*; illa *cholericis*: iſta *ſanguineis* magis propria eſt. Iſta ruborem extraordinarium, illa mediocrem, haec pallorem excitat.

Invidiae.

§. CXV. Nec minus INVIDIA pallore, oculis torvis & veluti faſcini quid ſpirantibus, macie corporis, calumniis, ſolitudine adfectata, & fuga ejus, cui parum quis favet, in ſenſus incurrit.

Pudoris.

§. CXVI. Nec dubitari poteſt de PUDORE, ubi ſuffuſus in facie rubor cum oculis conniventibus & dejectis, averſo corporis ſtatu & fuga praeſentium conjunctus eſt.

Zelotypiae.

§. CXVII. Ridiculi ſunt ZELOTYPIAE charecteres, quam mille ſuſpiria, metus, ſuſpiciones, oculi emiſſitii in congreſſibus amicorum, aliquando & deſperatio, ſemper autem aliquid ſtultitiae comitantur.

Tranſitio ad ſigna morum.

§. CXVIII. Habent & reliqui adfectus ſua ſigna, quae tamen non aeque incurrunt in oculos. Nos jam ad alia ſigna propenſionum progredimur (*).

(*) Scripſit DE LA CHAMBRE libellum ſub titulo: *Les charactères des paſſions*, editum Pariſiis MDCLIII. 12. ubi in praefatione artem cognoſcendi

ho-

homines ad quinque capita reducit, & *primum* quidem ad characteres adfectuum virtutum & vitiorum, *ſecundum* ad ſimilitudinem hominum & beſtiarum, *tertium* ad ſimilitudinem ſexuum, *quartum* ad ſimilitudinem gentium ſub diverſis climatibus habitantium, *quintum*, quod *ſyllogiſticum* vocant, ad ſermonem, inceſſum, aliaque ſigna particularia pertinere ait. De ſimilitudine faciei humanae cum ore beſtiarum egit etiam JO. BAPTISTA PORTA *in Phyſiognomonicis*, ubi & lineamenta vultuum humanorum beſtiis certis ſimilium depinxit. Sed certiora tamen ſunt ſigna, quae ad capita primum & ultimum pertinent.

§. CXIX. Ea recte diſtinxeris in PHYSIOGNOMONICA & MORALIA. *Illa* ſua certitudine haud deſtitui, ſatis patet. Quum enim habitus & motus corporis humani a fluore nervoſo pendeant (§. XLVIII.) hic ex ſanguine ſecernatur, (§. XLVII.) ſanguinis temperamenta diverſa ſint, (§. LI.) eaque ad diverſos mores hominis determinent: (§. LVI.) negari vix poterit, dari ſigna phiſiognomonica morum ac propenſionum humanarum (*). Ea vel phyſiognomonica vel moralia.

(*) EVRIPID. *in Ione v. 239. ſeq.*

Γνοίη δ' ἂν ὡς τὰ πολλά γ' ἀνθρώπου πέρι.
Τὸ σχῆμ' ἰδών τις, πέφυκεν εὐγενής.

De homine plerumque quis judicaverit,
Figuram ejus conſpicatus, an ſit generoſae indolis.

§. CXX. Hinc rubor in facie, agilitas membrorum, habitus corporis ſucculentus, temperamentum SANGUINEUM: color vividus: motus agilis, at cum gravitate conjunctus, habitus corporis non inelegans, at aridior & ſiccior, CHOLERICUM; color fuſcus & lividus, motus tardior & moleſtior, corpus compactum, & oſſa grandiora MELANCHOLICUM color pallidus, motus tardiores, corpus obeſum & mollius, PHLEGMATICUM arguunt. Signa temperamentorum.

§. CXXI. Et inde facile etiam intelliguntur regulae de inceſſu, quas alibi prolixius demonſtratas meminimus (*). Ex iis enim, quae modo (§. CXX.) de motu ſanguineorum, cholericorum, melancholicorum, phlegmaticorum diximus, regulae illae prono alveo fluunt. Signa ex inceſſu generatim.

(*) *In Sylloge opuſcul. noſtr. Exerc. VII. ſequ. IV. de inceſſu animi indice, Cap. I. §.*

§. CXXII. Nam ratio & experientia confirmant, 1. inceſſum cum adfectatione quadam & moleſtia tardum, greſſus Hiſpanicos, habitum corporis ad pompam compoſitum, cervicem obſtipam & vultum adſeveratum, ſignum eſſe AMBITIONIS *ridiculae*. 2. Inceſſum tardum & interruptum, cum motu corporis erecto, geſticulatione gladiatoria, cervice exſerta, vultuque truce & ad terrorem incutiendum compoſito conjunctum, ſignum eſſe AMBITIONIS *Thraſonicae*. 3. Inceſſum tardum, altum, conſtantem, gravem, cum motu corporis reciproco & manuum decoro conjunctam, ſignum eſſe AMBITIONIS *tum aulicae, tum militaris* (*). 4. Greſſum tardum, habitum corporis veluti in ſe contractum, caput demiſſium, oculos dejectos, & ſubinde ad coelum ſublatos, vultum torvum, ſuſpiria altius & frequentius ducta, ceteris partibus, indicare AMBITIONEM *phariſaicam*. In ſpecie ex inceſſu ambitioſorum.

(*) Alioquin ſi accedit cervix rigida & obſtipa, vultus adductus, taciturnitas, vel ſermo rarior, & cum molli quadam digitorum geſticulatione conjun-

junctus, arrogantiae & hoc crudelitatis indicium cenſetur, Ita inceſſum Tiberii deſcribit SVETON. *in vit. Tiber. Cap. LXVIII.*

Voluptuoſorum. §. CXXIII. Nec minus facile intelligitur, 5. inceſſum agilem, mollem, & ad ſcenicam levitatem formatum, nec non oculos inter ambulandum procaciter circumactos, VOLUPTATIS *Venereae* (*); 6. inceſſum agilem, & compoſitum tamen, cum motu corporis decoro conjunctum, nec tamen inimicum, vultum denique ſerenum & hilarem, VOLUPTATIS *amicae*; 7. inceſſum levem, remiſſum, diſſolutum, ab omni decoro alienum, pedes infirmos ac inſtabiles, VOLUPTATIS *Bacchicae* praebere indicium.

(*) Pertinet huc inprimis locus apud PETRON. ARB. *Satyr. Vides me? nec auguria novi, nec mathematicorum caelum curare ſoleo; ex vultibus tamen hominum mores colligo, & quum ſpatiantem vidi, quid cogites, ſcio. Quo enim inceſſus arte compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituis, ut vendas?*

(**) Ita inceſſum Catilinae deſcribit SALLVSTIVS *de Bello Catil. Cap. XV.*

Avarorum, levium, & vaecordium. §. CXXIV. Denique non male inde inferimus, 8. inceſſum difficilem, & cum moleſtia quadam velocem, incompoſitum, interruptum (*), & cum anhelitu & ſtatu motuque corporis indecoro conjunctum AVARITIAM, ſeu opum & divitiarum cupiditatem, prodere. 9. Inceſſum varium, modo tardum, modo concitatum, cum vultu feroce & oculis vagis conjunctum ſummae LEVITATIS ac VAECORDIAE (**); 10. inceſſum denique cum violento humerorum motu, oculis ſtupentibus, & ore diſtorto conjunctum, ingenii DOLOSI, INVIDI & NULLI mortalium FIDI argumenta eſſe.

(*) THEOPHRAST. *in Charact. p. 7.* Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μάτε θαυμάζειν, μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς; ὅταν καὶ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν: *in via aliorum quidem nihil admiratur, neque ulla re percellitur: At ſi bovem viderit, aut hircum, ibi homo gradum ſiſtere & contemplari.*

Signa moralia quotuplicia? §. CXXV. Sunt & alia ſigna phyſiognomonica, quae ex rugis ac lineamentis frontis, ex voce, geſtibus, ſimilibuſque petuntur. Sed certiora ſunt MORALIA, id eſt SERMO & ACTIONES. Effectum enim de cauſſa teſtari, nemo temere negaverit (*).

(*) Hinc ipſe Servator haec ſigna morum tamquam certiſſima commendat, Matth. XII, 33-39. Luc. VI. 43-45. PLVTARCH. *in Vita Alex. p. 664, Tom. I. Opp.* οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας. ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα, καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, πολιορκίαι πόλεων: *non ſemper clariſſimae quaeque res virtutes & vitia repraeſentant, ſed exiguum ſubinde factum dictumque & jocus aliquis citius ſpeciem edit morum, quam praelia funeſtiſſima, maximae acies, urbiumque expugnationes,*

Sermo an mentis indicium praebeat. §. CXXVI. SERMO eſt ſonus articulatus, quo cogitationes noſtras cum aliis communicamus. Quum itaque ex cogitationibus autem plerumque cum affectu, propenſione & inclinatione hominis conveniant, conſequens eſt, ut recte obſervavit DIOGENES CYNICUS, mentem hominis ex ſermone, non minus ac ollae materiam ac integritatem ex tinnitu, dignoſci (*).

(*) Idem

(*) Idem etiam de verbis *ſcriptis*, ſeu in litteras redactis, exiſtimandum. Quamvis enim ſtilus facilius ſimulet diſſimuletque, quam lingua: plerumque tamen & in ſcriptis ingenium humanum, tamquam in ſpeculo quodam, conſpicitur. Vere ac eleganter DEMETRIUS PHALERAEUS, vel quiſquis libelli *de eloquutione* auctor eſt: Σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολήν. Καί ἐστι μὲν καὶ ἐξ ἄλλου λόγου παντὸς ἰδεῖν τὸ ἦθος τοῦ γράφοντος, ἐξ οὐδένος καὶ οὕτως, ὡς ἐπιστολῆς. *Fere enim animi ſui ſimulacrum quiſque & imaginem epiſtolam ſcribit. Et eſt quidem ex omni alia oratione videre ac noſcere mores ſcriptoris: ex nulla tamen aeque, ac ex epiſtola.*

§. CXXVII. In ſermone & FORMA ſpectatur, & MATERIA. *Forma* eſt ipſe ſtilus ejuſque character; *materia* ipſa ſententia, quam verbis complectimur. Quum itaque ſtilus ab ingenio, judicio, memoria vel maxime pendeat: hae vero facultates nexu inſeparabili cum propoſitionibus hominum conjungantur: ex *ſtilo* etiam de hominis moribus non inepte judicamus (*). Quotuplicia haec ſigna ſint?

(*) Ex ſanguinis enim temperatura & motu temperamentum corporis oritur. (§. LI.) Prout ſanguis ſe habeat, eatenus & ſpiritus animales vel fluor nervoſus vel ſubtilior agiliorque vel craſſior & minus agilis ſecernitur. (§. XLVII.) Ex fluoris iſtius diverſa conſtitutione diverſa indoles naſcitur. (§. XLVIII.) Ex indole ſtili characteres modificantur. (§. CXXVII.) Ergo ex ſtilo de temperamentis, conjunctaque cum iis propenſione judicatur.

§. CCXXVIII. Quia ergo AMBITIOSI & CHOLERICI judicio acri & recto polleant (§. LVIII.): conſequens eſt, ut genus dicendi ament Atticum vel Rhodium, emphaticum, ſublime, grande, concitandum, & ex quo vis quaedam dicendi elucet (*). Stilus ambitioſorum.

(*) Quomodo differant iſtae ideae ſtili vel characteres, de quibus hoc & ſequentibus paragraphis agimus, regulis & exemplis luculenter expoſuimus in *Fundam. ſtili cult. Part. I. Cap. I. §. XXXVII. LXIII.*

§. CXXIX. Quumque SANGUINEI & VOLUPTUOSI ingenio valeant: (§. LIX.) non mirum eſt, eos aptiores eſſe ad genus dicendi Aſiaticum, jocoſum, perſpicuum, elegans, moratum, argutum & poeticum. Voluptuoſorum.

§. CXXX. Denique quum MELANCHOLICI & HABENDI CUPIDI memoria potius, quam judicio & ingenio excellant: facile incidunt in ſermonem verborum, circumductum, obſcurum, frigidum, inaequalem & ſententiis parum acutis refertum (*). Avarorum.

(*) Tantum enim abeſt, ut ſententiae nimis frequentes ſapientiam quamdam eximiam arguant, ut vulgus magis, quam ſapientiſſimi quilibet, uti ſoleant ſententiis. Oſtendimus hoc in *Fundam. ſtili cultior. Part. I. Cap. II. §. XXXV.*

§. CXXXI. Ex quo ſtili peritiores facile colligent, qualis morum & temperamentorum mixtura ad ſtilum vere elegantem & nativa ſua pulcritudine adſurgentem quam maxime ſit idoneo. Quid hic temperamentorum mixtura efficiat?

§. CXXXII. Ita ex *forma* ſermonis, ſeu ſtilo, de hominum ingenio judicatur. Quod ad ejuſdem MATERIAM attinet, experientia ipſa nos ſatis convincit, eos, quos vana vexat *ambitio*, de rebus magnis, & ſuis maxime, itemque de rebus moralibus & politicis, libentiſſime loqui, nullumque acroama audire lubentius, quam de laudibus ſuis (*). Sermones ambitioſorum.

(*) Hinc colligas, Ciceronem immodica laboraſſe laudis ac honorum cupiditate, exstare in re ipſum Caeſarem multo modeſtiorem fuiſſe. Nec dubium eſt, eum facundiſſimus iſte Romuli nepotum idem, quod Caeſar, auſurus fuiſſet, ſi tam facile putaſſet, eloquentia civitatis libertatem opprimere, quam armis. Veritatem huius obſervationis deprehendent, quicunque Caeſaris *Commentarios de bello Gallico & civili* cum Ciceronis *orationibus Catilinariis*, iisque, quas poſt reditum habuit, nec non cum *Philippicis*, contulerit.

Voluptuoſorum. §. CXXXIII. Nec minus res ipſa docet, *voluptati deditos in τῷ τερπνῷ & τῷ ἡδεῖ* libenter diſſerere de rebus ad voluptatem pertinentibus, jocundis, curioſis; magisque quaeſtionibus phyſicis, quam moralibus, politicisque, quin & obſcenis & ludicris magis, quam ſeriis delectari. Ubi diſſimulant, tanto abſurdius in voluptates invehuntur, quanto magis ad eas natura proclives ſunt.

Avarorum. §. CXXXIV. Denique *avari* aut nihil loquuntur, aliis ſermocinantibus, aut de lucro captando, rebus oeconomicis, frugalitate, temporum hominumque injuriis, & litibus ſuis, quin & de magia, cultu externo & benedictione, quam vocant, divina, longos ac parum ſuaves ſermones inſtituunt.

An ſimulatio certitudinem bonorum ſignorum tollat? §. CXXXV. Locus hic eſt ſimulationi, ſed non ita, ut non occaſio, vinum, familiaritas, larvam aliquando detrahant. Quin quo magis ſimulationi ac diſſimulationi ſtudet homo vitiis deditus, eo minus propenſionem ſuam diſſimulat (*).

(*) Hinc quamvis Tiberius eſſet ſimulator maximus, non fefellit tamen pleroſque cautiores, qui diuturno uſu didicerant, *iubere cum ſpecie recuſantis recuſare ſpecie cupientis*. Illuſtrabit hanc obſervationem TACITUS *Annal. Lib. I. Cap. III.*

Signa ex hominum actionibus petenda. §. CXXXVI. Superſunt ACTIONES, quas quales eſſe oporteat *ambitioſorum*, *voluptuoſorum*, *avarorum*, facile unuſquiſque animadvertit. Id modo obſervandum, non ex una alterave actione judicandum eſſe propenſione hominis, ſed ex longa earum ſerie. Sic verum eſſe deprehendet, quae toties inculcat Servator noſter, *qualis ſit arbor, tales eam fructus laturam* (*).

(*) Quare peſtilentiſſimi ſunt homines, & ad omne ſcelus profligati, in quos cadit elogium CORNELII NEP. *in Alcib.* Cap. I. *Conſtat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuiſſe excellentius vel in virtute, vel in vitiis*. Adde Timaei & Theopompi de eo teſtimonia apud eumdem, Cap. XI.

CAPUT III.

DE SUMMA FELICITATE, AD QUAM HOMO CONTENDIT.

SECT. I.

DE BONO ET MALO GENERATIM.

§. CXXXVII.

EXpenſa natura hominis morali, proximum eſt, ut veram illam felicitatem, ad quam ille perducendus eſt, paullo accuratius conſideremus. (§. VIII.) Connexio.

§. CXXXVIII. Et eum quidem finem homini vel ipſa natura oſtendit, ut ad ſummam, ad quam adſpirare poteſt, felicitatem contendat. Voluntas enim ſemper bonum adpetit, (§. XXIX.) vera autem felicitas in veri boni fruitione malique abſentia manifeſto conſiſtit, ſeu, ut CICERO *Tuſc. quaeſt. Libr. V. Cap. X.* loquitur, felicitas eſt *ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.* Hominis inclinatio naturalis felicitatem.

§. CXXXIX. Quum itaque *felicem eſſe* ſit bono vero frui: (§. CXXXVIII.) & multi tamen qui bonis variis, & iis quidem veris, praediti ſunt, ideo felices non videantur: conſequens eſt, ut felices dicendi ſint (*), aut qui omnibus bonis fruuntur, aut qui poſſident bonum ſummum & praeſtantiſſimum, quod facile reliquorum omnium pretium aut exſuperet, aut ſaltim exaequet. Ea quotuplex?

(*) Ita ſummam felicitatem definivit PLATO apud CICERONEM *Quaeſt. acad. Libr. I. Cap. VI.* ubi ait: *In una quidem virtute poſitam beatam vitam, non tamen beatiſſimam, niſi adjungerentur & corporis bona, & cetera ad virtutis uſum idonea.*

§. CXL. Quia autem omnibus bonis ſe fruiturum, homo naturae ſuae ſibi conſcius ſperare vix poteſt: ſufficere ei ad veram felicitatem debet poſſeſſio boni ſummi & praeſtantiſſimi, quod reliqua omnia aut ſuperat, aut exaequat (*). Conſiſtit in fruitione boni praeſtantiſſimi.

(*) Quemadmodum enim, ubi forte res agitur, & in medio poſitae ſunt diverſae ſummae pecuniae, veluti 10000, 1000, 500, 100, 50, 20, 10, 5, 1. florenorum, unuſquiſque optat ſibi copiam dari ſummae maximae, ſi omnes conjunctim ſperare non liceat: ita & homini eo enitendum, ut quando omnibus bonis abſolute perfrui nequit, ſummo ſaltem & perfectiſſimo potiatur. Ipſe Servator Luc. X. 42. *Unum*, inquit, *neceſſarium eſt, Maria τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, optimam portionem elegit.*

§. CXLI. Ut autem ex tot bonis, quae omnis boni dator, Deus, humano generi dedit, maximum & praeſtantiſſimum eligatur; de natura BONI & MALI paullo accuratius erit agendum. Ergo de bono generatim agendum.

§. CXLII. BONUM adpellamus, quidquid rem conſervat ac perficit, adeoque, ſi id ad hominem refertur, bonum illi erit, quidquid hominem conſervat ac perficit; MALUM, quod eumdem deſtruit ac deteriorem reddit (*). Quid bonum? quid malum?

(*) Si ergo malum repugnat naturae noſtrae & eſſentiae, adeoque deſtruit τὸ *eſſe*, vocatur PHYSICUM: ſin repugnat voluntati Dei & deſtruit τὸ *bene eſſe*, MORALE dicitur. Quae diviſio etiam ad bonum pertinet.

Bonum verum & adparens.

§. CXLIII. Quum igitur quaedam hominis naturam credantur conſervare & perficere, quae eam re vera deſtruunt; quaedam eamdem deſtruere aut deteriorem reddere videantur, quae vere conſervant ac perficiunt: *bonum* aeque ac *malum* vulgo in VERUM & ADPARENS dividunt, quamvis bonum adparens verum malum; malum adparens verum bonum, adeoque tota diviſio inepta ſit (*).

(*) Eſt ergo potius diſtinctio, per quam vocabulum BONUM ab aequivocatione liberatur. Ariſtotelicis tamen ea genuina diviſio viſa eſt, quia bonum ipſis erat *congruentia cum aliquo adpetitu*. ARISTOT. *Eth. ad Nicom. Libr. I. Cap. I.*

Abſolutum & reſpectivum.

§. CXLIV. Deinde quemadmodum res aliqua ita nos conſervat ac perficit, ut ejus fruitio non poſſit detrimentum adferre: alia (*), prout bene vel male ea utimur, nos vel conſervat vel deſtruit: ita facile intelligitur diviſio nova, quod aliud bonum ſit SIMPLICITER & ABSOLUTE tale, aliud certo RESPECTU, vel SECUNDUM QUID (**).

(*) Quum vero detrimentum nobis adferatur, aut dum τὸ *eſſe* deſtruitur, aut dum τῷ *bene eſſe* privamur: (§. CXLII. *) neutrum cadit in bonum abſolutum: & hinc illud & *utile*, & *honeſtum*, & *jucundum* eſſe oportet, e. g. virtus.

(**) Et hoc etiam dicitur ἀδιάφορον, ſeu *indifferens*, quod vere nec bonum nec malum ſit; ſed tale fiat, ſi certis uſibus adhibeatur.

Activum & paſſivum.

§. CXLV. Porro quum homo vel *agendo* aliquid ſe perficiat & conſervet, vel *patiendo*, ſeu *recipiendo*: priore caſu bonum ACTIVUM; poſteriore PASSIVUM adpellatur.

Privativum & poſitivum.

§. CXLVI. Per ſe quoque patet bonum vel ideo nos perficere, quia conſervat, i. e. mali quid a nobis avertit, vel, quia perficit, & utilitatis quid adfert. Hinc illo caſu bonum PRIVATIVUM; hoc POSITIVUM dicitur (*).

(*) Hinc facile patet, ubi bonum ſimul *privativum*, ſimul *poſitivum* eſt, illud κατ' ἐξοχὴν bonum eſſe. Sic dum Servator nos non ſolum ab aeternis cruciatibus redemit, ſed & ſempiternam beatitudinem ſua obedientia meruit, dubitari non poteſt, quin hoc beneficium ſit inaeſtimabile.

Ordinarium & extraordinarium.

§. CXLVII. Eſt etiam bonum, quod nos in *ſtatu naturali* conſervat. Eſt aliud, quod in *ſtatu praeternaturali* deſtructionem a nobis avertit. Illud ORDINARIUM; hoc EXTRAORDINARIUM vocamus (*).

(*) Sic cibus, potus, motus, ſunt bona hominis *ordinaria*; medicamenta, venae ſectiones, cauteria, ſectiones, *extraordinaria*.

Corporis & animi.

§. CXLVIII. Denique, quae immediate ad corporis conſervationem ac perfectionem comparata ſunt, bona CORPORIS; quae mentem perficiunt ac conſervant, bona ANIMI nuncupantur. Quae diviſio cum altera, quae

bona

Digitized by Google

bona quaedam ad vitam *vegetativam*, quaedam ad *ſenſitivam*, quaedam ad *rationalem* pertinere dicuntur, facile poterit conciliari (*).

(*) Quae enim vitam *vegetativam* vel *ſenſitivam* perficiunt, immediate proſunt *corpori*; quae *rationalem*, animo.

Axiomata de bono primum & ſecundum.

§. CXLIX. Quum itaque homini bonum ſit, quidquid eum conſervat ac perficit: (§. CXLII.) conſequens eſt, 1. ut quo magis res ad conſervationem ac perfectionem noſtram facit, eo melior, & 2. quo magis imperfectos nos reddit, aut deſtruit, eo pejor habenda ſit.

Tertium, quartum, quintum.

§. CL. Deinde quum mens noſtra corpore ſit praeſtantior: (§. XIV.) facile intelligitur, 4. bonum, quod mentem perficit, bonis corporis eſſe praeferendum, nec tamen, 3. quae corpori proſunt, plane pro malis vel indifferentibus eſſe habenda (*). 5. Bonum, quod & mentem & corpus perficit vel conſervat, multo praeſtantiſſimum eſſe.

(*) Hinc abſurde Cyrenaici vitam pro *malo*, mortem pro *bono* quodam venditabant, (H. §. LVII.) Nec minus errabant Stoici, qui ſolam *virtutem bonam*, ſolum *vitium malum*, reliquas res omnes nec bonas nec malas eſſe cenſebant, (H. §. LXXXI.) Quum enim bonum homini ſit, quod eum, id eſt, ejus eſſentiam, conſervat, & perficit, (§. CXLII.) ad eſſentiam autem hominis non modo mens, ſed & corpus pertineat: (§. XI.) ea quoque, quae corpus conſervant & perficiunt, bona eſſe oportet. Q. E. D.

Sextum, ſeptimum & octavum.

§. CLI. Quum porro, qui non eſt, nec felix eſſe poſſit: (L. §. XV.) conſequens eſt, 6. ut conſervari magis expediat, quam perfectiorem fieri, adeoque 7. bonum *privativum poſitivo* ſit praeſtantius, 8. praeſtantiſſimum autem, quod ſimul privativum, ſimul poſitivum eſt, (§. CXLVI.) (*).

(*) Erravit ergo Epicurus, & quicumque illum ſequuti ſummum hominis bonum in *ἀναλγησίᾳ* ſeu *indolentia* poſitum exiſtimant, (H. §. LXXXVIII.) Eſt enim hoc bonum privativum, quod poſitivo comparare praeſtantius, at non praeſtantiſſimum eſt.

Nonum & ſequentia.

§. CLII. Porro ex definitionibus boni *abſoluti & ſecundum quid*, (§. CXLIV.) *activi & paſſivi*, (§. CXLV.) *ordinarii & extraordinarii* (§. CXLVII.) fluunt axiomata, 9. Bonum *paſſivum*, quia propter activum eſt, huic merito poſthabendum. 10. Bonum extraordinarium in ſtatu naturali fit malum, aeque ac ordinarium in ſtatu praeternaturali. 11. Quod bonum minus nos fruitione majoris boni privat, illud malum fit. 12. Quod malum majus malum, ipſamque deſtructionem a nobis avertit, fit bonum (*). 13. Bonum verum ſimpliciter tale ſimul jucundum eſt, ſimul honeſtum, ſimul utile, (§. CXLIV. *).

(*) Hinc regulae 1. *Ex duobus malis (phyſicis) eligendum eſt minus*. e. g. melius eſt, digitum amittere, quam vitam. 2. *Ex duobus malis moralibus neutrum eligendum, niſi favor neceſſitatis excuſet*. e. g. ſi quis Nero Chriſtianum aut ſacrificare aut adulterium admittere juberet, neutrum faciendum eſſet. 3. *Ex duobus malis, quorum alterum morale, alterum phyſicum eſt, phyſicum eſt eligendum*, (§. CL. 3.) e. g. ſatius videbatur Joſepho, vincula ferre, quam in herae amplexus ruere.

§. CLIII.

Vita & mors bonae an malae?

§. CLIII. Ex quibus axiomatibus facile patet, 1. in nobis VITAM eſſe bonum praeſtantiſſimum, (§. CL. 5.) niſi quis ita vivat, ut ſpe majoris felicitatis excidat (§. CLII. 11.) At 2. MORTEM in ſe malum quid eſſe, (§. CXLII.) niſi nos majoribus malis ſubducat (*). (§. CLII. 12.)

(*) Mors puta naturalis. Quam enim ipſe ſibi homo adſciſcit, voluntariam numquam bonam eſſe, facile patet. Voluntas hominis fertur in bonum, (§. XXVIII.) & ex Dei quidem intentione in bonum verum, quia adparens non bonum, ſed malum eſt. (§. CXLIII.) Jam quum verum bonum ſit, quod nos conſervat & perficit; (§. CXLII.) voluntas noſtra ex intentione Dei ferri debet in ſui conſervationem & perfectionem. Ergo *αὐτόχειρ*, dum ejus voluntas fertur in ſui deſtructionem, agit contra intentionem Dei, adeoque committit malum morale, (§. CXLII. *) Iam quum malum morale numquam eligendum ſit: (§. CLII. * 2. 3.) *αὐτοχειρία* etiam numquam eligenda eſt, adeoque hoc ſenſu mors numquam bona fieri poteſt. Q. E. D.

An indifferentes?

§. CLIV. Ex quo porro colligimus, 3. ne illos quidem recte ratiocinari, qui MORTEM in ſe pro indifferente habent (*), quum in meo arbitrio non ſit, mori velim, nec ne, adeoque morte nec bene nec male uti poſſim, ſed tantum a Deo eam expectare debeam, (§. CLIII. *).

(*) Itaque adparet, in paralogiſmum abire ratiocinationem: *quia vita bona eſt, etiam finis vitae malus eſſe non poteſt*, MARC. ANTONIN. *εἰς ἑαυτὸν Libr. IX. §. XXI.* Nam alius eſt finis, qui rei bonae pars eſt, alius, qui rem bonam deſtruit. Ita ſi adnumerem tibi 100. aureos, centeſimi adnumeratio mala non erit, quamvis finis iſtius actus adſit. At ſi habeas 100. aureos, eique poſſeſſioni finem adferat incendium, vel furtum, finem hunc poſſeſſionis nemo negabit malum eſſe, quamvis ipſa poſſeſſio bona ſit.

An bona ſanitas, robur, forma, ingenium?

§. CLV. Idem 4. de SANITATE, ROBORE, FORMA, INGENIO, aliiſque, quae natura in homine ſunt, dicendum, niſi eorum fruitio te majore bono privet, (§. CLII. 11.) quemadmodum 5. morbus, dolor, infirmitas, deformitas, ſtupor pro malis merito habentur, niſi majori evitando malo occaſionem praebeant, (§. CLII. 12.)

An ſcientia, artes, agilitas?

§. CLVI. Quas ſtudio ac exercitatione adquirimus, perfectiones intellectus, veluti SCIENTIA, ARTES, AGILITAS CORPORIS cet. in ſe bonae ſunt, at ſcientia, & celeritas ingenii praeſtantiora bona quam artes & agilitas corporis (§. CL. 3.). At ſi tamen abutatur his praeſidiis ad vitia, ea malorum nomen merito induunt (*), (§. CLII. 11.).

(*) Abſurde ergo laudaret quis *pulcritudinem* Thaidis, *ſcientiam* Spinozae, *artem* ejus, qui falſam monetam cudit, *celeritatem ingenii* in Pſeudolo Plautino, *agilitatem* corporis in Cartuchio, vel fure alio, cui ingenium omne in digitos abiit.

An virtus? & vitium

§. CLVII. Praeterea, quum VIRTUS vere ſit bonum honeſtum, jucundum, utile: (§. CXLIV. *) ſequitur ut illa vere bona ſit, (§. CLII, 13.) quemadmodum VITIUM abſolute & ſimpliciter malum eſt, adeoque numquam admittit excuſationem (*).

(*) Et hinc regula fluit: *non ſunt facienda mala, ut eveniant bona*, & recte Apoſtolus, ita ſentientium *κρίμα ἔνδικον εἶναι*, *condemnationem juſtam eſſe*. *Rom.*

Digitized by Google

Rom. III. 8. Ita peccarunt Saul & populus, res Amalekitarum devotas diripientes, ne ſacrificia deeſſent, 1. *Sam. XV*, 21. Nec obſcurum inde eſt, quo vitio laboret principium illud famoſum Jeſuitarum, quod nomine *methodi dirigendi intentionem* adpellitant, (H. §. XCI.)

§. CLVIII. Quae *extra nos* poſita ſunt, ENTIA ſive NATURALIA, ut *cibus*, *potus*, *aurum*, *argentum*, ſive MORALIA, ut *fama*, *honor*, *dignitas*, vere *indifferentia* ſunt: (§. XLIV. **) adeoque *bona* ſi iis recte utaris; *mala*, ſi perperam (*).

An entia naturalia & moralia extra nos poſita.

(*) Sic cibi, potus, & reliqua omnia ſunt bona, ſi iis utaris ad vitam & ſtatum tuum conſervandum. At malorum ſemper iiſdem cibus & potus attulerunt *luxurioſis*, aurum & argentum *Euclionibus*, honor & dignitas *tyrannis*, & ambitioſis omnibus, qui
Tolluntur in altum
Ut lapſu graviora ruant.

§. CLIX. Multo magis HOMINES, qui nobiſcum in ſocietate vivunt, *boni* nomen merentur, ſi virtute praediti ſumus, *mali*, ſi vel nos, vel ipſi, vitiis indulgemus (*).

An homines?

(*) Homines enim aut *flagitiis* adhuc ſunt contaminati, aut *virtuti* ſtudent. *Hoc caſu* nobis non aegre facient, ſi & ipſi virtutem ſectamur. Infra enim demonſtrabimus ſuo loco, inter homines virtute praeditos veram intercedere amicitiam. *Illo caſu* nec nocere nobis poſſunt, nec nos deſtruere, vel perfectionibus privare. Potius eorum malitia virtutem noſtram acuit, exercet, provehit. Hinc illa aurea Socratis, judicium capitale ſubituri, verba apud EPICTET. *Enchir. Cap. ult.* Ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὔ: *me autem Anytus & Melitus occidere ſane poſſunt, laedere vero non poſſunt*. Contra ſi mali ſumus: mali homines nobis non poſſunt non nocere: ſive amici nobis fiant, ſive inimici: *boni* nobis non aliter proderunt quam ſi nos ab iis emendari patiamur. Hinc verum eſt, diverſo reſpectu *hominem homini Deum, angelum, lupum, diabolum eſſe*.

§. CLX. Et quid denique de DEO dicamus, qui quum & eſſe nobis dederit, & id ſolus conſervet, & quod caput rei eſt, tamquam ens perfectiſſimum, non poſſit non eos, qui illo fruuntur, bonis innumeris beare, bonum vere abſolutum eſt, nec proprie ulli nocere poteſt?

An Deus?

(*) Poſſet quidem deſtruere hominem & perdere, ſi vellet. Sed quia non vult, nec ſane poteſt. Atqui pereunt, qui ejus voluntati non parent. Immo pereunt, at non perdit eos Deus, ſed ipſi ſuo ſibi jumento hoc malum arceſſunt. *Perditio tua ex te, Iſrael*. Quo enim pacto felices eſſent, qui a vero bono ſe alienant? Praeclara ſunt, quae in hanc rem diſſerit SENECA *Epiſt. XCV. Quae cauſſa eſt Deo bene faciendi? Natura. Errat, ſi quis putat, illum nocere velle, non poteſt; nec accipere injuriam poteſt, nec facere, cet.*

§. CLXI. Tam multa bona ſunt, quae hominem ubique circumſtant. Sed quum in his quaedam in ejus poteſtate non ſint, veluti ſanitas, robur, forma, ingenium, opes, honores, quaedam fluxa ac minus ſtabilia, veluti praeter haec omnia ipſa ſcientia: facile patet, neminem temere eſſe mortalium, qui ea omnia conjunctim & perpetuo poſſideat, adeoque ex tot bonis eligendum eſſe ſummum ac praeſtantiſſimum, (§. CXL.) in eoque inveniendo non aberraturum, quicumque axiomata de bono & malo, luce meridiana clariora, (§. CXLIX. *ſeqq.*) in conſilium adhibuerit.

Quum haec bona omnia ſimul conſequi nequeamus, praeſtantiſſimum quaerendum.

SECT.

S e c t. II.

DE SUMMO BONO.

§. CLXII.

Summum bonum quid? SUMMUM itaque BONUM eſt bonum omnium praeſtantiſſimum, cujus fruitio reliqua bona omnia aut adaequat, aut ſuperat, (§. CXL.) & hinc hominem, expleto ejus deſiderio, vere felicem ac tranquillum reddit. Hoc bonum finis ultimus eſt, ad quem contendimus (*). Eo autem potiti, non poſſumus non ſimul vera felicitate potiri.

(*) Non ergo felicitas & tranquillitas eſt ultimus hominis finis, ſed ſummi boni fruitio, quacum vera felicitas & tranquillitas animi ſemper conjuncta eſt. Non appetimus *ſummum bonum*, ut *felices* ſimus: ſed ideo *felices* ſumus, quod *ſummo bono* perfruimur. Nec poſſet bonum hoc *ſummum* adpellari, ſi propter aliud bonum adpeteretur, i. e. propter *felicitatem*. Elegantiſſime ſummum bonum deſcribit CICERO *de fin. Libr. I. Cap. IV. quod ſit illud extremum, & ultimum, quo ſint omnia bene vivendi & recte faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura, ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat, ut extremum malorum.*

Ejus character primus. §. CLXIII. Quum itaque bonum omnes adpetamus naturaliter, (§. XXIX.) adeoque & nemo ſit mortalium, quin ſummo bono perfrui cupiat: facile patet, I. id bonum ita comparatum eſſe oportere, ut ab omnibus, media non adſpernantibus, poſſit obtineri (*).

(*) Quum enim omnibus naturale ſummi boni deſiderium inleverit Deus, & is tamen fruſtra nihil faciat: neceſſario etiam vult, ut homines id conſequantur. Quare vult etiam, ut ab omnibus media non adſpernantibus poſſit obtineri. Eleganter ARRIANUS in *Diſſert. Epictet. Lib. III. Cap. III.* Πέφυκε δὲ πᾶσα ψυχή, ὥσπερ τῷ ἀληθεῖ ἐπινεύειν, πρὸς τὸ, ψεῦδος ἀνανεύειν, πρὸς τὸ ἄδηλον ἐπέχειν, οὕτω πρὸς μὲν τὸ ἀγαθὸν ὀρεκτικῶς κινεῖσθαι πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλιτικῶς, πρὸς δὲ τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν οὐδετέρως; *omnis mens ut naturaliter propenſa eſt, & vero adſentiri, & a falſo diſſidere, & in ambiguis ſe ſuſtinere: ita ei inſitum eſt, ut ad bonum appetitu incitetur, malum refugiat, & in his; quae nec bona, nec mala ſunt, in neutram partem moveatur.* Id quod deinde eleganter illuſtratur exemplo numiſmatis, imaginem Caeſaris circumferentis.

Secundus. §. CLXIV. Quandoquidem etiam bonum hoc oportet eſſe omnium praeſtantiſſimum: (§. CLXII.) conſequens eſt, II. ut praecipue mentem conſervare ac perficere debeat, ſiquidem animi bona bonis corporis praeſtantiora eſſe, inter omnes conſtat, (§. CL. 3.) qui non ſunt Ariſtippi de grege porci, (H. §. LVI.)

Tertius. §. CLXV. Quumque circa *bonum* proprie voluntas; circa *verum* intellectus verſetur: (§. XV. XVI.) merito inferimus, III. ſummum bonum voluntatem perficere, eam libertate donare, morbos ſeu vitia ejus curare, & hinc ſummam illam infelicitatem, quacum vitiis obruti homines conflictantur, tollere debere.

(*) Quum enim bonum excellentiſſimum ſit, quod ſimul privativum eſt, ſimul poſitivum: (§. CLI, 8.) non obſcurum eſt, ſummum bonum & vitia voluntatis curare, & hanc facultatem integritati libertatique ſuae reſtituere debere.

§. CLXVI.

Digitized by Google

Quartus. §. CLXVI. Praeterea quum, ſi propter aliud expeteretur ſummum bonum, hoc nomen tueri non poſſet: (§. CLXII. *) facile intelligitur, IV. illud ita comparatum eſſe debere, ut nullum ſit praeſtantius, propter quod expetendum videatur.

Quintus. §. CLXVII. Denique quum in fruitione iſtius boni ſummi vera hominis felicitas poſtea ſit, (§. CLXII.) adeoque non major infelicitas excogitari poſſit, quam amittere ſummum bonum: conſequens eſt, V. ut bonum hoc perpetuum, & extra omne id amittendi periculum conſtitutum eſſe debeat.

Cui omnes characteres conveniunt, id ſummum bonum eſt. §. CLXVIII. Itaque quum omnia haec axiomata ex ipſo ſummi boni conceptu ſua ſponte fluant: dubitari nequit, *quin id demum, in quod omnia illa attributa eſſentialia cadunt, pro ſummo bono habendum ſit.* Id quod quum parum obſervarint veteres philoſophi: non ſane mirum videbitur, eos hac in re mirifice diſſenſiſſe (*).

(*) Si verum eſt, quod Varro apud AUGUSTIN. *de Civit. Dei Libr. XIX. Cap. I.* refert, ducentae & octoginta octo diverſiſſimae philoſophorum hac de re fuerunt ſententiae. Sed in his pleraeque procul dubio tam abſurdae, ut non magis refelli mereantur, quam febricitantium ſomnia, (H. §. *ult.*).

Non ergo voluptas. §. CLXIX. Proinde in proclivi eſt animadvertere errorem ARISTIPPI CYRENAICI, ſummum bonum in VOLUPTATE CORPORIS poſitum eſſe, ſomniantis, (H. §. LVI.) Quum enim ea nec animae bonum ſit, (§. CLXIV.) nec voluntatem perficiat & a morbis liberet, (§. CLXV.) ipſa quippe morbus graviſſimus & vitium peſtilentiſſimum, (§. LXXXI. *ſeqq.*) nec denique perpetuo illa perfrui liceat hominibus: (§ CLXVII.) ea profecto ne boni quidem nedum ſummi boni cognomine cohoneſtanda eſt.

Nec voluptas animi, vel tranquillitas? §. CLXX. Et quamvis EPICURUS paullo verecundius philoſophatus, VOLUPTATEM ANIMI; id eſt, tranquillitatem ejuſdem & indolentiam, ſummum bonum ſtatueret: (H. §. LXXXVIII.) tamen quia & haec animi voluptas ſeu indolentia non eſt ſimul bonum poſitivum, (§. CLXV.*) nec propter ſe ipſam expetitur, (§. CLXVI.) denique perpetua eſt, (§. CLXVII.) ſummum bonum haberi nequit (*).

(*) Quin quum ideo voluptatem veram animo percipiamus, quod ſummo bono perfruamur: (§. CLXII. *) ea magis pro effectu ſummi boni, quam pro ſummo bono, habenda eſt.

An divitiae & honores? §. CLXXI. Faceſſant etiam, ſi qui DIVITIAS & HONORES pro ſummo bono venditant. Quis enim, niſi inſanus, illas res ſibi finem ultimum ſtatuat, quae nec ab omnibus obtineri poſſunt, (§. CLXIII.) nec mentem conſervant & perficiunt, (§. CLXIV. *ſeqq.*) ſed eam potius tanto imperfectiorem reddunt, (§. CI. *ſeqq.*) nec propter ſe ipſas expetuntur, (§. CLXVI.) nec ſempiternae ac perpetuae ſunt? (§. CLXVII.)

An ſcientia, ſanitas, libertas? §. CLXXII. Jam ſi porro SCIENTIAM, SANITATEM, LIBERTATEM, aliaque, quae nonnulli pro ſummo bono habuerunt, ad eumdem Lydium lapidem exegeris: res ipſa docebit, characteres ſummi boni illis haud quadrare.

An virtus? §. CLXXIII. Specioſior eſt eorum ſententia, qui vel *habitum* VIRTUTIS, vel *operationem ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam* ſummum bonum eſſe opinantur (*). Virtus enim, ut praeſtantiſſimum bonum ſit, non tamen ita comparata eſt, ut aliud non reperiatur praeſtantius. (§. CLXVI.)

(*) Hinc alerutram ſententiam plerique amplexi ſunt philoſophi. Priorem defendit PLOTIN. *Ennead. I. Libr. IV. qu.* 10. ARISTOT. *Magn. moral. Cap. III.*

Solus Deus ſummum bonum eſt.

§. CLXXIV. Quae quum ita ſint, inveſtigandum eſt aliud bonum, omnibus his praeſtantius, nec difficulter id inveſtigabimus & in DEO ſolo vere reperiemus, modo nos ipſos conſideraverimus paullo accuratius.

Nos aeque, ac res extra nos, exiſtimus.

§. CLXXV Mens noſtra perceptionum ſuarum ſibi conſcia eſt, (§. X.) adeoque certiſſimum eſt, nos cogitare, & res etiam extra nos poſitas percipere. Quum ergo de non ente cogitari nihil poſſit, (L. §. XV.) de noſtra profecto aliarumque rerum *exſiſtentia*, ſi vel maxime velimus, dubitare non poſſumus

Exſiſtentia vel neceſſaria, vel contingens.

§. CLXXVI. EXSISTERE aliquid dicitur vel NECESSARIO, quod non poteſt non eſſe, vel CONTINGENTER, quod poſſet etiam non eſſe. Sic nos etiam non eſſe poſſe, & hinc contingenter exſiſtere, vel inde patet, quod ante ducentos annos nemo noſtrum fuit.

Entis neceſſario exſiſtentis attributa.

§. CLXXVII. Quum ergo, quod *neceſſario* exſiſtit, non poſſit non exſiſtere: (§. CLXXVI.) conſequens eſt, 1. ut & ſemper fuerit, & numquam deſiturum, adeoque & 2. nulli mutationi obnoxium ſit. 3. Ut non habeat extra ſe cauſſam exſiſtentiae, adeoque 4. a ſe ipſo exſiſtat.

Nec non entium contingenter exſiſtentium.

§. CLXXVIII. Contra quum *contingentia* etiam eſſe non poſſent: (§. CLXXVI.) per ſe patet, 4. ea oriri ac interire, & hinc 5. variis mutationibus obnoxia eſſe, & 6. neceſſario cauſſam aliquam, cur exſiſtant, habere, adeoque 7. non eſſe a ſe ipſis. 8. Poſitis omnibus cauſſis, ponendam demum eſſe cauſſam primam, adeoque 9. progreſſum cauſſarum in infinitum non dari.

Univerſum hoc habet cauſſam exſiſtentiae a ſe diverſam.

§. CLXXIX Quia autem experientia docet; totum hoc univerſum varias ſubire mutationes, & quae mutationi obnoxia ſunt, contingenter exſiſtunt, (§. CLXXVIII, 5.) quae contingenter exſiſtunt, cauſſam, cur exſiſtant, habere debent: (§ *eod. 6.*) conſequens eſt, ut totum hoc univerſum exſiſtentiae ſuae cauſſam habere debeat, haecque ab univerſo, tamquam effectu ſuo, ſit diverſa. Ergo datur cauſſa hujus univerſi, ab univerſo diſtincta.

Cauſſa illa eſt prima & a ſe ipſa exſiſtens.

§ CLXXX. Ea cauſſa, quum ab univerſo diſtincta ſit, (§. CLXXIX.) ipſa quoque aut ens *contingens* fuit, aut *neceſſarium*. Si *contingens eſſet*; ipſa quoque haberet ſui cauſſam, (§. CLXXVIII, 6.) & quum progreſſus cauſſarum in infinitum non detur: (§. CLXXVIII, 9.) demum tamen ſubſiſtendum eſſet in cauſſa quadam prima. Sin *neceſſaria* eſt, a ſe ipſa, (§. CLXXVIII, 4.) & ſic quoque cauſſa prima erit rerum omnium. Ergo datur cauſſa univerſi ab univerſo diſtincta, quae ſimul cauſſa prima eſt, adeoque ſui cauſſam non habet, id eſt neceſſaria, & a ſe ipſa exſiſtens.

Et hinc ens perfectiſſimum, id eſt, Deus.

§. CLXXXI. Quia porro haec cauſſa eſt ens neceſſarium & a ſe ipſo exſiſtens: (§. CLXXX.) ea ſane erit immutabilis (§. CLXXVII, 2.) Si immutabilis eſt, nec addi ei quidquam poteſt, nec detrahi. Ergo eſt ens perfectiſſimum: adeoque cauſſa hujus univerſi prima & ab ipſo univerſo diſtincta, eſt ens perfectiſſimum, id eſt, Deus.

Deus eſt ens ſimplex.

§. CLXXXII. Ex hoc (§. CLXXXI.) ſequitur etiam, ut Deus non ſit ens compoſitum; ſed SIMPLEX. Si enim compoſitus eſſet, partes, ex quibus conſtat, eſſent eo priores, adeoque ipſe haberet exſiſtentiae ſuae initium, nec eſſet a ſe ipſo. (§. CLXXVII, 4.)

Spiritus.

§. CLXXXIII. Quum ſit ſimplex; (§. CLXXXII.) non poteſt eſſe corpus quippe quod ſine partibus & extenſione concipi nequit. Eſt ergo *ſpiritus*

ritus (*), adeoque ſubſtantia perfectiſſime cogitans. (§. XI.)

(*) Quod non animadvertens JO. CLERICUS *Part. I. Log. Cap. VIII. §. V. & Pneumatol. Sect. III. Cap. III. §. XVII.* Deo non tantum ſpirituum, ſed & corporum, immo & omnium entium proprietates tribuit.

§. CLXXXIV. Dum Deus a ſe ipſo eſt, (§. CLXXX.) eſt etiam ens AETERNUM, & INDEPENDENS. Dum nec addi ei, nec detrahi quidquam poteſt, eſt ens INFINITUM, & hinc INCOMPREHENSIBILE, OMNIPRAESENS (*) & UNUM.

Aeternus, independens, infinitus, incomprehenſibilis, omnipraeſens, unus.

(*) Si enim Deus eſt ens infinitum: mens noſtra finita eum cogitando capere non poteſt, & hinc eſt ens *incomprehenſibile*. Quia deinde ens infinitum certo loco includi nequit, eſt *omnipraeſens*. Quia denique ens infinitum eſt, infinitum autem non niſi unum concipi poteſt, Deus tantum *unus* ſit, oportet.

§. CLXXXV. Comparatis inter ſe ideis cogitationis & entis perfectiſſimi, (§. CLXXXIII.) ſua ſponte ſequitur non poſſe non Deum eſſe ens INTELLIGENS, SAPIENTISSIMUM, PRAESCIUM, OMNISCIUM, LIBERRIME VOLENS, OMNIPOTENS (*).

Intelligens ſapiens, praeſcium, libere volens, omnipotens.

(*) Quod ergo vult, etiam poteſt. Nihil autem vult, niſi quod ſapientiae ſuae eſt conſentaneum. Et hinc facile patet, cur non poſſe dicatur afficere, ut contradictoria ſint vera, & cur negetur, eum mentiri poſſe.

§. CLXXXVI. Cum ergo nihil poſſit, niſi quod vult: (§. CLXXXV) ſequitur, ut ſit VERAX, JUSTUS, BONUS, omneſque virtutes in Deo reperiantur in gradu eminentiſſimo.

Verax, iuſtus, bonus.

§. CLXXXVII. Talis eſt Deus. Jam quis negaverit, eum bonum infinitum, ac omnium praeſtantiſſimum, quin abſolute tale eſſe, adeo, ut ei id nomen *κύριος* & *κατ' ἐξοχὴν* omnino competat (*)?

Deus ergo eſt ſummum bonum.

(*) Hinc Germanis Deus dicitur GOTT, quaſi *Guth.* Et nota ſunt illa Servatoris Luc. XVIII, 19. *τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός: Quid me vocas bonum? Nemo bonus, niſi ſolus Deus.*

§. CLXXXVIII. Nec tantum *in ſe* & *abſolute* bonus eſt Deus: ſed & *homini* bonum praeſtantiſſimum, & hinc vere ſummum bonum unicum (*). Quod facile patebit, ſi attributa ſummi boni eſſentialia (§. CLXXIII. *ſeqq.*) conſideremus paullo accuratius, eaque cum conceptu Dei hucuſque explicato comparemus.

Etiam ratione hominis conſideratus.

(*) Erravit ergo Epicurus, dum Deum conſideravit, tamquam ens *in ſe* beatum, immortale, ſempiternum, at otioſum, (H. §. LXXXIV.) & quod ad ſe non pertineret, adeoque & cultum illi nullum admodum exhibuit. Et qui potuit colere ens, quod ipſi bonum videbatur, at abſolute tantum, & in ſe, non in ordine ad homines? Quis noſtrum colit Japanorum regem, quamvis potentiſſimum, quem ad nos non pertinere probe novimus? At nec magis ad Epicurum pertinebat Deus otioſus, & ſua beatitudine in intermundiis perfruens. Sapiens itaque ex contemplatione naturae Dei colliget, eum non modo *abſolute*, ſed & *reſpective homini* eſſe, & cum Epicteto apud ARRIAN. *Diſſ. Epict. Lib. I. Cap. XVI.* cogitabit: *Εἰ ἀηδὼν ἤμην, ἐποίουν τὰ τῆς ἀηδόνος, εἰ κύκνος, τὰ τοῦ κύκνου· νῦν δὲ λογικός εἰμι· ὑμνεῖν με δεῖ τὸν*

θεόν. τοῦτο ποιῶ. οὐτ' ἐγκαταλείψω τὴν τάξιν ταύτην ἐφόσον ἂν διδῶται: *ſi luſcinia eſſem, luſciniae officio fungerer; ſi olor, oloris more facerem. Atqui compos ſum rationis. Itaque Deus mihi celebrandus eſt. Hoc officium meum eſt, hoc exſequor, nec deſeram hanc ſtationem, dum licuerit.*

Quod probatur ex charactere primo. §. CLXXX X. Quum enim ſummum bonum ita comparatum ſit, ut ab omnibus, media non adſpernantibus, poſſit obtineri? (§. CLXIII.) talis profecto eſt Deus, qui quanto amore homines proſequatur, tot praeclaris, quibus eos prae aliis animantibus condecoravit, beneficiis docuit. Jam quum amor ſit appetitio boni, (§. XXXVII.) appetitio boni autem cupiditas, ſe cum re uniendi: conſequens eſt, ut ex parte Dei nihil ſit, cur, qui media haud adſpernantur perfectiſſimum hoc bonum non poſſint obtinere.

Secundo. §. CXC. Si porro ſummi boni requiſitum eſt, ut mentem conſervet ac perficiat: (§. CLXIV.) quis magis id praeſtabit Deo, qui & exſiſtentiam menti dedit, & felicitatis omnis ſolus largitor eſt?

Tertio. §. CXCI. Et quis dubitet quaeſo, quin Deus voluntatem perficere, libertate donare, morboſque & vitia ejus tollere poſſit? (§. CLXV.) Perficitur voluntas, ſi verum bonum amat: id vero fit, ſi amat Deum. Qui Deum amat, non amplius ſervit adfectibus & inclinationibus pravis. Ergo in libertatem vindicatus eſt, & hinc nec vitiis amplius indulget, & virtuti ſtudet.

Quarto. §. CXCII. Praeterea quemadmodum ſummum bonum ita comparatum eſſe oportet, ut propter ſe, ac non propter aliud, expetatur: (§ CLXVI.) ita hoc quoque ſummi boni attributum in Deum manifeſto cadit. Quid enim eſt quaeſo Deo praeſtantius, propter quod cum Deo uniri velis?

Quinto. § CXCIII. Denique quum bonum ſummum perpetuum ac extra amittendi periculum conſtitutum eſſe oporteat: (§. CLXVII.) nemini & id attributum magis competit, quam Deo, qui & ipſe in ſe ens immutabile, ac ſempiternum eſt, (§. CLXXXIV.) & amorem, quo ſemel hominem complectitur, non deponit, niſi ipſe homo ſe ab ejus conſortio divellat: (§. CLX. *)

Concluſio demonſtrationis. §. CXCIV. Ex quibus omnibus ſua ſponte fluit ratiocinium: cui omnia attributa ſummi boni eſſent talia competunt: id ſummum bonum eſt, (§. CLXVIII.) At ea omnia competunt Deo, (§. CLXXXVIII. *ſequ.*) Eſt ergo Deus ſummum bonum. Q. E. D. (*).

(*) Id & gentiles philoſophi agnoverunt. Pythagoraeis ſummum bonum conſiſtebat ἐν ὁμοιώσει τῷ θεῷ, (H. §. XLIV.) idque & Platonici ſtatuebant, (Ib. §. LXVI.) Stoici finem philoſophiae moralis eſſe dicebant, naturae convenienter vivere: (Ib. §. LXXXI.) ſed plerique id interpretabantur de Deo. LIPS. *Introd. ad Stoic. philoſ. Libr. II. Diſſ. XIX.* Similia illa Cleanthis apud CLEM. ALEXANDRINUM:

Εἰ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ', οἷον ἐσ',
ἄκουε δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
Κρατοῦν αὐτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Αὐστηρὸν αὐθέκαστον, αἰεὶ σύμφερον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, ἐκάρεστον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον
Εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον,
σφοδρὸν,
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ἀνελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν
βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τευξόμενος καλοῦ
τινος.

Si quale ſit bonum, rogas, ita accipe.
Eſt ordinatum, juſtum, & eſt ſanctum, pium,

pium,
Sui potens, commodum aliis, pulcrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Juvans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum, - -
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit.
Curam omnium, placens & viribas valens,
Aevi vetus, culpae inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, opinionem qui adſpicit,
Tanquam duce hoc venturus ad veri ſcopum!

Praeclara haec, & ἐν ὀλίγῳ Chriſtiana, ſed quorum ſimilia permulta apud veteres illos pago deditos philoſophos paſſim occurrunt.

Deo perfruimur mente. §. CXCV. Ex iiſdem autem ſummi boni characteribus, quo vinculo cum Deo, tamquam ſummo illo bono, conjungamur, facile patet. Quia enim ſummum bonum perpetuum, & extra omne amittendi periculum conſtitutum eſſe debet: (§. CLXVII.) ſane non poteſt illud in corpore, tamquam ſubſtantia mortali conſiſtere, ſed in mente ſubſtantia indeſtructibili ac immortali (*). (§. XIII.).

(*) Quamvis enim & corpus ſummam ex unione cum Deo utilitatem capiat, primario tamen cum mente conjungitur Deus; & hinc facile patet, quo ſenſu & corpus piorum dicatur ναὸς τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοῦ 1. *Cor.* VI. 19.

Et quidem voluntate. §. CXCVI. Quumque mentis facultates ſint intellectus & voluntas, (XV. XVI.) intellectus autem circa *verum* tantum verſetur: experientia quidem docet, veri cognitione carere non poſſe, qui Deo frui cupit, at neminem ideo frui Deo, quod veritatis ſit ſcientiſſimus (*).

(*) Quare recte *Hebr. XI. 6.* ponitur, eum, qui ad Deum venire cupiat, credere debere, quod exſiſtat, & ſe quaerentibus μισθαποδότης futurus ſit. At acu rem non tetigere philoſophi, qui veritatis cognitionem veluti vinculum inter Deum & homines eſſe contenderunt. Pythagoras apud STOB. *Serm. XI.* interrogatus, τί ποιοῦσιν ἄνθρωποι θεῷ ὅμοιον; *quid facerent homines, quo ſimiles Deo evaderent?* reſpondit: ἐὰν ἀληθεύωσιν, *ſi veritati ſtuderent.* Similia loca ex PORPHYRII *Vita Pythagorae*, HIEROCLIS *Commentario ad aurea Pyth. carmina* aliiſque veterum monimentis collegit SCHEFFER. *de nat. & conſtit. philoſ. Ital. Cap. VII. p. 47. ſequ.*

Speciatim amore. §. CXCVII. Itaque hoc vinculum in voluntate quaerendum, cujus quum ſint duae operationes *appetere* & *averſari*: (§. XXVIII.) unuſquiſque videt, *averſationem* nos cum Deo haud conjungere, ſed *appetitionem*, quae, dum in bonum fertur, uti ſemper fertur, AMOR vocari ſolet (§. XXXVII.) Eſt igitur amor vinculum illud, quo cum Deo conjungimur.

Qui vinculum inter Deum & homines. §. CXCVIII. A Deo nos amari, iam ſupra ex inſigni ejus in genus humanum beneficentia demonſtratum eſt (§. CLXXXIX.). Si ergo & homo amore in Deum fertur: non poteſt non inde praeclara illa conjunctio oriri, in qua veram conſiſtere felicitatem, diximus.

Amor complacentiae & concupiſcentiae. §. CXCIX. Diſtinguere hunc amorem ſolent in eum, quem COMPLACENTIAE vel PURUM, & CONCUPISCENTIAE vocant, quorum illo Deum tantum propter perfectiones; hoc etiam propter bona, quibus nos cumulat, amari ajunt. Sed quum Deus ſimul ens perfectiſſimum, (§. CLXXXI.)

ſimul

ſimul bonum ſummum ſit: (§. CXCIV.) fieri non poteſt, quin utroque genere amoris complectendus ſit, & in abſtractionem parum ſolidam abeat ſubtilis illa de amore Dei puro diſputatio (*).

(*) Eam jam monuerunt Epicurei, eorumque adſeclae recutiti, Sadducaei, Inſtauravit eam controverſiam Cameracenſis, quae non ſine invidia agitata diutiſſime. Prodiere initio FRANC. DE SALIGNAC. FENELON. *Explication des maximes des ſaints ſur la vie interieure*, in quo libello auctor amorem purum inculcat. Huic LUD. ANT. NOALLIUS, Archiepiſcopus Pariſienſis: cum BOSSUETO & GODETO, Epiſcopis Meldenſi & Carnotenſi oppoſuere *Declarationem*, quae una cum ſuperiore libello recuſa eſt *Amſtel.* MDCLXXXIX. 12. Sequuta eſt FENELONII *Instruction paſtorale*, eodem anno ibidem recuſa, Prodiere etiam *Apologia pro amore, quo Deum ſolum vere deſideramus poſſidere*, cet. itidem Fenelonio oppoſita, *Amſt.* MDCXCVIII & *Lettre d'un Theologien de Louvain à un Docteur de Sorbonne*, pro illo ſcripta, *Leod.* MDCXCVIII. 8. *Le Chriſtianiſme éclairici*, *Amſt.* MDCC. 12. cujus auctor ſe medium inter iſtos litigantes gerit. Ut ſimiles libellos ejus generis praetermittamus, tu adde *Acta erud. Anno* 1701. p. 394. p. 507. *Anno* 1704. p. 412. *Anno* 1708. p. 358. p. 461. ubi SAURINI, DE LA PLACETTE, MALEBRANCHII, POIRETI, aliorumque ejus generis libelli recenſentur.

Nec non obedientiae, amicitiae & benevolentiae. §. CC. Et quia amore aliquem proſequimur vel tamquam ens *perfectius*, vel tamquam nobis *aequale*, vel tamquam *inferius* atque *imperfectius*, primi generis amorem DEVOTIONIS vel OBEDIENTIAE; ſecundi AMICITIAE; tertii BENEVOLENTIAE vocare ſolent.

Quali amore nos Deus complectatur? §. CCI. Ex quibus definitionibus conſequitur, ut Deus homines ſe amantes complectatur amore BENEVOLENTIAE; qui, quatenus nullo noſtro merito provocatur, GRATIA; quatenus nos ex miſeriis noſtris eripere cupit, MISERICORDIA (*) adpellatur.

(*) Eam & pagani dediti philoſophi agnovere. Hinc preces illae: *κύριε ἐλέησον*, *domine miſerere*, quae non modo Chriſtianis a tot ſaeculis in litaniis ſolemnes fuere, ſed & jam apud ARRIAN. *in Diſſert. Epictet. Libr. II. Cap. VII.* occurrunt.

Qualem debeamus Deo? Unde cultus Dei internus? §. CCII. Ex parte autem hominis non poteſt non hic amor OBEDIENTIAE vel DEVOTIONIS eſſe, qui totum Dei cultum complectitur. Dum enim ejus perfectiones ac bonitatem intuemur, eum *amare*; dum illam cum ejus juſtitia & potentia conjungimus, eumdem *timere*; dum nobis praeter ejus bonitatem & potentiam, etiam omniſcientiam ad animum revocamus, omnem in eo *fiduciam collocare*; dum ejus amorem & ſapientiam contemplamur, *in ejus voluntate adquieſcere*; dum denique ejus juſtitiam cum noſtra ab illo dependentia contendimus, ei *parere* ac *obſequi* (*) nos debere facile animadvertimus.

(*) Et in his verus poſitus eſt cultus Dei internus. Sapienter XENOPHON Ἀπομνημονευμάτων *Libr. IV. Cap. III. §. XVI.* πῶς ἂν ἄν τις κάλλιον καὶ εὐσεβέστερον τιμῴη θεοὺς, ἢ, ὡς αὐτοὶ κελεύουσιν: οὕτω ποιῶν: *qui ergo poſſet aliquis rectius & religioſius Deos colere, quam ea, quae juſſerint, faciendo?*

Unde externus? §. CCIII. Quumque; quem caſidius amamus, ei, nos noſtraque omnia mancipare, ac veluti devovere ſoleamus quam libentiſſime: facile patet, & lin-

& linguam *honorifice* de Deo *loquuturam*, ejuſque beneficia *praedicaturam*, (§. CLXXXVIII. *) & cum nemine *colloquuturam* libentius, quam cum Deo (*) : membra quoque reliqua omnia provehendae Dei gloriae conſecrata fore.

(*) PLATO *in Timaeo p.* 1046. πάντες, ὅσοι κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσιν, ἐπὶ πάσῃ ὁρμῇ καὶ σμικρᾶ καὶ μεγάλου πράγματος, Θεὸν ἀεί που καλοῦσιν : *omnes qui mentis compotes ſunt, in operis cujuslibet ſive magni ſive parvi exordio Deum invocant*. Adde ejuſdem *Epiſt. VIII.*

§. CCIV. Ex quo de quaeſtione, *an cultu etiam externo Deus ſit proſequendus?* facile poteſt ferri judicium. Quamvis enim illo Deus haud indigeat : ſane nec interno indiget. Et ita natura comparatum eſt, ut affectus animi in verba aliaſque externas actiones non poſſit non erumpere.

An Deus etiam cultu externo proſequendus ſit?

SECT. III.

DE SUMMI BONI EFFECTIBUS.

§. CCV.

Summi boni effectus.

QUale ſit ſummum bonum, hactenus vidimus. Jam demonſtrandum, non poſſe non cum ejus poſſeſſione veram felicitatem conjunctam eſſe. Id quod, ſi effecta hujus poſſeſſionis expenderimus, facile deprehendemus.

§. CCVI. *Verum* bonum ab *apparente* in eo differt, quod illud ſimul JUCUNDUM, ſimul HONESTUM, ſimul UTILE ſit, (§. CXLIV. *) Id ergo de ſummo etiam bono, tamquam vere tali, erit adfirmandum.

Eſt illud ſimul jucundum, honeſtum, & utile.

§. CCVII. JUCUNDUM illud eſſe facile patet. Quum enim Deus propter ſe ipſum expetatur, neque ſit aliud bonum praeſtantius, propter quod ſit expetendus : (§. CXCII.) non poteſt ſane mens, quin in ejus poſſeſſione adquieſcat. Ubi adquieſcit mens, ibi nec triſtitia, nec taedio, nec metu aliove adfectu perturbatur, (§. XXXII.) adeoque ſumma ſuavitate perfruitur. Id quod TRANQUILLITATEM ANIMI vocant philoſophi.

Hinc ejus primus effectus tranquillitas animi.

(*) SENECA *de Tranquillitate animi Cap. III. Innumerabiles proprietates ſunt, ſed unus effectus vitii, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, ubi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles, mobileſque, quod neceſſe eſt accidere pendentibus ad vota ſua. Omni vita pendent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent coguntque, & ubi ſine praemio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent, prava, ſed fruſtra voluiſſe. Tunc illos & poenitentia coepti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa iactatio animi, non invenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt, & cunctatio vitae, parum ſe explicantis, & inter deſtituta vota torpentis animi ſitus.*

§. CCVIII. Eſt itaque TRANQUILLITAS animi adquieſcentia mentis in fruitione Dei, qua homo omnia, quae mentem perturbant, vincit, & in mediis calamitatum fluctibus non expaveſcit, ſed ſua conditione contentus & vivit & vivere deſinit.

Quid tranquillitas animi?

§. CCIX. Cauſſae tantae ſuavitatis quam plurimae. Quum enim de eo, quod vere amamus, adſidue ac cum incredibili voluptate cogitemus, quam jucundam quaeſo ſapienti oportet eſſe contemplationem Dei, in quo immen-

Ejus cauſſa prima in intellectu.

Digitized by Google

menſam perfectionem, bonitatem, gratiam, miſericordiam, perſpicit, & majora ea omnia quotidie experitur, quam mente umquam adſequi potuit?

Secunda in conſcientia.

§. CCX. Deinde quum improbis cruciatus maximos excitet mens, admiſſorum ſcelerum ſibi conſcia: (§. C.) nihil eſt, quod eos vereantur ſapientes, qui ſummi boni facti ſunt compotes. Quum enim Deum ament, & a Deo amentur: (§. CXCVIII.) cur ab eo ſervili metu abhorrerent? Et quum eum colant, honorent, ei obſequantur: cur ſe admiſſi ſceleris reos peragerent? Nonne ipſa potius conſcia mens recti ipſis perpetuae epulae viderentur (*)?

(*) Hinc illa ἡδεῖα ἐλπὶς, *jucunda ſpes*, quam PLATO: illa, ἐλευθερία, ſeu *libertas*, quam PERIANDER conſcientiae rectae tribuebat: hinc ſolos SOCRATES ἀταράχως, id eſt, *citra perturbationem*, vivere dicebat, τοὺς μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότας, *qui ſibi nullius abſurditatis eſſent conſcii*.

Tertia in voluntate.

§. CCXI. Quumque voluntas quam maxime turbetur, ſi deſiderium ejus haud expleatur: (§. CI.) non eſt, quod id vereatur vir ſapiens; qui dum ſolum Deum anhelat, bonum infinitum anhelat, idque tale, quod ſolum iſtud deſiderium explere poſſit.

Quarta in adfectibus.

§. CCXII. Ceſſabunt etiam illi animi tumultus, quos adfectus excitare ſolent. Oriuntur enim hi ex repraeſentatione boni vel mali. (§. XXXII.) Qui autem ſummo bono potitus eſt, is nec bona minoris pretii tanti facit, ut eorum jactura excrucietur, nec mala ulla tam intolerabilia exiſtimat, ut eorum cauſſa ſe minus beatum judicet.

Quinta in ſtatu hominis virtute praediti.

§. CCXIII. Aequo ergo animo carebit opibus, honoribus, & voluptatibus, quum ea omnia nec meliores reddant homines, & ſaepe eoſdem vera felicitate privent. Quin, quum & fiduciam in Deo omnem collocet, & in ejus voluntate unice adquieſcat, (§. CCII.) nec ea, quibus opus eſt, ſibi deeſſe, nec pauperiem, ignominiam, dolores ſibi nocere poſſe, perſuaſiſſimus erit.

Sexta in morte.

§. CCXIV. Multo minus mortem metuet. Quamvis enim ea in ſe mali quid ſit: (§. CLIII.) accurate tamen intelligit ſapiens, illi, qui cum Deo unitus eſt, illam malam eſſe non poſſe, quia bonum illud ſummum eſt ſempiternum, (§. CXCIII.) adeoque a mente immortali amitti non poteſt, ſi vel maxime corpus in ſua elementa, ex quibus conflatum eſt, reſolvatur (*).

(*) Hinc facile patet, cur ARISTOTELES mortem adpellarit φοβερώτατον φοβερώτατον. Nec minus unuſquiſque animadvertet, quid in PLATONIS *Phaedone*, & BOETHII libello *de conſolatione ex philoſophia* deſiderandum ſit. Denique non difficile erit, judicare, an ulla εὐθανασία eſſe potuerit eorum, qui immortalitatem mentis in dubium vocarunt, & cur tamen & Epicurei quidam, quin & athei, mira conſtantia diem obiiſſe ſupremum legantur. Addantur PETRVS BAELIVS *in Dict. hiſt. Crit. ſub voce* T. Lucrece p. 1809. & GOTTFRID. OLEARIVS *Diſſ. de morte contemnenda*.

Concluſio doctrinae de tranquillitate.

§. CCXV. Ita ſapiens ſuae ſe virtuti involvit. Ita ſi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae. Ut paucis dicamus, ſapientis animus eſt, ſicut Olympus, qua nubes tranſcendit: ſemper ibi ſerenum eſt.

Alter ſummi boni effectus, virtus.

§. CCXVI. Deinde quum omne bonum verum ſimul HONESTUM ſit: (§. CXLIV. *) ejus ſane poſſeſſionem cum vera VIRTUTE conjunctam eſſe oportet, adeoque is alter effectus erit, qui ex fruitione ſummi boni proficiſcitur.

§. CCXVII.

§. CCXVII. Eſt autem VIRTUS conſtans ac ſincera voluntas actiones ad divinae voluntatis normam inſtituendi (*). Quid virtus?

(*) Sive autem ex ratione, ſive ex revelatione voluntas illa divina innoteſcat, perinde eſt. Non minus enim illi, quam huic, debemus obſequium, & aeque peccant, qui contra rectam rationem, quam qui contra legem Dei poſitivam aliquid admittunt. Ex quo ſimul patet, quam abſurda ſit illa Jeſuitarum de peccato *philoſophico* & *theologico* doctrina, quae ANTONIO ARNALDO vera viſa eſt haereſis, (H. §. XCI. *) Exſtant ejus *Nouvelle héréſie dans la morale, dénoncée au Pape, Colon.* MDCLXXXIX. 12. item *Seconde Dénonciation de la nouvelle héréſie du péché philoſophique, Coloniae* MDCXC. 12. & *Troiſième Dénonciation de la nouvelle héréſie du péché philoſophique, eod. ann.*

§. CCXVIII. Quum itaque virtus ſit *voluntas* : (§. CCXVII.) conſequens eſt, 1 ut *prudentia* a veteribus philoſophis pro virtute fruſtra habeatur, quippe quam ad habitus intellectuales pertinere, nemo temere negaverit. 2. Ut ſemper cum *ſtudio inquirendi in voluntatem Dei* conjuncta ſit. Virtus eſt voluntas.

§. CCXIX. Quum deinde ſit *conſtans* voluntas : (§. CCXVII.) conſequens eſt, 3. virtutem conjunctam eſſe cum *habitu* tali, ut homo nullam actionem malam, vel omiſſionem boni cum vera virtute conſiſtere poſſe ſtatuat, adeoque 4. numquam ſponte & *ἐκ προαιρέσεως* contra voluntatem Dei peccet (*). Conſtans.

(*) Et hinc recte Stoici virtutem omnem poſitam arbitrabantur in conſentiente cum ratione & perpetua conſtantia: CIC. *Paradox. III. Cap. I.* vel in *conſtante ac perpetua vitae ratione*. Idem de *Legib. Libr. I. Cap. XVII.* Vid. *Elem.* noſtra *Pandect. Part. I.* (§. *II.* *)

§. CCXX. Quin exinde colligimus, 5. virtutes omnes inſeparabili vinculo connexas, immo 6. *unam* tantum virtutem eſſe, quum unica tantum ſit conſtans ac ſincera voluntas ad normam divinae voluntatis vivendi (*). Unica.

(*) Haec quoque viderunt Stoici, quamvis ideo ab aliis philoſophis perperam exagitati. Vid. LIPS. *Manud. ad philoſoph. Stoic. Libr. III. Diſſ. IV.* Et quid aliud ſibi volunt illa Apoſtoli : Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνί, γέγονε πάντων ἔνοχος: *Qui enim totum legem ſervaverit, & tranſgreſſus fuerit unam, totius violatae legis ejus erit.* Jac. II. 11.

§. CCXXI. Praeterea, quum *ſerium* eſſe oporteat viri boni propoſitum, ſecundum voluntatem divinam agendi : (§. CCXVII.) per ſe patet, 7. virtutem non in ſolis actionibus externis, ſed in emendata mente, conſiſtere, & 8. ex hac deinde actiones virtuti conſentaneas ſua ſponte proficiſci (*). Seria.

(*) Et hinc aliud *juſta* : aliud *juſte agere*. Eleganter PHILEMON apud STOBAEUM *Serm. IX.*

Ἀνὴρ δίκαιός ἐστιν, οὐχ ὁ μὴ ἀδικῶν,
Ἀλλ' ὅς, τις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται.
Οὐδ' ὃς τὰ μικρὰ λαμβάνειν ἀπέχετο,
Ἀλλ' ὃς τὰ μεγάλα καρτερεῖ μὴ λαμβάνειν
Ἔχειν δυνάμενος, καὶ κρατεῖν ἀζημίως.
Οὐδ' ὅς γε ταῦτα πάντα διατηρεῖ μόνον,
Ἀλλ' ὅς, τις ἄδολον γνησίαν τ' ἔχων φύσιν
Εἶναι δίκαιος, κ' οὐ δοκεῖν εἶναι, θέλει.

Non juſtus omnis abſtinens injuriae eſt.
Sed qui, nocere dum poteſt, abſtinet.
Nec qui recuſat parva, ſed qui maximis.

Tentatus, animi robur invictum gerit.
Nec quiſquis illa quolibet praeſtat modo,
Sed qui, doloſi neſcius fuci, integra
Probitate juſtus eſſe, non credi ſtudet.

Ejus norma voluntas divina.

§. CCXXII. Quumque verae virtutis norma ſit *voluntas divina*: (§. CCXVII. facile adparet, 9. non eſſe in hominis arbitrio, ſibi ipſi fingere normam actionum ſuarum, adeoque 10. non excuſari ſemper, qui agunt ſecundum conſcientiam, & 11. multo minus pro virtute praeditis habendos, qui quidquam agunt, quod Deus ab ullo hominum nec per rationem, nec per revelationem, umquam exegit (*). † Deus alia praecipit, alia probat: qui Voluntati Divinae ſive praecipienti, ſive probanti morem gerit, hic virtutis officium plane exercet: Deus non praecepit, probavit tamen virginitatem per Apoſtolum Paullum: hanc qui amplectitur, probantem habet utique Deum, non praecipientem, virtute tamen pollet egregia: *qui non jungit (Matrimonio virginem ſuam) melius facit.*

(*) Et hinc adparet, ipſi ſanae philoſophiae morali repugnare flagella, aliaſque ἀσκήσεις, quas & veteres & novi quidam ſapientes viam ad beatitudinem proximam, quin genuinam virtutem eſſe, arbitrantur. Vid. BOILEAU *Hiſtoria flagellantium*, & JO. FRANC. BUDDEI *Diſſ. de ἀσκήσει philoſophica.* † Idem Apoſtolus fideles, non monet tantum, non hortatur ſolum, ſed plane inclat; ut *carnem crucifigant cum vitiis & concupiſcentiis ſuis*; ut *ſpiritu facta carnis mortificent*; ut *caſtigent corpus ſuum & in ſervitutem redigant*: id ut praeſtent varia ſuppetunt media, viae, rationis, optimi ſingulorum permiſſae, conſilio prudentum.

Mediocritas in virtute obſervanda.

§. CCXXIII. Ex eodem conſequitur, 12. virtute praeditum ita inveſtigare voluntatem divinam, ut obſervet mediocritatem, & nec in exceſſu, nec in defectu adverſus voluntatem divinam peccet (*).

(*) Notum eſt, Ariſtotelem ipſam virtutem definiviſſe, quod ſit *habitus conſiſtens in mediocritate*. Quamvis autem haec definitio non niſi nominalis ſit, & hinc eſſentiam virtutis minus exhauriat: verum tamen eſt, virtutis eam eſſe proprietatem, quod neque in exceſſu, neque in defectu peccet. Uti enim qui plus probat, nihil probat; ita & qui plus facit, quam voluntas divina exigit, eam voluntatem Dei plane non videtur exſequutus. Multoque minus, qui minus, quam Deus exigit, facit. Mediocritas autem non *rei*, ſed *rationis*, hic intelligenda. Quod quum non animadverterit LACTANT. *Inſtit. divin. Libr. VI. Cap. XVI.* male hanc veritatem ex ea ratione in dubium vocat, *quod interdum & modicum gaudere vitioſum, interdum vel exſultare laetitia, non ſit criminoſum*. Vid. HORNEII *Ethic. Libr. III. Cap. I. §. XVII.*

Virtutis eſt facere & omittere.

§. CCXXIV. Denique quia virtutis amans actiones ſuas ad normam divinae voluntatis inſtituit: (§. CCXVII.) nemo dubitabit, 13. quin non modo quod Deus praecipit, faciendum, ſed &, quod prohibet, omittendum ſit, adeoque 14. is minime omnium viri boni nomen mereatur, qui quidem multas actiones, legi materialiter convenientes, edit, nec tamen a malo abſtinet, vel 15. qui a vitiis quidem abhorret, nec quidquam tamen boni facit.

Et uti mediis neceſſariis.

§. CCXXV. Nec minus res ipſa docet, 16. ob eamdem rationem virtutem non eſſe propoſitum bene & ſecundum voluntatem divinam agendi, niſi accedat uſus mediorum, quibus ad eum finem pervenire liceat.

§. CCXXVI.

§. CCXXVI. Talem eſſe oportet virtutem, quae id nomen cum laude tueatur. Quamquis vero non niſi una ſit: (§. CCXX. 6.) negari tamen non poteſt, eam verſari circa objecta varia, variiſque ſe exſerere occaſionibus, & hinc varias etiam denominationes adſciſcere poſſe (*).

Virtutis unius variae denominationes.

(*) Quemadmodum una mens eſt, & ea tamen, prout bonum adpetit, & malum averſatur, *voluntas* adpellatur; ita & unica illa virtus, prout circa diverſa objecta verſatur, vel certis occaſionibus ſeſe exſerit, modo *fortitudo*, modo *juſtitia*, modo aliis nominibus vocatur.

§. CCXXVII. Sic conſtans illa ac ſincera voluntas, actiones omnes, *quae ad Deum pertinent*, ad normam voluntatis divinae exigendi, vocatur PIETAS; ſi voluntas illa noſtra circa actiones, quae ad officia erga alios homines pertinent, occupata eſt, JUSTITIA: ſi denique circa officia, nobis ipſis debita verſatur, TEMPERANTIA (*).

Quid pietas, juſtitia, temperantia.

(*) Et hae vere cardinales virtutes, ſeu modificationes unicae iſtius virtutis praecipuae, quas & Apoſtolus conjungit, dum de gratia ſalutari, quae omnibus hominibus apparuit, praedicat, quod nos eo adducere debeat. ἵνα σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, *ut temperanter, juſte ac pie vivamus in hoc ſaeculo*, Tit. II. 12.

§. CCXXVIII. Quemadmodum autem vera virtus nec in exceſſu, nec in defectu peccat: (§. CCXXXIII.) ita facile patet, *pietati* ex una parte ATEISMUM & IMPIETATEM; ex altera SUPERSTITIONEM quam maxime repugnare, quorum vitiorum illud Deo officia, quae exigit, denegat; hoc cultum, quem non exigit, & qui a natura ejus abhorret, obtrudit.

Vitia oppoſita pietati.

§. CCXXIX. Nec minus contra *juſtitiam* & exceſſu & defectu peccari poteſt, dum vel nimirum uni, vel alteri juſto minus tribuitur. Sed quia utrumque extremum in una actione obſervatur, hinc juſtitiae unum tantum opponitur vitium INJUSTITIA.

Juſtitiae.

§. CCXXX. Porro temperantiae ex altera parte INTEMPERANTIA, quae voluptatibus nec finem, nec modum ſtatuit, ex altera ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ, quae nec licitis frui ſuſtinet, omnino repugnat (*).

Temperantiae.

(*) Unde qui genium defraudant, & quid ex nummorum ſtrue deminuatur, quum rebus omnibus abundent, ferias agunt eſuriales, & nudi incedunt, ne ii non magis temperantes ſunt, quam homines, fruges conſumere nati.

§. CCXXXI. Ita porro voluntas conſtans ac ſincera rebus utilibus recte utendi varias poteſt ſortiri denominationes. Dum enim aliena non adpetit, ABSTINENTIA; dum aliis ſubvenit, in privatis LIBERALITAS, in viris principibus atque illuſtribus MAGNIFICENTIA (*) vocatur.

Quid abſtinentia, liberalitas, magnificentia.

(*) Hac virtute ornatum Cyrum ſuum deſcribit Xenophon. Talem ipſe ſe eſſe gloriabatur Alexander M. qui, ſe a nemine beneficiis victum, dicere ſolebat. SEN. *de Benef. Libr. V. Cap. VI.* Nec ignotum eſt, Titum viſum ſibi diem perdidiſſe, ſi quando nihil cuiquam praeſtitum, meminiſſet, SUETON. *Tit. Cap. VIII.* Egregia profecto virtus, ſi ex conſtante ac ſincera voluntate actiones ad normam voluntatis divinae inſtituendi proficiſcitur. Si enim illa magnificentia ad captandam gloriam hominesque ſibi devinciendos comparata eſt, non virtus erit, ſed virtutis ſimulacrum, ſplendidum illud quidem, at ſimulacrum tamen.

Vitia iis oppoſita.

§. CCXXXII. Si his virtutibus ratio non conſtat: (*) eae facile in RAPACITATEM, vel CYNICAM PAVPERTATIS ADFECTATIONEM, in TENACITATEM vel PROFVSIONEM, denique in LVXVM vel SORDES degenerant.

(*) Non autem conſtabit ratio, ſi nec 1. facultatum noſtrarum, nec 2. perſonae, cui benefaciendum, nec 3. neceſſitatis, in qua ei ſubveniendum, nec 4. effectus, quem illa liberalitas habitura ſit, rationem habeamus. Sic e. g. cum detrimento familiae ſaginare ventres otioſos, & hominibus culpa ſua mendicantibus alimenta pinguiora decernere, denique magno ſudore parta iis elargiri, qui accepta in popinis & lupanaribus male conſumunt, non eſt liberalitas, ſed profuſio, quamvis in dubio nos minus ſuſpicaces eſſe deceat.

Quid modeſtia, & quae vitia ei repugnent.

§. CCXXXIII. Propoſitum ſincerum ac conſtans circa honores recte verſandi vocatur MODESTIA, cui SVPERBIA & CYNICVS OMNIS HONORIS CONTEMTVS opponuntur.

Continentia, patientia, fortitudo, iisque oppoſita vitia.

§. CCXXXIV. Ita & virtus, quae circa id, quod jucundum vel injucundum eſt, recte ſe gerit, modo CONTINENTIA, modo PATIENTIA, modo FORTITVDO vocatur, quibus ex una parte INCONTINENTIA, IMPATIENTIA, PVSILLANIMITAS; ex altera ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ, de qua ſupra diximus, (§. CCXXX.) SVI ODIVM, & TEMERITAS opponuntur.

An virtute ornatus decoro ſtudeat.

§. CCXXXV. Sunt & aliae hujus generis virtutis denominationes. Nam in primis etiam id agit vir ſapiens, ut in rebus indifferentibus, quoad fieri poteſt, ſe aliorum attemperet moribus. Inde naſcitur ſtudium DECORI, quod nihil aliud eſt quam qualitas moralis actionum indifferentium, quibus homo amorem aliorum ſibi conciliare ſtudet (*).

(*) Homo enim virtutis amans non vivit in ſolitudine, ſed in ſocietate humana. Qui in ſocietate humana vivit, commode non vivet; & nec ſibi, nec aliis proderit, niſi aliorum ſibi amorem conciliet. Nec aliorum amorem ſibi conciliabit, niſi & actiones indifferentes ad eorum ſenſum attemperet. Id qui facit, decoro ſtudet. Homo ergo virtutis amans decoro ſtudet. Hinc quid de Cynicorum impudentia & decori neglectu (H. §. LXXV.) ſtatuendum ſit, facile patet.

Decorum quotuplex.

§. CCXXXVI. Quaedam actiones indifferentes ita comparatae ſunt, ut toti humano generi placeant, quaedam non ubique nec ſemper, placent vel diſplicent (*). Prioris generis actiones ad DECORVM IVRIS NATVRAE; poſterioris ad decorum POLITICVM pertinent.

(*) E. g. nudum incedere, & verendas corporis partes conſpiciendas praebere, omnibus hominibus diſplicet, qui non omnem humanitatis ſenſum amiſerunt. At tegere caput aliis praeſentibus, digitoſque admovere lactucae in patina pinguefactae, in Germania indecorum videtur: alibi id facere neminem pudet. Pertinet ad poſterioris generis decorum CORNELII NEPOTIS *praefatio* elegantiſſima de diverſis Graecorum Romanorumque moribus.

Virtutes ex decoro natae.

§. CCXXXVI. Hinc ex *prioris generis* decori ſtudio naſcentur VERECUNDIA, VERACITAS, HUMANITAS, ex *poſterioris* URBANITAS, quibus ex una parte PUDOR SUBRUSTICUS, GARRULITAS, ADULATIO, SCENICA URBANITATIS AFFECTATIO ex altera IMPUDENTIA, MENDACIUM & DISSIMULATIO, INHUMANITAS, RUSTICITAS repugnant.

§. CCXXXVIII.

Digitized by Google

Eo & gravitas & moderatio pertinent.

§. CCXXXVIII. Nec *alterius generis* decoro ita ſtudebit ſapiens, ut omnem pravam vel ſaltim ſtolidam conſuetudinem imitetur, quamvis eam toleret, & humanum genus ex meris ſapientibus aut conſtare poſſe, ſtatuat. Inde naſcuntur aliae virtutes, non minus ſplendidae, GRAVITAS in inceſſu, veſtitu, verbis, jocis, & MODERATIO, quibus ex una parte ΜΙΣΑΝΘΡΩΠΙΑ & LEVITAS, ex altera nimia LENITAS & nimius RIGOR adverſantur.

Virtutis modificationes innumerae.

§. CCXXXIX. Sed quis omnes virtutis modificationes referat? Quod Stoicorum fuit παράδοξον, ſolum ſapientem, (id eſt, virtute praeditum, eſſe divitem, liberum, regem, amicum, pulcrum, nobilem, civem, magiſtratum, vatem, rhetorem, & plura: id veriſſimum eſt, ſi recte intelligatur. In quacumque ſtatione eum collocavit ſupremum Numen, in ea ita verſaſatur, ut perſonam ſuam non incommode egiſſe videri poſſit (*). Et hinc mille aliae virtutum denomiuationes oriri poterunt.

(*) *Ita vero intelligenda illa Stoicorum* παράδοξα. Eleganter ATHENAEUS *Libr. IV. Deipnoſ.* Στωικὸν δὲ δόγμα ἐστὶν, ὅτι πάντα εὖ ποιήσει ὁ σοφὸς, καὶ φακῆν φρονίμως ἀρτύσει: *Stoicum dogma eſt, omnia recte facere ſapientem; etiam dum lenticulam condit.* Et HORAT. *Libr. I. Serm. Sat. IV.*

- - - Non noſti, quid pater ille
Chryſippus dicat? Sapiens crepidas ſibi numquam,
Nec ſoleas fecit: ſutor tamen eſt ſapiens. Quo?
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus eſt modulator;
- - Sapiens operis ſic optimus omnis
Eſt opifex.

An & temperamenti vis ſit circa virtutem.

§. CCXL. Quamvis autem virtus ſit una, (§. CCXX. 6.) eaque variis ſeſe exſerat occaſionibus (§. CCXXVI.) fatendum tamen eſt, hic quoque vim aliquam temperamenti ſe prodere, eaſque virtutes tanto magis elucere, quae huic vel illi temperamento magis conveniunt (*).

(*) Hinc quamvis vera virtute eminuerint Joannes & Paullus, Apoſtoli: in Paullo tamen majorem fervorem in convertendis paganis, in Joanne maiorem fervorem amoris ac dilectionis eluxiſſe facile deprehendes.

Virtutis effectus.

§. CCXLI. Ceterum quantum ad veram felicitatem conferat virtus, vel inde patet, quod hominem in libertatem adſerit, voluntatis morbis medetur, mentemque tranquillam, & retinendo ſummo bono idoneam reddit.

Tertius ſummi boni effectus, amicitia.

§. CCXLII. Tertius ſummi boni effectus eſt vera AMICITIA, qua nihil in vita ſuavius, nihil utilius eſt. Quum enim omne verum bonum ſimul UTILE, ſimul honeſtum, ac jucundum ſit: (§. CXLIV.*) utilitas autem non immediate tabrum a Deo, ſed & mediate ab amicis proficiſci ſoleat: conſequens eſt, ut virtute praediti illam utilitatem tanto certius ſperare poſſint, quando magis ad veram amicitiam ſunt idonei (*).

(*) Hoc ex inſtituto oſtendit CICERO in *Laelio ſeu de amicitia*, imitatus, ut videtur, CHRYSIPPUM, qui itidem περὶ φιλίας, ſeu de amicitia ſcripſit, teſte LAERT. *Libr. VII. Segm.* 175.

Quid amicitia.

§. CCXLIII. Eſt autem AMICITIA animorum, idem volentium idemque nolentium, conjunctio, (*) ad communem amantium utilitatem comparata.

(*) Ad

Digitized by Google

(*) Ad quam definitionem pertinent illa CICERONIS: *idem velle ac idem nolle: ea demum firma amicitia eſt*; & *amicorum omnia communia*, nec non illa ZENONIS: τίς ἐστι φίλος; ἄλλος ἐγώ: *quis amicus eſt? alter ego*, itemque ARISTOTELIS: τί ἐστι φίλος; μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: *quid eſt amicus? Una anima in duobus corporibus*.

Conſiſtit ea etiam inter abſentes.

§. CCXLIV. Quum itaque amicitia ſit conjunctio animorum (§. CCXLIII.) conſequens eſt, 1. ut ſola conſuetudo familiaris non ſit amicitia, & 2. haec potius inter abſentes etiam conſiſtere poſſit.

At non niſi inter virtute praeditos.

§. CCXLV. Quumque idem velle idemque nolle, ea demum vera ſit amicitia: (§. CCXLIII. *) ſequitur, 3. ut inter diſſimiles amicitia locum non habeat, adeoque 4. nec inter duos ſceleratos, (*) nec inter virtute praeditos & ſceleratos conſiſtere poſſit, ſed 5. tantummodo inter homines virtuti deditos.

(*) Aut enim diverſis vitiis dediti ſunt, aut uni eidemque. Si diverſis: ſunt diſſimiles; adeoque non idem volent nolentque, ac proinde non erunt amici, (§. CCXLIII.) Sin uni eidemque vitio ſtudent, unuſquiſque ſuae cupiditati ſatisfactum cupiet, adeoque non omnia referent ad communem utilitatem, ac proinde ne ſic quidem alter alteri amicus erit, (§. eod.) Recte ergo QUINCTILIAN. *Declam.* CLXXXII. *Jungit amicitias ſimilitudo morum; neſcio quomodo inter ſe amicorum lumina vident & agnoſcunt, nec quiſquam venire in alteri poteſt, niſi quod tacitus probat.*

Quod & Stoici agnoverunt.

§. CCXLVI. Ex eodem patet, 6. veriſſimum eſſe, quod omnibus fere philoſophis in Stoicis viſum eſt παράδοξον, τὴν φιλίαν ἐν μόνοις τοῖς σπουδαίοις εἶναι, διὰ τὴν ὁμοιότητα: *amicitiam in ſolis bonis eſſe, idque ob ſimilitudinem*. LAERT. *in Zenone*.

Ejus effectus.

§. CCXLVII. Denique quia amicitia ad communem utilitatem eſt comparata: (§. CCXLIII.) conſequens eſt, 7. ut amicus amici commodis non minus ſtudeat, quam ſuis. 8. Ut amici communem habeant utramque fortunam, & hinc 9. ſe invicem conſilio, re, ac opibus adjuvent. 10. Ut tamen amicus amicum plus quam ſe ipſum amare non teneatur (*).

(*) Atque hoc recte vidit CICERO, cujus loca ex *Libr. III. Quaeſt. Tuſc.* & *Libr. III. de finib.* protulit *Lipſ. in Manud. ad philoſ. Stoic. Libr. III. Diſſ. XVI. p. m.* 793. Itaque intra mediocritatem ſe non continuit SENECA *Epiſt. IX.* & *VI.* ubi *amicos cum amicis & pro amicis etiam mori*, exiſtimat.

Suavitas inde nata.

§. CCXLVIII. Ex quo facile patet, 11. amicos veros amicis non adulari, quin 12. inſenſiſſimum inimicum praeſtare amico adulatore (*). 13. Non poſſe non vitam eſſe ſuaviſſimam, his ſuffultam praeſidiis.

(*) Hinc eleganter DIOGENES dicere ſolebat: *Qui ſalvus eſſe cupiat, ei aut amicos optimos eſſe oportere, aut inimicos inſenſiſſimos. Illos enim docere, quid facto opus ſit; hos redarguere, ſi quid mali feceris.* Eo pertinet PLUTARCHI libellus elegantiſſimus: πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου: *quomodo adulator ab amico internoſci poſſit?* Tom. II. Opp. p. 61.

CA-

CAPUT IV.

DE MEDIIS AD VERAM ILLAM FELICITATEM PERVENIENDI.

SECT. I.

DE SUI IPSIUS COGNITIONE.

§. CCXLIX.

Conſideratis, quae ad naturam hominis moralem & ſummum bonum pertinent, omnibus, proximum eſt, ut, qua via ad veram felicitatem eatur, oſtendamus. (§. VIII.) Connexio.

§. CCL. Quum tale ſit ſummum bonum, ut ab omnibus media non adſpernantibus poſſit obtineri, (§. CLXIII.) media autem adſpernari omnino debeat, quicumque nullo ſummi boni deſiderio tenetur, denique deſiderio ejus teneri nequeat, niſi qui miſeriam ſuam accurate perſpectam habet (*): conſequens eſt, ut bene viderint veteres, primam ac praecipuam, quae ad ſapientiam ducit, viam eſſe illud: *γνῶθι σεαυτόν, noſce teipſum* (**). Prima via ad felicitatem eſt cognitio ſui.

(*) SENECA *Epiſt. XXVIII. Initium eſt ſalutis notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam, qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas, aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo, quantum potes, te ipſe coargue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde judicis, noviſſime deprecatoris. Aliquando te offende.*

(**) Hanc ad veram felicitatem perveniendi rationem omnes commendarunt philoſophi veteres. Eleganter MURET. *Libr. I. Orat. X.* quae eſt *de ſui cognitione: Quoties audimus, Appollinem reſpondiſſe Croeſo, beatum eum fore, ſi ſe cognoſceret: quoties praeceptum eadem de re in templo Delphico inſcriptum fuiſſe legimus: toties illud cogitare debemus, magnum quoddam bonum eſſe cognitionem ſui, quum inter omnes omnium aetatum ſapientes viros convenerit, in eo poſitum eſſe fundamentum felicitatis, neque ulla re unumquemque noſtrum in plura aut graviora mala, quam ſui ipſius ignoratione, prolabi.* Legenda & cetera, quae ſequuntur, ſatis praeclara.

§. CCLI. Et quamvis PLATO in *Alcibiade primo*, ubi hanc regulam ex inſtituto interpretatur, hypotheſi ſuae ſerviens, (H. §. LXV.) illam ſui cognitionem ad ſolam mentem pertinere exiſtimet: tamen, quum & corpus pars eſſentialis ſit hominis, (§. XI.) illudque non parum faciat ad mores: (§. LVI.) ejus quoque cognitionem non plane negligendam eſſe facile unuſquiſque animadvertit. Totius hominis notitia opus eſt.

§. CCLII. Quod ergo primo ad MENTEM attinet, eam dupliciter cognoſcimus, vel COMPARATE, vel ABSOLUTE. Prius fit, quoties nos cum beſtiis contendimus, & quantum illis praeſtemus, conſideramus paullo accuratius. Sed, qui ea ſola ſui exploratione contenti ſunt, in varia ac periculoſa praecipitia facile prolabuntur (*). Mens non modo comparate noſcenda.

(*) Nam ita philoſophantes in eam ambitionem ac ſuperbiam facillime incidunt, ut ſibi natura ſatis praeſidiorum eſſe exiſtiment, ad bene beateque viven-

vendum. Hinc illa Stoicorum. *In noſtra poteſtate* (ἐφ' ἡμῖν) *eſſe opinionem, appetitionem, deſiderium, averſationem & quaslibet noſtras actiones.* EPICTET. *Enchir. Cap. I.* item: Ἐξάλειφε τὰς φαντασίας, συνεχῶς σεαυτῷ λέγων· νῦν ἐπ' ἐμοί ἐστιν, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ψυχῇ μηδεμία πονηρία ᾖ, μηδὲ ἐπιθυμία, μηδὲ ὅλως ταραχή τις, ἀλλὰ βλέπων πάντα ὁποῖά ἐστι χρῶμαι ἑκάστῳ κατ' ἀξίαν. μέμνησο ταύτης τῆς ἐξουσίας κατὰ φύσιν: *imaginationes dele, ſaepe te ipſum ſic alloquendo: nunc in poteſtate mea ſitum eſt, ut nulla in hac anima exſiſtat improbitas, nulla cupiditas, nulla animi perturbatio, ſed ut omnibus, qualia reapſe ſint, perſpectis, pro exſtimatione ſua ſingulis utar, memento poteſtatis hujus, a natura tibi tributae.* MARCUS ANTON. Imp. *εἰς ἑαυτ. Libr. VIII. §. XXIX.*

Quamvis & illa notitia non plane inutilis ſit.

§. CCLIII. Poteſt tamen & haec *comparata* ſui exploratio utilitatem aliquam adferre, ſi cum altera *abſoluta* conjungatur. Qui enim ſe tot mentis corporiſque dotibus prae brutis a Deo ornatum eſſe, & has tamen facultates, niſi mens vere a vitiis emendetur, plus detrimenti, quam utilitatis, adferre, probe conſiderat: is facile intelliget, eam eſſe Dei optimi maximi voluntatem, atque id conſilium, ut homo de ſui emendatione & adſequendo ſummo bono ſit unice ſollicitus, ut & vita ac moribus a brutis animantibus ſe ſegreget, & non adpetitiones illas, homini cum his beſtiis communes, ſed rectam rationem, ducem ſequatur (*).

(*) Elegans eam in rem locus eſt apud ARRIAN. *Libr. I. Diſſ. Epict. Cap. VI.* Τὸν δ' ἄνθρωπον ὁ θεὸς θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε ϗ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ, ϗ οὐ μόνον θεατήν, ἀλλὰ ϗ ἐξηγητὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο αἰσχρόν ἐστι τὸν ἄνθρωπον ἄρχεσθαι ϗ καταλήγειν, ὅπου ϗ τὰ ἄλογα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔνθεν μὲν ἄρχεσθαι, καταλήγειν δ' ἐφ' ὃ κατέληξεν ἐφ' ἡμῶν ϗ ἡ φύσις, κ. τ. λ. *Deus introduxit in mundum hominem, tanquam inſpectorem operum ſuorum, ac non cognitorem ſolum, verum etiam interpretem. Quare turpe eſt homini, ſi inde incipiat, & ibidem deſinat, ubi cetera ſolent ratione deſtituta. Magis enim convenit, inde incipere, in eo autem deſinere, quousque natura nos noſtra evexit ac produxit, cet.*

Sed & abſolute.

§. CCLIV. Potius itaque omne punctum fert cognitio ſui *abſolute* talis, adeoque danda nobis opera eſt, ut noſtrae primum VOLUNTATIS, tum deinde INTELLECTUS, ac CORPORIS, (§. CCLI.) ac denique totius STATUS noſtri notitiam adquiramus accuratiorem.

Et quidem quoad voluntatem.

§. CCLV. Circa VOLUNTATEM, (quo & ADPETITUM SENSITIVUM referimus, (§. XVI.) diſpiciendum erit, 1. quid maxime concupiſcamus? 2. quibus laboremus vitiis? 3. quodnam in his primum locum obtineat? 4. quomodo erga Deum, nos ipſos ac alios adfecti ſimus? 5. quibus in rebus maxime adverſus juſti, honeſti, ac decori regulas peccemus? & 6. a quibus denique veris bonis quam ſaepiſſime abhorreamus?

In qua exploranda caute procedendum.

§. CCLVI. Quum vero ea in re facile quiſque falli ac decipi poſſit, dum vel ſibi ipſi blanditur & parcit, vel ex vitiis primariis id, quod ſpeciem aliquam virtutis prae ſe fert, ſibi tribuit: tres in primis commendandae ſunt regulae: 1. ut quis & indifferentes cogitationes, quibus praecipue indulget, quam diligentiſſime exploret; 2. ut varia objecta, variosque caſus, quorum alius ad voluptatem vel dolores, alius ad opes vel paupertatem, alius ad honorem vel contemptum pertinet, ſibi ob oculos ponat, & quid ipſe electurus ſit, ſecum cogitet; 3. ut, quibus praecipue affectibus concutiatur, ſubinde conſideret (*).

(*) Si enim ad *iram* te incaleſcere ſenties quam ſaepiſſime: AMBITIONEM in te dominari ſcies. Si *ſpes, metus, amor, odium, zelotypia* te prae reliquis

liquis turbant: VOLUPTATIS. Si denique *invidiam*, *metum*, *deſperationem*: AVARITIAE primas partes eſſe facile animadvertes. (§. CII.)

§. CCLVII. Ita & ad INTELLECTUS tui receſſus multo facilius jam penetrabis, circa quem diſpiciendum erit, 1. quam diligenter res omnes contempletur? 2. quibus maxime praeceptis opinionibus indulgeat? 3. quomodo ſe judicium, ingenium, & memoria ac reminiſcentia habeant? & 4. an denique tam prudenter rationes tuas componas, ut verae felicitatis tuae habeas rationem? Quae ſane ſui exploratio omnium difficillima eſt (*). Quoad intellectum.

(*) Facilius enim homini vitiis obruto perſuaſeris, eum a vera virtute aberrare, quam homini ſtolido, eum laborare ſtultitia. Quin, quanto quis eſt ſtolidior, tanto magis ſibi ſapiens videbitur.

§. CCLVIII. Quum vero tam difficilis ſit haec ſui exploratio: (§. CCLVII.) quid agendum eſt ſapientiae ſtudioſo, 1. ut ſe virorum ſapientum examini ſubmittat, & 2. horum monita audiat aequo animo (*), ſimulque 3. ad conſiliorum ſuorum ac cognitionum eventus diligenter attendat. Qui quomodo explorandus?

(*) Et hinc eſt, quod PLATO dixit, σοφὸν ψεγόμενον οὐκ ὀργίζεσθαι, ἐπαινούμενον δὲ οὐκ ἐπαίρεσθαι: *ſapientiae ſtudioſum reprehenſum non iraſci, laudatum non extolli*. Vere enim cognitionis ſui ipſius, id eſt, profectus in virtute, hoc indicium eſt, ſi quis aliorum objurgationes, non ex invidia ac odio, ſed ex amore profectas, aequo animo ferat.

§. CCLIX. CORPORIS exploratio maxime ad temperamenta pertinet. Horum autem characteres jam ſupra (§. LVIII. *ſeqq.* & §. CXX. *ſeqq.*) tam diſtincte oſtendimus, ut, qui eos recte in conſilium adhibuerit, ei non difficilis futura videatur haec inveſtigatio. Quoad corpus.

§. CCLX. Quum itaque haec *voluntatis*, *intellectus*, *corporis* exploratio innumeros fere morbos, quibus laboras, tibi detectura ſit: facile etiam perſpicies, *ſtatum* tuum, qui ex hac mentis ac corporis tui imperfectione & vitiis reſultat, non poſſe non eſſe miſerrimum. Quis enim ſe felicem putabit, qui morborum ſuorum aliquo ſenſu tangitur? Quoad ſtatum?

§. CCLXI. Multum tamen refert, te infelicitatem iſtam, quam ex vitiis oriri diximus, (§. XCVIII. *ſeqq.*) accurate conſiderare, & explorare ingenue, quibus potiſſimum calamitatibus premaris, ſimulque certo ſtatuere, earum omnium cauſſam atque originem in te ipſo quaerendam eſſe (*). Homo miſeriae ſuae cauſſa.

(*) Eſt ea hominum infelicium indoles, ut infelicitatis ſuae cauſſam non in ſe ipſis, ſed in aliis ſitam exiſtiment, & ſemper alios, quam ſe, accuſare maluint. Quem ſtultitiae humanae characterem elegantiſſime ſuo more expreſſit SENECA *Epiſt. L.* ubi de caecitate Harpaſtae ſuae lepide narrat: *Quid aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas, tua vitia eſſe, quae putas rerum? Quaedam enim locis & temporibus adſcribimus; at illa, quocumque tranſierimus, ſequutura ſunt. Harpaſten, uxoris meae fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. - - Haec fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. Neſcit, eſſe ſe caecam: ſubinde paedagogum ſuum rogat, ut migret, ait, domum tenebroſam eſſe. Hoc, quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Caeci enim ducem quaerunt, nos ſine duce erramus, & dicimus: non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romae poteſt vivere*, cet. Legenda & cetera, quae me exſcribere pigeret, te non legiſſe puderet.

Etiamſi ab aliis hominibus injuria adficiatur.

§. CCLXII. Unde enim omnia mala, niſi ex vitiis tuis, quorum haec maxima poena eſt, quod per ſe ipſa puniuntur? Et finge, alios te in hanc calamitatem conjeciſſe. Sane aut irritaſti hos vitiis tuis, aut mala tibi non futura eſſent, de quibus lamentaris, ſi mentem haberes, vera virtute praemunitam (*).

(*) Multa ignominioſa tibi non viderentur, niſi talia illa eſſe perſuaderet ambitio. Ita & parum te habere, non doleres, nec accuſares alios, qui te locupletare nolunt, niſi plura concupiſceres, id eſt, niſi laborares avaritia. Et cur ad omnes caſus trepidares, niſi mollitie & voluptate corruptum animum gereres? Recte EPICTETUS in Enchirid. Cap. LXXII. φιλοσόφου στάσις καὶ χαρακτὴρ, πᾶσαν ὠφέλειαν ἢ βλάβην ἐξ αὐτοῦ προσδοκᾷ. Σημεῖα προκόπτοντος, οὐδένα ψέγει, οὐδένα ἐπαινεῖ, οὐδένα μέμφεται, οὐδενὶ ἐγκαλεῖ. ὅταν ἐμποδισθῇ ἢ κωλυθῇ, ἑαυτῷ ἐγκαλεῖ, κ. τ. λ. *Philoſophi ſtatus eſt & formula, omnem utilitatem ac nocumentum a ſe ipſo expectare. Signum proficientis hoc eſt: neminem vituperat, neminem laudat, de nemine queritur, neminem accuſat. Quum in re quapiam aut impeditur, aut prohibetur: ſe ipſum accuſat, cet.*

Cognitionis hujus utilitas.

§. CCLXIII. Paucis: haec tui exploratio te facile convincet, 1. mentem ac corpus innumeris vitiis ac imperfectionibus laborare. 2. Eorum malorum omnium, cauſſam in te ipſo ſitam, & 3. infelicitatem tuam tantam eſſe, ut mors tolerabilior vita futura ſit, niſi ſignum receptui quam celerrime dederis. Multum profeciſti, mihi crede, ſi vivam tibi hujus rei ſcientiam pepereris.

S E C T. II.

DE CAPIENDO VERAE EMENDATIONIS CONSILIO.

§. CCLXIV.

Homines amant vitia ſua.

INter corporis & animi morbos permultum intereſt. Primo enim illos plerumque facillime ſentimus: hos, non niſi adhibito omni ſtudio, deprehendimus. Deinde de illis a nobis amoliendis, ſimul ac eos ſentire coepimus, laboramus diligenter, & ideo nec corpori, nec aeri parcimus: hos ita amare incipiunt homines, ut, ſi optio daretur, iis aetatem frui, quam carere, omnino mallent.

Et tamen capiendum emendationis conſilium.

§. CCLXV. Itaque difficile non eſt, concipere propoſitum, morbum corporis, ſi qua fieri poſſit, a ſe amoliendi: at difficillimum, capere conſilium fugiendi vitia, mentemque iis obrutam emendandi. Et tamen opus eſt hoc propoſito ei, qui ad veram ac ſolidam felicitatem adſpirat (*).

(*) Eleganter EPICTETVS apud ARRIAN. *Libr. II. Cap. XIX.* ratiocinatus, diſcipulos monet, ſe ea docere, quibus poſſint fieri meliores ac felices; diſcipulos ipſos ideo acroaſibus intereſſe, ut meliores & felices fiant: felicitatem conſequi & meliorem fieri, non eſſe ex τῶν ἀδυνάτων; ſed ex iis, quae obtineri poſſint. Quum igitur pauci nihilo minus felicitatem hanc conſequantur: fieri non poſſe, quin verum deſit propoſitum: Τί οὖν θέλετε; inquit, εἰ ἐβουλήθητε τοιαύτην ἐπιβολὴν κομίζειν ἐνταῦθα, καὶ μέχρι νῦν, ἀφῶμεν· ἀρξώμεθα. πιστεύσατέ μοι, καὶ ὄψεσθε. *Quid ergo vultis? Incipiamus demum tale propoſitum concipere, ut quae praeterierunt, omittamus: Incipiamus, inquam. Credite mihi modo, & videbitis.*

§. CCLXVI.

§. CCLXVI. Itaque opus eſt argumentis, quibus mens, adeo immerſa vitiis, ad concipiendum hujus modi propoſitum excitetur. Quum autem ea ſit natura voluntatis noſtrae, ut naturaliter adpetat bonum, & averſetur malum, (§. XXVIII.) & hinc ſemper a malo ad bonum moveatur: (§. XXXIV.) conſequens eſt, ut non alia firmiora ſint ad concipiendum verae felicitatis propoſitum incitamenta, quam ſi homo ſibi *ſtatus* ſui *praeſentis miſeriam*, & *ſummi boni* veraeque *felicitatis* inde exſiſtentis *ſuavitatem ac praeſtantiam* vivide repraeſentet (*). Quod nobis ſuadent argumenta quam plurima.

(*) Cur enim vitiis ſuis tantopere oblectantur homines? Quia ea ipſis grata, jucunda, utilia videntur. Cur virtutem, cur ipſum ſummum bonum tam temere adſpernantur? Quia illud cum moleſtia & omnis voluptatis privatione conjunctum, adeoque boni nomine vix dignum eſſe, exiſtimant. Quapropter ſi eo adducendi ſunt, ut vitia adſpernari, & virtutem ſummumque bonum ſectari ſerio decernant: ita dirigendus erit animus, ut vitiis nihil deteſtabilius, ſtatu pravorum hominum nihil miſerius, ac ſummi boni poſſeſſione nihil ſuavius praeſtantiuſque eſſe, agnoſcat. Uſus eſt hac methodo ipſe Servator, dum ſtatus ſui miſeriam agnoſcentes vocat τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους, *laborioſos & onuſtos*, ſummae vero felicitatis, quam pollicetur, poſſeſſionem ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν, *requiem animarum*, quin ζυγὸν χρηστὸν καὶ φορτίον ἐλαφρὸν, *jugum ſuave & facile*, Matth. XI. 28. *ſeqq.*

§. CCLXVII. STATUS ſui MISERIAM non rectius ſibi ob oculos ponet homo, quam ſi illum & *voluntati divinae adverſari*, & *nihil ſolidi habere*, & *cum innumeris malis*, ac *ſumma*, non modo corporis, ſed & mentis, partis noſtrum praeſtantiſſimae, *pernicie conjunctum* eſſe, vere intellexerit. Veluti I. ipſa vitiorum miſeria.

§. CCLXVIII. Quum enim primo Deus nos non brutis fecerit ſimiles, ſed recta ratione inſtruxerit, volueritque adeo, ut non cupiditatibus, ſed rationi & voluntati ſuae, obſequeremur: (§. CCLIII.) quid miſerius, quaeſo, quam eam vivere vitam, quae Deo diſpliceat, Deo, inquam, omnipraeſenti, (§. CLXXXIV.) omniſcio, (§. CLXXXV.) & tam juſto (*), (§. CLXXXVI.) ut non poſſit non poenis graviſſimis adficere omnes, qui ejus voluntati obluctantur? Quid periculoſius, quam Dei voluntati denegare obſequium, cui & exſiſtentiam & obſervationem noſtram unice debemus? Quid denique intolerabilius, quam intra ſe audire conſcientiam, laeſae majeſtatis divinae crimen dies nocteſque exprobrantem? Eorum ſtatus repugnat voluntati Dei.

(*) Agnoverunt & pagani philoſophi, incumbere nobis neceſſitatem pie vivendi; quia degamus ſub oculis Dei, omnia videntis, & vindicantis ſevere. Interrogatus ſane THALES MILESIUS, εἰ λήθοι θεὸν ἄνθρωπος ἀδικῶν; *an lateat Deum homo injuſte agens;* reſpondit: ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *immo ne cogitans quidem*. Et nihil verius illo DEMOSTHENIS enthymemate: Ἀεὶ σύμφορόν ἐστι ἀκούειν τῶν κρατούντων. Τοῦ Θεοῦ πείθεσθαι ἐχέτεον, τοῦ ἀεὶ κρατοῦντος. *Semper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur. Deo igitur parendum, qui in aeternum dominatur.*

§. CCLXIX. Deinde quid ſolidi habeat vita eorum, qui adhuc vitiis immerſi ſuis cupiditatibus indulgent? VOLUPTAS brevis eſt delectatio, fertur in res vaniſſimas, nec amore noſtro dignus, & mox evaneſcentes: Et quanto quaeſo voluptuoſis conſtat brevis illa, quam anhelant, delectatio? Quanta moleſtia ſibi homo viam ad illam ſternit? Quanto cum taedio eam exercet? quanto cum dolore amittit? Nec ſolidi quidquam habet, quod oſtenditur de voluptate.

De honore. §. CCLXX. Quid HONOR, niſi aliorum de noſtris actionibus opinio? quid vero opinione levius? Quam parvum eſt hoc terrae punctum? quantula pars hominum in eo viventium nos novit? Horum ipſorum quam pauci ſunt, qui ſapientes ſint, & res ſuo pretio aeſtimare norint? Quam mox denique futurum eſt, ut opinio illa, quam de nobis conceperunt, cum ipſis hominibus exſpiret? Attentius porro, quaeſo, conſidera, quanto labore honores parentur, quam difficile conſerventur, quam facile & quanto cum dolore amittantur: nonne tibi exclamandum videbitur:

O vanas hominum curas! o pectora caeca!

De divitiis. §. CCLXX. Quid DIVITIAE? Quid? niſi poſſeſſio terrae, lapillorum; maſſarum ſplendore aliquo praeditarum, quibus hominum cupiditas pretium ſtatuit? An qui harum rerum plus aliis poſſidet, ideo reliquis beatior eſt? an tranquillior? an non aeque ſuaviter vivit, cui neceſſaria ſuppetunt, quam qui abundat ſuperfluis? an non ille aequiore animo morietur, quam dives, cui opes pro numine ſunt? Quanto porro labore parantur illa malorum irritamenta? quot curas, & inſomnes noctes advehit eorum poſſeſſio? ad quam deſperationem amiſſio & jactura illorum hominem adigit? O utinam meditari inceperemus, quid diligamus (*), & quam anima immortali indignum ſit, inhaerere rebus perituris, & cum vera felicitate nullo modo conjunctis!

(*) Eleganter EPICTET. *Enchirid. Cap. VI. In unoquoque*, inquit, *eorum, quae aut delectant, aut utilitatem praebent, aut diliguntur, memento conſiderare, quale id quidque ſit, incipiens a minimis. Si ollam diligis, dic: ollam diligo. Sic, ea fracta, non perturbaberis. Si filium tuum amas, aut uxorem, dic: te hominem diligere: mortuo enim eo, non perturbaberis.*

Porro vitia multa mala advehunt. §. CCLXXII. Quot mala ſecum vehant vitia, jam ſupra oſtendimus pluribus, (§. XCVIII: *ſeqq.*) Et quid denique fiet de homine, qui de mente emendanda numquam cogitavit, ubi jam vita excedendum, imminet aeternitas, & mens indeſtructibilis atque immortalis ea omnia, quae bona credidit, poſt tergum relinquit? Nonne conſcientia ipſa convincet ejuſmodi hominem, nullam ipſi ſpem eſſe melioris ſtatus, ſummumque periculum ſupplicii, quum Deus iuſtus non poſſit non in hominem, voluntati ſuae per omnem vitam adverſatum, aut in hac vita, aut poſt mortem, animadvertere; & divina tamen providentia permittere ſoleat, ut in hac vita bona malis, mala bonis plerumque eveniant (*).

(*) Itaque omnino ſummum momentum ineſt ratiocinationi: quia Deus juſtus eſt, malos aut in vita hac punit, aut poſt mortem. Non autem id ſemper facit in hac vita, quia bonis ſaepe mala, mala bonis eveniunt. Erit itaque, quando poſt mortem malos puniet. Ita ipſe ratiocinatur SALOMON *Kohel. III. 16. ſeq.*

Emendationem ſuadet. §. CCLXXIII. Ita ſincerum illud animum emendandi propoſitum excitabimus, conſiderata *ſtatus* noſtri *miſeria*. Tanto magis autem illud firmabimus, ſi CONDITIONEM *eorum, qui ſummo bono potiti ſunt*, paullo diligentius expenderimus. (§. CCLXVI.)

II. Conditio felix, §. CCLXXIV. Solidam eſſe hanc felicitatem, nemo dubitaverit, quia ſem-

ſempiterna eſt illius poſſeſſio. (§. CXCIII.) Maximam eamdem eſſe cum ex attributis ſummi boni, (§. CLXXXIX. *ſeqq.*) tum ex effectibus ejus, (§. CCV. *ſeqq.*) ſatis patet. Quis vero leve quid putet, Deo frui, mentem circumferre tranquillam, nullisque adfectibus, curis, conſcientiae tumultibus, perturbatam? (*) virtutem ſine taedio ſectari? aliis denique virtute ornatis amicis uti? Atqui haec omnia habet, quiſquis ſummo illo ac perfectiſſimo bono potitus eſt. virtute praeditorum. Quae demonſtratur.

(*) Atqui & virtute praeditus calamitatibus premitur, & bonis etiam mala haud raro eveniunt, (§. CCLXXII.) Ita eſt. Sed quam parum haec omnia adquieſcentiam ejus in voluntate divina, adeoque & animi tranquillitatem, turbent, vel inde patet, quod, ſi optio daretur, illam conditionem ſuam cum ſceleratorum voluptatibus non permutaret. Ita aequiore animo Joſephus captivitatem & ſervitutem, quam oblatam a Potipharis uxore voluptatem, tulit. *Gen. XXXIX. 3.*

§. CCLXXV. Hoc eſt, quod vel maxime id propoſitum in te excitaſſet jam pridem, ſi mens non laeva fuiſſet. Jam adde, *Deum hoc a te exigere,* a quo totus pendes, Deum hoc praecipere, qui, cum alia graviora praecipere poſſet, id praecipiat, quod tibi utiliſſimum, quin omnino neceſſarium ſit (*). An tu non audies Deum, utilia licet praecipientem? Quid furorem eſſe dicamus, ſi hic furor non eſt? III. Voluntas Dei.

(*) Quis vero non paret medico, ſalutaria praecipienti? Talia autem ſunt, quae praecipit Deus, quando te ad veram felicitatem vocat. Hinc pietatem non modo tamquam *honeſtum*, ſed & tamquam *utiliſſimam* commendat Apoſtolus. Hinc MARC. ANTONIN. *Libr. VII.* §. LXXIV. Ὠφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν: *emolumentum eſt actio omnis, naturae conſentanea.*

§. CCLXXVI. At quum adfectus & propoſitiones frequenter repetitae in mores; hi autem diuturna conſuetudine in alteram naturam tranſeant: (§. LXIX.) certo tecum ſtatuas velim, properandum tibi eſſe, iſtudque propoſitum quamprimum concipiendum. Quo longius enim illud differes, eo difficiliorem tibi hanc emendationem futuram, certiſſimum eſt (*). Propoſitum hoc quamprimum capiendum.

(*) Idem ergo contingit iis, qui moras in emendando animo nectunt, quod ſolet aegrotantibus, curam valetudinis eo uſque differentibus, dum jam paene conclamatum eſt. Morbos inveteratus difficilius curatur, quin ſaepe medicorum induſtriam eludit. Quo citius rem adgredimur, eo facilius eam conficiemus. Huc pertinet elegans judicium SENECAE *Epiſt. XXV.* de duobus amicis, juvene altero, altero ſene, quod legi omnino meretur.

§. CCLXXVII. Quin non ſolum capiendum eſt hoc conſilium, ſed & conſtanti animo retinendum. Quemadmodum enim adverſo flumine navigantes, ceſſante remigum induſtria, non modo non progrediuntur, ſed & retro feruntur: ita qui hoc emendationis propoſitum, ſemel conceptum, abjiciunt, non modo non proficiunt, ſed & tanto magis in priſtinae miſeriae vortices abripiuntur (*). Et conſtanter retinendum.

(*) Quum enim voluntas numquam ſit otioſa, ſed ſemper bonum adpetat: (§. XXIX.), conſequens eſt, ut quando propoſitum, ad bonum verum connitendi abjecit, in bona adparentia feratur, tantoque magis haec concupiſcat, quanto minus aliquo veri boni ſenſu tangitur. Adlatur SENEC. *Epiſt. IV.*

§. CCLXXVIII.

Digitized by Google

Quo faciunt preces & examen ſui quotidianum.

§. CCLXXVIII. Ad firmandum vero id propoſitum praeter preces ad Deum (*), quippe ad ineundam nobiſcum unionem promptiſſimum, (§. CCLXXXIX.) quam plurimum conferet examen ſui ipſius quotidianum, (**) ex quo, an proficiamus, & in quantum hoc propoſitum noſtrum vel auctum vel imminutum ſit, facile adparebit.

(*) Hin Socrates virtutem doceri negabat, eamque contendebat Dei donum eſſe. Exſtat enim in rem ſingularis AESCHINIS *Dialogus περὶ ἀρετῆς, ſeu de virtute*, in quo *p.* 29. ſuo more demonſtrat, *ὅτι διδακτὸν εἶναι, ὅτε φύσει ἀρετὴν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγίγνεσθαι κτωμένοις, neque doceri poſſe, neque natura, ſed divinitus accedere virtutem iis, qui eam poſſident.* Addatur MAXIMI TYRII *Diſſ. XX.* quae inſcribitur: *εἰ γένοιτό τις θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθὸς, an aliquis divinitus bonus fiat?*

(**) Tale eſt illud examen, quod ſuis commendavit PYTHAGORAS *in Aur. Carm. v.* 40.

Μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν.
Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη,
Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου ἐπέξιθι. καὶ μετέπειτα
Δειλὰ μὲν ἐκπρήξας ἐπιπλήσσεο. χρηστὰ δὲ τέρπου,
Ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐκμελέτα. τούτων χρὴ ἐρᾶν σε.
Ταῦτά σε τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει.

Mollia nec prius admittant tibi lumina ſomnum,
Exactae quam ter repetaveris acta diei.
Quae praetergreſſus? quam male omiſi?
Singula percurrens a primo facta, quibus tu
Vel pravis doleas, capias vel gaudia juſtis,
Haec facito: haec ſatage: iſtorum tibi cura geratur,
Haec te virtutis divinae ad limina ſiſtent,

Ad quam Pythagorae periocham addenda ſunt, quae praeclare commentatur HIEROCL. *in Comment. p.* 205. *edit. Cantabr.*

Nec non conſuetudo cum bonis.

§. CCLXXIX. Nec minus hoc propoſitum firmabit conſuetudo cum hominibus virtute praeditis (*), & contemplatio exemplorum tum eorum, qui, dum vitiis indulgent, pereunt, tum eorum qui vera illa felicitate potiti ſunt. Quemadmodum enim felices ſunt, quos faciunt aliena pericula cautos: ita virorum ſapientum vita perpetua cenſura eſt, & non modo, quid agendum ſit, ſed & fieri poſſe quae docentur, docet.

(*) Commendat hoc praeceptum SENECA *Epiſt. VI.* & *XI.* quae totae perlegi merentur, & ARRIAN. *Diſſ. Epict. Libr. II. Cap. XVIII.*

Ac bonorum librorum lectio.

§. CCLXXX. Denique & bonorum librorum, maxime paraeneticorum, lectio inſignem tibi hac in re adferet utilitatem (*). Quum enim ethica paraenetica voluntatem magis incendat, quam inſtruat intellectum, (§. IV.*) & propoſitum hoc in voluntate conſiſtat: fieri ſane non poteſt, quin eorum librorum aſſidua lectio tibi calcar ſubjectura ſit in via virtutis perrecturo.

(*) Ex quo vi oppoſitorum fluit, tanto magis fugiendos eſſe libros pravos, vitiaque illa capitalia irritantes, quales & plaeraeque ſunt fabulae Romanenſes, quas vocant, & ejuſdem furfuris alii, qui vitia veluti coloribus amoenis illuſtrata imaginationi ſiſtunt. Quid enim aliud aegrotanti animo haec legenti accidet, quam quod Chaereae adoleſcenti, tabulam pictam, quae Jovem imbrem aureum in Danae gremium mittentem ſiſtebat, ſpectanti accidiſſe, refert TERENT. *in Eunuch. Act. III. Scen. V. v.* 36. *ſeqq.*

§. CCLXXXI.

§. CCLXXXI. Poſtremo id quam maxime cavebis, ne *inefficax* ſit hoc propoſitum. Quid enim proderit etiam ſumma cupiditas, ſummam felicitatem conſequendi, niſi & mediis uti ſtatuas, quibus ad eam conſequendam opus eſt? Itaque ſimul ac propoſitum hoc aliquid virium in te adquiſiviſſe ſenſeris: ſtatim res ipſa adgredienda, bellumque pulcherrimum indicendum eſt vitiis.

Propoſitum hoc efficax eſſe oportet.

S E C T. III.

DE PUGNA, IN QUAM SAPIENTIAE AC VIRTUTIS STUDIOSO DESCENDENDUM.

§. CCLXXXII.

Nimirum quamvis intellectus verae felicitatis praeſtantiam virtutiſque pulcritudinem accurate perſpiciat, & voluntas quoque, bonum natura adpetens, felicitatem illam mirifice concupiſcat: animadvertes tamen in animo neſcio quid, quod has rationes turbat, quod mentem in contraria aut invitat, aut rapit, ut fateri idem cogaris, quod MEDEA:

Eſt in nobis, quod huic propoſito repugnat.

Video meliora, proboque,
Deteriora ſequor.

§. CCLXXXIII. Qui ARISTOTELIS placita exoſculantur, eum in mente tumultum vocant *pugnam rationis & adpetitus ſenſitivi*. Sed ſi in te ipſum deſcenderis: non mentis facultates inter ſe contendere, ſed voluntatem inter bona vera & adparentia, quorum illa ratio, haec imaginatio, tamquam jucundiſſima, repraeſentat, fluctuare, atque hinc modo in hanc, modo in illam partem rapi, facile animadvertes.

Qualis illa pugna interna?

§. CCLXXXIV. Quum vero voluntas, niſi, virtute vindice, ex iſta ſervitute eluctetur, magis imaginationi ac pravis adfectibus, quam rectae rationi ſerviat: (§. XXIX.) in arenam profecto deſcendendum, & tamdiu cum hoſte illo interno pugnandum ac colluctandum eſt (*), donec oppreſſam ab eo voluntatem in libertatem adſertam videas.

Pugnandum eſt cum cupiditatibus.

(*) De hac pugna ARRIAN. *Diſſ. Epictet. Libr. II. Cap. XVIII.* Οὗτός ἐστιν ὁ ταῖς ἀληθείαις ἀσκητὴς, ὁ πρὸς τὰς τοιαύτας φαντασίας γυμνάζων ἑαυτόν. μεῖνον τάλας, μὴ συναρπασθῇς: μέγας ὁ ἀγών ἐστι, θεῖον τὸ ἔργον: ὑπὲρ βασιλείας, ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὑπὲρ εὐροίας, ὑπὲρ ἀταραξίας. Τοῦ θεοῦ μέμνησο. ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθὸν καὶ παραστάτην, ὡς τοὺς Διοσκούρους ἐν χειμῶνι, οἱ πλέοντες. *Is eſt vere ſtudioſus, qui ſe contra tales phantaſias exercet: Conſiſte miſer, ne auferat te imaginatio. Magnum certamen eſt, divini operis functio, de regno certatur, de libertate, de felicitate, de tranquillitate animi. Memineris Dei, illum invoca auxiliatorem, ut ſolent nautae in tempeſtatibus invocare Caſtorem & Pollucem.*

§. CCLXXXV. Quoties itaque IMAGINATIO nobis pravi quid, tamquam vel jucundum, vel honeſtum, vel utile, proponit: toties ante omnia id agendum eſt, 1. ut veras rerum ideas menti noſtrae revocemus in memoriam, illaque, quae ſupra de vitiorum vanitate ac effectu, nec non de conditione vitioſorum aeque ac virtute praeditorum hominum, diximus, (§. CCLXVIII. *ſeqq.*) ſubinde meditemur. 2. Ut menti non permittamus, iis indulgere cogitationibus, ſed eam ab his ad res ſerias ac utiles divertamus. 3. Ut otium inprimis cane pejus & angue fugiamus (*). *Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus.*

Cum imaginatione.

(*) Recte

(*) Recte veteres, τῷ ἀργεῖν καὶ τῷ σχολάζειν ἕπεσθαι ψάλτρια πολυπραγμονεῖν, *deſidiam & otium comitari aliena agendi ſtudium*. Qui nihil agit, male agit. Quum enim mens numquam otioſa ſit: ſane, ſi rebus ſeriis non vacat, ad cogitationes de rebus nihili ruit, & idearum de vitiis ſuavitate ſeſe miſere oblectat.

Cum adfectibus naſcentibus.

§. CCLXXXVI. Eadem pugna, quoties in te vehementior ADFECTUS exſeſerit, repetenda eſt. Et quidem, quum adfectuum quidam gradus ſint, & principiis reſiſtatur facilius: (§. XXXIII.) rectiſſime agemus, ſi antequam mens eo adfectu delectari coeperit, vel ſaltim, priuſquam res ad impetum redierit, eum ſuperare conemur.

Et jam vires adquirentibus.

§. CCLXXXVII. Si jam vires adſectus adquiſivit: memineris, 1. moram aliquam interponendam, eamque 2. vim inferendam eſſe ſibi ipſi, ut ne inter illos mentis tumultus actionem aliquam ſuſcipias. 3. Remittente primo aeſtu, cogitandum eſſe de cauſſa, quae nos inflammarit, & an ea tanta mentis inquie digna ſit (*).

(*) Praeclara haec ſunt adſectus in officio continendi media. Quum enim adſectus ſint commotiones extraordinariae; (§. XXXII.) non poſſunt ſane admodum diu ſaevire, & hinc aliqua mora interpoſita deſerveſcunt. Vidit hoc ille ex veteribus, qui iratis ſuaſit, ut alphabetum Graecum aliquoties recitarent, (§. *XXXV.* *) Deinde, quum durante adſectu nec intellectus, nec imaginatio ſatisfaciat officio (§. *XXXV.*) nihil recte ſane faciet homo, vehementiore adſectu intra praecordia ſaeviente. Ergo ſuſpendenda erit actio. Denique quum adſectus ex repraeſentatione boni vel mali oriantur: (§. *XXXII.*) fieri non poteſt, quin mens ad tranquillitatem redeat, ſimul ac id, quod bonum malumve viſum eſt, vel tale non eſſe, vel leve admodum indignumque tanta commotione cenſendum, perſpexerit. Eleganti id exemplo illuſtrat EPICTET. *Enchir. Cap. XIV. Numquam in re quapiam dicas: perdidi, ſed reddidi. Puer obiit, redditus eſt. Ager ereptus, nonne is quoque redditus? Sed malus eſt Vir, qui abſtulit. Quid ad te, per quem repetierit, qui dedit? Quuſque autem tibi praebentur, velut alienorum curam habe, ut hoſpitii viatores.*

Item cum vitiis & propenſionibus.

§. CCLXXXVIII. Simili mentis vigore adgrediendae ſunt PROPENSIONES & VITIA; quae mentem in tranſverſum rapiunt. Ubi primo omnium obſervandum quod de Parthis olim dictum eſt: *eos fugiendo vincere*, id praecipue quoque locum habere in expugnandis vitiis. Compendii facies permultum laboris, ſi occaſionem, qua irritari vitia poſſent, cane pejus & angue fugeris (*).

(*) Aurea illa EPICTETI, cujus lubentiſſime teſtimonio utimur, *Enchirid. Cap. XXIV.* Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι ἐὰν εἰς μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. *invictus eſſe poteris, ſi in nullum certamen deſcenderis, quod ut vincas, in te non eſt.*

Quorum occaſio fugienda.

§. CCLXXXIX. Quum enim adſectus oriantur ex boni malique repraeſentatione: (XXXII.) iiſque, ſi vires adquiſiverint, difficilius reſiſtatur, (§. XXVIII.) quin illi, ubi ſaepius repetuntur, in mores evadant: (§. XLIII.) conſequens eſt, ut vel ſola occaſio peccandi, dum tibi vitia tamquam grata atque jucunda repraeſentat, te in vitia praecipitem dare, & in miſerrimo iſto ſtatu retinere poſſit.

Etiam iis qui ſe fortes putant.

§. CCXC. Nec prodeſt, quod ſerio conſilium ceperis a vitiis abſtinendi. Si enim ſemel occaſionem peccandi non fugeris, fieri poterit, ut propoſitum

tum iſtud tibi extorqueant vitiorum illecebrae (*). Et quam imprudenter quaeſo agunt, qui, freti alexipharmacorum virtute, domum, ubi peſtis graſſatur, ſine urgente neceſſitate ingrediuntur?

(*) Oſtendere id voluerunt poetae, fingentes, Ulyſſem, quamvis compoſiti animi virum, non auſum tamen Sirenarum cantum audire, priuſquam malo ſe alligatum vidiſſet, ſociiſque navigationis aures cera obturari juſſiſſet. Notum, quid de Alipio, amico, referat Auguſtinus. Ad Chriſtum converſus conſilium ceperat, numquam ingrediendi theatrum. At ſaepe ab aequalibus invitatus, demum ingredi ſtatuit, ſed clauſis oculis adſidere. Praeſtitit hoc aliquamdiu. Vociferante autem populo, oculos aperuit. Semel apertos claudere iterum vel noluit, vel non potuit: quin ita poſtea his ſpectaculis delectatus eſt, ut fere primus ſemper theatrum ingrederetur.

Inprimis loca ſuſpecta & conſuetudo malorum vitanda.

§. CCXCI. Vitanda ergo loca, ubi peccatis ex inſtituto indulgent homines. Vitanda pravorum conſortia, vitanda turba. Numquam mores, quos domo extuliſti, referes. Aliquid ex eo, quod compoſuiſti, turbabitur, aliquid ex his, quae fugaſti, redibit. Nemo non tibi aliquod vitium aut commendabit, aut imprimet, aut neſcienti allinet. SENECA *Epiſt. VII*.

Nec tamen in eremum ſecedendum.

§. CCXCII. Neque tamen fuga iſta in eo ponenda, nt in eremum ſecedamus, ut monaſteria & frontiſteria circumſpiciamus, ut ſemper lateamus, atque nos abſtineamus a rebus gerendis. Eremus etiam & monaſteria in mundo ſunt. Praeclarius virtutis ſpecimen eſt, vitae occaſiones, ubi ſuppetunt, quam eas in eremo expetere, non invenire.

Quid ſi occaſio non poſſit evitari?

§. CCXCIII. Si ita eveniat, ut occaſio vitari non poſſit; vel ſi vitium, etiam non data occaſione, nobis adblandiatur: alia longe pugna opus eſt. Animo enim in memoriam revocanda vitiorum vanitas, (§. CCLXIX. *ſeqq.*) incredibilis miſeria, in quam per ea praecipites demur, (§. CCLXXII.) Dei omnipraeſentia, (§. CLXXXIV.) juſtitiaque exactiſſima, (§. CLXXXVI.) ſummi boni praeſtantia ac ſuavitas, (§. CCLXXIV.) mors denique, quae iminet, & nos hoc theatro exire jubebit. Haec meditatio quot argumentis retrahere poſſit mentem, vitiorum illecebris ſollicitatam, ex iis, quae ſupra dicta ſunt, facile animadvertes (*).

(*) Omnes igitur colligendae ſunt vires, & mens his argumentis convincenda. Fieri enim non poteſt, ut, propoſitis vitiis & virtutibus, homo has eligat, ſi vere convictus ſit, illa mala, has bonas eſſe, illa nihil ſolidi habere, has eſſe vere praeclaras, & amore digniſſimas. Serio igitur hic cogitationibus indulgendum. Quo enim id feceris diutius, quo conſtantius, eo magis inſidias vitiorum evitandas eſſe, tecum ſtatues. Et hoc oſtendere voluerunt poetae fabula illa de Hercule, in bivio conſtituto.

Pugna haec ſubinde repetita facilior.

§. CCXCIV. Et quamvis initio paullo difficilior haec pugna futura ſit: non tamen eſt, quod deſpondeas animum. Si ſemel viceris, iterum congreſſus, tanto facilius vinces. Et quo ſaepius repetieris pugnam, eo faciliorem ſemper victoriam eſſe, fateberis (*).

(*) Quemadmodum enim diuturna conſuetudine vires adquirunt vitia, ac veluti in alteram naturam evadunt: (§. LXIX.) ita & ſenſim infirmiora fiunt, ſemel iterumque debellata. Hoſtis ſemel iterumque devictus ſa ilius longe proſternitur, quam ubi viribus integris ſubnixum adgredimur.

Et victoria ſuaviſſima. §. CCXCV. Quin illam animi contentionem, quae te in debellandis vitiis aliquamdiu defatigavit, facile penſabit inſignis ac incredibilis laetitia, quae victoriam hanc conſequitur, quam, ubi ſemel percepiſti, tam ſuavem experieris, ut vel ejus perfruendae cauſſa ad certamen illud te accincturus ſis tanto alacrius.

Pugnandum etiam cum rebus externis. §. CCXCVI. Non ſolum autem cum vitiis pugnandum, ſed & cum REBUS omnibus, quae animum perturbare ac de ſtatu ſuo dejicere poſſent, veluti cum paupertate., ignominia, doloribus, ipſaque morte. Quae facile invicto animo perferes, ſi victor ex ſuperiore pugna exceſſiſti. Quid enim intolerabile videbitur illi, quem conſcientia conſolatur, &, quod iſta omnia non poena, ſed medicinae cauſſa eveniant, convincit (*)?

(*) Quemadmodum, duo quum faciunt idem, non eſt idem: ita nec quando duo idem patiuntur, eamdem inde capiunt moleſtiam. Intolerabile videtur ſcelerato, vel biduum condemnari ad operas publicas, vel ad triremes. Et tamen eaſdem operas alii, mercede conducti, ſine magna moleſtia praeſtant permultos annos. Ipſum vivicomburium, quod reis terribile omnino eſt, tale viſum non eſt martyribus. Multum itaque intereſt, ex merito hoc feras, an conſcientia te abſolvat.

Quo faciunt praemeditatio rerum, quae evenire poſſunt. §. CCXCVII. Ad haec eo fortius ferenda magno tibi adjumento erit meditatio eorum omnium, quae cuilibet in via virtutis evenire poſſunt. Tela praeviſa minus nocent. Nec tam intolerabilia ſapienti videbuntur, quaecumque ipſi acciderint, ſi non ex improviſo evenerint (*), ſed ipſe ſe alloqui poſſit:

- Non ulla laborum,
O mea mens, nova mi facies inopinave ſurgit.
Omnia praecepi, aequo animo mecum ante peregi.
VIRGIL. *Aen. VI. v.* 140.

(*) Pertinent huc praeclare EPICTETI ſimilitudines in *Enchirid. Cap.* XXXIV. ab eo, qui Olympia vincere cupit, & *Cap. VII.* ab eo, qui balneum ingreditur, deſumtae. Audiemus poſteriorem: Ὅταν ἅπτεσθαί τινος ἔργου μέλλῃς ὑπομίμνησκε σεαυτὸν, ὁποῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ἐὰν λουσόμενος ἀπίῃς, πρόβαλε σεαυτῷ τὰ γινόμενα ἐν βαλανείῳ, τοὺς ἀποῤῥέοντας, τοὺς ἐγκρουομένους, τοὺς λοιδοροῦντας, τοὺς κλέπτοντας, καὶ οὕτως ἀσφαλέστερον ἅψῃ τοῦ ἔργου. κ. τ. λ. *Quum rem quampiam adgreſſurus es, redige tibi in memoriam, qualiſnam ea res ſit. Si lotum abis, praepone tibi, quaecumque in balneo fiunt irrorantes, inquietos, conviciantes, furantes: atque ita tutius rem adgrediere, cet.*

Remedia fortunae adverſae. §. CCXCVIII. Deinde, ubi tibi ineunda fuerit haec palaeſtra, eorum praecipue memento, quae ſupra de his calamitatibus, etiam viris bonis obvenientibus, & remedio illis opponendo, diximus (*), (§. CCXII. *ſeqq.*)

(*) Ea ex inſtituto pertractare conatus eſt SEVERINUS BOETH. *in libello de conſolatione ex philoſophia*, qui ſaepe editus, & in varias linguas translatus eſt. Merito autem mireris GOTHOFREDUM ARNOLDUM in *Hiſtoria eccleſ. & haeret.* exiſtimare, Boethium vere Chriſtianum non fuiſſe, quia in ſumma calamitate ad philoſophiam, tamquam ad ſacram ancoram confugerit. Quaſi ideo ſcripturam neglexerit, aut is non ſit Chriſtianus, qui & rectam rationem in conſilium adhibet.

§. CCXCIX.

Digitized by Google

Media hactenus commendata.

§. CCXCIX. Sed quamvis praeclara haec omnia praecepta ſint de mediis ad veram felicitatem perveniendi, eaque nec revelatio rejiciat: facile tamen animadvertet, quicumque ea paullo accuratius conſiderabit: illa non ſufficere homini, qui ad veram felicitatem adſpirat (*).

(*) Quidquid in contrarium nitantur *Naturaliſtae*, de quibus ex inſtituto TRIBBECHOVIUS in libello *de Naturaliſmo*.

Deſtituimur enim medio expiandi peccata.

§. CCC. Quum enim vitium homini natura inſit, (§. LXXI.) Deuſque, tanquam ens juſtiſſimum, (§. CLXXXVI.) non poſſit non ab iis abhorrere: facile patet, non ſperandum eſſe, Deum conjuncturum ſe cum hominibus, a quibus antea peccatis innumeris offenſus fuit, niſi juſtitiae omnino ſatisfiat (*). At ejuſmedi medium, expiandi peccata, Deoque ſatisfaciendi, ratio omnino ignorat.

(*) Socini aſſeclae, aliique, ſatisfactione hac Deo opus eſſe plane negant, creduntque, non minus licere Deo, quam regibus, ſine hac gratiam delictorum facere. Verum, quum nihil poſſit Deus, niſi quod vult: (§. CLXXXV. *) non quaeritur, quid Deo liceat? ſed quid illius juſtitiae conſentaneum ſit? Juſtitiae autem infinitae eſt, ſatisfactionem exigere ab iis, qui illam laeſerunt, & talem quidem, quae digna ſit infinita juſtitia. Vid. RUARD. ANDALA *Theol. natural. Part. II. Cap. XII. §. XIII.* ſeqq.

Deſtituimur viribus ad obſequium Deo praeſtandum neceſſariis.

§. CCCI. Deinde quamvis omnino recte ſe habeant praecepta moralia de propoſito emendandae mentis capiendo, de impugnandos pravis adfectibus ac vitiis, & ſimilia: quum tamen ſemper homini eveniat, quod illi Medeae: *video meliora, proboque, deteriora ſequor:* conſequens eſt, ut opus nobis ſit multo *majoribus viribus*, ſi bellum hoc cum ſpe victoriae ſuſcipere velimus (*). At *vires has* unde petere nos oporteat, ratio ignorat.

(*) Quid claudo proderunt conſilia, ut eat, ambulet, immo & ſaltui & curſui paullatim adſueſiat, niſi ipſi medicus, id ſuadens, ſimul vires largiatur, id efficiendi?

Deum ergo hunc defectum ſuppleſſe oportet.

§. CCCII. Quare aut Deus noluit umquam, hominem ad ſummam felicitatem pervenire, aut aliud lumen eſſe oportet, quo praelucente quomodo Deo ſatisfieri, unde vires illae hauriri poſſint, videamus. Quumque prius verum non eſſe, oſtenderimus: (§. CLXXXIX.) oportet ſane lumen aliquod eſſe, & ſemper fuiſſe, cujus ope diſcamus, quo pacto Deo ſatisfieri, vireſque ſufficientes adquiri poſſint.

Et hinc dediſſe revelationem.

§. CCCIII. Tale lumen extra rationem nullum eſſe poteſt, praeter REVELATIONEM divinam (*). Exſtare itaque oportet REVELATIONEM aliquam, a Deo profectam, quae illa, ad quae ratio caecutit, nobis oſtendat, defectumque illum ſuppleat.

(*) Ea concluſio eo minus miranda, quo magis conſtat, ipſos paganos philoſophos aliquando ita ratiocinatos. Socrates ſane apud PLATONEM *in Phaedone p. 604. Tom. II. Opp.* diu multumque de mentis immortalitate, ejuſque conditione poſt mortem, ſermocinatus, tandem, hac in re caecutire rationem agnoſcit. Ex eo infert, alterutrum horum fieri debere ab homine ſapiente. *Aut eum diſcere debere ac invenire, quemadmodum illa ſe habeant: aut, ſi hoc fieri nequeat, optimam ac tutiſſimam humanarum rationum eligere, qua, tam-*

quam rate vectus, procellas hujus vitae pertranſeat. Et hanc poſteriorem viam omnino ingrediendam eſſe cenſet, ἐι μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον ἢ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἤ ΛΟΓΟΥ ΘΕΙΟΥ ΤΙΝΟΣ, διαπορευθῆναι, *niſi liceat forte iſtas vitae procellas firmiore quodam vehiculo, vel DIVINO QUODAM VERBO, tutius ac minore cum periculo tranare.* Verba aurea, & conſideratu digniſſima!

Ex tot revelationibus, una vera eſt.

§. CCCIV. Agnovere omnes religiones revelationis cujuſdam neceſſitatem. Quis enim Judaeorum *traditionem oralem*, quis Mairumedanorum *Alcoranum*; quis ipſorum gentilium *oracula*, quis denique a Chriſtianis, & ex parte a Judaeis, receptam *ſcripturam ſacram*, ignorat? At quum hae revelationes ſibi in multis contradicant, & contradictoriae ſimul verae eſſe nequeant: (L. §. LXXII.) conſequens eſt, ut unica ex his vera ac divina, eaque ſummo ſtudio inveſtiganda ſit (*).

(*) Vel ex hoc ergo adparet abſurditas religionis Mahumedanae, ex principiis quippe Judaiſmi, Chriſtianiſmi & Islamiſmi, id eſt, ex contradictorii meris conflatae.

Ergo ſunt certi characteres verae revelationis.

§. CCCV. Neque ἐκ τῶν ἀδυνάτων oportet eſſe hanc indaginem. Quum enim revelatio abſolute ſit neceſſaria: (§. CCCI.) voluit procul dubio Deus, ut omnibus mortalibus innoteſceret. Innoteſcere autem non poſſet, niſi certi in promtu eſſent characteres, quibus aliis revelationibus diſcerneretur, & qui non alibi, quam in ipſa illa revelatione, quaerendi.(*).

(*) Revelatio enim, quam quaerimus, eſt lumen, quod nobis ad veram felicitatem praelucet. (§. CCCI.) Quemadmodum vero lumen verum ab igne fatuo non aliter, quam utriuſque conſiderata & inter ſe comparata natura, diſcernimus, neque hic res redit ad teſtimonia hominum, (quamvis haec nobis fortaſſis occaſionem, rem accuratius conſiderandi, ſuppeditare poſſint:) ita revelatio aliter cognoſci nequit, quam ſi contemplemur ejus indolem, eamque contendamus cum revelationibus aliis. Ceterum, quum nobis res ſit cum hominibus, de veritate revelationis convincendis: per ſe patet, huc non pertinere teſtimonium illud Spiritus S. internum, quod eos, qui jam voluntatem Dei faciunt, convincit, 1. *Joan. V. 6.*

Eorum primum.

§. CCCVI. Quum nimirum finis hujus revelationis ſit, ut id, in quo caecutit ratio, nobis oſtendat: (§. CCCIII.) facile patet, 1. nihil divini prae ſe ferre revelationem, quae tota id unice inculcat, quod jam tum recta ratio agnoſcit.

Secundus.

§. CCCVII. Quumque praecipua capita, in quibus deficit ratio, ſint ſatisfactio, divinae juſtitiae praeſtanda, & adquiſitio virium, quibus opus eſt ad voluntatem Dei perficiendam: (§. CCXCIX. ſequ.) conſequens eſt, 2. ut divina revelatio & medium ſufficiens (*), infinitae juſtitiae Dei ſatisfaciendi, & vires illas novas adquirendi, oſtendere debeat.

(*) Non autem ſufficere ἀσκήσεις & adflictiones corporis, non jejunia, non ſacrificia & lanienas animalium ipſa ratio facile agnoſcit. Quin poſtremas abſurdas eſſe, niſi ratio quaedam ſanctior accedat, veluti typica, jam pridem ab aliis eſt demonſtratum.

Tertius.

§. CCCVIII. Quia porro divinam hanc revelationem eſſe oportet: (§. CCCII.) per

Digitized by Google

per ſe patet, 3. nihil in ea occurrere debere, quam quod verum, ſanctum, Deoque dignum ſit (*).

(*) Indigna autem Deo eſſent *dictio* vel ludicra, vel ambigua, vel plus artis & vanitatis, quam ſimplicitatis & gravitatis, prae ſe ferens, *hiſtoriae* falſae & abſurdae, *miracula* fabuloſa ac minus neceſſaria, *prophetiae* eventu haud comprobatae, *doctrinae morales*, rectae rationis principiis repugnantes, vel ſocietati humanae noxiae, *cultus* & *ritus* inanes, veraeque pietatis & amoris divini indoli adverſi; *contradictiones* denique manifeſtae, & nullo modo conciliabiles.

§ CCCIX. Quumque jam inde ab ipſa humani generis origine homines illa revelatione indiguerint: (§.CCCI.) conſequens eſt, 4. ut revelatio vera ac divina debeat eſſe antiquiſſima, quin ipſi humano generi coaeva, adeoque & 5. ita conſervata, ut nec temporis, nec hominum injuriis, quidquam ceperit detrimenti. Quartus & quintus.

§. CCCX. Quibus poſitis, certiſſimum eſt, ORACULA, quibus gentiles deluſi ſunt, divinae revelationis nomen haud mereri, quia 1. quod rationi deeſt, non ſuppleverunt, & 2. nullum commendarunt Deum propitiandi medium, quod non ſit abſurdiſſimum, veluti ludos, certamina, quin immolationes hominum ipſis gentilibus abominandas. Praeterea 3. nihil fere ſine ambiguitate protulerunt, nihil ſanctum, nihil pium, vel quod ſacerdotum fraudes non manifeſto prodiderit: denique non modo 4. eorum origines, ſed & 5. finem ſcimus omnes (*). Ergo divina non ſunt oracula paganorum.

(*) Oracula pro meris impoſturis habent ANT. VAN DALE *de oraculorum origine & auctoritate*, & FONTENELLIUS in *Hiſtoria oraculorum*. Daemonis operationibus illa tribuit P. BALTUS *dans la rèponſe à l'hiſtoire des oracles de Fontenelle*. Mediam ſententiam non ſine ratione ingreditur Auctor *des Remarques ſur le dèmèlè, qui eſt entre Mr. de Fontenelle & l'Auteur de la rèponſe des oracles*, qui & daemonum partes ea in re fuiſſe ſtatuit, & multas ſacerdotum impoſturas interceſſiſſe fatetur. Conf. BUDD. *de Atheiſm. & ſuperſtit.* Cap. III. p. 287. & JO. CLERIC. *dans la Bibliotheque choiſie Tom. III. Art. II.* p. 180.

§. CCCXI. Nec eſt, quod ALCORANI divinitatem jactent Mahumedani. Quid enim 1. in illo rectam rationem ſupplet: ac non potius deſtruit? Quodnam ille 2. aliud oſtendit medium expiandi Deum, quam afflictiones corporis, jejunia, lavacra, peregrinationes Meccanas? quem fontem monſtrat ſuis ſectatoribus, unde vires bene agendi hauriant? 3. Quid in illo Deo dignum? Quam multa plagia? quam inſulſae fabulae? quam innumera futilia? Denique 4. ejus novitatem ne ipſi quidem Mahumedani negant, probe gnari, mille annos non multum ſuperare volumen iſtud ſacerrimum (*). Nec Alcoranus.

(*) Luculenter haec omnia demonſtravit, qui totum Alcoranum cum notis & refutationibus ſuis edidit LUDOV. MARACCIUS, *Patav.* MDCLXXXIX. *fol.*

§. CCCXII. Quid in TALMUDE Judaeorum occurrit, praeter ſubtiles & vere ſuperſtitioſas de ritibus & jure Judaico quaeſtiones? An hae 1 id, in quo deficit ratio, ſupplent? 2. An medium propitiandi Deum oſtendunt? an vires bene agendi ſufficiunt? 3. Quam novum porro iſtud opus, excisjam Nec volumen Talmudicum.

Digitized by Google

jam pridem Hieroſolymis natum (*)? Nullum ergo characterem in his omnibus reperias verae ac divinae revelationis.

(*) Omnia haec juſtis operibus explicarunt viri doctiſſimi. At in compendio ea exhibet PFEIFFERUS *in Theologia Judaica*. Si quid ſani ineſt Miſchnae; id vel inquinavit vel plane corrupit Gemara, ſeu gloſſa, quae ubique prodit magiſtrorum ſuperſtitionem, ſtupiditatem, & fingendi quaelibet libidinem.

Scripturae S. quadrat character primus.

§. CCCXIII. At, quod alibi fruſtra quaeras, id divino beneficio poſſidemus Chriſtiani. SCRIPTURA enim SACRA 1. omnia, ad quae ratio caecutit, ſupplet abunde. Oſtendit nobis creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primaevam hominis integritatem, & ſubſequentem lapſum. Eadem de eſſentia Dei & voluntate nos inſtruit accuratiſſime, & de reſurrectione carnis, de futuro judicio, & juſtorum injuſtorumque conditione poſt mortem, ea docet, quae recta ratio non agnoſcit, unuſquiſque tamen ſublimia, ſancta, ac praeclara eſſe, facile deprehendit.

Secundus.

§. CCCXIV. Eadem ſcriptura 2. oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfacit pleniſſime, & cui per fidem adherentes, gratiae Dei quam certiſſime fiant participes. Oſtendit Spiritum S. qui haec Servatoris merita adplicet, imaginem divinam in iis inſtauret, & novas vires ſufficiat, ut regeniti & ſanctificati, tamquam novae creaturae, Dei voluntatem faciant, & magis magiſque in bono proficiant. † Chriſto quidem adhaeremus *per fidem quae dilectionem operatur*, ut ait Apoſtolus, & unum cum eo efficimur corpus per Sacramentum Fidei, ceteraque Miſteria, quibus ſanctificatio noſtra concreſcit in augmentum gratiae: pleniſſima Chriſti ſatisfactio eſt, ſed ea nobis applicatur per Sacramenta, operaque poenalia, quae Traditio univerſa & praxis Eccleſiae plane commendat: haec pro rudioribus adnotamus; nam docti conſarcinatos errores ſpernunt potius quam refellunt.

Tertius.

§. CCCXV. Porro in hac ſcriptura 3. nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, ut ſtatim Deum auctorem prodant. Eloquutio ubique ſimplex, & tamen cum ſumma ἐμφάσει conjuncta: hiſtoriae ſeries accuratior, quam uſquam, vaticinia de rebus maximis veriſſima, praecepta vivendi ſanctiſſima, & argumentis fulcita tam inſignibus, ut cor ipſum fodiant, & virtutem ſuam quotidie oſtendant (*).

(*) Eloquutionem, utut ſimpliciſſimam, ipſi gentiles mirati ſunt. DIONYS. LONGIN. *de Sublim. Sect. IX.* §. XVIII. Ταύτῃ ϗ ὁ τῶν Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ, ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε, κἀξέφηνεν, εὐθὺς ἐν τῇ εἰσβολῇ γράψας τῶν νόμων. Εἶπεν ὁ θεός, φησί. τί; γενέσθω φῶς, ϗ ἐγένετο, γενέσθω γῆ, ϗ ἐγένετο. *Hac item mentis altitudine Judaeorum legislator, vir minime contemnendus, dignam Deo potentiae ejus cepit imaginem, digneque eloquutus eſt. Nam in ipſo ſtatim legum principio: dixit Deus, inquit, Quid: Fiat lux, & facta eſt. Fiat terra, & facta eſt.* Oboriri legentibus poſſunt ſcrupuli chronologici, geographici, ſimiles. Sed tales etiam in aliis hiſtoriis veriſſimis oboriuntur. Quin eos non prohibere, quo minus ſcripturae divinitatem in univerſum agnoſcamus, alio loco oſtendimus, (L. §. CCVI.)

Quartus & quintus.

§. CCCXVI. Denique 4. antiquiſſima haec ſcriptura eſt. Prima revelatio in paradiſo facta, & per tot ſaecula ſapientiſſime continuata, donec numeris ſuis abſolutus eſſet canon. Eadem 5. inter tot tyrannorum furores & Judaeorum Chriſtianorumque lanienas illaeſa ſemper ſervata eſt, nec quidquam ejus corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit (*).

(*) Ci-

Digitized by Google

(*) Citantur in ſcriptura quidam libri, veluti *Liber bellorum Domini*, *Epiſtola ad Laodicenos*, & ſimiles. Sed adducuntur etiam quaedam ex Araro & Epimenide, poetis. Nec ſequitur, ut in canone fuerint omnia, quae vel a ſcriptoribus ſacris allegantur, vel a viris θεοπνεύστοις ſcripta ſunt. Quis enim dubitet, quin Paullus praeter epiſtolas illas divinas multas alias privatas ſcripſerit? Quis dubitet, quin idem fecerint omnes Apoſtoli & viri apoſtolici reliqui? Sed ita rem direxit divina providentia, ut illae ſolae, quas hodie legimus, in canone conſervarentur, quippe quae fini ac intentioni Dei ſufficerent.

§. CCCXVII. Quum itaque characteres divinae revelationis omnes ſcripturae ſacrae ſoli conveniant: ea ſola quoque id nomen tuetur (*). † Characteres divinitatis non verbo tantum ſcripto, verum & tradito congruunt: uno e fonte, nimirum a Chriſto, a Spiritu Sancto per Apoſtolos, eorumque ſucceſſores revelata omnis doctrina decurrit: quin & ipſi libri in Canonem relati, eadem plane alveo fluunt, quo reliqua tradita dogmata: de quo ſane Theologi omnes paſſim. Hinc ea ſola eſt divina revelatio.

(*) Inceſſimus per veſtigia VINCENTII PLACCII, qui *in libello de praecipuo fructu philoſophiae moralis*, & JO. FRANC. BUDDEI, qui ſub finem *Philoſophiae moralis* eodem modo divinitatem ſcripturae ſacrae ex principiis moralibus demonſtrarunt.

§. CCCXVIII. Hanc ergo ſi in conſilium adhibuerit, qui ad ſummam illam felicitatem adſpirat: dubium non eſt quin pulcherrimum hunc finem conſequuturus ſit feliciter. Et utinam vel hunc fructum caperemus ex hac ſcriptione noſtra. Sic enim vere contingeret, quod ex CLEMENTIS ALEXANDRINI *Stromat. Lib. I. p.* 282. ſupra (§. IX.) adduximus, προπαρασκευάζειν τὴν φιλοσοφίαν, προοδοποιοῦσαν τὴν ὑπὸ χριςῦ τελειούμενον, *praeparare philoſophiam, dum ei viam munit, qui a Chriſto perficiatur.* Ac proinde in conſilium adhibenda.

ΠΑΝΤΑ ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΑΙ.

INDEX

Digitized by Google

I N D E X

ELEMENTORUM PHILOSOPHIAE RATIONALIS ET MORALIS.

I. HISTORIA PHILOSOPHICA. pag. 1
Cap. I. De Philoſophia generatim. ibid.
II. De Philoſophia Traditionaria. 3
III. De Philoſophia Graecanica. 7
IV. De Philoſophia medii aevi & nova. 21

II. ELEMENTA PHILOSOPHIAE RATIONALIS, ſeu LOGICAE. 27
Cap. I. De Logicae natura & conſtitutione. ibid.
II. De Natura Intellectus humani. 29
Sectio I. De Intellectus operationibus. ibid.
II. De Perceptione, vel Ideis. 31
III. De Definitionibus & Diviſionibus. 34
IV. De Judiciis & Propoſitionibus. 36
V. De Ratiocinatione vel Sillogiſmo. 40
Cap. III. De Veritate, eique oppoſito falſo. 44
Sect. I. De Veritate generatim. ibid.
II. De eo, quod certo verum falſumve eſt. 48
III. De Veritate probabili. 52
Cap. IV. De mediis veritatem inveniendi communicandique cum aliis. 56
Sect. I. II. III. De modo Veritatem per Meditationem, Interpretationem, ac Diſputationem inveniendi. ibid.
IV. De ratione veritatem perſpicue proponendi. 71

III. ELEMENTA PHILOSOPHIAE MORALIS.
Cap. I. De Philoſophiae Moralis natura & conſtitutione. 76
II. De Natura Hominis morali. 78
Sect. I. De Mente. ibid.
II. De Corpore. 83
Cap. II. Sect. III. De variis hominum moribus & vitiis. 87
IV. De ſignis & characteribus Morum & Adfectuum. 93
Cap. III. De ſumma felicitate ad quam homo contendit. 99
Sect. I. De Bono & Malo generatim. ibid.
II. De Summo Bono. 104
III. De Summi Boni effectibus. 111
Cap. IV. De mediis ad veram illam felicitatem perveniendi. 119
Sect. I. De ſui ipſius cognitione. ibid.
II. De capiendo verae emendationis conſilio 121
III. De pugna, in quam ſapientiae ac virtutis ſtudioſo deſcendendum. 127

Digitized by Google

I N D E X
RERUM PRAECIPUARUM.

In Allegationibus & in hoc Indice, H. denotat Hiſtoriam Philoſophicam, L. Philoſoph. rationalem ſeu Logicam, M. Philoſophiam Moralem.

A.

ABaelardus (*Pet.*) ſcholaſticus. H.§.100
Abſtinentia quid? M.231
Accidens quid? L.34
Actus eliciti & imperati. M.30
Adfectatio quid? M.237
Adſociatio idearum quid? M.22
Adulatio quid? M.237
Aegyptii matheſi operam dederunt. H.20
non fuerunt magiſtri Hebraeorum, *ib.*19
eorum ſapientia ab Hebraica plane diverſa. *ibid.*
quae illorum fuerit philoſophia moralis? *ibid.*
Aemulatio unde oriatur? M.42
Affectus quid? M.32
horum gradus. *ibid.*33
monet mentem a malo ad bonum. *ib.*34
eorum cauſſa *ibid.*35
eorum effectus. *ibid.*
In ſe mali non ſunt, nec extirpandi. *ibid.*36
eorum ſigna ſe facile produnt. *ib.* 108
Agilitas corporis quatenus bonum? M. 156
Allatius (*Leo*) maculas ſolares cognitas habuit. H.106
Albertus M. Philoſ. ſcholaſticus. H.100
Alcorani divinitas fruſtra a Mahumedanis aſſeritur. M.311
Althuſius (*Jo.*) fautor Monarchomachiſmi. H.§.120
Amare Deum quid? M.202
Ambitio quid? M.75
unde oriatur? M.40
quotuplex? *ibid.*
ejus effectus. M.76
Ambitioſus quis & ejus character. M.76–80
ſigna. M.113
Amicitia vera quid? M.242.243
Amor quid? M.37
ejus ſigna. M.109
in eo, quo ferimur in Deum, conſiſtit vera felicitas. M.198
complacentiae & concupiſcentiae quid? M.199
controverſiae de hac diſtinctione. *ib.*
devotionis, amicitiae & benevolentiae quid? M.200
obedientiae vel devotionis. M.202
Anaximander Mileſius horoſcopiorum cet. inventor. H.47
Antiſthenes Cynicorum ſectae auctor. H.75
Appetitus quid? M.31
Aquinas (*Thomas*) ſcholaſticus. H 100
Arabes ſuos habuerunt magos. H.28
multum nocuerunt Ariſtotelis doctrinis. H.74
Ariſtotelis philoſophiam in ſuam linguam tranſtulerunt. H.99
Archimedes ſpecula cauſtica invenit. H. 106
Ariſtippus Cyrenaicam ſectam condidit. H. 57
ejus ſucceſſores *ibid.*
Ariſtoteles Platonis diſcipulus. H.§.72
ejus ſchola quomodo dicta? *ibid.*
quos habuerit ſucceſſores? *ibid.*
hujus doctrinae diu regnarunt in Chri-

Digitized by Google

Chriſtianorum Academiis. *ibid.*
ejus phyſica ridicula. H. 73
ethica mediocris. *ibid.*
logica accurata. *ibid.*
nec politica; ars poetica & rhetorica ſua laude defraudandae. *ibid.*
Arithmeticam primus docuit Pythagoras. H. 41
Arnoldus (*Gottfr.*) male incuſat Boethium. M. 298 *
Artes quatenus bonum? M. 156
Aſellius (*Caſp.*) venas lacteas detexit. H. 106
Avaritia unde? M. 40
quid? M. 87
quotuplex? *ibid.*
omnium abſurdiſſima. M. 93
Avarus quis & ejus character? M. 88. 92
Auctoritatis praejudicium. v. *praejudicium.*
Audacia quid? M. 39
Auguſtinus quo conſilio ſcripſerit libros de Civit. Dei. L. 107 *
Axiomata quid? L. 58. 173
non indigent probatione. *ib.* 59. 176

B.

BArbari nitebantur auctoritate majorum. H. 4
quinam ita vocati a veteribus? H. 12
barbarica philoſophia. vid. *philoſophia.*
eorum ſapientia ſimplex & vulgaris. H. 13
Bardi Germanorum philoſophi. H. 35
Baſilides Epicuri ſucceſſor. H. 86
Bekkerianiſmus. vid. *Carteſius.*
Biel (*Gabr.*) ſcholaſticus. H. 100
Boecklerus (*Jo. Henr.*) politicam excoluit. H. 119
Bonum quid? M. 140
eſt vel phyſicum vel morale. *ibid.*
verum vel apparens. M. 143
verum ſimul honeſtum, jucundum & utile eſt. M. 206
abſolutum vel reſpectivum. M. 144
activum vel paſſivum. M. 145. 152
privativum vel poſitivum. M. 146
ordinarium vel extraordinarium. M. §. 147
corporis & animi. M. 148
animi bonum praeſtantius bono corporis. M. 150
praeſtantiſſimum quod utrumque conſervat. *ibid.*
privativum poſitivo praeſtantius. M. 151
Summum quid? M. 162
hoc appetimus omnes. M. 163
ab omnibus poteſt obtineri. *ibid.*
voluntatem perficit. M. 165
debet eſſe perpetuum. M. 167
diſſenſus philoſophorum de ſummo bono. M. 169 ... 173
non conſiſtit in corpore. M. 195
Borellus (*Petr.*) Microſcopiorum uſum commonſtravit. H. 106
Boyle (*Rob.*) Antliam pneumaticam invenit. H. 106
Brachmanes Indici philoſophi. H. 21
hodie ſub voce Braminen occurrunt. *ib.*
Brutus (*Steph. Jun.*) fautor Monarchomachiſmi. H. 120

C.

CAbbaliſtarum ſiſtema quid? H. 17
Caeſalpinus circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H. 106
Calamitatum cauſa. M. 261. 263
Campanellae (*Thom.*) vitam quis ſcripſerit? H. 105. ***
Cardanus (*Hieron.*) novi ſyſtematis inventor. H. 105
Carteſius novum ſyſtema edidit. H. 108
ejus vita. *ibid.*
ſectatores praecipui. H. 109
Theologi ſe ejus ſectae acriter oppoſuerunt. *ibid.*
ejus principia logices. H. 110
quid de exiſtentia Dei ſtatuerit? H. 111
ejus de ſpiritu opinio. *ibid.*
inde enatum ſyſtema occaſionale & *Bekkerianiſmus.* *ibid.*
ejus principia phyſica. H. 112
moralem philoſophiam vix attigit. H. 113
jugum ſervituris philoſophicae excuſſit. H. 114
Caſſinus ſatellites Saturni primus obſervavit. H. §. 106
Chaldaei qui ſtatuerint? H. 22
eorum ſapientiae origo. H. 21
multa ſomniarunt de aſtrologia, artibus divinatricibus cet. H. 23
Cholericum temperamentum; vid. *temperamentum.*

Cho-

Cholericorum character. M. 58. 64
eorum ſigna phyſiognomonica. M. 120
Cholerico-ſanguinei quinam? M. 63
Cholerico-melancholici qui? ibid.
Chryſippus ſucceſſor Zenonis. H. 79
Circulus quid? vid. *fallacia*.
Cleanthes ſucceſſor Zenonis. H. 79
Cognitio ſui ipſius difficilis eſt. M. 258
non aeque corporis. M. 259
modus quo progrediatur noſtra cognitio? L. 9
Color prodit affectus. M. 108
Comenius (*Jo. Amos*) ſcripturam ſacram philoſophiae principium ſtatuit. H. 4 *
Commiſeratio quid? M. 41
Conditionalis ſyllogiſmus vid. *ſyllogiſmus*.
Confucius Sinenſium philoſophus. H. 34 *
Congratulatio quid? L. 151
Conringius (*Henr.*) politicam excoluit. H. 119
Conſcientia quid? M. 18
eſt vel antecedens, vel conſequens. M. 19
vel recta, vel probabilis, dubia, & ſcrupuloſa. M. 20
vel recta, vel erronea. M. 21
vel bona, vel mala. ibid.
Confectarium quid? L. 62. 174
Conſequentiae an imputandae? L. 119
Conſequentis fallacia; vid. *fallacia*.
Conſuetudo cum hominibus virtuti deditis multum prodeſt. M. 279
Continentia quid? M. 234
Converſio quid? L. 66
Copulativus ſyllogiſmus; vid. *ſyllogiſmus*.
Corollarium quid? L. 62. 174
Corpus hominis pars eſſentialis. M. 11
non eſt ergaſtulum mentis. M. 11. & ibid. *
non cogitat. M. 12
eo utitur mens, tamquam inſtrumento. M. §. 44
ab eo mens varie adficitur. ibid.
conſtat fluidis & ſolidis partibus. M. 45
Cynici H. 76
horum ſectae auctor. ibid.
cur dicti Cynici? ibid. *
excoluerunt ſolam philoſophiam moralem. H. 77
hujus praecipua capita. ibid.
Cyrenaica ſecta. vid. *Ariſtippus*.

D.

Decorum quid? M. 235
eſt vel juris naturae, vel politicum. ibid. 236
hujus ſpecies vel virtutes ex eo natae. ibid. 237
vitia oppoſita. ibid.
Definitio quid? L. 35.-37
ejus partes L. 37
nominalis quid? L. 38
realis quid? L. 39
non debet eſſe negativa. L. 40
debet reciprocari cum ſuo definito. ib.
quomodo reperiatur? L. 41. & 42. 170
experiundo inventa eſt fundamentum demonſtrationis. L. 43
aliquando ſufficiunt nominales. L. 171
Democritus Chemiae peritus fuit. H. 106 *
Demonſtratio quid? L. 120
eſt vel a priore, vel a poſteriore. L. 121
illa procedit a cauſſa ad effectum. ib. 122
quid neceſſario verum? ibid. 123 *
nexus propoſitionum conſtare debet. ibid. 124
eo uſque procedit, donec pervenit ad principium. ibid. 125
a poſteriore quomodo demonſtretur? ibid. 126
alia eſt directa, alia indirecta. ib. 127
indirecta quid? & ejus regulae. ibid. 127. 128
Deſcriptio quid? L. 36
Deſiderium quid? M. 38
Deſperatio quid? M. 39
Deſperatus oculis furorem indicat. M. 112
Deus eſt bonum abſolutum. M. 187
ſummum. ibid. §. 181. 194
quod demonſtratur M. 175. 181
eſt ens ſimplex. ibid. 182
aeternum & independens. ibid. 184
infinitum incomprehenſibile cet. ib.
ſapientiſſimum, intelligens, praeſcium, omniſcium, liberrime volens, omnipotens. ibid. 185
juſtum, verax. ibid. 186
ab omnibus poteſt obtineri. ibid. 189
voluntatem poteſt perficere. ibid. 191
nihil eo praeſtantius. ibid. 92
homini bonum praeſtantiſſimum. M. 188

conjungitur cum mente noſtra. *ib.* 195
hoc vinculum non conſiſtit in veritatis cognitione. M. 196. *
ſed in voluntate quaerendum. *ib.* 197
Dialectica & Analytica non ſunt diſtinctae diſciplinae. L. 3 *
Dickinſon (*Edm.*) Moſi ſuas proprias attribuit ſententias. H. 14 *
Diffidentia quid? M. 39
Dilemma quid? L. 91
Diogenes Laertius perperam negat, barbaros jam ante Graecos philoſophiam excoluiſſe. H. 11 *
Diogenes philoſophus ſcholae Zenonis. H. 79
Disjunctivus ſyllogiſmus; vid. *ſyllogiſmus.*
Diſputatio quid? L. 208. 209
Diſputantium officia. L. 211 L. 227
Diſſimulatio quid? M. 237
Diviſio quid? L. 45
in ea etiam negativae definitiones ferendae. L. 46
ejus membra exhauriant totum diviſum. L. 47
ſint disjuncta. *ibid.*
idea dividenda ab ambiguitate liberanda. *ibid.*
differentia inter diviſionem & diſtinctionem. *ibid.*
ſubdiviſiones non praeter neceſſitatem multiplicandae. L. 48
Docentium officia. L. 234-244
perverſa quorundam docendi ratio. L. 236
Drebellius (*Corn.*) uſum microſcopiorum detexit. H. 106
pariter ac thermometra. *ibid.*
Druides Gallorum philoſophi. H. §. 35 *
Dubitatio quid? L. 152
non confundenda cum negatione. L. 153
differt a *ex͗ί̣ς̣ει.* *ibid.*
ex ea oritur ſcrupulus. L. 154
hujus effectus. *ibid.* 155. 166. 167

E.

Eleatica philoſophia unde nomen acceperit? H. 84
Eliaca ſecta unde dicta? H. 60
ejus aſſeclae. *ibid.*
Enthymema quid? L. 85
Entia rationis non confundenda cum non entibus. L. 15
Enunciatio. vid. *propoſitio.*
Epicurus ſcholam ſuam in horto inſtituit H. 85
plurima ſcripſit. *ibid.*
ejus vita. *ibid.*
ſucceſſores. H. 86
ejus philoſophiam reſtituit Gaſſendus. H. 87
ejus principia philoſophiae rationalis. H. 87. 88. 89
philoſ. moralis. H. 90
Eſſeni Pythagorae principia adoptarunt. H. 16 *
hujus ſectae origo. H. 16
quando innotuerint? *ibid.* 16 *
Ethica quid? M. 2
eſt vel dogmatica, paraenetica, paradigmatica, vel characteriſtica. M. 4 & *
differt a jure naturae M. 6
a politica & œconomica. M. 7
ejus commodiſſima methodus. M. 8
qua methodo uſi fuerint veteres ac recentiores? M. 8 *
ejus utilitas. M. 9
Euclides actor Megaricae ſcholae. H. 61
Examen ſui ipſius quid operetur? M. 178
Excerpendi methodus. vid. *methodus.*
Experientia quid? L. 23
cautiones circa eam. *ibid.* 24
Experimenta vel facile, vel difficilius, vel plane non inſtitui poſſunt. L. 169 *
Exponibiles propoſitiones; vid. *propoſitio.*

F.

Fallacia latitat vel in dictione, vel in rebus. L. §. 102
quotuplici modo id fit in dictione? L. 103
in rebus? L. 104. 105. 106
Falſitas aut eſt in idea ſimplici, aut in judicio, aut in ratiocinatione. L. 96. 97
Falſum quid? L. 95
eſt vel in propoſitionum qualitate vel quantitate. L. 98
vel certum vel probabile. L. 109
dantur gradus falſi. L. 110
Favor quid? M. 41
Fictio quid? L. 149
Fiducia quid? M. 39
fiduciam collocare in Deo quid? M. 202

Fi-

Figurae ſyllogiſmorum. L. 80
harum regulae & fundamenta. L. 81. 82. 83
Fludd (*Rob.*) thermometra ſcivit. H. 106 *
Fortitudo quid? M. 234

G.

G*Alil.* a *Galilaeis* tubos opticos invenit. H. 106
Garrulitas quid? M. 237
Gaſſendus philoſophiam Epicuri reſtituit. H. 87
Genus quid? L. 34
Geometriam primus docuit Pythagoras. H. 41
Geſtus affectuum ſigna. M. 108
Gewrorum nomine qui veniant H. 27
Graeci accuratiori philoſophandi ratione uſu quam barbari, H. 36
Graecorum philoſophorum claſſes. H. 37
Gratia Dei quid? M. 201
Gravitas quid? M. 238
Grotius (*Hugo*) jus naturae excoluit. H. 118
Guericke (*Otto de*) antliam pneumaticam invenit. H. 106

H.

H*Adrianus Cardinalis* Ariſtotelem e throno deturbare voluit. H. 113. & *
Hales (*Alex. ab*) philoſ. ſcolaſticus. H. 100
Harvaeus (*Guil.*) circulationem ſanguinis detexit. H. §. 106
Hebraea gens ſapientiae ſtudioſiſſima fuit, H. 14
Hebraeorum ſapientia quaenam fuerit? *Ibid.*
an ab iis profecerint Pythagoras & Plato? H. 15
reverſi ab exilio Babylonico graeciſſare cœperunt. H. 16
Hegeſias mortem voluntariam commendavit. H. 59
Hermeneutica probabilitas quid? L. 134
Hermes Triſmegiſtus an umquam extiterit? H. 19
Highfliers in Anglia. H. 120
Hiſtorica probabilitas quid? L. 135
Hobbeſius (*Thom.*) Juris natur. ſcriptor. H. 118
fautor Machiavelliſmi. H. 120
Hoffmann. (*Dan.*) Ariſtotelis ſectae ſe acriter oppoſuit. H. 113
Homo & mente gaudet & corpore. M. 10. 11
quinam boni, quinam mali? M. 159
Hookius uſum microſcopiorum commonſtravit. H. 106
Hotomanus (*Franc.*) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Humanitas. M. 237
Huygenius Satellites Saturni detexit. H. 106
Hypotheſis quid? L. 131

I.

IDeae quid? L. 21
ſunt vel clarae, vel obſcurae. L. 25
quid clarae vel obſcurae? *ibid.*
quid diſtinctae, quid confuſae? L. 26
quid adaequatae & inadaequatae. L. 27
quis illas primus docuerit? *ibid.* *
ſunt vel ſimplices, vel compoſitae. L. 28
ſimplices diſtinctae non ſunt. *ibid.*
ſunt porro vel ſubſtantiarum, vel modorum, vel relationum. L. 30
de idea relativa nihil abſolute negandum, nihil affirmandum. L. 32
ſunt etiam vel ſingulares, particulares, univerſales. L. 33
rerum materialium & immaterialium ideas quomodo acquiramus? L. § 22
idearum innatarum figmentum. M. 24
Imaginatio quid? L. 12
media eam emendandi. M. 285. 286. 287
diverſimode nominatur. *ibid.* 13
diverſa apud omnes. M. 17
ejus morbi. M. 27
Impietas quid? M. 228
Impudentia quid? M. 237
Inceſſus manifeſtat temperamenta. M. 121
quinam prodat ambitionem ridiculam. M. 122
Thraſonicam *ibid.*
militarem. *ibid.*
phariſaicam. *ibid.*
voluptatem Veneream. M. 123
amicam. *ibid.*
Bachicam. *ibid.*
avaritiam. M. 124
Incitamenta ad veram felicitatem. M. 266
Indifferentia quaenam ſint? M. 158
Indorum philoſophi. H. 31
philoſophia. H. 32
ἀσκήσεις H. 33
Ingenium quid? M. 22
ejus compoſitiones non ſemper exiſtunt.

ſtunt. L. 14
Inhumanitas quid? M. 237
Inſtrumentalis philoſophia, vid. *philoſophia.*
Intellectus quid? M. 15
occupatur circa veritatem. L. 7
ejus cognitio quomodo inſtituenda? M. 257
ejus operationes. L. 10. & 11
apud omnes idem. M. 17
oritur ex ſenſu. L. 17
non ſemper invenit veritatem. L. 12
Interpretatio quid? L. 188
ejus finis. L. 189
ejus regulae. L. 190.-207
Invidia quid? M. 41
excruciat avaros. M. 66
Jobi amici Sabaeorum ſectae fuerunt addicti. H. 30
Johnſon (*Zach.*) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Jonicae philoſophiae origo. H. 46
Jonici philoſophi quinam? H. 49
parum excoluerunt philoſophiam practicam. H. §. 48
eo magis autem phyſicam. H. 49
daemonibus omnia repleverunt. H. 50
mentis immortalitatem agnoverunt. *ib.*
invenerunt quaedam geometrica problemata. *ibid.*
eorum de aſtronomia & meteoris ſententia. *ibid.*
Ira agitat ambitioſos. M. 58
Irati ſigna. M. 114
Irriſio quid? M. 41
Italici philoſophi originem debent Pythagorae. H. 39
Judaeorum hodiernorum ſtudia. H. 18
Judicare quid? L. 10. 11
Judicium quid? L. 49. M. 22
naſcitur ex idearum comparatione. L. 49
Juſtitia pro virtute ſumta quid? M. 227
ejus vitium oppoſitum. M. 229

K.

K*Ircheri* de patriarchis ſententia. H. 14

L.

LAetitia quid? M. 38
ejus ſignum. M. 111
Laſcivia quid? M. 40 *
Leibnitius primus explicavit ideas adaequatas. L. 27 *
Lenitas quid? M. 238
Levitas quid? *ibid.*
Leuwenhoekius (*Ant.*) uſum microſcopiorum detexit. H. 106
Libri, an legendi? & quid circa eorum lectionem obſervandum. L. 181. 182. 183
Lippersheimius (*Jo.*) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Lipſius (*Juſt.*) illuſtravit Stoicam philoſophiam. H. 80
Logica quid? L. 1
eſt vel naturalis, vel artificialis. L. 2
agit de veritate certa vel probabili. L. 3
Lombardus (*Petr.*) ſcholaſticus. H. 100
Lullus (*Raim.*) novi philoſoph. ſyſtematis inventor. H. 105
Lutherus ſordibus ſcholaſticorum eccleſiam purgare voluit. H. §. 102
Luxuria quid? M. 40 *

M.

MAchiavelliſmi origo. H. 119
ejus aſſeclae. H. 120
Magi Perſarum philoſophiae ac ſacris praeerant. H. 25
de Deo male ſentiebant. *ibid.* 26
eorum principia. *ibid.*
eorum reliquiae in Perſia. H. 27
Arabum magi. H. 28
Magnificentia quid? M. 131
Malum quod avertit majus malum fit bonum. M. 152
ex duobus minimum eligendum. *ibid.*
Manichaeiſmus unde? H. 26
Marius (*Sim.*) circumjoviales ſcivit H. 106 *
Meditatio quid? L. 161
Megarica ſchola, cujus auctor Euclides. H. 62
hujus ſucceſſores. *ibid.*
operam praecipue dabant logicae. *ib.* 63
inde & varie dicti. *ibid.*
Diogenis de hac ſchola judicium. *ibid.*
a ſcepticiſmo & atheiſmo non fuit immunis. H. 63
principia. *ibid.* *
Melancholicum temperamentum, vid. *temperamentum.*
Melancholicorum character. M. 62
ſigna phyſiognomonica. M. 180
Melancholico-Cholerici quinam? M 63
ſanguinei. *ibid.*

Melanchton (*Phil.*) ſcholaſticam philoſophiam conſervavit. L. 102
Memoria quid? M. 22
Mendacium quid? M. 237
Mens hominis eſſentialis pars. M. 12
eſt immaterialis & ſic ſpiritus. *ibid.*
eſt indeſtructibilis & immortalis. M. 13
ſuarum perceptionum ſibi conſcia. *ibid.*
ejus praeſtantia. M. 14
de ejus felicitate maxime cogitandum. M. 14
ejus facultates. M. 15. & 16
inter ſe non contendunt. M. 283
eam cognoſcimus vel comparate, vel abſolute. M. 252
Methodus *ſynthetica* quid? L. §. 162
quid ad eam requiratur? *ibid.* 163. 164
evitanda praejudicia. L. 165
utilis ad eam dubitatio. *ibid.*
incipit ab experientia. L. 168
regulae obſervandae. *ib.* 169. 170. 180
analytica quid, & quomodo inſtituenda? *ibid.* 229. 230
docendi dogmatica, paraenetica, characteriſtica. M. 4
excerpendi. L. 185. 187
mythologica quid? M. 5
Meticuloſus quis? M. 112
Metius (*Jo.*) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Metus quid? M. 38
Milton (*Jo.*) fautor Monarchomachiſmi. H. 120
Μισανθρωπία quid? M. 228
Miſcelliones philoſophi Eclectici a ſectariis dicebantur. H. 91 *
Miſericordia Dei quid? M. 201
Moderatio quid? M. 238
ejus vitium oppoſitum. *ibid.*
Modi qui & quotuplices? L. 31
ſyllogiſmorum abſurdi nihil continent. L. 84
Monarchomachiſmi origo. H. 119
ejus affeclae & propugnatores. H. 120
Moralia cadunt ſub demonſtrationem. M. 3
Moralis philoſophia. vid. *philoſophia.*
Morbos corporis facilius ſentimus, quam animi. M. 264
illos amoliri ſtudemus, non aeque hos. *ibid.* 265
Mores quid? M. 69
animi ſequuntur temperamentum corporis. H. 56. 57
boni virtutem, mali vitia conſtituunt. M. 70
Moriens homo pravus quid ſentiat? M. 106 *
Mors quid operetur in iis, qui vitiis obnoxii? M. 106
quatenus malum? M. 153
voluntaria numquam bona. *ibid.* *
in ſe non eſt indifferens. M. 154
Moſchus Phoenicum philoſophus. H. 34
male confunditur cum Moſe. H. 35 *
Muſicam primus docuit Pythagoras. H. 41
Myſtico-chemici in plures familias abierunt. H. 116
eorum principia. *ibid.* 117

N.

NAtionum integrarum diverſa temperamenta. M. 66
Naturalis logica. vid. *logica.*
Nizolius (*Marius*) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Nominalis definitio. vid. *definitio.*

O.

O*Ccam* (*Gull.*) ſcholaſticus. H. 100.
Odium quid? M. 37
Odii ſignum. M. 110
Opinio quid? L. 151
Oppoſitio quid? L. 69
eſt vel contraria, vel ſubcontraria, vel contradictoria. L. 70
harum regulae. L. 71 *
Oracula gentilium nomen divinae revelationis non merentur. M. 310
ſed fraudes produnt. *ibid.*
Oroſius quo conſilio Ormeſtam ſcripſerit? L. 107 *
Orpheus Thracum philoſophus. H. 35

P.

P*Aracelſus* (*Theophraſtus*) chemiam detexit. H. 106
Paralogiſmus quid? L. 100
Parere Deo quid? M. 202
Patientia quid? M. 234
vitium oppoſitum. *ibid.*
Patres qui Platonem ſecuti? H. 71
Patricius (*Franc.*) impugnat Ariſtotelem. H. 113
Perſarum Zoroaſter quis? H. 24
eorum magi, vid. *magi.*
Phaenomena phyſica non explicanda ex hypotheſi metaphyſica. L. 147
Phariſaei ſimilium fuerunt ſectae Stoicorum Graecanicae. H. 16 *

Phi-

Philolaus primus motum telluris inculcaſſe dicitur. H. 43 *
Philoſophia quid? H. 1
non eſt vulgaris, ſed ſolida cognitio. *ibid.*
non ſuppeditat praecepta de ſempiterna felicitate. H. 6
ſceptica quid? H. 4
ejus origo. H. 97
traditionaria quid? *ibid.*
ſectaria quid? *ibid.*
dogmatica nomen Philoſophiae meretur. H. 3
male dividitur in veram & falſam, ſcepticam, & dogmaticam. H. 5
eclectica. H. 91
auctor ejus eſt Potamon. H. 93
qui hanc methodum ſequuti? H. 94. 95. 96
inſtrumentalis quid? H. 7
theoretica quid? *ibid.*
theoreticae partes. H. 8
practica quid? & quid comprehendat. H. 9
haec verſatur circa cognitionem boni. M. 1
flectit voluntatem ad bonum adpetendum. M. 4
eſt porro vel barbarica, vel Graecanica. H. 11. & 12
Philoſophi eclectici. H 91
miſcelliones a ſectariis dicti. H. 91 *
antiquiſſimi eorum. H. 92
Sceptici eorumque varia nomina. H. 97 & *
Italici originem debent Pythagorae. H. 39
noviores de ſcientiis practicis magis cogitaverunt. H. 118
Phlegmaticum temperamentum. vid. *temperamentum*.
Phlegmaticorum character. M. 61
ſigna phyſiognomonica. M. 120
Phyſiognomonica ſigna ex lineamentis ſumta an certa? M. 125
Pietas quid? M. 227
ejus vitia oppoſita. M. 228
Pineda (*Jo. de*) ejus de patriarchis opinio. H. 14 *
Plato, ejus vita. H. 64.
quid limini ſcholae inſcripſerit? *ibid.*
principia. H. 65. 66
finxit daemones Deoſque juniores praeter Deum. *ibid.* 67
animam partem celeſtem credidit. *ib.*
modus quo ea purgetur? *ibid.*
quid de beatitudine ſtatuerit? H. §. 68
commendavit virtutem. *ibid.*
quomodo virtutes diviſerit. *ibid.*
ejus ſucceſſores & horum inter ſe diſſenſus. H. 69. 70. 71
Platonici recentiores. H. 71
Poenitentia quid? M. 38
Poetae antiquiſſimi Graecorum philoſophi. H. 38
horum philoſophiae interpretatio obſcura. *ibid.*
qui eam ſuſceperint? *ibid.*
Porta (*Durandus a S.*) ſcholaſticus H 100
Porta (*Jo. Bapt.*) tubos opticos ſcivit. H. 106 *
Poſidonius philoſophus in ſchola Zenonis. H. 79
Poſſibilitas quid? L. 149
non confundenda cum hypotheſi. L. 148
Poſtulatum quid? L. 58
non indiget probatione. L. 59
Potamon auctor philoſophiae Eclecticae. M. 93
Praecepta philoſophica non ſufficiunt ad aeternam felicitatem. M. 299. 300. & 301
Praedicabilia quaenam? L. 34
Praedicatum quid? L. 51
Praeſumtio quid? L. 151. & *
Preces quid operentur? M 278
Probabilitas quid? L. 130
ejus principium. *ibid.*
quotuplex? L. 132
hermeneutica quid, & ejus fundamentum? L. 133
hiſtorica quid, & ejus fundamentum ac regulae. L. 134-140
moralis vel politica quid? L. 142
phyſica quid, & ejus regulae? L. 143-146
Problema quid? L. 60. 175
probandum eſt. L. 61. 176
Proclus ſpecula cauſtica invenit. H. 106 *
Propenſiones quomodo vincantur. M. 288-291
non vincimus, quomodo in eremum ſecedimus. M. 292
earum vanitas ac miſeria in memoriam revocanda. M. 293
pugna cum eis ſaepe repetenda. M. 294
Propoſitio quid? L. 49
conſtat ſubjecto & praedicato. L 50
eſt vel affirmativa vel negativa. L. 52

Digitized by Google

vel univerſalis, particularis, & ſingularis. ibid. 53
quando debeat eſſe univerſalis, quando particularis? L. 57
modales quaenam ſint? L. 54
neceſſariae fundamentum ſunt demonſtrationis directae. ibid.*
impoſſibiles fundamentum indirectae demonſtrationis. ibid.
exponibiles quaenam & cur ita vocentur? L. 55. 56
omni propoſitioni ineſt theſis & hypotheſis. L. 57
quotuplici modo una ex altera fluat? L. 56
Proprium quid? L. 34
Prudentia falſo habetur pro virtute. M. 218
Pudor, ejus ſigna. M. 116
ſubruſticus. M. 237
Puffendorffius (*Sam.*) jus naturae excoluit. H. 118
Pugna rationis & appetitus ſenſitivi. M. 283
cum cupiditatibus. ibid. 284
cum imaginatione. ibid. 285
cum adfectibus naſcentibus & jam vires adquirentibus. ibid. 286. 287
cum vitiis & propenſionibus. ibid. 288
Purgatorium Platonicum. H. 67*
Pyrrho, auctor philoſophiae ſcepticae. H. 97
ejus ſectatores. H. 98
Pythagoras.
ſcriptores de ejus vita ac dogmatibus. H. 40
primus docuit Geometriam, muſicam & arithmeticam. H 41
quomodo philoſophiam definivit? H. 42
ejus de mundo opinio. H. 43
hominis eſſentiam in ſola mente poſitam ſtatuit. H. 44
mentem eſſe particulam eſſentiae divinae. ibid.
a fanaticiſmo non alienus fuit. H. 45
non expilavit Judaeorum ſcrinia. H. 15
ejus diſcipulorum claſſes. H. 41*
Pythagorei mundum mediam terram continere aſſerebant. H. 43*
eorum ſyſtema mundi. ibid.

R

R*Ajus* (*Jo.*) anatomiam plantarum invenit. H. 106
Ramus (*Petr.*) dialecticam tantum excoluit. H. §. 105 & *
Ariſtotelem impugnat. H. 113
Ratio recta quid? H. 2. L. 119
bene ratiocinatur. ibid.
ejus cognitio vel apodictica vel probabilis. ibid.
Relationum innumerae ſunt ſpecies. L. 31
Reminiſcentia quid? M. 22
Republicani in Anglia. H. 120
Revelatio quid? M. 303
ejus neceſſitas. M. 304
Deus voluit ut omnibus innoteſcat. ibid. 305
debet eſſe divina. 302. 308
ea non eſt divina, quae id inculcat quod jam rationis eſt. M. 306
oſtendit ſufficientia media Dei juſtitiae ſatisfaciendi. M. 307
debet eſſe antiquiſſima. M. 309
& non immutata. ibid.
una vera eſt. M. 304
Rigor nimius quid? M. 238
Ruſticas quid? M. 237

S

SAbbaeorum philoſophia quae? H. 29
Sanchuniathon Phoenicum philoſophus. H. 35
ſcripſit φοινικικά ibid.*
Sanguis ex quibus partibus conſtet? M. 46
ejus effectus. M. 51
Sanguineum Temperamentum. vid. *Temperamentum.*
Sanguineorum character. M. 95
eorum ſigna phyſiognomonica. M. 120
Sanguineo-Cholerici quinam? M. 167
Sanitas quatenus bonum quoddam? M. 155
Sarpius (*Paul.*) circulationem ſanguinis perſpectam habuit. H 106*
Scenica urbanitas. vid. *Urbanitas.*
Sceptica philoſophia. vid. *philoſophia.*
Scheinerus (*Chriſt.*) maculas ſolares obſervavit. H. 106
Schelius (*Rathodus*) Monarchomachiſmi fautor. H. 120
Scholaſtici vapulant ob inutiles ſpeculationes. H. 6
hujus ſectae anteſignani. H. 100
inquinarunt Philoſophiam & Theologiam. H. 101
quinam horum errorum inſignes effectus.

ctus. §. 101.
Scholion quid? L.63
Scientia quatenus bonum? M.156
quae ſit ad eam primam via? M.250
Scotus (*Jo. Duns*) Scholaſticus. H.100
Scribentium officia. L.247 - 255
Scriptionum praecipua genera. M.246
Scriptura ſacra quid? N. 313
quid contineat? M. 314
antiquiſſima eſt? M.316
& non immutata. *ibid.*
Scrupulus quid? L 154
Sectaria Philoſophia. vid. *Philoſophia.*
Sectarii quinam. H.4
Seldenus (*Jo.*) Jus nat. excoluit. H 118
Sennertus (*Dan.*) Chemiam invenit. H. 106
Senſio, ab ea incipit omnis cognitio. L.23
ponit organa ſenſoria & quid requirat?
L. 115. 116. 117. 118
Senſus rite limitati non fallunt. L.24. & 114
quid? M. 25
quot? M.26
Septalius (*Lud.*) Microſcopia ſcivit. H 106
Sermo quid? M.126
in eo ſpectatur forma ſeu ſtylus. M.127
& materia. M. 132. 133.134
Simulatio ejus effectus. M.135
Sinenſium philoſophia. H.34
redolet Spinoziſmum. *ibid.*
Socrates, ejus vita. H.51
bellum indixit ſophiſtis. H. 52
purgavit philoſophiam a ſuperſtitioſis Deorum cultibus. *ibid.*
eamque traduxit ad vitam communem. *ibid.*
de Deo & mentis immortalitate praeclare ſenſit. H. 53
excoluit philoſophiam moralem. G. 54
ipſe nihil ſcripſit. H. 55
ejus diſcipuli. H. 56
Sophiſmata dicuntur etiam fallaciae. L.101
Sophiſtae quinam? *ibid.*
Sorites quid? L.89
Species quid? L. 34
Spes quid? M. 38
Spinoza (*Bened.*) an Carteſii diſcipulus H.115
ejus atheiſmus. *ibid.*
Spiritus ſubſtantia cogitans. L.31
Stanlejus perperam leges divinas rituales e Sabaeorum ritibus reperit. H.30
Status noſter miſerrimus. M.260
quomodo cognoſcendus? M.267 - 273
Stoici logicam ad ſuperſtitionem uſque coluerunt. H. §. 80
quem ordinem in phyſicis ſervaverint? H. 81
eorum principia. *ibid.*
doctrina de Deo. H. 82
philoſophia moralis. H. 83
Stylus, ex eo de propenſione ſcribentis judicatur. M. 127*
ambitioſi & cholerici. M. 128
ſanguinei & voluptuoſi. M. 129
melancholici. *ibid.*
ad elegantem quale requiratur temperamentum? H. 131
Subdiviſiones, quid de iis ſentiendum? L. 48
Subjectum quid? L. 51
Subſtantiae, eas ipſas non cognoſcimus. L. 31
Syllogiſmus quid? L. 73. 75
eſt inſtar regulae de tribus. L. 74. 79
quatuor ideae eum vitioſum reddunt. L. 76
conſtat tribus terminis. L. 77
ejus figurae. L. 80 - 83
compoſiti quinam? L. 87
& in forma & materia ſe recte habere debet. L. 99
Synthetica methodus. vid. *methodus*

T

Talmud Judaeorum fabulas continet. M.312
Temperamentum quid? M. 51
cholericum quid. M.52
melancholicum quid. M. 53
ſanguineum quid. M 54
phlegmaticum quid. M 55
nemo uno eoque ſolo praeditus. M.52
unum praedominatur. *ibid.*
ea mutantur pro diverſitate aetatis. M. 64
eorum effectus. M.65
Temperantia quid. M.227
ejus vitium oppoſitum. M. 230
Teſtimonium divinum ſummum gradum fidei attingit. L. 141
Thales Mileſius ſectae Jonicae conditor. H 26
Theodorus novam ſectam conſtituit. H.57
qua philoſophia nihil deteſtabilius. H. 58
ejus principia. *ibid.*

atheiſ-

Digitized by Google

atheiſmum liberrime profeſſi Theodoriani. H. §.59
Theorema quid. L. 60. 175
probatione indiget. L. 61. 176
Thomaſius (*Chriſt.*) jus naturae excoluit. H. 118
Timere Deum quid. M. 202
Torricellius barometra invenit. H. 109
Traditionaria philoſophia. vid. *philoſophia.*
Tranquillitas animi quid. M. 207.208
ejus cauſſae & effectus. M 209 --- 216
Triſtitia quid. M. 38
Tſchirnhauſius ſpeculorum cauſticorum inventor. H. 106

V

VAlerius Magnus barometra cognita habuit. H. 106*
Valla (*Laur.*) impugnat Ariſtotelem H. 113
Veltbuyſiſius (*Lamb.*) juris naturae ſcriptor. H. 118
Veracitas quid? M. 237
Verecundia quid? *ibid.*
Veritas quid? L. 93*
eſt vel metaphyſica, vel moralis, vel logica. L 94. 95
vel certa, vel probabilis M. 107. 108 113
eſt vel in idea ſimplici, vel in judicio, vel in ratiocinatione. L. 96. 97
reperitur vel meditando, vel legendo. L. 1*
quomodo inveſtigetur. L. 160
inventa quomodo proponatur. *ibid.*
Virtus homini natura non ineſt. M. 71
quid? M. 217
ſemper cum ſtudio inquirendi in Deum conjuncta, M. 218
conſiſtit in habitu. M. 219
numquam ſponte contra voluntatem divinam agit. *ibid.*
omnes inter ſe connectuntur. M. 220
una tantum eſt *ibid.*
conſiſtit in emendata mente. M. 221
quomodo differat a juſte agere. *ibid.**
ejus norma eſt voluntas divina. M 222
obſervat mediocritatem. M. 223
verſatur circa varia objecta, & varia inde ſortitur nomina. M. 226
eſt Dei donum. M. 278*
abſolute bona eſt. M. 157
an ſit ſummum bonum. M. 173
Vita bonum praeſtantiſſimum. M. 153
vegetativa durat, quamdiu ſanguis circulatur. M. 46
ſenſitiva quid? & ejus ratio. M. 47. 48
Vitia quid? M. 72
tria ſunt capitalia. M 74
eorum cauſſa. M. 94
diverſimode miſcentur. M. 95
aegre cognoſcuntur eorum charactéres. *ibid.*
iis obruti infelliciſſimi. M. 98. & 105
& quae hujus rei cauſſa. M. 99. 100 & 101
ex eis proficiſcuntur calamitates. N. 104
ſunt cauſſa malorum. M. 262. vide & *propenſiones.*
per ſe ipſa puniuntur. M. 262
Univerſalia quaenam? L. 34
Voluntas revera datur. M. 28
eſt libera. M. 29
ejus actus. M. 30
ejus cognitio quomodo inſtituenda. M. 255, 256
magis adfectibus quam rationi ſervit M. 284
Voluptas unde oriatur. M. 40
quid? M. 81
quotuplex? *ibid.*
Voluptuoſorum character. M. 82 -- 86
eorum ſigna. M. 113
Urbanitas quid. D. 837

X

XEnophanes ſectae Eleaticae auctor. H. 84

Z

ZElotypia unde? M. 42
ejus characteres. M. 117
Zeno auctor ſectae Stoicae. H. 78
ejus ſucceſſores. *ibid.*
Zoroaſter Caldaeorum philoſophus. H. 21
ejus oracula quae adhuc extant, genuina non ſunt. *ibid.*
ab eo differt Perſarum Zoroaſter. H. 24
Zoſimus chemiae peritus fuit. H. 106*

F I N I S.

605721
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI
Digitized by Google

Digitized by Google